GERARDI B. DE VAN SWIETEN ... COMMENTARIA IN OMNES APHORISMOS...

Gerhard : van Swieten

11. 1. 23

11. 1. 23
16.3
11. I. 3.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

GERARDI B. DE VAN-SWIETEN

AUGUSTISSIM. IMPERATORIS ET IMPERATRICIS
A CONSILIIS, ARCHIATRI COMMUNIS.

INCLYTÆ FACULTATIS MEDICORUM VIENNENSIUM PRÆSIDIS PERPETUI NEC NON ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARUM, ET CHIRURGIÆ PARISIENSIS, INSTITUTI BONONIENSIS, ET LITTERARIÆ INCOGNITORUM MEMBRI.

COMMENTARIA

IN OMNES APHORISMOS

HERMANNI BOERHAAVE

DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

EDITIO POSTREMA VENETA
JUXTA TERTIAM LUGDUNO-BATAVAM

IN QUA PRÆTER TYPORUM ELEGANTIAM, ERRORES PROPE INNUMERI QUIBUS OMNES EDITIONES ITALICÆ SCATEBANT

Ab ipſo perilluſtri Auctore novis curis deleti ſunt.

TOMUS TERTIUS.

A PARAGRAPHO DXCIV. AD DCCLIX.

VENETIIS

MDCCLXII.

Typis Jo. BAPTISTÆ PASQUALI.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

Google

INDEX CAPITUM HUJUS TOMI.

De Morbis internis, & de Febribus in genere §. 594.

	pag.
Frigus Febrile.	1
Tremor Febrilis.	67
Anxietas Febrilis.	78
Sitis Febrilis.	79
Nauſea Febrilis.	92
Ructus & Flatus.	100
Vomitus Febrilis.	110
Debilitas Febrilis.	124
Calor Febrilis.	135
Delirium Febrile.	149
Coma Febrile.	183
Pervigilium Febrile.	186
Convulſio Febrilis.	191
Sudor Febrilis.	194
Diarrhœa Febrilis.	205
Exanthemata Febrilia.	209
Febris Continua.	228
Febris Continua putrida.	239
Febris Ardens.	244
Febris intermittens a §. 646. ad §. 759.	273
	309

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORIŠMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS INTERNIS, ET DE FEBRIBUS IN GENERE.

§. 594.

TErminatur in ſanitatem, 1. quoties materialem febris cauſam ſua vi ſubigit, ſolvit, mobilem reddit, inſenſibili perſpiratus ſpecie expellit, ſimulque impetum ſuum, æquabili circulatione reddita, ſopit. Hæc eſt reſolutionis via, ſimilis fere in toto, ut prius dictum de parte. (386.) Aut etiam 2. ſi materies mali ejuſdem vi febris ſubacta, ſoluta, mobilis reddita, tamen aliquem retinet dotem, quæ æquabili circulationi repugnat, vaſa ſtimulat, hinc excitata ſenſibili quadam evacuatione expellitur; hinc ſudor, ſaliva, vomitus, diarrhœa, urina, poſt coctionem, & ſtatum, fere intra quatuordecim dies facta criſi.

Cum Medicina ægris ſanitatem promittat, febris exitus in ſanitatem, abſque ullo morbo ex febre, tanquam cauſa, oriro intercedente, omnium fauſtiſſimus habebitur: quem ergo bene cognoſcere multum intereſt, & indagare illa naturæ molimina, quibus talem febris exitum facere ſolet. Febris autem in ſanitatem terminatur duplici via, vel enim cauſa materialis febris per febrim ipſam ſic mutatur, ut ſanis humoribus aſſimilata cum illis, abſque ullo æquabilis circulationis impedimento, per vaſa moveri poſſit, de qua in ſequenti paragrapho dicetur, vel eadem hæc materia, vi febris ſubacta & mobilis reddita, expellitur de corpore. Hæc autem expulſio obtinetur vel per inſenſibilem, vel per ſenſibilem evacuationem, de quibus jam agendum erit,

1 Omne illud, quod in fluidis ſolidiſve corporis partibus a ſanitatis legibus degeneravit, ſive ante febrim natam præexſtiterit, & ejus cauſa fuerit, ſive per febrim ipſam factum fuerit, ſub nomine cauſæ materialis febris ſolet comprehendi. Quamvis enim repugnet, ut effectus prior ſit ſua cauſa, neque illa mutatio, quæ per febrim facta fuit, potuerit eſſe ejus cauſa, tamen degeneratio humorum facta per febrim poteſt ſuſtinere febrim jam exiſtentem, & ab alia cauſa natam. Requiritur ergo, ſi febris in ſanitatem exitura ſit, ut omne illud, quod a ſanitatis conditionibus receſſit, expellatur de corpore, vel ſic mutetur, ut ſanis humoribus aſſimilari poſſit.

Inter febris effectus §. 587 enumerabatur & reſiſtentis ſubactio, coctio, & cocti ſecretio, ibique probatum fuit, per febrim ſæpiſſime ſubigi illud, quod æquabili circulationi reſiſtebat, & aptum reddi, ut per vias idoneas excernatur de corpore. Quando ergo febris materialem cauſam ſuam

Digitized by Google

ſic ſubegit, & mobilem reddidit, ut per minima vaſa exhalantia tranſire poſſit, poterit ſpecie inſenſibilis perſpirati una cum illis, quæ naturali lege hac via exire ſolent, expelli de corpore. Facili autem patet, dum materia febrilis ad hanc tenuitatem redacta eſt, ut per ultima exhalantium vaſculorum oſtiola tranſire poſſit, nullam amplius ſic repereſſe, ut obſtruendo vaſa, æquabilem circulationem turbare poſſit amplius, adeoque liberrime humores ex ultimis arteriis in venas tranſire poterunt, & ceſſabit brevi circuitionis aucta velocitas, quia ſanguis arteriolas, licet haſtenus celeri motu, dum liberrime in venas ſemper in decurſu latiores factas, tranſit, in ſuo motu retardatur. Verum ſi quidem ablatum eſt illud, quod obſtaculo ſuo febrim fecerat, ſupereſſe tamen poſſet adhuc ſtimulus irritans, a quo ſolo etiam in ſaniſſimo corpore febrem excitari poſſe, vidimus antea in §. 586 dum febrium cauſæ ſingulares propiores enumerabantur. Ob hanc cauſam addidit in textu, febrim tunc hoc modo in ſanitatem terminari, *ſi ſimul irritamentum ſopitum fuerit*, ſive hoc fiat expulſo illo, quod ſtimulo ſuo febrim fecerat, vel per febrim ipſam ſic fuerit redditum, ut nullam amplius irritationem facere valeat.

Cum autem inſenſibilis perſpiratio omni momento ſanitatis fiat, atque nullam moleſtiam pariat, optatiſſimus hic erit febris in ſanitatem exitus. Satis autem ſimilis eſt hæc febrium ſanatio illi inflammationis curæ, quæ per reſolutionem fit, de qua ad §. 386. dictum fuit: nam & ibi, reducto fluore intra ſe, & motu ſtagnantis tollebatur inflammatio, quæ partes in hoc caſu obſederat. Verum uti ibidem dictum fuit, non omnis inflammatio reſolvendo curari potuit, ſed tantum talis, in qua & humor blandus, & motus ſedatus, & obſtructio parva eſſet &c., atque idem verum eſt in febrium curatione: ſi enim febris plurimum diſſipaverit liquidiſſima, & reſiduum inſpiſſaverit, vel & ſanos humores in peſſimam morboſam indolem mutaverit, fruſtra exſpectaretur blandus ille febris per hanc viam in ſanitatem exitus; atque ac falleretur ille, qui naturæ inflammationem curare vellet, dum humorum acrimoniam validus concitatur motus, ſimulque diluentis vehiculi abſentia pertinaciſſimas obſtructiones ſunt. Prudentiſſimi igitur monuerunt Veteres Medici, (uti ad § 587 ubi de criſi agebatur, dictum fuit) parvos tantum morbos ſolvi, magnos vero judiciis, id eſt ſenſibilibus excretionibus, quæ ſæpe magna turbæ præcedunt, vel comitantur, tolli. Unde iniquus egit *Helmontius*, dum Medicos damnavit, quia omnes febres hac via curare non poterant, juſſitque ægros, qui alia methodo a febribus evaſiſſent, Deo gratias agere, quod vires ipſis largitus eſſet, quibus & febri & auxilio Medicorum reſtiterint. *Unica omnium falſo ampliatur omnium febrium cauſa occaſionalis. Id remedium eſt ſudoriferum, quod incipit, exterminat, reſolvit, liquat, abradit, & ſimul abſtergit cauſam occaſionalem, ubicunque latitantem demum caſtrare. Eſtque univerſalis febrium medicina, diaphoretica quidem, ſed inſenſibiliter, & rara ſudorem profuſum effectus parare* (*Helmont. de Febribus cap. 14 pag. 775 Num. 7*). Bona hæc verba ſunt, modo promiſſis reſponderent effectus: parataſ autem ſemper habent excuſationes ſimiles jactatores, dum arcana remedia tegunt, quibus nempe hæc perfici poſſent. *Non enim cuique Medico contingit adire Corinthum, nec licet profanare arcana Dei, quæ horum diſpenſator manere voluit. Sat ſuit Theoriam Medicam manifeſtaſſe &c.* (*Ibid. pag. 776. Num. 12.*)

Hoc autem dogma fatales maxime, ſi ullum aliud, errores induxit, dum hinc confidentes Medici ſolis diaphoreticis omnes febres debellare ſatagebant, parum ſolliciti, an natura huc vergeret, nec ne: ſi autem diluentibus & ſalibus, quæ abſque motus augmento blande attenuant & ſolvunt, diſpoſuiſſent materiam febrilem, ut hac via evacuari commode poſſet, non adeo nocuiſſent: verum calidis aromaticis, ſalibus volatilibus, calore aëris & lecti, dum hoc perficere tentabant, addebant igneis ignes, diſſipabant diluens ſanguinis vehiculum, atque omnia turbabant in morbis. Nullibi autem credebant hac methodo majori ſpecie veri tentari poſſe, quam in illis morbis, ubi naturali lege febrilis materies ver-

ſus

ſua corporis ſuperficiem ſolet depelli, ut in variolis & morbillis, unde tunc omni arte molimine diaphoreſim provocabant: ſed quam infauſto eventu hoc factum fuerit, apud *Sydenhamum* videri poteſt, qui generoſo auſu ſe huic torrenti oppoſuit ſolus fere, & invictis argumentis, atque ac rerum experimentis, quam maxime damnoſam eſſe hanc errandi methodum, evicit. tandemque ſub vitæ finem, poſtquam triginta & amplius annis in morborum obſervatione verſatus fuerat, poſteris maximi momenti hæc monita reliquit (*Sydenham. in Schedula Monitoria de nova febris ingreſſu p. 679*). *Quod nempe Diaphoreſis, proprie loquendo, naturæ ipſius ſit methodus, qua materiam febrilem forte protrudit, & pro nativo maxime genuina ſit, quoties natura, ſuo ſibi ductu arbitrio, dictam materiam primum digerat, deinde vero coctam per corporis habitum blande expellat. Quo tamen dato & concesso, ars nihilominus, quantumcumque naturæ imitationem præ ſe ferat, id ſibi tamen proculegis ſibi arrogari nequit, ut febribus per ſudores certo conquirendis par ſit. Primo enim neſcit ars, quo paſſo materia peccans ad expulſionem ſubeundam rite præparanda ſit, nec ſi hoc fiat, certa illa habet indicia, quibus ut hujuſmodi debita præparatione poſſit innoteſcere. Unde etiam & tempus ejus ſudori opportuniſſimum ignorari neceſſe eſt.*

2. Altera via, qua febris in ſanitatem terminari ſolet, hæc eſt: dum materia morbi, ſive ante febrem præexſtiterit, ſive per febrem nata fuerit, per febris vim ſubacta quidem ſuit, & ſoluta, & mobilis reddita, ut cum reliquis humoribus per vaſa fluat; interim tamen neque ad tantam tenuitatem redacta eſt, ut inſenſibili perſpiratione diſſipari poſſit, & tales dotes habet, quæ æquabili circulationi repugnant, neque poteſt ſanis humoribus aſſimilari, tunc inſtar peregrini ſtimuli turbat corpus, & ſenſibili quadam evacuatione de corpore expelli debet, ut ſanitas redeat. Sic enim invenimus factum eſſe corpus humanum, ut nequidem novum chylum, vel nimia copia gravem, vel ex difficilioris digeſtionis alimentis paratum, ferat, abſque moleſtia, uti docent anhelatio, anxietas, calor major, ſitis, & levis ſæpe poſt largiorem paſtum febricula. Non mirum ergo, ſi morbi materia non amplius eadem parti impacta, ſed mobilis jam & vaga novas moleſtias faciat, & perturbationes illas excitet in corpore, quæ criticæ dicuntur merito, quia evacuationes criticas ejuſdem materiæ præcedere ſolent, & aliquando comitari. Ob hanc cauſam dixit *Hippocrates* (*Aphor. 13. Sect. 2. Tom. 9. pag. 51.*) *Quibus criſis fit, illis nox præcedens acerbior, quæ vero ſubſequitur, plerumque levior ſolvatur.* Mota enim morbi materia turbas excitat, quæ deinde, evacuatione hujus materiæ facta, ceſſant. Unde *Galenus* (*Method. Med. ad Glauc. Lib. 1. c. 16. T. 10. p. 322. 325.*) optime monuit, in tolerando difficultatem (*δυσφορίαν*) noctem quidem criſin antecedere, illam vero fieri nocte, (præcedente ſcilicet) ſi interdiu morbus judicandus ſit, die vero, ſi nocte judicium futurum ſit. Cum enim æque interdiu quam noctu criſes contingant, merito hoc *Hippocratis* Aphoriſmo addendum erat. Morbi autem materiam jam mobilem redditam variis viis exit de corpore.

Hinc sudor. Non omnem ſudorem in febribus bonum eſſe, auteа jam monitum fuit, & *ſudorem multum, cum febribus acutis eboriturum, malum* dixerat *Hippocrates* (*Prorrhet. Lib. 1. Num. 57. Tom. 8. pag. 740.*): talis enim hic ſudor requiritur, per quem materia morbi, per febrem ipſam ſubacta & mobilis reddita, expellitur de corpore, quod in initio morbi minime exſpectari poteſt. Certas autem ſudoris notas quibus cognoſci poſſit, ſollicite recenſuit *Hippocrates* (*In Prognoſt. text. 26. Tom. 8. pag. 609.*) *ſudores in omnibus morbis acutis optimi ſunt, quum & diebus criticis fiunt, & febrem prorſus auferant. Boni quoque, qui toto corpore manant, & faciunt, ut homo facilius ferat morbum, qui vero nihil horum fecerint, non utiles.* Dies autem illos, quibus ſalutares illi critici ſudores in morbis contingunt, alibi enumeravit (*Aphor. 36. Sectione 4. Tomo 9. pagina 153.*) *ſi nempe erupterint tertio die, quinto, ſeptimo, nono, undecimo, decimo quarto, decimo ſeptimo, vigeſimo primo, trigeſimo primo, & trigeſimo quarto. illi namque ſudores morbos judicant. Qui vero non ita prodeunt, labo-*

A 2 rem,

rem, morbi longitudinem & reverſionem ſignificant. (videantur illa, quæ de hoc Aphoriſmo in Commentariis §. 741. habentur, ubi de diebus criticis agitur). Damnavit autem frigidos ſudores tanquam peſſimos, uti & illos, qui circa caput tantum, & faciem, & cervicem oriuntur, in acuta enim febre ex talibus ſudoribus mortem, in minori vero morbi longitudinem expectabat: contra laudavit ſudores, qui guttatim ſtillant, & vaporem attollunt, tandemque pro ut viſſ ſudorum bonorum vel malorum diſtinctione monuit, quod aliquando ſudores ob corporum eaſolutionem fiant, quales frigidi illi & viſcidi in moribundis ſudores ſunt, alii vero propter phlegmones vehementiam exprimantur (*In Prognoſt. Tom. 8. pag. 609.*), dum nempe in morbis acutis inflammatoriis liquidiſſima ſanguinis pars ſic exprimitur, adeoque reliquum inſpiſſatur peſſimo cum effectu. Qui ad hæc omnia ſedulo attendit, facile diſtinguere poterit, an ſudor in febre ortus criticus & ſalutaris futurus ſit, nec ne. Pulcherrimum autem foret, ſi Medicus cognoſcere poſſet quibuſdam ſignis, talem ſudorem criticum futurum eſſe. *Jacotius* in Commentariis ſuis in Coacas Prænotiones (*Holler. & Jacot. Comment. in Coac. pag. 219.*) voluit, *ſudorem præmonſtrari urina & alvi ſuppreſſione, cum abſentia ſignorum hæmorrhagiæ & vomitus, maxime vero pulſu undoſo & molli, delirio, dormiendi acceſſu, calore, ac rubore extimarum partium, ac vapore quodam calido, quæ arte non ſunt.* Apparet autem præcipuum ſignum tunc inde colligi, quod materiæ morboſæ ſolutæ, & motæ adſint indicia, neque ullæ notæ doceant, illam per alias vias exituram eſſe. Pulſum autem illum undoſum, & mollem ſudoris critici futuri ſignum eſſe, imprimis ſi præterea altitudinem & vehementiam habere, monuit *Galenus* (*De præſagitione ex pulſibus Lib. 2. c. 9. T. 8. p. 270.*) qualis autem ſit ille pulſus undoſus, accuratius alibi (*De Pulſibus ad Tyrones cap. 8. ibi pag. 4.*) definivit, a vermiculante enim pulſu ſola magnitudine diaſtoles diſtinguit undoſum: ſic enim habet: *Vermiculans, quum ſpecies exhibetque quaſi prærepentis arteriam vermis, undarum in modum inſurgentis, quamque non uno eodem tempore tota diſtenditur arteria. Si igitur cum diaſtoles parvitate hoc ſiat, vocatur vermiculans, ſin autem cum magnitudine, undoſus ſimpliciter.* Videtur autem talis fuiſſe ille pulſus, quem Hiſpanus ille Medicus *Solano*, (de cujus miris prædictionibus ex pulſibus ſolis in Commentariis §. 587. dictum fuit) *inciduum* vocavit, quando nempe bini, tres vel quatuor, pulſus ſucceſſive inſurgerent ſupra præcedentes non tantum, & ſupra ſe mutuo ille ordine quo ſe invicem ſequuntur, ſic ut ſecundus robore excedat primum, tertius ſecundum, & ſic porro. Si jam talem pulſum ſimul mollem inveniret, certiſſimum ſignum ſudoris critici futuri ſtatuit, dicitque, quod ſemel tantum invenerit durities in tali pulſu, quodque tunc loco ſudoris, ictericum criticum obſervaverit (*Nihell of the pulſe &c. pag. 8. 9.*). Difficilius autem cognoſci hanc pulſus ſpeciem monuit, dum in ſingulis pulſibus, non vero in pluribus ſucceſſivis, undoſus ille motus appareat, tunc enim vix diſtingui poterit, & præſagium inde haberi, niſi arteria, dum incipit diſtendi & tangentis Medici digitum ferire, ſubito attollatur & validius ſubito digitum repellat. Certe pulſus illi ſucceſſive ſupra reliquos, & ſupra ſe mutuo inſurgentes, non inepte undarum ſucceſſive inſurgentium motum referunt, unde admodum probabile videtur, pulſum undoſum & mollem Galeni convenire cum pulſu illo inciduo dicto. Longe autem difficilius pulſus illi verbis deſcribi poſſunt, quam coram in ægris demonſtrari. Firmum ſatis præſagium inde habebitur, ſi & criticæ perturbationes ſimul adfuerint, & in die decretorio, & debito morbi tempore hæc contingant, neque alterius evacuationis criticæ futuræ ſigna appareant.

Ubi vero ſudores illi critici adſunt, obſervandum illud, quod Hippocrates de omnibus criticis evacuationibus monuit, cujus in Commentariis §. 587. jam mentionem feci, nempe: *quæ judicantur, & quæ perfecte judicata ſunt, ea non movere, neque novare oportet, nec medicamentis, neque aliis irritamentis, ſed ſinere* (*Aphoriſm. 20. Sect. 2. Tom. 9. pag. 036.*). Optimum hinc blan-

blando & diluente potu vehiculum ſubminiſtrant ſudoribus, & cavere, ne frigidus aer, incaute admiſſus, incœptam hanc evacuationem turbet; calidis vero ſudoriferis urgere ſemper periculoſum eſt. Prudentiſſima illa, quæ in ſudoribus criticis agenda ſunt, monuit *Ægineta* (*L. 2. c. 46. p. 25. verſo*), dicens: *Criticos ſudores ferre oportet uſque ad ſufficientem evacuationem, & adjuvare calore mediocri & operimento, ſic ut nec abſtergatur ſudor, aliud enim aliud ducit & calido clyſtere & ſorbitione, & ſomno.* Neque magnum periculum eſt, ne nimia copia tales ſudores profluant, hoc enim rariſſime fit, niſi calidis remediis urgendo imprudentes ultra naturæ modum illos duxerint Medici. Et ſi aliquando contingeret, omnia copioſe proflui re ſudores, ſic ut ſedata jam febre æger inde debilitaretur, abſterſio corporis, aer frigidiuſculus ſenſim & cum prudentia admiſſus, facile hos compeſcent, imprimis ſi æger de lecto ſurgat, & erecto corpore ſedeat, quantum vires ferre poſſunt.

Saliva. In variolis, & imprimis in confluentibus, uti poſtea in illarum hiſtoria dicetur, ſæpe ingens ſalivatio ex ore faucibus hominis erupit, qua ſuppreſſa, a quacumque demum cauſa, omnia ſymptomata augebantur immaniter, & ſæpe ſubita mors ſequebatur. Salivam copioſiſſimam excerni pariter videmus in illis febribus, quibus Aphthæ comites ſunt, & magno ſæpe cum levamine; in reliquis morbis rarius hac via excretio critica contingit.

Vomitus, Diarrhœa. Binis his evacuationibus etiam remotiſſima corporis viſcera expurgari poſſe, & diverſiſſimos humores educi, patebit poſtea, quando inter ſymptomata febrilia de his dicetur. Non mirum ergo, ſi materies morbi quandoque per has vias exeat, imprimis cum toties corrupta bilis vel febrium cauſa ſit, vel ſaltem febris tempore talis fiat, commodiſſime his viis eliminanda. Uti autem dictum fuit de ſudoribus, quod non omnes critici & boni ſint, ſic & idem de vomitu & diarrhœa verum eſt. Omnes enim hæ evacuationes tantum proſunt, quatenus materiam febrilem expellunt de corpore, vel in totum, vel pro parte, unde vel abigitur integre morbus, vel ſaltem levatur. Ob hanc cauſam dixit *Hippocrates* (*Aphor. 2. Sect. 1. T. 9. p. 5.*) *In alvi perturbationibus & vomitibus, ſponte ortis, ſi quidem, qualia oportet purgari, purgentur, confert, & facile ferunt; ſin minus, contra.* Adeoque præcipuum criterium, quo cognoſcitur harum evacuationum utilitas, ab effectibus, illas ſequentibus, habetur. Magna tamen ſpes eſt, profuturum vomitum aut diarrhœam, ſi poſt coctionem & ſtatum, natura jam ſuperante morbum, fiunt; quæ enim in morbi augmento fiunt, ſymptomaticæ potius, quam criticæ, evacuationes ſunt, & ſæpe magis nocent, quam proſunt.

Quænam autem ſigna doceant, naturam in morbis has evacuationes moliri, cognoſcere Medicis utiliſſimum eſt. Sequentia autem docuit *Hippocrates* (*In prognoſt. vers. 9. p. 5.*) *Quicumque vero in febre non lethali dixerint, caput dolere, aut etiam pro oculis tenebricoſum quiddam, apparere, ſi & vero cordis morſus illis acceſſerit, bilioſus vomitus aderit. Si vero & rigor acceſſerit, & inferiores hypochondrii partes frigidas habuerint, & adhuc citius vomitus aderit. Et ſi ſub id tempus quid ederit aut biberit, id perquam celeriter evomitur.* Monuit autem Hippocrates, hæc obtinere *in febre non lethali*, quia capitis dolor & tenebricoſa vertigo peſſimi ominis ſunt in phrenitide, neque tunc vomitum futurum præſagiunt. In Coacis Prænotionibus (*N. 143. T. 8. p. 859.*) habetur: *Quibus febricitantibus aures ſurdæ fiunt, & cor ventriculi morſus, & ſuffuſiones, vomitus fit; quibus vero ructus adſunt, flatus, ſtrepitus ventris, & elevationes, his fit alvus exturbatio.* Signis autem his adduntur alibi (*N. 19. ibid. p. 854.*) horrores, laſſitudines, & lumborum dolores, futuræ nempe evacuationis per alvum indicia. Minus tamen illis ſignis Diarrhœæ criticæ confiſus fuiſſe *Galenus* videtur, dum illius nullum manifeſtum nec proprium ſignum eſſe dixit (*Galen. de Criſibus lib. 3. in fin. Tom. 8. p. 449.*), ſed tantum illius ſuſpicionem naſci, dum futuræ criſis indicia appareant quidem, neque tamen illa ſigna doceant, criticam evacuationem per alias vias futuram. In obſervationibus tamen Hiſpani illius Medici (*Nihell of the pulſe &c. pag. 1.*) habetur, pulſum inter-

Digitized by Google

intermittentem certum ſignum eſſe diarrhœæ criticæ, & pro varia duratione hujus intermiſſionis indicari majorem, vel minorem, materiæ excernendæ copiam: diuturque idem auctor, ſe nunquam obſervaſſe criſin, quæ ſolo vomitu, abſque diarrhœa comite, fieret. Quando autem huic pulſus intermiſſioni tenſio, ſive durities, pulſantis arteriæ jungebatur, tunc vomitum præſagiri monuit. Aliquid ſimile apud *Galenum* (*De Criſibus Lib.* 3. *cap. ultimo T.* 8. *p.* 448.) habetur, qui tamen inde potius vomitum, quam diarrhœam prævidit. Dicit enim: *Durus autem pulſus, vomitum magis, quam ſudores præoſtendere ſolet.* Paulo poſt addit ſequentia: *Irregularis* (ἀνώμαλοι) *autem pulſus fit in pluribus quidem judiciis & præcipue quum aliquid pugnæ & periculi habeant; multo vero magis, quam bilioſi humores ad ventriculum confluxent, perſiſtentibus etiam aliis vomitionem ſignis* &c.

Quænam autem præſagia habeantur ex colore, *odore*, &c. excretorum per vomitum aut diarrhœam, poſtea dicetur, quando de his inter ſymptomata febrilis agendum erit.

Urina. Naturali lege per urinam de corpore expellitur omne illud, quod ipſo humorum motu & calore corporis ſani in maximam acrimoniam tendit, adeoque noceret, unde non mirum etiam in morbis ſimilia per urinæ vias a ſanguine ſeparari. Materialem morbi cauſam, jam a natura morbum ſuperante ſubactam & mobilem, per urinas excerni, & niſi hoc fiat, abſceſſus naſci, depoſita eadem materie ad diverſas corporis partes, in Commentariis præcedentis paragraphi vidimus. Verum, uti ibid. dictum fuit, *illud in febribus longis & ſalutariter decumbentibus hominibus* obſervatum fuit. An autem in acutis morbis, velociter decurrentibus, poſt perturbationes illas criticas inſignes, materia morbi per ſolas urinas ſæpe excernatur, dubitari poteſt: ſaltem frequenter obſervatur, alias evacuationes tunc ſimul adeſſe. Dum *Hippocrates* (*Epidem Lib.* 1. *T.* 9. *p.* 74.) enumerat illas evacuationes, quibus Epidemica conſtitutio, quam deſcripſerat, ſolebat ſolvi; hæmorrhagiam narium, urinam copioſam multum ac laudabile ſedimentum habentem, bilioſa turbulenta tempeſtive per alvum prodeuntia, & dyſenteriam, recenſuit: ſed ſimul monet, multos liberatos fuiſſe non unica tali evacuatione, ſed omnibus ſimul concurrentibus. Dum alibi dixit (*Aphor.* 74. *Sect.* 4. *Tom.* 9. *pag.* 184.), ab abſceſſu liberare urinam copioſam, craſſam, albam, addit in eodem Aphoriſmo, *Quod ſi ex naribus & ſanguis profluxerit, tunc brevi admodum ſolvitur.* Sicque videtur indicare, ſæpe ſolam evacuationem per urinas factam non ſufficere, vel ſaltem frequenter alias excretiones hanc comitari. Medicus ille Hiſpanus *Solano* teſtatur, ſe nunquam criſim per urinas ſolas obſervaſſe, abſque aliqua ſaltem diarrhœa comite: adeoque & nullas notas peculiares criſis per urinas futuræ tradidit, ſed tantum monuit, ſi intermiſſioni pulſus, diarrhœæ criticæ ſigno, jungeretur mollities, tunc una cum diarrhœa criticam per urinas evacuationem expectandam eſſe (*Nihell obſ. on the pulſe &c. p.* 7.). Videntur etiam Veteres Medici coctionis & cruditatis ſigna frequentius quæſiviſſe in urinis, quam exſpectaſſe criticam materiæ morbi per urinas expulſionem. Sic urinam illam craſſam turbidam, non ſubſidentem in morbis acutis, licet contentis ſaturatiſſima foret, damnaverunt ubique, & ubi ſubſideret craſſe talis urina, illud pro coctionis ſigno potius, quam pro evacuatione critica habuerunt. Sic dixit *Galenus* (*De Sanitate tuenda Lib.* 4. *cap.* 4. *Tom.* 6. *pagina* 121.): *Communis vero omnium turbidarum urinarum nota tibi ſit ſeparatio, vel cito, vel tarde facta, vel omnino nulla. Si enim cito fiat, & ſubſidens ſit album, & leve, & æquabile, oſtendit naturam ſuperiorem longe ſuccis, quos concoquit. Si vero bona quidem ſit ſubſidentia, ſed longiori tempore fiat, monſtrat naturam etiam longiori tempore ſuperaturam ſuccos. Si vero vel omnino nulla ſeparatio fiat, vel cum malis ſubſidentiis, imbecillis natura eſt, & indiget aliquo auxilio ad ſuccos percoquendos.* Notandum eſt, quod dixerit *Galenus*, naturam adhuc occupatam eſſe in coctione, licet copioſum, leve, album & æquabile ſedimentum in urina eſſet, quod ergo criticam evacuationem facere non poterat, cum hæc coctionem factam ſupponat. Sic

& *Hippocrates* dixit (*In Progn. T. 8. p. 631.*) *Optima autem urina eſt, quum alba fuerit ſubſidentia, & levis, & æquabilis per totum tempus, donec judicetur morbus: notat enim ſecuritatem, & brevis temporis futurum morbum* &c. Ubi iterum apparet, quod ex ſimilibus urinis ſalutarem morbi criſin futuram prævideret, non vero pro critica evacuatione hæc urinæ ſedimenta, quamvis optima, habuerit. Plura alia auctorum loca adduci potuiſſent, quæ hoc confirmant; ſed hæc ſufficient, ut probetur, rarius per urinæ vias ſolas totalem materiæ febrilis evacuationem criticam factam fuiſſe: & plura hujus rei exempla in ægris illis, quorum morbos *Hippocrates* in *Epidemicis* deſcripſit, videri poterunt.

Post coctionem et statum. In Commentariis § 587. dictum fuit, coctionem vocari in febribus, quando per febrem cauſa materialis febris ſic mutatur, ut minus noceat, & apta evadat, ut expurgari commode poſſit; unde patet evidentiſſime, quare coctio criticas evacuationes ſalutares præcedere debeat. Illæ enim evacuationes, quæ abſque coctionis prægreſſæ ſignis fiunt, vi morbi ſuperantis, non vero vincente natura, fiunt: unde v. g. ſudores (uti paulo ante dictum fuit) adeo damnoſi in initio morborum acutorum, quibus tamen poſt coctionem obortis, tam feliciter idem morbi ſanantur. Idem etiam de aliis evacuationibus verum eſſe, ſatis patet ex præcedentibus. Hinc dixit *Hippocrates* (*De Humoribus, t. 8. p. 545.*) *Judicatoria in morborum ſtatus apparent*. Quando autem eodem in loco de criſi agebatur, notatum fuit, ante morbi ſtatum criſes non fieri, vel ſi tunc contingant, ſemper imperfectas eſſe, ſecuras nunquam, quales ſunt illæ, de quibus hoc loco agitur.

Fere intra quatuordecim dies facta crisi. Acutæ enim febres ſolent plerumque hoc ſpatio terminari, unde & *Hippocrates* (*Aphor. 23. Sect. 2. t. 9. p. 65.*) dixit: *Acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur*. Merito autem in textu additur *Fere*, quia non abſolute dici poteſt, intra hoc temporis ſpatium hos morbos ſemper terminari per criſin factam: uti enim patet ex illis, quæ ad § 564. dicta fuerunt, aliquando febres acutæ longe diutius excurrunt, & tamen criticis evacuationibus ſanantur.

§. 595. Tandem, ſi materies morbi ejuſdem vi febris ſubacta, ſoluta, mobilis reddita, ſanis iterum aſſimulata humoribus, fluit ſine ulla criſi, oltove morbo.

Omnium optimus & ſaluberrimus foret ille febris exitus, quando nempe cauſa materialis febris ſic ſubacta fuit & mutata per ipſam febrem, ut ſanis humoribus perfecte aſſimilaretur, adeoque cum illis abſque ullo functionum læſione æquabili circulatione lege per vaſa fluere poſſet. Hæc foret vere & proprie dicenda πέψις, ſive coctio, per quam nempe in coquentis ſubſtantiam illud deducitur, quod concoquitur (vide illa, quæ in Commentariis §. 587. de coctione dicta ſunt), diſtinctiſſima ab illa coctionis ſpecie, quæ πέπανσις, ſive maturatio, melius vocatur, per quam materiæ morbi ad exitum præparantur. Hujus rei exemplum habemus in illis, qui a largiori paſtu, dum nimia copia crudi chyli ſanguini miſcetur, febricitant. Per hanc febrem enim ſubigitur & aſſimilatur bonis humoribus crudus ille chylus, atque hoc facto ceſſat ille febris, abſque ulla evacuatione obſervabili febrilis materiæ.

Patet autem, illum febris exitum exſpectandum non eſſe, niſi materia febrilis tales habuerit dotes, quæ parum a conditionibus ſanorum humorum abludant, ſimulque impetus febris tam parvus ſit, tamque brevi temporis ſpatio duret, ut inde non admodum mutentur ſani humores. Illud ergo tantum in leviſſimis febribus obtinere poterit, & ſæpe difficulter diſtingui ab illo febris exitu, de quo in præcedenti paragrapho N. 1. dictum fuit, quando nempe materialis febris cauſa ſic ſubigitur & ſolvitur, ut inſenſibilis perſpirati ſpecie expelli poſſit. Solutæ enim perſpirationis augmentum ſtaticæ ſellæ uſu detegitur, vel ſenſu levitatis & agilitatis. Sellæ autem hujus uſus apud ægros adhiberi nequit: & ubi abſque evacuatione materia febrilis ſanis aſſimilatur humoribus, levitas corporis & agilitas una cum omnium functionum integritate redit. Nullum tamen a

Digitized by Google

tali errore ægris imminet damnum, tum utraque hac via cito, tuto, & jucunde, curentur febres.

Dum autem febres ſenſim ſolvuntur, licet talem cauſam materialem habuerint, quæ nec aſſimilari ſanis humoribus, nec inſenſibilis perſpirati ſpecie expelli poſſit, aliæ vis de corpore exeunt illa, quæ morbum fovent; ſed ſenſim & abſque perturbationibus illis ſubitis, quæ criticas propriè dictas evacuationes præcedere vel & comitari ſolent. Non enim credendum eſt, morbos omnes, qui paulatim ſolvuntur, abſque evacuatione materiæ morboſæ ſanari: ſufficit ad hanc rem, ut ſenſim & ſine turbis ſubito excitatis illa exeat, de quo re in Commentariis §. 587. quando de triſi agebatur, latius dictum fuit.

Ubi ergo febris intenſior fuit, vel diutius duravit, ſic ut magnas mutationes in ſolidis & fluidis corporis partibus jam fecerit, falleretur, qui talem febris exitum exſpectaret. Unde prudentiſſime monuerunt Veteres Medici, ſemper recidivam exſpectandam eſſe, ſi in hoc caſu febris ſubito deſinat, abſque evacuatione ſenſibili materiæ febrilis, vel abſceſſu, per quem ad quædam corporis loca deponitur. *Quibus autem febres ceſſant, neque apparentibus ſolutionis ſignis, neque in diebus creticis, his recidiva exſpectanda eſt*, dixit Hippocrates (*In Prognoſt.* Tom. 8. pag. 675.) & alibi (*Aphor.* 27. *Sect.* 2. Tom. 9. pag. 69.) *Non ſecundum rationem levantibus non oportet fidere.* Sic & Galenus (*De Diebus Creticis Lib.* 1. *cap.* 1. Tom. 8. pag. 5.) in ipſo initio libri primi de diebus criticis habet ſequentia: *Solutiones morborum quæ non paulatim imminutæ fuerunt, ſed ſubito quieverunt, ut fidæ ſint, requirunt omnino excretionem quandam copioſam, aut abſceſſum inſignem: nam qui ſine his ceſſaverunt, recidivam facere amant.* Unde in tali caſu exactum vitæ regimen ſuadet, ut hæc recidiva vel caveatur, vel ſaltem minori cum periculo fiat.

§. 596. **G**Enius, diſcrimen, duratio febris acutæ, ſi obſerventur ab initio, per adſcenſum, uſque ad ſtatum, docent ejus exitum, mutationem, finem.

Maximi jam momenti eſt in Praxi Medica præcognoſcere poſſe varios illos febris exitus, quibus in mortem, alios morbos, vel in ſanitatem terminatur; uti etiam varias illas vias, quibus febris in hos exitus tendit. Verum ad hanc rem ſedula obſervatio morbi a primo initio, per adſcenſum, ad ſtatum uſque requiritur. Quidnam autem per initium, adſcenſum & ſtatum febris, intelligatur, & quam varia hæc ſint in diverſis febribus, dictum fuit in Commentariis §. 590. Simulac febris incipit, quædam actionum læſio apparet: quo autem a ſanitate per graviorem, vel plurium functionum, læſionem magis divergit, eo pejor morbus eſt: uti enim ex Galeno dictum fuit in Commentariis §. 3. *cujuſque morbi tanta magnitudo eſt, quantum a naturali ſtatu recedit.* Si ergo febris natura ſtatim ſubito omnem ſanitatis effectum, perculoſam fore prævidemus facile, illamque in mortem tendere. Dum v. g. in ipſo morbi initio omnes vires proſternuntur illico, appetitus integre tollitur, urina, fæces alvinæ &c. plurimum a naturali indole degenerant, magnus merito funeſti exitus metus habetur. Optima autem quævis ſperamus, ſi contraria his appareant. Pulcherrime hæc notavit *Hippocrates* (*in Prognoſt.* T. 8. p. 663.) *Nam & mitiſſimæ febres, & quæ in ſecuriſſimis incedunt ſignis, die quarto aut ante deſinunt: maxime vero malignæ, & quæ cum graviſſimis fiunt ſignis, quarto die interficiunt, vel citius.* Et poſtea addit (*Ibid.* 667.) *Quæ autem breviſſimo tempore judicandæ ſunt, facillime præſciuntur, maxime namque ab initio inter ſe differunt. Qui enim ſuperſtites fiunt, facile ſpirant, & dolore vacant, & noctu dormiunt, aliaque ſecuriſſima habent ſigna. Qui vero pereunt, difficile ſpirant, delirant, vigilant, cæteraque ſigna habent peſſima.*

Majorem autem difficultatem præſagii agnovit in illis febribus, quæ minori cum velocitate decurrunt, in illis enim functionum læſiones nec tam validæ ſunt, neque tam ſubito increſcunt, unde in initio ſæpe ſatis ſimiles febres apparent, quarum exitus tamen varius eſt, & diverſo tempo-

ris

ris ſpatio contingit. De his autem ſequentia *Hippocrates* (*Ibid. 665.*) habet. *At per horum omnia difficilium eſt prænoſcere, quæ vero longiſſimum tempus judicare debeant, ſimiliterque etiam ſunt illorum principia. Verum a primo die animadvertendum eſt, & ad quemque quaternarium additum conſiderandum, nec latebit, quo vertetur morbus.*

Patet ergo, aliquando in ipſo febrium acutarum principio apparere phænomena quædam, quæ indicant, qualis exitus febris futurus ſit, ſummum tamen præſagium habetur ex illis, quæ in adſcenſu febris ad ſtatum uſque obſervantur. *Sub morborum enim principia conſiderandum eſt, an ſtatim floreant* (*ει ευθυς αχμαζει* quod eleganti metaphora morbi vigorem indicare Hippocratis interpretes teſtantur) *quod ex incremento manifeſtum eſt* (*Hippocrat. Epid. l. 2. textu 6. com. 9. pag. 119.*). Si enim cito increſcat morbus, brevi ad ſtatum perveniet, & contra. Ex levitate vero aut malignitate ſymptomatum bonus vel malus præſagitur eventus. Simul inde prævidemus, an ſubitam criticam mutationem in melius vel pejus habitura ſit febris, an vero lente ſolvenda. Uti enim ante dictum fuit (vide §. 401. 587.) *magni morbi judicantur cito, parvi ſolvuntur ſenſim.* An vero bona vel mala criſis futura ſit, pariter inde diſcimus. Si enim in ſtatu morbi, vel poſt ſtatum, progreſſis coctionis ſignis, natura morbo prævalente, ſubitæ illæ mutationes contingant, & decretoriis diebus (de quibus poſtea agendum erit), bonam criſim ſperamus. Si vero abſque ſignis coctionis, in morbi adſcenſu, morbo naturam ſuperante, neque in diebus decretoriis contingant ſimilia, malam criſim jure metuimus. Quas vero vias affectet natura in expulſionibus criticis materiæ febrilis, ſimiliter colligere licet ex illis, quæ in morbi decurſu attenta obſervatione deteguntur, uti in Commentariis §. 594. latius dictum fuit.

Genius autem febris cognitus maximam his omnibus lucem affundit. Imprimis autem hæc cognitio requiritur in illis febribus, quæ Epidemice graſſantur. Monuit *Sydenhamus*, ſapientiſſimum etiam Medicum in talibus morbis nec firma præſagia, nec veram curandi methodum, habere poſſe, niſi prius attenta obſervatione in decumbentibus didicerit genium horum morborum, & vias, quibus natura uti in ſanandis his morbis. Sic v. g. dum variolæ graſſantur, ſiquis videt ægrum, qui nunquam antea his laboravit, decumbentem febre continua cum talibus ſymptomatibus, quæ in aliis hominibus, variolis decumbentibus, notavit, exſpectabit tertio vel quarto die criticam depoſitionem materiæ morboſæ verſus ſuperficiem corporis, ſimulque cognoſcet, criſim illam non perfectam fore, non enim terminatur febris variolosa in ſanitatem, ſed potius in alium morbum: dum nempe puſtulæ illæ inflammantur, ſuppurantur, gangræneſcunt aliquando &c. Idem verum eſt in morbillis, febre Eryſipelatoſa, petechiali &c. In omnibus enim his febris eventus, quatenus Medico debetur, a cognito morbi genio pendet.

Diſcrimen autem variorum ob eandem cauſam notari meretur. Illud autem cognoſcitur majori vel minori velocitate increſcentis morbi, uti etiam pro varietate partis affectæ per febrem. Cæteris enim paribus, majus diſcrimen in febribus, quæ ſubito ad ſummam vehementiam perveniunt; & longe alia prævidentur, ſi per febrem materies inflammatoria, vel Eryſipelatoſa, verſus cerebrum deponatur vel pulmones, quam ſi eadem hæc materia brachium occuparet. Ideo dixit *Galenus* (*De Criſibus l. 2. p. 7 & 8. p. 416.*) *Diſtinguere autem oportet in ſingulis ægrotantibus, primo quidem ſi ſine loco affecto ſit febris, ex humorum putredine, vel quo ſolus ſpiritus alteratus eſt. Secundo autem ſi membrum quoddam affectum ſit cauſa, & quænam ſit ejus conditio.*

Duratio febris etiam magnum momentum habet in determinando vario ejusdem exitu. Si enim diu febris hominem afflixerit, rebellem ſatis materiam febrilem indicat, quæ hinc blanda reſolutione (§ 595) non curabitur: imo & raro per criticas evacuationes ſimul & ſemel tolletur, ſed pluribus ſæpe recidivis factis, & imperfectis criſibus, longo tempore ſolvetur ſenſim, vel & malum morbum deſinet. Unde *Hippocrates*, uti dictum fuit ad § 593 in longis febribus, licet ſalutariter decumberent ægri, tamen abſceſſus exſpectabat. Et

con-

contra in febribus, quæ parvo tantum tempore duraverunt, ſi mites fuerint, blanda reſolutio (§. 595.) ſperari poterit, vel & materiæ febrilis, per febrem ſubactæ & mobilis redditæ, facilis expulſio inſenſibilis perſpirati ſpecie (§. 594. 1.). Si vero validæ fuerint tales febres, victa morbo natura ſuccumbet brevi, & morietur æger, vel, natura morbum vincente, criticæ evacuationes (§. 594. 2.) exſpectandæ erunt.

§. 597. **I**Deoque ex omnibus his (ab 558. ad 567.) enarratis generalis diagnoſios & prognoſios dogmata in febribus facile elici queunt.

Agitur enim hic tantum de generali febris cujuſcunque cognitione, in ſequentibus autem de variis ſpeciebus febrium agetur, quatenus nempe vel continuæ ſunt, proprie dictæ, vel remittentes, vel intermittentes, tuncque dabuntur ſigna, quibus hæ febrium ſpecies a ſe mutuo diſtingui poſſunt. Diagnoſis autem vocatur (vide Commentaria §. 27) evidens cognitio morbi præſentis, diſtinctiſſimi ab omni alio ſimulque denotans naturam morbi individuam. Bina autem ſunt Diagnoſin in morbis fundamenta; primum pendet a cognitione cauſarum prægreſſarum, quæ tales ſunt, ut illas morbum illum antea feciſſe conſtet. Secundum fundamentum habetur ex cognitione morbi in ſua natura, & effectu præſentibus. Omnia autem hæc ex antecedentibus facile deduci poſſunt. Enumeratæ enim ſunt, & in varias claſſes diſtinctæ, febrium cauſæ §. 586. Febris natura individua, & ſigna pathognomica §. 570. 571. 572. 573. 574. explicata fuerunt. Febris autem effectus recenſiti fuerunt §. 587. Adeoque omnia illa, ex quibus febris Diagnoſis haberi poterit, jam pertractata ſunt; neque poterit dubium ſupereſſe in hac re, cum pulſus velocitas ſemper in omni febre, & omni quidem febris tempore, præſens, minime fallax ſignum præbeat. Præterea ad Diagnoſin febrium pertinet, cognoſcere varia febrium ſtadia, an nempe adſit initium, incrementum, ſtatus, vel decrementum. Verum & de his omnibus ad §. 580. dictum fuit.

Prognoſis vero morbi vocatur, quæ vel determinat morbum naſciturum, qui nondum adeſt, vel morbi jam nati varios effectus & exitus prævidet; ſed ex antedictis & illam haberi poſſe facile patet. Cauſæ enim febrium ſingulares enumeratæ fuerunt, quæ quidem ſolæ, uti in Commentariis §. 586 dictum fuit, febrem non faciunt, ſed tantum, vel ſaltem frequentiſſime, in prædiſpoſitis corporibus. Sic v. g. ſi novero, hominem debilem & valetudinarium in prandio aſſumpturum eſſe carnis ſuillæ, fumo vel ſale induratæ, magnam copiam, facile prævideo, quod aliquot horis poſtea febricitabit. Si plethoricus vini generoſi copiam ingurgitet, fervidoque aeris calori expoſitus validis motibus corpus exerceat, acutæ febris periculum incurret: & ſic porro. Ex illis autem, quæ §. 587. 588. 589. dicta fuerunt de febrium effectis, uti etiam ex his, quæ §. 592. 593. 594. 595. 596. de vario febrium exitu in ſanitatem, mortem, vel alium morbum, habentur, facile colligi poterunt reliqua, quæ ad Prognoſin febrium pertinent.

His ergo abſolutis ſequitur, ut de generali febrium curatione agatur.

§. 598. **C**Uratio optima febrium generalis obtinetur, ſi 1. Vitæ, ejusque viribus conſulitur. 2. Acre irritans corrigitur, expellitur (574.). 3. Lentor diſſolvitur, expellitur (577.) 4. Symptomata mitigantur (587.).

Cura generalis febrium debet talis eſſe, ut omnibus conveniat, quamvis tamen in omnibus non ſufficiat ſemper. Reſpicit enim hæc curatio tantum illud, quod in omnibus febribus commune eſt, nempe velociorem cordis contractionem (573) reliqua autem febrium ſymptomata, quibus illud commune ſtipatur, & quæ in variis febribus diverſa, imo & aliquando contraria, reperiuntur, poſtulant, ut generali febrium curationi addantur talia, quæ his malis debellandis inſerviunt. Unde poſt generalem febrium curam dicetur de illis, quæ præcipuis & maxime urgentibus ſymptomatibus febrilibus conveniunt: & deinde conſiderandum erit ſingularibus capitibus, quid

quid præter generalem hanc curam in diverſis febrium claſſibus adhuc obſervandum requiratur. Ob hanc cauſam poſtea adhuc quædam dicenda erunt de febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus. Omnes enim ſingulares febrium ſpecies enumerare difficillimum foret, & ſumma inde naſceretur confuſio. Patebit autem, ex generali febrium & præcipuorum ſymptomatum curatione facile deduci poſſe illa, quæ ad particularium febrium curam requiruntur, ſi ſimul cognita habentur illa, quæ in diverſis febrium claſſibus præcipue notanda ſunt.

Recenſentur jam hac paragrapho generalis curationis febrium requiſita, quæ deinde ſingula in ſequentibus fuſius deducuntur.

1. A morte ceſſat omnis febris (§ 571.). ſed ſanatio morbi, uti dictum in Commentariis § 4. eſt mutatio corporis viventis talis, ut conditio corporea, quæ vocabatur morbus, tollatur, & reſtituatur illud, quod ablatum faciebat morbum. Supponit ergo omnis ſanatio vitam ſuperſtitem; ergo hæc conſervanda erit. Collectum autem omnium, quæ in ægro de ſanitate ſuperſunt, vires conſtituit, & contra, omnia, quæ a ſanitate defecerunt, morbum faciunt. Unde morbi magnitudo menſuratur majori vel minori a naturali ſtatu, id eſt a ſanitate, receſſu (vide Commentaria § 3.). & contra, virium magnitudo in ægro colligitur ex ſanitatis reſiduo. Ex his ſolis *Hippocrates* deduxit in prognoſticis tot ſæculorum conſenſu probata præſagia, dum attente conſiderabat ægri faciem, oculos, linguam, cutim externam, decubitum in lecto varium, alacritatem in ſurgendo &c ſicque dicebat, quantum a ſanitate deficeret, quidque a ſanitate ſupereſſet in morbo. Hinc omnia contemplatum Medicum in morbis ad duo capita redigere juſſit *Galenus* (*Meth. Medic. ad Glaucon. l.* 1. *c.* 9. *t.* 10. *p.* 354.), morbum nempe ipſum, & laborantis vires. Duo hæc conſiderans *Proſper Alpinus* (*De Præſagienda vita & morte ægrot. c.* 1. *p.* 4. *&c.*) morbum inimico, corpus humanum deſtruere conanti comparavit, naturam vero tanquam arcis oppugnatæ præfectum, qui corpus contra inſultus hoſtilis morbi defenderet. Morbi ſymptomata & vires ægrotorum, tanquam adverſo Marte inter ſe dimicantes milites, poſuit, atque uti arcis præfectus inopinanter aliquando contra obſidentem exercitum pugnare tentat, ſic etiam natura robuſtiſſimis munita facultatibus & a morbi ſymptomatibus irritata, in criſibus morbum inopinanter adoritur, illumque vel omnino vincit, vel ſaltem ſæpe plurimum morbi vires frangit. Patet ergo, nihil magis ad felicem ſanationem conducere, quam ſi firmæ fuerint ægri vires: illæ ergo omni ope ſervandæ ſunt. Unde indicatio curatoria, quæ vitæ & viribus proſpicit, merito primum locum tenet.

2. Quidquid velocitatem reciproci influxus liquidi nervoſi in muſculos, & ſanguinis in vaſa & cava cordis, auget, huc pertinet, & communi acri irritantis nomine deſignatur, quia aptius vocabulum non habetur. Certum eſt, plurima corpora, quorum acrimonia ſenſibus obvia eſt, ſtimulo ſuo hanc irritationem facere, qualia §. 586 enumerata fuerunt, & dum ab aliis ſtimulis, qui ſub ſenſus non cadunt, ſimilis irritatio fit, ſolent, ab effectu ſuo, pariter acres dici. Sic v. g. contagium variolarum, morbillorum, peſtis &c. irritatione ſua validiſſimas febres facere valet; nemo tamen hactenus vera fide ad ullam ſpeciem acrimoniæ cognitæ hæc reducere potuit. Ubi ergo tales irritantium cauſæ adſunt, indicatio curatoria jubet, ut vel ſic corrigantur, ut non noceant amplius, vel expellantur de corpore. Correctio autem hæc vel fit dilutione, qua nempe acria, quæ collecta ſtimularent, diſperſa, vel non, vel minus ſaltem, nocerent: vel denique talibus ingeſtis, quæ oppoſita vi priorum efficaciam domant, & eadem penitus inertia reddunt. Sic alcalinos ſtimulos acidis, & contra, acidos alcalinis corrigi novimus. In plurimis tamen his hactenus ars deficit, licet forte in rerum natura ſingulis ſtimulis venenatis antidota oppoſita obtineant. Numquid enim homo, qui ſemel variolis laboravit, veram hujus veneni antidotum, incognitam quamvis, habet, per quam contagium varioloſum, licet ſæpius poſtea ſuſceptum, iners redditur? Numquid adſunt in rerum natura cauſæ, licet incognitæ, quæ faciunt, ut peſtis, quantumvis etiam

Digitized by Google

etiam late vagata fuerit, tandem deſinat? Sive autem tales antidoti enervent hos ſtimulos venenatos, ſive corpus humanum ſic diſponant, ut non irritabile amplius ſit ab iiſdem ſtimulis, licet hi omnem ſuam efficaciam retineant, effectus erit idem omnino. Hanc rem videtur indicaſſe *Helmontius* (*In fine tractatus* Ignotus Hydrops *pag.* 417. *N.* 49. 50.), dicens: *Morborum ſiquidem quorumcunque, etſi duæ ſint columnæ, quibus ædificium morboſum innititur (materia nempe occaſionalis, & materia non efficiens Archealis), alterutra tamen columnarum ſublata, ruit totum, quod illis ſuperſtructum erat. Arcana itaque Paracelſica omnem morbum a conſequenti tollunt, quatenus cauſam occaſionalem demunt: atque deinde occultior via eſt alterius arcani, per quod ſcilicet inducitur pax, quies, & ſolatium Archeo, ne ſcilicet indignatus morbum pariat, partumque potius deleat: ſive etiam profligatam cauſæ occaſionalis morbi ipſius meditetur.* Talia remedia plures quidem jactaverunt, hactenus autem incognita, in votis tantum habentur. Alterum ſupereſt adhuc, ut materia irritans expellatur de corpore; quod ſæpe ſalutari naturæ molimine, aliquando & per artem fit. Sic *Sydenhamus* feliciſſime in ipſa peſte per ſudores, viginti quatuor horarum ſpatio protractos, venenatum ſtimulum de corpore expulit (*Sect.* 2. *cap.* 2. *pag.* 154. &c.).

3. In Commentariis §. 588. dictum fuit, omne obſtaculum circa extrema vaſcula natum, quod liberum ſanguinis tranſitum per illa impedit, generali lentoris nomine comprehendi, qualecunque demum illud fuerit, ſive vitio humorum, vel vaſorum, vel utrorumque contigerit. Poterit enim, manente quamvis debita fluiditate ſanguinis, per errorem loci (vide §. 118.) tale obſtaculum circa extremitates vaſculorum naſci, dum craſſiores fluidorum moleculæ dilatata oſcula canalium minorum coëuntium ingrediuntur, atque in illorum anguſtiis hærent immeabiles. Integra autem febris curatio requirit, ut ille lentor ſublatus ſit: niſi enim hoc factum fuerit, licet velocior cordis contractio, in qua febris natura individua conſiſtit, (vide §. 573.) abſit, tamen non redibit omnium actionum integritas, quæ liberrimum motum humorum per omnia vaſa ſupponit; quia ille lentor reſiduus in quibuſdam partibus actiones lædet. Unde toties, ſublata per Corticis Peruviani uſum febre, mala peſſima chronica manent, quia una cum febre lentor ille curatus non fuit. Ob hanc cauſam etiam in morbis inflammatoriis curandis ſæpe erratur, dum per venæ ſectiones, clyſmata &c. ſopitur quidem febris impetus, neque tamen reſolvitur inflammatorium illud viſcidum, cujus primarium ſolvens eſt febris ipſius moderata vis, uti poſtea in Commentariis §. 609. dicetur.

4. Symptomata, uti dictum fuit in Commentariis §. 11. vocantur omnia illa præternaturalia, quæ ex morbo, ut cauſa, in corpore ægrotante fiunt ita, ut diſtingui tamen queant ab ipſo morbo & ejus cauſa proxima. Pertinebunt ergo hæc ad febris effectus §. 587. enumeratos, adeoque optima curatione febris tollentur & ſymptomata, quæ ejus effectus ſunt. Verum aliquando hæc ſymptomata adeo moleſta ſunt ægris, ut peculiarem attentionem requirant, & mitigari debeant ſaltem, ſi non integre tolli poſſint. Sic v. g. in phthiſicis intolerabilis anxietas oritur, dum poſt aſſumta alimenta crudus chylus pulmonem gravat; licet autem ſæpe non omnino tolli poſſit hoc ſymptoma, multum tamen mitigari poterit, ſi diluta alimenti parca copia ſimul, & repetitis vicibus, ſumpſerint ægri.

Inquirendum jam per quæ generalia illa quatuor capita optimæ curationis febrium poſſint obtineri: & primo agendum erit de illis, per quæ vitæ & viribus conſulitur. Primo ergo dicetur de qualitatibus illis, quæ requiruntur in cibis & potibus, qui febre decumbentibus offerendi ſunt; deinde determinabitur, quo tempore commodiſſime exhibeantur, atque ultimo qua copia illos dare conveniat.

§. 599. Vitæ & viribus conſulitur, cibis & potibus fluidis, facile digerendis, putredini adverſis, ſiti contrariis, appetitui citando idoneis, cauſæ morbi cognitæ oppoſitis.

Fue-

Fuerunt aliquando Medici celebres in illa opinione, in febribus acutis nulla danda eſſe omnino alimenta (*Celſus lib. 3. cap. 4. p. 118. 119.*), imo ad ſextum diem usque quandoque hoc factum fuiſſe legitur. Quin imo Aſclepiades, non ſervandas, verum *convellendas etiam vires ægri putavit, luce, vigilia, ſiti ingenti, ſic ut ne os quidem primis diebus elui ſineret. Et Ut... ex omnibus enim diebus cibum etiam laborante ſuſcepiſſe, primis vero tertiis decem exhibui*. Qua ratione autem hanc methodum non in univerſum probaret *Celſus*, & maxime convellendas vires ægrotorum crederet, *quoniam ex imbecillitate ſummum periculum eſt*, tamen abſtinentiam a cibo primis diebus laudavit, *quia materiam ſuperantem minui oportet, quæ ita naturaliter digeratur, ubi nihil novi accedit*. Sed novimus hodie, etiam in ſaniſſimis hominibus, niſi cibo & potu reſtituantur perditi, ſummam ſequi imbecillitatem, atque omnia in putredinem vergere: multo magis ergo hoc metuendum erit, dum per febrim augetur circulationis impetus, adeoque materia ſuperans non digereretur naturaliter, uti *Celſus* credidit, ſed corrumperetur potius. Videtur autem hæc methodus ſatis antiqua fuiſſe: Hippocrates enim (*De Veteri Medicina tom. 11. p. 48.*) jam dixerat, *ſeminaſſe Medicos, his, quæ decent, maxime contraria facientes. Volunt enim omnes, ubi ſub initia morborum homines, aut duos, aut tres, aut etiam plures dies inedia præmacerarint, ita tum ſorbitiones, tum potus exhibere.* Verum quidem eſt, damnoſum eſſe cibis implere imprudenter ægrotantes, ſed & noxium ſummopere nimia abſtinentia debiles reddere. *Medici enim officium eſt, ut ægrum neque ſupervacua materia oneret, neque imbecillitatem fame perdat* (*Celſ. lib. 3. c. 4. p. 120.*). Apparet ergo, ut vitæ & viribus conſulatur, cibos & potus exhibendos eſſe; quales autem debeat ægrotans habere, jam dicendum erit.

Corpus ſanum & robuſtum ex quibuslibet fere ingeſtis bonos humores conficit: & de his verum eſt fere, quod dixit *Helmontius* (*Paradox. Sentent. N. 1. p. 555.*), *nunquam qualitatem ciborum, quatenus talium, nocumentum afferre, ſolam vero quantitatem abeſſe poſſe*. Verum ubi a ſanitate deflectit corpus, deficiunt requiſita ad debitam elaborationem ingeſtorum, unde tunc major cautela requiritur. Credebat autem, efficaciſſima, quæ ſe poſſidere jactabat, remedia, una cum morbo facile tollere poſſe ſymptomata a cibis oriunda, ideoque voluit, *Diætæ neceſſitatem a potentia aliorum medicamentorum, non ciborum lenocinio, invectam fuiſſe* (*Paradox. Sentent. N. 4. pag. 555.*). Sicque agnovit tamen, diætæ vitia in morbis nocere poſſe, licet una cum morbo mala inde orta remediorum efficacia tollerentur. Miſſis ergo his videamus, quinam cibi & potus febricitantibus conveniant.

Cibi et potius fluidi. Ut enim ex ingeſtis fiat nutrimentum, videmus illa prius in fluidi naturam converti: fluidus enim chylus eſt, antequam ſanguini miſceatur, & præter potum ingeſtum ingens quantitas liquidorum admiſcetur cibis. In ore enim ſaliva, in ventriculo ſuccus gaſtricus, in inteſtinis ſuccus entericus, pancreaticus, bilis utraque, admiſcentur, & deinde chylo, in ciſternam lumbarem & ductum thoracicum delato, lympha fere totius corporis affunditur. Ut ergo debita fluiditas chylo concilietur, tot viſcerum conſpirantium integritas deſideratur, tot humorum miſcela requiritur. In morbis ergo, ubi plures ſæpe functiones hæ ſunt turbatæ, maxime convenit liquida dare, ut minori molimine in bonum chylum converti poſſint. Hinc dixit *Hippocrates* (*Aphor. 11. Sect. 2. tom. 9. p. 50.*) *Potu repleri facilius eſt, quam cibo*. Et alibi (*Aph. 16. Sect. 1. ib. p. 32.*) *Omnem victum humidum febricitantibus prodeſſe*, monuit.

Facile digerendis. Digeſtionis difficultas in materia digerenda pendet, vel a nimia ejuſdem copia, qua corpus gravatur etiam ſaniſſimum, vel a tali conditione ingeſtorum, per quam non patiuntur ſe facile tranſmutari & aſſimilari in naturam noſtram. Parca copia ingerendos eſſe cibos, demonſtrabitur §. 601. Cum autem in febricitante plurimæ functiones viſcerum turbentur ſæpius, & difficilioris digeſtionis alimenta integritatem harum omnium requirant, patet evidens ratio, quare facile

di-

digerendi cibi & potus hic conveniant. Omnia ergo illa, quæ in commentariis ad numerum 1 §. 588, laudata fuerunt, conducent imprimis si ex his ſeligentur illa, quæ morbi cauſæ contraria eſſe cognoſcuntur, uti mox dicetur. Confirmat modo dicta *Hippocratis* monitum (*In fine Libri Affectionibus tom. 7. pag. 637.*) *Quæ ſunt conſuetum, ægroti eadem exhibita valentiora ſunt, & opima, vigore illorum detracto, adhibere, aliquis illa corpus non fert, ſed magis nocent, quam juvant.* Merito ergo *Galenus* (uti alia occaſione in Commentariis §. 25 dictum fuit) damnavit Medicos, nomine quidem Methodicos, ſed opere ab omni methodo alienos, qui primis morbi diebus, dum ægri aſſumere valebant, & natura aſſumtum appetebat, & concoquere adhuc poterat, alimenti exhibitionem ſubducebant, poſtea vero vinum ac carnes dabant, ac tanquam in vas inanimum alimenta infundebant quaſi ingeſſiſſe hæc ſufficeret, dum tamen morbi progreſſu debilitatum corpus his digerendis minus aptum foret.

Putredini adversis. In Commentariis §. 100. dictum fuit ſolo augmento motus circulatorii ſales & olea ſanguinis volatiliora, & acriora fieri, id eſt, in putredinem tendere: cum ergo in febre velocior circulatio ſit, idem contingere debet atque ob hanc cauſam inter febris effectus, §. 587. enumeratos, humorum degeneratio in putredinem recenſita fuit. Patet ergo ratio, quare in victum febricitantium ſeligi debeant illa, quæ putredini adverſa ſunt. *Hippocrates* ſola ſua ptiſana hordeacea, ejusve ſucco vel cremore uſus fuit, uti patet ex illis, quæ in libro de victu acutorum tradidit: addebat his oxymel, mulſam & ſimilia, quæ omnia ex ſua natura in oppoſitam omni putredini indolem vergunt: aceſcunt enim. Ob eandem cauſam pinguia omnia quæ tam facile majori calore acrimoniam rancidam peſſimam acquirunt, vitentur. Hac de cauſa in morbis acutis *Sydenhamus* carnibus, imo & illarum juſculis, interdixit ſemper, panatellis, hordeatis, pomis coctis & ſimilibus ſolis fere uſus fuit. Imo *Helmontius* ipſe, licet ubique fere Veterum Medicorum opiniones carpat, & datas regulas, in morbis parvi feciſſe videatur, uti paulo ante dictum fuit, tamen in febricitantium diæta vel carnium juſcula damnat & imprimis meracıora. *Ledum namque febrientes, quia caro, ova, piſces, & juſcula facile tum cadaveraſcunt, et minime nutriunt* (*De Febribus c. 12 N. 4. p. 770.*).

Siti contrariis. Cerevisia, ſubacida, demulcentia, inter præcipua ſitis remedia §. 640 numerantur, patet modo dicta ad hanc rem optima eſſe. Cibi enim & potus ſtudii, in quibus aquæ copia abundat, commendati fuerunt, ſimulque tales, qui vel jam acidi ſunt, vel ex ſua indole in acidum vergunt, adeoque ſic & huic indicationi iisdem ſatisfieri poterit.

Appetitui ciendo idoneis. Inſebribus enim ſæpe deficit omnino, vel languet ſaltem: ſed cæteris paribus eo ſolent digeſtio aſſuetorum, quo melior appetitus fuerit. Solent autem ſponte ſua ægri appetere tales cibos & potus, qui modo laudati fuerunt. Febricitanti enim ſi porrigantur carnes aſſæ, horrebit, ſi hoc oxymel, decoctum hordei cum ſucco citri, fructus horæi bene maturi, aut ſimilia dentur, aſſumet plerumque. Unde ipſe ægrorum appetitus ſolet ſæpe Medicos docere, quænam hic optima ſint. Ob hanc cauſam dixit *Hippocrates* (*De Affectionibus n. 12. tom. 7. pag. 633.*) *Quæcunque cibos, aut obſonia, aut potus decumbentes appetunt, ea ſuppetant, ſi nullum corpori nocumentum ſit adfuturum.* Imo licet illa, quæ ægri cupiunt, minus conveniant, tamen exhibenda juſſit, niſi ſummopere noxia fore quis certo prævideret. Sic enim alibi (*Aphor. 38 Sect. 2. Tom. 9.*) habet: *Paulo deterior tum potus, tum cibus, ſuavior tamen, melioribus quidem, ſed ingratioribus, præferendus.* Damnandi ergo ſunt Medici, qui in his nimis ſeveri piaculum crederent, ſi vel minimum ægrotantium deſiderio concederent, quod vel artis regulis, vel ſæpe præconceptæ ineptæ hypotheſi, repugnare videtur. Plurima habentur in Hiſtoria Medica exempla, quibus conſtat, ægros, dum ineluctabili deſiderio ferebantur ad ſumenda talia, quæ nocitura omnes crederent, optime tamen ab iisdem aſſumtis ſe habuiſſe, & ſæpe eosdem ſequenti die heſternas Medici, mortem ex-

tentantur niſi obedient, minus riſiſſe jam ſancta. Media ergo in his via incedendum eſt: turpe enim eſt ingenuo ſerviliter ſublectari omnibus, quæ ægri expetunt, uti ſæpe in aulis fieri ſolet: atque noxium, & Medici famæ noxioſum eſt, ſi moroſa ſeveritate ſalutares quandoque naturæ inſtinctus contemnat ſemper. Dum ſimilia in praxi videat *Sydenhamus* (*Diſſert. Epiſt. p. 459.*), concluſit, quod *ſæpius factum facta illa, quam talem eſſe opinantur, ratio, quam ſenſus ille certiſſime nobis ſuggerit, quodque in morborum curatione plus dandum eſt ægrorum appetitionibus & deſideriis impenſioribus* (*modo perquam enormia non fuerint, & quæ vitam ipſi facile extinguant*) *quam magis dubiis & fallacibus artis regulis.*

Causæ morbi cognitæ oppositis. Febrium enim cauſa variæ ſunt, & ab his deſumitur certiſſima & magis ſpecialis indicatio, quæ victum febricitantium determinat. In exemplo res patebit: dictum fuit § 586 cibos acres febrium cauſam eſſe poſſe, verum varia in his acrimonia obſervatur, quæ ſæpe oppoſitam medelam requirit. Dum enim in junioribus, qui ſolis ferè aceſcentibus vivunt, ab acrimonia acida febris oritur, gelatina cornu cervi, eboris & ſimilia conveniunt, quæ partim obvolvendo acida ſuo glutine, partim oppoſita his indole, proſunt. Verum dum a cibis, in putridam alcalinam acrimoniam degenerantibus, febris accenditur (vide § 86) modo dicta nocerent ſummopere, cum ſponte ſua in putredinem alcalinam vergunt, unde tunc ex hordeo, avena, & ſimilibus aceſcentibus victus petitur. Dum in morbis acutis inflammatoriis immeabilis ſanguis in arteriarum anguſtiis hæret, tenuiſſima & ſolventiſſima ſola conveniunt, ubi vero a venenato ſtimulo ſanguis nimis diſſolvitur, victus ex incraſſantibus & demulcentibus paratur.

Ex aliis, quæ hactenus dicta ſunt, patet ſatis determinata qualitas cibi & potus febricitantium: inquirendum nunc, quo tempore febris potiſſimum conveniat eadem exhibere.

§. 600. Cibos dandos eo tempore, quo abeſt febris, aut quo ejus impetus ſaltem erit lenior.

Ingeſti enim cibi non nutriunt, neque vires reficere valent, niſi prius vaſorum & viſcerum efficacia, ac ſanorum humorum copioſa admiſtione, in noſtram naturam mutati fuerint. Verum ad hanc ingeſtorum mutationem actionum omnium integritas requiritur, ut perfectiſſima ſit: ſi quædam deficiant ex his, poterit ciborum levium & facilis digeſtionis ſubactio ſperari, quæ tamen ſemper eo felicius fiet, quo major integritas functionum adeſt. Patet ergo, omnium optimum tempus cibos exhibendi eſſe, quando febris abeſt, adeoque in febribus intermittentibus medio inter binos paroxyſmos tempore cibandi ſunt ægri. De his dixit *Hippocrates* (*Aphor. 23. Sect. 1. T. 9. p. 15.*): *In exacerbationibus autem* (*cibum*) *ſubducere oportet, exhibere enim, lædit. Et quæcunque per circuitus exacerbantur, in ipſis exacerbationibus* (*cibum*) *ſubducere oportet.* In febribus vero continuis major difficultas eſt: indicatio enim vitalis, qua ægri viribus conſulitur, cibos poſtulat, dum interim febris ſemper præſens idoneum his exhibendis tempus minime concedat. Verum uti poſtea § 727 dicetur, aliquando febres motum febrilem ſemel excitatum uno impetu ad finem perducunt, quæ continuæ proprie vocantur; quandoque vero ſemper durant febres, ſic tamen ut per vices impetum remittant, ac denuo excitent, hæque continuæ remittentes dicuntur. In his ergo optimum cibos exhibendi tempus erit idem, quod remiſſionis, tunc enim febris leniori impetu corpus minus turbat. Unde monuit *Hippocrates* (*De victu morbis acut. tom 11. p. 177.*) *Dum et cetera maxime oportet, obſervare ac cavere, tum in acutis, ſic & in longis, morbis & febrium intenſiones & remiſſiones, ut tempora caveantur, quibus non oportet cibos offerre, & cognoſcantur, quando tuto offerendi ſunt: imo etiam quando plurimum ab intentione abſtarent.* Verum & in intermittentibus perfecte febribus, & in remittentibus, pro varia diuturnitate intermiſſionis vel & remiſſionis, tempus cibi exhibendi determinari debet. Quamvis enim generalis regula practica ſit, optime cibos da-

ti, quando corpus vel non, vel ſaltem minus, ægrotat: *minus enim corrumpitur quod integro corpori infertur* (*Celſ. L.* 3 *c.* 4. *p.* 122.) ſi tamen intermiſſionis tempus tam breve ſit, ut illo aſſumti cibi digeri nequeant, ſed exacerbatio jam prehendat, antequam hoc fieri poſſit, aliud adhuc tamen requiritur. Pulcherrime hoc notavit *Celſus* (*Ib. p.* 123), dicens: *Neque tamen verum eſt, quod Themiſoni videbatur, ſi duabus horis integer futurus eſſet æger, ſatius eſſe tunc dare, ut ab integro corpore potiſſimum diduceretur. Nam ſi diduci tam celeriter poſſet, id eſſet optimum. Sed cum hoc breve tempus non præſtet, ſatius eſt, principia cibi a decedente febre, quam reliquias ab incipiente excipi. Ita, ſi longius tempus ſecuturum eſt, quam integerrimo dandus eſt: ſi etiam breve, antequam ex toto integer fiat. Quo loco vero integritas eſt, eodem iſt remiſſio, quæ maxima in febre continua poteſt eſſe.*

Maxima ergo difficultas manebit in determinando tempore cibi exhibendi in illis febribus, quæ nec intermiſſionem, nec remiſſionem habent. Verum in illis febribus adſcenſus, ſummus vigor, & deſcenſus obſervantur, atque tali modo tamen cibi exhibentur, (uti poſtea § 602 N. 3. dicetur) ut tenuiſſima in morbi vigore, in adſcenſu vero & deſcenſu morbi, & pluris, & meracioris, exhibeantur. Secutus autem in his febribus cibum dari voluit *Celſus* (*Lib.* 3. *cap.* 5. *pag.* 125.) *Antelucanis horis, quibus omnes fere maxime dormiunt: deinde matutino tempore, quod natura ſua leviſſimum eſt.* Major minorve ægri debilitas, & varia longitudo morbi hic imprimis ſpectandi, uti poſtea dicetur. Unde *Celſus* (*Ibidem pag.* 127.) Illa, quæ de cibis ægris poſita optima habet, concludit: *cum et tamen in nullo tempore is, qui deficit, non ſit ſuſtinendus.*

§. 601. ET quidem copia parca, ſæpe repetita, ne nimis laborare cogantur viſcera, motibuſve.

Dictum fuit alia occaſione (vide Commentaria § 586 &c.) ex *Hippocrate*, cibos ea copia exhibendos eſſe, quam corpus ſuperare valeat. Vitium in febre & per febrem plurimæ actiones requiſitæ ad aſſimilationem ingeſtorum turbantur, & quidem eo plus, cæteris paribus, quo febris ferocior vel & diuturnior fuerit. Requiritur ergo non tantum, ut alimenta facile digerenda (vide § 599), verum etiam ut parca copia ſimul exhibeantur. Cum enim vel in ſaniſſimis hominibus optima & ſaluberrima alimenta peccare poſſint nimia copia, quia a viribus digerentibus ſuperari nequeunt, non mirum erit, in febricitantibus ob eandem cauſam nocere alimenta, dum tali quantitate ingeruntur, quæ in ſano corpore quidem facile toleraretur, in ægro tamen vires vaſorum & viſcerum debilitatas ſuperat. Peſſime ergo febricitantibus conſulitur, dum ſimul vel bis de die, uti ſæpius ſolet, cibus offertur: cum ſæpius, ſed parca copia ſimul, illud fieri deberet. Imo in acutiſſimis morbis præſtat omni hora aliquid ingerere, ut ſic vitæ & viribus conſulatur, neque interim a copia ingeſtorum turbetur corpus.

§. 602. COpia determinatur, & vis cibi 1. ex prævisa duratione febris (588. 589. 590. 596. 597.) ad dies, 1. 4. 7. 9. 11. 14. 21. 30. 40. 60. debet enim tantum dari, quo vires ſuſtineri queant, ut ſufficiant coctioni & criſi. Quo brevior morbus, eo minus & debilius offerendum, & contra. 2. ex ætate ægri cognita; quo enim origini propiora, vel ſenectuti ſummæ, eo difficilius inediam ferunt animalia. 3. Status & vehementia morbi ſi cognoſcuntur, variam copiam & virtutem cibum poſtulant: in acme tenuiſſima, & pauca; in adſcenſu & deſcenſu eo plus, & meracius dandum, quo magis ab ea diſtit morbus. 4. a loco quem æger incolit, qui enim æquatori vicini victum tenuem facile, polis autem propiores difficulter eum ferunt. 5. ab anni tempeſtate, quum æſtas tenuiſſima, hyems validiora petat. 6. a conſuetudine ægri, & tempeſtate ejuſdem naturali, qui enim ſanus lautiſſimis uſus ea facile diſtat,

diſſat, æger pluribus eget ob vaſa & viſcera his obſtita, 7 a ſenſu levi, vel gravi, aſſumto ſequenti.

Hactenus in genere dictum fuit de qualitate & quantitate ciborum, qui febricitantibus tuto exhiberi poſſunt. Varia dum in ſingulis ægris hoc determinandum eſt, alia conſideranda veniunt, per quæ ex his generalibus ad ſpecialia magis pervenitur. Cibos vegetabiles, fluidos, & facile digerendos, dari debere generalis indicatio jubet: verum tamen ipſa digeſtio pendet ab illis, quæ in febricitante adhuc de ſanitate ſuperſunt: hinc vegetabile alimentum, quod in morbi principio facile digeritur, in ejusdem vigore poſſet aſſi difficilius digeſtioni, non quidem materiæ degenerantis, ſed virium digerentium, ratione. Præterea morbi longitudo varia, anni tempeſtas, conſuetudo ægri & temperies &c magnam hic diverſitatem facere poterunt, quæ omnia ordine hac paragrapho enumerantur, ut ſic conſtet de copia & vi cibi exhibendi.

Vis autem cibi vocatur illud, quod propria in noſtrum alimentum per vaſorum & viſcerum actionem de cibo tranſit. Unde Celſus (*Lib. 2. cap. 18. pag. 96*) valentiſſimum vocavit, in quo plurimum alimenti eſt. Sic minus vi adeſſe dicatur in juſculo carnium diluto, quam in concentrato decocto. Unde in fine ejusdem capitis Celſus (*ibid. pag. 100*), poſtquam varia edulia recenſuerat, ſequentia concluſit: *Fere vero ſequitur, ut quo valentior quæque materia eſt, eo minus facile concoquatur, ſed ſi concocta eſt, plus alat. Itaque utendum eſt materiæ genere pro viribus, modusque omnibus pro genere ſumendus. Ergo imbecillis hominibus rebus infirmiſſimis opus eſt: mediocres firmos media materia optime ſuſtinet: & robuſtis apta valentiſſima eſt. Plus deinde aliquis aſſumere ex levioribus poteſt, in his magis, quæ valentiſſima ſunt, temperare ſibi debet.* Cum ergo cibus viribus aſſimilantibus corporis difficilius ſubigatur, ſi majorem copiam nutrimenti in ſe habeat, atque ideo tunc majorem vim dicatur habere, obtinet etiam, ut validos cibos vocaverint, qui difficilius concoquuntur, licet majorem alimenti copiam non contineant. Sic dicit Celſus (*ibid. p. 99*). *Ovum durum valentiſſimæ materiæ, molle vel ſorbile imbecilliſſimæ*, quamvis ovum durum non plus nutriat, quam molle. Vis ergo cibi menſuratur & a copia nutrimenti, quod continet, & a difficili extricatione particulæ nutrientis ex eodem cibo. In priori caſu cibi major vis debilibus & ægrotantibus moleſtiam parit, dum major inde facta chyli copia ſanguinem gravat, in poſteriori primæ corporis viæ magis afficiuntur. De his dixit Hippocrates (*De Affectionibus cap. 13. tom. 7. pag. 632.*) *Quæcunque quidem ventriculum ſuperant, quæque corpus recipit, ea neque flatum, neque tormina excitant. At ſi ventriculum non ſuperent, ab his & flatus & tormina, & cætera quæ id genus contingunt.* Cum autem per illa, quæ dicta fuerunt in Commentariis § 599. a victu febricitantium ſecludantur illa, quæ majorem moleſtiam primis viis parant, hic tantum agendum erit de illa ciborum vi, quæ a majori copia nutrimenti pendet.

1. Primum & præcipuum indicium, quo copia & vis cibi febricitantibus exhibendi determinatur, eſt cognita morbi longitudo. Apta ſatis ſimilitudine in hac uſus fuit Galenus (*Lib. 3. de criſibus cap. 5. T. 8. pag. 457*), dum ægri vires onus portanti, morbum vero oneri, tempus autem, quod usque ad ſtatum morbi extenditur, longitudini viæ comparavit. Uti jam non poteſt prænoſcere, an homo portando oneri ſufficiat, niſi hominis robur, oneris magnitudo, & viæ longitudo antea perſpecta fuerint: ſic & idem in morbis verum eſt. Febrium autem continuarum, (de quibus hic imprimis agitur, cum in intermittentibus tempore apyrexias tuto cibus dari poſſit) longitudo varia eſt, & ad ſexageſimum aliquando diem extenditur: uti alia occaſione ad §. 564. ex Hippocrate dictum fuit. Quamvis autem illa, quæ ad paragraphos in textu citatas dicta fuerunt, multum lucis dare poſſint, ad determinandam febris longitudinem, ſemper tamen difficultas manet in eo, ut quis ab ipſo febris initio cognoſcere poſſit illico, quamdiu tempore febris duratura ſit. Malignas quidam febres, & quæ cum graviſſimis ſignis fiunt, quarto die, vel & prius,

piunt, interficere, *Hippocrates* (*In Prognoſt. tom. 8. pag.* 663.) monuit, & contra mitiſſimas febres, & quæ in ſecuriſſimis ſignis incedunt, quarto die, vel & citius, terminari. Verum in illis febribus, quæ in ſuis initiis ſatis mites ſunt, neque adeo gravibus ſtipantur ſymptomatibus, prædefinire durationis tempus, admodum difficile videtur, quia eadem fere adſunt phænomina in illis, quæ cito ſanabuntur, & hic quæ ad plures ſeptimanas extendentur. Hanc difficultatem & agnovit *Hippocrates* (*Ibid. pag.* 665), dicens: *At per horum initia difficilius eſt eos præmoſcere, qui intra longiſſimum tempus judicari debeant; ſimilia namque ſunt illorum principia.* Imo credo, neminem, quantumvis in arte verſatum, ſcire poſſe prima febris incipientis die, an intra quatuordecim, vel viginti dies, terminabitur, niſi ex genio Epidemici tunc regnantis morbi illud noverit. Ideoque merito prioribus addit *Hippocrates*, *quod a primo die animadvertendum ſit, & ad quemque quaternarium additum conſiderandum: neque tunc latebit, quo ſe verſurus ſit morbus.* Neque tamen ex hac incertitudine, quæ inevitabilis videtur, magnus fit in victu febricitantibus præſcribendo error. Peſſimas enim febres, quæ cito ex ſua natura in perniciem tendunt, ſatis diſtinguere novimus. In mitioribus vero, cum plura de ſanitate ſuperſint, non nocebit paulo major vis, & copia cibi, licet forte cito finientur. Quamvis enim, prævíſo ſubito talis febris exitu, non opus fuiſſet abſolute his, tamen cibi, prædictis illis conditionibus, quæ § 599. recenſitæ fuerunt, & dati, cantela § 601 ſervata, vix unquam nocere poterunt, cum in his caſibus vires digeſtrices ſatis bonæ adhuc eſſe ſoleant. Accedit, quod *Hippocrates* monuerit, *majus peccatum committi in tenui, quam in paulo pleniore victu: Quam ob cauſam victus tenuis & accuratus plerumque paulo pleniore periculoſior eſt* (*Aphor. Sect.* 1. 5. *p.* 11.). Atque in præcedenti Aphoriſmo de morbis acutis imprimis ſimilia dixit: *Tenuis & exquiſitus victus in morbis longis ſemper, tum in acutis, ubi non admittitur, periculoſus* (*Aphor* 4. *Sect.* 1, *ibid. pag.* 9.).

His ergo præmiſſis, non adeo difficile erit copiam & vim cibi exhibendi limitare: ſi enim v. g. videam febris impetum cito augeri, neque interim peſſima ſymptomata adeſſe, ut v. g. reſpirationem difficilem, delíria &c. prævideo ephemeram futuram, vel forte intermittentem, adeoque parum ſollicitus ero de victu præſcribendo, cum brevi febris aberit, ſicque aptiſſimum nutriendo ægro tempus dabitur. Si autem ſubitum febris augmentum peſſima comitentur ſymptomata, brevi lethalem morbum fore prævideo, niſi omni molimine artis ſucurratur, adeoque nihil cibi dandum erit, vel diluttiſſimi tantum parca copia conveniet, uti v. g. ſolum avenæ vel hordei decoctum cum ſucco citri, aut ſimilia, quia nullum periculum hic adeſt, ne a defectu æger lædatur, cum vel brevi pereundum ſit morbi vehementia, vel idonea medela ſuperatus brevi morbus, vel mitigatus ſaltem, occaſionem daturus ſit pluribus vel validioribus cibis ægri vires ſuſtinendi. In illis vero febribus, quæ minori velocitate decurrunt, ſic moderanda ægri diæta, ut vires ſuſtineri queant, ad coctionem & criſim requiſitæ, neque interim imprudenti ciborum exhibitione gravetur æger. Utrumque ergo illud extremum vitandum erit: *Medici enim officium eſt*, (uti in Commentariis § 599. dictum fuit) *ut ægrum neque ſupervacua materia oneret, neque imbecillitatem ſuam perdat* (*Celſ. l.* 3. *c.* 4. *p.* 120). Semper tamen memores eſſe debemus moniti Hippocratici modo memorati, quod nempe periculoſior longe error committatur in defectu, quam in aliquo exceſſu. Aliquod enim incertitudinis in determinanda duratione febris incipientis ſæpe adeſt, uti jam dictum fuit: unde & *Hippocrates* (*Aphor.* 9 *Sect.* 1. 1. 9 *p.* 14.) de hisce agens vocabulo τεκμαίρεσθαι, quod conjecturalem cognitionem ſignificat, uſus fuit, ſic enim habet: *Conjectura autem etiam æger explorandus eſt, an victu ad morbi uſque vigorem par ſit futurus, & utrum ille prius ſit defecturus, neque tali cum victu ſufficere poterit, priuſquam morbus ceſſerit, ac obtundatur.* Reliqua autem, quæ in hac paragrapho dicenda erant, ſufficient, ut error in his caveatur; & imprimis illud, quod numero

ſeptimo habetur, de ſenſu levi, vel gravi aſſumpto ſequente, inde cuivis ſtatim apparet, an exhibitus cibus profuerit, an non, adeoque vel leviſſimus in his exceſſus brevi detegetur. Si præſtare potuiſſet, quæ jactavit adeo imprudenter *Helmontius* (*De Febribus c. 12. pag. 772. N. 71*), non indigeremus omnibus his diætæ regulis. Ille enim *Medicus nomine indignum eſſe voluit, qui febrientem non reſtituit ante quatriduum*. Verum in his, uti & in aliis plurimis, ſolis promiſſis dives fuiſſe videtur.

2. Dixerat *Hippocrates* (*Aphor. 14. Sect. 1. T. 9. p. 24.*) *Quæ creſcunt, calidum innatum habent copioſiſſimum, adeoque copioſiſſimo indigent alimento, alioquin corpus abſumitur*. Atque in præcedenti Aphoriſmo (*Aphor. 13. Sect. 1. ibid. p. 23.*) monuerat, pueros omnium minime jejunium ferre. Videmus enim animalia, quo primæ ſunt originis propiora, eo pluribus indigere alimentis. Neque mirum hoc videbitur conſideranti, quam brevi tempore ex minima mole ingentem magnitudinem excreſcant. Primum hominis rudimentum, quod in ſpermatis libidinis guttula omnem fere ſenſum fugiens delituerat, novem menſium ſpatio in ſedecim librarum molem excreviſſe obſervatur, unde requiritur alimentum tunc temporis non tantum ad eſſentiam, verum etiam ad incrementum. Quod optime diſtinxit *Hippocrates* (vide Commentaria §. 347.) dicens: *Aluntur quædam ad incrementum, & ad eſſentiam, quædam ad eſſentiam ſolam, ut ſenes; quædam etiam ad robur*: Unde videtur fœtus, dum in utero hæret, continuo nutrimentum, materno corpori viribus præparatum, accipere. Dein in lucem editus infans frequentiſſime materna ducit ubera; ac poſtea firmiori jam corpore aptus, ut ex ingeſtis ſibi nutrimentum paret, plus alimenti, ratione ſuæ molis, ſumere ſolet ſæpius, quam robuſtiſſimus vir; atque ideo etiam in morbis juniores pluribus alimentis indigent, adhibitis tamen illis cautelis, de quibus § 599. 600. 601. dictum fuit. Accedit, quod junioribus, dum febribus laborent, aucto circulationis impetu, elongentur vaſa omnia, cum jam facile cedere poſſint: unde jam ſolitum in his obſervatur poſt morbos acutos toleratos ſtaturæ corporis augmentum; adeoque requiritur & proportionale liquidorum augmentum, ut repletis vaſis æquabilis maneat circuitus, & ſubminiſtrentur ſolidis elongatis talia elementa, quæ cohæſionem debitam, hac elongatione vaſorum manus firmam futuram, ſervent.

Senes quidem facillime jejunium ferre dixerat *Hippocrates* (*Ibid.*). Hoc quidem in ſanitate verum eſt, & in illis, qui cruda adhuc ſenectute vigent, quia nec ad incrementum, nec ad robur, ſed ad eſſentiam ſolam aluntur, atque vaſorum plurimorum cava vel integre tolluntur, vel minuuntur plurimum, unde & minor liquidi transfluxuri quantitas requiritur: accidit, quod omnia vaſa, jam rigidiora facta, liquidis impulſis minus cedere poſſint; verum per febres expelluntur plurima de corpore (vide §. 587.) liquidorum hinc quantitate imminuta, exſiccatur corpus: ſed, *quia naturæ progreſſum, qui eſt ad ſiccitatem, effugere non licet, alte ſeneſcimus & corrumpimur*, uti alia occaſione (vide § 55.) ex *Galeno* dictum fuit, adeoque per febrim ſenectutis vita augebuntur, niſi blando & humectante victu ſuccurratur. Sed imprimis hoc copia parca & repetita ſæpe opus eſt, quia debilis in ſenibus vitalis flammula a copioſioribus extinguitur (*Hippocr. Aphor. 14. Sect. 1. T. 9. p. 24.*), & pauciſſimis quidem eget fomitibus, ſed continuo, ob rationes modo dictas, ſubminiſtrandis. Accedit etiam, quod a defectu in ſenectute ſumme ſyncope ſæpe lethalis brevi ſequatur: quia minuta liquidorum copia vaſa rigida non contrahuntur proportionaliter, unde tunc vaſorum actio nulla in liquida contenta, adeoque una ex cauſis, quæ liquidorum motum per vaſa continuant, deficit, hinc ſtagnatio, & mors. Cor enim expulſo ſanguine ex cavis ſuis dilatat quidem arterias, verum momento poſt arteriæ contractæ debent promovere impulſum ſanguinem, ut circulatio maneat; atque ut hoc fiat, arteriarum latera contigua manere debent undique liquidis contentis: verum vaſis jam rigidiſſimis in ultima ſenectute, & ſimul humorum copia per febrim diſſipata, hoc fieri non poſſe, facile apparet. Adeoque patet ratio, quare ſenibus febricitantibus nimia abſtinentia adeo noceat.

3. Ex his, quæ ad primum numerum hujus paragraphi dicta fuerunt, conſtat, debere idoneis alimentis ægri vires ſuſtineri, ut coctioni & criſi ſufficere poſſint, ſi nempe prævideatur, morbum non adeo brevi temporis ſpatio terminandum eſſe, ut abſtinentia abſque periculo tamdiu tolerari poſſit. Agitur jam de moderanda cibi copia & vi pro varia febris ipſius intenſitate. Sæpius autem jam dictum fuit, ingeſtos cibos non nutrire, niſi prius per vim vaſorum & viſcerum, & admixtionem humorum bonorum jam coctorum, ſubacti fuerint & aſſimilati. Eo ergo melius perficietur hæc aſſimilatio, quo plura adhuc de ſanitate ſuperſunt. Verum in initio morbi minus læduntur functiones, & humores minus a nativa indole degenerant, ſenſim autem in morbi adſcenſu magis magisque turbatur corpus, donec in ſummo morbi vigore omnium peſſime ſe habeant ægri, atque deinde morbus, niſi ſubita evacuatione critica vel metaſtaſi terminetur, ſenſim [illegible] imminuitur, & quotidie ſanitas increſcit. Patet ergo ratio evidens, quare plus cibi & meraciores dari poſſit in adſcenſu & deſcenſu morbi, & contra, minima copia tenuiſſimi tantum cibi conveniat in ſummo morbi vigore. Perfectiſſime autem hæc quadrant doctrinæ *Hippocratis*, dicentis: *Quum ergo morbus peracutus eſt, ſtatim & extremos habet labores, & ſumme tenuiſſimo victu uti neceſſe eſt. Ubi vero non, ſed pleniore victu uti conceditur, tantum (a ſumme tenuiſſimo victu) decedendum, quantum morbus ab extremis lenior receſſerit* (*Aphor.* 7. *Sect.* 1. *Tom.* 9. *pag.* 12). Uti jam hoc dixit de varia diverſorum morborum vehementia & diſcrimine, ſic idem affirmavit de ejuſdem morbi vario ſtatu in ſequentibus Aphoriſmis: ita enim habet: *Quum morbus in vigore fuerit, tunc tenuiſſimo victu uti neceſſe eſt* (*Ibid. Aphor.* 8. *pag.* 13), & paulo poſt (*Ibid. Aphor.* 10. *p.* 15): *Quibus ergo ſtatim vigor eſt, his ſtatim tenuiter victus exhibendus. Quibus vero poſterius vigor futurus eſt, ante ipſum & paulo ante ipſum cibus ſubtrahendus. Antea vero plenius alendum eſt, quo perſiſtet ægrotus.* Sæpe autem Medici in dirigenda febricitantium diæta hanc regulam negligunt: primis enim diebus morbi, cum ſatis validæ adhuc ægro vires ſunt, alimento illum minus indigere putant, ſicque opportunum maxime tempus ſuſtinendi vires ægri negligunt: procedente enim morbi augmento, minus ferre poterit illa, quæ offeruntur, & in ſummo morbi vigore ſæpe omnia faſtidiet. Unde illi, qui *Aſclepiadis* more (vide Commentar. §. 599.) primis diebus morbi tortoris vicem gerunt, nihil fere exhibendo ægris, quamvis expetant, poſtea ſerius cubantium etiam luxuriæ ſubſcribunt, dum nil aſſumere, nec aſſumta digerere valent. Illa enim abſtinentia, quæ ægrotare incipientibus conducit, non conſiſtit in eo, ut nihil omnino exhibeatur, ſed tantum ut vitentur in victu talia, quæ morbum augere poſſent, vel ab ægro jam corpore difficilius perfici & aſſimilari. Proderit ergo in ipſo morbi initio cibos dare, adhibitis illis cautelis, quæ §. 599. [illegible] propoſitæ fuerunt, ut ſuſtineantur ægri vires, & blando chylo minuatur acrimonia humorum, quæ a febre ipſa merito futura metuitur, ſimulque juſto moderamine cibi vis & copia augeatur vel minuatur, prout morbi adſcenſus, ſtatus, & deſcenſus requirunt. Minus feliciter ergo *Hippocratis* dogmata expreſſiſſe videtur *Celſus*, dum abſtinendum a cibo primis diebus juſſit, *quia minus tantum materiam ſupervenire oportere, quæ naturaliter digeritur, ubi nihil novi accedit* (*Lib.* 3. *cap.* 4. *pag.* 128.), atque voluit, *neque illud & ſemper & ubique ſervandum eſſe, ut ægri vires ſubinde aſſidens medicus inſpiciat, & quamdiu ſupererunt, abſtinentia pugnet: ſi imbecillitatem vereri cœperit, cibo ſubveniat* (*Ibid. p.* 120.) contrarium, ut puto, ex modo dictis patuit.

4. Obſervamus ſemper, uti ſequenti numero dicitur, æſtivis caloribus ſumme tenuem victum & placere, & prodeſſe, & contra, hyemali frigore duriores cibos, & majori quidem copia, aſſumi poſſe & facile digeri, una cum potu pauciori, ſed meraciori ſimul. Illi, qui inter tropicos vivunt, & maxime in locis æquatori vicinis, tenui victu delectantur, & ſæpe ſolis fructibus, oryzis, cerealibus, & aqua, ſani & contenti vivunt. Contra qui prope polum habitant, piſcibus & carnibus, ſale vel fumo

non induunt, indigent, imprimis dum acerrimo hyemale frigore, & nivibus ſeu ſepulti integris menſibus domi manere coguntur. Tanta diverſitas in victu ſanorum hominum pro diverſis regionibus, quas incolunt, magnum etiam diſcrimen in victu ægrotantium efficere debet, uti facile patet, ſi modo conſideretur, quantum ſola conſuetudo hic facere poſſit, uti numero ſexto hujus paragraphi dicetur. Hinc toties Medici, qui legatos in diſſitæ admodum regionibus comitabantur, viderunt, aliam methodum requiri, atque illa ſæpe, quæ domi profuerant, peregre profectis nocere. Idem enim hic efficit climatis mutatio, quod anni temporum varietas præſtat in eodem loco manentibus. Omnia hæc ſolita brevitate *Hippocrates* collegit, dum in diætæ regulis monuit, *aliquid anni tempeſtate, regioni, ætati, & conſuetudini concedendum eſſe* (*Aphor.* 17. *Sect.* 1. T. 9. p. 33).

5. *Ventres enim hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, ac ſomni longiſſimi. Per eas igitur anni tempeſtates uberiora cibaria exhibenda* &c. (*Ibid. Aphor.* 15. *pag.* 28.) *Æſtate & autumno cibos difficillime ferunt, hyeme facillime, vere minus* (*Ibid. Aphor.* 18. *pag.* 35). Si jam his addantur illa, quæ in Commentariis §. 193. dicta fuerunt de vulneratorum diæta, variis tempeſtatibus anni dirigenda, patebit facile ratio, quare eadem in victu febricitantium obſervanda ſint. Uti enim alia occaſione ex *Hippocrate* dictum fuit, (vide Commentaria §. 496. Num. 5.) *Imbecilliores æſtate frigida, valentes vero calida.* Unde æſtivis caloribus, ut gratum refrigerium fiat, ſanis æque ac ægris diluiſſimi potus, & victus tenues adeo placent & proſunt, hyemali vero frigore valentiores cibi, & meraciores potus, optime digeruntur, & corpus contra frigus pulchre muniunt.

6. Frequentiſſime hoc negligitur in diæta febricitantium: vulgo enim credi ſolet, illos, qui in ſanitate genio indulſerunt, & cibis potibusque corpus quotidie replere ſoliti fuerunt, facillime abſtinentiam tolerare poſſe. Verum contrarium omnino obtinet, & tales ſtrictam diætam omnium minime ferunt: tali enim repletioni jam aſſuevit corpus, quæ niſi fiat, illico collabaſcit & vires pereunt. Evidenter hoc apparet in illis, qui quotidie vino liberalius utuntur: mane enim tremuli, torpidi, & ad omnia fere inhabiles ſurgunt, donec iterum cibo potuque repletis peſſime redeant vires: neque tuto illis perverſa hæc vivendi methodus mutatur, niſi ſenſim & per gradus hoc fiat. Dum ergo tales ægri febribus decumbunt, niſi huic illorum conſuetudini parum indulgeatur, infeliciter ſemper illis Medicina fit. *A multo tempore enim conſueta, etiamſi deteriora, inſuetis minus moleſta eſſe ſolent* (*Hippocrat. Aphor.* 50. *Sect.* 2. T. 9. p. 87.). Unde monuit alibi (*De Affectionibus cap.* 11. *Tom.* 7. *pag.* 632.) *Hippocrates*: *Quibus cibos aut potibus homines in victu per ſanitatem utuntur, eis hi præſentibus ad ægrotos uti oportet.* Atque idem in quantitate cibi, & tempore, quo dari debet, obſervandum eſſe alio in loco (*De Victu acutorum textu* 19. *apud* T. 11. p. 69.) iterum dixit: *Atque his de die cibum ſumere conſuetis, bis* (*ptiſanæ*) *danda eſt, ſemel vero cibum capere ſolitis, ſemel danda eſt prima die* &c. *Verum per initia quidem duæ ſufficiunt vel unica, neque adeo nimium conſiſtens, ſed quantum pro conſuetudine quodquam ingerere convenit, & ne valde vaſorum inanitas oboriatur.*

Ubi notandum, quod de principio morborum hic agat *Hippocrates*; procedente enim morbo, ſenſim & eopiam & vim ciborum minuendam eſſe tertio hujus paragraphi numero vidimus. Plura ſimilia apud *Hippocratem* habentur, quæ probant, quantum conſuetudini in diæta ægrotantium conceſſerit: ſed hæc, puto, ſufficient.

Solebat *Boerhaavius* hac occaſione auditoribus ſuis lepidam hiſtoriam narrare ſequentem. Decumbebat acuto morbo in pago vicino vir, primarium ibidem munus gerens, & ſtrenuus potator: vocati Medici ſanguinem miſerunt, victum tenuiſſimum præſcripſerunt, & dilutiſſimos potus, unde adeo debilitabatur miſer, ut animam fere ageret, neque interim mulinum remittebat febris impetus. Aliter Medicus, qui ſolebat ægri hujus curam gerere, & ſæpius cum illo Baccho litare, dum ſanus erat, abfuerat per aliquos dies caſu, deinde redux inviſit amicum, atque cum aliis Medicis in

conſilium veniens dedit ridens, ſe ſoluta probe noviſſe, qua nutria hoc corpus condiri deberet, ne putreſceret, illicoque juſſit dari vini Rhenani generoſi poculum, & jura carnium. Obedivit facile amici conſilio æger, & ſic refocillatis viribus brevi e periculoſo morbo evaſit. Summa ergo ratione dixit *Hippocrates* (*Epidem.* 1. *Tom.* 9. *pag.* 80) *Morbus cognoſcemus autem edoEti ex communi omnium natura, & cujusque propria*: nam in illo erraverant Medici, quod ad propriam decumbentis naturam minus attendiſſent. Unde concluſit *Celſus* (*In Præfat. ſive p.* 19.) *Eum, qui propria non novit, communia tantum intueri debere; eumque, qui noſſe propria poteſt, illa quidem non oportere negligere, ſed his quoque inſiſtere. Ideoque, cum par ſcientia ſit, utiliorem tamen medicum eſſe amicum, quam extraneum.*

Sed & variam temperiem ægri multum facere poſſe ad faciliorem vel difficiliorem abſtinentiam, pariter *Hippocrates* monuit (*De victu acutor. tom.* 11 *pag.* 55 56.) Moleſtius enim illam ferre, quibus amara bilis redundat, & ſæpe eructatur (quos ὤν πικρόχολοι vocavit) & contra facilius tolerare a pituitoſis dixit.

7. Sollicite obſervatio nocentium & juvantium in morbis ſummæ ſemper utilitatis eſt; atque adeo dum veroſimile videtur, prima artis præcepta inde deducta fuiſſe, uti *Celſus* de Empiricorum Medicorum ſecta agens (*In Præfatione p.* 9.) optime notavit. Dum enim ægri, qui ſine Medicis erant, quidam cibum ſumebant, alii abſtinebant; quidam in ipſa febre aliquid ſumebant, alii paulo ante eam, alii poſt remiſſionem ejus, obſervatum fuit, optime his ceſſiſſe, qui poſt finem febris id fecerant. *Hæc ſimiliaque cum quotidie inciderent, diligentes homines notaſſe, quæ plerumque melius reſponderent: deinde ægrotantibus ea præcipere cœpiſſe. Sic medicinam ortam, ſubinde aliorum ſalute, aliorum interitu, perniecioſa diſcernentem a ſalutaribus.* Neque credendum eſt, artis primordia tantum his indiguiſſe, hodieque tot ſeculis promotam artem, tot pulcherrimis inventis illuſtratam, illis carere poſſe. Certo plurima adhuc nos latent, & latebunt diu, quæ tamen omnia cognita requirerentur, ut a priori effectus illorum, quæ ex artis regulis ægris adhibentur, determinare poſſemus ſemper. Minime autem omnium fallax eſt hæc regula, quæ ſtatim errores hic commiſſos detegit. Si enim vel major copia cibi, vel idem valentior ingeſtus fuerit, quam corpus ferre poſſet, paulo poſt gravamen percipiet æger, unde vel copiam, vel vim cibi, minuendas eſſe, novimus. Si vero facile ferat æger ingeſta, prudenter hæc augeri poſſunt, prout major vel minor debilitas, & varius morbi ſtatus poſtulant. *Hippocrates* in libro *de priſca Medicina* (*Tomo* 2. *pag.* 156), poſtquam pulcherrima circa victum ægrotantium dixerat, atque monuerat Medicos, æque magnos errores exceſſu, quam defectu, contingere poſſe, ſequentia habet maxime notanda: *Oportet autem modum quemdam conjectura aſſequi. Modum autem neque pondus, neque aliquem alium numerum, ad quem omnia referens accurate ſcias, non invenies alium, quam corporis ſenſum. Quare operoſum ita accurate condiſcere, ut parum hinc aut illinc pecces. Quamquam ego hunc medicum vehementer laudaverim, parum peccantem. Exactum vero cernendum perſpicere raro contingit.* Neminem ergo pudeat ſollicita obſervatione in ægris diſcere, ex ſenſu levi vel gravi aſſumta ſequente, an erraverit in victu febricitantium præſcribendo, an non.

Hæc ſunt dicta, quæ circa vim & copiam cibi febricitantibus exhibendi maxime conſideranda ſunt, atque ſeptem illis regulis, hac paragrapho enumeratis, evitari poterit omnis error, quantum per artem hodie cognitam licet. Per omnia autem hæc viribus febricitantium conſulitur, quatenus per illa reſtituitur copia requiſita humoris ſani, vel illi quam proximi, & cardiaca, minus proprio quidem ſed jam in arte recepto vocabulo, ſolent vocari. Sunt tamen & alia, cardiaca etiam dicta, per quæ debilis nimis actio vaſorum in humores contentos excitatur, & augetur tardus nimis humorum per vaſa motus. Priora cardiaca replentia ſolent appellari: poſteriora ſtimulantia dicuntur. Cum autem plerumque nimius motus in febribus adſit, rarius ſtimulantibus opus eſt. Si au-

autem contingerit, ut ante coctionem ſic corporis febriſis motus, ut coagulum humorum nimis debili vi ſolvere nequeat, tunc illa conducerent. Quomodo autem cognoſcatur, in febribus curandis cardiaca ſtimulantia requiri, poſtea dicetur § 609 7, & § 611, agetur de illis, quæ ad hunc ſcopum optima ſunt.

Agendum nunc de curatione febrium, per quam illud, quod ſtimulo vel coagulo, aut utroque, febrem produxerat, tollitur, ſalva vita. Prima dicitur de ſtimulantibus. Hæc autem vel externe corpori applicata fuerant, vel interne hærent, ſive ingeſta in corpus, ſive ex humorum ſanorum degeneratione nata fuerint. Sequens paragraphus autem docebit, quid agendum ſit, ubi acre irritans, externe hærens, febris cauſa fuerit.

§. 603. **A**CRe irritans externe hærens, (ut vitri, metalli, ligni, lapidis, oſſis, fragmenta acuta, aut ſtimulantium, rubefacientium, rodentium, veſicantium, cauſticorum, ſepticorum, venenatorum applicata) cognitum, quantocyus auferendum, dein ille locus, cui inhæſerunt, & læſus inde eſt, fovendus erit lentis, mucoſis, oleoſis blandis, anodynis, leniter apericntibus.

Acria illa, quæ corpori externe applicantur, vel ſunt talia, ut ratione ſuæ rigiditatis & figuræ, per quam motum impreſſum paucis punctis applicant, lædant partes & irritent; hæcque acria mechanice ſolent vocari, quia ex communibus omnium corporum legibus intelligitur facile illorum actio: ut dum v. g. vitri, metalli, vel alterius ſimilis fragmentum acutum mollibus partibus corporis infixum hæret. Alia præterea ſunt, quæ vel externe hærentia partes corporis inflammant, irritant, imo & deſtruunt aliquando, licet hoc a figura, duritie, denſitate &c. illorum deduci poſſe non videatur. Illud enim, quod in his adeo actuoſum eſt, tam exiguæ molis eſt ſæpe, ut omnes omnino ſenſus fugiat, adeoque nihil certi novimus de figura, acumine &c. harum particularum. Quia autem ſimiles ſæpe effectus ſunt ab his, ac obſervantur ab illis produci, quæ mechanica acrimonia lædunt, ideo & placuit nullis ſimilem figuram, duritiem &c. in horum corporum particulis ſupponere. Multis tamen hæc opinio premitur difficultatibus: cantharides enim v. g. applicatæ corpori externo, inflammationem excitant, tenerrima vaſcula epidermidem cuti nectentia ſolvunt, imo & nimis diu relictæ ſummo cum dolore partes profunde exulcerant. Si jam dicatur, hæc inſecta minimis particulis ſcatere, quæ rigidæ & acutæ, calore corporis, cui hærent, motæ tenerrima vaſcula diſcindant: quomodo explicabitur, quare eædem particulæ, in vivente hoc animalculo per tenerrima vaſa motæ, illa non deſtruant? Vipera levi vulnuſculo, dente facto, aſpergit ſuum virus, ſæviſſima inflammatio, febris, anxietas &c. imo & mors ſæpe ſequitur: tamen illud venenum, ſapore & colore oleo amygdalino ſimillimum, nullum vel minimæ acrimoniæ veſtigium ſenſibus imprimit, imo idem illud, adeo noxium in vulnere, deglutitur impune (vide Commentaria §. 155). Sufficit Medico ſcire, quid hæc & ſimilia corpori applicata efficere poſſint: & noviſſe illa remedia, quibus noxas inde factas tollere vel emendare valet: neque turpe erit ingenue ignorantiam fateri in illis, quæ non intelligit, cum ſpecioſiſſimæ etiam Hypotheſes non reſpondeant omnibus phænomenis, & ſæpe periculoſum ſit ex his deducere illa, quæ ad horum malorum levamen requiruntur. Acria jam illa, quorum effectus per obſervationes cognoſcimus, modum vero agendi ignoramus ſæpe, pro varia intenſitate, & tempore quo applicata hærent, diverſos effectus producunt. Leniora enim ſtimulant leviter partes, dein leve Eryſipelas producunt; hæc rubefacientia ideo dicuntur, quia cutis colorem ſic mutant. Acriora autem, vel & priore diutius relicta, epidermidem in veſicam attollunt, & partes erodunt. Cauſtica autem, ſi actualia, partem, cui applicantur, deſtruunt illico & in eſcharam mortuam convertunt, potentialia vero idem, quamvis lentius, efficiunt. Verum & quædam non tantum deſtruendo partium

Digitized by Google

cohæſionem nocent, ſed & ſimul ad peſſimam putredinem diſponunt, & in tabum olidiſſimum omnia reſolvunt: uti patuit ex illis, quæ ad §. 425. dicta ſunt. Sic calcis vivæ lixivium, quod guſtui non admodum acre videtur, urinæ ſaniſſimæ mixtum, illico ſalem volatilem, acerrimum & fugaciſſimum exhalare facit, cui ſimilis per putredinem producitur. Sublimati corroſivi imprudens applicatio, ut tumor quidam externe hærens conſumeretur, omnes corporis humores in olidiſſimum tabum convertit (vide Commentaria §. 586. 2.). Cum autem externe hæc acria talem malignitatem habent, merito venenata dicuntur.

Ubi ergo conſtitit ſolberto examine, febris cauſam ab externis his applicatis pendere, unica curatio eſt, ut illico enllantur, cum enim ab his vel in ſaniſſimo corpore febris excitari poſſit, patet facile, nullam aliam medelam ſupereſſe. Vidit hoc pluribus in ægris *Diemerbroeckius* (*De Peſte l. 4. c. 99. p. 319.*), qui peſte ſe correptos credebant, dum & internum ardorem, ac cordis anxietatem perciperent, & in medio pectore nigricantes puſtulas animadverterent. Sagaci illi Medico facile videbatur, peſtis hæc non eſſe ſymptomata, ſed amuletum Arſenicale, quod magno pretio pro ſummo prophylactico vendebant impoſtores, pectori applicitum, hæc mala produxiſſe, atque illico abjecto hoc Amuleto feliciter ab imminenti periculo illos liberavit.

Quomodo fragmenta acuta metallorum, lapidum &c., quæ mechanice acrimonia nocent, colli debeant, & quænam in hoc caſu obſervanda ſint, in vulnerum hiſtoria §. 186. 187. 188. dictum fuit, atque his ablatis, reliqua cura ex vulnerum curatione intelligitur. Verum ubi ab aliis acribus, v. g. cantharidibus, arſenico & ſimilibus febris nata fuit, major cautela requiritur: ſæpe enim minutæ horum particulæ, ſi nempe in pollinem tenuiſſimum redactæ hæc fuerint applicata, ſub ſquamulis epidermidis hærent, & nocere pergunt, unde ſolicite ablutio & depuratio loci affecti requiritur. Præterea locus læſus ſæpe excoriatus, vel & profundius eroſus eſt, & nervoſa cutis pars a minimo etiam aeris applicatione irritatur & dolet, imo ſæpe nonnisi aeris attactum abſque inſigni cruciatu fert, unde inflammatio & febris ſæpe ſequuntur. Molliſſimis hinc decoctis locum fovere oportet, qualia ex althæa, malva, verbaſco, lini ſeminibus aut cydoneorum, & ſimilibus mucilaginoſis, optime parari poterunt. Molliſſima unguenta, ut populeum, roſaceum &c. ad eoſdem uſus adhibentur, uti addantur anodyna his, ut moleſtus dolor in loco obtundatur. Simul & per fomenta hæc laxantur omnia, ſicque diſponuntur optime, ut, ſi quid applicati acris adhuc in loco remanſerit, faciliime expelli poſſit. Formulæ horum remediorum in materia Medica Auctoris ad hunc numerum habentur.

§. 604. **A**Cre irritans interne hærens, (ut inflammationis, ſuppurationis, gangrænæ, ſphaceli, caneri, oſſis, ichoris, puris, lymphæ acris, & ſtagnantis acrimoniæ) tolli, vel corrigi debet juxta leges ante dates in hiſtoria horum morborum præmiſſa. Si acre Epidemicum, vel venenatum, corpore iſtreptum, vitam irritat, id ex lege epidemicis præſcripto tractari debet (1407. ad 1412.)

Ubi autem acre irritans interne hæret, difficilior cura eſt, cum nec ſenſibus pateat locus affectus, neque topica remedia applicari poſſint ſemper ſic, ut integris ſuis viribus ad locum affectum perveniant, interim tamen ad curam talium febrium acris illius, interne hærentis, ablutio abſolute requiritur, unde apparet majoris in his curandis difficultatis ratio. Præcipua jam ſpecies hujus mali recenſentur.

Inflammatoriis. Febrium hujus individuum conſitem eſſe, in Commentariis §. 558. vidimus. Et dum in vaſa tenerrima, immeabili liquido infarcta, impetus a tergo urgentis liquidi agit, fit diſtractio fibrillarum nervearum, unde dolor, deſtructio cohæſionis tandem, & reliqua fere omnia, quæ ab acribus externe applicatis fieri obſervamus. Non ergo in eo erravit multum *Helmontius* (vide Commentaria § 395. Num. 2.), quod pleuritidem conſideravit tanquam ſpinam infixam coſtalibus locis in-

inſaam, illiuſque evulſionem abſolvere hujus morbi curam dixeris: ſed illa ſpina non erat acidum hoſtile, ut credidit, ſed inflammatorium denſum, minimarum arteriolarum anguſtiis impactum, quod fruſtra ſpecificis ſuis tollere conabatur. Non poteſt autem tolli febris ab inflammatione nata, niſi hæc reſolvi poſſit: dum enim in ſuppurationem vel gangrænam abit, febris manet, imo & augetur. Hinc peſſime decepti fuerunt, qui in acutis inflammatoriis morbis cortice Peruviano febrim profligare tentabant: nam licet poſſet ſic ſuffocari febris impetus, manens ideo ſtimulus febrim renovaret illico. Sola ergo cura inflammationis, quæ reſolvendo fit, tales febres ſanat; quæ iterum in febribus intermittentibus curandis, nimis debilitando corpus, peſſime nocet.

Suppurationi. In Commentariis §. 387 vidimus, febrim, dolorem, & reliqua inflammationis ſymptomata augeri, dum illa, reſolvi non potens, tranſit in ſuppurationem. Quamvis autem, uti ſiidem ex *Hippocrate* dictum fuit, omnia hæc pejora ſint, dum pus fit, quam ubi jam factum eſt; tamen pus illud in loco corporis interno collectum, niſi evacuari poſſit, attenuatur, acre fit, putreſcit, vicina inflammat, erodit, venularum eroſis oſculis abſorbetur, ſanguinem inquinat, & peſſimas febres accendit (vide §. 406), nunquam curabiles, niſi fomes ille purulentus mundari & ſanari poſſit. In phthiſicis, quibus pulmo lenta ſuppuratione tabeſcit, continua febricula adeſt, quotieſcunque ſæpe, dum novus chylus majori copia una cum ſanguine per pulmonem pellitur, exacerbata ad jam febris de intermittentium genere eſſe ideo voluerunt quidam, & corticis Peruviani vires experiebantur, ſed peſſimo ſemper cum ſucceſſu, quia, manente fomite purulento, ſuffocabantur febriles motus, per quem debebat expediri collectum pus, unde ſumma anxietas, & aliquando mors ipſa ſequebantur. Tota enim curatio talis mali eſt, ut detergeatur, & eluatur quaſi illud purulentum, & deinde purus locus, vulneris inſtar, conſolidetur. Sæpe tamen extra poteſtatem artis eſt efficere illud, quod indicatio curatoria jubet, dum optima illa ex radicibus chinæ, zarzæparillæ, ſcorzoneræ, agrimoniæ, herniæ &c. decocta, majori copia potata, ſæpe conquerunt ægri, quin diffluant ſudoribus nimiis, cum ingenti & ſubita virium jactura, vel & aliquando per alvum cum impetu ruunt omnia æquali cum diſcrimine. Niſi enim vires ſatis validæ fuerint, non poſſunt tantam copiam horum decoctorum aſſumere, retinere, & movere per omnia, unde quandoque in hoc loco pus renaſcitur, & accumulatur, niſi expectoretur, augetur febris, tandemque conſumto corpore pereunt exſicci & tabidi.

Gangrænæ, Sphaceli, &c. Si enim blandum pus ſola mora & calore loci, quo continetur, corrumpi, & reſorptum venis peſſimas febres accendere poſſit, longe magis illud metuendum erit a tabo gangrænoſo, & putrilagine partium ſphacelo corruptarum. Accedit, quod nunquam gangrænæ vel ſphaceli ſeparatio obtineri poſſit, niſi vivi margines vivæ inflammentur, & dein ſuppuratione nata mortuum a vivo ſeparetur, unde iterum febris naſcitur. Quanta mala a cancroſo ichore oriantur, & quam enormes dolores, & febres, dum vivæ partes ſenſim eroduntur, antea dictum fuit, uti etiam quænam mala oſſium corruptelam, & imprimis medullæ his contentæ peſſimam putredinem, ſequantur, pariter explicatum fuit. Si ergo febres oriantur ab acri irritante per hæc mala producto, patet facile, harum curam pendere ab illorum morborum curatione, de qua in ſingulorum hiſtoria actum fuit.

Lymphæ acris et stagnantis acrimonia. Accumulatur ſæpe, uti poſtea in capitulo de Hydrope pluribus dicetur, in cavis corporis majoribus, aut interſtitiis lympha, quæ primo mitis, ſolo pondere & compreſſione partium, quibus adjacet, moleſta eſt. Mora autem diuturniori ſenſim contaminatur, putreſcit, & acris fit, cava, quibus continetur, erodit & inflammat, atque partim ab hac cauſa, partim a reſorpto per venas bibulas putrido ichore, peſſima febris naſcitur, & quidem calidiſſima, quamvis ex ſua natura frigidus morbus hydrops ſit. Curatio talis febris requirit expulſionem lymphæ acris & ſtagnantis, vel correctionem putredinis jam ortæ,

natæ, & impedimentum futuræ. Unde ſimul patet, amara, lixivioſa, aromatica, acerrima &c. quæ incipienti hydropi adeo proſunt, peſſime nocere, ubi ſtagnans lympha jam putreſcere incepit.

SI ECUS EPIDEMICUM &c. Variæ illæ ſpecies acrium modo recenſitæ, quæ ſtimulo ſuo febrem facere valent, ad cognitam acrimoniæ claſſem reduci poſſunt, & habentur efficaciſſima ad hæc in arte remedia. Verum longe difficilius cognoſcuntur febres, & curantur, quæ acri Epidemico, vel veneno nato, originem debent. Quamvis enim ſubtilitate ſua hæc omnes ſæpe ſenſus fugiant, & ſolis tantum paſſivis effectibus in corpore humano ſe prodant, quia tamen efficaciſſimo ſtimulo vitam irritant, ideo acria ſolent vocari, quamvis non facile ad ullam cognitam acrimoniæ claſſem reduci poſſe videantur. Unicum, quod ars habet in his curandis (niſi ſpecificæ horum antidoti cognitæ fuerint) eſt, ut ſedula obſervatione diſcat, quibus modis irritata per hos ſtimulos vita utatur, ut illos inertes reddat, vel expellat de corpore, & deinde hæc naturæ ſalutaria molimina imitetur. Nihil enim in his a priori novimus, ſed omnes indicationes curatoriæ a cognita morbi hiſtoria in toto ſuo progreſſu pendent. Quænam autem in ſimilium morborum indagatione obſervanda ſint, & qua norma latens horum indoles detegi poſſit, poſtea explicabitur, quando peculiari capitulo de morbis Epidemicis agendum erit.

§. 605. **Acre irritans in ipſa liquida inductum uſu ſex rerum non naturalium tolli, vel corrigi poteſt, & debet, pro ſua indole varia cognita, variis auxiliis,**

Solent Medici in morborum cauſis procatarcticis indagandis, ut memoriæ ſuccurrant, & ordine procedere poſſint, illas reducere ad claſſes quaſdam, ſub titulo rerum non naturalium, quæ nempe uſu, vel abuſu, bonæ naturales, aut malæ contranaturales fieri poſſunt (*Hermann. Boerh. Inſtit. Med.* §. 745). Plerumque autem res non naturales ſex numeris comprehendi ſolent, nempe: aer, cibus, potus: Motus, quies: Animi affectus: Retenta, excreta: Somnus, vigiliæ. Omnia autem hæc ſeorſim percurrendo inquirunt, an febris in ægro præſens ab una vel pluribus cauſis talibus pendeat, & deinde hoc cognito, facile determinatur, quænam remedia conveniant ad curandam febrem, cujus cauſa ſic intellecta fuit. In febribus enim, abuſu ſex rerum non naturalium natis, multum prodeſſe poteſt peritus Medicus, cum e contra in illis, quæ e ſtimulo Epidemico, aut venenato, fiunt, ſæpe ſpectatorem agere cogatur, donec attenta obſervatione morbi genium & decurſum, & naturæ varia molimina didicerit, quia ſtimuli talis indolem tantum per effectus in corpore ægrotante natos cognoſcere poteſt. Unde meretur rei dignitas & utilitas, ut per ſingula capita curatio febrium, ob has cauſas natarum, expendatur.

1. A motu nimio; quiete corporis & animi, humectantibus, diluentibus, blandis lenientibus.

A MOTU NIMIO corporis acutas & lethales febres naſci poſſe in Commentariis §. 586. 7. vidimus. Et, ſi conſiderentur illa, quæ per motum nimium in corpore fiunt, patebit ratio, quare remedia, hoc numero recenſita, ſola proſint. Motu enim corporis valido velocitas in omnibus humoribus augetur: nam muſculis agentibus venoſi ſanguinis motus verſus cor acceleratur: hinc augetur una ex cauſis cordis motum facientibus, & quidem efficaciſſima; cum per illam etiam in cadavere cordis motus ſuſcitari poſſit, uti antea vidimus in Commentariis §. 574. Venis autem depletis, arteriæ facilius ſuos humores per ultimas anguſtias in venas jam minus reſiſtentes propellunt, adeoque augetur per omnia vaſa circulationis velocitas. Verum hoc fieri nequit, quin eodem temporis ſpatio organis ſecretoriis applicetur major humorum quantitas: hinc liquidiſſima ſanguinis pars diſſipatur, & præcipue per ſudores; reſiduum inſpiſſatur, & majori actione vaſorum in fluida contenta,

ta, & horum tractione in vaſe ſanguinis denſitatem inflammatoriam acquirit. Accedit, quod valido hoc attritu inter ſolida & fluida, & calore inde nato, omnes humores in majorem acrimoniam tendant, ſaleſque & olea ſanguinis volatiliora & acriora fiant (vide § 100.). Hoc & docet urina poſt validos corporis motus reddita, quæ ſubrubra, acris, ſtranguriosa & fortiter olens invenitur. Primum ergo, quod hic requiritur, eſt, ut QUIETE CORPORIS ET ANIMI ſopiatur nimius motus: fruſtra enim ſperatur curatio, ſi cauſa, quæ morbum fecit, pergat agere. Unde monuit *Hippocrates* (*Aphor.* 48 *Sect.* 2 *tom.* 9 *p.* 86), *In omni corporis motu, quum ad laborare cœperit, quies ſtatim laſſitudinem levat.* Imo videmus ſponte ſua nimius motibus fatigatos quieti ſe dare, dum ſæpe ob nimiam laſſitudinem cibum averſantur. Unde *Celſus* (*Lib.* 1. *cap.* 3 *pag.* 25.) dixit: *Si quando tamen inſuetus aliquis laboravit, aut multo plus, quam ſolet, etiam ii, qui aſſuerunt, hunc jejuno dormiendum eſt: multo magis, ſi etiam os amarum eſt, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno eſt, ſed etiam in poſterum diem eo permanendum, niſi cito quies id ſuſtulit.*

Mala autem hæc imprimis contingunt, dum per nimios motus bilis acrior, & majori copia circa præcordia fluit: atque ex his ſaltem apparet, quod quies primum remedium ſit, quod poſt nimios motus adhibendum eſt. Ideo paulo poſt in eodem Capite (*ibid. p.* 27) dixit: *Poſt iter, primum ſedile, deinde unctio &c.* Cum autem animi motus longe plus incitare poſſint circulationis velocitatem, quam motus corporis (vide § 586 lit. γ.), patet ratio, quare una animi quies requiratur ſummopere. Verum quia per nimium motum vaſorum ad initia amplitudo augetur (vide § 100.); adeoque errore loci liquida craſſiora ingrediuntur vaſa tenuiora, quiete hoc malum tollitur: dum enim nimius impetus a tergo urget, contractæ propria vi vaſa craſſiores moleculas ingreſſas expellent in majores truncos, ſicque ſolvetur obſtructio ab hac cauſa facta. Ad oculum hoc apparet in illis, qui a valido curſu toto corpore rubent, ſanguine minora vaſcula ingreſſo, ſimulac enim per aliquod tempus quieverunt, rubedo illa minuitur, & tandem nativus corpori redit color.

Videndum jam, quænam requirantur ut reſtituantur illa, quæ nimio motu perierant de corpore, & emendentur illa vitia, quæ inde facta fuerunt: illud autem fit

HUMECTANTIBUS. Nimio enim corporis motu liquidiſſima pars humorum diſſipatur, unde reſidui exſiccatio ſequitur neceſſario; ideo omnia quæ humectant, optime tunc conducunt, tam interne ſumta, quam externe ſuperficiei corporis applicata. Hinc illos, qui ob laſſitudinem febricitabant, pinguibus molliter perfricandos juſſit, & in balneum dein volvi *Ægineta* (*L.* 1. *c.* 16. *p.* 18. *verſa*). Et *Trallianus* (*L.* 12. *c.* 1. *p.* 671) omnia illa faciendo monuit, quæ humiditatem poſſunt augere, quam illam ex corpore auferre poſſint. Unde lenem ſolam inunctionem commendavit (valida enim motum auget) & oleo totum corpus hydræleo perungeretur, ac deinde calido balneo foveretur. Similia & *Celſus* (*L.* 1. *c.* 3. *p.* 25) habet.

DILUENTIBUS. Quid diluentia ſint, & quomodo agant in Commentariis § 130. & 134 dictum fuit. Per motum autem *nimium*, uti modo dictum fuit, & liquidiſſima diſſipantur, & majori actione vaſorum in liquida compinguntur ſanguinis moleculæ & immeabiles redduntur; adeoque utroque effectu conveniunt diluentia, quatenus & reddunt perditum, & interpoſitione ſuarum partium moleculas ſanguinis a contactu & cohæſione mutua impediunt. Omnium autem optime agunt diluentia, ſi calida fuerint (vide § 134) frigida, ſive potata, ſive externe æſtuanti corpori poſt motum nimium applicata, nocerent peſſime, uti in Commentariis § 118. demonſtratum fuit. Idem ſollicite monuit *Celſus* (*L.* 1. *c.* 3 *pag.* 26), dicens: *illud quoque noſſe oportet, quod ex labore ſudanti frigida potio pernicioſiſſima eſt: atque etiam, cum ſudor remiſit, itinere fatigatis inutilis.*

BLANDIS LENIENTIBUS. Cum enim per motum nimium olea & ſales ſanguinis acriora & volatiliora reddantur, blanda demulcentia, quæ omnem acrimoniam obtundunt,

dunt, ſummi uſus erunt, & imprimis talia, quæ ex ſua indole omni putredini ſimul reſiſtunt: qualia ſunt omnia farinoſa. Hinc decoctum avenæ, hordei, ſerum lactis, hydrogala, & ſimilia in his caſibus adeo proſunt.

Omnibus his graviſſimi ſæpe morbo inflammatorii, qui nimios corporis motus ſequi ſolent, præcaventur. Unde & in Aſia ititere fatigatos hoſpites balneo excipiunt, dande tepidos potus aſſatim præbent, tandem cibos, ex ſolis fere cerealibus & fructibus horæis paratos, atque poſtea blandus ſomnus optime reficit.

2. A nimio calore aeris; temperando illum exhalatione frigidæ, maxime plantis nonnullis, huic proprie negotio; potu aquæ ſubacidæ leviter nitroſæ, cum vino ſubacidulo pauxillo, cibo ſubacido, medicamentis vero ſimilibus.

Nimio aeris calore liquidiſſimam ſanguinis partem diſſipari novimus, & exſiccari vaſcula. Experiuntur hoc omnes, qui æſtivis ſervoribus, per loca ſabuloſa imprimis, iter faciunt: nares enim, oculi, os interna & fauces his aridiſſimæ fiunt, adeoque ſimilia mala fere expectanda ſunt, quæ nimium corporis motum ſequuntur. Varum celerrima dagenti uno in peſſimam putredinem in magno calore obſervatur. Pulcherrimo experimento hoc evicit Celeberrimus *Boerhaavius* (*Elem. Chem. tom. 2. p. 275.*), dum viva & ſaniſſima animalia detineri curavit in loco tam calido, ut quadraginta octo gradibus calorem pueri ſani ſuperaret. Apparuit tunc, ſpatio viginti & octo arelictæ minutorum horæ ſaniſſimum animal adeo corruptum, ut nemo intolerabilem mephitim ſata potuerit, imo horrendus ille fœtor fortem, & duris aſſuetum laboribus hominem, in nimis præſentiſſimum periculum illico præcipitavit. Verum quidem aſt aeris calorem, nequidem ſummis æſtatis fervoribus, numquam ad hanc intenſitatem aſcendere: interim tamen ſatis inde conſtat, quantum aeris calor putredini faveat. Sic & novimus, æſtivo tempore mactatorum animalium carnes corrumpi citiſſime.

Curatio ergo acrimoniæ, ab hac cauſa natæ, obtinebitur, ſi cauſa tollatur, & corrigantur illa, quæ in corpore mutata ſunt per nimium aeris calorem. Illud autem fiet

TEMPERANDO ILLUM EXHALATIONE FRIGIDÆ. Periculoſiſſimum foret æſtuanti aeris calore corpori ſubitum frigus applicare: nihil enim magis nocet, quam caloris & frigoris repentina viciſſitudo. Hinc dum æſtivo tempore, poſt ſummum aeris calorem, tonitru & ... vice validiſſime una cum grandine (ut ſæpe fit) aerem ſubito refrigerant, pleuritides, anginæ, & ſimiles morbi inflammatorii cortes incautos homines opprimunt. Vidi miſerum hominem, qui ferdiſſimum nacti calorem ut vitaret, per biduum in profunda cella manſerat, delectatus grato hoc, ſed ſubdolo refrigerio: ſanitatemus fere inde educabatur, & toto corpore obrigeſcat, & poſtea ſæviſſimis pertinaciſſimis Rheumatum doloribus imprudentiæ pœnas luit: a quibus difficillime, & poſt multos menſes, tandem evaſit. Requiritur ergo quam maxime, ut ſenſim & per gradus temperetur nimius aeris fervor: hoc autem in poteſtate Medici eſt. Gelida enim aqua, ex profundo puteo imprimis hauſta, in pavimentum & ad parietes reſperſa, gratum & tutum aeris refrigerium conciliat. Cum autem ſale marino, ammoniaco, nitro, aquæ additis pro lubitu fere frigus aquæ augere poſſimus (illi ſales enim illo tempore, quo ſolvuntur in aqua, frigus faciunt), uti ex Chemicis conſtat, patet, nimium calorem aeris pulcherrime ſic temperari poſſe.

MAXIME PLANTIS NONNULLIS, HUIC PROPRIE NEGOTIO. Demonſtravit accuratiſſimis experimentis Celeberrimus *Hales* (*Vegetable Staticks c. 1.*), plantas incredibilem aquæ copiam abſorbere & exſpirare iterum: optimum ergo erit, hoc artificio aquam per auram diſpergere, dum v. gr. abſciſſi ſalicis rami arenæ madidæ immerguntur. Sunt præterea plantæ nonnullæ, quæ una cum aqua exhalant amabilem fragrantiam, una cum grato refrigerio: florentis ſambuci arboris rami huic uſui pulcherrime conducunt, verum non omni æſtatis tempore florent. Plures tamen aliæ plantæ his ſubſtitui poſſent, uti v. gr. oxyacantha,

alma-

ulmaria, coſæ &c. quæ ſimul fragrantia polliunt. Sic non tantum aeris nimius calor temperatur, ſed & dum talis aer, humidus & frigiduſculus redditur, inſpiratur, & ſuperficiem corporis omnem alluit undique, ſiccitas a nimio calore facta tollitur.

POTU AQUÆ SUBACIDÆ LEVITER NITROSÆ. Nimio aeris calore omnia ad putredinem diſponuntur: requiritur ergo talis potus, qui reſiſtit putredini quam maxime. Acida autem hanc vim habent: ergo illa, magna copia aquæ diluta, ne ſtimulo ſuo noceant, ſi meraciora fuerint, huic ſcopo optime ſatisfaciunt. Additur nitri levis quantitas, quia & antiſepticum, & ſanguinis inflammatoriæ ſpiſſitudini attenuandæ, quæ hic metuitur, ſummum remedium eſt. Simul aquæ larga copia, cum his ingeſta, diluendo liquida, laxando vaſa, prodeſt plurimum, dum & ſimul urinæ vehiculum præbet, per quam naturali lege ſales & olea, jam acriora facta, de corpore eliminantur.

CUM VINI SUBACIDULI PAUXILLO. Inania metus multorum animos obſedit, quo peſſima quævis a vino in febribus metuunt, quia, calorem ſemper inde augeri, creditur. Vina meraca, imprimis largiori copia aſſumpta, excalfacere certum eſt, verum eadem larga copia aquæ diluta vires languentes reficiunt, neque tamen nimio ſtimulo nocent. Imo longe gratiorem refrigerium percipient a vino magna copia aquæ diluto, quam a pura aqua potata. In febribus ardentibus *Hippocrates* (*De Morbis L. 3. cap. decimo, p. 595. tom. 8.*) vinum Thaſium vetus, viginti quinque partibus aquæ dilutum, exhiberi juſſit. Acidula autem vina imprimis hic laudantur, quia omni putredini reſiſtunt: ſic enim optima carnas vino Rhenano immerſas ſervari incorruptas novimus. Accedit, quod a nimio aeris calore languant homines, unde vini modica quantitas, aquæ miſta, huic languori optime ſuccurrit, ſimulque aquam per omnia mobiliorem reddit. Contra Galenicos ſui temporis Medicos, qui omnem vini uſum in febribus damnabant, inſurgens *Helmontius* hunc non ſine ratione dixit: *Vinum autem peculiarem habet indicationem, non ſolum quia vim addit, quibus natura exuſam materiam domat, verum inſuper quod ſit plauſtrum medicamentorum conveniens. Eſt minimum mentias, quæ vivat avus, intrat accinctus, clarius intimat, & admiſſus in penetralia* (*Helmont. de Febrib. c. 12. nu. 7. pag. 773.*). Pro majori jam aut minori vini meracitate plus vel paucior aqua diluitur, ſicque gratiſſimi potus parari poſſunt: dum v. g. decocti hordei quinque vel ſex partibus una pars vini aciduli miſcetur, parca copia nitri additur, & ſuccus citri, ribeſiorum, ſambuci, vel rob eorum ſæpe cum ſaccharo coctæ in his diluantur: qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum invenitur.

CIBO SUBACIDO, LEVITER DEMULCENTE, PARUM SALITO. Ex hordeo, avena, oryza &c. meraciora decocta, vel & paltes, addito ſucco citri, aurantiorum, fructus horæi recentes aciduli, ut ceraſa, ribeſia, fraga, poma acidula cocta, & cum ſimilibus decoctis antea, optima hinc ſunt & gratiſſima edulia. Lac ebutyratum, ſerum lactis cum ſimilibus decoctum, ſummi paritas hic uſus. Neque nocebit parcam quantitatem ſalis addere, imprimis farinoſis illis, ne nimis fatuo ſapore diſpliceant, modo caveatur, ne tali copia miſceatur cibis, ut ſimul iuſtis motum augere poſſit. Condiendis tamen his ſuccus citri vel aurantiorum ſufficere poſſet, ſi quis ſuſpectus haberet ſalis uſum.

MEDICAMENTIS SIMILIBUS. Aquoſa enim hic conveniunt, quatenus lavant, diluunt, & diluendo omnium acrimoniam mitigant, ſimulque ſudori & urinæ vehiculum præbent, ut noxia eliminentur e corpore. Verum aqua ſola citiſſime dilabitur per has vias, adeoque non ſatis humectat ſicca ex nimio æſtu corpora: hinc aquæ optime adduntur farinoſa, quæ blandum lentorem aquæ conciliant, nutriunt, ſimulque, cum ſponte ſua aceſcant, omni putredini reſiſtunt. Cum autem, per calorem liquidiſſimis diſſipatis, reliquæ ſanguinis partes magis lentaſcant & in cohæſionem tendant, ideo illis adduntur ſaponacea diſſolventia; ſed acida ſimul, vel ſaltem aceſcentia: ut rob ſambuci, ribeſiorum, diamoron & ſimilia plura, quorum ſatis magna varietas in

10 officinis habetur. Cum autem ſemper obſervetur, nimiis caloribus bilis acrimoniam augeri, laudantur illa, quæ leni ſtimulo biloſam ſaburram ex primis viis abſtergunt, ut tamarindi, cryſtalli, & cremor tartari, ſal polychreſtus &c. Si jam ſimul adſit inflammatoria dispoſitio, ob ſanguinem fluidiſſima parte orbatum & hinc immeabilem hærentem in ultimis arteriarum anguſtiis, omnia, quæ in cura inflammationis dicta fuerunt, adhibenda ſunt: tunc imprimis nitrum, lapis prunellæ &c. laudantur, quorum vis antiphlogiſtica adeo nota eſt. *Hippocrates* utebatur imprimis oxymelle, mulſa, hordei decocto, quæ certe optima ſunt, quamvis ſimpliciſſima. Ex his jam variæ poterunt concinnari medicamentorum formulæ, quarum ſpecimina quædam in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Si jam una cum calore aeris nimio motus corporis validus concurrat, peſſimi & periculoſiſſimi morbi oriuntur, uti ſæpe contingit, quando milites ſummis æſtatis ſervoribus longa itinera facere coguntur: ſere ſemper enim tunc febres caſtrenſes, & putridiſſimæ quidem, graſſari incipiunt, quibus idem victus & eadem remedia conveniunt. Salutaris hinc erat veterum mos, qui militibus poſcam dabant, ſive acetum aqua dilutum, ut morbos hos caverent. Imo juſſerunt aliquando belli duces, ut vinum in expeditione nemo biberet, ſed aceto potui ſi contenti forent (*Nonnius de re cibaria Lib. 4. cap. 15. pag. 479.*).

3. A nimis humido aere, ſ. ergo foco ex aromaticis reſinoſisque lignis, exhalatione aromatum.

Aerem ſemper humidum eſſe, & aquam in ſe continere, quantumvis etiam ſiccus appareat, docent illa corpora, quæ veri magnetes aquæ dici merentur, quia illam ex aere trahunt; talia ſunt ſalia acida meraciſſima, uti oleum vitrioli rectificatiſſimum, ſales alcalini ſicciſſimi, ſal martius deliquiatus &c. omnia enim hæc aeri æſtivo, calido & ſicco quamvis expoſita, pondere augentur & diffluunt, poſtquam ex illis tunc igne expulſum omne illud, quod ex aere ſic attraxerant, & quod pro maxima parte mera tantum aqua eſt. Ubi autem aqua in aere abundat, tunc nimis humidus dicitur: variam autem aeris humiditatem hygroſcopia monſtrant. Prout jam calor vel frigus aeris humiditatem comitantur, diverſæ mutationes in corpore humano fiunt. Frigidus enim & humidus aer ratione aquæ, quam corporis ſuperficiei applicat majori copia, laxaret & ſolveret, interim tamen frigore exhalantium vaſorum oſcula ſtringit, ſicque perſpirationem impedit, ſeroſam colluviem colligi facit, unde tuſſes, catarrhi, peripneumoniæ ſeroſæ &c. oriuntur. Si autem humiditati aeris magnus calor jungatur, ſubtiliſſima putrefactio excitatur, uti patet in carnibus animalium mactatorum, quæ tali in aere unius alteriusve diei ſpatio in tabum putridum diffluunt. Hinc ab omni ævo Medici damnaverunt aerem humidum & calidum, tanquam peſtilentiali quadam facultate præditum. Sic obſervatum fuit, *Europæos, qui loca Americæ primo obſidebant, omnes fere morbo Endemio periiſſe per malignum morbum, qui corpora brevissime diſſolvebat putrida quadam febris ſpecie. Id autem imprimis accidiſſe illis omnibus, quæ loca incolebant arboribus, & fruticibus obſita* (*Boerh. Elem. Chem. Tom. 1. p. 620.*). Arbores enim & reliquæ plantæ incredibilem aquæ copiam exhalant, unde poſtea, ſucciſis ſylvis, dum humiditas illa tolleretur, licet maneret æque æſtuoſum clima, ſalubris plurimis redditus eſt aer.

Cum ergo hæc aeris humiditas adeo noxia ſit, emendanda erit præcipue. Omnium autem certiſſimum ad hanc medium eſt ignis, quo omnia exſiccantur, & imprimis, ſi focus inſtruatur lignis aromaticis & reſinoſis, uti ſunt Guajacum, maſtichinum, juniperinum, cedrinum &c. ſic enim ſimul per aera diſſlatur acidum illud, optimum antiſepticum, quod in his lignis una cum aromatica fragrantia latere Chemia docet. Cum autem pretioſiora hæc ligna ſint, quisquiliæ & ramenta ab opificibus relicta his uſibus ſervire poſſent. Interim tamen vel ſolum lignum quercinum, quod vili ſatis pretio comparari poteſt, huic indicationi ſatisfacere poſſet. In magno calore aeris focum accendere abſonum videbitur, ſed ſi

ſub

ſub largo & patenti camino hoc fiat, non adeo augebitur calor, & interim diſſlabitur pulcherrime nimia aëris humiditas.

Aromatum autem exhalationes, quamvis proprie loquendo nimiam humiditatem aëris non minuant, cavent tamen vel emendant plurima mala, quæ a nimia aëris humiditate ut cauſa oriuntur. Nimiam enim laxitatem roborans vis aromatum tollit, ſimulque omni putredini efficaciſſime reſiſtit. Notum ſic eſt, abrotanum, abſinthium, ſcordium, rutam, ſalviam, & ſimiles herbas, cadaveribus adſperſas putredinem cohibere, ſphacelo aut gangræna corruptas partes his condiri poſſe ſic, ut non ſerpant hæc mala. Ad hos uſus accenſi thuris, maſtiches, olibani &c. thymiama adhiberi ſolet, vel fragrantiſſimis aromatibus in pulverem redactis ſpargitur locus, qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

4. Ab aëre acri putreſcente, hunc emendando accenſo nitro, pulvere pyrio, vapore aceti, ſale prunis inſperſo.

Per aërem intelligitur illud, quod nos ambit, fluidum tenuiſſimum, cujus gravitatem, elaſticitatem, & reliquas proprietates generales pulcherrimis experimentis indagaverunt Phyſici. Verum in hoc aëre innumera fluctuant, & quidem diverſiſſima: quidquid enim ex vegetabilibus & animantibus vivis exhalat, quidquid ex mortuis putredine reſolutis diſſlatur, quidquid ex iisdem per ignem expellitur, per aëra ſe diffundit. Imo & ex foſſilibus, ſive ſponte ſua, ſive per ignem productæ exhalationes, in aëre hærent. Unde aër quaſi chaos eſt, in quo hæc omnia fluctuant, adeoque ratione variorum corporum, quæ continet, mirabiles effectus producere valet, præſertim quia ubique reperitur præſens. *Quid enim ſine hoc fit tandem? aut a quonam hic abeſt, aut cui non præſens eſt?* Summam autem imprimis aër habet efficaciam in corpus humanum; dum una cum omnibus, quæ continet, non tantum illud externe ambit, ſed omni tempore vitæ inſpiratur, & per ventriculum, & inteſtina defertur. Unde *Hippocrates* dixit, *Corpora hominum & aliorum animantium triplici alimento nutriuntur: illis autem alimentis hæc ſunt nomina, cibi, potus, ſpiritus. Ac ſpiritus quidem, qui in corporibus inſunt, flatus nominantur, qui vero extra corpora, aër. Ille autem maximus in omnibus, quæ accidunt, auctor eſt* &c. Hinc ab omni tempore morborum, imprimis qui populariter graſſantur, cauſam ἐν τῷ περιέχοντι, ſive ambiente nos aëre, quæſiverunt Medici, *quia eundem ſpiritum omnes attrahunt, & ſimili corpore ſpiritu ſimiliter permixto ſimiles oriuntur febres*.

Latet autem illud malignum in aëre tantum per ſuos effectus cognoſcitur, neque potest facile ad cognitam quandam acrimoniæ ſpeciem reduci. Aër autem acer talis dicitur, quia per illum ſtimuli communicantur corpori humano, per quos humores violentiſſime moventur, & acutiſſimæ febres oriuntur, ſimulque fere ſemper tunc adeſt ingens propenſio in putredinem ſæpe ſummam & ſubitaneam; & ob hanc cauſam talis aër putrefaciens vocatur. Voluerunt multi limitatius hanc aëris malignitatem definire; ſed, ut videtur, minus feliciter. Sic, dum obſervatum fuit, poſt conflictus bellicos peſſima mephiti cadaverum malignos morbos naſci, dixerunt quidam, putridos halitus per aëra diſperſos ſingulorum morborum ſemper cauſam eſſe. Verum illi, qui coria animalium ad varios uſus parant, uti & qui gluten ex animalium partibus conficiunt, tota vita inquinatum putridis effluviis aërem inſpirant, ſatis ſani tamen. Arſenicum, peſſimum omnibus animalibus venenum, cum per ignem volatile fieri viderent Chemici, arſenicales tales halitus per aëra volitantes incuſaverunt. Alii alia dixerunt, ſed pariter tantum ex hypotheſi, non ex rerum experimentis. Quis enim explicare poterit, quare peſtis nunc in ſolos homines, nunc in aliud animantium genus graſſetur tantum, licet hæc omnia eundem aërem inſpirent? Contentus *Hippocrates* effectuum obſervatione, quamvis cauſas non intelligeret, ſapienter dixit, poſtquam hanc difficultatem propoſuerat: *Corpus a corpore, natura a natura, alimentum ab alimento differt. Neque enim omnibus animantium generibus eadem ſunt commoda aut incommoda, ſed alia aliis conveniunt. Quum igitur aër hujuſmodi inquinamentis plenus fuerit, quæ humanæ na-*

tu-

terræ vomica fiunt, tum homines ægrotant. Quando vero alicui ex aere animantium generi aer incommodior fuerit, illud morbo laborat (*Hippocr. ibid.*) Ingenuam hanc veterum ſimplicitatem proterve nimis riſere neoterici, dum ad occultas qualitates confugiebant ſed per has non intelligebant explicare illa, quæ non intelligebant, ſed incognitas cauſas, quarum effectus tamen obſervabant, hoc nomine vocaverunt.

Operæ pretium jam erit videre, quid Medici reverent, ut latentia hæc in aere venena vel deſtruerent, vel inertia redderet, vel ſic munirent corpora humana, ut vel omnino non, vel minus ſaltem, ab his afficerentur. Dixerant Veteres Chemici, ignem eſſe rerum omnium mortem, cuncta per illum deſtrui, omnesque facultates ſeminalem igne tolli poſſe. Ex remotiſſima antiquitate conſervata monumenta docuerunt, quod igne ſolo tentaverint quondam deſtruere venenatum illud in aere latens. Habetur enim apud *Suidam* (*Ad vocabulum* Ἰατρὸς & *Ἀκρων* ...), *quod Jachen Ægyptius*, (*qui ſub aetate Hippocratem vixit*) *in doloribus & morbis tractandis ſummus fuerit artifex*, *& peſtem graſſantem extinxerit &c. quamobrem & funerariæ ſepultus ſint*. *Poſtea autem*, *quando peſtilentes morbus graſſabantur*, *ad hujus ſanum ſacra ſcribe conſtiti*; *& ſacris rite peractis ex quo ara ignem accendentes*, *& pyras per urbem incendentes*, *& ſuiolis aeris corruptorem illum morbum exſiccantes & ſuperantes*, *quod profecto maximæ novitatis eſt*, *morbum illum igne exſtinxerunt*. Idem de *Acrone* Medico qui autem aete *Hippocratem* vixit, teſtatur *Plutarchus* (*In fine libri de Iſide & Oſiride* T. 2. p. 383.) dicens, *Ferunt Medicos adverſus peſtilentiales effectus prodeſſe cenſent multam flammam*, *utpote aerem attenuantem*. *Melius autem attenuat*, *ſi bene odorata ligna urantur*, *qualia ſunt cypreſſi*, *& juniperi*, *& pinus*. *Acronem vero Medicum Athenis tempore magnæ peſtis gloriam ſibi paraviſſe dicunt*, *jubentem ignem prope ægrotantes accendi*; *juvit enim non paucos*. Idem ab Hippocrate factum fuiſſe & *Galenus* (*De Theriaca ad Piſon. Lib.* 1. c. 16. T. 13. p. 935.), & *Aetius* (*Lib.* 5. c. 94. p. 91. *verſo*), memoriæ reliquerunt. Addidit Galenus, quod non ex ſimplici materia ignes per totam urbem accendi juſſerit *Hippocrates*, verum coronis & flores ſuaveſſimi odoris, & unguenta pinguiſſima & bene odorata addiderit, ut purum hoc modo redderetur aer et homines reſpirarent. Cum autem humiditas aeris, adeo ſæpe noxia, ſi calore purgetur (vide Num. 3.) hoc modo corrigatur, patet ſatis, pulchrum effectum ab hac methodo exſpectari poſſe. Sic obſervatum ſuit in Ephemera illa Britannica, ſive ſudore Britannico dicto, ſubitis ſectarios & cogentes ſe ſoco tutaſſe ſeo, atque incolumes ab hac lue manſiſſe (*Joh. Caii Brit. de Ephem. Britan. pag.* 89.).

Cum autem virus illud in aere hærens una cum illo moveatur, hinc vere procreetos moto illud diſſiparı poteſt, & de loco in locum converti. Sic legitur (*Plutarch. de Curioſitate* T. 2. p. 515. C. *& adverſus Coloten circa finem. Ib. p.* 1126. B.), *Empedoclem*, obturato montis hiatu, unde gravis & inſalubris in planitiem ſpirabat auſter, peſtem illa regione ceeluſiſſe. Et *Varro*, *cum Corcyræ eſſet exercitus ac claſſis*, *& omnes domus repletæ eſſent ægrotis ac funeribus*, *immiſſo fenestris novis aquilone*, *& obſtructis peſtilentibus*, *januaque permutata*, *cæteraque ejus generis diligentia ſuos comites*, *ac familiam*, *incolumes reduxit* (*Scriptores rei ruſticæ Varro Lib.* 1. c. 4. *Tom.* 1. *pag.* 151.). Cum Apollo jam placatus peſte liberare vellet Græcorum exercitum, ventum validum emiſiſſe legitur apud *Homerum* (*Iliad. Lib.* 1. *p.* 21.). Plurima enim obſervata docuerunt, poſſe in aere hærere noxia & venenata corpora, quæ diu in eodem loco maneant, motu tamen aeris ſolo, ſive per ventos, ſive per alias cauſas, diſſipari poſſunt ſic, ut non amplius noceant. Sic poſt Veſuvii montis incendia plurimis in locis obſervatur atmoſphæra venenata tellurı ad quandam altitudinem incumbere, atque illud malignum in eodem ſpatio manet ſatis diu, atque omnia animalia, imo & plantas, necat. Nullo interim ſapore vel alia qualitate ſenſibili fere diſtingui poteſt talis locus, etſi quod attento oculo quædam in aere undulatio appareat ſimilis fere illi, quæ percipitur in aere circa carbonem ardentem; atque candelæ lumen huic atmoſphæræ impoſitum ſtatim extinguatur. Unicum remedium eſt, ut moto aere per ven-

ventum, vel per exploſa tormenta, diſſipentur illæ exhalationes (*De Caſtera Hiſtoire du Mont Veſuve pag. 396 &c*). Idem toties in profundis puteis fodiendis obſervatum fuit: unde cauti nunc operarii, candelæ immiſſe experiuntur prius, an aliquid maligni lateat; quod ſi hæc extinguatur, miſſilt tormento (*granaet*) vel ſimili modo quodam, diſſipent venenatæ hæc effluvia, & poſtea tuto deſcendunt.

Præter lana hæc, aeris nempe luſtrationem per ignem, validumque ejus per ventos motum, tentaverunt & corrigere vel inertem reddere latens in aere venenum vaporibus quibusdam per aera diſperſis. Specificæ horum venenorum antidota ſorte ignorata nobis ſunt, ſed hactenus incognitæ, cum ipſum illud venenatum in aere nulla qualitate ſenſibili cognoſcetur, ſed ſolis tantum ſere affectibus ſe manifeſtet. Illud interim verum eſſe videtur, quod hoc incognitum in aere hærens ad peſſimam & ſubitam putredinem diſponat omnia. In horrenda illa peſte Athenienſium, quam *Thucydides* deſcripſit, ſtatim in initio morbi peſſime olebat ægrotantium anima. In horrendo Eriſipelate, quod poſt auſtrinam humidam & mollem tempeſtatem epidemice graſſabatur, vera putredine molles partes ſic defluxerunt, ut totum femur, tibiæ, & pes nudarentur, uti legitur apud *Hippocratem* (*Epidem. 3. Tom. 12. pag. 265.*). In dyſentericis illis caſtrenſibus fæces cadaver olent &c. unde ab omni ævo remedia quæſiverunt iis illis, quæ omni putredini reſiſterent quam efficaciſſime, partim hac ſpe, ut, domaretur hic ſeptorum in aere fluctuans venenum, partim ut corpora humana his munita ab omni putredine eſſent quam alieniſſima. Hinc aromatum gratiſſimos halitus laudaverunt nonnulli, ſed præ reliquis omnibus acida, quæ certiſſime omni putredo adverſari conſtet.

Acetum hinc in patulis vaſis igni expoſitum, & in vapores reſolutum, ſummum hic remedium eſt. Nitrum, vel ſal marinum, prunis ardentibus inſperſa, ſolvuntur in vapores acidos mobiliſſimos, numquam quieſcentes, ſi meruere ſuerint, uti Chemia docet. Unde ſtatim quaquaverſum diffunduntur, efficaciſſime omni putredini obmærere. Sulphur autem præter reliqua omnia & antiquiſſimo uſu, & ſumma utilitate ſe commendavit. Non abſque ratione mirati fuerunt ſummi in arte viri, in molli hoc & inſipido corpore tam miras latere virtutes: peſſima enim venena ſolo ſulphure domantur. Arſenicum album, quo vix quid magis virulentum habetur, cum æqua parte ſulphuris lento igne liquatum, ſic enervatur, ut ad drachmam integram a canibus ſine noxa devoretur. Antimonii regulus, cujus pauca grana robuſtiſſimum hominem ſurſum & deorſum cum diris ſæpe anxietatibus movent, cum ſimili quantitate ſulphuris fuſus iners redditur. Argentum vivum cum ſulphure contritum, vel fuſu per ignem ſulphuri intime unitum, ſummam, quam poſſidet, actuoſitatem perdit (*Fred. Hoff. in Obſer. Phyſico chem. p. 277. 278.*). Accenſi ſulphuris vapor omnem fermentationem prævavet, vel natam jam ſuffocat, atque omni putredini quam maxime reſiſtit. Dum Achilles poculum, ex quo nullus bibebat, & quo ſoli Jovi libabat, eduxit ex arca, ſulphure illud depuravit prius (*Homer. Lib. 16. Il. p. 291.*) antequam uteretur (notum enim eſt, diu recluſum aerem ſæpe quid maligni habere). Dum occiſis procis ædes Ulyſſis cæde & ſanguine manabant, antequam veſtes mutare voluit, ſulphure accenſo domum luſtravit, atque illud malorum medelam vocavit.

Οἶσε θέειον, γρηῦ, κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ,
Ὄφρα θεειώσω μέγαρον (*Homer. Odyſſ. in fine Lib. 20. pag. 318.*)

Verum ſulphuris accenſi vapor hoc iuco incommodi habet, quod, imprudenter hauſtus pulmonibus ſuffocet, hincque fere omnia animalia necet. Ubi autem cum nitro miſcetur, promptiſſime deflagrat, neque adeo ſuffocantem halitum fundit, unde patet pulveris pyrii pulcherrimus ad hunc ſcopum uſus: ille enim, uti notum eſt, nitro, ſulphure, & carbone conſtet: promtiſſime accenditur, & vapor inde factus celerrime per omnia diffunditur, neque ſuffocet ille vapor, imo ſatis grati odoris eſt. Teſtatur *Helmontius* (*Tumulus Peſtis in Capitulo, Hippocrates redivivus pag. 888.*), quod viderit, in *Caterva Gandavenſi integram legionem Neapolitanam peſte periiſſe. Erat autem ibidem cohors Germanorum*, quæ pulvere pyrio ſua

tinuerat induſia, ut latrices, ſimilque pediculos, excuſſerent. Horum ſi quo perierunt, id præ dyſenteria, non autem peſte. Longe autem magis hic effectus ab accenſo pulvere pyrio expectandus videtur, cum & valida exploſione aërem moveat efficaciſſime; ſimulque viva flamma late diſpergens eundem luſtret, ſulphuriſque & nitri vividis vaporibus, omni putredini adverſiſſimis, proſit quam maxime.

5. Ab animi affectibus; hos ſedandos ratione, contrariis affectibus, varietate objectorum, anodynis, opiatis.

Videantur illa, quæ in Commentariis § 104. dicta fuerunt de efficaciſſimis remediis, quibus tolli vel ſopiri poterunt animi affectus, a quibus nimia circulationis velocitas orta fuerat. Ex illis, quæ *Sanctorius (Ab Aphoriſmo 456. ad finem uſque.)* de animi affectibus notavit, patet, quantæ mutationes in corpore etiam ſaniſſimo per animi affectus fieri poſſint; monuitque egregium ille vir (*Aphor. 467.*); *paſſiones animi non medicinis, ſed alia paſſione contraria ſuperari. Ira enim & ſpes auferunt timorem, & lætitia moeſtitiam.* Verum animi affectus non tantum nocent, quatenus ex illis abſque alia cauſa prægreſſa febris excitatur, verum etiam corpus ſic diſponunt, ut ab aliis morborum cauſis facilius afficiatur. *Diemerbroekius* in illis obſervationibus, quas de peſte habet, monet, ſæpius ſummo terrore perculſos illico peſte correptos fuiſſe. Dumque ſuæ ipſius vivendi modum enarrat, quo ſtetus audaciſſime peſte correptos inviſebat, ipſe immunis manerit, aſſerit, quod omnes animi motus, quantum poterat, compeſceret, atque inter mille mortes intrepidus viveret. Dum autem quandoque triſtitie ſubreperet, quod in infeliciſſima hac calamitate non poterat non fieri aliquando, vino ad hilaritatem ſumpto mordaces curas diluebat, cum in communi luctu inevitabilis mœror nulla lætitia ſuperari poterat (*Diemerbroek de Peſte lib. 4. c. 12. p. 147.*).

6. A cibis acribus acidis; id acre diluendo, demulcendo, abſorbendo, immutando in ſalem compoſitum, aquoſa, gelatinoſa animalium, oleoſa, cretacea, oſtracodermata, lapides animalium, terræ pingues, ſales alcalini fixi, volatiles, ſimplices, compoſiti, id efficiunt. (Vid. (60. ad 69.)

Cibi acidi erant vel ſunt jam tales, dum ingeruntur, vel blandæ quamvis indolis fuerint, dum ingeruntur, ob vitam permutantes in corpore nimis efficaces, ſpontanea mutatione in hanc acrimoniam degenerant. Ab his autem acribus febres poſſe excitari, ſive cibi, potus, condimenti, medicamenti vel veneni titulo ingeſta fuerint, in Commentariis §. 586. n. dictum fuit. Cura autem perficitur

DILUENDO, quod aqua ſola, vel talibus, in quibus aqua prædominatur, obtineri poterit. Quantum autem a ſola dilutione boni expectari poſſit ad acerrima etiam acida enervanda, memorabili exemplo docuit *Sydenhamus (Ep. 1. reſponſ. p. 404.)* Miſer homo, ex amore melancholicus, non modicam quantitatem mercurii ſublimati corroſivi ſumpſerat, jamque per integram fere horam acerrimum hoc venenum in corpore habuerat, atque & labia valide intumeſcebant, atque ſummo ventriculi dolore cruciebatur. Accedens *Sydenhamus* juſſit, ut ingentem aquæ tepidæ copiam ſumeret, atque repeteret, ſimulac ventriculus ingeſtam aquam rejeciſſet, ſimul aquæ tepidæ copiam, clyſmate curavit injici. Vitæ jam vix ſuperſtes æger paruit ſtatim, & majorem aquæ copiam bibit adhuc, quam juſſerat Medicus; ſicque intra paucas horas e præſentiſſimo mortis periculo liberatus fuit, niſi quod labia non ſtatim detumeſcerent, atque os exulceratum maneret, quæ tamen mala per ſolam diætam lacteam poſt quatriduum evanuerunt. Patet hinc quantum diluentia etiam ſola prodeſſe poſſint. Dum autem ob nimiam ventriculi & inteſtinorum debilitatem ingeſta aceſcentia degenerant, diluentia nocent, quatenus labefactatum horum partium robur adhuc minuunt, uti in Commentariis § 66. dictum fuit.

DEMULCENDO, ABSORBENDO &c. Quando

do de morbis ſpontaneis ab acido humore §. 60. ad 69. agebatur, explicati fuerunt varii illi modi, quibus acidum iners reddi poteſt, vel & in aliam naturam mutari. Hoc enim fit vel oleoſis obvolvendo hæc acria, vel partim eadem ſic muniendo, ut acido in illas agere nequeant. Abſorbentibus terreſtribus omnibus ſi acidum aſſumitur, atque illis unitum iners manet, alcalinis ſalibus volatilibus, vel fixis, acida immutantur in ſalem, compoſitum dictum, quia ex alcali & acido ſimul unitis concrevit, qui ſemper blandus eſt, licet ex acido meraciſſimo & alcali ſincero factus fuerit, uti patet in tartaro vitriolato. Gelatinoſæ animalium partes hic laudantur, ut v. g. gelatina cornu cervi, eboris, jura carnium in tenerum ſpiſſitudinem cocta, partim quia blando glutine ſuo demulcent, partim quia ex ſua natura in alcali vergunt: oleoſa obvolvendo ſic proſunt, uti & terræ pingues, quales ſunt boli, terræ ſigillatæ, quæ blanda unctuoſitate omnia acria demulcent. Cæterum terræ illæ acidum uno abſorbent, nec immutant; quantum enim videre potui, non effervescunt; imo Chemica experimenta docuerunt, acidum in his terris latere (vide §. 88. Num. 5.). De omnibus reliquis illis antea dictum, ſimulque determinatum fuit, qua doſi & methodo dari debeant, ut tum & efficacius agant. Imprimis autem hæc omnia locum habent in tenella ætate, vel debiliſſimis hominibus, ſi aceſcentibus vixerint, in quibus ſæpe febres ab acida acrimonia naſcuntur: in reliquis autem febres raro huic cauſæ originem ſuam debent.

7 A cibis acribus ſalinis, eam acrimoniam diluendo per aquoſa, tumque evacuando ſimul; demulcendo per lenta, oleoſa, corrigendo per lixivioſa ex calce viva.

Sal marinus, vel & in aliis locis ſal gemmæ ſimillimus ſali marino, cibis admiſceri ſolet, & ad ſaporis gratiam conciliandam, & ſæpe etiam ad omnem corruptionem præcavendam: notum enim eſt, carnes & piſces, legumina & alia multa, ſale condiri & conſervari. Sal autem marinus hanc dotem habet, ut ſanguinem ingreſſus, cum illo per vaſa motus, vix mutetur a viribus noſtri corporis, ſed per urinam exeat immutatus: unde in urina animalium, ſale marino utentium, expulſis valido igne omnibus volatilioribus, in fæce reſidua manet ſal marinus (*H. Boerh. Chem. T. 2. p. 313. & 316.*). Unde patet, ſalis marini largiorem uſum facere ſtimulos, quos corporis vires ſuperare nequeunt, imo ne mutare quidem: adeoque non mirum, inde febres excitari. Raro quidem ſimul & ſemel tanta copia ſalis marini aſſumitur, ut validam febrem ſuo ſtimulo excitare valeat; verum illi, qui ſalſamentis nimis delectantur, vel qui aliorum ciborum penuria ſolis ſalſis vivere debent, ut in navibus toties fit, ab hac cauſa in ſcorbutum, marinum dictum, & peſſimas febres aliquando incidunt, dum quotidie ingeſta ſalis copia, nec ſubacta corporis viribus, neque integre expulſa de corpore, in ſanguine manet, atque oleoſis & terreſtribus ſanguinis partibus ſe inſinuans illis pertinaciſſime inhæret, adeoque perenni ſtimulo, neque diluibili facile, vitam irritat. Poſſe enim pinguibus inſerere ſalem marinum, docet lardum & carnes ſalitæ pinguiores; quæ ſi nimis ſalſæ fuerint, non niſi longa maceratione, & quidem difficillime, ſale orbari poſſunt.

Præcipuum remedium, ad febres ex hac cauſa natas, eſt diluere per aquoſa, quam ſponte ſua natura indicat; ſi enim qui nimis ſalſi comederit, paulo poſt maximam ſitim ſenſit copioſum potum aſſumi, per quem eluitur illud ſalſum de ſanguine, & per urinæ vias commodiſſime expellitur. Dum autem in longinquis navigationibus ſolis ſalſamentis fere vivunt claſſiarii, & ſæpe aquæ penuriam habent, vel putridam factam ſitiunt, manet nimia ſalis marini copia ſanguini permiſta, & poſtea difficillime elui poteſt. Cum ergo tunc muriatica humorum acrimonia adſit, quæ peſſimos ſæpe dolores facit, una cum diluentibus proderunt lenta, oleoſa, quatenus omnem acrimoniam obvolvendo mitigant.

Ubi vero ſal marinus oleoſis & terreſtribus ſanguinis partibus intricatus diluentibus elui non poteſt, optimum tunc remedium, quod habetur, eſt lixivium calcis vi-

vivæ, quod paratur], affundendo calci vivæ, imprimis ex ſaxis Leodienſibus paratæ, ſextuplum vel octuplum aquæ, deinde decantatur liquor filtro depuratus. Quantum valeat calx viva, ut ſales oleo inquinati puri reddantur, noverunt Chemici, qui ſales volatiles alcalinos ex partibus animalium productos ab adhærente oleo liberant, dum a calce viva illos ſublimant, neque ulla arte melius illos depurare poſſunt. Verum conſtat etiam, calce viva loto recentiſſimo injecta, ſtatim exhalare vaporem, qui igneo quaſi fulmineo ictu neres ferit; & qui collectus vaſis clauſis leniſſima deſtillatione liquidum dat acerrimum & volatile, odoris ignei & intolerabilis (*Ibidem p.* 315), unde non abſque ratione ſuſpectus habebatur lixivii calcis vivæ uſus: ſi enim ab ejus uſu ſimiles ignei & volatiliſſimi ſpiritus naſcerentur in corpore, brevi deſtruerentur teneriima encephali & nervorum ſtamina. Boves, qui caſu meraciſſimum calcis vivæ lixivium biberant, aliquo tempore poſtea mortuos eſſe, legitur (*Academ des Sciences l'an* 1700. *Mem pag.* 158). Docuit tamen uſus, non adeo funeſtum eſſe lixivii calcis vivæ uſum, ſi prudenter exhibeatur. Egregius Medicus *Burlet*, qui frequentiſſime & in variis morbis exhibuit hoc lixivium, teſtatur (*Ibidem pag.* 167. 168.), quod non ſemper quidem reſponderint eventus magnificis promiſſis, quæ de hujus lixivii uſu jactabantur, interim tamen non obſervaverit effectus malos inde ſecutos fuiſſe: notatque in Gallia minus profuiſſe ejus uſum in iisdem morbis, quam quidem in Hollandia. Dedit autem juvenibus & robuſtis ægris novem uncias de die, lactis æquali copiæ mixtas, ſic ut intra quadrihorium diei tertiam partem ſumerent: profuiſſe autem dyſenterico & aſthmatico teſtatur hoc remedium quotidie uſurpatum, in dyſenteria per octiduum, in aſthmate per menſem. Pluribus morbis idem hoc remedium applicuit, & hoc ſaltem inde concludi poteſt, non adeo periculoſum eſſe ejus uſum. Quibusdam tamen hoc lixivio utentibus appetitus omnino delebatur, & de ponderis moleſti, ventriculum prementis, ſenſu conquerebantur, unde ejus uſum per aliquot dies intermittere cogebantur. Memini me aliquoties ægris exhibuiſſe ſimilem aquæ calcis quantitatem, abſque ullo damno inde ſecuto. Interim tamen videtur ſemper ſuſpectus eſſe hujus remedii uſus in calidæ temperiei hominibus, vel & morbis calidis laborantibus, aut ſi putredinis quædam ſigna appareant: pituitoſis frigidis, atrabilariis forte profuturum videtur, & imprimis laudatur ad extinguendos ſales muriaticos fixiores in ſanguine hærentes (*Histoir Bore Gebet Tom* 2. *pag.* 319). Dum autem hoc calcis lixivium ægris exhibetur, urina quotidie examinanda eſt, ſi forte quædam putredinis ſigna in illa deprehendantur: cum enim per urinam ſales acriores de ſanguine eliminantur, optime in illa detegi poterit, ſi quædam mutatio ſalibus ſanguinis per lixivium calcis vivæ contingerit. Si autem tale quid appareret, ab ulteriori ejus uſu abſtinendum videtur.

8. A cibis acribus aromaticis calefacientibus, diluendo per aquoſa, corrigendo per acida, reſolvendo & detergendo per ſaponacea, demulcendo per blanda gelatinoſa. Quum alcaleſcentia acria huc ſpectent, & illa hinc intelligantur.

Quibus optimum ciborum condimentum fames eſt, raro ab hac cauſa febricitant; verum illi, qui crapula & ingluvie languentem ventriculum habent, indigent his irritamentis, ut aliquid comedere poſſint: hinc tanta apud magnates condimentorum varietas, quæ fere omnia acerrima aromata in ſe continent. Uti jam hæc omnia in languidis & frigidis morbis adeo proſunt, dum motum augent & majorem calorem corpori conciliant, ita etiam in ſanis hominibus, & imprimis calidæ temperiei, acutiſſimæ febres horum abuſu ſæpe fiunt. Notum eſt ex Chemicis graviſſimum aroma Cinnamomi, quod in ejus oleo ſtillatitio concentratum hæret, linguam urere, & veram inflammationem excitare. Idem in Caryophillis verum eſt, uti & in pluribus aliis aromatibus, quamvis minori gradu. Non rarum ergo imprudenti aromatum uſu febres naſci. Remedium ergo febrium ab his cauſis natarum erit,

quod-

quidquid hos ſtimulos tollere vel enervare poterit: hoc autem fit

DILUENDO PER AQUOSA. Si enim acerrimum illud oleum cinnamomi, quod vivi ignis inſtar urit, cum ſaccharo tritum aquae miſceatur, poterit pro lubitu ſic dilui, ut tandem iners fiat. Aqua enim hanc vim habet, ut omnia acria, quae in hac ſolvi poſſunt, imminuat, dum illa aequabiliter per totam ſuam molem diſtribuit, ſicque efficit, ut haec diſperſa nihil, vel parum admodum, agant, quae collecta validiſſime ſtimulabant. Hinc omnes, qui haec majori copia ſumpſerunt, ſitiunt, natura monſtrante viam, qua commodiſſime ſanari poſſunt haec mala. Unde & ſtrenui potatores aromatibus delectantur, ut ſitim poſtea inde factam majori cum voluptate Baccho litare poſſint.

CORRIGENDO PER ACIDA. Grato enim refrigerio, quod acida inducunt corpori, calorem nimium ab uſu aromatum minuunt, ſimulque & ipſam acrimoniam aromaticam utcunque mitigant. Ferventiſſimae Capſici, piperis Braſilienſis dicti, ſiliquae, aceto infuſae miteſcunt, ac tum ut ſinapi ſimul cum aceto trita ferri poſſunt: atque idem de plerisque aliis aromatibus verum eſt. Hinc ſuccus citri, aurantiorum, acetum &c una cum diluentibus data, adeo hic proſunt.

RESOLVENDO ET DETERGENDO PER SAPONACEA ACIDA. In pluribus aromatibus illud acre, ex ſua natura fugaciſſimum, tenaci oleo involutum eſt, ſicque pertinaciſſime partibus corporis adhaeret, non facile ſolis aquoſis abluendum. Requiritur ergo ad curationem, ut oleoſa tenacitas, cui illud acre irretitur, dividatur: quod nunquam pulchrius fieri poterit, quam per ſaponacea imprimis acida, vel aceſcentia ſaltem, ob rationes modo dictas. Vix enim credi poteſt, quam tenaciter illud acre aromaticum haereat aliquando, nulla aqua diluendum: imprimis in talibus aromatibus, quae fixiori oleo illud involutum habent. Cinnamomi v. g. fragrantia aqua ebullienti in auras avolat, nisi vaſis clauſis coerceatur; imo cinnamomi oleum cum aqua diu conquaſſatum vires perdit: verum in pipere aliud obtinet: deſtillatione enim inde elicitur oleum, quod piperis fragrantiam redolet, ſed guſtatum nullam acrimoniam habet. Decoctum reſiduum ſatis acre quidem eſt, ipſa tamen piperis grana adeo fervidum ſaporem retinent, ut nihil periiſſe videantur, imo nequidem diuturna coctione, ad octavam vicem repetita, in larga admodum etiam aquae copia, potui eluere fervidiſſimum aroma ex pipere grano, licet tot coctionibus in pulpoſam mollitiem verſa fuiſſent. Patet ergo ſatis, ſimilium aromatum fervorem ſolis diluentibus tolli non poſſe. Fructuum horaeorum bene maturorum ſaponacei ſucci, tanta ſolvendi vi praediti, tunc imprimis uſum habent. Notum eſt, uvarum recens preſſum ſuccum, ſi potetur majori copia, fundere omnia, & ſaepe tantam diarrhoeam facere, ut corpus fere tabeſcat, & homo ſatis obeſus paucorum dierum ſpatio emacietur omnino, omni fere pinguedine ſoluta & per alvum expulſa. Mel, ſaccharum, ſyrupi, rob &c. ex his & ſuccis fructuum horaeorum parati efficaciſſima tunc ſunt remedia. Alia occaſione dixi (vide § 376), quod Mezerei baccas, quae ſaporis lenitate fallebant, incautus guſtans, tantum ardorem in faucibus ſenſerim, ut ſuffocationem metuerem: fruſtra tentabam abluere aqua illud acre, quod oleo inhaerebat: ſola poſca cum melle potui tollere moleſtiſſimam hanc acrimoniam. Decoctum avenae cum oxymelle ſimplici, rob ſambuci, ribeſiorum, ſyrupo e ſucco citri &c. gratiſſima ſimul & optima remedia dabunt. In illis enim diluens aqua adeſt, una cum ſaponacea detergente vi, & grato acido, ſimulque molle avenae gluten prodeſt obvolvendo omnem acrimoniam.

DEMULCENDO PER BLANDA GELATINOSA. Quae ſunt vel ex animalibus, vel ex vegetabilibus, priora ſponte ſua in alcalinam naturam vergunt, poſteriora potius in oppoſitam indolem. Ubi ergo ob nimium motum, vel temperiem aegri cognitam, putredo metuitur, a gelatina cornu cervi, eboris & ſimilibus, abſtinemus, vel ſaltem illis addimus ſuccum citri, qui & ſaporem fatuum harum gelatinarum emendat, & ſimul putredini optime reſiſtit. Ex hordeo, avena & ſimilibus parata decocta, molli farinoſo glutine hic proſunt, & ſponte ſua in acidum vergunt: quod hic optimum eſt.

Semina lini, cydoniorum, pſyllii &c gluten molle dant quidem, ſed ſatis tenax & viſcidum, quod nimia copia ſumtum ſua tenacitate ventriculum & primas vias gravare poſſit. Prudenti tamen uſu hæc ſemina pariter omnem acrimoniam involvunt, & fauces, œſophagum, ventriculum, quandoque acerrimis aromatibus fere excoriata, demulcent quam optime.

Quum ALCALESCENTIA, ACRIA &c. Raphani, Naſturtii, Allia, Porra, Cepæ &c. magnam acrimoniam habent, & ſimul in alcalinam naturam vergunt, imo quædam ex illis verum ſalem volatilem alcalinum oleoſum continent. Sed ad omnia hæc dilutio per aquoſa, & correctio per acida, pariter conducunt, uti & demulcentia. Saponacea autem illa reſolventia remedia ante laudata non adeo locum habent, quia & hæc acria non adeo tenaci oleo imitantur, & ſanguis & omnes humores per ſimilium alcaleſcentium abuſum nimis jam diſſoluti ſunt, qui enim his indulgent nimis, ſæpe obſervantur validis hæmorrhagiis corripi. Unde tunc ſummum uſum habent acida auſtera, ut ſpiritus acidi foſſiles ex ſale marino, nitro, ſulphure, vitriolo expulſi, uti & vegetabilia, quæ imbecando ſolida, & comprimendo fluida, noxios effectus acrium alcaleſcentium emendare valent: ut meſpila immatura, ſhus obſoniorum, tormentilla, biſtorta &c.

9 A cibis animalium ex partibus alcaleſcentibus, per ea, quæ deſcripta (76. ad 91.)

Quando de morbis ex alcalino ſpontaneo ante dictum fuit paragraphis hic citatis, conſtitit, illam eſſe corporis noſtri conditionem, ut ex ingeſtis, quamvis aceſcentia vel etiam actu acida fuerint, per vim vaſorum & viſcerum, & miſcelam humorum ingeſtorum, parentur tales liquida, quæ ſponte ſua aceſcunt nunquam, ſed in putredinem tendunt. Si ergo talia ingerantur nutrimenta, in quibus jam hæc proprietas obtinet, quæ nempe in putredinem vergunt, patet facile, ſimul conſpirante ingeſtorum indole cum mutatione illis per corporis vires inducenda, putredinem metuendam eſſe, & omnia illa mala, quæ inde ſequi poterunt, niſi una cum his acida vel ſalſa aſſumantur, quæ omni putredini efficaciſſime reſiſtunt. Hinc nemo diu ferre poterit cibum, qui ex ſolis animalibus capiebatur, quæ aliis animalibus veſcuntur, paratur, præcipue ſi carnes horum animalium effœtæ offerantur. Quænam autem mala talem victum ſequi poſſint, & quæ medela tunc requiratur, in Capitulo de alcalino ſpontaneo dictum fuit.

10 A cibis copia peccantibus, ſtomachum conſtringentibus, dilutione, inedia, vomitu, ſolutione alvi.

Ut in ventriculo debita ſiat ciborum digeſtio, requiritur, ut tali ingerantur copia, quam ventriculus ferre & ſuperare valet, uti pluribus dictum fuit in Commentariis § 486. Copia enim ſola ciborum quantumvis innoxiorum peccare poſſe, docent guloſi poeti, qui ſæpe inde febricitent, & peſſime ſe habent, donec hæc ſaburra expulſa fuerit. Cibus autem copia peccans non recipit in ventriculo illam mutationem, quæ requiritur, ut in inteſtinis ulterius elaborari & perfici poſſit; ſed ſequitur propriam indolem, quia erit in acidam, erit putridam, aut in rancidam peſſimam acrimoniam tendit. Tota ergo curatio in eo conſiſtit, ut expellatur ex ventriculo cibus copia peccans, vel, ſi hoc tuto fieri nequeat, inedia tempus concedatur, ut ſenſim ingeſta digerere valeat; ſimulque diluentibus ingeſtis ſic attenuentur contenta in ventriculo cibi, ut per pylorum facilius exire poſſint. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, tenuiſſimam primo ingeſtorum partem per pylorum exire, craſſiora vero diutius retineri, donec ab aſſumptis liquidis, vel humoribus in ventriculi cavum depoſitis, diluantur, ſicque exitui apta fiant.

Omnium periculoſiſſimum malum eſt, quando a nimia copia ciborum ſic diſtenditur ventriculus, ut utrumque ejus orificium ſpaſmodice conſtringatur, unde nul-

lus

lus datur exitus, dum interim calore loci et ciro cibi deglutitus rareſcit, atque cibi ipſi inteſtino motu fermentationis, vel putredinis incipientis, in majus volumen expanduntur: ſic omni momento augetur data hæc anxietas, a turgente ventriculo, vicina viſcera comprimuntur, vaſa per ventriculi ſubſtantiam diſperſa anguſtantur, hinc inflammatio, imo & gangræna ipſius ventriculi & viſcerum a tali ſuffocatione naſci poſſunt. Simul compreſſo a tumente ventriculo aortæ deſcendentis trunco, & viſceribus vicinis, ſanguis difficilius per hæc pellitur, hinc majori vi urgetur verſus caput, unde rubor faciei, oculi lacrymantes, capitis dolor, vertigo imo & lethalis aliquando apoplexia merito metuitur. Ventriculum autem nimis repletum ſic claudere ſua orificia, ut nihil exire poſſit, plurimis obſervationibus conſtat. Dum in conviviis ſtrenui potatores uno haſtu ingentia pocula vacuant, a copia & frigore vini ſpaſmodice ſtringitur utrumque ventriculi orificium, & mox intolerabilis anxietas ſequitur: imo licet manibus valide premant diſtentum abdomen miſeri, ut levent ventriculum, nihil exprimere poſſunt. Idem infortunium rotiet accidit illis, qui aquas medicatas ſimul & ſemel nimia copia hauriunt. Quam autem tunc periculum ſit, facile patet: ſi enim vomitu tentetur ventriculi exoneratio, ipſo vomendi nixu, dum inter abdominalium muſculorum & diaphragmatis prælum diſtentus ventriculus validiſſime comprimitur, niſi laxetur ſimul orificium ſuperius, dirumpi poſſet, vel inter vomendi conatus, ſanguine validiſſime pulſo verſus caput, metus eſt, ne ruptis encephali vaſis, lethalis apoplexia fiat. Præſtat ergo prius larga ſanguinis miſſione vaſa deplere, & dein plumula irritando fauces vomitum movere. Proſunt tunc & talia vomitoria, quæ nulla interpoſita mora illico agunt, ut vitriolum album aqua dilutum, ærugo & ſimilia, quæ ipſo momento fere, dum deglutiuntur, vomitum excitant: periculum enim hic in mora eſt. Ubi autem nimia quidem copia ciborum gravatur ventriculus, neque tamen ſic diſtenditur, ut ambo ejus orificia claudantur, tunc dilutionis locus eſt, & ſola aqua tepida fere ſufficit huic ſcopo; quia plerumque ſimul nauſeam & vomitum ſolet excitare, imprimis ſi melle edulcorata fuerit. Si tamen nullus vomitus ſequatur poſt dilutionem, neque levamen auxiliatis doceat, per pylorum exiviſſe contentorum partem, locum habent vomitoria alia, quæ interjecto quodam ſpatio temporis agere ſolent; quorum plures formulæ in Materia Medica ad hunc uſum habentur: ſimul prodeſt, poſtea purgans dare, ut cruda illa, quæ e ventriculo in inteſtina tranſiverunt, expellantur, ne poſita noceant. Quidquid enim ventriculi actione mutatum non fuit, ei inteſtinis diſtribui poterit digeri, ut bonus inde chylus fiat.

Quam periculoſum autem ſit repleto ventriculo validum excitare vomitum, ſatis patet ex triſtiſſimo illo caſu Nobiliſſimi Reipublicæ noſtræ Archithalaſſi, (vide Commentaria § 127. 5) cui poſt maximos vomendi conatus œſophagi tubus prope diaphragma abruptus fuit, unde poſt intolerabiles cruciatus miſerrime periit.

Quando autem nimia ciborum copia diu diſtentus fuit ventriculus, his expulſis ſæpe omne fere robur amittit; & quaſi paralyticus fit, ob rationes in Commentariis § 25. Num. 5. dictas. Neque tantum fibræ muſculares ventriculi ſubſtantiam conſtituentes tunc debilitantur, verum & ipſa ejus orificia reſolvuntur, unde tunc ingeſta poſtea alimenta in flaccido quaſi ſacco hærent, & reſpirationis motu per pylorum cito tranſeunt in inteſtina, nullam mutationem fere in ventriculo paſſa. Idem videmus fieri, dum poſt diuturnam urinæ retentionem veſica paralytica fit, & per cathaterem educta diſtendente urina, manet ſæpe diu moleſtiſſimum urinæ ſtillicidium, dum reſolutus ſimul ſphincter veſicæ ejus collum ſtringere non valet. In hoc caſis omnium optimum eſt, ſi parca tantum copia cibus & potus aſſumantur, ut omnis diſtractio ventriculi caveatur: ſic enim ſenſim fibræ ventriculi nimis diſtractæ priſtinum robur acquirent (vide Commentaria § 28. Num. 5.).

11. A potu acri fermentato, vel fermentante, acido, oleoſo, aromatico, deſtillato vel ſimplici, inducta acrimonia tollitur iisdem remediis (N. 5. 6. 8. hujus).

Peſſimas inde febres naſci vidimus in Commentariis §. 586. a., per fermentationem enim ſcimus naſci novum quemdam & mirum ſtimulum etiam in talibus rebus, in quibus antea nulla omnino apparebat acrimonia. Sic uvarum ſucci, dum recens preſſus eſt, blandiſſimus, ſola fermentatione in fragrantiſſimum vinum mutatur. Ex mollisſima hordei farina per fermentationem acerrimum alcohol parari poterit. Illo autem tempore, dum hæc fermentant, fragrantiſſimus halitus exit, qui mire reficit quidem, ſi parva copia nares feriat, ſed ſimul peſſimum venenum eſt, ſi imprudenter magna copia naribus attrahatur, imprimis ſi in doliis fermentantis liquidi halitus per alvum ſpiraculum exeat. Lethalem inde apoplexiam etiam fuiſſe legitur (*Herm. Boerh. Chem. tom. 1. pag. 106. tom. 2. pag. 180. Miſc. cur. decur. 3. ann. 2. pag. 56*), dum homo cellam ingrediebatur, ubi maxima copia collectus erat ſylveſtris ille ſpiritus, qui in vigore fermentationis maximo cum motu de liquido fermentante proſilit. Quamvis autem forte in alcohole, ex liquidis fermentatis producto, aliquid illius ſpiritus adhuc maneat, videtur tamen ab ipſo alcohole diſtinctus eſſe. *Gas* vocavit hunc ſpiritum *Helmontius* (*In Capitulo: Complexionum atque miſtionum elementalium figmentum N. 28. pag. 87*), faterturque, *ſe olim authoritate Scriptorum deluſum credidiſſe, Gas uvarum eſſe ſpiritum vini in muſto: ſed ciſſa tentamina docuerunt, eſſe Gas uvarum & muſti, in via ad vinum, non autem vini ſpiritum.* Cum autem in aere aperto fermentatio peragatur, videtur fugaciſſimus ille ſpiritus, in liquidis fermentantibus natus, exhalare pro maxima parte: forte etiam aliqua ipſius portio oliis partibus liquidi fermentati cohæret, & ſic figitur. Certe tartarus puriſſimus ſi deſtillatur vaſis exacte clauſis, exit inde aliquid adeo fugax, ut nullis vaſis coerceri poſſit, & ſi nulla ſpiracula invenerit, vaſa recipientia, quantumvis ampla fuerint, diſtinguendo ſibi viam facit. Hinc apparet, quam periculoſum ſit in ipſo actu fermentationis ſuppreſſos liquore bibere, inde enim peſſimæ choleræ & alia dira mala ſæpe ſequuntur. Forte in novis & petoleis vinis aliquid illius ſpirituoſi hærens dat ſummum illud inſtauram ſenile, quo languentes ultimo ſenio vires, nullo alio remedio excitandas, ſtatim refici ſenſit *Cornaro*, uti alia occaſione in Commentariis §. 55. dictum fuit.

Abſoluta autem fermentatione, & fæce ad fundum depoſita, limpidus ſeparatus liquor vinum dicitur, quod ex diverſiſſimis quamvis paretur, & ſapore, odore & reliquis proprietatibus differat, tamen hoc commune habet, quod potatum majori copia inebriet, & deſtillatione ſpiritum ardentem, aquæ miſcibilem, exhibeat. Sive enim ex uvarum ſucco, ſive ex melle, ſive ex hordeo, aliisve fermentabilibus ille liquor paretur, idem ſemper obtinet.

Dum fermentatus liquor, vinum, hydromel, cerevifia generoſa &c. potatur ab homine non admodum aſſueto, major calor conciliatur toti corpori, & hilaritas mentis, omnium ſenſuum augetur promptitudo, in membris omnibus major obſervatur agilitas, omnes animi affectus placidiſſimi fiunt, voraces animi curæ leniuntur, ratiocinium fit emendatiſſimum, & recitationibus exhauſtus ſi quis fuerit, modico vini uſu ſe quam optime refici percipiet: unde juſto ſub moderamine pulcherrimus liquorum fermentatorum uſus eſſe poterit. Si autem majori copia aſſumantur, omnes ſenſus interni & externi, & voluntarii motus turbantur, & debilitantur, ſic ut neque pes, neque manus, nec lingua, neque mens amplius officium ſuum faciant: tandemque nimio horum uſu omnium, quæ a mente pendent, tolluntur, ira, et in profundiſſimum ſomnum, imo & aliquando in lethalem apoplexiam, incidiſſe homines obſervationes Medicæ teſtentur.

Spiritus autem ardentes, ex liquoribus fermentatis parati, longe celerius omnia eadem efficerunt, ſed effectu citius evaneſcunt, dum brevi iterum diſſlantur de corpore.

Unde

Unde videtur temulentiam excitandi vis ſolis pendere a ſpiritu ardente, quem continent. Si enim ille deſtillando auferatur, vel ex negligenter ſervatis liquidis exhalat, relinquitur iners vappa, quæ omnem inebriandi vim perdidit.

Major autem noxa a ſpiritibus ardentibus ſumptis oritur, quam e liquidis fermentatis: quia in illis hæc vis obſervatur, quod nempe ſanguinem ejuſque ſerum coagulent, vaſorumque ſolidas corporis induceſcere faciant, & quidem eo magis, quo minori copia aquæ diluti ad alcohol propius accedunt. Unde miſeris illis, qui his potibus nimis indulgent, ſæpe peſſimæ obſtructiones naſcuntur, imo aliquando viſcera penitus ſcirrhoſa reperta fuerunt poſt mortem, uti alia occaſione in Commentariis § 28 dictum fuit. Omnium peſſimum eſt, ſi ſpiritibus ardentibus aromata addito fuctum, & imprimis talia, quæ magnam copiam olei largiuntur: tunc enim acerrima aromatum vis omnes has noxas auget, & ardentiſſimas febres excitare valet. Longe pejor temulentia, & multo diuturnior a ſpiritu ardenti ingeſto oritur, quam ab eadem copia ſpiritus vini ſimplicis potata.

Curatio vero morborum, quæ abuſum liquidorum fermentatorum ſequuntur, varia eſt. Alia enim requiritur ebrietatis tempore, alia in crapulari dicta febre, quæ poſt temulentiam ſequitur. Diverſa medela convenit his, qui raro his indulgent, atque illis, qui *tanquam ad perdenda vina geniti*, *& tanquam effundi illa non poſſint, niſi per humanum corpus* (*Plinius Natur. Hiſtor. cap.* 22 *pag.*), heſterno vino ſemper ſatiatas ſacco habent: longe enim aliud eſt curare ebrium, quam ebrioſum. Præterea pro diverſa acrimonia liquidi fermentati, acida, oleoſa, aromatica, diverſa alia requiruntur.

Ubi ergo a nimia copia liquidi fermentati aſſumpta febris accenditur, omnium optimum eſt larga copia aquæ, vel aquoſorum quorumcumque, illud diluere; ſic enim brevi ſedabitur hoc malum. Meraciſſima enim vina, uti dictum fuit numero ſecundo hujus paragraphi, multa aqua diluta abſque noxa ipſis febricitantibus exhibentur, imo ipſum alcohol, ſi larga copia aquæ diluatur, tuto potatur. *Ingeniſſimus ſui ſæculi medicus Caſſius, febricitante quidam & magna ſiti affecto, cum poſt ebrietatem illum primo cepiſſe cognoviſſet, aquam frigidam ingeſſit. Qua ille epota, cum vini vim miſcendo fregiſſet, protinus febrem ſomno & ſudore diſcuſſit* (*Celſus in Præfatione pag.* 18) Præſtat autem tepidos potus aquoſos exhibere, ne calenti nimio corpori ſalutaneum frigus noceat. Simul hoc proſunt, quia & aliquando inde tam levamine vomitu magna pars potati liquidi fermentati ejicitur. Hoc facto, blandus ſomnus optimum remedium eſt, ut hoc [illegible]. *Hippocrates* ſimilia commendavit, ſi quis ex temulentia voce defectus jaceat: in hoc enim caſu jubet, *multa calida lavari, & ſpongias calida imbutas ad caput admovere, donec ad ſe redeat: deinde repoſiti oleo illitum, in mollibus ſtratis, veſtimentis tectum recumbere; neque apud eum lucernam ardere, neque loqui. A balneo autem requieſcere debet, & ſi dormierit, ſanus evadit* (*Hippocr. de Morbis L.* 2. *c.* 7. *tom* 7 *p.* 559.) Poena tamen manet vigiles, & crapulenta dicta febricula ſequenti die adeſt, cum laſſitudine totius corporis, capitis dolore, nauſea ſæpe & vertigine. Levis vomitorium tunc prodeſſe ſolet, ut onerans ventriculum ſaburra expellatur. Hoc facto, nihil magis juvat, quam vini meracioris modicus uſus, ut languentes corporis vires grato hoc ſtimulo excitentur. Dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 50. *&* 51. *Sect.* 2 *tom.* 9. *pag.* 88 89), *ſi ex crapula caput doleat, vini meraci heminam bibat.* Semel hoc ſolamen experti illi, qui quotidie Baccho litare ſolent, ſequenti mane ſpiritibus fermentatis ſæpe indulgent, ſicque repetito horum abuſu miſerrime corpus perdunt. Ubi autem potus fermentatus ingeſtus ſimul acrimoniam acidam habuerit, vel oleoſam aromaticam, tunc requiruntur & illa, quæ numero ſexto & octavo hujus paragraphi enumerata fuerunt.

Miſerrima autem conditio illorum eſt, qui quotidie his indulgent: fatalis enim neceſſitas tunc oritur hæc repetendi: tandemque in illis totum ſyſtema fere actionum vitalium & animalium a repetito potu pendet. *Fallit enim, gena pendula, & tremula manus effundentes plena vaſa*, (*Plinius Na-*

Natur. Hiſt. Lib. 15. *cap.* 22. *pag.* 355.) cogunt vel tuentur, ut iterum poterit. Non abſque ſumma commiſeratione vidi juvenem, qui mane expergefactus, ſi non tremiſcebat, moleſtiſſimas cordis palpitationes habebat, nullum fere membrum movere poterat, multo minus veſtes induere, niſi prius aliquot unceas ſpiritus vini ſumeret. Dum diræ huic neceſſitati obluctari aliquando vellet miſer, in ſyncopen concidebat, & invitus quaſi cogebatur illo uti. Sic tandem, contractis pæne ſumma ariditate membris, poſt calamitoſiſſimam vitam in flore ætatis miſerrime periit.

Ebrioſi ergo nunquam ſimul & ſemel hisce abſtinere valent, & licet poſſent, periculoſiſſimum foret. Si enim alibi, certe in hoc caſu, locum habet monitum *Hippocratis* (*Aphor.* 50. & 51. *Sect.* 2. *T.* 9. *p.* 88. 89.), quod ſubitam mutationem damnat ubique, & illud ſolum tutum eſſe aſſerit, quod pauletim fit, *non minus ſi quis ab altero ad alterum transfierit.* A liquoribus enim fermentatis, vel ſpiritibus ardentibus inde deſtillatis, ſi major copia aſſumta fuerint, calefit corpus, tereſcunt liquida, turgent vaſa a rarefactis liquidis diſtenta: ſimulac autem horum liquorum vis evanuit, corpus debile, frigidum & enervatum relinquitur, donec iisdem ſtimulis languor ille vincatur. Solent ſimul acris ſiti torqueri poſtea, ſicque multo potu urinam jam debilitatem auget. Dum autem ebrioſi quotidie his indulgent, dilatata toties vaſa debilitantur, tonum ſuum amittunt, & diſtendentibus liquidis nimis facile cedunt. Hinc minor actio vaſorum in liquida, adeoque minus perfecta aſſimilatio crudorum ingeſtorum neceſſario ſequuntur: inde cachexia, cacochymia, & fatalis tandem his hominibus hydrops naſci ſolent: quæ omnia mala accelerantur, ſi ſimul & ſemel his potibus abſtinere cogantur. Omnium ergo optime cura perficitur, ſi per gradus lentiſſime minuetur vini, vel ſpirituum fermentatorum paratorum, abuſus, & loco ſpirituum ardentium meraciſſimi & generoſi vini moderatus ſubministretur uſus, quod langueſcentes ſuſtinere poterit vires, & debili ſimul ventriculo ſuccurret; dum interim caret illis noxis, quæ a ſpiritibus ardentibus merito metuuntur; nempe liquidorum coagula, & ſolidarum partium nimia induratio. Victus interim ſit ſiccior, ex pane bene fermentato, vel & biscocto, carnibus juniorum animalium aſſatis, piſcibus fluviatilibus aſſis, cerevisia generoſior pro potu communi ſerviet, calidi aquoſi debilitantes potus vitentur, ſimulque ſenſim auctis corporis motibus roborentur vaſa & viſcera. Si ſigna docuerint, ſanguinem in inflammatoriam denſitatem vergere, acidi ſaponacei ſucci, ut rob ſambuci, ribeſiorum, oxymel & ſimilia proſunt. Si vero in hydropicam diatheſin vergere incipiant jam veterani potatores, theriaca diateſſaron, Andromachi, Zingiber conditum, & ſimilia calida aromatica remedia ſummum uſum habent, quæ grato calore languentem, & ſui muneris in his ſere oblitum, ventriculum excitant, & perditas corporis vires inſtaurant, ſicque efficient, ut abſque damno potibus fermentatis abſtinere poſſint. Hæc methodus etiam in deploratis fere caſibus profuit, neque fallit unquam, niſi quando ſcirrhoſa viſcerum diatheſis, vel deſtructa ſemipulpa teneerrima encephali vel nervorum, immedicabilia jam hæc mala fecerit.

12. A nimia vigilia, curatur iisdem, &c. (Num. 1. 2. 5. hujus.)

Quamdiu vigilamus, organa ſenſuum ab objectis afficiuntur, & motus quidem musculares exercentur: homo enim ſanus quieto penitus corpore, & nullo objecto externo ſenſus afficiente, cito in ſomnum delabitur. Verum ut ſenſus ab objectis affici poſſint, & motus musculares exerceri, requiritur præſentia ſpirituum bonorum, copioſorum, in cerebro, medulla ejus, nervis & muſculis (*H. Boerh. Inſtit.* §. 588.). Nimiis ergo vigiliis conſumuntur ſpiritus, diſſipantur ſubtiliſſima, reſidua exſiccantur, bilis atra generatur in corpore, ſpiſſatur in hypochondriis, turbantur cerebri functiones: hinc deliria, furores, maniæ &c. Verum & omnes actiones viſcerum chylopoeticorum inde languent, hinc cachexia, cacochymia, & reliqua mala numeroſiſſima, quæ inde pendent. Nulla enim arte ſubtiliſſimi ſpiritus, qui vigilia conſumuntur, reparari poſſunt,

niſi

Digitized by Google

niſi ſomno quisquis enim, utpote non aſſuetus, vigilem duxerit noctem, ſequenti die graves artus ſentiet, & languidum totum corpus, & ſere omnes functiones turbatas habebit: neque ceſſabunt hæc mala, niſi languida membra grato ſopori dederit. Unde monuit *Hippocrates (De Victu acutor. T. 1 p. 7d)*, quod *Vehementes vigiliæ potus & cibos, tum crudos, tum inconcoctos efficiunt*, & alibi (*Coac. prænot. N 497. T. 8 p. 881 & in Prognoſticis ib. p. 625.*), *Peſſimum autem eſt non dormire, neque die, vel etiam præ dolore aut afflictione vigilare, aut delirabit ab hoc ſigno.* In illis, qui ſtudiis nimis acriter incumbentes vigiles noctes ducunt, triſtiſſima exempla toties docuerunt nimiarum vigiliarum noxas: vel enim in peſſimas febres, delirio ſemper comitatas, incidunt, vel in pertinaciſſimam maniam quandoque delabuntur.

Curatio ergo febrium, a nimiis vigiliis ortarum, requirit, ut ſomnus concilietur, & ut illæ mutationes, quæ corpori a nimiis vigiliis contigerunt, emendentur. Prius perficitur, ſi omnes animi affectus validiores, qui frequentiſſime nimiarum vigiliarum cauſæ ſunt, ſedentur illis remediis, de quibus in quinto hujus paragraphi numero dictum fuit. Simul paratiſſima quies concilietur corpori, & tollantur nimia illa, quæ ſenſus valde afficere poſſunt: unde in loco tenebroſo, ab omni ſtrepitu remotiſſimo, continendi ſunt tales ægri. Decocta ex farinoſis molliſſimis, emulſa ex ſeminibus parata, pariter ſummi uſus ſunt, additis ſimul cum prudentia anodynis, ſi prioribus remediis ſomnus conciliari nequeat. Cum autem per vigiliam nimiam, atque ne a motu & calore nimio nimius, liquidiſſima diſſipentur, humectantia, diluentia, nitroſa, mellita &c. proderunt: de quibus in primo & ſecundo numero hujus paragraphi actum fuit.

23. Si e retentis intra corpus excrementis acrimonia alcalina, acida, oleoſa, ſaponacea putride, hæc reddenda fluxilia; viæ lubricandæ, emiſſaria aperienda, vires expellentes ſtimulandæ, augendæ, hæc facienda per externa, interna.

Retentis intra corpus illis, quæ excerni ſolebant, febres naſci, antea vidimus § 586. β. Illis enim actionibus, quæ ad vitam & ſanitatem requiruntur, quædam fluidorum & ſolidorum partes ſic mutantur, ut ineptæ fiant illis uſibus, quibus ſecundum ſanitatis leges inſervire debent, unde hæc expellenda ſunt de corpore, ne diutius relicta nimiam acrimoniam acquirant, ſicque ſanitati noceant. Tribuit imprimis ſoleumibus viæ hæc evacuari ſolent, per alvum nempe, urinam, & tranſpirationem. Per alvum quidem ingeſtorum illæ partes, quæ ventriculi & inteſtinorum actionem paſſæ indigeſtæ manſerunt, una cum illis, quæ ex humoribus in cava ventriculi & inteſtinorum depluentibus relictæ fuerunt, fecibus. Per urinam olea & ſales ſanguinis, omnia acria jam facta, eluuntur. Tranſpiratione pariter una cum tenuiſſimo liquido, quod humectandis & fovendis ultimis vaſculis in corporis ſuperficiem patentibus ſervit, exſpirant quædam, quæ retenta nocent corpori, uti jam antea ſæpius dictum fuit. Fluxu menſtruo in mulieribus, educitur ſuperfluum, lochiis in puerperio ſanguis expellitur, qui in dilatatis uteri vaſis hæret, & aeris acceſſu citiſſime corrumpitur. Verum etiam in febribus aliquando (vide §. 594. 2) materiæ mali vi febris ſubigitur quidem & mobilis redditur, ſic tamen ut tales dotes habeat, quæ æquabili circulationi repugnent, unde in hoc caſu ejus expulſio requiritur.

Omnia autem hæc relicta in corpore ſanis humoribus aſſimilari nequeunt amplius, unde calore corporis ipſius in ſpontaneam mutationem degenerant, variam pro diverſa indole illorum, quæ ſic retinentur in corpore. In infantibus enim & debilibus, nimis diu retentæ fæces in inteſtinis acidam acrimoniam peſſimam induere ſolent, imprimis ſi talibus utantur alimentis, quæ ſponte ſua in aciditatem vergunt. In reliquis autem retenta excrementa potius in alcalinam putridam acrimoniam tendunt: vel in rancidam peſſimam corruptelam, ſi plurimum pingue habuerint: vel etiam in ſaponaceam putredinem, ut plerumque fit, dum

ſali

salibus, acrioribus jam factis, olea unun-tur. Sic bilis saponaceæ pessima putredo in morbis observatur, & in urina tales & olea intime unita saponaceum quasi lixivium, spumescens dum concutitur, sed subputridum sæpius morbis acutis, exhibent. Quam fœtida sæpe manant lochia, diutius retenta in puerperis, quotidianæ observationes testantur, unde etiam putridissimæ & subito lethales febres ab horum suppressione sæpe nascuntur.

Neque tamen omnia excrementa, dum retenta, æqualiter nocent. Urinæ integra suppressio pessima quidem est, tamen per multos adhuc dies toleratur, semper tamen periculosa. Transpirationem suppressam sæpe gravitas corporis, torpor &c. sequi solent, & plerumque, si diu duret, febris accendit. Alvus suppressa diutissime fertur, & sæpe aliquorum ægra noxa: imo multis hominibus fortibus & sanis familiare est intra triduum vel quatriduum semel tantum alvum deponere. In illis autem fæces accumulantur circa ultimum intestinum, & fluidum blandissimis solet expelli illud, quod putredine nocere posset, reliqua exsiccantur, & aridissimas fæces constituunt. Unde in morbis non semper adeo magnum Indicatio a stricta alvo desumitur, nisi signa docuerint, corruptos humores in primis viis stabulari. Saltem sanis hominibus non semper illico medicina sumenda est, si strictior alvus fuerit. Dixit quidem *Hippocrates* (*De morbis l. 2. c. 21. T. 7. p. 573.*), *in omnibus morbis ventres subducendos esse, aut glandes supponendas, si alvus non subducatur.* Verum hæc agunt tantum diluendo fæces, & laxando intestina, vel irritando finem intestini recti, tenesmum deponendæ alvi excitant, unde satis tuto usurpari possunt. Sed multi peccant in eo, quod in similibus casibus statim ad purgantia confugiunt, a quibus sæpe corpus turbatur, & aliæ evacuationes, quas natura in morbis sanandis molitur, supprimuntur. *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 4. pag. 70.*) sic monet, quod in cura febris continuæ, quam describit, tanto magis proficiat ægris, quanto magis adstrictam alvum illis præstiterit, dum, præmissis idoneis evacuationibus, morbus jam declinaret.

Ubi ergo excrementa intra corpus retenta morbos fecerint, hæc expellenda sunt; verum ut hoc fiat, materies expellenda fluxilis debet reddi, ut transire possit per illas vias, per quas de corpore exire debet. Viæ ipsæ sic lubricandæ sunt, ut facile transmittant expellendum: emissaria si obstructa fuerint, reseranda prius. Denique omnibus his factis requiritur, ut illæ vires, per quas naturaliter expelluntur excrementa, stimulentur & augeantur, ut collecta jam, & diutina retentione accumulata excrementa, auctis his viribus eliminari de corpore possint. In exemplo res hæc patebit evidenter. Quibusdam hominibus macilentis, & siccæ temperiei, tam validæ sunt vires viscerum chylopoeticorum, ut omne solubile ex ingestis alimentis auferant, & exsuccæ dein & aridæ fere fæces in crassis intestinis accumulentur: cumque in siccis illis corporibus lubricus ille mucus intestina crassa, & imprimis illorum finem, inungens minori copia inveniatur, difficilior redditur exsuccis excrementis transitus, unde stricta his solet esse alvus, & sæpe pertinacissime quidem. Augetur difficultas alvum deponendi simpliciter, quod aridæ fæces magna copia collectæ intestini finem premant, vasa comprimant, sicque hæmorrhoides faciant, quæ aliquando internæ & tumentes viam angustant, quandoque externæ intestini recti extremum ambiunt sic, ut non nisi summa cum molestia fæces exire possint. Optimum, quod tunc ars habet, est, ut emollientibus & saponaceis remediis, larga copia sumtis, tamus intima excrementa diluantur, decoctis mollissimis ex althæa, malva, semine lini &c. nimis arida humectet & diluat, oleo epoto, vel per clysmata injecto, intestina latera ungat & lubricent, fomentis & balneis mollissimis anus foveatur, ut laxatæ partes facilius cedere possint. His autem omnibus factis, non prius, conveniunt vires expellentes stimulare & augere, sive purgante dato hoc fiat, vel clysmate acriori idem tentetur, aut denique suppositorio in anum immisso irritetur tenesmus deponendi alvum. Si autem vires expellentes his stimulis excitentur, antequam excrementa fluxilia, viæ lubricatæ, emol-

facium

ſarum opertum fuerit, exſpectantur omnia mala, & duræ illæ fæces motæ inteſtini latera excoriant, inflammant, & ſæpe peſſimi inde morbi naſcuntur. Unde merito dixit *Hippocrates*, *Crepera*, *ſi quis purgare voluerit*, *movebiles* (*ἄγειν*) *fieri oportet*. Ex hoc exemplo autem facile patet, ſimilia tentanda eſſe in reliquorum excrementorum naturalium ſuppreſſione.

Idem autem pariter obtinet, quando extremorum morboſorum evacuatio promovenda eſt. Requiritur enim prius, ut materies morbo idonea remediis & febris ipſius vi ſubigatur & mobilis fiat, antequam de ejus expulſione cogitandum ſit. Unde iterum monuit *Hippocrates* (*Aphor.* 22. *Sect.* 1. *Tom.* 9 *pag.* 38.) *Concocta purganda ſunt & movenda, non cruda, neque in initiis, niſi turgeant, pleraque autem non turgent.* Quanta damna oriantur, dum Medici hæc negligunt in morborum curationibus, peſſime in ſuis operibus docuit *Sydenhamus*: multi enim videntes, febres continuas poſt legitimum decurſum blanda diaphoreſi ſæpe ſolvi, voluerunt in ipſo morbi initio ſudorem exprimere, ſed fune- ſto plerumque cum eventu, cum e remediis calefacientibus nacta febris phreniti- dem, peripneumoniam & ſimilia graviſſima mala produxerit. Verum ſapiens ille vir, dum in acuta continua febre duodecimo morbi die jam languereret morbi impetus, cocta interim morbi materies eſſet, atque natura jam in coctæ ſecretionem tenderet, tunc medicamentis calidioribus liberalius indulgendum voluit: atque hoc modo, ſuavis jam reddita materie excernenda, vires expulſionem ſtimulabat, & feliciſſimo quidem cum ſucceſſu (*Sydenham Sect.* 1. *cap.* 4. *pag.* 71.) Cum autem varias vias expulſionem externæ morbi coctæ & mobilis redditæ moliri ſoleat natura (vide §. 594. 2.) oportet ſolliciſe diſtinguere, quo verſus natura vergat, atque cognitis illis viis applicare remedia externa & interna, de quibus modo dictum fuit. *Quæ ducere oportet, ducenda ſunt, quo maxime vergat natura, per loca conferentia* (*Hippocr. Aphor.* 21. *Sect.* 1. *Tom.* 9 *pag.* 38.)

§. 606. EMiſſaria opeiuntur ſolvendo impactum, laxando obſtructum, id balneo, fotu, frictu, abraſione pilorum, moderatione totis fit. Vid. (107. ad 144.)

Si excrementi expellendi retentio pendeat a vitio emiſſarii obſtructi, facile patet, illud prius reſerandum eſſe. Verum hæc obſtructio emiſſarii pendet, vel a materia immeabili in ipſo emiſſario hærente, vel a vicinis vaſis obſtructis & tumentibus emiſſarium comprimentibus. Utroque in caſu impactum ſolvendum eſt, vel ſic laxandum vas obſtructum, ut cedere poſſit facilius a tergo urgenti liquido, & ſic dilatatum tranſmittere illud, quod hæſerat immeabile. Uti enim dictum fuit in paragraphis hic citatis (quæ totam hiſtoriam & curam obſtructionis continent) obſtructio naſcitur ab exceſſu molis tranſituræ ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri, adeoque vel ex anguſtia vaſis, vel magnitudine molis tranſfluxuræ, vel utriſque concurrentibus fit. Idem ergo effectus erit, nempe obſtructionis ſolutio, ſive augeatur capacitas vaſis, ſive minuatur moles tranſfluxura, atque omnium tutiſſima curatio obtinebitur, ſi hæc bina ſimul fieri poſſint. Variam autem hic medelam requiri pro diverſis obſtructionum cauſis & magis vel minus pertinaci cohæſione materiæ impactæ, patet; de quibus in Capite de Obſtructione actum fuit. Præcipue autem illis rebus, de quibus hic agitur, hoc poterit obtineri.

BALNEO, FOTU. Quantum hæc proſint ad laxandas partes nimis rigidas, in Commentariis §. 35. Num. 3. dictum fuit, uti & §. 129. Num. 2. Verum ſimul & hæc diluens vehiculum partibus applicant, ut impactum obſtruens ſolvatur. Omnium autem pulcherrimum uſum habent balnea vaporis: longe enim potentius laxat & reſolvit omnia tepidus aquæ vapor, quam aqua ex ſolida. Docent hoc duriſſima corpora, quæ ſpagyricæ dictam officinis præparatione molliuntur ſatis cito, dum aquæ ebullientis vapori exponuntur, quod diuturna etiam coctione fieri non tam bene poſſet. Iſchuriam pertinaciſſimam ex renum vi- tio

tio balneis molliſſimis ſanatam ſæpius fuiſſe hiſtoria medica docet. Sed imprimis reſerandis cutis ſpiraculis obſtructis pulcherrime conducent balnea vaporis. Alia occaſione dictum fuit in Commentariis §. 529. 2., quomodo vapore calido, artificioſe ad corpus applicato, pro lubitu ſudor elici poſſit, & quidem tanta ſæpe copia, ut robuſtus homo per biduum profuſiſſimos hos ſudores ferre nequeat, quin maximum deliquium patiatur. Patet hinc, quam uſus hic eſſe poſſit, dum in febribus acutis tota cutis arida eſt, & quam infeliciter tunc calidis ſudoriferis urgeant humores Medici, dum emiſſaria cutis obſtructa ſunt. Unde merito de balneis *Celſus* (*L. 2. c. 17. p. 93.*) dixit, *fere adhiberi, ubi ſummam cutem relaxari, evocarique corruptum humorem, & habitum corporis mutari expedit*.

FRICTU. Quantum in cura obſtructionis frictio valeat, in Commentariis §. 133. Num. 3 dictum fuit, imprimis ſi jam per balnea & fomenta laxata fuerint vaſa, & impacta inceperint ſolvi, tunc enim alternis illis preſſionibus & relaxationibus atteruntur & comminuuntur immeabiles moleculæ, ſicque aptæ evadunt, ut per vaſorum anguſtias tranſire poſſint. Verum novimus, per frictiones compreſſis venis accelerari ſanguinis venoſi motum verſus cor, adeoque cor irritari in caleriores contractiones, unde per validiſſimas frictiones ut frigido etiam homine calida febris poſſit excitari. Hinc apparet, dum febricitantibus adhibentur frictiones, cavandum eſſe, ne ab his augeatur motus humorum, qui ſæpe jam nimis celer eſt.

Unde optime monuit *Celſus* (*l. 2. c. 14. p. 89*). *Longa vero frictione nec, neque in acutis morbis, neque increſcentibus utendum, præterquam quum phreneticis ſomnus ex quæritur. Amat autem hoc auxilium valetudo longa, & jam a primo impetu inclinata.* Cum autem in fine morborum emiſſariis reſerandis inſervit, ut materies morbi cocta & mobilis felicius expelli poſſit, tum ſatis, juſto tamen cum moderamine, adhiberi poterit.

ABRASIONE CAPILLORUM, MUNDATIONE CUTIS. Tota cutis ſuperficies unctuoſo ſmegmate oblinitur, quod ejus exſiccationem nimiam ab aere impedit, illamque laxam & mobilem ſervat. Illud ſmegma, ſi colligatur in cutis ſuperficie, & exſiccetur, liberam exhalationem impedit, ut facile patet, atque ſæpe in ſordidis hominibus difficiles morbi cutanei inde naſcuntur. Ut ergo emiſſaria cutanea liberrima maneant, requiritur cutis munditiei, quæ balneo, lotione, & levi dein frictione facile obtinebitur. In parte autem capillata capitis illud ſmegma & copioſum valde eſt, & facile videtur inſpiſſari, unde pingues illi furfures in capite ſanifſimorum etiam hominum tanta copia colliguntur. Si ergo in quibuſdam morbis requiritur, ut liberrima exhalatio per cutim capitis fiat, abraſio capillorum prodeſt, poſt quam levi frictione cutis jam nuda commodiſſime detergeri poterit. In illis febribus, in quibus materies morbi caput petere ſolebat, & phrenitidem vel coma producere, *Sydenhamus* (*Schedula monitor. de novæ febris ingreſſu p. 660.*) nihil magis conducere monet, quam ſi talibus ægris caput raderetur, & deinde, nullo emplaſtro admoto, pileolo tantum tegeretur, ut nempe a frigore externo munitum eſſet. Sic enim liberrima humorum circumductio fit per arteriæ carotidis externæ ramos, adeoque impetus ab encephalo avertitur.

Omnibus autem rite factis, quæ ad hanc paragraphum dicta ſunt, *undique apertum corpus, & perſpirans, & nocuum, quod conducat, faciat* (*Hippocrates de locis in homine cap. 10. tom. 7. pag. 369.*)

§. 607. **I**D quod ad extrema vaſorum conicorum ſtagnat ex omnia ſanguinis copia, qua vaſa comprimuntur, reducitur in fluorem immotum ſanguinis copia per frictionem venæ, id docent ſigna plethoræ (106. ad 107.)

Generalem febrium curam quatuor indicationibus abſolvi §. 598. dictum fuit. Vita enim & vires ſervandæ ſunt, acrimonia corrigi & expelli debet, lentor diſſolvi & expelli, & denique ſymptomata mitigari oportet. De binis prioribus indicationibus hactenus actum fuit, ſequitur nunc ut videamus, quomodo lentor ſolvi & ex-

expelli debeat. Verum in Commentariis ad numerum tertium paragraphi 598. notatum fuit, omne obſtaculum circa extrema vaſcula natum, quod liberum ſanguinis tranſitum per illa impedit, generali lentoris nomine comprehendi, ſive vitio vaſorum vel fluidorum, vel amborum, factum fuerit. Ordinata ergo doctrina requirit, ut de his ſeorſim agatur; atque ideo hac paragrapho & ſequenti dicetur de illis obſtaculis tollendis, quæ vitio vaſorum fiunt, & dein ſequentibus paragraphis deſcribetur cura lentoris, qui vitio liquidorum per vaſa fluentium originem debet.

Dum vitio vaſorum lentor oritur, illud fit anguſtatis illorum cavis. Hæc autem anguſtatio fit vel contractione vaſis propria aucta, de qua in ſequenti paragrapho dicetur, vel compreſſione externa vaſorum a vicinis partibus tumentibus, de qua nunc agendum. Inter plurimas cauſas, quæ vaſa externe comprimere poſſunt, & §. 112. ordine recenſitæ fuerunt, ſolus fere tumor plethoricus locum habet, ut ab hac cauſa lentor febrilis naſci poſſet: reliquæ enim cauſæ ibi enumeratæ tantum quibusdam partibus ſingularibus nocent, ſolus vero tumor plethoricus in univerſo corpore vaſa anguſtare valet.

Plethora enim, uti dictum fuit §. 106. *a*, eſt boni ſanguinis major copia: verum ſanguis proprie dictus, ruber nempe, craſſiſſimas liquidorum noſtrorum moleculas habet, ideoque naturaliter tantum in maximis vaſis hæret: quamvis enim dilatata minorum vaſorum orificia per errorem loci (vide §. 118.) ingredi poſſit, per ultima tamen illorum orificia tranſire non poteſt, ſed ibi hærebit immeabilis. Aucta ergo ſanguinis copia, majora vaſa diſtenduntur; adeoque minora illis adjacentia ab his tumentibus comprimuntur & anguſtabuntur. Venæ ſanguineæ laxiores ſemper arteriis facilius diſtendi poterunt; verum & his aucta ſanguinis copia repletis, arteriæ ſe difficilius in venas evacuare poterunt, unde major arteriarum diſtentio fiet. Cum autem in plurimis corporis locis arteriæ venis accumbant, arteriæ diſtentæ venas prement; unde ſanguis ex his verſus cor dextrum perget, mox in arterias jam diſtentas denuo pellendus. Unde patet tandem in ſumme plethoricis omnem ſanguinem fere accumulari in arteriis. Verum cordis ſyſtole dum ſanguis in arterias jam pleniſſimas premitur, vaſa ſeroſa & lymphatica arterioſa, ex rubris arteriis orta, ſic dilatantur, ut ſanguinem rubrum admittant, uti docet adnata oculi, & tota cutis ſæpe rubberrima in plethoricis, unde & hæc vaſa dilatata minores arteriolas adjacentes comprimunt. Ubi autem febris adeſt ſimul, calore hinc nato rareſcit ſanguis, adeoque neceſſario omnia hæc mala augentur. Sic videmus aliquando in febribus ardentibus totum corpus rubore perfuſum, dum ſimul ſqualida cutis, lingua, fauces, os internum, ſicciſſima docent, minora vaſcula impervia eſſe, a majoribus, rubro ſanguine omnis turgentibus, vera διάθεσις compreſſa. Στοθα autem εκτηρικα, quæ hoc vitium adeſſe docent, recenſita fuerunt § 106 *ζ*.

Ut ergo in fluorem revocetur illud, quod ad extrema vaſorum coactum ab hac cauſa ſtagnat, requiritur imminutio ſubeta almæ copiæ ſanguinis, per quam vaſa majora diſtenduntur, quod commodiſſime per venæ ſectionem fit (vide §. 106. *ζ*) Copia autem ſanguinis educendi a viribus, ætate, majori minorive plenitudine, aut rarefactione per calorem ex febre natum, determinatur. Optime hinc duxit *Celſus*, ubi de ſanguinis detractione per venas agit (*l. 2. c. 10. p. 78.*) *Ergo vehementer febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tument, ſanguinis detractionem requirit.*

Quamvis autem omnium & maxime neceſſarium auxilium in tali caſu ſit venæ ſectio, accidit tamen aliquando in plethoricis, poſt ſanguinis miſſionem, febrim, quæ prius mitis videbatur, augeri immaniter: ratio hæc eſt, quia ſanguine copioſo, per febrilem calorem rarefacto adhoc, diſtentiſſimis vaſis, ſuffocatur omnis motus, qui brevi augetur iterum, ſimul ac per venæ ſectionem minuitur diſtendens moles. Unde in tali caſu ægrum & amicos monere debet Medicus, ſummum diſcrimen rupturæ vaſorum ob nimiam plenitudinem adeſſe, adeoque venæ ſectionem requiri: illa tamen celebrata, exſpectandum eſſe augmentum febris, quæ nunc ſuffoca-

ta

ta & rutis apparet. *Sydenhamus* talem caſum ſibi accidiſſe narrat (*Schedul. monitor. de nova febris ingreſſ. p. 683.*). Vocatus enim ad juvenem, qui licet animam ferme agere videretur, adeo tamen intemperatum in externis corporis partibus habebat calorem, ut fidem derogarent adſtantes amici *Sydenhamo*, quoties illum febricitare aſſereret. Verum ſanguine copioſius educto, mox evanuit tanta febris, ut nunquam vehementiorem ſe vidiſſe fateatur, & quæ tertiæ quartæve phlebotomiæ tandem ceſſit. Similem caſum ſe vidiſſe monebat hac occaſione celeberrimus horum Aphoriſmorum auctor, hominem nempe plethoricum, qui media æſtate vini ingentem copiam ingurgitaverat, ſequenti die per plateas obambulans inſtar ſtatuæ obriguit, mox audaciſſima venæ ſectione inſtituta, ad ſe rediit, ſed ſtatim valide febricitavit, per cujus febris impetum rareſactus ſanguis & motus valide per vulnuſculum venæ inflictum, quemvis ſolita ligaturæ firmetum, tanta copia exivit, ut proprio ſanguini quaſi innatans in lecto inventus fuerit ſequenti die, ſed ſimul abſque omni jam febre & ſanus.

In Commentariis autem §. 106. 7. demonſtratum fuit, plethoræ curandæ ſolam ſanguinis miſſionem conducere, ubique bona exſpectandum eſſe ab illa liquidorum imminutione, quæ per abſtinentiam a cibo & potu fit.

§ 608. **Q**Uod ibi hæret, ad extrema capillaria, ob fibræ horum ſpaſmo contractas, & hinc erectas, ſolvitur laxatis fibris (53. ad 55.); & acri contractionis cauſa ablata (35. 36. 54. 66. 67. 88. 102. 103. 104. 105. 127. 128.) unde pati debet, quod hic requiritur.

Docuit Anatome, arterias omnes corporis (forte tantum exceptis illis, quæ ad encephali ſubſtantiam & oſſium medullam tendunt) habere tunicas muſculares, quæ & debitam firmitatem arteriis conciliant, ne ultra modum a ſanguine cordis vi impulſo diſtentur, ſimulque vi ſuarum fibrarum ſanguinem promoveant illo tempore, dum cor in diaſtole eſt. Cavi autem arterioſi amplitudo harum fibrarum muſcularium vi determinatur imprimis. Si ergo a quacumque cauſa augeatur harum fibrarum contractio, minuetur cavitas, & hærebunt fluida, imprimis circa extrema capillaria, per quæ ſingula tantum elementa ſanguinis fere tranſire poſſunt, unde parva etiam cavi imminutio neceſſario obſtructionem facere debet in his locis. Fibras autem arteriarum ſpaſmo quaſi contrahi poſſe, certiſſima docent obſervata. Si calido ex hypocauſto quis ſubito in frigidiſſimum aerem veniat, ſic ſtringuntur vaſa cutanea aeri expoſita, ut illico palleat talis homo, dum ſanguis ruber per anguſtatas frigore arterias cutaneas tranſire nequit. Idem evidentiſſime apparet, dum ſaniſſimus etiam homo ſubito metu percellitur, illico enim pallidæ mortis imaginem refert, ſpaſmo ſubitaneo contractis vaſis cutaneis ſanguinem repellentibus in majores truncos, unde ſimul anxietas, cordis palpitatio, ſyncope &c. ſequuntur, dum per anguſtata vaſa libera circulatio impeditur.

Sive jam fibrarum hæc contractio a ſpaſmo tali ſubito pendeat, vel ab alia quacumque cauſa illarum robur & efficacia augeatur (vide §. 113.), tota curatio in eo conſiſtit, ut hæ fibræ laxentur ſic, ut cedant liquidis impulſis facilius, neque nimis valida contractione vaſorum cavitates minuant. Omnia ergo, quæ curandæ nimiæ rigiditati vaſorum & viscerum proſunt, & paragraphis hic citatis explicata fuerunt, pariter hic conducent. Inter illa autem nihil efficacius eſt, quam vapor aquæ calidæ, quo ſolo remedio rigidiſſimis quandoque ſiccis corporis partibus debita flexilitas conciliari poterit: unde in febribus ardentibus, ubi tota corporis ſuperficies ſqualida & ſicca apparet, adeo prodeſt, ſi ægri tepidæ aquæ pedes immergant, ſimulque vapor inde aſcendens nudatum corpus undique alluat. Verum aquæ vapor externo tantum corpori applicari poteſt, vel una cum aere hauſtus pulmonum internam ſuperficiem tangere: ubi autem in partibus internis corporis vaſa ſpaſmo conſtricta fuerint, aquoſis potatis, vel & per clyſmata injectis, omnia perluere oportet, & laxare. Notum eſt quotidianis obſervatis, quantum pro-

proſit ſubito terrore perculſit, ſi aquoſorum tepidorum potuum copiam affatim hauriant; ita enim optime laxantur ſpaſmo conſtricta vaſa, & redit circulationis æquabilitas, miris ſæpe modis turbata in metu ſubitaneo.

Et acri corrugationi vaſorum oblatæ. Videmus evidentiſſime, majores noſtri corporis partes ab acribus applicatis validiſſime contrahi; unde etiam admodum probabile videtur, idem in minoribus obtinere. Si arenula intra oculi bulbum & ſenſibiliſſimam ſuperficiem internam palpebrarum hæreat, invito quamvis homine fortiſſime contrahitur orbicularis palpebrarum muſculus. Si ſulphuris accenſi vapor pulmone hauriatur, ille ſtatim ſic conſtringitur, ut nullo molimine dilatari poſſit, & præſens ſuffocationis & mortis inſtet periculum, unde ſulphuris halitus adeo præſens cunctis reſpirantibus venenum eſt. Alia occaſione (vide § 63.) dictum fuit, experimenta in vivis animalibus capta docuiſſe, inteſtina ſpiritu vitrioli leviter tantum tactu conſtringi illico ſic, ut omnino claudantur, & ne quidem aerem tranſmittere poſſint. Idem fieri ab arſenico & aliis acribus venenis, *VVepferus in Cicuta aquatica hiſtoria* pluribus experimentis evicit.

Ubi ergo ſuſpicio adeſt, ab acrimonia irritatas fibras, ſpaſmo contractas, arctare vaſorum cava, conducunt omnia illa, quæ illud acre tollere vel enervare poſſunt. Demulcentia & oleoſa omnem acrimoniam obvolventia hinc tanti uſus, quia & ad quævis acria valent, & ſimul eadem laxantur contractæ fibræ: in ſæviſſimo Ileo olorum libram, ad libram potatum, toties ab orci faucibus eripuiſſe homines, ſola aqua tepida affatim hauſta, & injecta, enervavit mercurii ſublimati acrimoniam *Sydenhamus* (vide § 605. 6.). Hæc autem & ad omnia acria valent, & ſimul fibras vaſorum laxant & emolliunt. Ubi autem cognoſcitur ſingularis acrimoniæ ſpecies, quæ irritatione ſua vaſorum contractionem auxit, contraria huic remedia adhibenda ſunt. Verum de his omnibus in numeris hic citatis, uti etiam in paragrapho 605. dictum fuit, adeoque inde peti poſſunt.

§. 609. Quod hæret ob viſciditatem & lentorem proprium ſolvetur variis remediis, quorum primo cum vis ipſius febris ita moderata, ut valeat coagulum hoc ſolvere (587. 589. 593. 594.), adeoque huc requiritur, ut ſic temperetur impetus, ne, ob inflammationes, ſuppurationes, gangrænes, ſphacelosve queat producere (592.), cujus periculum imminere docet vehementia ſymptomatum, maxime caloris, comparatu cum virtute vaſculorum. Si vero nimio motu diſſipentur liquida, id vero denuncient ſiccitas narium, oculorum, cutis, linguæ, raucedo, arida cutis, urinæ parcitas, pulſus parvus, celer, inæqualis, 7. neque ut motu coctionem corporis nimis, ita ut materiem morbi non valeat ſubigere, movere, ſecernere, excernere: id cognoſcitur, ſi langueant actiones vitales omnino, nec dum apparente ſigno pepaſmi.

Agendum jam eſt de illo lentore, qui vitio liquidorum per vaſa fluentium oriri nunc debet. Dictum fuit in Commentariis § 100, in noſtris humoribus ſanis requiri certam cohæſionem partium: cum autem per ultimas capillarium arteriarum anguſtias ſingulæ ſanguinis moleculæ, a cohæſione vicinarum ſeparatæ, tranſeant ſolitariæ, debet illa cohæſio talis eſſe, ut potentiæ moventes, quibus humores pelluntur per vaſa, illam ſuperare poſſint. Ubi ergo hæc moleculorum cohæſio quacunque cauſa ſic increvit, ut non cedat actioni cordis & vaſorum, tunc vocatur viſciditas ſive lentor. Hic autem humor aliquando præextitit ante febrim natam; quandoque etiam febris tempore & per febrim fit. Sic videmus laſſitudines illas ſpontaneas, quæ humorum immeabilitatem indicant, ſæpe morbos acutos præcedere. & contra, per ſtimulum variolosum, v. grat. nata febris, paucorum dierum ſpatio, ſanguini hominis, antea ſaniſſimi, lentorem inflammatorium conciliat. Sive autem talis lentor febrim præceſſerit, ſive ſequatur, ad ſanationem tamen requiritur, ut tollatur, cum aliter circulationis æquabilitas per omnia vaſa reſtitui nequeat, quod

tamen ad integram ſanationem omnino requiritur. Plura quidem hic laudantur remedia, omnibus tamen reliquis palmam præripit vis ipſius febris ſic moderata, ut valeat hoc coagulum ſolvere.

Mirum forte videri poſſet, febrim coagulum facere, & coagulum factum poſtea reſolvere: verum ſi conſiderentur, quæ de febrium effectibus §. 587. & 589. dicta fuerunt, uti & illa, quæ § 593. 594. de vario febrium exitu habentur, patebit ſatis, binos hos febris effectus minime contradictorios eſſe, ſed revera locum habere pro varia febris duratione & intenſitate. Nimis valido enim febris impetu liquidiſſima exprimi, & reliqua incraſſari, certum eſt, adeoque lentorem in fluidis naſci, vel natum jam augeri; interim tamen pariter conſtat, moderato febris impetu attenuari & fundi illa, quæ concreverant: adeoque lentorem tolli, uti in locis citatis demonſtratum fuit. Totum ergo, quod requiritur, eſt, ut ſic temperetur febris impetus, ut nec torpeat nimis, ne ſolvendo coagulo impar ſit; neque tamen nimis validus ſit, ne deſtruat tenerrima ſolida, & liquida coagulet.

Simplex hæc methodus diſplicuit multis, qui indignum Medico credebant, in morbis curandis tantum ſpectatorem agere; neque tantum hoc moleſtum videbatur, ſed & curationis tarditas ſæpe ægris & Medicis tædioſa tentavit multos, ut alia via incederent, & quævis fere tentarent, ut hæc obſtacula tollerent, vel febrim, ipſo etiam nomine odioſam imperitis, ſuffocarent. Tuto enim, celeriter, & jucunde curare Medici officium eſſe, cum *Aſclepiade* dicunt. Verum uti optime de hac agens *Celſus* (*l. 3. c. 4. p. 117.*) monet: *Id votum eſt, ſed fere periculoſa eſſe nimia & feſtinatio & voluptas ſolet*. Utinam hoc conſiderarent Medici, quibus ſolenne eſt repetitis venæ ſectionibus omnium fere febrium impetum, nullo diſcrimine habito, ſopire. Jam ſuo tempore de hac re conqueſtus *Celſus* (*l. 2. c. 10. p. 77.*) dixerat: *ſanguinem inciſa vena mitti novum non eſt, ſed nullum pene morbum eſſe, in quo non mittatur, novum eſt*. Alias contenti ſolenne erat calidiſſimis remediis, datis augere motum, ſæpe jam nimis impetuo-

ſum, hac ſpe nempe, ut per diaphoreſin diſſiparetur morbi materies de corpore: ſed quam temere hoc tentetur ſæpe, antea dictum fuit. Pari audacia, & æque infeliciter, catharticis, emeticis &c. turbabant omnia alii. Sapiens vero vetuſtas, naturæ, morbos curantis, veſtigia preſſe ſequens, in juſto febris moderamine curam præ reliquis poſuit, & damnavit illos Medicos, qui credebant, ſe non ex arte procedere, niſi venam ſecarent, clyſma injicerent &c. (vide de his Commentaria §. 587.) ſæpe enim, ut monuerunt Veteres, optima medicina eſt medicinam non facere. Ne autem tardæ curationis tædio a recta hac via deflecterent, & ad alia quævis tentanda procederent, ſalutare hoc monitum *Hippocrates* (*Aphor. 52. Sect. 2. Tom. 9. pag. 88.*) poſteris reliquit: *Omnia pro ratione facienti, ſi ex ratione non ſuccedant, non ad aliud transferendum eſt, manente eo, quod ab initio decretum fuerat*. Nunquam abſque encomio commemorandus *Sydenhamus*, qui attenta obſervatione morborum ad ſummum artis faſtigium pervenit, dum ſtuporem ſomnolentum a lentore humorum per encephali vaſa fluentium videbat in morbis, fatetur ſe omnem lapidem moviſſe venæ ſectionibus repetitis, veſicatoriis, clyſmatibus, &c. ut hunc tolleret, ſed fruſtra: unde poſtea nihil quidquam amplius ſe molitum fuiſſe ingenue fatetur, niſi quod ægros a carnibus & liquoribus quibuſcunque ſpirituoſis arceret, ne nempe augeretur febris impetus. Dum vero attendebat, ut diſceret, qua methodo natura illud ſymptoma debellaret, ut illam ſequeretur poſtea, mirabatur, morbum, cui invigilabat, tuto licet tarde recedentem, tandem evanuiſſe. Unde merito concluſit, *nos in morbis depellendis haud ſatis lente feſtinare: tardius vero nobis eſſe procedendum, & plus naturæ eſſe committendum, quam mos hodie obtinet. Errat enim, ſed neque erravit eruditè, qui naturam artis adminicula ubique indigere exiſtimat. Namque id ſi fieret, parcius humano generi ea proſpexiſſet, quam poſtulat ſpeciei conſervatio: cum ne minima ſit proportio inter morborum ingruentium frequentiam, & facultates, quibus polleat homines ad eos fugandos, vel in ſeculis, quibus* me-

moliendi ars maturo tempore extulit, & a quam plurimis exculta eſt (*Sydenham. Sect.* 5. *cap* 2 *pag.* 287. 288.).

Febre enim utitur natura (vide Commentaria § 558.), ut parum ab impuro ſegreget, concreta ſolvat, tenacia attenuet, reſiſtentia ſubigat, ſubacta variis viis expellat e corpore, ſi ſanitatis legibus amplius obedire nequeant. Omnia hæc ex illis, quæ hactenus dicta ſunt, evidenter patent. Quamvis autem febrium naturam noſtramus ſatis facile, cauſa tamen, quæ illam excitavit, non ſemper diſtincte cognoſcitur: effectus inde natos obſervare tantum in poteſtate Medici eſt, ut ex his diſcat, qua methodo naturam morbum natura debellet; quibus viis cauſam materialem morbi, ſive exſiſtentem ante febrem natam, ſive tempore febris vel per febrem genitam, de corpore expellat. His cognitis, per eamdem poterit obſervatam methodum imitari, expedire vias, impedimenta auferre, & ſupplere, ſi quid deficiat. Cum autem vario temporis ſpatio ad omnia hæc perficienda natura utatur, nunc paucis diebus, nunc aliquot ſeptimanis, longius etiam, patet iterum, peſſime conſuli ſæpe ægris, ſi febrilis impetus nimis mature ſopiatur. Unde generalem indicationem in febribus curandis hanc poſuit *Sydenhamus* (*Ibidem Sect.* 1. *cap.* 3. *pag.* 61.) *Ut ſanguinis commotio intra modum, naturæ propoſito congruentem, ſiſtatur, ea nimirum ratione, ut nec hinc plus æquo ſæviat, unde periculoſa ſymptomata inſequi ſolent, nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel materiæ morbificæ protruſio impediretur, vel ſanguinis, novum ſtatum affectantis, labefactarentur conatus.*

Summi ergo uſus erit cognoſcere illa ſigna, ex quibus ſciatur, febris impetum eſſe nimium, vel nimis debilem: & dein indaganda erunt illa remedia, quibus minui febris impetus nimius, nimis debilis vero incitari poſſit.

a. A febre augetur motus humorum per vaſa. Verum, uti in Commentariis §. 592. dictum fuit, dum manente eadem firmitate laterum vaſorum tranſmittentium, augetur fluidi tranſmittendi impetus & velocitas, neceſſario ſequitur, in canalibus convergentibus latera illorum debere magis diſtrahi, imo & ab hac cauſa rumpi poſſe. Sed a rupto ſubito vaſe, abolita humorum circulatione per partem affectam, gangræna & ſphacelus, id eſt, mors partis ſequuntur; adeoque, ſi tantus fuerit impetus, minuendus erit. Verum diſtractis vaſorum lateribus, abſque ruptura tamen, dilatatur illorum cavum, adeoque craſſiora fluida poſſunt ingredi tenuiora vaſa, unde per errorem loci obſtructio, inflammatio, omneſque ejus ſequelæ naſci poterunt. Inflammatio autem, nimio febris impetu in partibus externis nata, non tam magnam cautelam requirit, quia, ſi ſuppuraretur, pus natum abſque vitæ diſcrimine inde educi poſſet; verum ubi in corporis internioribus a nimis impetuoſa febre inflammationes fiunt, patet facile, quantum diſcrimen habeant, atque omni artis molimine cavendam eſſe ſuppurationem, & multo magis gangrænam.

Si autem illa præternaturalia, quæ ex febre, ut cauſa, in corpore ægrotante fiunt, & tamen diſtingui queunt ab ipſa febre & ejus cauſa proxima (ſymptomata vocantur) vehementia ſint, & increſcant numero & malignitate ſatis ſubito, merito concludimus, febris impetum nimium eſſe, adeoque temperandum. Cum autem criſin futuram ſæpe præcedant nova ſymptomata, vel & augeantur præſentia, aliquod dubium hic manere poſſet, uti etiam, quia aliquando graviſſima ſymptomata fiunt a maligna indole materialis cauſæ febris, licet ejus impetus modum non excedat, imo & ſæpe nimis langueat. Omnium autem certiſſimum ſignum nimii impetus febrilis dat calor, qui, uti poſtea ad §. 675. demonſtrabitur, violentiori partium fluidarum in ſe mutuo, in vaſa, & horum in illas attritui, originem debet: magnus enim calor (*H. Boerh. Inſtit. Med.* §. 698.) notat vas arctatum, humorem denſum, propulſionem humorum validam, & reſiſtentias magnas circa fines vaſorum: adeoque patet magnum periculum deſtructionis ſolidarum partium, imprimis teneriorum, adeſſe, ubi febrem calor intenſus comitatur. Hodie autem thermometro gradum caloris, qui in ſanitate adeſt, determinare poſſumus, & videre quanto exceſſu calor ægrotantis ſu-

lum gradum ſuperet, & ex illo exceſſu cognito varium diſcrimen præſagire.

Multum autem refert, quonam in loco corporis caloris illud augmentum percipiatur: cum enim ex calore novimus, magnam vim inferri vaſis, ſummum diſcrimen erit ibi, ubi vaſa tenerrima, & ad vitæ integritatem neceſſaria, habentur. Hinc ſi in febricitante caput intenſo calore æſtuet, deliria, convulſiones, phrenitidem ſubito ſæpe lethalem, merito timemus: atque illico ſumma remedia adhibenda ſunt. Ob hanc cauſam omnes veteres Medici adeo damnaverunt æſtum magnum circa pectus & præcordia, licet reliquæ partes corporis tepeſcerent tantum, vel & extrema frigerent aliquando. Vitalia enim viſcera, hepar, lienem &c. nimio impetu urgeri tunc novimus, adeoque peſſima quævis metuenda eſſe, niſi illico ſuccurratur.

β In Commentariis §. 100. & 587. patuit, nimia circulationis velocitate diſſipari liquidiſſima, & reliqua inſpiſſari; adeoque illud merito inter febris effectus numerari. Cæteris enim paribus, prout ſunt quantitates liquidi dato tempore applicati organis ſecretoriis & excretoriis corporis, ita erit ſecretio & excretio inde facta; adeoque nimio febris impetu liquidiſſima expelluntur, & ſanguis diluente vehiculo ſuo orbus incraſſatur, & ubique circa maximas vaſorum anguſtias hærere incipit; unde iterum inflammationis, ſuppurationis &c. metus eſt. Defectum talem liquidiſſimæ ſanguinis partis adeſſe ſcimus, ſi illa loca corporis, quæ naturaliter ſemper humida ſunt, exareſcere incipiant. Tota cutis laxa, mollis, humida eſt in ſanis, nares internæ ſemper madidæ, oculi tenuiſſima lympha irrigantur continuo; lingua, palatum, fauces, gingivæ pariter. Simulac vero incipit deficere liquidiſſima ſanguinis pars, illico major ſiccitas in his partibus apparet. Hinc ſolent periti Medici nunquam ab ægris recedere, niſi os internum prius inſpexerint. Hæc ſunt ratio, quem *Hippocrates* in Prognoſticis ſqualidos & ſine ſplendore oculos (tales autem a ſiccitate ſunt) damnaverit: alibi vero (*Prorrhet. Lib. 1. textu 3. Tom. 8 pag. 698. & Coac. Prænot. N. 235. 236 ibid. pag. 865*) dixerit *Denſa lingua & arida phreniticæ. Perniciosum autem eſt, dentes ſiccari.* Ut etiam (*Aphor. 53 Sect. 4 Tom. 9 pag. 169*): *Quibus autem dentibus lentores adnaſcuntur in febribus, febres fiunt vehementes.* Ob eandem cauſam, ſiccitatem nempe nimiam inſtrumentorum vocalium, vox illa clangoſa ἐξαφωνίε κλαγγώδεν (*Hippocr. Lib. 1. Prorrhet. Tom. 8. pag. 732*) pro peſſimo ſigno habetur, imo neminem ſervatum ſe vidiſſe, cui talis vox aderat, teſtatur *Hollerius* (*In Coac. Hippocratis pagina 155.*), qui ſic hanc vocem deſcribit: *Eſt autem ſubrauca, ſed acuta fere & ſonora, gravis aliquando. Similis refertur, ſi quis in fictile ſiccum aut cavum ædificium caput immittat, atque inde loquatur.* Quando quis fabuloſe in locis magno ſub æſtu iter conficit, ſiccatis faucibus talem loquelam habet.

Cum autem per urinam ex ſanguine per renum fabricam ſecernatur, una cum oleis & ſalibus ſanguinis acrioribus, multum aquæ, ſi illa parcior fuerit, tunc, diluente ſuo vehiculo orbum fere ſanguinem per renes tranſire, adeoque nimiam ſiccitatem in toto corpore adeſſe.

Liquidiſſima autem parte diſſipata, craſſior jam ſanguis difficilius tranſire poterit per pulmonalis arteriæ fines, hinc ibi incipiet hærere & accumulari, adeoque parva tantum ejus copia tranſire poterit in cor ſiniſtrum, quæ ergo non ſufficiet arteriis majoribus valde dilatandis, unde pulſus erit parvus: & quia major difficultas naſcitur, pulmone infarcto, cordi dextro, illud ſe integre exonerare non valebit, hinc celerius contrahetur, & palpitabit: adeoque pulſus celer admodum fiet, tandemque, ob ſummam difficultatem tranſitum per pulmonem, inæqualis, deſignans vitam interpolatis quaſi vicibus deficere, adeoque facile patet, quantum tunc periculum adſit.

Ubi ergo ſigna docent, febris tantum impetum eſſe, ut metus ſit, liquidiſſimis diſſiatis brevi hæſurum ſanguinem immeabilem in vaſorum anguſtiis, omni molimine artis mitior debet febris, ut funeſta hæc evitentur mala. Simul etiam patet, quam male conſulatur ægris, dum in morbo acuto

int

mitis per ſudores fluidiſſima ſanguinis pars expellitur. *Sydenhamus* in variolis peſſimas inde ſequelas vidiſſe ſe ſemper affirmat, tantoque periculoſiorem fuiſſe reliquum morbi decurſum teſtatur, quanto plus in primo variolarum ſtadio ſudoribus exprimendis operam dediſſent Medici.

7. In Commentariis § 587. ubi de coctione, tanquam febris effectu, agebatur, dictum fuit, coctionem vocari, quando per febrim cauſa materialis febris ſic mutatur, ut minus noceat, & apta evadat, ut expurgari commode de corpore poſſit: febrilem autem motum, juſto ſub moderamine, coctionis illius præcipuam cauſam eſſe, pariter ibidem demonſtratum fuit. Unde patet, ſuppreſſa nimis coctionem illam febre, vel ſic infracta, ut minus agere poſſit, peſſima mala fieri poſſe, non quidem tam velocia, ac fiunt, dum furibundo impetu febris deſtruuntur vaſa & coagulantur fluida, verum lenti chronici, & difficillimi quidem, morbi ſæpe ſequuntur, quando febris maturandæ & movendæ cauſæ ſuæ materiali non ſufficit. Ubi v. g. inflammatio nata in quadam parte corporis talis eſt, ut reſolvi nequeat amplius, optimum, quod tunc fieri poterit, eſt, ut blanda coctione inflammatorium illud ſpiſſum mutetur in pus: ſed hoc nunquam abſque febre fit, quæ ſi in tali caſu nimis valida fuerit, gangrænam faciet, ſi nimis torpeat, coctioni impar erit, & non fiet blanda ſuppuratio, ſed ſæpe tota vita manebit indomabilis ſcirrhoſa durities. Poſt ferventiſſimas æſtates ſæpe accidit, autumnali tempore homines incidere in levem hepatis obſtructionem, cum febre non adeo valida hanc comitante, quandoque continua, aliquando & remittente, & ſi longius duraverit, in intermittentium claſſem hæc febris tranſit. Quando crebris venæ ſectionibus nimis debilitabantur vires, retundebatur quidem omnis fere morbi impetus, ſed languebant miſeri, & in cachexiam, icterum pertinaciſſimum, & hydropem incidebant: quibusdam etiam verno tempore ſequenti dyſenteria putridiſſima, proſtratis illico fere viribus lethalis, orta fuit. Idem infortunium accidit etiam pluribus, quibus intermittentes autumnales præpropero nimis cortice Peruviano uſu curatæ fuerant. Sublata enim febre, manſerat in hepate illud obſtaculum, cui ſolvendo, & expellendo dein, febris ipſa ſummum remedium erat, dum juſto moderamine continebatur.

Cognoſcimus autem nimis torpere febrilem motum, ſi pulſus languidus & debilis ſit, proſtratæ vires, color urinæ pallidus, calor parvus, nullibi major, quam in tempore frigida ſana. Si jam ſimul nullum ſignum docuerit, malum univerſale vel topicum, quod febrim comitatur, levari, novimus, materialem morbi cauſam nondum ſubactam, & febris impetum eatenus debilem eſſe, ut illam ſubigere, movere, ſecernere & excernere poſſit. Quando enim materialis cauſa febris per febrim ipſam ſoluta, & ſanis iterum aſſimilata humoribus, fluit (vide § 595), vel eadem hæc materies ſubacta quidem & mobilis reddita, tales tamen dotes habens, ut æquabili circulationi repugnet, expellitur de corpore, vel deponitur ad quædam loca (vide § 593. 594.): tunc ceſſat febrilis impetus & fauſto quidem omina, neque ulla ratio jubet tunc, ut augeatur motus. Sed in hoc caſu ſemper coctionis ſigna apparuerunt prius, ob hanc cauſam in textu additur: necdum apparente ſigno pepaſmi. Si v. g. in pleuritico poſt aucttas repetitam venæ ſectionem tuſſicula maneat ſicca, vel ſputa tenuia, aquoſa, non niſi cum moleſtia educantur, & dolor, obtuſior quamvis, in latere affecto ſuperſit, urina tenuis nullam ſubſidentiam habeat, vel craſſa & turbida manens nihil ad fundum deponat, ſimulque adſit vitalium actionum languor, facile video, nimis torpidum eſſe febris impetum, cum nulla coctionis ſigna appareant, neque copiorum in hoc morbo malum remotum ſit. Coctionem enim adeſſe novimus ex decremento morbi, & imminutione ſymptomatum, dum interim ſimul vires vitæ conſtant, vel & increſcunt, & functiones læſæ in integrum reſtitui incipiunt: atque excreta tales dotes incipiunt habere, quales ſanitatis tempore in iiſdem obſervantur.

Antequam ergo hæc ſigna apparuerint, noxium ſemper erit deprimere febris impetum, niſi tantus fuerit, ut inde deſtructio partium ſolidarum tenerrimarum vel

inſpiſſatio ſtudeo m nimia minuatur. Calor ergo in tali ægroto ſani hominis naturalem calorem parum excedere debet, & pulſus celeritas paulo major eſſe. Sunnil apparet, nullam regulam generalem in febribus curandis locum habere poſſe, tam, quod in uno caſu prodeſt, in altero obeſſe poſſit quam maxime. Æque ergo peccant illi, qui vaæ ſectionibus, clysmatibus &c. ac rium fibrarum ſemper tentant, ac hi, qui cardiacis, ſtimulantibus, moventibus &c ubique utuntur. Neque otioſum ſemper ſpectatorem hic agit Medicus, cum ſummæ prudentiæ opus ſit videre, an agere debeat, & quid agendum ſit. Optimus ille erit, qui

Innocuas placide corpus jubet urere flammas,
Et poſſe rapidos temperat igne focos. &c.

(*In Carmine præfixo operibus Sydenhami*).

§ 610. **S**I itaque excrbitare deprehenditur (101), medetur tamen ſit abſtinentia, victu tenui, potu aquæ, aëre ſubfriguſculo, animi affectu leni, venæ ſectione, clysmate refrigerante, medicamentis blandis, aquoſis, glutinoſis, refrigerantibus, acidulis, egestis: confer (92 ad 106.).

Inquirendum jam eſt, quibus remediis moderamen obtineri poſſit, quando febris impetus excrbitare deprehenditur. De hac re jam antea dictum fuit in capitulo *De morbis ortum his ab exceſſu motus circulatorii*. Præcipue autem hoc ſit

Abstinentia Non hic intelligitur ægros ab omni cibo & potu abſtinere debere, ſed tantum a talibus, quæ vel quantitate nimia, vel qualitate, motum, qui jam nimius adeſt, augere poſſeat.

Victu tenui Qui & facile ſubigi poſſit, & abſque ulla reſiſtentia per omnia moveri. Hordei, avenæ, oryzæ, panis &c. decocta hinc tanti uſus. Videantur illa, quæ in Commentariis § 599 dicta fuerunt. Cum enim vel in ſanis hominibus deficientis digeſtionis vitio ſæpe febrium excitent, quia a viribus immutatis non ſatis tum moliſſia ſubigi poſſunt, patet facile, idem malam expectandum eſſe in febre decumbentibus, ubi plures functiones ad hanc rem requiſitæ languent adeoque ſola tenuiſſima tantum exhiberi poſſe, dum auctus impetus compeſci debet.

Potu aquæ Quo major aquæ copia in ſanguine abundat, eo magis frigus, & virium languor. In leucophlegmaticis, & pallido morbo laborantibus puellis, iners aquoſa cacochymia ſanguinis deprehenditur, ſed ſimul obſervatur frigida temperies totius corporis & magna debilitas. Quamdiu ergo nimius calor & circulationis omnis magna velocitas adſunt, aqua potata, calida imprimis, nocebit nunquam: ſed laxando partes ſolidas, & diluendo ſtarda, motum minuet. Simul autem, uti antea (vide § 605 N 6) dictum fuit, omnis acrimonia, quæ ſtimulo ſuo aucti motus cauſa ſæpius eſt, ſola dilutione per aquam ſic inervari poterit, ut non amplius noceat. Imo omnes, qui valida febre decumbunt, niſi mens laborat, avidiſſime aquam & aquoſos potus naturali quaſi inſtinctu expetunt. Solo potu tenui & abſtinentia incipientes febres ſi ſanaſſe teſtatur *Sydenhamus* (*Sect. 5 c. 2 p. 284*) in propriis liberis, & amicis, licet & exercitii conſuetum uſum, & auram liberaliorem permitteret.

Aëre Frigidiusculo. Elapſo ſæculo Medici fere omnes erant in illa opinione, omnes febres tutiſſime & citiſſime ſanari poſſe per diaphoreſim. Hinc in calidiſſimo aëre ægros detinebant, ſtragulis tegebant, imo obruebant, ut nempe tota corporis ſuperficies hoc calore ſudoribus emittendis foret aptior. Verum magno ægrorum damno ſic ignis ignibus addebantur, & enormiter exacerbabantur febrium impetus. Omnium maxime vero hanc methodo raſſtebant in illis morbis, quos cutaneæ eruptiones comitabantur, quales ſunt variolæ, morbilli &c. Primus fere ſe huic torrenti animoſe oppoſuit *Sydenhamus*, atque paſſim in ſuis operibus indicavit, nihil pernicioſius eſſe. Efficaciſſimum vero remedium ad compeſcendum nimium febris impetum invenit, ſi ægri lecto abſtinerent quotidie ad aliquot horas, & in ſedili erecto corpore ſederent, vel, ſi id vitaret major debilitas, veſtes ſaltem induerent, & ſupra lectum jacerent, nullis ſtragulis tecti, ut grato hoc refrigerio nimius ardor compeſceretur (*Ibid. p. 182.*). Tanti autem

tem meminiſſe hæc rei eſt, ut teſtatur neque largas ſanguinis evacuationes, neque alia remedia utcunque refrigerantia profuiſſe iis curandis pleuriticis, ſi lecto jugiter affigerentur (*ibid. Sect. 6 c. 3 p. 237.*) Aer enim inſpiratus ſanguinem, rapidiſſimo per pulmonales arterias trajectu calefactum, refrigerio inſervit: ſi ergo ægri, ſtragulis tecti, in calidiſſima atmoſphera retineantur, facile patet, nihil tale expectari poſſe, adeoque calorem augeri debere. Frigidiſſimo quidem aeri exponere calefactum corpus temerarium foret, ſed illa, quæ numero 2. §. 605 laudata fuerunt, nimium calorem temperare nocebit nunquam. Unicum hoc ingenue monuit *Sydenhamus* (*Sect. 5 cap. 2. pag. 283*) accidiſſe aliquando, raro tamen, ut ægri, qui diutius, quam par erat, pro tota vice, lecto abfuerant, declinante præſertim morbo (febre nempe continua) in dolores vagos, qui in rheumatiſmum deſinere poſſent, inciderint, aliquando etiam illis corpus ictero deturpari contigerit. Cum autem hæc tantum in declinatione, morbo jam mitiori facto, fierent, tunc lecto adhibebantur, & facile ſuperabantur hæc mala. Sed, uti ſatis patet, cautela adhiberi poteſt, ne nimis diu lecto abſint; & poterit aer ſic temperari ubi decumbunt ægri, ut nimio frigore nocere nequeat.

Habetur in Actis Academiæ Regiæ Scientiarum (*l'An 1712 Hiſtor. pag. 41*) obſervatio, quæ docet, quantum poſſit aliquando ad febrem compeſcendam, ſi a lecto abſtineatur. Paroxyſmus enim febrilis, contra omnia cognita remedia rebellis, arcebatur, ſi æger non decumberet in lecto, ſed in ſedili ſederet.

ANIMI AFFECTU LENI. Validis animi motibus peſſimas aliquando febres excitatas fuiſſe §. 586 9 dictum fuit, unde etiam omnis affectus inter velocioris circulationis cauſas numerati fuerunt §. 99 Num. 1. Ubi ergo motus febrilis imminuendus eſt, patet facile, omnes animi affectus leues eſſe debere. Quomodo autem illi compeſci poſſint, dictum fuit in Commentariis §. 104. & §. 605 Num. 5. Omnia ergo hic vitanda, quæ ſenſus internos aut externos valide afficere poſſunt, ut loco tenebricoſo, ab omni ſtrepitu remoto, decumbere debent: & *ſemper ægros ſecuros agere conveniet, ut corpore tantum, non etiam animo laborent* (*Celſ. Lib. 3. cap. 5. in fine p. 127.*).

VENÆ SECTIO 1. Illa, quæ hactenus recenſita fuerunt ad nimium febris impetum compeſcendum, omnia quidem ſummi uſus ſunt, ſed tamen non adeo ſubito poſſunt requiſitos præſtare effectus: unde ubi adeo valida febris eſt, ut metus ſit, ne tenerrima vaſa diſrumpantur, vel diſſipatione liquida & calore aucto ſic inſpiſſentur humores ut poſtea nulla arte reſolvi poſſint, ſummopere diſtinctum poſtulat, ut illico efficaciſſimum adhibeatur remedium, de quo certi ſumus, quod febrilem motum ſubito minuere poſſit. Tale autem remedium præſtat venæ ſectio: poſſumus enim pro lubitu per illam minuere humorum motum, ad mortem uſque, id eſt, abſolutam omnium quietem, atque pro varia quantitate ſanguinis emiſſi reducere ad debitum modum febris impetum. Demonſtravit hanc rem plurimis experimentis ſummus philoſophus *Hales*, cui incomparabili viro tot & tam pulchra debentur. Vivorum enim animalium vaſis ſanguineis aptatis adaptavit vitreos tubos, ut videret, ad quam altitudinem in hos aſcenderet ſanguis, cordis & vaſorum vi pulſus. Notavit deinde, quomodo minueretur ſanguinis altitudo, poſt varias quantitates ſanguinis perditas, donec tandem deficeret animal (*Hales Hæmaſtatics p. 1. &c.*) Ex quibus experimentis patet, minuta ſanguinis quantitate, debilitari motum circulatorium. Quantum autem efficaciam habeat venæ ſectio in febribus curandis quandoque, patet ex memorabili exemplo, cujus in Commentariis §. 54. N. 2. mentio facta fuit, ubi *Galenus* unica venæ ſectione, ſed ad animi deliquium facta, in juvene robuſto & pleno, morbum abſtulit tam feliciter, ut adſtantes illum febrem jugulaſſe dicerent. Unde & in febribus ardentiſſimis, in maximis inflammationibus, in vehementiſſimis doloribus, unicam ſpem in tali ſanguinis miſſione ponebant (vide Commentaria §. 141. 2.) Quamvis autem in ſummis & periculoſiſſimis morbis ſæpe requiratur venæ ſectio tam copioſa, donec in animi deliquium incidat æger, in aliis caſibus tamen moderatior præfertur: nam ſi

Digitized by Google

ſic deprimatur vita, ut nulla febris ſit, & tamen lentor ſuperſit, per ſolam febrem opportet ſuperandus, nunquam bona curatio fiet. Si poſt aliquot horas, vel & tardius, nimis iterum incipiat exorbitare febrilis impetus, nova iterum inſtituatur venæ ſectio; toties repetenda, donec calor remiſerit, & ſymptomatum imminutio docuerint, nihil mali amplius a febris impetu metuendum eſſe: cavendo tamen ſemper, ne in alterum extremum delabantur ægri, id eſt, ne torpeat nimis febris.

Quamvis autem in tenella ætate, ſenes, & gravidas (quas, ſi ſecta vena, abortire dixerat *Hippocrates* (*Aphor.* 31. *Sect.* 5. *Tom.* 9. *pag.* 213.), imprimis ſi major fœtus fuerit) majore cautela tractari videatur; tamen neque in his ſemper venæ ſectio omittenda, ſi a nimio febris impetu metuendum videatur. Teneris enim etiam infantibus tuto ſanguinem mitti poſſe, tamen quantitate, quam ætas & vires indicarent, monet *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 3. *p.* 248.), & ſæpius hoc profuiſſe vidi. Uti enim optime dixit *Celſus* (*lib.* 2. *cap.* 10. *pag.* 78. 79.), *intereſt enim, non quæ ætas ſit, neque quid in corpore intus geratur, ſed quæ vires ſint &c. Cum præcipua in hoc ars ſit, quæ non annos numeret, neque conceptionem ſolam videat, ſed vires æſtimet, & ex eo colligat, poſſit nec ne ſupereſſe, quod vel puerum, vel ſenem, vel in una muliere duo corpora ſuſtineat.*

Novi quibusdam ſcrupulum injeciſſe *Celſi* (*Ibidem pag.* 8.) in eodem capitulo effatum, dicentis: *Quod ſi vehemens febris urget, in ipſo ejus impetu ſanguinem mittere, hominem jugulare eſt.* Verum non videtur *Celſus* adeo noviſſe uſum illum venæ ſectionis, quo febris impetus temperatur, ſed tantum illam laudaſſe, ut copia minueretur, vel tolleretur corruptum. Sic enim habet (*Ibidem pag.* 78.). *Conſiderandum eſt, utrum ſuperius, an deficiente materia læſera, corruptum corpus ſit, an integrum: nam ſi materia vel deeſt, vel integra eſt, illud alienum eſt. At ſi vel copia ſua male habet, vel corrupta eſt, nullo modo melius ſuccurritur.* Ubi autem periculoſam venæ ſectionem pronunciat in ipſo febris impetu, agit de intermittentibus febribus, vel & remittentibus. Unde ſequentia immediate ſubjungit: *Expectanda ergo intermiſſio eſt, ſi non decedit, cum creſcere deſiit: ſi neque remiſſio ſperatur, tunc quoque, quamvis pejor, ſola tamen occaſio non omittenda eſt* (*Ibid. p.* 80.). Ex quibus patet, quod non abſolute damnaverit venæ ſectionem in ipſo etiam febris impetu. Neque inutilis certe hæc cautela in febribus intermittentibus & remittentibus additur, nam in ſummo vigore quartanæ, verbi grat. ſæpe intenſus admodum calor adeſt, delirium & plura alia ſymptomata, quæ venæ ſectionem poſtularent, niſi quis noviſſet, brevi ceſſaturum hunc impetum ſponte ſua, interimque venæ ſectionem febribus intermittentibus nocere per ſe ſemper, uti poſtea ad §. 762. dicetur.

Cum autem venæ ſectio huic ſcopo inſerviat, patet nullum definiri poſſe tempus, ultra quod adhiberi cum fructu non poſſet. Quocunque enim morbi tempore febris impetus adeo inſurgit, ut mala §. 609. *a. b.* recenſita metuantur, utilis imo & neceſſaria erit miſſio ſanguinis. Verum quidem eſt, in morbis inflammatoriis curandis per reſolutionem, poſt quartum diem venæ ſectionem vix amplius prodeſſe poſſe, quia cauſa obſtruens nimis jam ſolidata, & validiſſime impacta vaſculis obſtructis reſolvi nequit amplius, tuncque ſola hæc ſpes ſupereſt, ut blanda ſuppuratione ſeparentur partes inflammatæ, quam ſemper febris, & plerumque quidem auctior, comitari ſolet, cujus ergo impetus non videtur debere minui. Atque in hoc caſu tantum locum habere videtur illa, quæ *Celſus* (*Ibid.*) habet, dicens: *Sanguinem mittere nunquam utile eſt poſt diem quartum, cum jam ſpatio ipſo materia vel exhauſta eſt, vel corpus corrupta, ut detractio imbecillum id facere poſſit, non poſſit integrum.* Sed ſi etiam in his caſibus febris tanta fuerit, ut a nimis impetuoſo ſanguinis ſubito ruptis vaſculis, (vide §. 388.) loco benignæ ſuppurationis, gangræna minaretur, ſanguinis miſſione febris ad tale moderamen reducenda eſſet, quale ſuppuratio requirit. Sæpe enim accidit, febres continuas primis diebus ſatis mites eſſe (vide Commentaria §. 564.) illaſque poſtea in nervum erum-

po-

Digitized by Google

pere. Unde merito *Galenus* dixit (*De curandi ratione per venæ ſectionem cap. 12. Tom. 10. pag. 449.*) in ſanguinis miſſione non attendendum eſſe dierum numerum: *Quocumque enim die mittendi ſanguinis ſcopos in ægrotante inveneris, in eo illud auxilium adhibeto, etiamſi vel vigeſimus ab initio is exſtiterit*. Scopos autem poſuit morbum ingentem, & robur virium. Pulchre cum ſucceſſu me ſæpius adhuc venæ ſectionem aliquando inſtituiſſe, probe memini.

CLYSMATE REFRIGERANTE. Alterum hoc poſt venæ ſectionem efficaciſſimum remedium eſt, quo nimius febrilis impetus temperari poteſt. Agitur autem hic tantum de illis clyſmatibus, quæ refrigerium calenti nimis a febre valde corpori inducere poſſunt. Notum enim eſt, purgantia, emetica, & alia quævis remedia hac via applicari poſſe cum fructu. Tanti fecit clyſmata *Sydenhamus*, ut teſtetur, ſe ſolo horum eſu eximiam ſanguinis exæſtuationem pro lubitu compeſcere potuiſſe (*Sect. 1. cap. 4. pag. 69.*), tantique induxiſſe repetita venæ ſectione in febrium continuarum curatione, niſi in illis, qui ſanguineæ admodum temperiei, & in flore ætatis conſtituti erant, aut nimio vini uſui indulſerant: in reliquis ſufficiebat ſingulis vel alternis diebus, prout major minorve erat febrilis impetus, clyſma injicere, donec morbi impetus ſatis remitteret, quod in acuta hoc ſimplici maxime valgari, quæ quatuordecim diebus terminatur, circa decimum diem fieri ſolet. In illis vero, quibus ſanguinem mittere non auſus fuerat, ad duodecimum uſque diem clyſmata adhibebat: tales autem erant, quibus, poſt intermittentes autumnales non rite expurgatas, febris continua accedebat. His enim ſanguinis miſſionem noxias eſſe obſervaverat, & hinc vicariam clyſmatum operam ſubſtituebat. Hoc etiam indicavit *Celſus* (*L. 2. c. 12. p. 85.*) pulcherrime, dicens, clyſmata uſum habere, *ſi ſanguinem mitti, cum opus ſit, vires non patiantur, tempusve ejus rei præterit*. Simpliciſſima tantum clyſmata adhibuit *Sydenhamus* ex ſaccharo & emolliente decocto, aliquando aquam ſolam, vel & æqualem copiam lactis ſumſit. Omnia autem hæc blando vaporis balneo inteſtina fovent, eluunt fæces, venoſis oſculis reſorpta diluunt, & ſaponacea ſacchari vel mellis virtute reſolvunt concreta, ſicque omnibus viribus conſpirantibus nimium motum compeſcent. Tanto quidem rem effectu, ut monuerit Medicos *Sydenhamus*, ne horum efficaciam experti illis abuterentur, ſi quis ſufficerent, ut nimis elangueſceret febrilis motus, unde anomala aliquando penitus naſcentur ſymptomata, & novæ excitantur turbæ, dum morbus, qui jam victus credebatur, de novo accenditur, & magnas moleſtias facit. Variæ clyſmatum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur, quorum pluribus additur nitrum, ob virtutem refrigerantem inſignem, quam habet.

MEDICAMENTIS BLANDIS, AQUOSIS, GLUTINOSIS, EMOLLIENTIBUS. Ubi ad debitum gradum reducta erat febris per prædicta, nulla dabat remedia *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 75.*), niſi ægrotum vel adſtantium importunitas extorqueret aliquid, quod & placeret, neque tamen ullo modo turbaret illud, quod jam aderat, febris moderamen. Interim tamen, dum hæc aguntur, conducet talia dare remedia, quæ eidem ſcopo inſerviunt. Quantum proſint aquæ potus in hoc caſu, modo dictum fuit; verum aqua ſola facile iterum elabitur, & per urinam vel ſudorem expellitur de corpore, præcipue ſi jam inflammatorius lentor in ſanguine adfuerit. Proſunt ergo talia, quæ aquæ levem lentorem conciliant, ut magis hæreat, & facilius humectet membranas aridas ex æſtu febrili partes. Decocta hinc avenacea, hordeata, & ſimilia talia uſus ſunt, addito melle, ſaccharo, nitro: cornu cervi, ebore, & ſimilibus ex animalium partibus decocta omnes laudantur, quamvis ſimilem fere lentorem aquæ conciliant, quia nimis in putredinem, ni valida fibræ ſint, pro meminerim, tendunt. Omnia autem hæc ultimo ſuo effectu ſimul refrigerant, quia vaſa laxant, humores diluunt, concreta ſolvunt, & omnem acrimoniam obvolvunt, ſicque attritum eorum humorum ad vaſa, & vaſorum ad humores, minuunt, & ſic febriles motus enervant, adeoque nimii caloris cauſas tollent.

Ant-

Anodyni, opiati. Omnibus modo memoratis prius adhibitis, ſi nondum compeſcatur nimius impetus, tuto ad hæc confugitur. In febribus acutarum autem hæc adhiberi non debent, quia etiam magna doſi data non ſufficiunt ſola ad hunc ſcopum, imo & aliquando illa obeſſe notavit *Sydenhamus* (*Ibid. p. 81 82*). Præterea idem, in acuta continua ortam, poſt duodecimum morbi diem feliciſſime his ceſſiſſe monet, citius vero exhibita nunquam profuiſſe. Quantam autem vim hæc habeant in frænando omnio febris impetu, ſi opportuno tempore exhibeantur, patet imprimis in cura variolarum. Ubi enim poſtea, ubi de hoc morbo agendum erit, pluribus dicetur, nullo remedio ſe compeſcere potuiſſe febris enormem vim fatetur *Sydenhamus*, quam laudano liquido, etiam octava quaque hora adhibito, ſi vehementia ſymtomatum illud poſcere videretur. Dum in febribus purgans, vel emeticum dederat, ſemper veſperi dato opiato excitatos tumultus compeſcebat, ſicque morbus evacuationibus urgebatur, quod abſque his fieri non poſſet. Videantur & illa, quæ de opiatis dicta ſunt in Commentariis §. 202 & 229. 2. Simul & huc faciunt illa, quæ in capitulo *de morbis ab exceſſu motus circulatorii oriundis* dicta fuerunt.

§. 611. SI ſegnior apparet, excitabitur ope Cardiacorum diſſumtorum ex cibo, potuque meracioribus, aere paululum calidiore, animi affectu magis excitato, medicamentis acribus, volatilibus, aromaticis, fermentatis, frictionibus, calore, motu muſculari, balneis, fomentis.

Ubi vim ſegnior apparet febris impetus, ſic ut cauſæ ſuæ materiali ſubigendæ, movendæ, ſecernendæ, & excernendæ, impar ſit, tunc opus eſt talibus, quæ nimis debilem motum incitare poſſint eo uſque, ut modo dicta efficere valeat: tali tamen cum moderamine, ne nimis aucto motu diſſipentur liquidiſſima, vel deſtruantur ſolida teneriſſima.

Cum autem cor ſit cauſa princeps omnium illorum motuum, unde vires vitales æſtimantur, hinc illa remedia, quæ motibus augendis inſerviunt, dicuntur *Cardiaca*, quamvis ſoli cordi proxime non inſerviant; atque hoc vocabulum apud veteres non ſemper hac ſignificatione uſurpatum fuerit. Cardiacon enim ſæpe vocaverunt, quibus ventriculus (*Alex. Trallian. lib. 7. c. 9. pag. 341. Cælius Aurelian. Acutor. ibid. 3. c. 30.*) & imprimis orificium ejus ſuperius laborabat, quod καρδίαν dixerunt (vide Commentaria § 63.), adeoque & auxilia, huic morbo propria, poterant dici cardiaca. Uſus tamen hodie obtinuit illa remedia, quæ vires vitales inſtaurant, adeoque debilem nimis motum eorundem per vaſa augent, hoc nomine deſignare.

Cardiaca autem ſunt vel talia, quæ copiam humorum bonorum in corpore augent, vel quæ cauſarum moventium efficaciam in movendo majorem reddunt. Deſumuntur autem præcipue ex ſequentibus.

Cibo potuque meracioribus. Omnia enim hic requiruntur penitus oppoſita illis, quæ in præcedenti paragrapho enumerata fuerunt: tunc enim dictum fuit, abſtinentia, victu tenui, potu aquæ optime compeſci febrilem impetum, ſi nimius fuerit. Ubi ergo ille languens jam excitandus erit, cibus validior & potus meracior proderunt. Cibi autem robur menſuratur partim copia nutrimenti, quod habet, partim ratione majoris minorisve cohæſionis ſuarum partium, qua viribus digerentibus reſiſtit. Virum autem jam ſæpius notatum fuit, a talibus compoſitionibus, vel difficilem ſubigendis, etiam in ſanis hominibus augeri motum, & febrim naſci; unde & idem in ægris metum expectatur, quibus per morbum fractæ vires minus efficaciter ingeſta mutare valent. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit (vide ad §. 602. 5.) *Imbecilles diæta frigide, valentes vero calide*. Patet autem ſatis, cavendum ſimul eſſe, ne exhibeantur tales cibi, qui in debili jam corpore ſubigi nequeunt, ſed in ſpontaneam corruptionem tenderent. Carnium hinc juſcula, grato aromatibus condita, ova ſorbilia &c. huic indicationi ſufficient, a quibus omnibus ſtrictam abſtinentiam ægris ſuis injungebat *Sydenhamus*, quamdiu a nimio motu, vel præſente, vel futuro, aliquid ſiniſtri metuebat. Omnibus autem cardiacis motus

ven-

ventibus polentam præbent vinum, grato & naturæ amico ſtimulo languentes vires excitans, & motum nimis languidum augens. Similem effectum cerevisia meracior, imprimis poſt debitam fermentationem fragrans & ſpirituoſa, præſtat. Omnia autem hæc ſensim & per gradus adhiberi debent, ne in oppoſitum extremum ſubita mutatio fiat, & ſollicite attendendum, qualis effectus horum uſum ſequetur, ut inde poſſit determinari, an augenda hæc ſint, an non.

Aeris paululum calidioris. Quantum aeris, in quo verſentur ægri, calor facere poſſit ad febrilem impetum augendum, in paragrapho præcedenti vidimus; atque ibi notatum fuit, absque debito aeris refrigerio, venæ ſectionem, clyſmata, & reliqua artis molimina parum proficere ad compeſcendam nimis exorbitantem febrim. Patet ergo ſatis, ſegniorem febrim aere calidiori excitari poſſe.

Animi affectu magis excitato. Quantum poſſit animi affectus ad augendam velocitatem circulationis, dictum fuit in Commentario § 99. Cum autem a ſummis animi affectibus adeo ſubitæ & validæ in corpore poſſint fieri mutationes, ſumma hic prudentia opus eſt, ne tales oriantur turbæ, quæ poſtea difficillime compeſci poſſent. Ira ergo, quamvis vel in debiliſſimo homine motum & calorem excitare poſſit, vix tamen hic conveniret, vel ſaltem levis tantum & ſubito evanida requireretur, ſed lætitia moderata, ſpes futuræ ſanationis, deſiderium, præcipua hic ſunt & tutiſſima, cum motum humorum leniter augeant, neque interim mentem adeo turbent. Dum obſervaverat *Galenus* (*De pulſibus ad Tyronem cap. 12. Tom. 8. pag. 8*) pulſuum mutationes ab animi affectibus, notavit, quod *Iræ altus eſt pulſus, magnus, vehemens, celer, & denſus. Lætitiæ magnus & rarus*. Tam valido autem motus augmento, quale ab Ira fit, raro indigemus, & non ſine periculo excitari ſæpe poteſt: ſufficiet plerumque blandus lætitiæ affectus.

Medicamentis acrioribus, volatilibus, aromaticis, fermentatis. Omnibus aromaticis talis ineſt virtus, ut ingeſta ſtimulis ſuis irritent fibras motrices vaſorum, adeoque illorum actionem in fluida augeant, unde ſequitur celerior humorum per vaſa circumductio. Horum prudenti uſu feſſum in ſano etiam corpore excitari poſſe, vidimus in Commentariis § 586 *a*, adeoque idem effectus eo magis exſpectari poterit, ubi diſpoſitio febrilis jam adeſt, ſed nimis languida. Imprimis autem hic conducent talia, in quibus volatilis fragrantia, & calore corporis quaquaverſum mobilis, adeſt: illa enim, quæ fixem admodum, & non facile delebilem, acrimoniam habent, uti piper v. g., minus tuti uſus ſunt, quia ſæpe nimis diu pergunt agere, & nimium febris impetum, qui languere ſemper periculoſior eſt, inducunt. Si enim nimis ſegnis fuerit febris, diuturni languoris & morborum chronicorum, qui tamen ſæpe curari poterunt, periculum imminet: ubi vero nimium febris fuerit impetu, deſtructis vaſis tenerrimis, ſæpe ſubita mors fit, vel, nimis inſpiſſatis fluidis, talia oriuntur mala, quæ poſtea nulla arte tolli poterunt. Unde, quum vis in debitum febris moderamen dirigenti omnis medela, potius in minorem, quam majorem ejuſdem impetum ſe ſemper inclinemus, quia & minus inde diſcrimen exſpectatur, & commiſſus levis hic error facile corrigi poterit. Ob hanc cauſam ſcordium, meliſſa, ruta, citri cortices, & ſimilia in hoc caſu acrioribus præferuntur, & ab acerrimis plerumque abſtinemus, niſi æger ex propria tempore & ætate in ſingulis vulgat, in illis enim tutior horum uſus eſt. Omnia autem hæc in morborum initiis fere nunquam locum habent, ſed circa finem, deferveſcente jam morbi impetu pulchre ſæpe uſui ſunt. Unde *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 72. &c.*) de cura febris acutæ continuæ agens, dicit: *Cum autem finem ſpectas, atque declinationem, ſecretione jam conſpicua, tunc quidem calidioribus medicamenta illam a tergo inſequentur, ad tum eo celerius ac certius perficiendam*: ſimulque monuit, in morbi principio, ſi cardiacis opus fuerit, ſemper moderatioribus ſe uſum fuiſſe, & gradatim ad calidiora acceſſiſſe, juxta morbi progreſſum, vel febrilis ebullitionis gradum. Minus autem diſcrimen ſe obſervaſſe a cardiacis fortioribus, ſi larga ſanguinis miſſione debilitatus fuerit æger, vel

ſenex, quam ſi nulla evacuatio facta eſſet, aut æstate floreret. Juvantibus eum, uti optime dixit (*Sect. 1. c. 4. p. 61. &c.*), *dum naſcuntur cardiaca, & quæ fortè adduntur, aut ſenſibilia ſint, aut etiam diurna ſint.* Verum duodecimo die febris continuæ, quæ quatuordecim diebus ſolebat terminari, calidioribus indulgebat, cum terſus ſit aſſai, ſe concoctionem materiæ febrilis ſic accelerare.

Ingens jam cardiacorum numerus eſt, tam ſimplicium, quam compoſitorum, quales plurima in officinis proſtant, quorum ampla enumeratio in Medicis inſtitutionibus habetur (*Inſtit. Med. H. Boerh.* §. 1112) ex quibus formulæ concinnari poterunt, & quidam variæ pro ætate, ſexu, temperie, morbi ſtatu, & duratione, anni tempore &c diverſis. Talium autem formularum ſpecimina quædam in Materia Medica ad hunc numerum habentur. Vini modicus uſus pulcherrimum effectus facit in his caſibus, & hoc ſolo præ reliquis cardiacis uſus fuit *Sydenhamus* in variolarum curatione, ut languentes excitaret vires, uti poſtea dicetur.

FRICTIONE. Ex illis, quæ in Commentariis §. 28. 2. & §. 606 de frictionibus dicta fuerunt, ſatis patet, jam ſolius ſolis frictionibus ad quemvis etiam gradum accelerari poſſe humorum per vaſa motum, & in toto corpore, & in quavis fere parte. Simulque ex *Celſi* monitum fuit, increſcentibus adhuc morbis frictiones non prodeſſe, ſed tantum declinantibus. Cum autem quidam dicerent, omne auxilium neceſſarium eſſe increſcentibus morbis, non cum jam per ſe finiantur, pulchre *Celſus* addidit ſequentia (*Lib. 2. c. 14. p. 89.*) *Poteſt enim morbus, etiam qui per ſe finem habiturus eſt, ocius tamen adhibito auxilio tolli, quod duabus de cauſis neceſſarium eſt: & ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, iterum, quamvis levi de cauſa, exaſperetur.* Diſcutiendis autem morborum reliquiis frictiones adhibendas voluit, quæ proſunt, quatenus ſalubre circa ſinem morborum motus circulamen augmentum faciunt, uti etiam, quia inſerviunt emiſſariis aperiendis (vide §. 606), per quæ materia morbi, jam mobilis reddita, ſecerni & excerni debet.

CALORE. De hac re paulo ante dictum fuit.

MOTU MUSCULARI. Agentibus enim muſculis, accumbentes his venæ compreſſæ citius evacuantur, adeoque ſanguis venoſus celerius moveri viſus eſt, quod inde celerius cordis motum febrem facit, ſi non adſit, vel jam præſentem auget. Rarius autem hoc auxilium adhibetur, quia debiliores jam ægri motibus muſcularibus exercendis minus apti ſunt.

BALNEIS, FOMENTIS. Balnea & fomenta humida dubitari poſſunt, & vaſa laxando febris impetum minuunt, dum aquoſi tepidi vapores corporis ſuperficiei applicantur. Verum majore calore excitato, & ſi ſimul ex infuſis vel decoctis aromaticis fiant, poterunt hæc ſtimulo motum augere. Præterea & balnea ſicca ſunt, quæ aëris ambientis calore aucto abſque humiditate agunt. Fomenta pariter ſimilia habentur, quæ ſolo tantum calore ſuum effectum ſuum præſtant. *Milium, ſal, arena, calefacta & in linteolis conjecta, etiam ſolum linteum, ſi minore vi opus eſt: calido oleo repletæ veſicæ, vaſa fictilia aqua calida repleta &c.* laudantur a *Celſo* (*Lib. 2. c. 17. p. 95.*) ad ſimiles uſus.

Ubi autem, depreſſo nimis febris impetu per diuturnum refrigerantium uſum, languebant omnia, imprimis in grandævis hominibus, ſic ut febris, quæ aliter binarum ſeptimanarum ſpatio terminari ſolebat, ad quadraginta dies & ultra excurreret, & fruſtra cardiaca & roborantia adhibita fuiſſent, febrisque ad hæc omnia rebellis perſiſteret; vel, ſi adeſſe videbatur ἀπυρεξία, proſtratæ admodum manerent vires, unicum hoc profuiſſe obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 59.*) ſi adoleſcentularum vegetum calorem talibus ægris applicaret: hoc enim ſolo remedio inſtaurabantur adeo effœtæ vires, ut a materiæ ſecernendæ & excernendæ reliquiis liberaretur corpus, & ſanum redderet. Neque ſoli calori tanti effectus attribui poſſunt, quia expertus fuit *Sydenhamus*, calentium linteorum applicationem, quantumvis iteratam, nunquam ſimilia præſtitiſſe. Verum ſubtiliſſima humorum pars, in juvene ſano & vegeto exhalans, ſic derivatur ſatis copioſa

in corpus ex defectu ſubtiliſſimi & elaboratiſſimi liquidi debile, dum ſimul calor blandus, humidus, æquabilis continuo applicatur languori, eoque ex propriis viribus ſatis calenti, corpori. De pulcherrimo autem hujus remedii uſu in debiliſſimis hominibus alia occaſione (§. 28. 1.) dictum fuit.

§. 612. **A**Lterum poſt primum (609.) remedium, quo viſciditas tollitur, eſt elateris in vaſis reſtitutio, minuto liquido per miſſionem largam, iterum, ex magno vulnere, ſanguinis, aucto dein, vel ſimul, motu per ſtimulantia.

Sanguis noſter etiam in ſanitate adeo in concretionem pronus eſt, ut extra vaſa quieſcens concreſcat ſtatim: tepidus autem per vaſa motus, & continua mutatio ſitus moleculorum ſanguinis pulſi per vaſa convergentia, adeoque in latera canalium continuo impingentis, efficiunt, ut in eodem contactu ſanguinis particulæ per momentum manere nequeant, ſicque impeditur adunatio moleculorum ſanguinis & concretio. Verum binæ diſtinctæ cauſæ ſunt, & alternatim agentes, quibus humores noſtri per arterias pelluntur, cordis nempe contractio actio, replens arterias, & momento poſt arteriarum contractio, propellens ſanguinem per ultimas anguſtias arteriarum in venas. Arteriarum vero actio, qua ſanguinem promovent, pendet a contractione, qua fibræ ab humore cordis vi impulſo diſtractæ, & in arcus diſtentæ, ceſſante cauſa diſtendente, proprio elatere accurtantur, & in lineas rectas diſponuntur, ſicque magis verſus axim vaſis accedunt, & cavitatem minuunt, adeoque & contentum humorem propellunt. Si autem tanta plenitudo fuerit in venis, ut commode recipere nequeant impulſum ex arteriis ſanguinem, non poterunt fibræ arteriarum, diſtractæ a diſtendente ſanguine, accurtari, ſed manebunt diſtractæ, adeoque debilitabitur fibrarum robur, uti in Commentariis §. 25. Num. 3. demonſtratum fuit. Debilitato autem fibrarum robore, minuetur earundem elaſticitas (vide §. 30.). Idem verum erit, ſi circa fines arteriarum difficilior tranſitus ſit, ſive fluidi tranſmittendi, ſive vaſis tranſmittentis, vel amborum vitio hoc fiet.

Quantam autem vim in ſolvendis adunatis ſanguinis moleculis habeat vaſorum illa vis, qua cavum ſuum minuunt, & contentum liquidum premunt, patuit imprimis in eleganti illa obſervatione *Leeuwenhoekii*, cujus in Commentariis §. 132. 2. mentio. Vidit enim in veſpertilionis ala concretam ſanguinis particulam, totum arteriæ cavum implentem, protrudi per arteriam, mox iterum retropelli contracta arteria, quæ tranſire non poterat per convergentem arteriam, ſicque tandem hoc itu & reditu attritam hanc maſſulam ſolvi ſic, ut per ultimum arteriæ finem in venam tranſire potuerit.

Non poterit vero elater fibrarum nimis diſtractarum reſtitui, niſi cauſa diſtendens tollatur. Hoc autem optime fiet per largam & etiam ex magno vulnere ſanguinis miſſionem, de cujus efficacia videantur illa, quæ dicta ſunt in Commentariis §. 133. 2., ubi de cura obſtructionis agebatur, quatenus nempe tentatur per illa remedia, quæ receptaculum vaſis motum conciliant. Præterea, dum immeabile fluidum vaſorum arterioſorum anguſtiis impactum hæret, illud contractione arteriæ retroprimi poſſet verſus laxiorem locum, niſi e tergo urgens liquidi copia & impetus impedirent. Sanguinis autem miſſione cito & larga minuitur copia, & debilitatur impetus, adeoque & hoc reſpectu ſummopere prodeſt. Videantur illa, quæ dicta ſunt in Commentariis §. 141., ubi pluribus de hoc effectu ſanguinis miſſionis actum fuit.

Depletis ſic vaſis conducit talia dare, quæ leni ſtimulo motum augere valent, ut repetitis actionibus vaſorum in humoribus atteratur viſciditas. Nimis diu enim diſtenta vaſa poſſunt robur ſuum ſic amittere, ut vix amplius agant. Sic nimis diu retenta urina, veſica paralytica fit, & omnem vim ſe contrahendi amittit. Stimulantibus autem his vaſa in validiores & frequentiores contractiones incitentur. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 133. 4. dicta fuerunt. Neque enim metus eſt, præmiſſa ſanguinis miſſione larga, ne nimis incitetur motus a ſti-

mu-

mulantibus adhibitis, quæ ab acerrimis & calidiſſimis in tali caſu omnes prudentes Medici abſtinent, & lenora ſtimulantia tunc nunquam nocere poterunt. Unde & *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 4. *pag.* 73.) monet Medicos, ut ſemper memores ſint, fortiora etiam cardiaca tuto adhiberi poſſe in morbis acutis, ſi larga miſſio ſanguinis prægreſſa fuerit. Neque vacillat hic ars, uti temere crediderunt nonnulli, dum debilitato per ſanguinis miſſionem ægro motus augere conatur per ſtimulantia, qui ante hanc evacuationem ſatis validus aderat. Nam per ſanguinis miſſionem citam & largam viſcidum immeabile hærens retrogrado motu in majora vaſa derivari poteſt, ſicque loca obſtructa liberantur: atque hoc facto, per libera jam vaſa tuto major humorum motus conciliatur, qui antea nocuiſſet, nondum remotis his obſtaculis.

§. 613. **T**Ertio idem viſcidum fluidorum redditur diluendo, potu, balneo, foto, clyſmate, aquoſis, tum ſimul fricando.

Si poſſit inter nimis cohærentes ſanguinis partes aqua ſe interponere, ſoluta eſt hæc cohæſio, & minuitur, vel & integre tollitur viſciditas. Hoc vocatur diluere, atque reſpectu noſtrorum humorum unicum fere diluens eſt aqua, de cujus efficacia in hoc caſu videantur illa, quæ in Commentariis §. 134. & 135. 1. dicta fuerunt. Omnibus autem illis modis, hac paragrapho enumeratis, poterit aqua, vel talia remedia, in quibus aqua prædominatur, corpori applicari, & liquidis noſtris miſceri; atque etiam pro lubitu poterit ejus actio determinari ad quaſvis corporis partes, ſi topicum in illis hærens malum illud requirit. Hæc autem determinatio per derivantia, attrahentia, propellentia obtineri poterit, uti in locis modo citatis pluribus demonſtratum fuit.

Ubi autem diluens aqua ſanguini miſta fuerit, frictio ſummum remedium eſt: per hanc enim movetur aqua vaſis contenta, & atteritur cum illis, quæ diluenda vi aquæ ſolvi debent. Simul poterit per frictiones motus humorum in toto corpore vel in parte quadam augeri, uti ad §. 611 dictum fuit. Videantur & illa, quæ de frictionum efficacia in reſolvendis obſtructionibus dicta fuerunt in Commentariis §. 133. 3.

§. 614. **A**Gunt ea optime, ſi calida, aquoſa ſalita, ſaponacea amara, laſteſcentia frigida ſumuntur.

Sæpe talis eſt viſcidi febrilis indoles, ut inter moleculas cohærentes aquæ ſe vel omnino non, vel difficulter admodum, inſinuare poſſit. Hoc enim peſſimo omine quandoque apparet in acutis inflammatoriis morbis, quod diluentia, ingenti etiam copia potata, & per clyſmata, balnea, fomenta &c. corpori applicata, nihil proſint; verum omne aquoſum ingeſtum per urinæ vel ſudoris vias exeat de corpore, manente eadem denſitate Inflammatoria ſanguinis. Opus ergo eſt aliis ſæpe auxiliis, quæ aquæ permiſta attenuante vi ſua ſindere & dividere poſſunt illud viſcidum, ſicque viam parare aquæ, ut ſe interponere poſſit inter moleculas jam ſeparatas, & impedire, ne facile iterum adunentur. Ob hanc cauſam in cura obſtructionum, quæ ab adunatione molecularum in fluidis nata erat, laudantur præter diluentia etiam illa, quæ attenuant (vide §. 135.), atque ex illis præcipue in hoc caſu uſum habent ſales & ſapones. Inter ſales autem præ reliquis nitrum, ſal prunellæ, ſal polychreſtus & ſimilia ex nitro præparata laudantur, quia & inter ſalia fere leviſſimum eſt, per corporis noſtri vires mutabile, refrigerans, neque nimio ſtimulo motum auget, ſimulque omni putredini, ob auctum motum circulatorium in febribus metuendæ, efficaciſſime reſiſtit. Inter ſapones vero præferuntur nativi, mel, ſaccharum, fructuum horæorum recentes ſucci, vel ſyrupi, ſapæ &c. ex his confecta, quæ in officinis proſtant. Omnium autem maxima, & ſummo quidem jure, laudari ſolent decocta ex herbis illis amaris lacteſcentibus, quarum enumeratio in Materia Medica ad hunc numerum habetur, quæ & frigidæ dicuntur, quia nunquam calorem augent, licet

ma-

magna etiam copia ſumantur, & potentiſſima ſolvendi vi polleant. Omnibus illis lenis amaror ineſt, omnes vulnerariæ lacteum ſuccum, ſed leviter amarum & aromaticum fundunt, qui ſuccus omnia fere cognita remedia vi ſolvente ſuperat, neque interim, dum agit, ullas turbas in corpore excitat; unde tanti uſus ſunt in acutis æque quam in chronicis morbis. Sic peſſimum illud atrabilis viſcidum, uti poſtea docetur, numquam tutius, numquam felicius ſolvitur, quam pertinaci harum herbarum uſu. Simul his plantis veſtitur ineſt levis anodyna vis, ſed tuta, neque unquam noxia, licet etiam majori copia uſurpentur. Imprimis vero de lactuca hoc affirmatur, quam maximi ſemper fecit *Galenus* (*L.* 2. *de Alimentor. facult. c.* 40. *tom.* 6. *p.* 359.), quia in juventute, dum ventriculus bile infeſtaretur continuo, a lactuca levamen habuit. Ingraveſcente vero ætate contra vigilias unicum remedium lactuca erat. Ex herbis recentibus contuſis, vel hyemali tempore ex radicibus ſcorzoneræ, cichorei, tragopogoni &c. (quæ arena obrutæ in officinis ſervari ſolent) parata decocta tanto cum fructu adhibentur: verum, ut efficaciter hæc agere poſſint, larga copia requiritur, cum nulla inde noxa metuenda ſit. Harum radicum, v. g. dimidia libra, in mortario prius contritarum, in libris duabus vel tribus aquæ decoquitur, & fortiter expreſſum decoctum, melle, ſyrupis &c. addito edulcoratum, nitri drachma una aut altera admiſta, dat ſummum in hoc caſu remedium.

Omnia autem hæc actu calida eſſe debent, dum aſſumuntur: frigore enim adunantur ſanguinis moleculæ (vide §. 117) & conſtringuntur vaſa, adeoque obſtructionum cauſæ (vide § 108.) naſcuntur, vel præſtantes jam augentur. Præterea vis ſolvens aquæ calore augetur, frigore minuitur: nam aqua eadem ſalis marini v. g. æſtivo tempore ſaturatiſſima parata, aucto frigore partem ſalis ſoluti dimittit, & dum congelari incipit, fere omnem ſaltem deponit. Calor autem optimus ille hic eſt, qui parum ſuperat corporis ſani calorem, ſi enim ultra augeretur, ſanguinem ejuſque ſerum concreſcere faceret (vide §. 117.).

§. 615. QUÆ (613. 614.) ut bene, cito, tuto valide agant, miſſio ſanguinis præmiſſa prodeſt, nam facit ingreſſum, miſcelam, actionem.

Quomodo per ſanguinis miſſionem nimius febris impetus temperari poſſit, vidimus in Commentariis § 610. atque pariter demonſtratum fuit ad § 612. elaſticam vaſorum vim, nimia diſtenſione replentis liquidi debilitatam, optime ſic reſtitui. Verum etiam remediorum diluentium & attenuantium efficacia miſſione ſanguinis promovetur. Craſſiſſima enim ſanguinis pars, rubra nempe, ſic imprimis tollitur de corpore, tumque omne ingeſtum intra corpus, vel externe applicatum, per ſolas venas recipiatur, his depletis per ſanguinis miſſionem, facilius hæc ingredi poterunt, & humoribus noſtris permiſceri. Præterea quamdiu viſcidum immeabile anguſtiis arteriarum impactum hæret, licet ſolventiſſima magna etiam copia exhibeantur remedia, illa tamen ad locum affectum pervenire nequeunt, ſed ſaltem, una tum liquido a tergo urgente, extremam obſtruentis maſſæ partem leviter tangere poſſunt, adeoque nihil fere in reſolvendo tali concreto efficere valent. Verum ubi per ſanguinis miſſionem largam & ſimul ex magno vulnere impetus a tergo urgens loca obſtructa minutus eſt, & arteriarum vi tonica ſic retropelli ſi obſtruens maſſula verſus latiorem vaſis locum, vel majoribus ramis recepta cum reliquo ſanguine fluit, tunc hæc ſolventia ſanguini miſta, vaſorum vi cum viſcido hoc quaſi contrita, efficaciſſimas vires habent. Adeoque patet, ſanguinis miſſionem parare his remediis facilem ingreſſum, promptam miſcelam cum illis, quæ horum vi ſolvi & attenuari debent, & citam ac efficacem ſimul actionem.

§. 616. SImulac viſcidum his (609. 610. 611. 612. 613. 614. 615.) ſolutum, iisdem continuatis, vel auctis, pellitur, & expellitur. Sed & ſæpe jam emendatum expulſu non egebit (595.).

Ubi

Ubi jam omnibus illis, & pro re nata variis, modis, (de quibus in paragraphis hic citatis actum fuit) viſcidum ſic ſolutum fuit, ut cum reliquis humoribus fluere poſſit per vaſa, tunc attendere debet Medicus, an omnes functiones ad debitam integritatem redierint, & ſopiatur ſimul omnis febrilis impetus, an vero nova quædam oriantur ſymptomata, quia materies mali debito modo mutata ſubtilis, & tamendotem efficacia, ſoluta quidem fuit & mobilis reddita, sed tamen tales habet dotes, ut æquabili circulationi adhuc repugnet (vide §. 594. a.): tunc enim hæc expelli debet de corpore, ut ſanitas redeat. Verum minime tutum eſt illico valido evacuantibus hoc moliri, ſed prudentia dictat, ut ſedula obſervatione requiratur, quo verſus natura vergat, & quas vias affectet, ut materiam febrilem, ſolutam jam & mobilem pellat de corpore: ubi vero hoc cognitum eſt, tunc vias lubricando, & moderatis ſtimulantibus urgendo, ducimus materiam morbi ſolutam, quo verſus natura vergit. Unde patet, omnia modo dicta adhuc uſurpari poſſe, & quidem aucta copia & viribus horum remediorum, quia, ſolutis jam obſtaculis, liber motus per omnia vaſa redit. Simul etiam per balnea, fomenta, frictiones &c. determinatur horum omnium actio præcipue verſus illa loca, per quæ ex ſignis deſcriptis § 594. a. cognoſcimus naturam exitum parare materiæ morboſæ.

Contingit etiam quandoque, ut viſcidum illud ſolutum tenuitate dictis tales dotes habeat, ut aſſimilari poſſit ſanis humoribus, & abſque ullo impedimento functionum cum illis per vaſa circumduci. In hoc caſu facile patet, minime opus eſſe, ut expellatur illud, quod jam ſolutum eſt. Si v. g. ſanguinis globuli rubri, qui ſinguli ſeorſim per ultimas anguſtias arteriæ ſanguiferæ tranſire poſſunt, a quacunque demum cauſa adunati hæſerint immeabiles in his anguſtiis, & morbum fecerint, integra abſque ulla evacuatione curatio obtinebitur, ſi, ſanguinis miſſione minuto impetu urgentis a tergo liquidi in majores ramos retropulſum fuerit illud obſtruens, & deinde vaſorum & vicinarum partium fluidi attritu, diluentibus, attenuantibus &c. concretum illud reſolvatur in illa elementa, ex quibus adunatis factum fuerat. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis § 595. dicta fuerunt.

§. 617. Symptomata ex febre acuta ſingulari orto itoprimis hæc ſunt: frigus, tremor, anxietas, ſitis, nauſea, ructus, vomitus, debilitas, calor, ardor, ſiccitas, delirium, coma, pervigilium, convulſio, ſudor, diarrhœa, puſtulæ inflammatoriæ.

Pertractatis ordine jam tribus prioribus indicationibus, quæ ad curam febrium generalem requirebantur (vide § 598.), ſequitur ultimo, ut de ſymptomatum febrilium curatione dicatur. Symptoma febris, uti ad §. 11. & 598. dictum fuit, vocatur illud præternaturale, quod ex morbo, ut cauſa, in tempore ægroto fit ita, ut diſtingui queat tamen ab ipſo morbo & ab ejus cauſa proxima. Vocatur autem ſic, quaſi ſimul incidens, quia ut aliquis affectus ſymptoma dicatur cujusdam morbi, debet adeſſe eodem morbi tempore. Sic v. g. dum quartana in hydropem deſinit, non dicitur tamen hydrops quartanæ ſymptoma, quamvis ejus affectus fuerit, quia non coincidit cum quartana, verum illam ſequitur. Febres enim in alios morbos deſinere, §. 593. demonſtratum fuit, morbi tamen illi, in quos deſinit febris, inter ejus ſymptomata non poſſunt numerari.

Præterea poſſunt illo tempore, dum febris adeſt, novi morbi naſci in corpore, qui tamen ut febri, nec ejus cauſæ proximæ originem debent, ſed a diverſis penitus cauſis pendent, uti, dum v. g. febricitanti vulnus infligitur, ſummi animi affectus excitantur &c. Omnia hæc non vocantur febris ſymptomata, ſed ἐπιγινόμενα (*Herm. Boerhaave Inſtit.* § 801.), ſive ſuperaccidentia; quia febris tempore quidam nata fuerunt, non tamen a febre produxerunt. Agendum ergo eſt hic tantum de ſymptomatibus febrium proprie dictis, quorum præcipua &

tan-

maxime obvia hac paragrapho enumerantur, & de quibus ſingulis poſtea peculiaribus capitulis eodem ordine, quo hic recenſentur, tractabitur.

§. 618. QUÆ omnia (617) orta ex febre (581. 587.), ut ſua cauſa, hac ablata (594. 595. 598. ad 617.) ceſſabunt, adeoque, ſi ferri queunt tam diu ſine periculo vitæ, ſingularem curationem vix requirunt.

Cum ergo ſymptomata febris proprie dictæ febrim pro ſua cauſa agnoſcant, patet, ſublata febre, eadem tolli, adeoque non ſemper peculiarem curam requirere. Primo ergo inquirendum eſt, an ſymptomata ex febre nata talia ſint, ut grave diſcrimen inde vitæ metuendum ſit, niſi enim hoc conſtet, negligi poſſunt, tunc enim nulla neceſſitas jubet, ut generalis indicatio curatoria, quæ febri curandæ ſufficiet, mutetur, vel illis aliquid addatur novi, cum eadem curatione debellandis ſymptomatibus par futura ſit. Nauſea enim & vomitus, quæ febrem ephemeram comitantur, tuto negliguntur, cum interim eadem hæc ſymptomata, uti poſtea patebit, in febre acuta continua ſæpe peculiarem medelam requirant. Multis etiam obfuit, quod Medici ob novum ſymptoma in morbis apparens, illico a generali indicatione receſſerint, cum ſæpe illud & ſatis leve ſit, & plerumque ſponte cedere ſoleat. Summo hinc jure monuit *Hippocrates* (*Aphor.* 27. *Sect.* 2. T. 9. p. 69.) *Non ſecundum rationem levantibus fidere non oportet, neque valde timere mala præter rationem orta. Multa enim illorum incerta ſunt, neque multum perdurare, neque diutius morari conſueverunt.*

§. 619. QUIN ſæpe oriuntur ex conatu vitæ ſe diſponentis ad criſin, vel ad materiæ criticæ excretionem, tum hanc præcedant, comitentur, ſequantur, nec turbari debent.

Quando in Commentariis § 587. de criſi actum fuit, patuit, miras turbas, & nova, & ſæpe ſatis gravia, ſymptomata excitari illo tempore, dum illud, quod in ægro de ſanitate ſupereſt adhuc, cum morbo æquo quaſi Marte dimicat. Poſtquam enim materia morbi ſubacta, & mobilis reddita, cum reliquis humoribus per vaſa fluit, miræ ſæpe anxietates, dolores vagi, nauſeæ, tremores, rigores &c. naſcuntur, imo & evacuationes ejuſdem materiæ, quamvis ſalutares, ſimilia ſæpe ſymptomata comitantur. Ex omnibus autem, quæ hactenus de febrium curatione dicta ſunt, ſatis patet, quam male conſuleret ægris ſuis Medicus, qui his turbis perterritus ſalutaria hæc naturæ molimina intempeſtiva medela compeſcere vellet. Antequam ergo de ſymptomatis cujuſdam febrilis curatione agitetur, primo ſedulo inquirendum eſt, an illud morbo increſcenti, an vero naturæ morbum debellanti imputandum ſit. Pleraque enim ſymptomata, de quibus nunc agendum erit, criſin, vel materiæ criticæ evacuationem præcedere, comitari, vel & ſequi aliquando obſervantur, tuncque tolli, vel turbari non debent: ubi vero a morbi augmento fiunt, tunc ſæpe peculiarem medelam requirunt.

Symptomata autem critica a morboſis diſtinguuntur, quod appareant, prægreſſa coctione acuti morboſi, & circa tempus criſi proprium in morbis, & brevi abire ſoleant, evacuatione quadam critica, vel metaſtaſi ad alia loca facta, ſimulque talia concurrentur ſigna, quæ docent, vim vitæ morbum ſuperare. Morboſa vero ſymptomata omni morbi tempore, & imprimis in augmento accidunt, ſimulque a vi morbi ſuperante faciuntur vitalem, cum omnia cruditatis manifeſtæ indicia adhuc adſunt, neque levant morbum, ſed nocent ſemper plures functiones turbando. De coctionis natura & cruditatis ſignis in Commentariis § 587. dictum fuit. Pluribus exemplis poſſet demonſtrari, quantum eadem ſymptomata differant inter ſe, prout vario morbi tempore apparent. Profuſi ſudores, & valida alvi evacuatio, initio morborum acutorum funeſti ſemper omnes fuere, quum liquidiſſima de corpore ſubducuntur, interim tamen & per ſudores, & per diarrhœam, poſt coctionem prægreſſam, toties morbi acuti feliciſſime ſanantur, dum mor-

bi materia jam ſubacta & mobilis per has vias evacuatur. In priori caſu cohibendæ ſunt hæ evacuationes, in poſteriori vero minime. Frigus extremorum in febri ardenti, dum in aſcenſu vel vigore eſt, lethale fere ſignum habetur, tamen in decurſu morbi jam declinante ſubitum ſæpe frigus, & ingens totius corporis concuſſio fiunt, dum inflammatorio lentore ſoluto ſanguis liberè ex ultimis arteriarum anguſtiis in venas tranſit, & morbus ſolvitur. Debilitas in morborum acutorum initio ſæpe ſanguinis miſſione & aliis evacuantibus tollitur, cum idem hoc ſymptoma circa finem morborum apparens oppoſitam medelam requirat, per replentia tum tonica curatur. Pauca hæc ſufficient, ut demonſtrent, quanta ſit attentione opus ſit, ut determinetur, an ſymptomata, in febribus apparentia, fauſta vel infauſta omnia ſint, an tolli debeant, an vero relinqui.

§ 620. SI vero intempeſtive, nimis ſæva, quam ut ferri a vita poſſint, aut ob ægri patientia, vel aliud gravius malum productura ſunt, tum ſingula ſunt lenienda ſuis remediis propriis, habita ſemper ratione cauſæ (586), & ſtatus (590) morbi ipſius.

Sequitur jam, ut conſideremus, quænam ſint ſigna, per quæ cognoſcimus, ſymptomata in febribus data tolli debere, neque poſſe relinqui, donec una cum febre, a qua ut cauſa ortum duxerunt, ſanentur. Primo ſi fuerint intempeſtiva, id eſt, tali morbi tempore orta, quando nulla adhuc coctionis ſigna apparuerunt; in ipſo nempe morbi adſcenſu ſi ſint v. g. ſudores, & alvi fluxus, uti modo dictum fuit, in febrium acutarum initiis ſi oriantur, curari debent: non quia ſemper malæ ſunt hæ evacuationes, verum quia illo morbi ſtadio fere ſemper nocent.

NIMIS SÆVA, QUAM UT FERRI A VITA POSSINT. Si nempe ſymptomata deſignent, talem partem corporis affici, quæ abſque vitæ periculo lædi multum nequit, tunc enim illico huic ſuccurrendum eſt, licet morbi principis genius ex ſua natura hanc curationem non requireret. Sic dum in febre continua Phrenitis oriebatur, dicit *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 81.*), quod venæ ſectionibus, clyſmatibus, & remediis refrigerantibus, liberalius indulſerit, quam aliter tutum videbatur. Debilitatur per hæc ſæpe vita eo uſque, ut febris in longius excurrat ſpatium, neque tam feliciter ſuccedat materiæ febrilis coctio & criſis, verum urgens hoc ſymptoma poſcit, ut majus malum minori redimatur.

AUT ÆGRI PATIENTIA. Quantum proſit pacata mentis ſerenitas in omnibus morbis curandis, neminem latet; imo ſolis animi motibus validis febres excitari poſſe, antea vidimus. Si ergo talis æger fuerit, ut a levi etiam dolore, anxietate & ſummo perculſus metu, vel & ſimul fatiget ita, ut his potentum ſuccumbat, requirunt ſæpe ſedari, vel & tolli quædam ſymptomata, quæ ſecundum artis regulas melius relinquerentur. Novit hoc experientia illa Medica, qui in ſolis Medicinam ſituant. Sic vidi impotentiſſimum juvenem, qui tertianâ legitimâ vexatus in paroxyſmi calorem jam moleſte ferebat, & venæ ſectionem, ad animi deliquium inſtitutam, hoc ſymptoma tolli voluit. Dum Medicus & amici adſtantes, ipſi, in Medicis non imperito, hoc diſſuadere conantur, iratus cultello arrepto ſibi ipſi non abſque periculo venam ſolvit, & non niſi vi cohiberi potuit, quo minus ad libras aliquot ſanguinem ſic emitteret. Licet autem hæc febris ſponte ſua brevi ſanata fuiſſet, neque ulla neceſſitas ſanguinis miſſionem poſceret, tamen in tali caſu hæc adhiberi potuiſſet, ne ſibi temerario hoc auſu noceret æger.

VEL ALIUD GRAVIUS MALUM PRODUCTURA SUNT. Notum eſt, febres ardentes feliciſſime aliquando ſolvi, dum larga hæmorrhagia narium ſupervenit, atque omnes prudentes Medici talem evacuationem nunquam impediunt, niſi tanta fuerit, ut in vitæ periculum inde veniret æger. Verum ſi vi & impetu febris ſoluta in pulmone arteria Hæmoptoen faciat, illico venæ ſectione ſuccurrendum eſt, non quia nocet hæmorrhagia, ſed quia periculum eſt, ne ſibi relicta Hæmoptoë poſtea compeſci nequeat, vel & quandoque in pulmonum ulcus, & phthiſin, degeneret. Sit v. g. dum

mati

materies morbi ſolute & mobilis per metaſtaſim ad crura deponitur, fomentis, cataplasmatibus &c. fovemus hæc loca, ut eo melius hæc depoſitio hic fiat: ſi autem ſigna docuerint, eandem materiam verſus hepar, pulmones, cerebrum tendere, omni molimina artis hoc impedire conamur.

Semper tamen in leniendis ſymptomatibus febrilibus ratio habenda eſt cauſæ ipſius, unde febris producta fuit: niſi enim ad hoc attendatur, periculoſi fient errores. Sic, v. g. ſi in hydropico ſtagnans ſerum putreſcere incipiat, oritur febris cum ſiti ſæpe intolerabili: qui jam moleſtum hoc ſymptoma lenire vellet potu aquoſo frequenti, & clyſmata ſimilia injiceret, quæ omnia ſitim febrilem tam pulchre in aliis caſibus ſedant, uti poſtea §. 640. dicetur, noceret ægro, & aquoſam colluviem augeret ſubito. Dum e bile acceuſa & corrupte, circa præcordia hærente, in febribus delirium naſcitur, uti ſæpius fieri obſervatur, fruſtra ſanguinis miſſio etiam repetita adhibetur, ſed leni emetico excuſſa hac ſaburra, vel purgante per alvum detrahata, tollitur hoc ſymptoma, ſimul ac levatur febris. Qui quartanam, intermittentes diuturniores excipientem eliminando, evacuando curare tentaret, immedicabilem ſtultitiam miſeris ægris induceret, quæ tamen methodus in olim manæ ſpectabus tam pulchre ſuccedit: victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, pulchre curatur hæc morbi ſpecies, uti optime monuit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 123. 124.)

Pluribus exemplis hæc res demonſtrari poſſet; ſufficient tamen modo dicta: ex quibus evidenter patet, in cura & lenitione ſymptomatum febrilium ſemper ad cauſam febris reſpiciendum eſſe.

Quantam autem diverſitatem curæ poſtulet idem ſymptoma, prout in initio, incremento, ſtatu, vel decremento morbi occurrat, unico exemplo demonſtraſſe ſufficiet. Dum in febre acuta, ob calidiora remedia uſurpata, phrenitis oriebatur, venæ ſectionem & clyſmata profuiſſe notavit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 4. *p.* 81. 82.), dum hæc declinare inciperet morbi impetus, & tunc ſæpe narcotico remedio, largiori paulum doſi exhibito, & morbum & ſymptoma hoc debellare potuit. Verum idem illud remedium in principio, augmento, vel ſtatu hujus febris datum maxime profuit, ſed contra nocuit ſæpe, unde in febre hac, quæ binarum ſeptimanarum ſpatio ſolebat terminari, ante duodecimum diem narcotica nunquam proſpere exhibita fuiſſe monet.

Non ergo ſufficit, uti quibusdam Medicis placuit, primarium & maxime moleſtum ſymptoma febrium comitans aggredi, nulla habita ratione cauſæ, vel ſtatus febris ipſius: patuit enim ex modo dictis, illud nec tuto, nec certo fieri poſſe, niſi ad omnia hæc ſedulo attendatur.

Singulatim jam capitulis dicendum erit, quomodo primaria febrium ſymptomata tolli, aut leniri debeant.

FRIGUS FEBRILE.

§. 621. **F**RIGUS in febrium acceſſu, tactis ponit attritum liquorum in ſe mutuo, & in vaſa, minorem, motum circulatorium imminutum, liquidum ad extrema ſtagnans, cor minus contractum, minus evacuatum. ſpiritus cerebelli minus influentes.

Frigus noſtri reſpectu nil eſt præter ſenſationem, quam ex imminuto calore corporis noſtri percipimus. Adeoque frigus noſtri reſpectu non eſt poſitivum quid, ſed tantum caloris imminutio. Docent autem thermometra, omnia corpora calorem ambientis aeris habere, ſi nulla cauſa, majorem copiam ignis in illis colligens, acceſſerit, uti etiam corpora calidiora aere ambiente, ſimulac ceſſat agere cauſa calorem in illis excitans ad gradum caloris illum redire, qui in aere ambiente obſervatur: calor autem corporis ſani major eſt calore aeris, in quo vivimus, adeoque ſimulac cauſa, calorem in nobis excitans, ceſſat, vel minuitur, perit modo calor noſter

ſiet minuitur, & ad gradum caloris accedit, qui in aere ambiente eſt: hanc autem caloris noſtri imminutionem comitatur illa ſenſatio, quam frigus vocamus.

Cum ergo in ſchematiſmo fere ſemper ille frigoris ſenſus percipiatur, patet, tunc temporis minui illas cauſas, quæ in noſtro corpore calorem faciunt. Verum attritus liquorum in ſe mutuo & ad vaſa cauſam caloris in nobis conſtituit; illo enim minuto, calor minuitur, illo aucto, calor augetur, illo integre ceſſante, dum moritur homo, cadaver ſe accommodat calori aeris, in quo hæret. Veritas hujus rei plenius demonſtrabitur poſtea, quando de calore febrili agendum erit; pauca nunc tantum argumenta, quæ hoc probant, attuliſſe ſufficiet. Solo motu corporis valido augeri poteſt circulationis humorum in nobis velocitas, adeoque attritus humorum ad vaſa, & inter ſe, dato tempore frequentior & validior fit, ſed & ſimul augetur calor: ſic ut gelidiſſima hyeme citato curſu exercitatum diu animal calorem ſummum accipere poſſit. Contra in illis, quorum minus ſolidus ſanguis eſt, & laxiora vaſa, majus ſemper frigus percipitur, quia debilior vaſorum in liquida actio eſt. Deſignat ergo illud frigus minorem attritum liquorum in ſe mutuo, & in vaſa. Cum autem ille attritus pendeat a motu circulatorio, quo humores per vaſa moventur, patet ſatis, motum circulatorium imminutum eſſe, dum illud frigus percipitur.

Motus autem circulatorius humorum dum minuitur, neceſſario etiam debent minui cauſæ hujus motus, quæ ſunt cordis actio, qua ſanguinem impellit in arterias, illasque diſtendit, & dein arteriarum reactio, qua illæ, dum cor eſt in diaſtole, arctant ſua cava, & contentum ſanguinem per ultimos arteriarum fines in venas pellunt. Verum, dum harum cauſarum efficacia minuitur, non poteſt ad extrema corporis uſque motus humorum perduci, quæ & longiſſime abſunt a corde, prima motus humorum cauſa, & maxima omnium hæc adſunt obſtacula, ob vaſorum anguſtiam, quæ per ipſum frigus, quo omnia ſolida contrahuntur, adhuc augetur. Apparet inde ratio, quare per frigus illud febrile liquida in extremis corporis ſtagnent.

Ubi autem reſiſtentiæ circa extrema augentur, ſtagnantibus hic humoribus, illæ ſuperari nequeunt a cauſis moventibus, adeoque cor non poterit contentum ſuis cavis ſanguinem in arterias pellere, quia circa extrema ſua vix perviæ amplius ſunt, & in lateribus ſuis truncis jam valide diſtentæ, unde minus poterit evacuari cor, adeoque & ejus contractio, qua in ſanitate omnis omnino ſanguis ejus cavis contentus expellitur, minuitur. Neque obſtat, quod in febre ſemper adſit velocior cordis contractio (vide §. 573), quia ſimul & debilior eſt, quæ evacuandis integre cordis cavis non ſufficit, ut in Commentariis §. 576 demonſtratum fuit.

Verum cum cor ſit muſculus, ad cordis motum communes cauſæ motus muſcularis requiruntur, nempe influxus liquidi nervoſi in fibras muſculares cordis, & ſanguinis arterioſi in vaſa, quæ per ejus ſubſtantiam decurrunt, atque præter hæc ulla peculiaris cauſa eſt cor ne motum excitans, nempe influxus ſanguinis venoſi in ejus cava (vide §. 574), debent ergo una vel plures ex his cauſis minui, dum cor minori vi incipit contrahi in ipſo initio frigoris febrilis. Quamvis enim facile concipiatur, dum validum frigus febrile jam adeſt, & omnes humores circa arteriarum extrema jam ſtagnare incipiunt, quod cordis contractio debeat minui, quia reſiſtentias in arteriis ſuperare, adeoque & ſe integre evacuare, nequit, tamen non adeo liquido patet, quænam ſit illa cauſa, quæ cordis contractionem minuit illo puncto temporis, dum frigus febrile primum incipit. Illud enim frigus fit a minuto attritu liquorum in ſe mutuo & ad vaſa, adeoque a minuto motu circulatorio, ergo & a minuta cordis contractione, quæ motus circulatorii prima origo videtur: hinc illud frigus, ut effectus, ſuæ cauſæ præexiſtentiam ſupponit. Verum ſanguinis venoſi influxus in cava cordis per ipſum febrile frigus, contractis partibus externis, potius augetur, & ſanguis per arterias coronarias, expletas, dum cor eſt in ſyſtole, pellitur tota vi, qua maxima prope cor arteria ſe contrahit: unde nec hæc cauſa motus muſcularis cordis in hoc initio minuta erit, quia validiſſima cauſæ

no-

moventes, & minor reſiſtentia in vaſis depletis hic concurrant, hinc nihil ſupereſt, quam ut minor fiat hoc tempore ſpirituum cerebelli in fibras cordis influxus, a quacumque demum cauſa hoc factum fuerit. Turbato certe ſpirituum motu, per ſolam cogitationem mutatam in ſummis animi affectibus, cordis motum mire mutatum fuiſſe, imo & integre aliquando abolitum in vera ſyncope ab hac cauſa, novimus certiſſimis obſervatis, unde & minime improbabile videtur, tale quid in primo febris tempore ab illa cauſa, quæ febrim excitat, fieri poſſe. Sufficit certe noviſſe illa, quæ febrilis frigoris tempore in corpore mutata occurrunt, licet primam illam cauſam non adeo clare intelligamus hactenus.

Ex omnis autem his ſatis apparet, a minuto motu circulatorio frigus illud febrile produci, neque opus eſſe, ut confugiamus ad efferveſcentias frigidas ſanguinis, ſalium admiſtiones, quæ dum ſolvuntur in liquidis, frigus producunt, & ſint illa alia cum nec talium corporum præſentia unquam demonſtrata ſit in ſanguine, & nullis experimentis conſtet, tales efferveſcentias, miſtelas &c. tempore frigoris febrilis fieri.

Omnia autem illa, quæ hac paragrapho dicuntur, vera ſunt in frigore, quod febre incipientes comitatur: ubi vero in febre ardenti, critice ſolvenda, uti poſtea in ejus hiſtoria dicetur, frigus oritur, aliud obtinet: tunc enim illud, quod circa ultimas arterias hæſerat immeabile, ſolutum tranſit in venas: unde ſequitur mox liberrimus tranſitus ſanguinis ex arteriis, antea pervius, in venas ſeſe vacuat: hinc arteriæ, qui antea in vaſis obſtructis ſummus fuerat, minuitur ſubito, tuncque ſalutaris in hic morbis rigor naſcitur, quamvis non minuatur cordis contractio, neque liquidum ad extrema ſtagnet.

§ 612. **E**Fficit, ſi diu manet validum, polypoſas in vaſis majoribus, circa cor, concretiones, in minoribus vero, expreſſo ſuo liquido, evacuationes; hinc multa, & gravia mala in utrisque.

Si ergo frigus illud febrile diu manet validum, ſanguis venoſus, contractis frigore partibus, & tremore, qui frigus comitari ſolet, concuſſis muſculis, derivabitur verſus cor dextrum: verum illud minus contrahitur, & minus evacuatur, uti in paragrapho præcedenti patuit, hinc incipiet ſanguis accumulari in ſinu venoſo dextro, auricula dextra, & venæ cavæ trunco, atque ibi collectus ſtagnabit fere, pauxillum tantum hujus ſanguinis, & liquidiſſima tantum pars, debili actione cordis per pulmonem tranſpiri poterit. Ex illis autem, quæ in Commentariis §. 52 a. dicta fuerunt, patet, talem eſſe ſanguinis etiam in ſanis hominibus indolem, ut in quiete ſtatim concreſcere incipiat, & ſecedere poſtea in binas partes, quarum una concreta & craſſior altera tenuiori innatat: ſolus autem motus vitalis has partes miſcet inter ſe, & in fluore retinet. Ubi ergo in frigore febrili diuturno in auriculis, ſinubus, & magnis vaſis circa cor ſanguis ſtagnare incipit, vel ſaltem tardiſſime movetur, incipient adunari ſanguinis moleculæ, & adunatæ ſecedunt a tenuioribus, quæ per pulmonem adhuc tranſire poterunt, unde reliquum magis adhuc in concretionem tendit, & polypoſas maſſas facit, quæ ſemel hic contritæ, & diuturna mora firmiores redditæ, vix amplius poſtea diſſolvi poterunt, ſed tota vita palpitationes cordis moleſtiſſimas, ad minimum corporis motum auctas, diras anxietates, ſyncopen, atque alia triſtiſſima mala producent. Si vero non adeo diu duret illud frigus febrile, quamvis jam hoc tempore flocculi polypoſi in ſanguine, circa cor dextrum imprimis accumulato, nati fuerint, ſuccedente calore febrili, & auctis cordis viribus, atteruntur, & ſic iterum ſolvi poterit illud, quod jam inceperat concreſcere, uti planius dictum fuit in Commentariis §. 52 a. Patet hinc ratio, quare in cadaveribus illorum, qui in frigore febris intermittentis pereunt, ſanguis craſſus immeabile pulmonibus impactus inveniatur, uti poſtea ad §. 749. dicetur.

Cum autem validæ cordis vires requirantur, ut ſanguis per ultimas vaſorum

anguſtias pelli poſſit, patet, his minimi per minorem vaſculoſiſſimam finem hoc tempore circulationem, ubi eo quod ſtrictiſſima ſunt, rarius tantum ſanguinis pars tranſibit, ubi quum hærebit. Verum vaſa minora, quæ a ſanguineis vaſis tenuiores humores recipiunt, ſeroſa, lymphatica & tandem eſſentialis impleri non poſſunt, atque etiam quia in his magis remotis corde, & decreſcentibus tamen ſemper viribus, tardius moventur humores, ſtagnatio fiet. Præterea cum hæc vaſa omnia, frigore conſtricta, propellant humorem contentum in venulas, vel ſi circa horum vaſorum fines obſtaculum fuerit, expellent contentum humorem retrogrado motu in majora vaſa, cum cordis viribus debilitatis hoc tempore nullus ſuo impetu a tergo urgeat; hinc depletionem expreſſo ſuo liquido, &, ſi diu in hoc ſtatu manſerit, collapſa minorum vaſorum latera concreſcere potuerunt ſic, ut poſtea nunquam amplius pervia ſint. Fieri autem in minoribus vaſis, expreſſo ſuo liquido, concretiones, docent illa, quæ tractum frigus febrile ſæpe committuntur, mala. Rigent enim ſæpe tales ægri adeo, ut nullum fere articulum flectere poſſint. Verum a motu tenuiorem humorum per vaſa minora corporis debitam ſanitatem pendere novimus. In tenellis enim, in quibus omnia vaſa adhuc pervia ſunt, ſumma totius corporis & omnium ejus partium flexilitas & mollities obſervatur: in decrepita ſenectute, plurimis vaſis impervis redditis & concretis, ſumma rigiditas. Præterea in ſummo & diuturno ſimul frigore febrili omnes illæ functiones, quæ a motu tenuiſſimi liquidi per vaſa ſubtiliſſima pendent, languent omnino: ſtupidi enim & hebetes jacent, imo aliquando tanta inſenſibilitas obſervata fuit; ut in ſummo frigore quartanæ pedes ad oſſa uſque combuſti fuerint miſeri hi ægri, abſque ullo omnino doloris ſenſu.

Si jam hi effectus frigoris febrilis applicentur variis corporis partibus, patebit, plurimas functiones inde turbari poſſe, adeoque multa & gravia mala metuenda eſſe, partim a contractione humorum, in vaſis majoribus ſtagnantium fere, partim a minorum vaſorum evacuationibus, imo & ſæpius mortem inde poſſe venire, ſi illud frigus diu validum manſerit.

§ 623. Hinc patet, quid deſignet, quid præſagiat? & cur, quo major initio frigus, eo periculoſior febris, in peſte incipiente frigus ſummum, progreſſu calor maximus?

Quid designet? Vires vitæ minui, ſanguinem in ſinu venoſo dextro, auricula, vena cava ventriculari, ſtagnare, in concretionem tendere, liquidiſſimam tantum partem per pulmones tranſpelli, craſſiſſimam autem partem in pulmonali arteriæ anguſtiis hærere, parum ſanguinis in cor ſiniſtrum venire, atque immenſa cordis contractione difficilius per arteriæ coronariæ anguſtias propelli, & reliqua illa omnia, quæ § 621. enumerata ſunt.

Quid præsagiat? Si diu duret hoc frigus, mors eſt, ne magis & magis infarciatur pulmo ſanguine immeabili, tandemque omnis tranſitus ſanguinis ex corde dextro per pulmonem impediatur: unde poſt diras anxietates mors ſequitur. Simul omnia illa mala metuenda ſunt, de quibus in præcedenti paragrapho dictum fuit. Ubi vero poſtea reſolvetur ſanguis in pulmonalis arteriæ anguſtiis fere immeabilis hærens, ille magna velocitate ruit in ſinum ſiniſtrum, quod inde irritatum validius contrahetur, hinc majori vi illum ſanguinem pellet per aortam, hinc augebitur attritus liquidorum inter ſe & ad vaſa, unde & calor: redibit illa ſanguis per venas ad cor dextrum velociori motu & majori impetu, facilius movebitur per pulmones jam liberum, hinc valida fiet circulatio, majori impetu ſanguis arterioſus cerebello applicabitur, celerius tranſibit per arterias coronarias in cordis ſubſtantiam; adeoque omnes cauſæ, quæ cordi motum excitant, augebuntur; ſimul tempora inſtituunt ſpirituum in fibras muſculoſas cordis, & ſanguinis in ejus vaſa & nerva (vide § 574.): adeoque poſt ſummum frigus febrile ſequetur ſuffocatio & mors, vel calor maximus.

Et cur, quo magis initio frigus &c.

Illud

Illud enim frigus deſignat imminutam circulationem: quo ergo illud majus fuerit, eo minor circulatio, & eo propius ad mortem, circulationem nullam, tendit morbus. Præterea ſi vires vitales ſuperaverint tandem hoc frigus, eadem irritatæ a cauſa, quæ febrem produxerat, tantam facient circulatorii motus velocitatem, & tam validum excitabunt calorem, ut peſſima quævis metuenda ſint mala. Tenerrima enim encephali & pulmonis vaſa tantam vim abſque ſummo diſcrimine ferre non poterunt, & ingenti calore, ſummum frigus ſequuturo, diſſipantur liquidiſſima, inſpiſſantur reliqua; adeoque ſummus metus eſt, ne humores immeabiles facti in extremis arteriarum anguſtiis hæreant, adeoque, cum validus adeo impetus a tergo loca obſtructa urgeat, peſſimæ inflammationes & gangrænæ a tali febre merito timentur. Præterea ex ſummo frigore in febrium acutarum initio novimus, cauſam febrilem admodum malignam eſſe, quia in ſano homine vires vitales tam ſubito proſternere potuit. Non mirum ergo, quod in peſte incipiente frigus ſummum, progreſſa calor maximus obſervetur, quando nempe a veneno peſtilentiali ſuſceptio febris accenditur. Notavit enim *Sydenhamus* (*Sect.* 2. *c.* 2. *p.* 113.), quandoque in peſtis admodum funeſtæ exordio homines abſque ulla febre ſubito mortuos fuiſſe maculis purpureis, peſtem internam nunciis, erumpentibus, dum in foro verſarentur. Ubi vero febris comitatur peſtem, obſervationes Medicorum teſtantur, ſummum frigus percaptum fuiſſe ab ægris, ac ſi aqua gelidiſſima totum corpus perfunderetur. Quantus autem calor ſequatur hoc frigus, patet, dum in quadam corporis parte morbi impetus detonans illam in eſcharam comburit, ac ſi vivo igne hoc factum fuiſſet. Sic & alia occaſione (vide Commentaria § 85.) dictum fuit, inſolitis peſte mortuis, cadaver poſt biduum adhuc caluiſſe.

§ 624. ID frigus omni eo, quod valide ſtimulet, quocunque demum titulo, tentatum dein ſæpe inſanabilem poſt ſe inflammationem. Hinc ſalina acria, aromatica, oleoſa, veſicantia, & ſimilia, damnoſa ſunt.

Cum ex modo dictis conſtet, tempore frigoris febrilis, motum circulatorium imminutum eſſe, ſtagnare ad extrema humores, & corporis vires ſic debilitatas eſſe, ut minus ſe contrahat, adeoque & minus evacuetur, fuerunt multi in illa opinione, requiri hoc tempore, ut cardiacis, aliisve ſtimulantibus remediis exhibitis, accelerarentur ſtagnantium motus, & augerentur cordis vires. Verum frigoris febrilis tempore ſanguis venoſus circa cor dextrum collectus hæret, & liquidiſſima tantum ejus pars debili actione cordis per pulmonis anguſtias tranſire poteſt: ſi ergo hoc tempore augeatur motus humorum per vaſa ſtimulantibus remediis, antequam previa vaſa fuerint & ſoluti humores, craſſum immeabile pulmonalis arteriæ extremis vaſibus impingatur, adeoque omnia mala augebuntur. Præterea, quando calida hæc ſtimulantia exhibita fuerunt, illa pergent agere, dum calor febrilis, ſuperato jam frigore, aderit, adeoque æſtuantem ab ipſo morbo ægrum adhuc reddent calidiorem, unde periculum inſanabilis poſtea inflammationis imminet. Omnia ergo hæc nocent, quocunque demum titulo exhibeantur, quia immeabiles humores in frigore febrili urgent verſus extrema vaſorum impervia, & dein, ſoluto caloris febrilis tempore hoc obſtaculo, nimiam jam ſponte ſua futuram circulationis velocitatem augent. Vidi in juvene, tertiana vera laborante, lethalem pleuritidem ſuperveniſſe, dum ferventiſſimi olei caryophyllorum quinque guttæ, cum ſaccharo ditritæ, darentur ante paroxyſmum ingruentem, ut frigus febrile calido hoc remedio tolleretur.

§. 625. OPtime autem curatur potu aquæ calidæ nitroſæ cum pauxillo mellis & vini, balneo, vapore, fotu, lotione per ſimilem liquorem, frictione blanda.

Omnium optima curatio frigoris febrilis in eo conſiſtit, ut illud, quod immeabile hæret, ſic attenuetur, & diluatur, ut tranſire poſſit, & vaſa nimis conſtricta ſic la-

auntur, et tranſmittere poſſint; his enim factis, levis ſtimulus, cordis vires excitans, nocere non poterit. Diluens ergo potus, ſed calidus, addito melle & nitro, præcipuum hic remedium eſt: vini pauxillum ſimul miſceatur, vel & levia aromata multa aqua diluantur, quia ſic ex ſe omnis lues aqua his magis actuoſa redditur, neque tamen ullus ab his ſtimulis metus eſt, quia in tanta aquæ copia hærent. Omnia autem hæc ingerantur parca copia ſimul, ſed omni ſemiquadrante horæ, ne ſubito diſtentus ventriculus anxietatem, frigus febrile comitantem, augeat, vel vomitu ingeſta hæc remedia excutiantur. Hæc autem venis recepta ad cor dextrum recta feruntur, atque ibi diluendo & attenuando ſtagnantem ſanguinem faciunt, ut facilius per pulmonem tranſire poſſit, & poſtea in calore febrili eadem hæc cum ſanguine mota per vaſa ſolvunt omnia, & vias expediunt feliciſſime, adeoque nunquam nocere poterunt, ſed proderunt ſemper. Variæ talium remediorum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur, ex quibus eligi poſſunt illæ, quæ ægri temperiei, ætati, morbi cauſæ &c. magis congruæ videntur. Simul ſummopere proderit balneo, vapore, fomentis &c. vaſis bibulis, in cutis ſuperficie hærentibus, ſimilia applicare: hæc enim reſorpta pariter ad cor dextrum deducentur, ubi maximum concretionis periculum eſt, uti patuit ex ante dictis.

Dum hæc fiunt, toto per frictiones moderatas poterit accelerari ſanguinis per vaſa motus, quia jam diluentibus his & attenuantibus ſoluti humores facilius tranſire poterunt. Imprimis vero extremis corporis partibus frictiones adhibeantur, quia & frigus ibi maximum eſt, & ſic expeditur difficilior humorum per has partes tranſitus. Ubi autem ob difficilem ſanguinis ex corde dextro per pulmonem tranſitum magna anxietas adeſt, ſummum levamen percipitur, dum ſpongiæ, aqua calida madidæ, ori admoventur, ut vaporis balneum hoc modo pulmoni applicetur, & laxentur vaſa.

§. 626. **Q**Uibus (625.) ſtatim applicatis ſæpe maxima mala illico curantur (622.).

Omnia enim hæc remedia ultimo ſuo effectu hoc præſtant ut meabiles humores & pervia omnia vaſa fiant, adeoque expeditiſſima erit circulatio. Cum enim in ſtigore incipientis febris acutæ nondum conſtet, qualis futurus ſit reliquus decurſus morbi, prudentia dictat, ut nullæ magnæ mutationes in corpore fiant, donec conſtet poſtea, quid, & per quæ, agendum ſit. Interim, dum omnia hæc adhibita fuerunt ſæpe accidit, ut cauſa febrilis, quæ turbas has excitaverat, diluto ſanguine & pervüs vaſis, expellatur de corpore ſicque maxime, ſæpe morbi in ipſo initio tota tollatur, dum interim nulla unquam noxa ab his adhibitis metuenda ſit.

TREMOR FEBRILIS.

§. 627. **T**Remor ponit muſculorum vacillationem inter tonum, & laxationem, cauſas tendentes & laxantes brevi, & involuntarie, ſibi mutuo ſuccedentes, influxus arterioſos & nervoſos nunc contingentes, nunc abſentes, adeoque initio morbi quietem utriusque liquidi, in fine ſæpe etiam horum abſentiam, poſt diſpendia nimis magna.

Muſculos omnes & ſingulos, qui voluntatis imperio moventur, poteſt homo efficaci voluntatis nixu tendere, ſicque movere partes, quibus hi muſculi affixi ſunt, tamque ſubito novus ille motus per voluntatem excitatur, ut nullum obſervabile temporis intervallum intercurrat inter hanc cauſam & effectum: ſimul ac enim volo digitum v. g. erigere, jam erectus eſt. Verum & poſſumus æquali facilitate motum ſic excitatum tollere iterum, dum volumus, tuncque pars corporis muſculi ex volunta

tatis imperio prius mota quieſcit, & proprio pondere delabitur, vel partium ambientium, prius motu diſtractarum, elaſticitate ſitum mutat. Si jam concipiatur per voluntatem tendi muſculum, mox laxari, ac denuo iterum tendi, ſicque reciprocis vicibus cauſas moventes ſubito accedere, & recedere, habebimus ideam tremoris: poſſumus enim pro lubitu facere, ut totum corpus, vel & partes quaedam, muſculis voluntatis motae, tremant. Patet ergo, quod in tremore adſit muſculorum vacillatio inter tenſionem & laxationem.

Verum obſervatur quandoque, cauſas illas, tendentes & laxantes muſculos, involuntarie ſibi mutuo ſuccedere, tuncque tremor morboſus eſt, qui non a voluntate pendet, ſed invito etiam homine fit, neque mentis volentis imperio coerceri poteſt. Differt ergo a paralyſi tremor, quod mox reſolvitur muſculi tenſio, differt a ſpaſmo vel tetano, quod muſculi tenſioni mox ſuccedat laxatio.

Duplex autem tremor obſervatur: vel enim quieſcenti homini, & in lecto jacenti, involuntario hoc, & alternis vicibus ceſſante, & mox renato, motu agitantur membra, quem compeſcere nequit, licet velit: vel tantum oritur tremor, dum totum corpus, vel partes quaſdam, movere vult. In priori caſu videtur naſci tremor, quia in ſenſorio communi, a quacunque demum cauſa hoc factum fuerit, oritur talis alterna irritatio, ut cauſae muſculum tendentes agant ſubito, mox ceſſent, renaſcantur denuo: in poſteriori caſu vero videtur deficere copia ſubtiliſſimi illius fluidi, cujus impetu, per voluntatis imperium determinato, inflantur muſculi; in quo caſu voluntate quidem tenduntur muſculi, ſed non adeſt illa copia ſpirituum, ut aequabili vi muſculi tenſio perennet. Novimus enim ex Phyſiologicis, ad muſculorum voluntariorum actionem requiri liberum commercium inter cerebrum & muſculos per nervos, quo commercio ſublato per nervi ligaturam, compreſſionem, deſtructionem &c. efficaciſſimo etiam voluntatis nixu nullus motus in muſculis excitari poterit: verum etiam conſtat, ſubtiliſſimum fluidum, encephali fabrica, ex ſanguine arterioſo paratum, per nervos diſtribui, atque hoc mediante motum excitari. Ubi ergo illud copia deficit, vacillare debet muſculorum actio. Sic videmus etiam robuſtiſſimos homines, dum pondera viribus majora elevare nituntur, contremiſcere, quia illud, quod moveri debet, vires moventes ſuperat. Non mirum ergo eſt, ſi in debilibus hominibus, ob nimias evacuationes, vel validos morbos praegreſſos, ab hac cauſa tremores oriantur, dum corpus movere conantur. Circa quam rem notandum eſt, quod in nobis ſanis plurimi muſculi agant, etiam dum quieſcere videmur. Sic dum erecto corpore ſedemus, caput & truncus corporis muſculis agentibus in hoc ſitu retinentur, unde flaccescentibus his muſculis, dum ſomnus ſubrepit, caput nutat, & truncus corporis, niſi fulciatur, in hanc illamve partem proprio pondere declinat. Imo, dum in lecto decumbimus, muſculi ſua actione ſitum corporis ſervant, unde *Hippocrates* in *Prognoſticis* adeo damnavit in aegris, dum proprio pondere corpus dilaberetur, integram enim virium reſolutionem deſignat. Hinc patet in debiliſſimis hominibus tremorem poſſe naſci, licet decumbere & quieſcere videantur, qui tamen a ſolo defectu ſubtiliſſimi liquidi, non vero a cauſa quadam ſenſorium commune irritante, ortum ducit.

Binas hac tremoris ſpecies *Galenus* (*De Tremore* 3 & 4 T. 7. p. 200. 201.) ſubtiliter diſtinxit, atque etiam diverſis nominibus inſignivit. *Tremor enim* (τρόμος) *facultatis corpus moventis & vehentis infirmitate oboritur, Quapropter, qui artus movere non valent, non tremunt. Palpitant autem partes, etiamſi in quiete fuerint, etiamſi nullum illis motum induxeris, palpitant.* Ideo primam modo deſcriptam tremoris ſpeciem, quando quieſcenti homini involuntariis illis & alternis motibus agitantur membra, palpitationem (παλμὸν) dixit, poſteriorem vero, quae non fit niſi homo conetur partes quaſdam movere, tremorem vocavit.

Utroque in caſu videtur hoc obtinere, quod nempe potentiae moventes nunc applicitae muſculis, mox deſint, renatae denuo, iterumque ceſſantes. Liquidi ante arterioſi & nervoſi influxus in muſculos

los cauſam eſſe motus muſcularis in Phyſiologicis demonſtratur: vacillat ergo in tremore hic influxus, & nunc adeſt, nunc abeſt. In initio ergo morborum, cum neque validis evacuationibus exhauſtum fuit corpus, neque morbi diuturnitate attritæ vires, non poteſt incuſari defectus utriusque liquidi, ſed videtur tunc peccare ſola immeabilitas humorum, qua liber tranſitus per minima vaſa impeditur, vel ſaltem tam expedite fieri nequit, quam poſtulat muſculorum actio, quæ ad nutum voluntatis in momento temporis fieri debet. In fine autem morborum ſæpe ob defectum potius utriusque liquidi, quam immeabilitatem, tremor oritur. Cum enim ad confectionem ſubtiliſſimi liquidi, ſpirituum nervoſorum nempe, omnes vaſorum & viſcerum actiones conſpirent, non mirum erit, per morbum læſis pluribus functionibus, deficere ultimam hujus liquidi elaborationem. Accedit, quod & ſæpe plurimæ evacuationes morbi tempore, five ſponte, five per artem fiant, atque ſimul deficiant, vel languëant, illæ functiones, per quas ex ingeſtis perditorum reſtauratio tam in ſolidis quam fluidis corporis perfici debet. Apparet hinc ſatis, pro varietate cauſæ diverſam medelam requiri.

Quamvis autem hic tantum de tremore febrili agatur, non incongruum erit addere quædam, quæ ad tremorem ab alia cauſa natum ſpectant. Licet enim arterioſi liquidi & nervoſi influxus in muſculum ad ejus actionem requirantur, tamen præter hæc requiritur cauſa determinans, quæ facit, ut liquidum in unum vel plures muſculos per nervos majori velocitate & copia feratur. In muſculis voluntariis voluntatis efficacis arbitrio hoc fieri novimus, & cerebri integritatem requiri, ut hoc fieri poſſit: dum enim ſanguine effuſo intra cranium cerebrum comprimitur, homo apoplecticus jacet, & omnis actio muſculorum voluntariorum ceſſat. Videtur autem cerebelli fabrica eundem uſum habere reſpectu muſculorum, quibus vitales motus exercentur abſque voluntatis arbitrio, atque cerebrum habet reſpectu muſculorum, qui voluntatis imperio ſubjacent. Si ergo in prima illa omnium nervorum origine, quod ſenſorium commune vocari ſolet, lateat talis diſpoſitio, per quam alternus ille influxus in quosdam nervos, ad unum vel plures muſculos tendentes, excitatur ſimili fere modo, ac per voluntatis imperium fieri poteſt, (poſſumus enim per voluntatem facere ut tremor oriatur in toto corpore, vel in quibusdam partibus) tremor naſcetur, licet & debita copia liquidi nervoſi & arterioſi, & utriusque facilis meabilitas adſint, & vaſa omnia pervia fuerint. Neque adeo mirum videri poteſt, tale quid contingere, licet nulla omnino ſenſibilis cauſa in toto corpore detegi poſſit, adeoque ſenſorii communis illa mutatio, qualiscumque demum fuerit, ſolo hoc effectu ſe manifeſtet. Idem enim experimur in motibus muſcularibus, qui licet adeo ſenſibiles ſint, & tam valida vi mutare poſſint alia corpora, tamen in ſua origine via videntur corporei, atque dum fiunt, nulla apparet horum cauſa, & ſuppreſſo per voluntatem motu, qui excitatus fuerat, nullum ſupereſt amplius veſtigium. A tali autem latenti diſpoſitione in parte illa corporis, per quam excitantur & diriguntur motus muſculares, naſci poſſe tremorem, obſervationes Medicæ docere videntur. Vidi in hac urbe virum, qui in ætatis vigore dormiens, horrendo tonitru fragore expergefactus fulmine domum incenſam eſſe credidit, & poſtea in talem tremorem totius corporis incidit, ut nullus omnino muſculus, voluntatis imperio mobilis, ab illo immunis foret. Vixit in hoc ſtatu per viginti annos, in reliquis ſanus, & foribus ſuis ſemper aſſidens prætereuntibus miſerrimum ſpectaculum præbebat, dum tam valido tremore concuterentur omnes partes corporis, ut media quamvis hyeme caleret & ruberet, imo & ſudore ſæpe difflueret. Dum dormiebat, ceſſabat tremor, vel ſaltem admodum minuebatur, redibat autem, ſimulac evigilaret. In virgine pallida, & habitus plane pituitoſi, mirum tremorem per [illegible] obſervavit *Tulpius* (*Lib.* I. *cap.* 12. *pag.* 30.), qui integro triennio duravit, primo omnia membra occupans, dein deſinens in ſola brachia & crura, neque tamen aſſiduo ille tremor aderat, ſed interpolatis duntaxat vicibus, do-

durante quolibet periodo ad horas ferme duas, una cum raucedine & vocis ſuppreſſione. Notum eſt, ſolis animi affectibus validis tremorem excitari frequenter, atque ſemel validum talem tremorem paſſos a levi etiam offenſa recidivam pati. Vidi ſic ſaniſſimam virginem, quæ, quamvis quotidianis laboribus corpus ſatis firmum haberet, ex ſubito metu in tremorem moleſtiſſimum totius corporis incideret, atque poſtea a leviſſimis etiam cauſis redibat malum, licet roborantibus, antihyſtericis, nervinis &c. remediis diu uſa fuiſſet. Plurima exempla practica adferri poſſent, quæ hæc item confirmant. Ex modo allatis autem puto ſatis patere, tremorem validum, diuturnum, & ſæpe incurabilem naſci poſſe a ſola mutatione illius organi corporis, a quo motuum muſcularium excitatio & directio pendet, quamvis in reliquo corpore nihil omnino mali detegatur.

§ 628. Efficit diu perſeverans impedimento circulationis humorum, & vitia inde pendentia.

Omnis muſculus, dum agit, tumet, durescit & pallet, & turgentes fibræ muſculares vi magna arctant interpoſita ſibi intervalla, & vaſa ſanguinea ibi locata, unde venæ per muſculorum ſubſtantiam diſperſæ evacuantur, arteriæ vero compreſſæ craſſiorem rubram ſanguinis partem repellunt, ſubtiliſſimam tantum partem tranſmittunt (*Herm. Boerhaave Inſtitut. Medic.* § 406). Simul autem & venæ muſculis turgentibus, dum agunt, vicinæ premuntur, adeoque ſanguinis venoſi impetus acceleratur. Mox vero, laxatis muſculis, contrarium obtinet, rubent enim muſculi & ſanguine implentur. Patet ergo per tremorem, ſi diuduret, turbari liberum humorum circuitum per muſculorum ſubſtantiam, & viſinas partes, adeoque plurima inde vitia naſci poſſe. Accedit, quod validum & diuturnum tremorem ſumma ſequatur defatigatio: cujus exemplum memorabile vidi in virgine quartana laborante, & ſimul mobiliſſima in toto ſyſtemate nervoſo: hæc enim ſingulis quartanæ paroxyſmis per tres quatuorve horas tam valido tremore concutiebatur, ut diebus intercalaribus laſſitudine defatigata jaceret, vixque poſſet recolligere vires, quibus ſequentis paroxyſmo reſiſtendo ſufficeret. Quantum autem poſſit inveterata conſuetudo mali, ut facilius tolerari poſſit, patuit exemplo illius viri (vide § 627), qui per viginti annos moleſtum hoc malum ferre valuit.

§ 629. Inde diagnoſis, & prognoſis ejus habetur: & liquet cur tremor cum frigore (621.)? cur ingens tremor adeo malus? cur in animi affectibus majoribus tremor? cur circa mortem? cur ob evacuatione omnes nimis magna? cur a nimio potu quotunque?

INDE DIAGNOSIS. Facile diſtinguitur an tremor adſit, cum hoc ſenſibus pateat: verum etiam cognoſci poterit cauſa, a qua tremor oritur, an nempe nimia plenitudo, ut in plethoricis ſæpe trementibus, an vero immeabilitas liquidi, aut quies, an vero defectus, ut in fine morborum, vel poſt magnas evacuationes fieri ſolet, tremorem produxerint. Plethora enim ſuis ſignis § 106. enumeratis cognoſcitur, immeabilitas liquidi vitalis adeſſe ſcitur, dum ſigna docent, pulmonis & encephali actiones læſas eſſe, quia ad integritatem actionum, quæ ab his viſceribus pendent, liber tranſitus vitalis liquidi per minima vaſa requiritur: quies vel motus nimis tardus ex pulſu debili tardo, & languore totius corporis, diſtinguitur. defectum autem humorum peccare novimus ex prægreſſis validis evacuationibus, collapſis vaſis, & debilitate.

PROGNOSIS docet, a tremore, ſi diuturnus & validus fuerit, metuenda eſſe illa mala, de quibus § 628. dictum fuit. Præterea facilis vel difficilis, cita vel tarda, tremoris curatio in Prognoſi determinatur; & imprimis quidem pro diverſitate cauſæ, quæ tremorem excitavit. Si enim a nimia plenitudine ortum duxerit, facile curabitur ſanguinis miſſione, aliiſque evacua-

tibus: ſi a liquidi vitalis immeabilitate, difficilius & tardius curabitur plerumque: ſi a defectu poſt magnas evacuationes, curari quidem poterit, ſi vires corporis nondum adeo proſtratæ fuerint, ut ex ingeſtis non poſſint parare bonos humores, ſed tamen ad curationem requiretur tantum temporis, quanto opus eſt ad reſtaurandum illa, quæ perierant. Ubi vero a validis animi affectibus v. g. mutato ſenſorio communi tremor ortus fuit, neque pacatis his animi motibus receſſerit, ſed diu validus manſerit, curatio difficilis, imo & ſæpe omnino impoſſibilis, prævidetur.

Cur tremor cum frigore? Frigoris enim febrilis tempore (vide §. 576) pulſus parvus ſæpe intermittens, pallor & dolores, ſtagnare humores ſanguineos lu extremis vaſculis, adeoque turbari & vacillare motum liquidi arterioſi, unoque momento fere deſicere, altero autem inſurgere denuo. Verum & ſpirituum ſecretio & motus per nervos requirit ſanguinis arterioſi fluxum liberum per encephali vaſa: adeoque patet, turbari debere æquabilem ſpirituum per nervos motum. Vacillabunt ergo binæ cauſæ muſcularis motus, influxus nempe ſanguinis arterioſi & liquidi nervoſi in muſculos: unde patet ex dictis, quæ ad §. 627 dicta fuerunt, facilis eſſe, cur tremor ſi qua febrile committetur.

Cur ingens tremor acuto malum? Quia deſignat utriusque liquidi, arterioſi nempe & nervoſi, defectum vel immeabilitatem: ſimulque validus talis tremor, in acutis febribus natus, deſignat efficaciam cauſæ, quæ in corpore antea ſano tantas turbas excitare potuit. Simul etiam, quia ingens tremor impedimenta ponit circulationi humorum, merito multa inde mala metuuntur. Præterea & tremores, qui in febrium acutarum vel & aliorum morborum decurſu naſcuntur, niſi criticas evacuationes præcedant vel comitentur, ſæpe peſſimi ominis ſunt, quia deſignant plerumque morbi materiam caput petere, & ibi turbare liquidi nervoſi æquabilem motum in ipſa omnium nervorum origine, i. e. medulloſa encephali ſubſtantia. Hinc dixit *Hippocrates* (Coac. Prænot. Num. 99. Tom. 8. pag. 857.): *In vehementer Phreniticis tremores lethales*. Uti etiam (Ibid. Num. 95. & Prorrhetic. Lib. 1. Num. 14. Tom. 8. pag. 700.) *Quibus ab atra bile mente motis tremores fiunt, malum*. Et alibi (Coac. Prænot. N. 247. Tom. 8. pag. 872. Prorrhetic. Lib. 1. Num. 29. ibidem pag. 718.) *Palpitantes per totum, an vox capti intereunt*. Cujus affecti exemplum in quarto ægro tertii libri Epidemicorum habet (*l. 9. p.* 298.), cui phrenitico ſecunda die mane vox defecit, & palpitationes per totum corpus natæ fuerunt: quarta vero die periit. Plura ſimilia ex *Hippocr.* adduci poſſent, hæc tamen ſufficient, ut probetur, quam malum ſæpe omen tremores in morbis exhibeant.

Cur in animi affectibus majoribus tremor? Totum ſenſorium commune valide animi affectibus turbari poſſe nemo dubitat, & pluribus de hac re dictum fuit in Commentariis § 104: non mirum ergo & tremorem ab inordinato liquidi nervoſi in muſculos influxu inde naſci. Quamvis autem & ſumma ſuccenſentia, & ingenti gaudio perfuſi homines, tremant ſæpe toto corpore, metum tamen valeſcum præ reliqua animi affectibus tremor potiſſimum ſequitur: unde & tremoris vocabulo hunc affectum frequenter deſignaverunt Auctores. Sic videmus apud Poetas, naturam ſeito exprimentes, metu perculſos homines tremere. Dolon ſpeculator ab Hectore emiſſus, a Diomede captus balbutiebat, dentes concuſſi ſtridebant, membra omnia tremebant (*Homer. Iliad. Lib.* 10. *p.* 188. 189.). A ſolo terrore natum ſuiſſe incurabilem tremorem, viginti annorum ſpatio perennantem, in Commentariis § 627 dictum fuit. Patet ergo, a validis animi affectibus, & imprimis a metu, talem poſſe naſci diatheſin in ſenſorio communi, ut a leviſſimis etiam cauſis, turbato ſpirituum motu, tremor naſcatur validus, licet in reliquis corpus ſaniſſimum fuerit.

Cur circa mortem? Dictum fuit § 627. tremorem poneret influxus arterioſos & nervoſos nunc contingentes, nunc abſentes: verum circa mortem vacillans & intermittens pulſus docet, ſanguinem vix amplius ex cordis dextro per pulmonem in ſiniſtrum cor venire poſſe, unde nec valide contrahitur cor, ſed tremit & palpitat celerrime, donec poſt aliquot momenta tan-

ta copia ſanguinis in cor ſiniſtrum pervenit, ut inde irritatum contrahatur validius, & contentum ſanguinem majori quam antea vi in arterias pellat: unde illo tempore major influxus ſanguinis arterioſi in muſculos, & validior ejuſdem appulſus ad encephalon, hinc & augetur ſpirituum per nervos motus: mox autem hæc omnia ceſſant, donec corde repleto iterum & contracto damno renaſcantur. Adeoque patet, circa mortem, influxus arterioſos & nervoſos nunc contingere, nunc abeſſe, unde tremor naſcitur. Hinc dixit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. N. 64. T. 8. p. 856*), *In perniciosis jam habentibus parvi tremores* (οἱ μικροὶ τρομώδεα) *& evigiloſi vomitus, lethalia.*

Cur ab evacuatione omni nimis magna? Ut æquabilis fiat humorum circulatio, requiritur in vaſis plenitudo, & imprimis in arteriis: hinc enim ſunt cauſæ, uti ex Phyſiologicis conſtat, quibus ſanguis per vaſa movetur, cordis nempe vis expellens ſanguinem in arterias, illaſque hinc dilatans, & deinde, ceſſante cordis hac actione, dum illud eſt in diaſtole, arteriarum dilatatarum contractio ſanguinem contentum promovet. Verum, niſi arteriæ diſtenſæ fuerint prius, non contrahentur, neque poterit cor diſtendere arterias, niſi plenæ fuerint illo tempore, dum cor contentum ſuis cavis ſanguinem in illas pellit. Si enim vacuæ arteriæ forent, vel tam parum repletæ, ut arteriæ in minima diametro ſuæ contractionis non forent contiguæ in omni puncto ſuæ ſuperficiei internæ liquido contento, patet facile, ſanguinem corde expulſum poſſe implere arterias abſque earundem dilatatione, adeoque non ſequetur arteriarum contractio. Cum autem majores arteriæ ſint canales fortes & elaſtici, illæ non collabuntur, quamvis replere illas liquidum deſierit, ſed in minima diametro ſuæ contractionis hærent, adeoque ſi tanta fuerit facta humorum jactura, ut in maxima has arteriarum contractione tamen deficiat debita plenitudo, patet, neque arteriarum ſyſtolen in humorem contentum agere poſſe, adeoque fiat quies omnium, id eſt mors. Dum autem valida evacuatio tantum ſubduxit humorum, ut aliqua adhuc diſtenſio fiat arteriarum a ſanguine corde expulſo, fiat debilis, non ceſſabit omnino circulatio, ſed languida erit & inæqualis, adeoque ob rationes jam dictas influxus arterioſus & nervoſus in muſculos vacillabit, unde tremor naſcetur. Sic videmus jugulata animalia, dum magna jam copia ſanguinis effluxit, tremere. Poſt diarrhœas validiſſimas, choleras, aliaſque ſimiles ſubitaneas & profuſas evacuationes, tremores naſci, quotidiana obſervata docent.

Cur a nimio potu quocunque? Dum liquida quotidie majori copia ingurgitantur, augetur quantitas per vaſa corporis tranſmittenda, adeoque major diſtenſio vaſorum ſequitur, quam naturaliter fieri ſolebat: verum nimiam diſtenſionem, imprimis ſæpe repetitam, debilitas morboſa fibrarum ſequitur, uti in Commentar. §. 25. 3. dictum fuit, adeoque facilius quidem poterunt dilatari vaſa, ſed minori vi ſe contrahent in liquidum diſtendens, a qua tamen contractione motus humorum per vaſa pro parte pendet, uti modo dictum fuit. Præterea dum ingeſtus potus per urinas, ſudorem &c. diſſipatur de corpore, diſtentæ antea fibræ, jam debilitatæ, non ſatis magna vi ſe contrahunt verſus axim ſui canalis, ut contentum liquidum undique æquabiliter premere poſſint, adeoque fient ſimilia, ac de nimiis evacuationibus dictum eſt. Patet hinc ratio, quare illi, qui potibus aqueis tepidis ingenti copia quotidie aſſumtis abutuntur, toties tremulis membris pœnas luant, quæ mala adhuc augentur, quia his potibus diluta aquoſa ſanguinis aucta debilitaverunt omnia vaſa & viſcera (vide §. 43. 5.), adeoque ultima elaboratio ſubtiliſſimi liquidi, ſpirituum nervorum nempe, minus feliciter perficitur. Omnium autem frequentiſſime moleſtus tremor abuſum vini aut ſpirituum fermentatorum ſequitur, longe enim major vaſorum omnium diſtenſio ab his, quam a potibus aqueis, obſervatur, unde miſeri illi, niſi ſemper venas Iaccho diſtentas habuerint, toti tremuli, & ad omnia vitæ munia inhabiles, langueant, ſicque vel inviti, licet mala ea videant & probent, ad hæc damnoſa confugere cogantur. Videantur de hiſce, quæ in Commentariis §. 629 12. dicta fuerunt.

§. 630.

§. 630. **C**Uratur reſtituto æquabili fluxu & preſſione liquidi arterioſi in arteriaſ, cerebroſi & cerebelloſi in fibras motrices : id obtinet in morbi initio uſu eorum, quæ lentorem ſolvunt, vires reddunt (606 ad 617.); in fine autem per ea, quæ liquida perdita ſubito reſtituunt, fibras roborant, & viſcera (46. 47. 48. 49.).

Conſtat ex Phyſiologicis (*H. Boerh. Inſt. Medic.* §. 401.), ad muſculorum actionem requiri, ut libera via ſit ſpiritibus, ex encephalo per nervos in muſculi fibras motrices influentibus, atque ſimul, ut per arteriam ſanguis libere diſtribui poſſit per totam muſculi ſubſtantiam : quidquid autem lædendo encephalon, vel inde productam medullam ſpinalem, vel nervos inde ortos, impedit hunc influxum, tollit motum muſcularem : idem autem etiam de arteriis ad muſculos tendentibus verum eſt. Simulac ergo debita copia utriuſque liquidi præſto eſt, illudque mobile eſt, & vaſa pervia, ad nutum voluntatis in omnibus muſculis voluntarii tales motus excitantur, quales in ſanitate cum facilitate, oblectamento, & quadam conſtantia fieri poſſunt : ſanatur ergo tremor, qui vacillatio muſculorum inter tonum & laxationem eſt (vide § 627.) adeoque ponit, muſculorum motus conſtanter exerceri non poſſe. Ubi autem modo dicta fieri nequeunt, tremor inſanabilis manet, uti obſervatur, quando v. g. poſt validos animi motus in illo organo corporeo, per quod mens humana, quamdiu corpori unita eſt, determinat ſpirituum motum in omnes & ſingulos muſculos, talis mutatio facta fuit, ut inde æquabilis influxus ſpirituum in muſculos turbetur in ipſa hujus primæ determinationis origine corporea.

Verum in tremore febrili præcipue diſtinguendum eſt, ut legitima ejus curatio inveſtigetur, an in morbi initio, an vero in fine obſervetur. In initio enim febris nondum poteſt accuſari jactura nimia vitalis liquidi, niſi evacuationes validiſſimæ febrem incipientem comitatæ fuerint, quod facile cognoſcitur. Verum hoc tempore febris tremor ſolet naſci e lentore, quo nomine (uti in Commentariis §. 588. dictum fuit) intelligitur omne obſtaculum circa extrema vaſcula natum, quod liberum motum humorum per illa impedit, ſive illud vitio vaſorum, vel humorum, vel utrorumque, contingerit : ſublato ergo hoc lentore, ſimul tolletur tremor. Quomodo autem lentor ille tolli debeat, & quam varia ad hanc rem medela requiratur, ſatis fuſe ſatiſque in numeris hic citatis dictum fuit. Omnia vero, quæ lentorem tollunt, ſimul vires reddunt, quia in initio febris debilitas ab obſtaculo pendet, non autem ab inanitione.

In fine vero morbi, ſolutâ jam per idonea remedia & debitam ipſius febris moderationem lentore, ſi tremor adſit, alia longe curatio requiritur. Tunc enim vel e defectu arterioſi & nervoſi liquidi oritur, vel a nimis debili motu humorum per vaſa. Indicatio ergo jubet, ut quantocyus reſarciantur perdita, vel nimis debilis increſcatur motus. Prius perficitur, ſi modica copia ſimul, & ſæpe repetitis vicibus, ingerantur talia nutrimenta, quæ debilitatis per morbum functionibus corporis poterunt ſubigi, & in ſanos humores converti quam facillime : de his vero videantur illa, quæ in Commentar. §. 28. dicta ſunt. Nimis debilis autem motus augetur imprimis roborando vaſa & viſcera : febris enim impetu durante, omnia vaſa erant plus diſtenta a liquido magis moto & per calorem rareſacto, poſtquam vero febris deſiit, exhauſtum corpus languet, collapſa vaſa ſunt, & per majorem diſtenſionem prægreſſam debilitata, adeoque requiritur, ut illorum robur augeatur : quibus vero illud perfici poſſit, in paragraphis in textu citatis partim explicatum fuit. Imprimis vero frictiones & exercitia corporis hic ſummum uſum habent, quia per hæc vaſa & viſcera pulchre ſatis roborantur, ſimulque pro lubitu celeritas motus humorum augeri poteſt, abſque ullis ſtimulantibus remediis adhibitis. Auctum vero viſcerum & vaſorum robur ſimul inſervit, ut ingeſta alimenta citius & melius mutentur in naturam noſtram, adeoque per eadem remedia ſimul impetrabitur ſubita perditorum reſtitutio.

Simul

Simul ex dictis patet, illam methodum, quæ tremori in initio febris nato curando optima eſt, nocere omnino, dum in fine morbi adhibetur, & viciſſim: in exemplo res patebit. Dum in febre acuta inflammatoria lentus ſanguinis difficilem & inæquabilem tranſitum per vaſa encephali facit, poterunt turbari omnes hujus viſceris functiones, adeoque & tremor naſci: verùm in hoc caſu ſanguinis miſſio etiam repetita, clyſmata refrigerantia, purgantia antiphlogiſtica, victus tenuis &c. tanti uſus ſunt. Si vero in fine febris acutæ, exhauſto corpore per morbum ipſum & evacuationes prægreſſas, tremor adſit, eadem hæc remedia augebunt tremoris cauſam, inanitionem nempe inanitionem, & etiam ſæpe perniciem adferent. Jura carnium, vini moderatus uſus, frictiones, exercitia corporis, roborantia, cardiaca ſtimulantia &c. tunc pulcherrime proderunt, quæ in principio pocuiſſent peſſime. Patet ergo in cura tremoris febrilis ſollicite attendendum eſſe, quo tempore morbi fiat.

ANXIETAS FEBRILIS.

§. 631. ANXIETAS pro cauſa habet ſanguinis ex corde egreſſum impeditum; adeoque per fines pulmonales, aut Aortæ, impoſſibilem tranſitum, hinc ſpaſmum vaſculorum contractorum, aut materiem inflammatam tranſire nequeam; ſimilia autem vidimus ex impedito trajectu crnoris per Venam Portam ex iiſdem cauſis: unde, quum omnis ſanguis venoſus, a cœliacis & meſentericis arteriis allatus, redire non poſſit, ſtagnet, vaſa extendat, arterioſo fluxui reſiſtat, & omnia hinc orta & naſcitura mala producat, liquet ambas has anxietatis cauſas in omni acuto morbo quam ſeveriſſime obſervandas, & curandas eſſe.

ANXIETAS & dolor talia ſunt, quæ miſerrimam hominum conditionem reddere poſſunt: unde & hæc adeo deteſtatur natura humana, ut omni molimine conetur removere illa, quæ horum cauſæ eſſe poſſunt. Ubi autem verbis explicari nequit ingrata illa perceptio in mente, quam dolorem vocamus (vide §. 220.), ſic idem de anxietate verum eſſe videtur: ſolus enim ille hoc percipit, qui anxietatem patitur. Licet autem diſtincte intelligi nequeat illa mutatio cogitationis, quæ anxietatem comitatur, tamen poſſumus inquirere illas mutationes in corpore, a quibus anxietatis perceptio in mente naſcitur: hoc enim ſufficit Medico, qui corpus, non vero mentem, curare debet. Illæ ergo mutationes corporeæ, quæ anxietatis ſenſum præcedunt vel comitantur, ſollicite indagandæ ſunt, & his cognitis videndum, quæ methodo, & quibus remediis, cito & tuto tolli poſſint, quia moleſtiſſimum illud malum ſubitam medelam poſcit.

Simulac cor ſanguinem cavis ſuis contentum expellere nequit per arterias, anxietas percipitur, & quidem eo major, quo illud obſtaculum, liberum ſanguinis ex corde egreſſum impediens, validius fuerit. Verum quandiu vita ſupereſt (vide Commentaria §. 1.), requiritur ſanguinis venoſi ingreſſus in cava cordis, ejuſdemque ex cavis cordis in arterias expulſio, adeoque in hoc caſu anxietas deſignat, vitam ipſam in ipſo quaſi ſuo fonte periclitari: unde apparet, quantum diſcrimen tunc adſit. Anxietatis ſenſum autem tunc percipi, quando liber egreſſus ſanguinis ex cordis cavis impeditur, conſtat certiſſimis obſervatis. Circa mortem enim intolerabilis anxietas adeſt, & ultima illa lucta morientium nihil aliud eſſe videtur. Miſeri illi, quibus polypoſæ concretiones in cordis cavis, vel magnis vaſis circa cor, hærent, diras anxietates patiuntur, ſimulac corporis motu acceleratus ſanguinis velocitas, dum quieſcunt omnino, ſatis bene ſe habent, quia placide motus ſanguinis hæc obſtacula præterlabi poteſt adhuc, & per arterias expelli. An ergo, uti doloris ſenſus fibræ nervoſæ a cerebro ortæ diſſolutionem inſtare monet, ſic anxietas vitam ipſam & vitalia viſcera periclitari indicat? certe

tt cor ſo anxiſſima ſebre adeo celeriter agitetur, pulmo immeabili ſanguine infarctus in peripneumonitis, non dolent, ſed anxietatis ſumma ſenſus percipitur, qui invitum etiam hominem cogit, ut mutato ſitu corporis, aut alio quovis molimine, dirum hoc malum levet. An, ut fibræ nerveæ, a cerebro ortæ, doloris ideam in mente excitant, dum extenduntur, ſic nervi, per viſcera viſceri diſperſi, cerebelli, non vero cerebri, propagines, anxietatis ſenſum faciunt?

Cum autem cor dextrum per arteriam pulmonalem, cor vero ſiniſtrum per aortam ſanguinem pellat, patet, anxietatis cauſam, impeditum nempe egreſſum ſanguinis ex corde, & in arteria pulmonali, & in aorta hærere poſſe, omnium tamen frequentiſſime in pulmonali arteria tale obſtaculum obſervatur, quia ſanguis, tot de dextro pulſus in magnum truncum arteriæ pulmonalis, ſtatim per anguſtiſſima ejus extrema tranſire debet in venas, & ex his in cor ſiniſtrum, adeoque in hoc tranſitu ſanguis ſtatim hærebit, ſi minus flexilis fuerit. Imo ſanguis, uti in Phyſiologicis demonſtratur, per pulmonalis arteriæ anguſtias pulſus evadit aptus, ut per omnia reliqua corporis vaſa fluere poſſit: adeoque ubi in cor ſiniſtrum pervenerit, per aortæ fines tranſire poterit, niſi vel ob vaſorum anguſtiam, vel errorem loci, vel liquidiſſimæ partis jacturam, ſingus, &c. in hoc itinere mutetur. Quin imo dum obſtaculum circa aortæ externæ fines hæret, quod impedire valet, quo minus cor ſiniſtrum ſe libere evacuare poſſit, ſimul non poterunt venæ pulmonales ſuum ſanguinem libere infundere cordi ſiniſtro, hinc infarcietur brevi pulmo, & naſcetur reſiſtentia cordi dextro. Unde patet, anxietatem ab impedito egreſſu ſanguinis ex corde necatam, præcipue circa cor dextrum & arteriæ pulmonalis fines hærere.

Cum autem hic agatur de anxietate, tanquam ſymptomate febrili, impeditus ſanguinis tranſitus fiet vel ob ſpaſmum vaſculorum contractorum, vel ob ſanguinis tranſmittendi immeabilitatem, quæ in hoc caſu fere ſemper ab inflammatoria ſanguinis viſciditate pendet. Quamvis enim plures aliæ cauſæ, ut vagi tumores ſcirrhoſi, ſuppuratoria &c. externe compreſſione vaſa anguſtare poſſint, & liberum ſanguinis egreſſum ex corde impedire, ut & polypoſæ concretiones, mucoſe, frigide ſerpentis cacochymia &c ſanguinem immeabilem reddere poſſint, de illis hoc loco non agitur, cum febris tantum, & ſymptomatum ejus hiſtoria, hic pertractentur.

Facile vero patet, eundem effectum ſequi debere, ſive vaſorum mutentur capacitates, fluidis non mutatis, ſive manente eadem vaſorum amplitudine liquida fiant minus meabilia, uti latius in hiſtoria obſtructionis explicatum fuit. Poſſe autem vaſorum amplitudinem minui, dum ſpaſmo fibrarum ſuarum muſcularium contrahuntur, docent experimenta. Arteriæ enim non ſola elaſticitate ſua agunt in fluida contenta, ſed veras fibras muſculares habent, uti docet Anatome; quarum contractione cava arteriarum anguſtari poſſunt. Harum vero fibrarum contractionem augeri poſſe, patet ex ſequentibus. Dum ſaniſſimus homo ſubito percellitur metu, totus pallet, & contrahitur in omnibus fere corporis partibus, arteriæ enim contractæ ſpaſmo ſuarum fibrarum muſcularium expellunt ſanguinem rubrum, uti in tota cute externa ad oculum patet. Idem autem in internis partibus fieri docent ſuſpiria, anxietates, & reſpiratio anheloſa, ob difficilem tranſitum ſanguinis per contractos ſpaſmo arteriæ pulmonalis fines. Idem etiam in frigore febrium Intermittentium apparet: incipit enim contractis vaſorum finibus (uti docet pallor), & debilitatis cordis viribus, naſci major reſiſtentia ſanguini ex corde expellendo, atque ideo ſæpe tanta anxietas adeſt tempore frigoris febrilis, imprimis ſi validum fuerit, imo illi, qui a febribus his moriuntur, fere ſemper in frigore febrili pereunt.

Verum & liquidi per vaſa tranſmittendi immeabilitas, manente eadem vaſorum tranſmittentium capacitate, poterit impedire tranſitum ejuſdem per arteriæ pulmonalis & aortæ fines. Uti enim dictum fuit in Commentariis §. 28. 8. in ſanguine noſtro naturalis proclivitas eſt in cohæſionem, unde ut quiete ſponte ſua concreſcit

&

& tamdiu ſanitas manet, quamdiu viſcerum & vaſorum efficacia poteſt ſuperari ille nixus in concretionem. Probatum autem fuit § 587. ubi de febris effectibus agebatur, per febrim liquidiſſima exprimi, reliqua inſpiſſari, adeoque per febrim augeri poſſe ſanguinis adhæſionem, ergo & impediri ejus tranſitum per arteriarum fines. Quando autem illud vitium auctæ adhæſionis in ſanguine naſcitur, primum fere ejus ſignum in pulmone percipitur, quia ab omni dextro ſtatim in anguſtos arteriæ pulmonalis fines ſanguis pellitur, unde difficilis & anheloſa reſpiratio, jactatio, anxietas, & illa ægrorum *Δυσφορία Hippocrati* dicta, ſigna certa exhibent, quibus dignoſcimur, talem immeabilitatem in ſanguine naſci, qua impediri incipit ejus liber tranſitus per arteriarum fines. Unde merito in morbis acutis omnia hæc ſigna peſſimi ominis habentur.

SIMILIA ORTA VIDIMUS EX IMPEDITO TRAJECTU CRUORIS PER VENAM PORTARUM EX IISDEM CAUSIS. Altera cauſa anxietatis, & quidem ſatis frequens, pendet ab impedito ſanguinis tranſitu per venæ portarum ramos, atque partim a ſpaſmo vaſculorum contractorum, aut immeabilitate ſanguinis oritur. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, omnem ſanguinem venoſum (excepto illo, qui, a nutritione horum viſcerum peracta reſiduus, peculiaribus venis in cavam venam defertur) ventriculi, inteſtinorum, meſenterii, pancreatis, lienis, omenti, colligi in unam venam portarum, quæ hepar ingreſſa, adſcita firma, arteriæ ſimili, tunica, mox in ramos abiens, & poſtea in minores innumerabiles diviſa per omnem hepatis ſubſtantiam diſtribuitur, atque bilis ſecretione peracta, reſiduus ſanguis, venulis receptus in venam cavam infunditur. Patet ergo, ſanguinem illum, ex viſceribus chylopoieticis in venam portarum delatum, per convergentes canales iterum ferri debere, ſicque bis venoſum fieri, antequam ad cor redeat: adeoque apparet, difficiliorem per hepar trajectum humorum eſſe debere, quia ſanguis venoſus, abſque vi cordis de novo in illum agente, transpelli debet per ultimas venæ portarum anguſtias: unde facile in illis hominibus, qui ſalubri motu corporis carent, hic impedimentis liberi humorum tranſitus naſcuntur. Sive jam circa ultimas venæ portarum per hepar diſtributæ anguſtias, ſive in ductibus bilioſis, aut illorum emiſſario communi, oriatur obſtaculum, effectus fere idem erit: impeditur nempe tranſitus ſanguinis per venam portarum, adeoque & venoſum ſyſtema viſcerum chylopoieticorum non poterit ſe evacuare in illam: venis autem illis plenis manentibus & diſtentis, ſanguis arterioſus per cœliacam & meſentericas arterias allatus, qui in has venas exonerari debebat, ſtagnabit pariter, adeoque ſanguini per aortam pellendo in has arterias major fiet reſiſtentia: ergo cor ſiniſtrum difficilius ſanguinem ſuum poterit evacuare in aortæ truncum, donec removeantur hæc obſtacula, vel alii ex aorta oriundi rami dilatati recipere poſſint illum ſanguinem, qui alias per cœliacam & meſentericas arterias tranſire ſolebat. Forte ideo major copia ſanguinis per vicinas emulgentes arterias pulſi, magnam copiam urinæ excernunt, uti tunc in hac anxietatis ſpecie apparet, præcipue ſi ab inordinato ſpirituum motu vaſculis ſpaſmo contractis ortum duxerit. Cæteris enim paribus, eo major copia erit liquidi ſecreti, quo major quantitas liquidi ſecernendi organis ſecretoriis applicatur eodem temporis ſpatio.

Frequens ſatis in praxi hæc anxietatis ſpecies occurrit, quæ ab impedito trajectu cruoris per venam portarum oritur. Multis enim hominibus, qui cæterum ſatis ſani hactenus videbantur, intolerabilis ſubito anxietas naſcitur, ſuccedit vomitus moleſtiſſimus, & paulo poſt totum corpus icterico colore defœdatum conſpicitur, ceſſante tunc anxietate: ſenſim per urinam alvumque bile ſanguini mixta, color flavus cutis evaneſcit, & ſani videntur, verum poſt aliquot ſeptimanas, citius vel ſerius, redeunt eodem ordine omnia hæc ſymptomata. Docuerunt cadaverum ſectiones (uti poſtea latius dicetur, ubi de ictero agendum erit) in his hominibus, ductum communem bilis, vel & cyſticum aliquando ſolum, a bile inſpiſſata, calculis, tumoribus vicinarum partium &c. ſic obturatum eſſe, ut ſecreta a ſanguine venæ portarum bilis per has vias exire nequeat: unde hæc

accumulatur, receptacula, in quibus colligitur, diſtendit, vaſa biliofa repleta manent, impedimentum naſcitur ſanguini venæ portarum, e quo bilis ſecerni debet, anxietas fit ſumma, donec ſalutari naturæ molimine per vomitum rejectata bilis, & ſanguini permiſſa iterum faciat. Dum enim homo vomit, abdomine contenta viſcera omnia convulſivo diaphragmatis & muſculorum abdominalium motu validiſſime comprimuntur, atque per hanc compreſſionem retrogrado motu ſecreta bilis repellitur in venæ portarum ramos, atque ex his vel per venæ cavæ reſpondentes ramulos in ſanguinem redit, vel & forte una cum ſanguine venæ portarum retropellitur in arterias. Mutari enim poſſe ſanguinis directionem in arteriis, ſi major ſit reſiſtentia circa illarum extrema, quam eſt potentia urgens liquidum a baſi verſus apicem, in Commentariis §. 141. Num. 1. dictum fuit. Cum ergo, obſtaculo poſito circa venæ portarum extremos fines, arterioſo ſanguini in has venas ſumma reſiſtentia fiat, per vomitum compreſſis his partibus, ſanguis poterit retropelli in arterias, præcipue cum in venæ portarum ramis, per meſenterium diſperſis, nullæ valvulæ ſint, quæ huic retrogrado ſanguinis motui obſtare poſſent, uti docuit *Ruyſchius* (*Adverſ. Anat. dec. 2. pag. 11.*). Inde ſimul patet ratio, quare, diſtentis per flatus ventriculo aut inteſtinis anxietas naſcatur, dum tumore harum partium compreſſa vaſa impediunt liberam circumductionem humorum: hæc autem anxietas erumpentibus flatibus levatur illico.

Si ergo anxietas in morbo acuto oriatur, ſummam ſemper attentionem meretur, cum tanta ſæpe mala inde ſequantur, uti ſequenti paragrapho dicetur. Turpiſſimos hic commiſſos errores doluerunt toties ſero Medici, dum ægrorum numero obruti miniſtrorum de anxietate querelas neglexerant incauti. Severo ergo examine indagandum ſemper eſt, quænam anxietatis cauſa ſit, & quo in loco corporis hæreat. Summum enim diſcrimen habet illa anxietas, quæ ab impedito tranſitu per fines arteriæ pulmonalis pendet: minus periculoſa illa, quæ ab impedito cruoris tranſitu per venam portarum pendet, licet tamen & peſſima inde ſequi poſſint mala: omnium minime periculoſa illa anxietatis ſpecies, quæ a flatibus & ſpaſmo contractis vaſculis, ob ordinatum ſpirituum motum, fit, uti in hyſtericis & hypochondriacis toties obſervatur. Quibus autem ſignis diverſæ hæ anxietatis ſpecies diſtingui poſſint, mox dicetur.

§. 632. SI anxietas ergo talis (631.) diu perſiſtat, circa vitalia producit polypoſas concretiones, inflammationes, gangrænas ſubitaneas, cum intolerabili anguſtia, & morte cito ſubſequente; ſi autem hæſit in hypochondriis, tum maximum ſenſum ægritudinis circa ſtomachum parit, reliquis viſceribus minus acute ſentientibus, dein putrefacit obſtructiones ſanguinis in vaſis hepaticis, minuſque validis, unde gangrænæ, hepatis putredo, dyſenteria a putrefacto lethale.

Si circa viſcera, cor nempe & pulmones, anxietatis cauſa hæreat, ſanguinis ex corde egreſſum impeditum eſſe deſignatur, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Cognoſcitur autem hoc malum adeſſe ex læſione vitalium actionum, pulſus nempe & reſpirationis. Cum enim ſanguis ex corde libere expelli nequeat, arteriæ non dilatabuntur, adeoque pulſus erit debilis & vacillabit, & ob eandem cauſam brevi frigus extremarum partium aderit, quia non poterit ſanguis ad extrema corporis uſque propelli. Cum autem pulmonis per aerem inſpiratum dilatatio requiratur, ut ſanguis corde dextro expulſus libere per arterias pulmonales in anguſtias tranſire poſſit, & in præcedenti paragrapho demonſtratum fuerit, brevi impediri tranſitum per pulmonem, licet in aorta primum libero ſanguinis egreſſui obſtaculum hæſerit, patet ratio, quare ægri in hac anxietatis ſpecie omni reſpirationis molimine conentur viam facere ſanguini in arteria pulmonali hærenti: hinc illa ſuſpiria, & brevis & anheloſa reſpiratio, quam erecto corporis ſitu (quem in acutis morbis adeo damnat *Hippocrates*) levare conantur. Unde difficilis reſpiratio, vacillans pulſus, & extremorum frigus docent, anxietatis cauſam circa vitalia hærere, & mortem inſtare, niſi ſuccurratur illico.

Dum

Dum enim hæret in ſinubus venoſis, auriculis, cavis cordis, ſanguis, non potens propelli per arteriarum fines, ſtagnabit, adeoque concreſcet brevi, cum ex ſua natura in ſaniſſimo etiam homine adeo in concretionem pronus ſit; liquidiſſima pars a craſſiori ſecedens adhuc tranſibit per arterias, reſiduum eo magis inſpiſſabitur, polypoſas concretiones formabit, ſæpe poſtea, ſi evaſerint ex hoc diſcrimine ægri, tota vita non reſolubiles. Præterea dum immeabilis ſanguis cordis proximi vi urgetur in anguſtias arteriarum, & per febrium fortius agitur, (vide §. 671.) vitalia viſcera inflammabuntur, atque ob eandem rationem nata hic inflammatio ſubito in gangrænam tranſibit (vide §. 388. & 422) certo & cito lethalem (vide §. 432), uti in violentiſſima peripneumonia triſtiſſimis exemplis omnes conſtitit. Simul tunc adeſt intolerabilis anguſtia, quæ facit, ut miſeri continuo ſitum corporis mutent, & quaquaverſum ſe jactent in lecto, donec infarcto penitus pulmone ſuffocati pereant.

SI AUTEM HÆSIT IN HYPOCHONDRIIS &c. Quamvis hæc anxietatis ſpecies non adeo funeſta ſit, ac prior, tamen & inde multa mala metuenda ſunt, ac pariter moleſtiſſimo intolerabilis anguſtiæ ſenſu ægros afficit. Diſtinguitur autem a priori, quod reſpiratio non adeo impedita ſit, & pulſus arteriarum ſatis ſint expediti, quamvis febriles. Maxime autem notandum, quod, licet in hepate hæreat obſtaculum, trajectum cruoris per venam portarum impediens, præcipuus tamen ægritudinis ſenſus circa ſtomachum, & imprimis circa ejus orificium ſuperius, quod cardia vocari ſolet, percipiatur: hoc enim in loco prementis ponderis moleſtiſſimum ſenſum habent illi, qui paulo poſt, retrograda in ſanguineam maſſam bile, ictero fœdabuntur. Hunc locum indicant ſemper, imo ſæpe & pugnis contudiſſe vidi, dum ſummam illam anxietatem impatientiſſime ferebant. Notum eſt ex Anatomicis, magnam partem octavi nervi circa orificium ſuperius ventriculi locari, qui deinde per abdominalia viſcera omnia diſtribuuntur, forte ab illis pendet anxietatis perceptio circa hunc locum, dum turbatus humorum per viſcera abdominalia turbatur, impedito tranſitu ſanguinis per venæ portarum fines in hepate. Quamvis enim in reliquis viſceribus ab eadem hac cauſa, dum ſanguis per arterias allatus urget, nec venæ interim ſe evacuare poſſunt, magna diſtenſio fieri debere videatur, tamen vel minus acute ſentiunt, vel ſaltem anxietatis ſenſus ab hac cauſa in aliis locis non percipitur: dolores quidem vagos in variis abdominis locis, nunc circa lienem, nunc in inteſtinis, alterum periodicum præteriiſſe vidi ſæpius, & ab aliis auctoribus idem obſervatum legitur, verum ille ægritudinis & anxietatis ſenſus circa ſtomachum præcipue hæret. Dum hæc obſervaverat *Helmontius* (*in ſuo Capitulo* Confirmatur morborum ſedes in anima ſenſitiva, *p.* 451. *n.* 23.), dixit: *Icterus namque nunquam alibi vigere magis, quam in atrio ſtomachi, unde ſuas excitat anxietates & ſuſpiria, deſignans ibidem teſſeram ſuæ ferociæ verſari.*

Si jam deſideretur, ſtagnare ſanguinem in toto ſyſtemate venæ portarum, totum hepar immeabili ſanguine infarctum eſſe, patebit facile, quot & quanta mala hic metuenda ſint. Sanguis enim venæ portarum proximam bilis, per hepatis fabricam ſecernendæ, materiam habet, vaſa bilem jam ſecretam continentia, a vicinis infarctis & tumentibus comprimuntur, ſæpe etiam ductus excretorii utriusque bilis, cyſticæ nempe & hepaticæ, obſtructi ſunt in his morbis, hinc peſſima putredo exſpectanda eſt. Obſervatur enim, bilem ſtagnatione, uti & calore ultimo febrili, citiſſime corrumpi, & in cadaveribus eorumdem circa hepar primo incipientis putredinis ſigna apparent. Dum jam ſimul febrili impetu ſanguis in obſtructa hæc loca urgetur, vaſorum deſtructio, humorum effuſio, & gangræna, merito metuuntur: imprimis cum hepar adeo molle & friabile ſit, ut rudiori etiam attactu facile tenera ejus fabrica deſtrui poſſit. Hinc patet ratio, quare toties poſt icterum vomicæ putridiſſimæ in hepate inveniantur, vel & quandoque hepatis, jam vera putredine diſſoluti, tabes olidiſſimus dyſenteriam lethalem faciat. Dum febres continuæ remittentes autumnales, una cum levi hepatitide, in autumno epidemice hic

graſſabantur ante aliquot annos, aderat illa anxietas, urinæ color ictericus, & flavedo in adnata tunica oculorum: conſiſtit autem tunc pluribus caſibus, febres has male curatas cortice Peruviano, antequam illud obſtaculum in hepate ſolutum fuiſſet, poſt diuturnos languores putridiſſima dyſenteria oborta, e medio ſuſtulit plurimos.

§ 633. Inde optime novit Medicus, quid anxietas talis (631. 632.) pro ſua cauſa, & natura portat, quidque inde præſagiendum ſit, ſimulque diſtinguet totam anxietatem ab illa affecto genere nervoſo, abſque febre aegreſſa, & inter eam, quæ ab inflammatione acuta, quæ tunc per ſua ſigna prius ſe prodidit; inde cognoſcet hæc nam vehementia, duratione, loco hujus mali, cuncta pendentur & tegere poterit. Cur in omni fere morbo circa mortis articulum anxietas ultimam tragœdiam claudit? Cur ſpaſmodica anxietas parum, inflammatoria maxime, periculoſa? Cur inquies, jactatio, ſuſpiria, anhelatio, pervigilium in morbis inflammatoriis, ſuppuratoriiſque, mortis prænuncia?

Ex illis, quæ hisce præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, conſtat, duplicem diſtingui anxietatem, quarum una, circa vitalia viſcera hærens, impeditum ſanguinis egreſſum ex corde, ejuſque tranſitum impoſſibilem per arteriarum fines pro ſua cauſa & natura ponit, & imprimis circa pulmonalis arteriæ extrema obſtaculum tunc invenitur, uti demonſtratum fuit. Cognoſcitur hæc ſpecies reſpiratione difficili, pulſu debili & inordinato, extremarum partium corporis frigore, angoſtia ſumma: ſiniſtrum ſemper præſagium hujus anxietatis eſt, quia vel ſubita mors metuitur, vel a ſtagnante hic ſanguine naſcuntur polypoſæ maſſæ, quæ poſtea diras cordis palpitationes, a minimo corporis motu immaniter augendas, lipothymias, dyſpnœam, & plurima alia peſſima mala faciunt. Altera anxietas in hypochondriis ſedem ſuam habet, & diſtinguitur a priori, quod nec pulſus multum mutatus ſit, neque reſpiratio adeo læſa, cum nec in pulmone nec arteriis inde egreſſis obſtaculum ſit, ſed circa fines venæ portarum, præcipuum hujus ſignum eſt intolerabilis oppreſſionis ſenſus circa cardiam. Quamvis autem non adeo periculoſa ſit hæc anxietas, quam prior, plurima tamen inde mala metuenda eſſe in præcedenti paragrapho vidimus.

Verum quam maxime diſtinguendum eſt in omni anxietate, an a denſitate inflammatoria humorum tranſitus ſanguinis per ultimas vaſorum anguſtias impediatur, an vero ſpaſmo contracta vaſa ſuas cavitates anguſtaverint, quia longe alia medela tunc requiritur. Quibusdam enim hominibus adeo mobile & irritabile eſt genus nervoſum, & tam facile turbatur ſubtiliſſimi liquidi per nervos motus, ut a levi etiam animi affectu ſumma anxietas, ſpaſmi, dolores mirabiles, convulſiones &c. oriantur. Quam frequens autem anxietatis cauſa hæc ſit, docuit *Sydenhamus* (*In Diſſertat. Epiſtolari de Paſſione Hyſterica p.* 486.), qui tanta cum cura mutabilis illius & multiformis morbi, qui paſſio hyſterica & hypochondriaca vocari ſolet a Medicis hiſtoriam deſcripſit: notavit enim, chronicorum morborum dimidiam partem ab hoc affectu pendere. Pauciſſimæ enim fœminæ omnino ab hoc morbo immunes ſunt, & tantum fere illæ, quæ duris laboribus vitam tolerant: imo & plurimi viri, qui ſapientiæ ſtudiis dediti ſedentariam vitam agunt, his morbis obnoxii ſunt. Notavit autem *Sydenhamus*, illud imprimis mirabile in his morbis obtinere, quod, quamcumque partem corporis *ἀταξία* illa ſpirituum invaſerit, ſtatim producantur ſymptomata talia, qualia illi parti competunt, unde omnes fere morbos mentitur, & facile Medico fraudem facere poteſt, niſi ſollicite ad omnia attenderit, & magna peritia valuerit. Per omnes fere corporis partes varia hujus morbi phænomena recenſuit ille auctor, atque docuit, omnia hæc mala, quantumvis diverſa videantur, ab una tamen radice pendere, & eadem medela debellari poſſe. Nimia enim mobilitas nervoſi generis, & minor firmitas ſpirituum, qui, ut mira phraſi dixit *Sydenhamus* (*Ibidem pag.* 503.), *ſupremum in ſcala materiæ gradum conſtituunt, in ipſo enim immaterialis confinio poſiti*, morbi hujus ideam abſol-

abſolvunt. Qualis enim ſanguis eſt, tale ſerum, talis lympha, & reliqui tenuiores inde ſecreti humores videntur eſſe: verum in debilibus puellis, & viris, qui libris impalleſcere aſſueti vix corpus movent, ſanguis de vena miſſus inſtar aquæ rubellæ diffluit: dum vero laboribus exercitati ruſtici cruor in ſciſſilem maſſam concreſcit ilico: imo & ipſum ſerum ſanguinis in his ſæpe nimis in concretionem tendit: hinc admodum probabile videtur, ſubtiliſſimum illud noſtri corporis liquidum varios cohæſionis gradus habere poſſe. Videmus autem quotidie teneras puellas, viroſque, in quibus ſimilis ſanguinis craſis obtinet, a leviſſimo animi affectu turbari totos, a minimo fragore ilico contremiſcere, dum durum aratorem orbis ruina vix pavidum feriret; neque invicto magnanimæ mentis robori in tali homine hæc intrepiditas adſcribenda videtur, ſed tantum inde pendet, quod calloſum quotidianis laboribus corpus minus afficiatur, & firmior omnium fluidorum compages ſit. *Animi enim robur & conſtantia, quamdiu hoc corporis luto is incarceratur, a firmiore ſpirituum eiusdem famulantium maxime pendet* (*Sydenh. ibid.*). Unde inique agitur cum hyſtericis & hypochondriacis, dum amici, imo & ſæpe Medici, illos increpant, quaſi illorum culpa fieret, ut a leviſſimis etiam turbentur adeo, atque poſſent ratiocinio has turbas compeſcere. Miſeris enim his *non citius remedium adferre pertinax aliquod vel inſolentiſſimi Stoici decretum, quam odontalgiam prætervertit, qui firmiter ſtatuerit, ſe nullo modo permiſſurum, ut dentes dolore percellerentur* (*Ibid.*).

Cognoſcitur autem hæc anxietas ab affecto genere nervoſo orta, quod nulla febris illam præceſſerit, temperies ægri talis ſit, ut ſolida tenerrima, & fluida minus firma ſint, animi motus prægreſſi fuerint, vel liquidorum evacuationes validæ & ſubitæ, ſive ſpontaneæ, ſive a purgantibus, vomitoriis &c. aſſumtis, excitatæ: quotidianæ enim obſervationes docent, hyſtericas & hypochondriacos peſſime affici ab evacuantibus fortioribus quibusvis. Omnium certiſſimum & maxime pathognomicon ſignum eſt, ſi ingentem copiam urinæ limpidiſſimæ emittant tales ægri, dum illa anxietas adeſt, vel aderit brevi. Hoc urinæ profluvio fatetur *Sydenhamus* ſe imprimis cognoviſſe morum hunc morbum, dum varias larvas induens quævis alia mala mentiretur. Illa vero anxietatis ſpecies, quæ ab inflammatoria viſciditate ſanguinis, & hinc impedito tranſitu ejusdem per arteriarum extrema pendet, febrim comitem habet (vide § 588), imo illam febris acutæ ſemper præcedere ſolet, & præterea ſignis inflammationis (vide § 38e) diſtinguitur ab illa anxietate, quæ a turbato genere nervoſo pendet. Quam neceſſarium autem ſit ſollicite has anxietates per ſua ſigna cognoſcere, patebit ſequenti paragrapho, ubi de anxietatis cura agitur, quia oppoſita ſæpe medela in his requiritur.

Si jam ſimul ponderetur diverſa anxietatis vehementia, duratio, & locus, in quo origo mali hæret, reliqua omnia, quæ ad prognoſim faciunt, detegi poterunt. Quo enim validior fuerit anxietas & diutius duraverit, eo pejora mala expectanda ſunt. Si enim circa pulmonalis arteriæ extrema anxietatis cauſa hæſerit diu, ſive ob immeabilem ſanguinem, ſive a ſpaſmo, uti in aſthmate periodico fit, ſummus metus eſt polypoſæ concretionis ſanguinis in magnis illis vaſis & receptaculis circa cor, uti & dilationis aneurismaticæ aut varicoſæ magnarum vaſorum ex corde egreſſorum, imo & cordis ipſius: unde tunc poſtea, licet remotis his obſtaculis anxietas ceſſet, manent triſtiſſima & immedicabilia mala, de quibus alia occaſione in Commentariis § 176. dictum fuit. Simul etiam ex hactenus dictis patet ratio ſequentium.

CUR IN OMNI FERE MORBO CIRCA MORTIS ARTICULUM ANXIETAS ULTIMO TRAGŒDIAM CLAUDIT? Si enim excipiantur illi morbi, qui uno eo momento vitam finiunt, uti dum ſæviſſima peſtis ſamſſimos hominum, nihil omnino mali præſentientes, imo in foro verſantes, occidebat ilico, uti alia occaſione memoratum fuit: omnem reliqui morbi, dum in mortem tendunt, ſummam anxietatem faciunt: nihil enim aliud videtur eſſe ultima illa vitæ cum morte lucta in moribundis. Si autem conſideremus illa, quæ circa mortem contingunt, phænomena, apparebit facile ratio.

tio. Dum enim homo moriturus eſt, cordis vires debilitantur, uti docet pulſus, ſanguis ad extrema corporis uſque propelli nequit, hinc oritur pallor & frigus extremorum, hoc frigore conſtringuntur vaſa cutanea, hinc ſanguis venoſus in latiores venas derivatur, & ad cor dextrum tendit: arteriæ pariter contractæ hoc frigore, & ob imminutas vires cordis non amplius diſtentæ ſanguine impulſo, retrogrado motu ſanguinem verſus cor movent, hinc oritur maxima reſiſtentia cordi ſiniſtro, unde illud evacuari nequit, adeoque nec venæ pulmonales ſuum ſanguinem evacuare poſſunt in cor ſiniſtrum, oppletur hinc pulmo ſanguine, cordi dextro ſumma fit reſiſtentia, quam moribundi ſummo reſpirationis molimine ſuperare nituntur: arteriæ pulmonales manent repletæ, cor dextrum creberrime palpitans urget adhuc plenas arterias, exprimitur in cava aërea pulmonis ſolito viſcidior humor, qui expectorari non poteſt, tracheam implet, & ingratum illum ſtridorem (*de rochel*) in vaſis aëreis pulmonis facit, ſicque dilatatio pulmonis per inſpirationem magis & magis impeditur: hinc creſcunt reſiſtentiæ cordi dextro, donec tandem quieſcat, & homo moriatur. Verum §. 631 probatum fuit, anxietatem pro cauſa habere ſanguinis ex corde egreſſum impeditum: cum ergo illud in moribundis obtineat, patet ratio, quare anxietas ſumma in mortis articulo ſemper adſit. Confirmant hanc rem illi homines, qui ſub aquis ſuffocati, vel laqueo ſuſpenſi, revixerunt: omnes enim teſtantur ſe ſummam anxietatem percepiſſe, & paulo poſt nullius rei conſcios fuiſſe. Vixit adhuc ante aliquot annos ſenex hortulanus, qui ab hoſtibus fugientibus ex arbore ſuſpenſus, mox a ſuis, diſciſſo laqueo, liberatus, narravit ſæpius *Celeberrimo Boerhaavio*, quod, dum in laqueo hæreret, vidiſſet ſtatim ſummam lucem, fulguris inſtar, ſimul percepiſſet intolerabilem anxietatem, deinde vero nullius rei memor fuiſſet, donec poſtea ad ſe rediret. Non abſque ratione ergo *Seneca* (*Epiſt.* 54. *p.* 474.) aſthmatis periodici anxietates expertus dixit: *Brevis autem valde, & procellæ ſimilis, impetus eſt, intra horam fere deſinit. Quis enim diu exſpirat? omnia corporis incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt, hoc eſt, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.*

CUR SPASMODICA ANXIETAS PARUM, INFLAMMATORIA MAXIME PERICULOSA? Quia, dum eo uſque increvit anxietas, ut in animi deliquium incidant, vel paulo poſt inciderent ægri ſpaſmodica anxietate correpti, ſolvitur ſpaſmus, quia cor tunc ſanguinem verſus encephalon pellere debita vi nequit, hinc nec illud ſpiritus movere per nervos, adeoque ceſſat inordinatus ille influxus ſpirituum in quaſdam partes, & levatur anxietas. Patet hoc quotidianis obſervationibus in fœminis hyſtericis, dum gulæ muſculi, ſpaſmo coarctati, interceptum aërem in œſophagi tubo retinent, qui expanſus calore loci tumorem magnum facit, vicina omnia comprimentem cum ſenſu inſtantis quaſi ſuffocationis: ſimulac enim hæ mulieres animo linqui incipiunt, ſolvitur ſpaſmus, & valido ructu exploditur conclusus aër, totumque malum ceſſat. In aſthmate ſpaſmodico laborantibus idem apparet toties, qui dum in ipſo quaſi mortis limine verſari videntur, ſoluto ſpaſmo, reviviſcunt, & centenos ſæpe tales paroxyſmos patiuntur, ſemper inde emergentes, niſi forte repetito malo polypoſæ concretiones, vel morboſæ dilatationes vaſorum circa cor, aut cordis ipſius, factæ fuerint, unde ſæpe ſubitanea mors ſequitur. Multum huc facit, quod in hyſtericis & hypochondriacis, quibus ſpaſmodicæ illæ anxietates adeo familiares ſunt, minus in concretionem pronus ſit ſanguis, adeoque non tantum periculum ſit polypoſæ concretionis & aliorum malorum, quæ inde ſequuntur.

Verum in anxietate inflammatoria ſanguis immeabilis hæret circa arteriarum extrema, atque ſanguis ex corde pulſus in hæc obſtacula, liquidiſſima exprimit, condenſat reliqua, unde omni momento augetur cauſa mali, & brevi mors ſequetur, niſi ſubito ſolvi poſſit obſtruens illud inflammatorium, quod ſæpe fieri nequit.

CUR SOPOR, JACTATIO &c. Peſſimorum horum ſymptomatum congeriem, ubi opti-

Digitized by Google

optima notavit *Duretus* (*In Coacas Hippocr. p. 3 & 4.*), videtur *Hippocrates* δυσφορίην vocabulo expreſſiſſe, atque ubique damnaſſe, tanquam lethale in morbis ſignum, quando nempe ægri difficillime morbum ferunt, omnis figuræ, ſitus & loci impatientes. Et contra omnia bona ſperari juſſit, ſi ægri morbum facile ferent. Imo & vulgus conſtanti obſervatione pro peſſimo omine in morbis habet, quando abſque cauſa ægri lectum mutare volunt, aliove in loco decumbere, dumque inquieta corporis agitatione ſitum omni momento fere mutant tales ægri, imminentem jam mortem agitare miſeros apta ſatis phraſi dicitur. Anxietas enim illa & continua corporis jactatio, cum ſuſpiriis & anhelatione, notat, ſanguinem amplius ex corde dextro per pulmonem pelli non poſſe, adeoque ſuffocationem & mortem brevi inſtare, ſive hoc fiat, ſanguine inflammatoria denſitate immeabili pulmonalis arteriæ extrema obſtruente, ſive in morbis ſuppuratoriis, phthiſi, empyemate &c. conſumtus pulmo fuerit, vel ſic finaliter morbi vi & diuturnitate vires vitales, ut movendo ſanguini per arteriarum anguſtias non ſufficiant amplius. Pervigilium vero tunc adeſſe ſimul facile patet, quia ſumma anxietas omnem omnino ſomnum impedit.

Notandum tamen, ſolam illam inquietam corporis agitationem non ſemper adeo funeſtam eſſe, niſi ſimul in morbis acceſſerit anhelatio, & ſuſpiria illa, quæ impeditum ſanguinis tranſitum ex corde dextro per pulmones deſignant. Criticam enim perturbationem ſæpe comitatur hæc jactatio & anxietas, ſed abſque ſignis infarcti adeo pulmonis. Sic anxietatem cum pervigilio inter ſigna futurarum parotidum numerat *Hippocrates* (*Prorrhet. l. 2. tom. 8. pag. 802. 803. & in Coacis Prænot. n. 563. ibid. pag. 885.*). Inter ſigna futuræ hæmorrhagiæ recenſet anxietatem ſubitaneam cum pervigiliis (*Coac. Prænot. n. 213. ibid. pag. 858*). Anxius, lumbis dolentibus alvum humectari dixit alibi (*Coac. Prænot. n. 568. ib. p. 885*). Jactationes vero illas corporis, quæ cum frigore ſunt, peſſimas metuendas dixit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n. 2. ibid. pag. 853*), quia tunc vitales actiones peſſime ſe habere indicatur.

§. 634. INde etiam patet, quam varia requiratur medela ad ſævitiem hujus mali leniendam; quæ tamen omnis cognoſcitur, & applicatur, cognita prius indole ipſius ſymptomatis. Ubi ergo advertitur affectio ſpaſmodica cauſa eſſe, hæc tollitur leniendo acre irritans (603. 604. 605.), id expellendo per vomitoria, purgantia, ſudorifera, diuretica, abſterſiva, diluendo aquoſis calidis, ſedando animi affectum, laxando fibras, vaſa, viſcera (35. 36. 54. 55.), compeſcendo vim liquidi nervoſi per anodyna, & narcotica. Si ab inflammatorio vitio, id ſolvendo, diluendo, ejuſque vaſa laxando, impetum denique liquidi vitalis refrenando, huc maxime faciunt potus largus, calidus, aquæ mulſæ farinoſæ nitroſæ ſubacidæ leviſſime aromaticæ, fotus, cataplaſma, epithema, emplaſtra applicata loco affecto, quæ fiant ex diluentibus, laxantibus, emollientibus, anodynis, clyſmatibus ſæpe, parva copia ſimul injectis, diu, ſi fieri queunt, retentis, quæ facta ſint ex iiſdem, vapore aquæ calidæ, emollientibus miſtæ, per nares, oſque, in pulmones aſſidue ducto.

Nihil magis damnoſum fuit arti Medicæ, quam generalia illa morborum nomina, quæ minus attentos in peſſimos errores quandoque deduxerunt. Si enim, audito anxietatis nomine, quis ſtatim de remedio cogitet, antequam ſedulo anxietatis cauſam in corpore præſentem inveſtigaverit, caſu tantum proderit, licet decantatiſſima etiam remedia exhibuerit, & ſæpiſſime nocebit ægris, cum penitus diverſam medelam requirat idem morbus, prout a varia cauſa ortum duxit. Summa ſtimulantia, ut ſpiritus cornu cervi, ſalis ammoniaci, ſuccini tinctura &c. in hyſtericis fœminis ſæpe proſunt illico, dum ob inordinato ſpirituum motu ſpaſmodica anxietas adeſt: verum eadem hæc data, dum inflammatoria denſitate ſanguinis per pulmonaris arteriæ aut aortæ fines liberi tranſitus impeditur, vera venena ſunt, & malum augent

immenter. Contra vero valida ſanguinis miſſio in anxietate Inflammatoria ſummum remedium eſt, hyſtericis vero mulieribus, niſi ſimul plethoricæ fuerint, magna ſanguinis jactura, uti & aliæ quævis validæ evacuationes, ſummopere nocent. Unde patet, prius ex ſignis præcedentibus paragraphis enumeratis, cognoſci debere indolem hujus ſymptomatis, antequam cum fructu medela adhiberi poſſit. Cum ergo præcipua diſtinctio ſit inter cauſam anxietatis Inflammatoriam, & ſpasmodicam dictam, duplex præcipue cura requiritur. Illa autem diverſitas, quæ a loco affecto pendet, non tantum diſcrimen facit, niſi quod parti affectæ topica medela adhibeatur. ſive enim immeabilis ſanguis circa arteriarum fines, ſive circa venæ portarum extrema, hærens anxietatem fecerit, eadem indicatio jubet ſolvere hoc impactum, & expedire vias: verum vapores aquoſi calidi, inſpirando hauſti, directe in pulmonem venient, & vaſa laxando, diluendo &c. pulchre proſunt, uti ſtatim dicetur: ubi vero in hepate hæret malum, fomenta hypochondriis applicata, clyſmata ſimilia majeſta &c. merito laudantur.

Ubi ergo adverititur affectio spasmodica causa esse &c. Quam maxime notandum hic eſt, aliquando cauſam ſpasmodicam anxietatis a ſola motata cogitatione pendere, adeoque nihil corporei habere, uti dum hyſterica mulier ſola recordatione paſſæ olim contumeliæ in paroxyſmum delabitur: quandoque autem aliquid applicatur nervis, per varia loca corporis diſperſis, quod aptum eſt turbare totum ſæpe genus nervoſum, & motus ſpasmodicos, & intolerabilem aliquando anxietatem producere. Sic Moſchi, Ambræ griſeæ, aut Zibethi fragrantia, ſolos olfactus nervos afficiens, hyſtericos paroxyſmos toties excitat: imo docet Hiſtoria Medica, nervos in locis etiam difficillimis corporis poſitos, dum afficiuntur, totum ſenſorium commune, & omnes functiones inde pendentes turbare poſſe. Omnium tamen frequentiſſima mali illi effectus obſervantur, dum nervi per ventriculum & inteſtina diſperſi irritantur ab acribus, vel a ſordibus hic collectis, vermibus reptantibus &c. afficiuntur: blanda enim & iners pituita in ventriculo fluctuans moleſtam anxietatem producere valet, quæ, excuſſa per vomitum hac ſaburra, illico tollitur. Idem ob alimenta difficilius digerenda in debilioribus hominibus toties obſervatur. Omnium frequentiſſime in febribus talis anxietas oritur, dum acrior bilis, vel ante febrem talis præexiſtens, vel per febrim, ſic mutata, in ventriculo vel inteſtinis fluctuat: moleſtam anxietatem, & irrequietam corporis agitationem, in meipſo tali morbo laborante, & in aliis pluribus, obſervavi, quæ ſtatim vomitorio dato curabatur feliciter.

Ubi ergo in febribus, abſque læſione reſpirationis, vel ſignis inflammatoriæ denſitatis ſanguinis, anxietas adeſt, de hac re ſemper cogitandum eſt, & inquirendum ſedulo, an aliquid acre vel moleſtum, in ventriculo vel inteſtinis hærens, anxietatis cauſa ſit. Quomodo autem acria irritantia ſemet poſſint, paragraphis in textu citatis dictum fuit. Omnium tamen tutiſſima medela ſit, ſi acre vel moleſtum illud, nervos ventriculi & inteſtinorum irritando ſpasmodicam anxietatem faciens, expellatur de corpore. Si in ventriculo illud hæreat, vomitorio commodiſſime tollitur, ſi vero in inteſtinis fuerit, purgante medicamento per alvum educitur. Leniora tamen hic imprimis conveniunt quæ, ſub ad hunc numerum in Materia Medica habentur, ne nimio tumultu excitato febrem augeant. Neque ſæpe magna moles noxiorum humorum in his locis hæret, quæ omnia hæc mala producit: fatetur enim *Sydenham* (*Sect. 1. c. 4. p. 45.*), ſe ſæpe miratum fuiſſe, dum examinaret illa, quæ vomitu ægri rejecerant, & videret materiam expulſam neque mole valde ſpectabilem, nec pravis qualitatibus inſignem fuiſſe: tamen hoc facto ſedabantur nauſea, anxietas, jactatio, ſuſpiria luctuoſa, & alia moleſta in his febribus ſymptomata; & quod reliquum erat morbi, facile debellabatur: ubi vero metuebat, ne vaſa, copioſo ſanguine diſtenta, in cerebro vel pulmonibus rumperentur inter vomendi conatus, ſanguinis miſſionem præmittebat; &, finita operatione emetici vel cathartici medicamenti, excitatas turbas paregorico remedio dato ſopiebat: ſicque levavit tutiſſima in febribus hæc ſymptoma-

tolli poſſe. In infantibus, dum lactis coagulati maſſæ in ventriculo hærent, quæ nec ſurſum nec deorſum expelli poſſunt ob nimiam molem, anxietas ab hac cauſa obſervatur, quam irrequieta corporis agitatione teſtantur miſelli, & ſæpe inde convulſi pereunt. Datur tunc ſæpe Venetus, cum vitello ovi tritus & ſolutus, ut dividantur & attenuentur hæc concreta, & dein leni vomitorio vel purgante expelli poſſint.

Accidit aliquando, ut illud irritans, anxietatis cauſa, his vis extenuat, ſed longe ſubtilioris indolis per ſudores excitatos diſſletur de corpore. Obſervavit hoc *Sydenhamus* (Sect. 2. c. 2. p. 153) in febre peſtilentiali, atque ingentis commiſſum erroris fatetur. Nobilem enim fœminam curabat febre ardente, cum vomitu, anxietate, & reliquis ſymptomatibus modo enumeratis laborantem, præmiſſa venæ ſectione emeticum dedit, quod in aliis febribus adeo profuerat, ſed incaſſum, nam alvi profluvium ſuccedebat, quod ſemper emetico dato præcaveri, in aliis febribus noverat, ac poſtea anomala penitus ſymptomata ſequebantur, atque ægra circa diem decimum quartum morbi periit. Abſtinuit poſtea in ſimilibus febribus hac methodo, &, præmiſſa moderata venæ ſectione, ſudoriferis remediis morbum aggrediebatur, & feliciſſimo cum ſucceſſu, modo ſudores excitati per viginti quatuor horas abſque ulla interruptione profluerent, pota tenui calido leviter aromatico continuo exhibito: ulterius enim horis ſudor magis copioſus cum ſummo levamine prodibat. Quod ſi moleſtus vomitus impediret, quo minus ſudoriferum remedium propinari poſſet, ſolo tegumentorum pondere ſudorem excitare moliebatur, atque ſimulac ſudor promanare incipiebat, ſtatim vomitus ſedabatur, *cum materia morbifica viam verſus ambitum corporis ſeſe exporrigeret*. Sic diſcimus, valeris aliquando modo tentari debere expulſionem acris illius irritantis, quod anxietatem in febribus facit. Facile autem patet, in febribus calidiora illa ſudorifera vitanda eſſe, ne nimis augeatur febrilis motus, vel ſi ſimilia dentur, tenui liquido potato diluenda eſſe, uti & *Sydenhamus* fecit. Formula decocti talis ſudoriferi ad hunc numerum in Materia Medica habetur, atque ad hanc normam plures alia ſimiles concinnari poſſent: in quibus omnibus requiritur, ut ſimul diluant humores, & vias laxent, unde ex aquoſis cum lenibus aromaticis optima parantur. Acetum ſex vel octo partibus aquæ dilutum addito ſaccharo vel melle ad ſaporis gratiam calide potatum, optime ſudores movet, ſimul ſanguinem diluit, & omni putredini efficaciſſime reſiſtit. Omnia autem hæc & per diureſim agunt, ſi alio regimine adhibeantur: ſi enim, tecto ſtragulis corpore ægri, hæc propinentur, plerumque ſudores movent: ſi vero frigidiuſculo aeri æger exponatur, eadem aſſumta per urinæ vias potius agent. ſimul etiam diluendo & abſtergendo hæc remedia prodeſſe, facile patet.

SEDANDO ANIMI AFFECTUM. Summas ab animi affectibus validioribus anxietates naſci poſſe, noverunt omnes, imprimis a triſtitia & metu. Si æger ergo febre decumbens, facile mobilis ſit, & aliquid contigerit, a quo animi affectus moti fuerunt, anxietas inde nata non pendet a febre, vel vitio humorum minus meabilium, ſed a turbato genere nervoſo per hos animi motus, qui ergo ſedari debebunt. Quomodo autem, & per quæ remedia hoc fieri poterit, in Commentariis § 104. explicatum fuit.

LAXANDO FIBRAS, VASA, VISCERA. Nimia enim & ſpaſmodica contractio fibrarum, vaſorumque & viſcerum, quæ ex his componuntur, impedit liberum humorum tranſitum per vaſa: ſi ergo laxari poſſit id, quod nimis contractum eſt, tollitur malum. Verum quidem eſt, non adeo hic peccare nimiam rigiditatem partium ſolidarum, ſed potius morboſam earundem contractionem per acria applicata, vel inordinatos ſpirituum in fibras motrices influxus: adeoque videntur tantum hic convenire illa, quæ acrimoniam irritantem tollunt, vel leniunt, aut inordinatos ſpirituum motus compeſcunt. Notum tamen eſt naturalem vaſorum contractionem ſic poſſe minui per laxantia applicata, ut tranſmittant longe craſſiores humores, quam in ſanitate ſolebant, adeoque eadem hæc poterunt mutare morboſam hanc & ſpaſmodicam contractionem. Ideo veteres Medi-

ci

ei ad tetanum curandum humida & pinguibus fomentis utebantur, unguentis molliſſimis partes perfricabant, imo ſic affectos toto corpore balneis ſimilibus immergebant, uti alia occaſione in Commentariis §. 234. 3. dictum fuit. Quomodo autem laxari poſſint fibræ, vaſa & viſcera, paragraphis in textu citatis explicatum fuit.

Compescendo vim liquidi nervosi per anodyna et narcotica. Quantum often hæc habeant, ad ſedandas illas turbas, quæ ab animi affectibus excitatæ fuerint, in Commentariis §. 104. dictum fuit. Videri poſſunt & illa, quæ in Commentariis §. 202. & 229. 2. de illorum uſu & efficacia habentur. In omnibus enim illis caſibus, ubi ſpaſmodicæ affectiones adſunt, ſummum remedium dant anodyna & narcotica. Ubi ergo anxietas eſt, abſque ſignis inflammationis, tuto ad hæc confugere licet. Quantum autem boni ab horum uſu prudenti in morbis, ad anxietatem & alia peſſima ſymptomata tollenda, ſperari poſſet, docuit *Sydenhamus*, qui intolerabilem anxietatem in febre putrida varioloſa nullo modo compeſci poſſe obſervavit, niſi narcotico, & quidem ſæpe repetito, ſi urgeat hoc ſymptoma: imo monuit, plurimos hoc morbo periiſſe, quia his auxiliis deſtituti fuerant. Dum enim ichor varioloſus, in ſanguinem reſorptus, turbat omnia, & validiſſimam febrim incendit, tam violentum obſervavit naſci ſpirituum orgaſmum in his ægris, ut niſi his auxiliis compeſceretur, brevi mors ſequeretur. Unde & narcoticum remedium in peſſima variolarum ſpecie non tantum octava quaque hora propinandum juſſit, verum etiam voluit, ut ſemper præſto eſſet nova ejus doſis, ſi forte recrudeſcens ægritudo & anxietas illius uſum poſceret. De his autem in variolarum hiſtoria pluribus dicendum erit.

Si ab inflammatorio viscido &c. Hæc eſt periculoſiſſima anxietas, & inprimis ſi inflammatorium illud viſcidum circa pulmonalis arteriæ fines hæſerit; uti enim dictum fuit ad §. 671. licet primo circa aortæ fines tale obſtaculum fuerit, quod ſanguinis e corde ſiniſtro egreſſum impedit; brevi debebit & pulmo in ſuis vaſis obſtrui, & ſimile obſtaculum cordi dextro fieri, quo illud impeditur ſanguinem per pulmonem tranſmittere. Si vero circa venæ portarum extrema in hepate ſimile malum hæſerit, majores adhuc anxietas fere, licet & inde peſſima mala naſci poſſint. Curatio in utroque poſtulat, ut illud inflammatorium viſcidum ſolvatur & diluatur, & vaſa laxentur, ut facilius tranſmittere poſſint illud, quod impactum hæret: omnium citiſſime cum perficitur, ſi utrumque ſimul obtineri poſſit. Quomodo autem, & per quæ remedia hæc fieri poterunt, & in hiſtoria inflammationis, & in febrium cura generali ad § 612 613 614. 615 dictum fuit. Interim tamen ſummum diſcrimen, quod ſæpe hic obtinet, poſtulat ut efficaciſſima quævis ſimul & ſemel adhibeantur. Quam maxime autem conducet, ut impetus vitalis liquidi ſic refrænetur, ut ſanguis non urgeat valide in loca obſtructa, quia ſic liquidiſſima pars tantum impingeretur, reliquum tanto plus inſpiſſatus, & in majores vaſorum anguſtias pulſus, adeoque periculoſum adeo malum omni momento pejus redditur. Larga hinc miſſio ſanguinis prodeſt, niſi extrema jam frigida, & debilis & inordinatus pulſus docuerint, pauculum tantum adhuc meabilis ſanguinis per vaſa circumduci, tunc enim, hoc per venæ ſectionem eductio, ſæpe mors acceleraretur. Ad hunc ſcopum etiam faciunt artuum ligaturæ, ut pro aliquo tempore, venis compreſſis, ſanguis hic detineatur, ne ad cor delatus majores anguſtias faciat. Simul omni modo diluens vehiculum ſanguini admiſceri debet, potando decocta farinoſa cum melle, fructibus horæis mitibus, additis leviſſimis aromatibus, ne tam larga diluentium copia debilis jam corpus languens nimis. Inprimis hic conveniunt amara illa lacteſcentia frigida, de quibus in Commentariis § 614 dictum fuit. Additur his nitrum, cujus ſumma efficacia in reſolvendo inflammatorio viſcido adeo nota eſt. Simul & per fomenta, balnea, epithemata &c. venis bibulis cutis externe ſimilia applicantur, & inprimis circa loca affecta, ut omni modo poſſibili diluentia & attenuantia, venis recepta, ad locum affectum perveniant: hæc

enim

enim ſpes eſt, ut illa delata ad cor, & inde verſus loca obſtructa, cum tenuiſſima ſint, adhuc tranſire poſſint, & ſimul, dum tranſeunt, actione vaſorum tuta & conquaſſata tam viſcido inflammatorio in vaſorum anguſtiis hærente, partem illius ſolvant, ſicque vias ſanguini, ex corde pulſo, expediant. Eundem uſum habent clyſmata ex ſimilibus parata, quæ ſæpe debent injici, ſed parca copia ſimul, quia ſi major copia liquidi per anum injiciatur, brevi oritur teneſmus deponendi alvum, & expelletur iterum, quod injectum fuerat. Indicatio autem hoc jubet, ut diu retenta oſculis venarum in cava inteſtinorum hiantium reſorbeantur, ſicque ſanguini miſceantur, unde ſi alvum poſt clyſma injectum ſtatim depoſuerit æger, mox alterum ſimile applicandum erit: atque in his omnibus acriter pergendum eſt, donec anceps hoc levari incipiat malum. Pulcherrimum præterea uſum habent clyſmata, ubi in anguſtiis venæ portarum viſcidum inflammatorium hæret, quia, venis inteſtinorum in venam portarum directe ſe exonerantibus recepta, ſtatim ad locum affectum, vix mutata, pervenient. Monendum præterea videtur, ne ſi circa pulmonem anxietatis cauſa hæreat, talia præſcribantur remedia, quorum operoſa præparatio ſæpe horas requirit. Simplex hordei decoctum, cum oxymelle, nitro, rob ſambuci, ribeſiorum & ſimilibus, quæ ſemper in officinis præſto ſunt, urgenti huic indicationi ſatisfaciunt, & ex ſimilibus clyſmata parari poterunt: periculoſum enim tale malum ſubitam medelam poſtulat, atque interim ſimplicibus his, efficaciſſimis tamen, remediis uti poſſumus, dum præparantur magis operoſa, ſi & illa requiri videantur. *Hippocrates* (*De victu in morbis acutis tom.* 11. *p.* 145. 146) in febribus illis cum jactatione continua corporis, quas [illegible] vocant, & in quibus hypochondria contenduntur, & decumbentes in eodem ſitu manere nequeunt, & extrema omnia perfrigerantur, maxima quidem diligentia & cuſtodia opus eſſe monuit; ſed ſimul juſſit, ut nihil aliud quam oxymel aquoſum ſumerent, interimque in loco obſcuro decumberent in ſtratis quam molliſſimis reclinati, & longo tempore eundem decubitum perferrent, & quam minime ſe jactarent (motu enim corporis ſanguinis venoſi motus verſus cor acceleraretur, adeoque augeretur anxietas) ſimul voluit, lini ſemen aqua & oleo coctum calidum hypochondriis applicandum eſſe. Unde patet, *Hippocratem* graviſſimo huic malo ſimplicem ſatis medelam adhibuiſſe. Si autem omnia hæc antecedenter applicata minime profuerint, nihil aliud ſupereſſe videtur, tuncque brevi mors his anguſtiis finem imponet, ſi nempe in pulmone hæſerit malum, in hepate enim non adeo tam lethale eſt. Pretioſiſſima tum illa remedia ex Porcino lapide, Bezoar &c nihil hic efficere valent, quamvis adeo laudentur a multis: interim tamen, ne aliquid negligi videatur apud divites, ſimilia dari poterunt, modo his non confidat quis, & alia efficaciora longe remedia negligat.

Ubi vero in pulmone hærens viſcidum inflammatorium anxietatis cauſa eſt, ſummum uſum habet vapor aquæ calidæ, inſpirando directe in pulmonem attractus: adducuntur & emollientes herbæ quandoque, quamvis tamen præcipua efficacia a vapore aquæ exſpectanda ſit, virtus enim emollientium herbarum in decocto vel infuſo manet, neque tam volatilis eſſe videtur, ut una cum vapore aſſurgere poſſit. Sæpe tamen ſimilia addantur, ne nimia remedii ſimplicitas contemtum pariat. Vapor aquæ calidæ, quo nihil magis laxat & emollit, ſic directe pulmoni applicatur, vaſa infarcta & obſtructa laxantur, & impactus vaſorum anguſtiis ſanguis diluitur. Admodum enim veroſimile videtur, partem vaporis aquoſi ſic applicati non tantum abſorberi venis bibulis, verum etiam arterioſas fiſtulas minimas, tenuiſſimum rorem in pulmonis cava aerea exhalantes, ingredi. Ubi enim alia occaſione monitum fuit (vide Commentaria §. 398. 3.) illa arteriæ pars, quæ pone locum obſtructum hæret, vacua eſt, adeoque & omnes rami illius arteriæ, qui ultra obſtructionis locum ex illa prodeunt, vacui erunt, hinc poterit vapor aquæ ingredi illos ramulos, qui in ſuperficiem aeream pulmonis hiant, hac vi, qua minimæ fiſtulæ cavæ contigua liquida trahunt.

ſtui. Dum ergo diluens & laxans rupedium ſic externa applicatione ad locum affectum pertingat, & interne ſimilia ſumta circulationis lege huc deducuntur, ab utraque parte moleculæ obſtruentes allauntur, & totum fit, quod ab arte hactenus cognita exſpectari poterit. Noverat Celeberrimus Boerhaavius in hac urbe hominem, qui felici ſucceſſu in anginis & peripneumonia curandis admodum celebrabatur: adhibebat autem vaporem calidum per infundibulum ore attrahendum. Quamvis autem revelare noluerit, quibus uteretur remediis, hoc ſaltem noſcebatur, quod infuſum herbarum quarundam in aqua factum, addita aliqua aceti quantitate, adhiberet. Præcipuas tamen curationes in anginis ſanandis perfecit, dum maturus abſceſſus circa fauces emollitus hoc vapore citius rumperetur, ad quam rem multum faciebat concuſſio harum partium per tuſſim ab aceti vapore excitatam. Cum autem in hac anxietatis ſpecie tuſſis non conducat, ſolus aquæ calidæ vapor magis prodest.

§. 635. SI vero usquam, hic profecto mali atrocitas citam, tutamque medelam efflagitat.

Ubi enim in febre, imprimis acuta continua, anxietas adeſt, & ſigna docuerunt, arteriarum extremis obſtructis egreſſum ſanguinis ex corde impediri, mors inſtat, niſi ſubito tolli, vel ſaltem mitigari poſſint hæc impedimenta. Numquam ergo Medicus recedere ab ægro tali debet, niſi de periculo ſummo præmonuerit amicos, & omnia illa adhibuerit, a quibus aliquid boni exſpectari poterit. Quamvis autem majores inducias ferat ſimile malum, ſi circa venæ portarum extrema in hepate hæſerit, tamen neque & hoc perfunctorie tractandum eſt, cum peſſima & inde mala fieri poſſint, & mole ſuſſimus ille ſummæ anxietatis ſenſus ſolutam medelam poſcat. Quin imo & in ſpasmodica anxietate, quamvis omnium minime periculoſa, idem verum eſt: ſi enim hæc circa pulmonis vaſa hæſerit, polypoſæ concretiones, aneuriſmaticæ, vel varicoſæ dilatationes vaſorum circa cor, imo & cordis ipſius metuendæ ſunt, ſi diu duraverit tale malum.

SITIS FEBRILIS.

§. 636. SItis ſiccitatem, liquorum immeabilitatem, acrimoniam ſalſam, alcalinam, bilioſam oleoſam, putrida excrementa viæ primæ, pro cauſa ſua habet.

Dum liquidi validus appetitus adeſt, ſitire dicitur homo, quam ſenſum omnes noverunt, cujus tamen diſtinctam ideam verbis deſcribere nemo poteſt: interim tamen nullus dubitat, quemvis alium ſitientem habere ſimilem perceptionem, ac in ſe ipſo expertus, dum ſitit. Semper tamen ſitis frigidum potius quam calidum potum poſtulat, plerumque ſubacidulum. Hinc dum æſtivis ſub fervoribus, vel febris æſtu, ſitiunt homines, acidulum lactis ſerum, citri ſuccum, & ſimilia avidiſſime expetunt, amara, dulcia, ſpirituoſa &c. faſtidiunt. Verum uti fames naſcitur, dum per vitæ & ſanitatis actiones periſtorum de fluidis & ſolidis reſtauratio requiritur, & hac ſenſu monetur homo, ut alimenta aſſumat, ſic & ſitis ſalutari neceſſitate impelli homines, ut ſumant liquida aquoſa, quæ defectum ſuppleant, vel illa, quæ in machinæ noſtræ deſtructionem tenderent, corrigant diluendo, aut diluta expellant per ſolitas vias de corpore. Hinc Adorandus Creator fami & ſiti moleſtum ſenſum copulavit, ſimulque fecit, ut oblectamentum perciperent homines, dum ad famem ſedandam alimenta, ad ſitim vero potus, aſſumunt. Illo enim grato aut ingrato, quod ideas perceptas comitatur, trahimur longe fortius, quam ſi exactiſſimo ratiocinio perciperemus quædam facienda vel omittenda eſſe. Numquid ſic nec precibus, imo ſæpe nequidem mortis intentatæ minis, a moroſo ægro impetrare poſſint Medici,

Digitized by Google

dici, ut ſumant oblata ipſi remedia? verum famelico aut ſitienti homini nulla perſuaſione opus eſt, ut cibum vel potum ſumat. Unde videtur merito concludi poſſe, dum in mente ſitis percipitur, adeſſe in corpore illas cauſas, quæ requirunt liquidi ingeſtionem. Conſiderandum jam eſt, quænam mutationes corporis obſervata docuerint eſſe ſitis cauſas.

Siccitatem. In homine ſano tota cutis externæ ſuperficies, oculi, nares, os internum, lingua, fauces &c. madida ſunt, atque illud ad functiones harum partium naturales requiritur. Cum enim totum corpus undique perſpirabile ſit, tenuiſſimum liquidum, per externa vaſculorum exhalantium oſcula expulſum, humectat omnia. Ubi ergo illud deficit, vel quacumque de cauſa per hæc vaſcula non tranſit, ſiccitas adeſt, quia calore corporis & aere ambiente diſſiatur brevi omne, quod adeſt, humidum. Cognoſcitur facile illa ſiccitas, dum adeſt, ex cutis ſqualore, lingua, faucibus, naribus &c. conſueta humiditate privatis: ſimul autem talem ſiccitatem comitatur ſitis. Dum enim ſaniſſimus homo æſtivis caloribus per loca impervia ſabuloſa iter facit, brevi ſentiet totum os, nares &c ſiccari, ſed & ſimul ſitiet, quia functionum integritas requirit, ut reſtituatur ingeſto liquido illud, quod per calorem majorem diſſlatur de corpore. Neque obſtat, quod hydropici, in quibus aquæ colluvies tanta eſt, ſæpe adeo ſitiant. Nam in illis aqua in cavis corporis majoribus & minoribus colligitur quidem, interim tamen reliquæ partes naturali ſua humiditate privantur. Sic videmus in aſciticis, dum abdominis tumor increſcit quotidie, emaciari reliquum corpus, & vere maraſmo quaſi contabeſcere: imo & in illis tunc lingua & fauces aridiſſimæ ſunt. Accedit, quod tunc impetens immanis ſitis hydropem comitatur, quando incipiunt ſtagnantes in cavis corporis aquæ computreſcere. Unde & ſitim pro peſſimo ſigno in hydrope habuerunt Veteres Medici, uti poſtea dicitur, quia vel deſignat ſtatam putredinem, vel omnem ſanguinis aquam ex vaſis elapſam in cavis corporis colligi.

Liquorum immeabilitatem. Fluida noſtri corporis immeabilia eſſe dicuntur, quando non poſſunt expedite tranſire per illas vaſorum anguſtias, per quas ſecundum ſanitatis leges fluere debent. Hæc autem immeabilitas præcipue pendet ab adunatione molecularum fluidi in majores maſſulas, quæ prius ſejunctæ erant (vide § 115). Inter illa autem, quæ adunatas moleculas ſeparant, diluunt, & reſolutio per attenuans liquidum advectum, permiſtum, & motum (vide §. 232) principium locum tenent. Unde, ubi talis conditio humorum adeſt, ſemper & ſitis percipitur, qua monetur homo, ut diluentem & attenuantem potum aſſumat, ſaluti naturæ inſitus. Hæc eſt ratio, quare inter effectus inflammationis (vide § 382 S.) & ſitis numerabatur. Ob hanc cauſam in frigore febrium intermittentium videtur adeſſe intenſa ſæpe ſitis, quia circa extrema vaſcula tunc ſtagnant humores ſanguinei (vide § 577), imo ſæpe & in pulmonali arteria hærentes intolerabilem anxietatem faciunt.

Acrimoniam salsam, alcalinam, biliosam, oleosam. Omnes humores noſtri ſani, uti alia occaſione jam dictum fuit, blandi ſunt, ſi bilem & urinam exceperis, & quidquid in humoribus a blanda hac indole degenerare incipit, mutilum, imo & noxium, corpori eſt: unde naturali lege de corpore expellitur, per alvi & urinæ vias, fortem etiam per inſenſibilem dictam perſpirationem. Per alvum naturaliter quidem compacta & figurata excrementa deponuntur, quæ ex indigeſtibili cibo parte, & humorum, in cava ventriculi & inteſtinorum effuſorum, fæce conſtant. Verum per urinam & perſpirationem ingens copia liquidi aquoſi, una cum ſalibus & oleis ſanguinis nimis attenuatis & jam acrioribus, diſſlatur de corpore, & videtur aqua vehiculum præbere, quo illa diluuntur. Ideo ſimulac vel ex ingeſtis acrioribus, vel ex ſpontanea humorum noſtrorum degeneratione, major acrimonia in fluidis naſcitur, ſitis præſto eſt, quæ aquoſum tenuem potum poſcit, ut ſit hæc acria dilui poſſint, & diluta tuto expelli per ſolitas vias de corpore. Sic ſi quis ſalſamenta in prandio ingurgitaverit, ſitiet poſtmeridiano tempore, donec al-

illud acre muriaticum, potu aſſumto dilutum, eluatur. Idem experiuntur illi, qui majori copia acria condimenta ex alliis, cepis, ſinapi, raphano ruſticano &c., alcalinis jam vel ſaltem alcaleſcentibus, ſumpſerunt. Prout autem hæc acria facilius extricari poſſunt & dilui, vel non, ita & ſitis intentione & duratione differt: unde dum oleoſa tenacitate involuta acrimonia aquoſis difficilius elui poteſt, pertinaciſſima ſitis naſcitur, uti patet in illis, qui pingue lardum, vel carnes opimas, equino ſale condita aſſumpſerunt. Verum & olea, quamvis blanda fuerint, calore corporis noſtri poſſunt in rancidam acrimoniam peſſimam muteri, atque tunc ſumma ſitis ſequitur. Qui pingues nimis cibos comederunt, imprimis ſi debilior ventriculus fuerit, neque valido labore corpus exerceatur, aliquot a prandio horis merum eructant oleum, quod in ignem projectum vivam flammam excitat, ſed ſimul amarore ingrato diſplicet, & ſæpe acrimonia ſua fauces urit, & præfocat. Dicitur biloſa hæc acrimonia, quia bilem utcunque amarore refert, quamvis penitus a bile differat, quæ nunquam mere oleoſa, ſed ſaponacea, eſt. Sic & molle butyrum, in ſartagine frixatum, amareſcit, & talem acrimoniam biloſam oleoſam induit. Cum autem ſolis aquoſis hæc oleoſa dilui non poſſint, & majori tenacitate hæreant, pertinax ſæpe inde ſitis oritur, non niſi ſaponaceis, imprimis acidis, aquæ mixtis ſedanda; qualia ſunt oxymel, fructuum horæorum ſucci, ſapæ, ſyrupi &c.

Putrida excrementa viæ primæ. Vocari ſolent in corpore humano prima via partes illæ, quæ ingeſta primo recipiunt, comminuunt, mutant, nutrimentum inde pro toto corpore hauriunt, & deinde illud, quod his factis inutile remanet ex iisdem, expellunt de corpore. *Oeſophagum, ventriculum, & inteſtina cum ſuis appendicibus* ſic videtur vocaſſe *VVilliſius* (*Pharmaceut. Ration. Part. 1. Sect. 1. c. 2. p. 5.*). Per appendices autem illas intellexit ductum felleum, pancreaticum, & vaſorum meſeraicorum oſcula (*Ib. c. 1. p. 3.*) ex his enim directe humores in cavitates horum viſcerum deferri poſſunt. De medicamentorum autem in corpore humano efficacia differens hic auctor primas vias vocavit has partes, quæ in illis ingeſta medicamenta operari incipiunt.

Accidit autem frequentiſſime, in primis his viis, dum febris adeſt, accumulari excrementa putrida, ſive ex liquoribus corporis humoribus huc delatis, ſive ex ingeſtis ſponte in putredinem tendentibus, nata, atque dum talia in his locis hærent, vel ex vicinis viſceribus in hæc loca continuo deferuntur, ſitis intenſa ægros cruciat, uti conſtat obſervatis practicis, licet in ſanguine & reliquis humoribus nec major acrimonia, nec ulla corruptela adſit, neque etiam magna ſiccitas, aut liquorum immeabilitatis ſigna obſerventur. Imo & quandoque a putridis hic hærentibus febris accenditur, quæ non præexſtiterat, uti in Commentariis § 586. dictum fuit. Omnium autem frequentiſſime bilis, inter humores citiſſime in putredinem vergens, corrumpitur, & in cavum inteſtinorum vel ventriculi pulſa, ibique ſemper alluente hæc loca, putreſcit citiſſime, &, una cum ſiti, peſſima alia ſymptomata febrilia excitat; quæ, per vomitorium excuſſa bile corrupta hic ſtabulante, tolluntur brevi. Salutaris quam maxime naturæ inſtinctu ſitis tunc oritur, ut copioſo potu abſtergatur illud putridum, vel & irritato ventriculo a copia liquidi aſſumti vomitu expellatur: plerumque enim nauſea in hoc caſu adeſt. Cognoſcitur hæc ſitis cauſa, lingua ſordida, ſapore faſtidioſo amaro putrido, nauſea, anorexia: tollitur autem, dum per vomitum vel alvum excutitur hoc putridum, vel corrigitur per acida. Pulchre hanc ſitis cauſam notat *Helmontius*, ſcholarum opinionem redarguens, quæ febris eſſentiam calorem dicebant; dumque frigoris febrilis tempore nullus ab ægris caloris ſenſus percipiebatur, volebant tamen in interioribus corporis magnum calorem latere, licet inſenſibilem: mirum hoc paradoxon probare conabantur, quia in frigore febrili magna ſitis adeſt, quam ſiccitati adſcribebant, illamque in vivis præſupponere æqualem ſibi calorem volebant. *At neſciunt* (inquit) *hanc ſitim non a calore, ut neque a ſiccitate naturæ, prout alias contingit in ſiti naturali. Ideo enim nec exhibito potu ſedari, quod regulariter fieri deberet, ſi a ſicco vel calido ſitis iſta oriretur. Fallax ergo ſitis, non autem frigus. Oritur namque ſitis ab excrementis, quod facultatem iſtam ſenſitivam, ejuſque organon, male afficiat, eluditque non ſecus, atque ſi repente me-*

magna ſuccus adeo miſſe. Nam *ſolet acidum ſalſuris* (*quod in ſe ſiccisſimum & corroſivum*) *ejusſmodi fallacem ſitim deliniare, non ſecus atque aqua ignem extinguit* (*Helmont. De Febribus c. 1. Num. 10. 11.*). Quamvis enim, uti paullo ante dictum fuit, ſitis in frigore febrili liquorum immeabilitatem pro cauſa habere poſſit, patet tamen ſatis ex textu allegato, quod excrementa in his locis hærentia pro cauſa ſitis febrilis agnoverit. Organon enim illud animæ ſenſitivæ ventriculus & imprimis illud ejus orificium inteſtino continuum, Pylorus dictus, *Helmontio* habetur, uti ex plurimis hujus auctoris locis ſatis patet.

§. 637. Hinc ſemper fere præſentiam alicujus harum (633.) indicat.

Cum ergo ſitis in febricitantibus adeſt, ſemper cogitari debet, adeſſe in corpore unam vel plures ex modo memoratis cauſis, & ſollicite indagandum eſt, quid ſit illud in febricitante, quod ſitim jam faciat, ut deinde medela dirigi poſſit ſic, ut cauſa illa ſitis cognitæ tollatur. Quamvis enim forte aliæ cauſæ ſitis eſſe poſſint, in ſiti tamen febrili, de qua hic agitur, aliæ præter dictas obſervatæ non ſunt. Mira enim venena inextinguibilem ſitim aliquando excitaſſe memoriæ traditum fuit. Sic de Dipſade ſerpente legitur, quod levi ejus morſu, & vix dolente, in juvene Tyrrheno ſignifero, Catonis caſtra ſequente, tanta excitaretur ſitis, ut nullo potu ſedari poſſet: unde

Non decus imperii, non mœſti jura Catonis
Ardentem tenuere virum, quin ſpargere ſigna
Auderet, totisque furens exquireret agris
Quas poſcebat aquas ſitiens in corde venenum, &c.
Scrutatur venas penitus ſqualentis arenæ,
Nunc redit ad Syrtes, & fluctus accipit ore,
Æquoreusque placet, ſed non ſibi ſufficit, humor.
Nec ſentit fatique genus, mortemque veneni,
Sed putat eſſe ſitim, ferroque aperire tumentes
Suſtinuit venas, atque os implere cruore
(*M. Annæi Lucan. Pharſal. Lib. 9.*).

Verum ſtupendi ſimilium venenatorum effectus apparent quidem, modus autem, quo hæc agunt in corpus humanum, latet.

Præterea aliquando obſervatum fuit in morbis, cauſas ſitis adeſſe, interimque nullam ſitim habere ægros, ſed peſſimo ſemper omine: quia tunc ſenſorium commune, morbi vi oppreſſum, non afficitur amplius, unde ſummum periculum imminet. Uti enim dixit *Hippocrates*, (vide Commentaria §. 1.) mentem laborare illis hominibus, qui dolorem non ſentiunt, dum cauſæ doloris adſunt; ſic & idem de ſiti verum eſt. Ob hanc cauſam dixit (*Prorrhet. Lib. 1. T. 8. p. 739. Coac. Prænot. N. 60. 16 p. 853.*) *Sitim præter rationem ſolutam in acutis malum.* Et in ægroto ſecundo tertii Epidemiorum libri (*T. 9. p. 218.*) *Hermocrate*, qui vigeſimo ſeptimo die periit, notat, quod ſitiret, & linguam tamen aridam haberet, ſed & ſimul comatoſus tunc fieret. Præter rationem enim in hoc ægro ſedabatur ſitis, manente linguæ ariditate, ſi enim humiditas linguæ ſimul adfuiſſet, optimum præſagium dediſſet, quia cauſa ſitis, ſiccitas nempe, minuebatur.

§. 638. **A**Deoque ſignat, illa denunciet mala futura, quæ produci poſſunt ex his cauſis, quas præſentes eſſe ſignificet (636. 637.).

Cum ergo ſitis febrilis ponat quandam ex cauſis § 636 enumeratis, patet omnia illa mala metuenda eſſe, quæ ex his cauſis ſequi poterunt. Prognoſis enim hæc variat ratione cauſæ, quæ ſitim produxit, neque ex ſiti ſimpliciter conſiderata deduci poterit. Sic ſiccitas liquidi tenuioris defectum notat, adeoque & per minora vaſcula difficilior tranſitus humorum fiet, ſimulque ſiccitate contracta vaſcula venoſa abſorbentia non admittent tam facile ingeſtos humores, exhalantium vero arterioſorum extreme ſimiliter affecta non evacuabunt illa, quæ hac via de corpore exire debebant, hinc omnes functiones, quæ ab his pendent, turbabuntur. Liquorum vero immeabilitas ſi ſitim fecerit, malum illud ſe præcipue manifeſtabit circa pulmonaris arteriæ anguſtias, vel & encephali vaſa, hinc anxietas, difficilis reſpiratio, deliria &c. metuenda erunt. Si ſalſa acrimonia ſanguis infectus fuerit, metus eſt, ne teneriima vaſa ſolvantur, dum ſalinis acribus particulis gravida humores, aucta per febrim

velocitate, per illa pelluntur, unde in ſcorbuto muriatico hæmorrhagiæ, dolores &c. obſervantur. Si ab alcalino putrido, oleoſo bilioſo &c. ſitis nata fuerit, omnia illa mala prævidentur, quæ § 85. & 86 enumerata fuerunt, ubi de effectis alcalini ſpontanei, tam in primis viis, quam in ſanguine, agebatur.

§ 639. QUare ei ſemper, maxime in acutis, ſuccurrendum illico eſt.

Cum ergo a tam multiplici cauſa ſæpe pendeat ſitis, & peſſima ab his merito metuenda ſint mala, patet facile, illico ſuccurrendum eſſe huic ſymptomati, imprimis vero in acutis febribus, in quibus & ſiccitas, & humorum immeabilitas, & putredo per morbum ipſum augentur.

Verum alia quæſtio inter Medicos agitata fuit, an nempe ſitis febricitantium potu pro lubitu ægrorum exhibito ſedari debeat; an vero, neglecto hoc ſymptomate, morbus, unde pendet, febris nempe ſola debellari poſſit, atque interim ſæpe ægri ab omni potu prohibendi ſint, vel tantum parciſſime potus ipſis concedi poſſet, ut nempe remediorum efficacia, liquidis aſſumtis hauſtis diluta, minueretur. Vidimus autem in febrium hiſtoria, Aſclepiadem primis morbi diebus tertiis vicem egiſſe, dum convellendas ægri vires putabat vigilia, ſiti ingenti &c. ſic ut ne quidem primis diebus os elui ſineret: verum tunc ſimul probatum fuit, quam damnoſa hæc crudelis medendi methodus ſit. Celſus quidem mitius agendum cum ægris voluit, interim tamen non omni tempore febris potum concedere credidit, & videtur in illa opinione fuiſſe, melius eſſe, ſi febricitantes potu abſtinerent. Poſtquam enim dixerat, abſtinentiam a cibo ſæpius ab ægro impetrari, quam ſtomachus plerumque hanc reſpuit, addit ſequentia: *De potione vero ingens pugna eſt, eoque magis, quo major febris eſt. Hæc enim & ſitim accendit, & tum maxime aquam exigit, cum illa periculoſiſſima eſt. Sed docendus eſt æger, ubi febris conquieverit, protinus ſitim quoque quietam, longioremque acceſſionem fore, ſi quod ei datum fuerit alimentum: ita celerius eum deſinere ſitire, qui non bibit* (Celſ. Lib. 3. c. 6. p. 128). Neceſſe tamen credidit, aliquantum indulgere ægris, qui & ſani facilius famem quam ſitim ſuſtinent, primo tamen die nullum humorem dari voluit, niſi venæ ſic concidiſſent, ut etiam cibus dandus eſſet. Imo alio in loco (L. 3. c. 4. p. 119) maluit ſitim fallere, quam potum exhibere. Sic enim mo- deraudum juſſit ægrum, ut *neque potet, neque nimium ſiti crucietur. Os etiam ejus elui poteſt, ubi & ſiccum eſt, & ipſi fœtet, quamvis id tempus aptum potioni non eſt. Commodeque Eraſiſtratus dixit, ſæpe, interiore parte humorem non requirente, os & fauces requirere, neque ad rem, male habere ægrum, pertinere.* Verum, dum os ſiccum eſt & fœtet, ventriculus & inteſtina ſimiliter ſe habent, atque pariter potu ingeſto ablui & humectari poſtulant: nulla enim ex ſitis cauſis § 636. enumeratis eſt, quæ non emenderetur aquoſis hauſtis tali ſub moderamine, uti ſequenti dicetur paragrapho. Sicca enim ſic humectantur, immeabiles liquores, interpoſita diluente aqua, dividuntur, acria omnia abſterguntur, & dilutione per aquoſa enervantur penitus. Unde tamen Celſus (L. 3. c. 6. p. 128) fateri coactus fuit, quod ne *illud quidem, ab Heraclide Tarentino dictum, ratione caret: ubi aut bilis ægrum, aut cruditas male habet, expedire quoque per modicas potiones miſceri novam materiam corruptæ.*

Longe alia fuit Hippocratis in febribus curandis methodus, qui & victum humidum febricitantibus prodeſſe monuit, & tenues ac dulces potus ex mulſa, oxymel le, hordei decocto &c dedit, ut ex libro *de diæta acutorum* ſatis patet, & pluribus in generali febrium cura dictum fuit.

Infelix tamen hæc methodus poſtea iterum adhibita fuit præterito imprimis ſeculo a Medicis, qui vel arcanis remediis Chemicis ſe omnes morbos debellare poſſe jactabant, vel per ſudores, calidiſſimis ſudoriferis exhibitis, omnium febrium curam aggrediebantur. Ab omni autem potu ægros ſuos prohibebant ideo imprimis, ne remediorum efficacia, aquoſis potibus hauſtis diluta, enervaretur. Patet autem facile, quam miſera fuerit ægrotantium conditio, qui hac methodo tractabantur: febrili enim quamvis æſtu torreretur corpus, & calidiſſimis remediis ignibus adderentur ignes, tamen ne ſummis quidem la-

bris

bus potum guſtare concedebatur. Neque, quod mirum videri poſſet, ab hac methodo recedebant Medici, licet noviſſent plurimos, inſtantæ mortis minas ſpernentes præ intolerabili ſiti, optimo cum ſucceſſo avidiſſime ingurgitaſſe potum, quem vi vel precibus extorſerant a cuſtodibus ſuis. *Helmontius*, quamvis arcanis ſuis ſe omnes febres debellare poſſe jactaret paucorum dierum ſpatio, tamen magis in hac re ſapiebat, & *deteſtabatur in febribus abſtinentiam a potu. Nam ſi febris ſit calida, & ſitibunda, pervertat autem potu humectante, diſpapulatur cruorem, & ſolidarum partium alimenta, cum utribus. Etenim, uti licet veſicam exuberare, quoties ægro etiam importuna neceſſitas, ad hoc non petita a Medico venia, pariter quoque eſt bibendum, quoties movet neceſſitas: cum omnino non ſit magis naturæ conſonum quam aliud. Sitis autem ſtricta lex, & neque mandata obediatur, jam millibus Medentis approbrium accedo* (*Helmont. de Febribus c. 12. Num. 3. p. 772.*) Hoc tempore, ſaltem in his regionibus, crudelis hæc methodus repudiatur ab omnibus fere Medicis, & ſitientibus ægris potus conceditur. Quænam autem circa hanc rem obſervanda ſint, dicetur ſequenti paragrapho.

§. 640. **Q**Uod fit: 1. bibendo aquoſa, ſubacida, nitroſa, demulcentia, calida, ſæpe, parva copia ſimul. 2. nares, os, fauces, ſimili potu fovendo, colluendo, gargariſando. 3. fotus, epithemata, & cataplasmata ex ſimilibus, hypochondriis circumvolvendo. 4. Clyſmatibus ſimilibus injectis, & retentis.

1. Sitientes ægri potum appetunt, verum naturali inſtinctu aquoſum ſemper & tantum, meracam cerevisiam, vina generoſa &c. deteſtantur. Imo & in ſanis hominibus obſervatur, quod, ſummis æſtivis caloribus ſitientes, ſolo fere potu delectantur: non mirum ergo & in æſtu febrili idem obtinere. Forte ideo *Hippocrates* (*Aphor. 64. Sect. 5. T. 9. p. 237.*) noluit dari ſitientibus lac, metum nempe, tribus enim vel quatuor partibus aquæ dilutum pulchre ſitim febricitantium ſedat. Cum autem in febribus, aucto motu circulatorio, ſales & olea ſanguinis acriora fiant, & in putredinem vergant, imo ſæpe in primis viis putrida excrementa hæreant; optima aquoſis adduntur ſubacida, quæ omni putredini reſiſtunt, & optima contra ſitim ab hac cauſa ortam ſunt remedia, hinc ſuccus citri, aurantiorum, ceraſorum, ribeſiorum &c. aquoſis miſcentur tanto cum fructu, & in febre ſitientes avidiſſime hæc expetere ſolent. Additur his nitrum, & varia ex nitro præparata, quæ in officinis proſtant, quia pariter omni putredini reſiſtunt, & inflammatoriæ liquorum immeabilitati reſolvendæ quam optime conducunt. Ut autem ſimul acria emendentur, & leniantur acrimonia humorum, aquæ incoquuntur hordeum, avena & ſimilia farinoſa, quæ ſimul putredini oppoſita ſunt, cum ſponte ſua aceſcant.

Verum fere omnes, qui in febribus ſitiunt, frigidum potum appetunt, cumque naturali ægrorum inſtinctui in morbis non ſine ratione tam multa concedantur, forte videretur & in hac re ægris obtemperandum eſſe, frigidam ſæpe petentibus. Verum quidem eſt, frigidum potum maxime placare, & reſtinguere, ſed plures tamen noxas habet, uti certis obſervatis conſtat. Si enim conſideretur, frigidum potum, affatim impetuoſe hauſtum, dum tranſit per œſophagum, incumbentia ipſi vaſa intercoſtalia & diaphragmatica conſtringere, dein in ventriculum delatum frigore ſuo hepati, ventriculo incumbenti, venæ cavæ, ſinui venoſo adeo vicino peſſime nocere poſſe, cum ſanguis noſter in frigidam aquam dimiſſus illico coaguletur, patebit ſatis ratio, quare potus frigidus damnetur tanquam periculoſus. Si enim calefacto corpori frigidus aer ſubito admiſſus adeo nocuit, ut plures inde periiſſe aſſirmaverit *Sydenhamus* (*Sect. 6. cap. 2. pag. 325.*) quam peſte, fame, & gladio ſimul, quanta non erunt metuenda mala, dum gelidus potus partibus internis, calore febrili æſtuantibus, applicatur ſubito, cum & aer citius caleſcat quam aqua, & ſæpe in febribus acutis ſanguis ad ſpiſſitudinem inflammatoriam tendat, adeoque longe promptius coagulatur a ſubito hoc frigore? Lethales pleuritides,

tides, peripneumoniae, imo & ſubitaneam mortem ſæpe ſecutam fuiſſe, dum æſtuanti corpore gelidam biberent homines, numeroſiſſima obſervata in Hiſtoria Medica docent. Neque tamen hoc diſſimulandum eſt, frigidæ aquæ potum aliquando febricitantibus profuiſſe. Sic alia occaſione in Commentariis § 11. dictum fuit, *Galenum* ſæpe vidiſſe, non paucos febre ardente laborantes ſtatim ex frigidæ potu liberatos fuiſſe: verum addit *Galenus*, hoc factum fuiſſe, cum jam mediocriter concocti eſſent humores, adeoque jam deferbuiſſet morbi impetus. Verum *Celſus* (*l.* 3. *c.* 7. *p.* 135.) in ſummo incremento ardentis febris, magna ſiti antecedente, frigidam aquam copioſam dandam voluit, ut *bibat etiam ultra ſatietatem*, &, *cum jam venter & præcordia ultra modum repleta, ſatisque refrigerata ſunt, vomere debet. Quidam ne vomitum quidem exigunt, ſed ipſa aqua frigida, tantum ad ſatietatem data, pro medicamento utuntur*. Paulo poſt tamen monet, in his tantum hoc remedium adhiberi poſſe, *in quibus præter ardorem nullus dolor, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens, vel in pulmone, vel in faucibus &c.* Sic dicit *Schelhammerus* (*De generana Febres curandi Methodo, Part.* 3. *Sect.* 3. § 36. 37. *p.* 186. 187.), ſe vidiſſe ſervum febre ardente laborantem, qui ſummo æſtu afflictus, & negligentius habitus, ultra decem aquæ frigidæ libras avidiſſime hauſit, ſicque effecit, quod nemo medicorum facile efficere potuiſſet, ut altero mane febre ex ſtructa ſanus eſſet. Imo teſtatur, quod ex *Clariſſimo Meibomio* audiverit, totius pagi plurimos incolas, morbo acuto laborantes, medico & remediis deſtitutos, aqua frigida æſtum febrilem extinxiſſe, moxque oppreſſi caloris nativi reliquias ſpiritu vini reſocillatos, omnes reſtitutos fuiſſe. Verum aliquando contingit, in putridis imprimis dictis continuis febribus, ſanguinem in putridam diſſolutionem tendere, adeoque minus in his metuenda eſſe ſanguinis coagula, & forte in tali caſu frigidæ potus non adeo noceret. Præterea in Commentariis § 599. monitum fuit ex *Sydenhamo*, aliquando in morborum curationibus plus concedendum eſſe ægrorum deſideriis impenſioribus, quam magis fallacibus ac dubiis artis regulis. Adeoque ſi in morbis quandoque gelidum potum expeterent ægri, omnem alium faſtidientes, minime abſonum videtur, illum concedere, nunquam tamen nocebit cavere, ne ſimul & ſemel ingentem copiam ingurgitent, ſed potius parcam quantitatem ſimul & repetitis vicibus ſumant, ſic enim & ſatisfiet ægrorum deſiderio, & interim plurima cavebuntur mala, quæ jure metuenda ſunt. Cum autem omnia modo dicta ſolum hoc probent, aliquando in febribus frigidum potum profuiſſe, & quidem tunc imprimis, quando ineluctabili deſiderio illum appeterent ægri, patet ſatis ex cautioribus illis caſibus minime poſſe concludi, illum ſemper febricitantibus exhibendum eſſe, non magis quam ſi halecem ſalitos, lardum & ſimilia vellet quis commendare in victu febricitantium, quia quandoque his aſſumtis febres curatæ fuerunt, dum ſummo appetitu hæc deſiderarent ægri, & invitis etiam Medicis aſſumerent. Ex illis autem, quæ dicta fuerunt, conſtat, potum calidum, vel ſaltem egelidum, tutiſſime exhiberi ad ſitim febrilem leniendam.

Præterea expedit ſummopere, ut calidi etiam potus parca copia ſimul aſſumantur. Simul & ſemel enim dum ſitientes ægri hos ingurgitant, ſæpe ſic diſtenditur ventriculus, ut ejus orificia ſpaſmodice contracta omnem exitum denegent ingeſto potui, unde magna anxietas, & alia plurima mala ſequerentur (vide § 586. *n.*). Sæpe etiam nauſea & vomitus ſequuntur, ſicque evacuatur omne liquidum, quod ingeſtum fuerat. Verum etiam, cum ſæpe immeabilitas ſanguinis ſitis cauſa ſit, diluens potus, parca ſimul copia ſed frequenter ingeſtus, venis recipitur, ſanguini miſcetur, & vaſorum actione cum illo quaſi conteritur & miſcetur, ſicque optime dividitur omne immeabile. Ubi vero magna ſimul aquæ copia ſanguini per venas affunditur, non fiet tam facilis & æquabilis miſcela, & brevi poſt per urinam aut ſudores ſæpe iterum expellitur de corpore, antequam vaſorum actione intime cum ſanguine permiſceri poſſit.

Variæ jam ad hunc numerum in Materia Medica habentur formulæ, ſecundum quas gratiſſimi potus ad ſitim febrilem levandam conficiuntur poterant.

2. Ma-

2. Maximi momenti in febribus acutis curandis hoc monitum eſt. Siccitas enim & ſanguinis immeabilitas imprimis tunc ſitim ſæpe faciunt: verum maximum diſcrimen a tali ſanguinis diſpoſitione in encephalo, & pulmonum vaſis metuitur. Dum ergo ſimiles potus calidos ægri ore continent, fauces his colluunt, humectantur ſiccæ hæ partes, tepido vapore fovetur pulmo, imprimis ſi per nares calidæ aquæ vapor ſimul attrahatur. Verum etiam ſimul carotidis externæ rami, per has partes diſtributi, laxantur, adeoque impetus & preſſio ſanguinis a capitis interioribus avertuntur. Præterea humectatio harum partium pulcherrime ſitim lenit. Unde & *Celſus*, uti ad § 638 dictum fuit, dum a potu abſtinere volebat febricitantes, os tamen eluendum juſſit, ne nimia ſiti cruciarentur. Quantocumque enim quis potaverit, ſi lingua & os interiora ſicca manſerint, ſitis manebit, ſimul etiam has partes ſic fovendo laxantur venæ bibulæ, ut inhalare poſſint applicata liquida, & arteriæ exhalantes ſic diſponuntur, ut tranſmittere poſſint tenuiſſimos halitus, quibus naturaliter omnia illa loca foventur & humectantur. In hydropicis moleſta ſitis pulcherrime leniri ſolet, dum os ſæpius aqua, cum ſexta parte aceti, vel ſucci citri, eluunt.

3. Ut nempe foveantur hæ partes, & viſcera hic locata ſic diſponantur, ut liquores per illorum vaſa facillime tranſeant, a ſiccitate enim & immeabilitate ſanguinis in his locis multa mala fieri poterunt. Verum etiam per venas bibulas cutis externæ ſic multum liquidi reſorbetur, & ſitis minuitur. Quantum autem balnea prodeſſe poſſint ad ſitim tollendam, alia occaſione dictum fuit (vide Commentaria § 233). Ut enim *Galenus* probaret totum corpus transpirabile eſſe, dicit, expertum ſe conſtitiſſe, homines, qui flagrante ſub Sole iter confecerant, & os aridiſſimum habebant, & moleſtiſſima ſiti cruciabantur, balneum ingreſſos illico levamen percepiſſe, os enim humectabatur, ſqualidum antea corpus molle & humidum fiebat, atque omnis ſitis extinguebatur. Eam autem fomenta, epithemata, cataplaſmata ex ſimilibus parata hypochondriis circumvolvuntur, & ſimul curatur, ut non frigeſcant, in tepido balneo omnes partes hæreant, atque idem effectus poterit exſpectari.

4. Clyſmata dupliciter hic prodeſſe poterunt: vel enim per hæc eluuntur putrida excrementa, quæ, dum in his locis hærent, ſitis cauſa eſſe poſſunt, uti § 636 dictum fuit; vel clyſmata injiciuntur hac ſpe, ut tenere abſorbeantur venis bibulis inteſtinorum, ſicque conſpirent ſuo effectu cum reliquis, de quibus hac paragrapho dictum fuit. Quænam autem obſervanda ſint in ſimilium clyſmatum applicatione, dictum fuit in Commentar. § 634 ubi de illorum efficacia in curanda anxietate febrili agebatur.

§. 641. SI vero valida ſitis non conjectur ſummam debilitatem, tum vinoſa, imo & ſæpe ſpiritibus ditiora, potibus (640.) miſcenda, propinanda tuto erunt.

Omnibus autem illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, magna aquæ copia miſcetur ſanguini. Si autem ſimul debilitas ſumme adſit, non poterunt debita vi pelli per vaſa corporis ingeſta liquida, unde vel obruetur debilis homo his, & ſummam patietur anxietatem, dum moles liquidi movendi adeo per hæc aucta fuit, vel ingeſta aqua colligetur in cavis majoribus & minoribus corporis, & fiet hydrops, neque ſedabitur tamen ſæpe ſitis, dum ingeſta aqua ſic iterum e vaſis exit. Omnium optimum eſt, tunc addere aquoſis talem vini quantitatem, quæ refocillandis viribus conveniat, neque interea nimio ſtimulo nocere poſſit: tuto enim febricitantibus vinum aqua dilutum dari poſſe in Commentar. § 605. 2 vidimus: verumtamen hoc caſu ob debilitatem major copia vini adhiberi poterit. Imo etc ſpirituoſa, ut ipſe vini ſpiritus, vel compoſiti aromatici ſpiritus officinalis, nocebunt, ſi aquoſis miſceantur, & obſervatur, pulchrius ſitim tunc ſedari per hæc, quam ſi ſoli aquoſi potus exhiberentur. In hydropicis ſitientibus magnum e ſimilibus levamen percipitur; imo & operarii, a valido labore ſitientes, ſolent ſpiritus vini pauxillum ſu-

mere, ſicque obſervant communi dein potu longe melius ſitim tolli, nam ſudores, quibus tunc adeo diffluunt, ſpirituoſis his compeſcuntur, atque ita impeditur, ne ingeſta liquida brevi iterum diſſipentur de corpore. Formulæ ſimilium potuum, qui his uſibus ſervire poterunt, in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

NAUSEA FEBRILIS.

§. 642. Nauſea irritum conatum vomendi ſignificat cum idea horroris, cauſam ergo habet proximam fibrarum muſcularium faucium, œſophagi, ventriculi, inteſtinorum, muſculorum abdominalium leviorem convulſionem; hæc fit 1. ab acri, putri bilioſo, in vacuum ſtomachum pulſo, in fauces adſcendente, utraque vellicante, & irritante, unde reliqua ejusdem ſequuntur motus; cognoſcitur ex ructu, halitu putri, ore, lingua, faucibus ſordidis, vel 2. a molli, lenta, viſcida, fluctuante materie, quæ in iiſdem locis natando vellicet; cognoſcitur ex ſignis glutinoſi prægreſſi (69 ad 75.) aut 3. a ventriculo, œſophago, inteſtino, & viſceribus vicinis leviter inflammatis, quod ſcitur ex ſignis horum propriis; 4. tandem etiam a memoria rei, quæ olim aſſumta ſimilem nauſeas creaverat; 5. denique & ab inordinato liquidi nervoſi motu, undecunque excitata; cognoſcitur delirio, ſpaſmo, vertigine, tremore.

Nauſeare dicti ſunt primum, quibus in navi ac inter navigandum ſtomachus languebat, deinde conſuetudo obtinuit, ut voce ea quocumque modo ſic affectis tribueretur (*Plutarch Sympoſiac lib 4 quæſt 8 pag 694.*), atque ob hanc nauſiam videtur ναυσία vel ναυτία Græcis dicta fuiſſe. Eſt autem conatus vomendi, ſed irritus, αἱ μὲν ναυτίαι σπαραγμοί εἰσιν, οἱ μὲν ἐκκενοῦντές τινα χυμόν. *Nauſeæ enim vellicantes tantum, nullum vero humorem evacuantes, dicebantur Galeno* (*De locis affectis lib 1 cap. 4. tom 7. pag. 391*). Unde & *Seneca*, cum in navi fluctibus agitata, non aſſuetus his turbis, eſſet, dicit: *Nauſea enim me, ſegnis hæc, & ſine exitu torquebat, quæ bilem movet, nec effundit* (*Sen. Epiſt 53 pag. 472*). Sæpe quidem nauſeam vomitus ſequitur, & fere omnem vomitum aliqualis nauſea præcedit, proprie tamen loquendo nauſeare dicitur homo, qui abſque vomitu frequentem irritum vomendi conatum ſentit. Semper autem hunc vomendi conatum idea horroris comitatur, atque dum quis nauſeat, omnes cibos & potus averſatur. Si quis famelicus in prandio medullæ oſſium putreſcentis, hepatis piſcium corrupti, vel carnis putridæ pauculum tantum incautus devoraverit, nauſeabit illico, & horrebit totus, donec vel vomitu excutiatur illud corruptum, vel acidis ingeſtis corrigatur, aut diluenti potu abluatur.

Videtur nauſea gradu tantum differre a vomitu: eadem cauſæ omnes, quæ nauſeam faciunt, ſi augeantur, vomitum producunt, & viciſſim cauſæ omnes, quæ vomitum excitant, ſi minuantur, nauſeam pro ſolo effectu relinquunt. Cum ergo vomitus, uti poſtea § 652 dicetur, ſit violenta expulſio illorum, quæ ventriculo imprimis continentur, per convulſionem fibrarum muſcularium faucium, œſophagi, ſtomachi &c. videtur & idem in nauſea obtinere, ſed remiſſiore tantum gradu; adeoque cauſa proxima nauſeæ erit levior harum partium convulſio, quæ irritationem ad vomendum quidem facere poteſt, validam tamen illam expulſionem contentorum ventriculi, quæ per vomitum fit, efficere nequit. Si homo ſaniſſimus, immiſſo in fauces digito, linguæ radicem, velum pendulum palatinum, aut pharyngis initium tangat, mox nauſeabit, &, ſi ſimul hoc tempore manum abdomini admoveat, ſentiet muſculos abdominales jam moveri incipere a ſola mechanica harum partium irritatione. Videndum jam eſt, quænam ſint cauſæ remotæ, quæ leviorem hanc convulſionem harum partium, cauſam proximam nauſeæ, excitare valent; atque hæ cauſæ commoda

in

in quinque diſtinctas claſſes diſtribuuntur, de quibus ſingulis ſeorſim agendum erit.

1. Frequens ſatis hæc nauſeæ cauſa eſt. Hepar enim, tantæ molis viſcus, a ſanguine allato ſua fabrica ſecernit humores magna ſatis quantitate, atque illos per ductum excretorium in duodenum inteſtinum defert. Verum vacuo ventriculo pylorus patet, adeoque collectus in duodeno inteſtino humor ex pancreate, hepate, veſica fellea ſtillans, ſola reſpirationis actione preſſis his partibus, per latum pylorum in ventriculum regurgitat, quam per inteſtinum jejunum, tot rugis clauſum, tranſit. Unde etiam talis humor magna ſatis copia in ventriculo hominis ſani, diu jejuni, colligitur, & ſæpe rejectatur, imprimis ſi pronus corporis ſitus fuerit. Semper autem tunc ſpumeſcens, ſubſalſus, leviter amareſcens in homine ſano invenitur. Si jam bilis ſolito acrior, vel majori copia, in ventriculum ſit delatus, inde talis naſci poteſt irritatio, quæ nauſeæ producendæ ſufficiat, uti etiam ſi talis humor, ventriculo contentus, in fauces regurgitat. Cum autem bilis in putredinem ex ſua natura ſatis prona ſit, & ſimul ad bilem, & alios humores in ventriculi cavo collectos, aer libere accedere poſſit, atque calor corporis totius huc conſpiret, patet facile, putredinem hic bilis metuendam eſſe. Hæc videtur præcipua ratio eſſe, quare nimis diu jejunantibus appetitus pereat, & nauſea oriatur. Ubi autem diuturna nimis ſtagnatione jam ſubputrida bilis cyſtica, vel per febriles æſtus inteſa & corrupta, huc defertur, facile patet, omnia hæc mala augeri debere. Interim tamen non requiritur, ad continuam & moleſtiſſimam nauſeam faciendam, ut magna copia corruptæ bilis in his locis hæreat: mirabatur enim *Sydenhamus* (uti ad § 634. dictum fuit) dum vomitorio dato expulſam materiam examinabat, illam nec mole valde ſpectabilem, nec pravis qualitatibus inſignem fuiſſe; & tamen irritum vomendi conatum inde ortum fuiſſe in morbis, patebat evidenter; quia emetico exhibito ſedabatur omnis nauſea. Cognoſcitur vero, quod talis nauſeæ cauſa in corpore adſit, [illegible]; nam ſi nu[illegible] ac aliquid putridi in ventriculo hæret, illico omnis appetitus tollitur. Imo credo me obſervaſſe aliquoties, ſolam majorem copiam bonæ bilis in ventriculo fluctuantis moleſtiam & nauſeam feciſſe, dum ad curandam topicam ventriculi debilitatem abdomen jejuno homine in lecto perſiſtendum juſſeram pannis laneis calidis, atque ſic factum vaporem penetrantem. Cum enim rudius perfricaretur, cœpit nauſeare, vertiginoſus fieri, & ab omni cibo abhorrebat, donec poſt aliquot horas bilem evomeret, nec colore, nec aliis ullis attributis, a bile ſana diverſam: dum poſtea cavebatur, ne inter fricandum illa abdominis regio premeretur, ubi fundus biliſ cyſticæ infra hepatis lobum eminet, nihil mali percepit.

Si vero illud biliſum, in ventriculo hærens, in majorem corruptelam incipiat degenerare, tunc halitus putris ſimul adeſt, & amarus in ore ſapor: unde & *Hippocrates* (*Aphor.* 17. *Sect.* 4. *Tom.* 9. *pag.* 142.) cibi faſtidium, & os amareſcens, pro ſignis habuit, quibus indicaretur rurſum purgante opus eſſe. Raro autem accidit, ut diu aliquid corrupti biliſi in ventriculo hæreat, quin incipiant os internum, fauces, ſed imprimis linguæ dorſum ſordeſcere, uti alia occaſione dictum fuit in Commentariis §. 85. ubi de effectibus alcalini ſpontanei in primis viis agebatur.

2. Naturali lege primæ viæ ab ore ad anum uſque muco oblinuntur, qui & lubricitatem interioris ſuperficiei harum partium conciliat, & ſimul illas defendit, ne ab aſperis corporibus deglutitis, vel ab acrioribus ingeſtis, tam facile lædi poſſit. Mucus ille, poſtquam his uſibus inſervivit, ſenſim detergetur, & imprimis ſaponacea bile diluitur, atque tandem cum fæcibus per alvum exit. Ubi vero mucus ille ſolito tenacior eſt, aut bilis iners fuerit aut parcior, ſenſim accumulatur, ventriculum gravat, & fluctuatione irritat, ſicque nauſeam parit moleſtam, & ſæpe ſatis diuturnam. Malum hoc ſatis familiare eſt literatis, imprimis provectioris ætatis, dum tranquillam ſedentariam ſemper vitam agunt, reſpirationis actione minus moventur viſcera abdominalia, bilis iners fit, & ſæpe ita conſpiſſatur, ut ex cyſtide ſua per anguſtum ejus collum vix exire poſſit: ſimul etiam

ſenes mucoſi magis ſunt, cæteris paribus, quam juvenes. In multis etiam hominibus ſic diſponitur interna primarum viarum ſuperficies, uti ſere obſervatur fieri in catarrhoſis, quibus ingens copia muci quotidie naribus emungitur, faucibus exſcreatur, vel ex pulmone per tuſſim educitur: unde ſæpe ingens copia muci in primis viis colligitur. Idem fieri poterit a glutinoſis nimis cibis ingeſtis, imprimis ſi ſimul debilior ventriculus, & incitior bilis fuerit. Sive jam mucus ille faucibus vel œſophago adhæreat, ſive in ventriculo fluctuet, ſimilem fere effectum habet, ac ſi plumula, per has partes mota, continuo irritatio fieret, unde nauſea perpetua oritur, quamdiu ille mucus in his locis manet. Forte & idem obtinet, ſi in inteſtinis, imprimis ſuperioribus, nimius mucus adhæreat: videmus enim inteſtina irritata per vulnera, inflammata, ſuffocata in herniis, nauſeam & vomitum facere. Similis nauſea obſervetur etiam naſci a vermibus per hæc loca repentibus, ſola tantum mechanica irritatione harum partium. Cognoſcitur autem talis nauſea, ſi prægreſſæ fuerint illæ cauſæ, a quibus conſtat mucum accumulari in primis viis, & ſimul obſervetur in corpore tales affectus, qui a vitiada lenta tali materia fieri ſolent: de quibus omnibus, paragraphis hic citatis in capitulo de morbis a glutinoſo ſpontaneo ortis, dictum fuit. Simul apparet hoc malum oppoſitum penitus eſſe illi, de quo præcedenti numero dictum fuit; nam nauſea, a lento muco producta, ſæpe feliciter curatur amaris & biliosis remediis, abſinthio, centaurio &c. imo & bilis ipſa ex ſanis animalibus deſumta pulchre prodeſt, quæ omnia nauſeam, ab acri nimis vel ſubputrida bile ortam, augerent potius.

3. Si blandus mucus fluctuatione ſua ſic poſſit irritare has partes, ut convelli incipiant, ſicque nauſeam, imo & vomitum quandoque excitent, merito idem expectatur ab illa irritatione, quæ a levi etiam inflammatione harum partium fit: & obſervationes practicæ hoc confirmant, uti poſtea patebit, quando de morbis inflammatoriis harum partium dicetur. Forte etiam, irritatis per inflammationem his partibus, major copia muci ſecernitur in iisdem: ſic enim videmus, dum inflammatorius tumor fauces occupat, incredibilem copiam muci in his locis colligi, & continuo per os excerni. Verum etiam vicina viſcera, imprimis quæ ventriculo accumbunt, leviter inflammata, ſimilem nauſeam facere poſſunt, imprimis ſi a tumore harum partium ventriculus prematur. De hepatis inflammatione agens *Galenus* (*De locis Affectis Lib. 5 cap. 7. T. 8 pag. 496.*) monet, appetitum deletum, nauſeam, vomitum, hunc morbum comitari, addítque, omnia hæc potius accidere, dum hepatis cava pars inflammetur, quam ſi in convexa parte id fieret. Facile autem patet, a pancreate, liene &c. inflammatis ob eandem rationem nauſeam naſci poſſe. Signa autem, quæ docent, hanc nauſeæ cauſam adeſſe, petenda ſunt ex hiſtoria illorum morborum, qui ab horum viſcerum inflammatione pendent, de quibus poſtea in morbis acutis febrilibus agendum erit.

4. Maxime mirum hoc videtur, interim tamen veriſſimum eſt, quod a ſola mutata cogitatione nauſea naſci poſſit. Alia occaſione dictum fuit (vide Commentaria § 104.) mirabilem hanc in mente proprietatem obtinere, quod peſſimus ideas cogitatas affigere ſignis quibusdam arbitrariis, inter quæ ſigna & ideas cogitatas nulla omnino ſimilitudo eſt: uti dum v. g. paucis literis adunatis excitantur in nobis ideæ, quas dudum antea habuimus, & quarum ne quidem veſtigium ſæpe in noſtra memoria remanſit. Illud obtinet & in animi affectibus, qui ſæpe nobis etiam invitis renovantur, a ſimilibus cauſis. Idem jam de nauſea verum eſt: probe memini, me poſtquam per plures dies foliorum ſinæ cum tamarindis decoctum ſumſiſſem, ut artificiali diarrhœa gravem ophthalmiam curarem, poſtea adeo faſtidiviſſe hoc remedii genus, ut diu nequidem alias præſcribere potuerim, quin horrerem totus & nauſearem. Dum ante multos jam annos in pago ſuburbano incederem, ſaniſſimus & optimo valens appetitu, mala fortuna ingenti Molesti, aquis ſuffocati, tumidum abdomen crepans, quod illico tantum exſpiravit mephitum, ut & omnis appetitus deleretur illi-

co,

co, & peſſime nauſearem. Poſtea, dum ad eundem locum veniebam, quamvis nihil tale cogitarem ſæpe ſubito rediit peſſimi illius foetoris memoria, neque ſine horrore & nauſea, quamvis levi. Credo unumquemque fere quandoque in ſe ipſo expertum fuiſſe, quam facile nauſea ex ſola memoria rei, quæ antea illam excitaverat, redeat.

5. Hyſtericis mulieribus, & viris ſimili mobilitate generis nervoſi præditis, ſæpe ab hac ſola cauſa nauſea fit. Imo etiam & in aliis, quibus firma totius corporis compages eſſe videtur. Sic robuſti ſæpe homines, modo non aſſueti fuerint, navis in mari agitationem ferre diu nequeunt quin vertigo oriatur, & paulo poſt nauſea, deinde vomitus. Pluribus, ſi retrogradi in curru vehantur, idem accidit, uti etiam a celeri corporis in gyrum rotatione. Notavit *Sydenhamus*, quod quamcumque partem corporis invaſerit inordinatus ille ſpirituum tumultus, ſymptomata ſtatim talia producat, quæ illi parti competunt. Non mirum ergo, ſi in ventriculum vel inteſtina morbi hujus impetus deturnet, nauſeam & plura alia mala, his partibus propria, naſci poſſe. Præterea mirum commercium inter ventriculum & encephalon intercedit, unde, hoc turbato, facile nauſea & vomitus ſequuntur, uti in vulnerum capitis hiſtoria patuit. Ob hanc cauſam videtur etiam nauſea naſci quandoque, dum validis admodum animi affectibus turbantur homines. Neque refert, undecunque excitetur inordinatus ille liquidi nervoſi motus, nam & in diſſitis ſæpe a ventriculo corporis locis, dum nervi irritantur, nauſea fit. *Helmontius* (*In Capitulo Pylorus Rector N.* 20. *pag.* 184.) *evertens villam obambulabat ruſticus cum appetitu, tum fortuito diſtorſit pedem, lapſus eſt, rigor ſtatim oboritur, cum nauſea, vomitu, & ſuffocato edendi priori appetitu: mox vero diſtortum pedem & ſemiluxatum repoſuit: atque eodem inſtanti reddita eſt ipſi appetitus priſtinus, ceſſataque eſt nauſea.* Cognoſcitur jam hæc nauſeæ cauſa, ſi ſigna doceant nervos in quadam corporis parte irritatos eſſe vulnere, diſtractione &c. Uti etiam ſi cognita ægri temperies talis ſit, ut nimia in toto ſyſtemate nervoſo irritabilitas adſit, unde facilis ſpirituum ἀταξία, & omnia, quæ inde pendent, mala naſci poterunt. Limpidæ urinæ profluvium ſi ſimul adſit, paroxyſmi hyſterici aut hypochondriaci certiſſimum ſignum, ut in Commentariis §. 633. dictum fuit, nullum dubium manet, nauſeam in tali ægro præſentem ab inordinato liquidi nervoſi motu procedere. Imprimis vero ſi delirium, ſpaſmus, vertigo, aut tremor demonſtrent, functiones illius viſceris, unde omnes nervi pendent, cerebri nempe, turbatas eſſe. Notandum tamen hic eſt quam maxime, certiſſimis obſervatis conſtare, ſordes, ſive ante febrim exiſtentes in ventriculo, vel vicinis viſceribus, ſive febris tempore & per febrim ipſam natas, & hic collectas, miro modo turbare poſſe omnes cerebri functiones, & ſæpe deliria, vertigines &c. producere. Adeoque, licet hæc ſymptomata doceant cerebrum affici, tamen ſæpe cauſa omnium malorum non hæret in cerebro, ſed in ventriculo, tuncque illa curatio, quæ compeſcendo inordinatum liquidi nervoſi motum agit, non ſufficit, ſed requiritur evacuatio ſaburræ hujus in ventriculo hærentis per emetica, vel purgantia. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 229. dicta fuerunt de mira efficacia quorundam venenorum, quæ omnes cerebri functiones peſſime turbant, quamdiu in ventriculo manent. Quædam adhuc circa hanc rem dicenda erunt poſtea, ubi de *Delirio febrili* agetur.

§ 643. SI diu maneat, producit inediam, abſtinentiam a potu, & a medicamentis, dein vomitus, & quæ hunc produci poſſunt mala quam plurima, quorum præcipua debilitas, acrimonia alcalina putride, ſiccitas.

Poſtquam intellectum fuit, quid nauſea ſit, & a quam diverſis cauſis producatur, ſequitur conſideratio illorum effectuum, qui a nauſea metuendi ſunt, ſi diu maneat; levis enim & pauco tempore durans nauſea non multum mali facit, & facile toleratur. Omnia vero mala, quæ a diuturna nauſea fiunt, pendent ab eo, quod nec cibo, nec potu poſſit refici corpus, quamdiu nauſea manet, ab omnibus enim

tunt ſemper abhorrens æger, ſimulque ob eandem nauſeam nulla omnino medicamenta aſſumi poterunt. Verum in homine ſano, niſi ex cibo & potu ingeſtis, per vim vaſorum & viſcerum mutatis, reſtituantur illa, quæ inevitabili vitæ & ſanitatis effectu quotidie pereunt de ſolidis & fluidis corporis partibus, naſcitur debilitas, & omnes noſtri humores, poſt abſtinentiam a cibo & potu per viginti horas, ſibi relicti in quiete, & calore, vel etiam ſi valide moveantur, in putredinem vergunt, uti ad §. 80 ubi *de morbis ex alcaleſcente ſpontaneo* agebatur, demonſtratum fuit: manifeſtum ergo, ſi nauſea diu duret, acrimonia alcalina putrida. Cum autem per inſenſibilem perſpirationem, & alias excretiones, continua fiat liquidiſſimæ partis humorum jactura, neque poto reſtituatur illud deperditum, exſiccabitur corpus. Facile autem patet, omnia hæc male augeri, ſi febris nauſeam comitetur, cum per febrem ipſam (vide § 587) liquidiſſima exprimantur, & reliqua inſpiſſentur. Numquam ergo vilipendi debet hoc ſymptoma febrile, ſed ſtatim medelam poſcat. Quomodo autem hæc fieri debeat, ſequenti paragrapho dicetur.

§. 644. Si igitur ex prima cauſa orta (642. Num. 1.) abſtinendo, laxi, aquoſi potus, cibi, medicamenti, tum ſimili leni purgante exhibito, & acido-auſtera roborantibus fibras; aut, ſi his non ceſſerit, vomitorio dato. Quæ vero ex ſecunda cauſa (642. Num. 2.) fit, illa tollitur, diluendo, attenuando, purgando, vomitum excitando. At, ſi ex tertia ortum duxerit (642. Num. 3.), tum non cedit, niſi illic morbus curatur, juxta deſcriptionem poſitam in his facturam. Quarta ſpiritus oblivione, & vitatione ſimilium abolitur. Quinta autem per auſtera, quietem, narcotica, aquam frigidam.

Cum ex illis, quæ §. 642. dicta fuerunt, conſtet, a tam diverſis cauſis nauſeam naſci, patet facile, nullam generalem curam dari poſſe, quæ omnibus nauſeæ ſpeciebus conveniat, ſed ſollicite indagandum eſſe per ſigna ibi tradita, a quanam cauſa nauſea ortum duxerit, & deinde cauſa ſic cognita debita curatio adhiberi poterit.

1. Ubi ergo ab acri putri bilioſo, in ventriculum pulſo, nauſea fit, illa tolli nequit, niſi illud bilioſum hic hærens expellatur, vel ſic emendetur per idonea remedia, ut non amplius nocere poſſit. Notum eſt, omnem putredinem acidis & ſalſis tardari poſſe, & ſæpe multum emendari illam, quæ jam facta eſt. Omnium ergo optimum eſt in tali caſu, ut cibi, potus, medicamenta ex acidis parentur, vel & talibus, quæ promtiſſime calore corporis aceſcunt ſponte ſua. Gratiſſimi ergo illi potus, qui § 640 ad ſitim febrilem commendati fuerant, hic conducunt pariter: per hos enim diluetur illud bilioſum, & cum ſæpe ſimul tenacitatem habeat, qua ventriculo adhæret, per ſaponacea illa ex mellis, aceto, ſuccis fructuum horæorum, illorumque ſyrupis aut ſapis parata remedia, ſic dividetur & attenuabitur, ut facilius dilui & expelli poſtea poſſit, ſi hoc requiratur. Simul autem pravitatem emendare poterit incipientis putredinis illius bilioſi. Cibi gratiſſimi ex avena, hordeo, oryza, ſaccharo, vino modica quantitate addito, lacte ebutyrato, pomis acidulis &c. parari poterunt. Tales autem cibi & potus medicamenti vices gerere poſſunt, quamvis tamen eidem ſcopo pulcherrime inſerviant gratiſſima remedia ex rob ſambuci, ribeſiorum, berberidis &c. addito nitro, & ſpiritibus acidis foſſilibus ex nitro, ſale marino, vitriolo, ſulphure arte chemica paratis, tali quantitate, quæ ſaporis gratiam his remediis conciliat, atque interim nulla acrimonia ventriculum lædere poſſit. Idem ſpiritus acidi, alcoholi vini diuturna digeſtione aut repetita cohobatione, acidum oleoſum remedium exhibent ſatis blandum, quod tamen efficaciſſime omni putredini reſiſtit, & grata fragrantia languentem ventriculum mire reficit. Adeo autem conveniunt hæc in tali caſu, ut ægri, licet quævis alia faſtidiant, illa tamen ſumant, imo ſæpe & ſpontaneo appetitu avidiſſime expetant.

Simul autem hic conducunt talia remedia, quæ & blando acido putredinem domant, & leni ſtimulo ſic irritant ſimul pa-

primas vias, et abſque ullis ferè turbis per alvum pellatur illud bilioſum. Cremor & cryſtalli tartari, tamarindorum pulpa, oxymel ſimplex &c. præcipuum hic locum obtinent, poſſuntque vel ſola exhiberi, vel prioribus remediis admiſceri. Cum autem per nauſeam, imprimis ſi diuturnior fuerit, debilitetur ventriculi robur, prodeſſunt & talia remedia, in quibus una cum acido adeſt illud auſterum, quod prudenter uſu adeo roborat ſolidas noſtri corporis partes (vide § 28. 4.). Mox hinc Cydoniorum, Diamoron Nicolai in officinis dictum, quod ex auſtero immaturorum mororum ſucco cum melle cocto paratur, granatorum ſuccus, meſpila &c., & quæ ex illis parantur in officinis remedia varia, adeo laudantur.

Ubi vero vel tanta copia eſt corruptæ bilis, vel adeo intenſa jam ejus malignitas, ut hic emendari nequeat, ſed a quovis aſſumto, quantumvis grato etiam fuerit, augeatur nauſea, nihil ſupereſt, quam ut vomitorio dato ſurſum expellatur. Interim tamen raro vel nunquam nocere poterit, illis, quæ modo laudata fuerunt, prius exhibitis, tentare curam, cum & putredo metuenda hic per illa cohibeatur, & illud bilioſum ſic attenuetur & diluatur, ut poſtea per emeticum minori moleſtia expelli poſſit. Probe memini, cum poſt ferventiſſimam æſtatem febres bilioſæ epidemicæ graſſarentur, in quibus moleſta nauſea & vomitus fere ſemper aderant, me aliquoties dediſſe ſtatim vomitorium abſque multo levamine, ubi autem per unum alterumve diem oxymelle, vel ſimilibus, magna copia aquæ dilutis, uſus fueram, ſponte ſæpe vomitu excutiebatur corrupta bilis, inſtar glutinis fere ſpiſſa, vel leni vomitorio, ſecunda vice exhibito, facile expellebatur. Leniora tamen vomitoria hic tantum proſunt, ne a validioribus febrilis impetus augeatur, qualia ex oxymelle ſcillitico, radice ypecacuanhæ &c. parari poſſunt, quæ etiam minuta doſi tenellis infantibus tuto exhibentur. *Sydenhamius* (*Sect.* 4. *c.* 4. *p.* 68.) qui ſolis fere antimonialibus emeticis uſus fuit, fatetur ſe debuiſſe abſtinere a medicamentis iſtis in junioribus, quamvis indicatio tentatoria illa poſceret, quia metuebat in tenella ætate infelicem eventum. Maxime prodeſt ſimul, ſi poſt ſingulos vomitus aquæ tepidæ unciæ aliquot potentur, vel ſimilis tenuis liquidi; ſic enim minori moleſtia vomunt ægri, & abluitur pulcherrime ex ventriculo omne illud bilioſum. Finita emetici operatione, datur leve diacodiatum, ut excitatus per hæc remedia tumultus ſopiatur (*ibid. p.* 67.). Solo emetico hac lege dato ſe nauſeam in febribus ſtiffimam curare potuiſſe, teſtatur *Sydenhamius*, & ſemper tuto hoc fit, modo conſtiterit, nihil inflammatorii in victus viſceribus adeſſe, & ut illus metus ſit, ne diuturna cacochymia, vel latentibus vomicis, corrupta viſcera validos illos conatus, qui inter vomendum fiunt, ferre nequeant. Facile enim patet, inflammata loca, taliter ſic agitata, gangrænam affici poſſe: & ſi, v. g., in hepate corrupto vomica adſit, quæ peſſimam nauſeam facere ſolet, dato vomitorio, ſæpe lethalis hypercatharſis ſequitur, dum tabefactum hepar, convulſis diaphragmate & muſculis abdominalibus validiſſime premitur, & ſic ſæpe rumpitur. Talem caſum ſe vidiſſe hac occaſione auditoribus ſuis dicebat *Celeberrimus Boerhaavius*, dum mercatori in hac urbe, qui diuturna lenta febricula, & colore ſubicterico, hepatis male affecti ſigna habuerat, dabatur leni vomitorium ad nauſeam moleſtiſſimam curandam: quo facto ſurſum & deorſum evacuabantur quidem magna copia ſubrubræ & flavæ materiæ, ſed abſque levamine, & urgebat ſubita hypercatharſis cum animi deliquiis, ſicque paucis diebus exſpiravit. In cadavere hepar in tota ſua ſubſtantia fere conſumtum, & ichore putrido plenum, inventum fuit. Poſtquam autem per vomitorium extracta fuit ſaburra, acida auſtera illa remedia, de quibus modo dictum fuit, pulchre proſunt, ut per hæc diuturna nauſea & vomitu debilitatum ventriculi robur reſtituatur.

2. Si vero ſigna doceant lentam & viſcidam materiam, in ventriculo aut vicinis locis fluctuantem, eſſe nauſeæ cauſam, hæc primo tollenda erit. Verum ſæpe tanta tenacitas eſt in hoc muco, ut nec vomitoriis nec purgantibus ſe avelli facile patiatur, niſi prius diluta & attenuata fuerit. Aqua omnem mucum in noſtro cor-

pore

pore præſentem ſolvit & diluit, imo tenaciſſime ex natium muco concretæ lenæ ſola maceratione in aqua tepida pura ſolvi poſſunt. Verum in illis hominibus, quibus mucoſa talis colluvies adeſt, debilis ſemper ventriculus, & flaccidum corpus vix impune fert magnam aquæ tepidæ diluentis copiam, hinc ſæpone Veneto, bile inſpiſſate ſanorum animalium, ſalibus alcalinis ipſis quandoque, amaris bilioſis & aromaticis medicamentis, qualia ſunt abſinthium, centaurium minus, gentianæ aut helenii radices, conantur ſolvere tenax illud glutinoſum, & ſimul emendare debilem & frigidam ventriculi in his hominibus intemperiem. His factis tuto & facile per purgantia vel vomitoria expellitur mucoſa hæc ſaburra, jam ſoluta & mobilis reddita. Præ reliquis hic commendatur oxymel illud ſcilliticum, apud veteres Medicos tanti nominis remedium, quod penetrabili acrimonia ſcillæ omne pituitoſum lentum fundit & dividit, & paulum majori doſi aſſumtum ſolutam pituitam expellit, vomitum excitando. Alia etiam vomitoria & purgantia eidem ſcopo inſervire poſſunt, qualia plura recenſentur in Materia Medica ad hunc numerum. Raro enim aliquid periculi ab evacuantibus in hac nauſeæ ſpecie metuitur. Ubi tamen mucoſa talis cacochymia omnem ſanguinem infecit, aliquando accidit, in cerebri ventriculis ſimilem materiam ſenſim incipere accumulari, unde ſtupidi, hebetes, obliviosi, lethargici, tandemque & apoplectici fiunt. In illo autem caſu periculoſus ſæpe eſſe poſſet emeticorum uſus. Illo enim tempore, dum vomit homo, videmus omnes humores majori impetu & velocitate verſus caput tendere, hinc tunc facies tumet, rubent oculi & lacrymantur, ſibilus ſæpe in auribus percipitur, & vertigo. Ubi ergo encephalon lenta & viſcida cacochymiæ obrui incipit, per vomitum majori impetu & copia huc preſſi humores lethalem poſſent facere apoplexiam, adeoque tutius per purgantia tunc evacuatio viſcidæ illius materiæ obtinebitur.

g. Summa animi attentione ſemper inquirendum eſt, an vel ex genio epidemici morbi tunc regnantis, vel ex ſignis in ægro obſervandis, conſtet, inflammationem ventriculi vel vicinorum viſcerum nauſeæ cauſam eſſe. Dolor harum partium cum febre continua, & pulſu duro, merito inflammationis ſuſpicionem faciunt. Emeticum in tali caſu dirum ſumma damna facere nemo dubitat: valides enim illis concuſſibus idem his partibus inflammatis accidit, quod fieret, ſi quis manum inflammatam valide perfricaret, ſummus enim inde dolor & gangræna brevi ſequerentur. Sola ergo inflammationis cura generalis per venæ ſectionem, purgantia antiphlogiſtica, diluentia &c. tunc conducit, ſimul adhibitis illis cautelis, quas varietas partis affectæ requirit: de quibus omnibus poſtea in morbis inflammatoriis harum partium dicetur. *Sydenhamus*, magni *Hippocratis* exemplum ſecutus, candide fatetur, ſe in tali caſu erraſſe. In nobili enim fœmine, ſanguineæ temperiei & in ipſo ætatis flore, videbat una cum febri ardente importunum vomitum, quem emetico dato ſi ſtatim curaſſe cum noviſſet, præmiſſa prius ſanguinis miſſione, vomitorium dari juſſit: verum ſequenti die alvum ægræ profluere cum intelligeret, ſtatim vidit, nocuiſſe vomitorium, quod alio in caſu, ubi e bilioſo corrupto nauſea fit, diarrhœam futuram certo præcavet, & præſentem tollit. Mutata hinc fuit medendi methodus, ſed in ceſſum, periit tamen ægra circa decimum quartum morbi diem. Cum autem infelici hoc eventu perculſus anxie evolveret omnia, quæ in decurſu hujus morbi obſervaverat, concluſit, inflammatorium hunc morbum fuiſſe. Summus enim ardor etiam poſt iteratam venæ ſectionem remanſerat, ſanguis euiſſus pleuriticorum ſanguini ſimilis fuerat, tuſſis aliqua, & obſcuri quidam in partibus vitalibus dolores adfuerant, tempeſtas anni illa erat, quæ finem veris & initium æſtatis complectitur, morborum inflammatoriorum maxime ferax, & pleuritides eodem tempore populariter graſſabantur. Unde poſtea eundem morbum, quo plurimi corripiebantur, pleuritidis inſtar curavit ſanguinis miſſionibus, diluentibus &c. & quidem feliciſſime (*Sydenham Sect.* 2 *cap.* 2 *pag.* 148. *Op.*). Felix ille, qui commiſſum errorem illico detergere novit.

vit. errare enim humanum eſt, adeoque omnibus commune, ſed errorem cognoſcere & corrigere ſtatim, non niſi conſummatis in arte Medica viris datum eſſe nemo ambigit.

QUARTA SPECIES OBLIVIONE &c. Nihil enim hic in corporis ſolidis vel fluidis partibus mutatum eſt, & ſola cogitationis mutatio nauſeam fecit. Sola ergo oblivio illius rei, quæ olim nauſeam excitavit, & ſollicita evitatio omnium illorum, quæ illius nauſeoſi memoriam reſuſcitare poſſunt, omnem hic curam abſolvunt. Sic enim ſenſim deleri ſolet hæc impreſſio, vel ſaltem eo uſque debilitari, ut licet diu poſtea occurrant talia, quæ nauſeoſi memoriam renovant, tamen inde vel nulla, vel levior longe, nauſea redeat.

QUINTA AUTEM &c. Solus enim inordinatus liquidi nervoſi motus nauſeæ cauſam præſtat, hinc ille compeſci debet: cui rei narcotica omnium efficaciſſimam medelam exhibent, de quorum uſu videantur illa, quæ in Commentariis §. 104 202. & 229 dicta fuerunt. Cum autem plerumque nauſeam ab hac cauſa ortam vertigo comitetur, vel præcedat, atque vertiginoſi nullum fere motum corporis ferre poſſint abſque augmento vertiginis, patet, quietem his imprimis conducere. Monuit *Sydenhamus* (*In Diſſert. Epiſt. p. 499.*), dum in hyſtericis vomitiones enormes curare tentaret, ſe dediſſe narcoticum, forma potiſſimum ſolida, vel tam parca quantitate liquidi diluturum, ut ventriculum quaſi oblinat tantum, neque poſſit evomi. Interim monebat ſimul, ut aſſumto narcotico ſtatim conquieſcerent, ac imprimis caput immotum tenerent, quia vel leviſſimus capitis motus, præ reliquis omnibus, vomitum provocabat. Ut autem debilis in his plerumque, & nimis facile mobilis, ventriculus firmetur, auſtera remedia, quæ debiles nimis & laxas fibras tam pulchre roborant (vide §. 28. 4.), conveniunt, ubi etiam aquæ frigidæ potus. Frigore enim accedere elementa noſtrorum ſolidorum ad ſe mutuo, & augeri eorundem inter ſe cohæſionem, novimus. Præterea omnia illa, quæ ad curandam nimiam debilitatem fibrarum, vaſorum & viſcerum §. 28. & 47. commendata fuerunt, hic ſummum uſum pariter habent, non quidem adeo ad tollendam nauſeam præſentem, verum per hæc ſic firmatur totum corpus, ut non tam facile poſtea a levibus ſæpe cauſis efficiatur, adeoque futura nauſea præcavetur. Inordinati enim illi motus liquidi nervoſi in robuſtis, & quotidiano labore exercitatis hominibus non obſervantur, ſed in tenellis fœminis, & viris ſedentariam vitam degentibus, maxime familiares ſunt.

Evacuationes autem per emetica vel purgantia fere ſemper hic nocent, quia non latet in corruptis humoribus morbi cauſa, ſed tantum a perturbato ſpirituum motu pendet. Quotidiane autem obſervem docent, hyſtericas fœminas, & viros hypochondriacos, illico ſævis paroxyſmis corripi, ſi validæ evacuationes prægreſſæ fuerint. Interim tamen negari nequit, a ſolo inordinato ſpirituum motu miras mutationes, & ſubtiliſſimas quidem, in liquidis noſtri corporis fieri poſſe. Si enim mari non aſſuetus homo, quamvis ſaniſſimus, in navi feratur, incipiet nauſeare plerumque; paulo poſt contenta ventriculo evomet, dein bilem, atque poſtea, moleſtiſſimo vomendi conatu, bilem ob ſaturatum viridem colorem æruginoſam dictam exprimet. Hæc tamen bilis non præexſtiterat talis in hoc homine, ſed perturbatis inſolita navis agitatione ſpiritibus ſic mutata fuit. In hominibus ex alto in caput delapſis ſæpe ipſo momento bilis æruginoſa evomitur, licet ſaniſſimi antea fuerint, uti in vulnerum capitis hiſtoria dictum fuit. Voluit quidem *Sydenhamus* (*ibid. p. 504.*), adeo lubricam eſſe & evanidam colorum ſpeculationem, ut nihil certi ex illis de corporum, in quibus apparent, natura queat deprehendi: atque ut hoc probaret, chemicorum præſtigia adducit, qui, ſola miſcela corporum inter ſe, miras colorum varietates producere noverunt. Tamen hoc videtur verum eſſe, quod, ſi ab inordinato ſpirituum motu ſic mutetur bilis, ut æruginoſa facta circa præcordia fluctuet, nauſea manebit, quamdiu talis bilis ibi hæret. Vidi ſic quoſdam, qui nauſea & vomitu peſſime afflicti fuerant, dum navi vehebantur, in terram delatos adhuc ma-

mole ſe habuiſſe, donec jam emetico expelleretur illud, quod in ventriculo hærebat moleſtum. Agnovit etiam hunc rem *Sydenhamus*, dicens: *Quamvis autem ſatis pateat, originarium hujus morbi fomitem in humoribus vitiatum ſtabulari, fatendum eſt tamen (quod res eſt) ſpirituum etiam illam, cui morbus debetur, humores putrescentes in corpore coacervandos gignere* &c. Idcoque etiam hyſtericorum affectuum curationem ab evacuatione auſpicabatur, ſi tempus ſigna docerent, ſeculentum humorum colluviam in viſceribus adeſſe. Ubi vero dolores atrociores, vomitus, diarrhœæ &c., nullas inducias ferebant, anodyno inordinatos ſpirituum motus compeſcebat illico, & poſtea, ſedatis his turbis, ſe ad curam radicalem hujus mali accingebat. Patet ergo, evacuantia convenire quidem primariæ nauſeæ, de qua hic agitur, cauſam; imo, ſi validi fuerint vel ſæpius repetita, nocere, prodeſſe tamen aliquando, dum collectos per turbas illas ſpirituum humores avehunt, imprimis ſi, finita horum operatione, anodyno dato compeſcantur excitati per hæc evacuantia in mobiliſſimis illis corporibus tumultus.

§. 645. **H**Inc intelligitur, cur in acutis, ubi nauſea, purgatio tuto data, ut & emeticum, adeo proſit, & in quo acutorum genere? Cur ægri acute cum febribus conflictati adeo horreant pinguia, carnoſa, ova, piſces, & contra appetant aquam, acida, fructus horæos, frigida? Cur, niſi nauſea ſuperetur, nihil ægro proſint medicamina? Cur ſæpe hoc ſymptoma incurabile ſit? Cur talis morbi tandem fere cum ſubito, inſolito, mirabili appetitu ſuccedant?

Ex hactenus dictis de nauſea patet ratio ſequentium.

CUR IN ACUTIS, UBI NAUSEA &c. Quia in hisce morbis tam ſæpe a corrupto aeri biloſo in ventriculo, vel vicinis locis, ſtabulante perpetua nauſea fit, & manet, quamdiu ibi hæret illud corruptum, imo mora, aeris accuſſu libero ad hæc loca, & aucto per febrem calore, quotidie in pejorem malignitatem degenerat: unde vomitus, vel poſtea putridiſſima diarrhœa oritur, funeſta ſæpe, dum morbi progreſſu fractis ægrorum viribus valida talis evacuatio ferri nequit. Unde ſi in initio morbi illud putre biloſum emetico expellatur, vel purgantibus per alvum detrahatur, omnia hæc mala præcaventur. Omnium autem frequentiſſime hæc methodus prodeſt in febribus acutis autumnalibus, quæ poſt ferventiſſimas æſtates, exſiccata & incrasſata aeris caloribus bile, epidemica graſſari ſolent: quæ fere omnes continuæ remittentes ſunt, & ex intermittentium geminatis paroxyſmis conſtant, & frequenter, fracto harum febrium impetu, in intermittentium claſſem ſe recipere ſolent. In acutis vero inflammatoriis, quales ſunt plerumque illæ febres continuæ, quæ vere jam adulto vel æſtate incipiente, graſſari ſolent, fallunt hæc methodus frequenter, quia nauſea, has febres comitans, ſæpius ab inflammatione ventriculi vel vicinarum partium originem ducit, unde tunc, a vomitoriis imprimis, omnia in pejus ruunt: uti patuit ex illis, quæ ad numerum tertium præcedentis paragraphi dicta fuerunt.

CUR ÆGRI ACUTE CUM FEBRIBUS &c. Omnia enim hæc ſponte ſua in putridam corruptelam degenerant, & dum per febrem læſæ ſunt plurimæ functiones, ingeſta difficilius ſubiguntur, vel omnino non, adeoque propriam ſuam & ſpontaneam mutationem ſequuntur: ſimul tacita per febrem motus circulatorii velocitate omnia in putredinem tendunt (vide §. 100.). & ſæpe, ut dictum eſt, putrida bilis in morbis acutis ventriculum & vicina loca alluit. Hinc provida natura, quæ toties ſibi ſola ſufficit in morbis curandis, ſalutari inſtinctu tales ægros incitat & urget, ut appetant aquam, acida, fructus horæos & omnia illa, quæ gratum refrigerium æſtuanti per febrem corpori facere poſſunt. Hæc nauſeæ moleſtiam ſimul levant, abluunt corrupta in primis viis hærentia, putredinem natam corrigunt, futuram præcavent, ſol-

vunt

vant concreta vi blanda ſaponacea, & ſimul ſæpe leni ſtimulo alvum ſolvunt. Ex quibus ſatis patet, quantum hæc prodeſſe poſſint in febribus acutis.

Cur, niſi nausea superetur &c. Quamdiu enim nauſea durat, omnia faſtidiunt ægri, & aſſumta quædam ſi ſuſtinet, vomitu excutiuntur, dum nauſeans ventriculus a quibusvis etiam aſſumtis tam facile irritatur. In febribus autem, cum nauſea plerumque vel ab acri bilioſo in primis viis hærente, vel ab inflammatione ventriculi aut partium vicinarum, pendeat, patet ſatis, medicamenta, quamvis aſſumta, nihil prodeſſe, niſi nauſea per hæc tollatur. Niſi enim illud bilioſum, v. g. in his locis hærens per medicamenta ſurſum vel deorſum expulſum fuerit, vel ſaltem ita emendatum, ut non amplius in tales convulſiones irritentur hæ partes, a quibus nauſea excitatur, nihil aſſumendum, & illud corruptum, in his locis manens, affluentes humores ſua malignitate imbuet, nauſeam augebit, & vomitum faciet, per quem niſi expellatur, mora & calore corporis ſemper in pejus ruens putridiſſimam diarrhœam, & dyſenteriam excitabit, quæ, fractis jam ægrorum viribus morbo & nauſea diuturna, ſæpe lethalis eſſe ſolet.

Cur sæpe hoc symptoma incurabile sit? Quia quandoque nauſeæ cauſæ tolli nequeunt. Si enim tam valida inflammatio ventriculi vel vicinarum partium fuerit, ut reſolvi nequeat, pariter nauſea inde orta inſuperabilis erit. Sic etiam ſi in corrupto hepate putris vomica lateat, quæ continuo ſtillicidio putridam materiam per ductum hepaticum in duodenum inteſtinum depluit, nauſea perpetua aderit, nunquam curabilis, niſi putridus ille fomes in hepate ſanari poſſit, quod tamen ſæpe fieri nequit. Vomitoria hic ſemper periculoſa, quia merito metuitur, ne tabefactum hepar diſrumpatur inter vomendi conatus, & licet excuſſum fuerit illud putridum, quod in duodeno vel ventriculo fluctuat, brevi ſimilis his colligitur materia; adeoque rebellis contra omnia remedia manebit nauſea, niſi quod aliquantum ſæpe adhuc mitigari poſſit acidis, imprimis ſpiritu ſalis marini, quo ad putredinem corrigendam vix invenitur efficacius remedium. Moleſtiſſima talis nauſea, & ſæpe incurabilis, obſervatur quandoque, dum tota interior ſuperficies, faucium, œſophagi, ventriculi, inteſtinorum ſic afficitur fere, uti in catarrhoſis membrana interna narium, & muco madet; ſenibus, & literatis hominibus ſæpe moleſtum hoc malum eſt. Obſervatur & ſimilis nauſea matutino imprimis tempore in illis, qui ardentibus ſpiritibus abutuntur quotidie: mœſtus enim his adeo ſæpe languet & friget ventriculus, ut niſi ſpirituoſis his ſtimuletur, perpetuam nauſeam & vomitum pituitæ tenacis faciat, unde cogitur vel invitus in ſimilium uſu pergere. Pariter quotidianis obſervatis conſtat, nauſeam, primo graviditatis ſtadio ortam, oportere etiam remediis reſiſtere, donec ſponte poſt tertium quartumve menſem a conceptu minuatur, & ſæpe integre ceſſet.

Cur tales moriantur tandem sæpe &c. Numeroſiſſimæ in Hiſtoria Medica habentur obſervationes, quæ docent, aliquando ægros nauſea ſatis diuturna, & faſtidio cibi fere omnis, confectos ſubito habuiſſe ſummum appetitum talium, quæ noxia videbantur Medicis & amicis. Interim tamen prudentiſſimi in arte viri monuerunt ſedulo, ne artis regulis nimis confiſi pertinaciter reſiſteremus ſemper ægris, dum etiam abſurda expetere videntur, uti alia occaſione in Febrium hiſtoria dictum fuit. Mira enim hæc quandoque ſunt naturæ in morbis debellandis molimina, quæ omnem ſæpe artis Medicæ ſolertiam ſuperant. Obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. 4. c. 2. p. 288. 289.*), circa finem febris cujuſdam continuæ epidemice vagantis, ægros, qui evaſuri erant, incongruum aliquid atque abſurdum ſive cibi, ſive potus, genus importune flagitaſſe, dicitque, quod lubens conceſſerit etiam talia, quæ minus convenire videbantur, quia exhauſtæ corporis vires refectione omnino indigebant. Ubi cauſæ morbi cognitæ profligatæ credunt Medici illa, quæ ægri ſummo deſiderio expetunt, faciles ſunt. Sic dum morbo acuto laborantes potum tenuem, fructus horæos, aëris refrigerium &c. petunt, hæc concedunt: ubi vero in fine horum morborum haleces ſalitos, vel fumo induratos & alia ſæpe difficilioris digeſtio-

nis

tas edulia, quæ deſiderant ægri, obluctantur illis plerumque, quia hoc artis regulis repugnare creditur. Tamen in *his omnibus naturæ, ut videtur, aberrationibus, quilibet in Praxi Medica vel mediocriter verſatus, modo animum diligenter adverterit, fateb concedet, ægros haud paucos, ubi proprium ſpretis Medici dictamine genio ſuo obſecundaverint, ſe melius habuiſſe* (*Lehm in Diſſert. Epiſtol. p.* 459). Cum autem illæ, quæ a nocentibus & juvantibus deſumuntur, certiſſimæ ſint artis regulæ (de quibus vide §. 12 a. & § 603 7) & plurima nos adhuc lateant & latebunt diu, videtur prudentiæ Medici eſſe, ut non ſemper ſubito & inſolito ægrorum appetitui reſiſtat, ſed potius tentet, niſi certa pernicies ab illorum uſu ſecutura eſſet. Interim plerumque inſolitus talis appetitus acida vel ſalſa appetit, quæ omni putredini adverſiſſima ſunt, & omnium frequentiſſime in gravidis mulieribus annexa & cibo faſtidium talibus tollitur. Sic habet *Tulpius* (*Obſerv. Medic. lib.* 2 *c.* 20. *pag.* 130), gravidam mulierem, ab omni cibo abhorrentem, poſtea appetiiſſe avidiſſime cruda acetaria, ac Rhombos Rugenſes ſale ac fumo induratos, atque integris ſex menſibus his ſolis ſalubriter vixiſſe. Alia mulier impregnata tam impenſe delectabatur halecibus ſalſis, ut ante partum mille ac quadringentos comederit abſque ventriculi offenſa, ullove ſanitatis diſpendio (*Ibid. cap.* 24 *pag.* 135.).

RUCTUS ET FLATUS.

§. 646. Ructus pro cauſa habet elaſticam, calore, effervſcentia, fermentatione, dilatabilem materiam, quæ uno momento coërcetur, alterno, laxato clauſtro coercente, exploditur cum ſono, & impetu.

Quando cum ſono & impetu exploditur ſurſum per os aer, vel elaſticitate ipſi ſimilis materia, dicitur *Ructus*. In quo ergo conſideramus materiam expulſam, & deinde illas cauſas, quæ hanc materiam coercuerunt, antequam exploderetur, atque habentus coercitam poſtea cum impetu & ſono prodire fecerunt. Bene enim his rite intellectis, habebitur cognitio ructuum & flatuum.

Materia autem ructus, & flatus aer eſt, ſive communis ille, qui nos ambit undique, ſive elaſticitate & pluribus aliis dotibus illi ſimilis, qui in corporibus mixtis lationis calore, effervescentia, vel & fermentatione inde extricatur. Docuit enim *Boyleus* (*Nova experimenta phyſic. mechan. T.* 1. *p.* 57 *&c.*), aquæ, vino, oleo, aliiſque liquoribus plurimis aerem ineſſe, qui, dum per antliam pneumaticam levabatur atmoſphæræ incumbentis preſſio, bullarum forma aſcendebat. Pulcherrimis dein experimentis eandem rem perfecit, & totam auditoribus ſuis demonſtravit *Celeberrimus Boerhaavius* (*Vide Chemiæ Element. tom.* 1. *p.* 507. *& ſeq.*), aerem elaſticum, licet ejus particulæ quadam tenacitate ſibi mutuo adhæreſcant, in minimas tamen partes ita diſſolvi poſſe, ut ſponte ſe inſinuet in vacuos aere meatus, qui in liquidis deprehenduntur, atque diſtribuatur æquabiliter per totam liquidorum maſſam. Exigua quidem quantitas aeris hac ratione imbibitur a liquidis, atque partem in illo liquido valde parvam implet, interim tamen, illa parva parte aerea abſorpta, hæc liquida nihil aeris ultra in ſe recipiunt, qualicumque demum arte hoc tentetur. Neque videtur una particula aeris ſic ſoluti, ſeorſum exiſtens in illo interſtitio, quod inter contigua elementa liquidi eſt, habere notas phyſicas aeris, elaſticitatem nempe & facillimam dilatabilitatem per calorem. Verum ubi quacunque de cauſa duæ tales particulæ aeris in liquido ſoluti, ex interſtitiis elementorum liquidi, in quibus hærebant, exiiſſe ſe invicem contingunt, tunc videntur ſe mutuo repellere, & minimam bullulam aeris veri elaſtici, & minimo caloris augmento dilatabilis, conſtituere. Mirabilis autem hæc vis, quæ ſeparata aeris elementa, in liquidis hærentia, dein contigua

qua facta, ſe mutuo repellunt, videtur aeris elaſticitatem facere: hæcque tanta eſt, ut minima illa aeris quantitas, quæ ſoluta hæſerat in aquæ guttula, cum ejus ſolis elementis, calore expulſis in interſtitiis aquæ, faciat molem talem aeris veræ elaſtici, quæ volumine ſuo multum ſuperat guttulam aquæ, in qua prius ſeparata aeris elementa hæſerant.

Omnia hæc, quæ in locis citatis directis experimentis probantur, aſſumenda erant, atque præmitti debebant, ut poſſimus inquirere, quomodo elaſtica illa materia, ructuum & flatuum materialis cauſa, in corpore noſtro producatur, & quibus præcipue origo ſit debeat.

§. 647. **H**Inc aer, ſales oppoſiti, fructus horæi, humores putreſcentes, vegetabilia fermentantia dant ructus, & flatibus materiem, cujus impetus, ſcetorque pro varietate ejus indolis varius eſt.

Materia illa ructuum & flatuum vel ingreditur corpus jam elaſtica, & calore dilatabilis, vel latius in quibusdam corporibus inde extricatur poſtea; de quibus ſingulis agendum. Materiam autem jam elaſticam præbet

Aer. Illum flatuum in corpore humano materiam eſſe, jam monuerat *Hippocrates* (*De Flatibus cap. 2. Tom 6. pag. 214.*), dicens: *Hominum enim & aliorum animantium corpora triplici alimento nutriuntur. Sunt autem illis alimentis hæc nomina: cibus, potus, ſpiritus. Verum ſpiritus, qui in corporibus ſunt, flatus vocantur, qui vero extra corpora, aer.* Cum noverint autem, qui non ambit undique, aerem ſatis libere per manus noſtri corporis vias ingredi poſſe, nemo dubitat, præterea cum cibis manducando aer ſubigitur, ſalivæ, muco linguæ, oris, faucium miſcetur, ſicque in ventriculum & inde per inteſtina deſertur, pulcherrimos uſus in ciborum digeſtione præſtans, dum elaſticitate ſua & variata omni momento per calorem corporis preſſione attenuat, fluxilitatem producit, & motum inteſtinum facit, vel jam factum continuat (*Herm. Boerh. Inſtit. Medic. §. 58. 64. 69.*). Nullum ergo dubium manet, quin aer communis, corpus ingreſſus, poſſit facere materialem ructus & flatus cauſam.

Verum alia quæſtio eſt, an aer in liquidis vel aliis corporibus latens ſic, ut aeris communis notas phyſicas non amplius habeat, poſſit aliquando ea iterum, dum in corpore noſtro hæreat, ſic extricari, ut elaſticitatem, & facilem illam a minimo caloris augmento dilatabilitatem, acquirat, dum adunantur ſimul, quæ prius ſingulatim hæſerant, aeris elementa. Patuit experimentis phyſicis & chemicis, ablationem preſſionis atmoſphæræ, vel inſignem ſaltem ejus imminutionem, uti etiam calorem majorem, extricare ſolitum in liquidis aerem, adunare ſeparata ejus elementa, atque ſic aerem elaſticum iterum produci. Verum & directis experimentis conſtitit in humoribus noſtris, gradum caloris corporis ſani habentibus, non extricari aerem, niſi tanta fiat imminutio premenis atmoſphæræ, quanta nunquam naturaliter obſervatur. Etiam in homine vivente via unquam tantus calor adeſſe poteſt, ut ſimili effectui producendo ſufficiat. Adeoque concludere licet, aerem in humoribus noſtris diſtributum non poſſe ſe naturaliter expedire ſic, ut intra vaſa collectus forma aerea bullas ibi faciat (*Vide de hoc H. Boerh. Chem. tom 1. p. 517. 518. 526. 526.*): & ſi aliquando hoc factum fuerit, cita mors ſequitur. Canis per venam cruralem aperi tam tubo immiſſo aerem inflavi, mox ingens anxietas, reſpiratio anheloſiſſima, & mors ſequebatur. Idem mutuavit factum fuiſſe aſſere venis jugularibus immiſſo *Harderus* (*Joh. Jac. Harderi Apiarium p. 14.*). Invenit *Ruyſchius* (*Epiſt. Anatom. & Problem. 16. p. 21.*) in cadavere mulieris cor ſtupendæ magnitudinis inflatum, & dum cuſpide cultelli vulnerabatur cor, ſubſedit illico, exeunte aere, quo plenum erat, abſque ullo fere ſanguine. Verum ſimul addit, illam mulierem ſubito mortuam fuiſſe. Plures ſimiles obſervationes habentur, quæ docent, poſt mortem aerem in vaſis ſanguineis aut receptaculis quandoque inventum fuiſſe. In animalibus, validiſſimo corporis motu exercitatis, tantus forte aliquando naſcitur calor, ut aer extricetur ex hu-

humoribus, & bullas faciat; ſed & ſubitæ mors toties nimis validos motus ſequitur. In morbis ardentiſſimis ante mortem ſæpe immaniter augetur calor, & tunc forte ſimile quid obtinet. Cum ſimul ſumma in putredinem proclivitas ſit in talibus morbis, & putreſcentia aerem dimittant contentum, uti ſtatim dicetur, non ergo adeo videtur mirum, aerem verum elaſticum, ſanguini mixtum, repertum fuiſſe poſt mortem, cum & tum ſponte ſua in putredinem vergant omnia. Interim tamen ex his omnibus ſatis patet, naturaliter aerem elaſticum non inveniri in ſanguine, & dum adeſt, ſubeſſe mortis inſtare diſcrimen.

Verum detexit Chemia plures alios modos, quibus aer ille in corporibus latens extricari poſſit, & qui omnes locum habere poſſunt in primis viis, in quibus ructuum & flatuum ſedes propria eſt. Dum enim oppoſiti ſales, vel & terreſtria acidis miſta, mutuum illum effervescentiæ motum excitant, ingens copia elaſtici aeris erumpit, quamvis etiam hæc corpora ante ſuam miſcelam in vacuo Boyleano diu hæſerint, adeoque omnis aer inde extricatus jam fuerit, qui ſublata preſſione atmoſpheræ liberari poteſt (*H. Boerh. Chem. Tom. 1. p. 527 & ſeq.*). Quantam copiam aeris generent fructus horæi, humores putreſcentes, vegetabilia fermentantia, plurimis experimentis demonſtravit *Boyleus* (*In Experim. Phyſic. Mechanic.*). Quotidianis experimentis conſtat, liquida fermentantia incredibilem copiam elaſtici aeris dare, qui niſi ſpiracula invenerit, quibus exhalare poſſit, immani vi diſſringit omnia. Verum quum talia aſſumuntur, quæ ſponte ſua in fermentationem, vel in putredinem prona ſunt, adeoque dum inteſtini illi motus in primis viis naſcuntur, patet ſatis, genitum vel potius extricatum inde, aerem elaſticum, flatibus & ructibus materiam dare poſſe. Varius autem impetus erit hujus materiæ elaſticæ, pro vario modo, quo generatur. Effervescentia ſalium alcalinorum cum acidis impetuoſam ſatis diſploſionem hujus elaſtici facit; putrefactio & fermentatio leniori em quidem impetu, ſed & diuturniorem ſimilis materiæ generationem efficiunt. Fructus horæi, copioſe ingeſti, magnam copiam, & ſatis cito ſæpe, in calore corporis noſtri generant, unde ſæpe tam ſubita inflammatio ventriculi in multis hominibus ab his comeſtis fit.

Fœtor pariter diverſus erit ob eandem cauſam, putridus, ſi a putreſcentibus, acidulus vel vinoſus, ſi a fermentantibus, atque ab his iterum diverſus, ſi ab effervescentibus inter ſe oppoſitis ſalibus naſcatur. Raro quidem alimenta talia ingeruntur, quæ cum ſe invicem effervescunt, ſed medicamentorum titulo longe frequentius hoc fit, uti dum verbi gratia acido laborantibus cancrorum lapides aut ſimilia abſorbentia exhibentur &c. Ructus autem emiſſi diverſo ſuo fœtore facile oſtendunt, qualis ſit natura illorum, quæ in primis viis hærentia elaſticam illam materiam producunt. Unde optime *Celſus* (*L. 4. cap. 5. in fine p. 209.*) ubi, de ſtomachi morbis agens, vomitum compeſcendum voluit, qui per ſe venit, excepit tamen: *ſi coaluit intus cibus, aut computruit, quorum utrumlibet ructus oſtendit, ejiciendus eſt.*

Vidimus ſic, quænam ſit materia ructuum & flatuum: verum niſi huic materiæ in primis viis jam præſenti alia adhuc accedſerit cauſa, non fient ructus & flatus, ſed libere exhalabit. Quænam autem hæc cauſa ſit, ſequenti dicetur paragrapho.

§. 648. **N**Ec tamen omnia hæc (647.) ſi libere exhalare queant, ullum debent impetum, unde liquet, ſpaſmos ſphincteris œſophagæi, œſophagi, oris ſuperioris & inferioris, ventriculi, atque inteſtinorum ſimul concurrere ſimul, iterumque laxari, inde ructus, flatus, crepitus, borborygmi claſſi.

Mira hæc proprietas in ventriculo & inteſtinis hominum & plurimorum animalium, in quibus experimenta fuerunt inſtituta, obtinet, ut poſt mortem etiam diu ſatis motum illum vermicularem, periſtalticum dictum, retineant, imo & jam deficiens ille motus, calore fotis his partibus, vel & illas irritando, poſſit reſuſcitari (*Wepferus Hiſt. Cicut. aquat. pagina 89.*). Simul etiam conſtitit, acria applicata his

his partibus feciſſe, ut ſpaſmo conſtringerentur, non certum in loco, ubi illa acria hærebant, verum ſæpe in vicinis pluribus locis eodem tempore, ut nullus daretur tranſitus contentis in fiſtula inteſtinali, vel ventriculi cavo. Non ſine admiratione vidi, dum in cane, jam per aliquot horæ minuta mortuo, cultelli apice irritarem, vel & forcipe prehenderem lacertum ventriculum, illum fortiſſime contractum fuiſſe non in loco irritato, ſed ad aliquam inde diſtantiam, ita quidem, ut amplitudo ventriculi quinque ſextas partes ſuæ capacitatis amitteret. Dum olei vitrioli exiguam guttulam viventis adhuc canis inteſtini externæ ſuperficiei applicabam, inteſtinum illico in hoc loco ſic contrahebatur, ac ſi funiculo conſtrictum fuiſſet. Adeo autem pertinax hæc inteſtinorum contractio aliquando eſſe ſolet, ut *Wepferus* (*Wepferus Hiſt. Cicut. aquat. p. 89.*) obſervaverit inteſtina colica defunctorum, uti & animalium, quibus purgantia aut corroſiva ingeſſerat, ſic conſtricta fuiſſe in diverſis locis, ut flatus, aut contenta inter duas contractiones intercepta, vix ulterius propellere potuerit. Quando autem tanta acrimonia propter egreſſe, expulſis flatibus renaſcuntur ſimiles, ut poſteriore experimento docet *Wepferus* (*Ibid. p. 297.*). Poſtquam enim cani exhibuerat dimidium ſcrupulum mercurii ſublimati, atque ille ſurſum & deorſum purgaretur, aperto abdomine protinus illico admodum inflatum ventriculus, quo compreſſo flatus per os eliciebantur, mox tamen flatibus iterum repletus fuit. Omnibus autem his rite expenſis ſatis apparet, quid proprie flatus & ructus ſint, & a quibus pendeant. Elaſtica enim materies in his locis oberrans etiam materialem conſtituit, efficientem vero ſpaſmodica contractio harum partium, ſive ab acri irritante, ſive ab inordinato ſpirituum motu, facta. Licet autem ab aere cum cibis & potibus deglutito, vel eodem libere per vacuas primas vias oberrante, præſto ſemper ſit illa materia elaſtica, flatus tamen & ructus non fiunt, niſi ſimul illi ſpaſmi acceſſerint. Confirmantur omnia hactenus dicta pulcherrima mirum obſervatione, quæ apud *Helmontium* (*In Capitulo de Flatibus num. 38. pag. 339. 340. & de Lithiaſi cap. 9. num. 132. p. 784.*) habetur. In puero enim monſtroſa hernia umbilicali laborante, ad ſeſquipalmæ extenſionem, ſub tenui & pellucida pellicula ſpectari poterant inteſtina, & miſer ille puer, quoties tormina patiebatur, ſpectandam illam procellam præbebat Helmontio. *Adeo ut inteſtinum iſtud, tanquam ſibi obambulando obaliſſet, contorqueri & convelli videretur. Idque maxime, quoties nova tormina infeſtarent. Quæ jam ſub doloribus ſic ſe haberent, voluit etiam ſuber ſanitatem contemplari, quænam eſſet inteſtinorum œconomia. Atque tum obſervavit aliam ſucceſſionem plane motuum, qua ſe inteſtina exercebant. Nam quoties aliquid ſuperne ad anum tranſmittebatur (erat autem in conſiſtentia liquidioris ſyrupi & obſcure flavum) inteſtinum ſuas ſe tranſverſis fibris contraxit, tanquam pertinaciter iſthæc claudere; atque excrementum infra ſe depelleret. Fiebat enim hæc ſucceſſiva fibrarum tranſverſarum contractura, non ſecus atque fidicen digitum poſt digitum aperit, & priorem laxat. Uſque adeo propellebat quidem excrementum ſimul cum flatu, ſed hic retrocedebat illico ad priſtinum locum.* Patet ergo, materiam elaſticam flatuum inteſtinis adeſſe ſemper, flatus tamen & tormina tantum tunc fieri, quando ſpaſmodica contractione inteſtinum convellitur.

Cum ergo in œſophago, ventriculo, & omni inteſtinorum tractu, ſpaſmo convolſis fibris, intercipi poſſit materia elaſtica, patet in omnibus illis locis flatulentos tales tumores poſſe naſci, evanidos brevi, ſimul ac laxatis fibris prius contractis libera via conceditur interceptæ materiæ elaſticæ, renatos ſæpe illico, dum novi tales ſpaſmi fiunt. Conſtrictis ſic œſophagi fibris interceptus aer globum illum in hyſtericis fœminis exhibet, dum falſo uterus huc aſcendere creditur. Ventriculi orificiis conſtrictis ingens tumor epigaſtrii apparet ab eadem cauſa, laxato ſuperiori ejus orificio, ructu exploditur elaſticum illud, ſi vero per pylorum exeat, per inteſtina diſpergitur, & per anum tacens abſque ſono fere, flatus dicitur, ſi cum ſono, crepitus. Si autem ſucceſſive laxatis, atque iterum contractis fibris, materia elaſtica in inteſtinis oberrat cum levi ſono & mur-

mina quaſi, borborygmi dicuntur, & clauſi quidem, ſi nulla flatuum emiſſio ſequatur. Omnium frequentiſſime per totum coli inteſtini tractum talia murmura percipiuntur.

Ex illis, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis patet, quid ructus & flatus ſint in corpore humano, tam quoad materiam, quam cauſam agentem; videndum nunc, quænam mala inde metuenda ſint.

§. 649. SI concurrant hæc duo ſimul (637. 648.) valide agunt, & diu perſtant, tum elaſtica materies calore, motu, propria vi, excitata in dilatationem, conſtricta in cavo, arctus fortiter convulſione conſtrictæ, membranas claudentes dilatat, tendit, dolere facit, vitium comprimit, unde dolores, anxietatesque oriuntur intolerabiles, mox ad emiſſos flatus ceſſantes. Vid. (220 ad 227. & 631. 634). Ad hæc autem vis febris accedens inexplicabilia certe tormenta facit.

Si ergo copia aëris, vel talis materia, quæ magnam quantitatem elaſticæ materiæ ſubito producere ſolet, adſit in his locis, ſimulque ab acri irritante, vel turbato ſpirituum motu, ſpaſmo conſtrictis utrinque intercipiatur illud elaſticum, atque ſpaſmi tam validi ſint, ut retineant extra [illegible] flatum, calore aucto ipſius & motu, augebitur rarefactio, nova ſimul ex flatulentis corporibus hic hærentibus generabitur elaſtica materia, diſtrahentur ſemper magis & magis membranæ claudentes, ſicque diriſſima mala. Si enim conſideretur illa, quæ § 222 & ſequentibus dicta fuerunt, de dolore, patebit facile, ſummo ſic tacta diſtractione, intolerabiles dolores debere naſci. Simul etiam vaſa ſanguinea, per membranas ſic diſtentas diſperſa, anguſtabuntur, unde inflammatio validiſſima, &, omni vitalium humorum motu ſuffocato, ſubita gangræna, adeo ſæpe hic lethalis (vide § 432). Verum & vicinæ partes a flatulentis his tumoribus compreſſæ, vel diſtractæ, ſimilia alia poterunt mala. Memorabile hujus rei exemplum habetur in Commentariis § 422, ubi gangræna jam imminebat, ob compreſſionem venæ iliacæ ab inteſtino colo, flatibus diſtentiſſimo, quibus tamen expulſis, trunci tumor brevi evanuit, & vita in ea orta jam fere parte rediit.

Si jam his addantur illa, quæ in Commentariis ad § 270 dicta fuerunt de mirabili ſapiens, quod nervi per abdominalia viſcera diſperſi cum aliis corporis humani ſingularem habent, patebit, quanta mala aliquando ab his ſolis cauſis naſci poſſint, & quare in colica illa, [illegible] dicta, poſt paucas ſæpe horas in ſanis & robuſtis hominibus mors ſequatur. Simul autem patet, intolerabiles aliquando anxietates a flatibus naſci poſſe, dum flato tumentes partes comprimunt vaſa vicina majora, de qua re in *capitulo de anxietate* dictum fuit. Præterea diſtracta diu flatibus inteſtina paralytica fieri poſſunt, atque poſtea nunquam ad naturalem contractionem redeant, inde poſtea in dilatato tali ſacco accumulantur ingeſta, & retenta diu nova iterum mala faciunt: hinc volvuli, ſive [illegible] inteſtinorum, dum dilatatum inteſtini lotum proxima parte inteſtini, quæ non tumet, ingreditur. Summo ergo jure dixit *Hippocrates* (*De Flatibus c. 5. T. 7. pag. 217*), volvulos, inteſtinorum tormina, & alios conſimiles morbos a flatibus fieri.

Tanto tamen & tam numeroſa mala ceſſant illico, ſi, ſolutis his ſpaſmis, interceptus aer libere exeat, ſive ſurſum per ructum, ſive deorſum per flatum appellatur, ſive per varia inteſtinalis fiſtulæ loca ſucceſſive oberrans murmura illa & borborygmos faciat. Si tempore nondum, diſtractis a flatu diſtendente membranis, inflammatio valida, vel gangræna, ſucceſſerit, vel nimia & diuturna diſtractione paralyticæ factæ fuerint, tunc enim, emiſſo quamvis flato, plurima adhuc mala ſuperſunt, imo ſæpe ſubita mors ſequitur, dum in vado jam ægros eſſe temere credunt incauti. Cum enim in colica illa, nauſa dicta (*[illegible]*) nullo amplius molimine interceptus aer excludi poteſt, ſubita ſæpe gangræna ſuſcitatur, qua dum tabeſcunt inteſtina, ſolvuntur illi ſpaſmi, & exeunt flatus, ſed ſero, quamvis tunc doloris abſentia

gitized by Google

ſeuta & flatuum expulſio ſpem ſalutis miſeris ægris talibus facere valeant, extrema corporis frigida, pulſus debilis & intermittens, ſudor frigidus, & cadaveroſa facies demonſtrant ſatis perito Medico, mortem brevi inſtare. Ideo dixit *Hippocrates* (*In Prognoſtic Tom 8. pag. 631.*) *Dolores in hypochondriis & tumores, ſi recentes ſint, & ſine inflammatione, ſolvit borborygmus in hypochondrio excitatus, & maxime exiens cum ſtercore, urina & flatu. Si vero non, & ipſe tranſmiſſus. Juvat vero & deſcendens ad inferiores partes.* Ubi pulchre notatur, recentia tantum hæc mala, & ſine inflammatione, ſic levari. Quotidianæ obſervationes hoc docent in hyſtericis & hypochondriacis, in quibus intolerabilis anxietas, & dolores ſæpe acerrimi, uno emiſſo flatu, vel ructu, levantur ilico. Non ergo abſque ratione Tiberius Claudius Cæſar *dicitur meditatus edictum, quo veniam daret flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia repperiſſet* (*Sueton in Tib. Claud. Cæſ. §. 32. p. 477.*).

Ubi vero illo tempore, dum ſpaſmo conſtrictis his partibus interceptus aer clauditur, febris accedit, patet facile, quanta mala fieri debeant. Notum enim eſt ex Phyſicis, aerem aucto calore immaniter rareſcere poſſe, verum per febrim calor accenditur. Deinde inflammatio, ſi nondum adſit, per febrim brevi excitabitur, dum aucta velocitate humores compreſſa a diſtendente flatu vaſa urgebunt. Si vero jam adfuerit inflammatio, illa per febrim excitatam brevi ſic increſcet, ut poſt intolerabilem cruciatum in ſphacelum & lethalem gangrænam deſinat. Hæc ratio, quare periti Medici ventris tormina, ſi abſque febre fuerint, non adeo metuant, ubi autem febris ſimul adeſt, peſſima prævideant, atque ilico efficaciſſimis remediis natam jam, vel brevi naſcituram, inflammationem curare ſatagant. Si jam talia ſimul hæſerint intercepta, quæ aucto calore plurimum elaſticæ materiæ generant, uti fructus horæi, liquida fermentantia in ipſo fermentationis actu ſuppreſſa, aut ſimilia quævis, poterit per febrim, & calorem majorem inde natum, tanta fieri hic diſtenſio, ut crepent viſcera, cum vel fortiſſima doſia ab elaſtico inter fermentandum genito diſrumpantur. Hortenda talia mala quandoque accidiſſe Hiſtoria Medica docet. Patet ſimul ratio aſſerti in *Coacis Prænotionibus* (*Num. 45. Tom 8. p. 853.*), *in febribus ſuſtenſo alvo flatum non erumpere, malum.*

§. 650. CUratio hujus mali fit 1. auferendo materiem (647.) per diluentia; calida aquoſa leviter aromatica diſſipantia, ſalium æquilibrium tollentia in requiſitum præpondium, putredinem corrigentia, fermentationem ſedantia. 2. Convulſiones ſedando, leniendo acrium, compeſcantia ſpiritus, hic revocanda. Quorum princeps opium, & levia aut hyſterica. 3. Clyſmatibus, fomentis, epithematibus, calidis lavantibus, anodynis, leniter aromaticis, oleis & cucurbitis, ſine ſcarificatu abdomini impoſitis.

Ex antedictis patuit, duplicem eſſe flatuum & ructuum cauſam, materiam nempe elaſticam aeris deglutiti, vel ex ingeſtis extricati, & dein ſpaſmum œſophagi, ventriculi &c. per quos conſtrictæ partes intercipiunt illam materiam elaſticam. Si ergo poſſit tolli illud elaſticum, vel ſolvi ſpaſmi intercipientes, ut illud elaſticum libere ire & redire poſſit, ſanatio obtinetur. Quomodo vero, & per quæ hoc fieri poterit, jam dicendum erit.

1. Aer ſemper in primis viis oberrat, adeoque non poterit auferri hæc flatuum materia, quæ abſque hoc hærente pendet. Verum ubi aer partibus ſpaſmo conſtrictis intercipitur, expediri nequit, niſi ſpaſmi illi ſolvantur, de qua re ſequenti numero hujus paragraphi agetur. Verum flatulenta materia ex ingeſtis fermentantibus, putreſcentibus, vel effervaſcentibus nata tolli poterit, vel ſic corrigi, ut non amplius noceat. Primum hic locum & inſignem maxime uſum habent diluentia, quæ, ut antea ſæpius dictum fuit, ex aqua vel aquoſis ſolis fiunt; his enim attenuatur, ſolvitur, & mobilis redditur materia talis in primis viis hærens, ſi que opiniæ diſponitur, ut ſurſum vel deorſum expelli poſſit. Aquo-

ſa autem hæc calida adhibentur, quia per calorem vis aquæ, qua diluit & attenuat, augetur. Præterea dum materiali flatuum cauſæ tollendæ operam damus, ſemper etiam memores eſſe debemus, ſpaſmos ſimul adeſſe, adeoque nihil dari debere, quod illos augere poſſet. Conſtat autem quotidianis obſervatis, a frigido potu copioſo ſæpe ventris tormina & flatus excitari, vel augeri eadem, ſi prius adfuerint. Monuerat etiam *Hippocrates* (*Aphor.* 17. & 18 *Sect.* 5. *T.* 9. *p.* 204.), Frigidum convulſiones & tetanos facere, illudque nervis inimicum eſſe, calidum vero amicum. Et paulo poſt (*Ib. Aphor.* 22. *p.* 207.) addit, calidum dolores ſedare, convulſiones & tetanos mitigare. Cum ergo nervoſæ adeo ſint primæ viæ, & ſpaſmi ſemper adſint in flatibus, patet inde, quare calida aquoſa requirantur. Solent hic addi aromatica grata remedia, quæ copioſa aqua diluta blando ſtimulo leniter irritant has partes in æqualem contractionem. Continua enim & ſucceſſive contractione fibræ ventriculi & inteſtinorum urgent & premunt contenta, verum hæc contractio ſolvitur mox, & in proximo loco renaſcitur quaſi, uti in vivis animalibus diſſectis obſervatio motus periſtaltici docet. Præterea vidi, dum irritarem leviter inteſtina, ſpaſmum fieri in loco irritato, vel & aliquando in loco vicino: ubi vero dein in alio loco ſimilem irritatiunculam facerem, vidi priorem ſpaſmum ceſſare, & ipſi ſimilem alio in loco naſci. Admodum credibile videtur, omnia illa carminantia remedia in officinis dicta ſimili fere modo agere: nam revera obſervantur hæc æque flatus producere, quam diſſipare. Si enim quis ſpiritum aniſi, leviſtici, vel alium quemcunque ſpiritum aromaticum compoſitum ſumſerit, brevi ructum edet, licet antea nullos flatus ſenſerit bene ſanus. Unde apparet, leni irritatione hæc prodeſſe poſſe, ut facti jam ſpaſmi ſolvantur, quamvis ab iiſdem aſſumtis leviores & illico fere avenidi ſpaſmi excitantur. Sed & ſimul monendum eſt, omnia hæc aromata, imprimis ſi cum vini ſpiritu deſtillati inde liquores propinentur, niſi juvent illico, nocere peſſime poſſe: metus enim eſt, ne a nimis valido, vel ſæpius repetito, horum ſtimulo augeantur ſpaſmi, qui jam adſint: & inflammatio, ſemper hic metuenda, a calidis his remediis oriatur, vel augeatur plurimum, ſi jam adfuerit. Longe præſtantiſſimus horum uſus erit, ut facile patet, ſi febrili tormina & flatus comitatur, & lethales frequenter errores hic fiunt, dum plerumque ſolent ægri, antequam Medicum advocent, ſpiritibus talibus aromaticis uti, & ſæpe ſatis liberaliter. Ubi vero leviora aromata, uti ſunt calida illa ſemina majora & minora dicta in officinis, largæ copiæ aquæ infuſa potantur, pulcherrimum uſum habent, in flatibus diſſipandis: ſicque ſimul omnis metus abeſt, ne nimia acrimonia nocere poſſent.

Salium æquilibrium tollentia &c. Quam ſubita & copioſa fiat elaſtici aeris generatio, dum oppoſiti ſales inter ſe effervefcunt, plurima experimenta docent. Rarior tamen hæc ructuum & flatuum cauſa eſſe ſolet. Si tamen infantibus acido laborantibus ſales alcalini dantur magna copia, poſſet a tali cauſa flatibus ſubito ſic diſtendi ventriculus, ut ambo ejus orificia ſpaſmodice conſtringerentur, & in tenellis his, & adeo facile irritabilibus corporibus, lethales fierent convulſiones. Hinc ſapone Veneto dato intus diſſolvuntur caſeoſa illa acida coagula in ventriculo ſæpe hærentia, & deinde leni vomitorio aut purgante exturbantur. Melior etiam uſus abſorbentium acidi, uti lapidum cancrorum, coralliorum & ſimilium, parca doſi, ſed repetitis vicibus, quia lenior inde cum acidis effervefcentia, neque tam ſubita & valida diſpulſio elaſtici illius aeris, inter effervefcendum nati, fieri ſolet. Si autem cognoſceretur, flatuum cauſam ab oppoſitis ſalibus, ſimul in primis viis effervefcentibus, produci, unicum remedium eſt, diluentibus magna copia ingeſtis illa enervare, vel majorem copiam alterutrius, acidi nempe vel alcalici, ingerere, ut, illo prævalente, ceſſet brevi motus ille conflictus. Pulchre etiam prodeſt in tali caſu oleí amygdalarum vel alterius cujusvis mitiſſimi uſus copioſus, ſic enim oppoſitorum ſalium acrimonia obtunditur, ut minori efficacia in ſe mutuo agere poſſint.

Putredinem corrigentia. Putredinem

tes humores elaſticam rarefactam & flatuum materiam gignere, §. 647 dictum fuit. Fomes autem putridus rarefactum aut flatuum, uti & illa, quæ § 84 85 86 recenſita fuerunt, ſique docent, hæc eadem edere. Illa, quæ putredinem corrigunt, tunc flatus diſcutiunt, imprimis acida, & inter illa nullum ſcio remedium pulchrius uſu ſe commendaviſſe quam ſi Spiritus nitri aut ſalis marini, diuturna digeſtione alcoholi jungatur, unde Spiritus nitri dulcis præ reliquis adeo laudatus fuit apud authores, tanquam ſummum flatus diſcutiens. Non eorum univerſalis tamen ejus uſus, ut voluerunt multi, ſed tantum in hos caſu prodeſt.

Fermentationem sedantia. Frequens ſæpe & tempus per ſoluta admodum flatuum cauſa eſt, dum talia ingeſta fuerunt, quæ in fermentationem admodum prona ſunt. Fructus enim horæi, majori copia ingurgitati, toties peſſime male fecerunt, nam ſi lime calore corporis noſtri fermentare incipiunt, imprimis ſi vinum illis ſuperbibatur, uti moris in more eſt, dum credunt nimium ab horum uſu refrigeratum optime emendari. Notum eſt, uvarum ſuccum, dum ſapimitur, illico fere ſibilum facere, & incipientis fermentationis ſigna dare: idem etiam plus minusve obſervatur in reliquorum fructuum horæorum ſuccis. Neque tantum hæc nocent, quatenus elaſticam materiam copioſam generant, verum etiam quia Spiritus ille, ſylveſtris dictus *Helmontio*, inter fermentandum genitus, ſpaſmis producendis aptiſſimus eſt, adeo miro modo in totum genus nervoſum agens. Optimum remedium eſt, ut ſubito expellantur fermentantes hæ materiæ ſurſum vel deorſum, uti toties ſponte fit, dum a talibus validiſſima cholera naſcitur. Si vero hoc tam cito fieri nequeat, ſedari debet ocyſſime incepta jam fermentatio. Inter illa autem, quæ fermentationem ſedare poſſunt, bene tantum hic locum habent, ſulphuris nempe Spiritus per campanam dictus in officinis, qui ſulphuris accenſi vaporem condenſatum exhibet, & terreſtria abſorbentia, quæ omne acidum, fermentationis effectum, deſtruunt, ſæpiſſime uſui (*Vide H Boerh Chem. Tom. 2 pag. 186 187.*). Conſtat enim certiſſimis experimentis, ſul-

phuris accenſi halitum vaſis, quibus facillime fermentabiles ſucci continentur, incluſum omnem fermentationem impedire: adeoque non ſine ratione e Spiritu ſulphuris ſimilis effectus expectetur. Ubi vero eadem urgent acrimoniam fermentationis, quam dum in primis eas habet, abſorbentia terreſtria præ reliquis commendantur.

2. Efficiens flatuum cauſa, uti dictum fuit § 648 erat convulſio, ſive ſpaſmus illarum partium, quæ elaſticam flatuum & rarefactam materiam continent, & quæ materia, ſpaſmo conſtrictis his partibus intercepta, producebat omnia illa mala, quæ paragrapho præcedenti enumerata fuerunt. Simul tunc pereunt, omnes tuſſes & flatus abeſſe illico, dum illi ſpaſmi tolluntur. Experimentis non contemnendis conſtat præterea, acria corpuſculis his partibus applicata ſpaſmos tales producere, quibus elaſtica materia intercepta poſſit; adeoque omnia illa, quæ acrimoniam leniunt vel auferunt, convulſiones ab hac cauſa ortas tollere. Lenientia ergo acrium huic ſcopo conveniunt, & vel ſunt generalia, quæ diluendo, vel obvolvendo, quamvis etiam acrimoniam mitigant, cui uſui diluentia aquoſa, præcedenti numero hujus paragraphi laudata, pulchre inſerviunt; uti etiam olea molliſſima larga copia ſumta, quæ quodvis acre demulcent, & ſimul has vias corporis inungendo ſic muniunt, ut ab acribus his lædentibus vel omnino non, vel ſaltem minus valide, afficiantur: ſimul etiam laxando & emolliendo contractas partes optime proſunt. Hæc eſt ratio, quare oleum hoc, vel aliud ſimile, ad libram unam aut alteram potatum in periculoſiſſimis caſibus, ubi jamjam gangræna imminebat, ex ipſis orci faucibus toties homines eripuerit. Prout autem cognita hæc acrimonia varia eſt, diverſa etiam ſpecialia adhibentur lenientia: ſic acida acrimonia alcalinis, vel terreſtribus acidum abſorbentibus, mitigatur, & contra alcalinum putridum acre domatur acidis, & ſic porro. Verum de his omnibus in Commentariis § 605 actum fuit.

Sed & tota major determinatio ſpirituum nervoſorum in quaſdam partes, a quacunque demum cauſa ortum duxerit, ſpaſmos

& convulſiones excitare valet. In noſtro enim corpore adſunt cauſæ ſufficientes ad omnes muſculos voluntatis imperio ſubjectos ſimul & ſemel tendendos. Si ergo ex tali cauſa illa copia ſpirituum, quæ ſemper præſto eſt, fiat derivatio ad partem quandam, illa etiam ſtatim vero actione afficit. Dum e. g. homo in aquam delapſus porrectum baculum manu arripit, tanto impetu in muſculos hujus partis ſpiritus ruunt, ut validiſſime non tantum arripiat baculum, & totum corporis pondus ſuſtineat, verum tam de aqua educto tali homine tanta fuit obſervata hæc determinatio, & tam durabilis, ut per aliquot ſæpe minuta nulla vi potuerit ſolvi conſtricta manus. Si ergo in hyſtericis vel hypochondriacis a perturbato motu ſpirituum ſpaſmi illi fiant, tunc illa in uſum vocanda ſunt, quæ turbas has compeſcere valent. Inter illa autem principem meritò opium habetur, verus ſpirituum tumultuantium domitor, & cujus uſu ſe teſtatur *Sydenhamus* (*In Diſſertat. Epiſtolari p. 506.*), ſe potuiſſe ſedare enormes dolores, vomitus, diarrhœas &c. a ſpirituum perturbato motu ortas. Dum ab herniis incarceratis irritatæ inteſtinorum fibræ ſpaſmodice contrahuntur, & intercepta ſic materie elaſtica turgentia inteſtina reduci nequeunt, præmiſſa larga venæ ſectione, ut maxime in tali caſu metuenda inflammatio caveatur, opium datum feliciſſime ſæpe hos ſpaſmos ſolvit, & ab imminenti mortis periculo liberat. Unde merito inter illa remedia, quæ carminativa, id eſt flatus diſcutientia, vocantur, primum locum obtinet. Hoc etiam faciunt antihyſterica dicta remedia, *quæ facturis exhalationes repellendas ſpiritibus, ſeditionem moventibus, & in loci ſuo continendis apta nata ſunt* (*Ibid. p. 507.*). Sic videmus in hyſtericis mulieribus caſtorei virus, aſæ fœtidæ graveolentem fœtorem, ungularum animalium combuſtarum nidorem &c. dicto citius ſæpe omnes has adeo majas turbas compeſcere, & ſpaſmos ſolvere. Leniora autem antihyſterica hic tantum locum habent, quia ab acrioribus & admodum calefacientibus, uti ſpiritu ſalis ammoniaci, ſalibus volatilibus oleoſis, & ſimilibus abſtinendum eſt, ob inflammationis metum.

Notandum hic quam maxime videtur, quoſdam erraſſe, dum volebant, corpus ſubito exhauriendo per validas ſanguinis miſſiones, ſolvere illos ſpaſmos. Quamvis enim ſanguinis miſſio ſæpe hic uſum habeat, ut vaſa jam inflammatione in diſtenſis flatu partibus, vel venis ab iiſdem compreſſis, tollatur, vel & caveatur futura, tamen ad ſpaſmos illos tollendos valida & ſubita evacuatio anceps ſæpe remedium eſt, cum ab hac ſola cauſa convulſio naſci poſſit, uti alia occaſione ad § 232. dictum fuit. Sufficit enim hic, ut minuatur ſpirituum determinatio per antihyſterica dicta remedia, vel ſopiatur impetus per narcotica.

3. Omnia autem illa, quæ præcedentibus numeris dicta fuerunt, poterunt & per clyſmata applicari, & ſummo quidem cum effectu. Quamvis enim hæc craſſa tantum inteſtina tergant, vixque unquam in tenuia inteſtina veniant, pulchre tamen proſunt, cum ſæpe in colo inteſtino flatuum cauſæ hæreant, & duræ fæces, in cellulis inteſtini accumulatæ, flatulentæ materiæ, ex tenuibus inteſtinis in craſſa jam propulſæ, tranſitum faciunt, quæ commodiſſime clyſmatibus elui poſſunt. Præterea craſſa inteſtina, calido emollienti liquido repleta, molliſſimum fomentum vicinis tenuibus inteſtinis præſtant. Unde in gravioribus caſibus omni hora ex ſimilibus paratum clyſma injicere convenit, cumque tunc periculum in mora eſt, oleum lini, cum aqua & melle, optimam materiam dabit. Ubi vero aliquoties molliſſima talia clyſmata ſine ſucceſſu applicata fuerunt, acriora cum ſpe adhiberi poſſunt, ut nempe per hæc irritata craſſa inteſtina ſpaſmi in aliis locis ſolvantur, illud enim aliquando fieri patet ex illis, quæ ad numerum primum hujus paragraphi dicta fuerunt. Memini mihi aliquoties hæc ſucceſſiſſe, dum ſalis gemmæ unciam aquæ libra ſolutam injici curarem, imo & cum felici ſucceſſu, ex helleboro nigro, colocynthide & ſimilibus paratum enema adhibui, modo nulla ſigna docerent, inflammationem jam adeſſe: acribus enim his ſtimulis una cum fæcibus ſæpe prodeunt magno cum impetu flatus. Ubi vero h tentatis non levantur hæc omnia, narco-

cit

eis illico ſopiendi ſunt excitati per hæc tumultus.

Simul etiam quam maxime conducit, fomentis calidis, ex laxantibus & anodynis paratis, totum abdomen obvolvere, cavendo tantum, ne hæc refrigeſcant, tunc enim nocerent: hoc autem lateribus calidis aut ſacculis ſæpius calidis plenis applicatis, impediri poterit. Balneo calido immergeretur ægri in eundem finem. Quantum autem boni ab his exſpectari poſſit in ſedandis ſpaſmis & convulſionibus, patet ex illis, quæ in Commentariis §. 164 dicta fuerunt. *Galenus* enim, dum ob diſtractos eausam vi muſculos ſoſtere convulſionem in ſe ipſo ſentiret, perpetua calidi olei aſfuſione ad partes affectas evitavit hoc malum, & teſtatur, ſe illico ſenſiſſe, cervicis muſculos dolendi, & inſtare convulſionem, dum vel modico tantum tempore intermitteretur calidi olei aſfuſio. Simulia & in volvulo curando commendavit *Hippocrates* (*De Morbis Lib. 3. cap. 13 Tom 7 pag. 588*), qui, omnibus his incaſſum tentatis, anima ſuit follibus, ano indita, aerem vi impellere, ut contracta dilataret inteſtina. Vivum catulum nudo abdomini ſemper accumbere juſſit *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 4. pag. 91*), ut torquentes ileo laborantium ſpaſmos compeſceret blando hoc & tepido, ſimulque corpori humano quam maxime analogo, fomento. Emplaſtra carminativa dicta in officinis, in eosdem uſus adhibentur, quæ exhalantem de corpore humorem repercutiendo fovent, & aromatum, quibus conſtant, grato ſtimulo, leniter calefaciente, proſunt.

Vix tamen ullum præſentius remedium cognoſcitur ad ſpaſmos illos ſolvendos, quibus intercepta materia flatulenta coercetur, quam cucurbitæ, per illas enim illico dolores a flatulento ſpiritu ortos tolli, ac ſi incantamento hoc fieret, jam monuerat *Galenus* (*Lib. 12. Meth. Med. cap. ult. Tom. 10 p. 292*). Frequentem ſatis harum uſum apud Veteres fuiſſe, patet ex *Celſo* (*L. 2. c. 11 p. 82*). Duo autem harum genera erant, quædam enim altera parte tantum patebant, & ardente linamento intus applicabantur, alii vero, in una parte æque patula ac priora, in altera foramen exiguum habebant, per quod ſugendo aer educebatur, & deinde hæc apertura cera claudebatur. Utroque caſu aer in cucurbitæ cavo hærens educebatur, ſive hoc fieret illum expellendo per linamentum incenſum, ſive ſuctu extrahendo. Unde atmoſphæræ, incumbentis cucurbitæ, preſſio prævalens jam illam arctiſſime apprimit illi parti corporis, cui applicantur, ſicque adhærere facit: hujus rei ratio ex Phyſicis facile patet. In illam vero partem, quæ cucurbitulæ appoſitæ cavo ſubjicitur, humores majori copia & impetu ruunt, cum atmoſphæræ preſſio hic jam nulla eſt, vel ſaltem admodum imminuta: unde tumor & rubor in hoc loco ſemper naſcuntur plus minusve, prout cucurbita fortius vel debilius adhæſerit. Hodie commodiſſime applicantur quibusvis fere corporis partibus cucurbitæ, dum per antliam applicatam aer ex illarum cavo educitur, ſicque pro lubitu poſſumus efficere, ut magis vel minus adhæreant, ſimulque ſine moleſtia illas removere, dum elevata valvula, quæ ingreſſum aeris in cavum cucurbitæ prohibet, iterum aer admittitur. Difficulter enim cucurbitæ, altera tantum parte apertæ, & cum ardente linamento applicatæ avelli ſæpe poſſunt, ſi firmius adhæſerint, & tumens ſub cucurbita caro illas ſere repleverit. Unde *Oribaſius* (*Tom. 10 p. 456*) monuit, cavendum eſſe, ne prope mammas cucurbitulæ ponerentur: mammarum enim ſubſtantia in cucurbitæ cavum tracta, admodum intumeſcens, difficilem redderet avulſionem. Omnia hæc incommoda evitantur, dum talibus utimur cucurbitis, ex quibus aer per antliam pro lubitu educi poteſt, atque denuo admitti.

Videntur Veteres in illa opinione fuiſſe, cucurbitas ſpiritum, id eſt aerem, materialem flatuum cauſam, ex profundo corporis extrahere: ſic enim de cucurbita habet *Celſus* (*L. 2. c. 11. p. 83*). *Ubi inhæſit, ſi ante cutis ſcalpello inciſa eſt, ſanguinem extrahit: ſi integra eſt, ſpiritum. Ergo ubi materia, quæ intus eſt, lædit, illo modo: ubi inflatio, hoc imponi ſolet.* Sed per experimenta certiſſima hodie conſtat, non illam eſſe actionem talem, et per inteſtinorum tunicas, peritonæum, muſculos, pinguedinem

&c. tranſire poſſit in cucurbitæ cavum. Verum aſſectu ſunt præſtare videntur cucurbitæ, dum humorum copiam & impetum in illum corporis locum, cui immediate adhærent, derivant, ſicque a vicinis partibus avertunt, ſimul etiam nervi, per partem cucurbitæ ſuppoſitam diſperſi, irritantur, & dolent ſæpe, atque ita poſſunt ſolvi ſpaſmi in aliis locis corporis nati; uti patuit ex illis, quæ antea in hoc capitulo dicta fuerunt. Novimus enim quotidiana experientia, tumultuantem in quædam loca corporis ſpirituum nervoſorum impetum compeſci poſſe, dum nervis aliis applicantur remedia, & in diſſitis ſæpe locis. Dum nervos olfactus mulierum hyſtericæ caſtorei virus, vel ingratus ungulæ combuſtæ nidor ferit, ſæpe illico mirabiles illi ſpaſmi viſcerum abdominalium ſolvuntur, & contra Moſchi, Zibethi, Ambræ fragrantia tantas hyſtericas mulieres in paſſivas convulſiones incidere fecit. Mirum enim imperium nervi, per varias corporis partes diſperſi, habent in alios nervos ſæpe ſatis diſſitos, imo novimus certiſſime, læſionem parvæ fibrillæ nerveæ inflictam miro modo totum corpus in omnibus ſuis functionibus turbare poſſe, uti patuit ex illis, quæ de nervorum & tendinum vulneribus dicta fuerunt in generali vulnerum hiſtoria. Minime ergo repugnat corporis humani legibus, fideli obſervatione cognitis, quamvis a priori ex illis, quæ de ſtructura illius hactenus novimus, non ſit facile explicandi, ſpaſmos in quibusdam partibus natos ſedari poſſe, irritatis, vel mutatis ſolitum, nervis in aliis locis, & contra etiam ſæpe ſpaſmos & alia peſſima mala produci ab iiſdem cauſis, quamvis alienis omnino locis applicatæ fuerint. Multi homines ſunt, qui adeo leves ob cauſas ſpaſmis illis viſcerum abdominalium adfliguntur, ut ſi diutius pavimento lapideo frigido inſiſtant, ſtatim peſſimis torminibus mulctantur. Novi, quibus eadem mala ſiunt, ſi diutius aquæ frigidæ manus immerſerint, vel madida lintea, aliave ſimilia tractaverint, imprimis hyemali tempore. Contra vero miramur, quam maxima in *Colica Pictonum* dicta, poſt ſævos aliquot paroxyſmos toleratos, paralytica fieri brachia & crura; imo in pertinaciori morbo atrophicas penitus fieri has partes, & vero maraſmo tabeſcere: interim tamen optima medela diro huic morbo fit, dum frictionibus, emplaſtris aromaticis, abdomini applicatis, gummi ſerulaceis deglutitis &c. remedia viſceribus abdominalibus adhibentur potius, quam paralyticis corporis extremis.

Non ergo adeo abſona videtur hæc methodus, qua in Aſia utuntur ad dolores colicos ſæviſſimos ſanandos, dum candente ferro pedum plantas urunt. *Hembergius* (*Academ. des Sciences l'An 1708. Hiſt. pag.* 57) in *Java Inſula* natus, teſtatur, Javanos dolorem colicum, & dyſenteriam, alteri plurimque lethalem, curare hoc modo. Plurimi Itinerariorum ſcriptores idem confirmant. Sic mira habetur obſervatio (*Lettres edifiantes & curieuſes des miſſions etrangeres Tom. 9 pag.* 250 & 254.) hominem, poſtquam in ferventiſſima regione ſummo ſub æſtu iter confecerat, plurimum quod biberat, ſæviſſima colica (*Mordexin dicta*) corripuit, poſtque acerrimos dolores toleratos ſenſus jam omnes fere amiſerat, & validis convulſionibus agitatus, jacebat. Inurebatur huic homini candens ferri ſigma plantæ pedis ad ortum digitorum diſtantium a talo, donec callo excuſſo dolorem ſentiret (ſi etiam nullum inde dolorem ſentiret, conclamatum fere eſt), ſimilis uſtio & in altera pedis planta fiebat, dein his locis combuſtis ſuperaſpergebatur ſal pulveriſatum, (cujus defectum cum cinere ſupplent), & intra dimidium horæ quadrantem omnia ſymptomata ſedabantur, ſola ſtans moleſta & ingens laſſitudo ſupererat. Potui dabatur aqua, cui pauxillum piperis & caparum incoxerant, & ſequenti die jam erat ſanus. Expertiſſimus Medicus, qui in aula Magni Mogolis diu medicinam fecerat, omnem ſe ſanare colicam dixit, dum candentem annulum ferreum, cujus diameter pollicem cum dimidio æquabat, abdomini applicaret ſic, ut umbilicus annuli centrum occuparet: auferebat annulum, ſimulac æger ſentiret calorem. Acupunctura Japonenſium, & inuſtiones variis in locis corporis factæ per moxam, videntur ſimili certum modo fere agere, qua-

in

tenus nempe irritando nervos, ſpaſmos & dolores in aliis locis corporis hærentes mitiſſime levant. Summi ergo uſus erit per experimenta addiſcere, inter illa nervorum inſertiones, & quibus in locis hærent tales ortus, quorum ope aliorum ſpaſmi compeſci poſſint. Antiquiores minus petiit Aſiatici Medici uſu tamen didicerunt talia loca in diverſis morbis urendis eligere, quibus combuſtis ipſi moxam, vel uſtu punctis felix cura ſuccedit. Apud Hippocratem, & alios antiquos Medicos, partium corporis uſtio in multis morbis ſatis frequens fuit, uti ex plurimis illorum locis patet, quæ collegit Celeberrimus Medicus Ten Rhyne (*De Arthritid. p. 519 & ſeq.*), qui & in Inſula Java, & in Japonia medicinam fecit, & feliciter in hac ... inquiſivit ... quod ... tranſtere ... moleſtiſſima cordis palpitatione, & lipothymia ſic exagitaretur, ut ... vitæ aſtum redderent ſæpius, & plurimis aliis remediis fruſtra tentatis, ultimo ob umbilici latere utrimque tribus, & in lumbari regione duobus in locis, inuſtiones ſtupis ex artemiſia paratis (moxa dictis) fecerit, ſtatim dolorum ac angoris levamen ſenſerit, & poſtquam per viginti & ultra dies copioſo ichore madentia nata ex inuſtione tabes ulcuſcula, a difficili hoc morbo omnino liber evaſerit (*Ibidem pag. 143*).

An huc ſpectat Hippocratis Aphoriſmus (*Aphor. 46. Sect. 2. Tom. 9. pag. 84.*) *Duobus doloribus ſimul obortis non in eodem loco, vehementior alterum obſcurat?*

Crudelem & inviſam plurimis uſtionis methodum cucurbitarum applicatio ſæpe pulchre ſupplet, atque ad tollendos ſpaſmos, flatuum cauſam ſufficientem, pulcherrima uſus eſt, materialem vero cauſam, elaſticam nempe rarefactam, cucurbitis non tolli, ſatis ex antedictis patet. Neque hoc requiritur, quia, ſoluto ſpaſmo, materia elaſtica inter ipſa facile viam invenit. Cum ergo nullam molimur in hoc caſu per cucurbitas evacuationem, non opus erit ſcarificationibus. De vario autem & frequenti cucurbitarum uſu, inter & ſine ſcarificatione, in morbis curandis apud Ægyptios, plurima habentur apud *Proſperum Alpinum* (*De Medicina Ægypt. lib. 2. cap. 13. pag. 39. & ſeq.*)

§. 651. **E**X his ipſis (646. ad 650.) reſpondetur ad hæc, aliter obſcura, quæſita: qui cibi, potus, venena, medicamenta flatulenta fiunt? Cur vel uſſant? Cur mire conſtricto abdomini? Cur hypochondriacis, hyſtericis, convulſis, ſolitiſque aſſident?

Ex illis, quæ hactenus dicta fuere de eructuum & flatuum materia & cauſa efficiente, ſatis reddi poterit plurimorum, quæ alioque horum intellectu obſcura ſatis apparent.

Qui cibi. Omnes qui in ſolute corporis noſtri aerem elaſticum generant, ſive potius ex quibus aer latens elaſticus corporis expeditur, & elaſticam vim de novo acquiſit. Demonſtravit *Malpighius* in plantarum ſtructura verum aerem hærere. Dein *Boyleus*, & poſt illum incomparabili induſtria *Hales* demonſtravit plurimis experimentis, ingentem aeris elaſtici copiam vegetabilibus, animalium partibus, imo & foſſilibus multis inhærere, atque inde extricari poſſe. Omnia ergo illa vegetabilia, quæ copiam elaſtici aeris in ſe continent, flatulenta erunt, quatenus materiam flatuum copioſam ſuppeditant. Si jam ſimul in his adſit talis acrimonia, quæ ventriculi & inteſtinorum fibras ſic irritare poſſit, ut ſpaſmodice contrahantur, hinc flatuum moræ concurrent, atque inde omnium maxime flatulenta merito habentur. hinc Allia, Cepæ, Raphani, & Raphani tam copioſos flatus generant, quia & maximam copiam aeris continent, & a ſtimulo irritant primas vias. Omnium autem maxime flatulenta hæc ſunt, dum cruda ſumuntur: coctione enim per calorem ebullientis aquæ plurimum aeris elaſtici in his contenti expellitur. Præterea omnia illa, quæ in fermentationem & putredinem ad modum prona ſunt, pariter flatulenta ſunt, quia & in fermentantibus & putreſcentibus magna copia elaſtici aeris extricatur: & ob hanc cauſam fructus horæi fere omnes, & præcipue ſummis æſtivis caloribus, admodum inflant. Hoc etiam teſtatum-

feruntur omnia glutinoſa, quia illis copioſus aer communis elaſticus intricari poterit inter manducandum, qui deinde calore ventriculi & inteſtinorum rarefactus inde iterum exit.

Potus. Omnium minime flatulenta eſt aqua, quia in calore corporis illis inhærens aer, non elaſticus, non poteſt ſic attenuari, ut elaſticus fiat. Omnium flatulentiſſimi potus ſunt, qui in ipſo fermentationis actu potantur, uti verbi gratia cerevisia illa, quæ tantum fortiſſimis occluſa tuta vi exſilit, ſimulac apertura datur (*butelbier*), & a cujus imprudenti uſu dolores colici, iliaci, & peſſimæ cholera toties naſcuntur. Deinde tales potus, qui nondum quidem fermentant, ſed calore corporis noſtri brevi in fermentationem rediguntur, uti v. g. muſtum, vinum recens, cerevisia nullis amaris herbis, ut lupulo, abſinthio &c. condita.

Veteres Medici omnia fere ſola, in cibis & potibus ſumta, flatus producere memorarunt, non quidem ex intellectis cauſis eorum, ſed fideli obſervatione edocti. Sic *Celſus* (*l. 2. c. 26. p.* 104) enumerans illa, quæ inflant, *Omnia fere legumina, pinguia, prædulcia, juralenta, muſtum, atque etiam id vinum, cui nihil adhuc ætatis acceſſit: ex oleribus allium, cepam, braſſicam*, &c. *quicquid denique ſubcrudum aliquis aſſumſit*, recenſet.

Venena. Acerrima quævis & rodentia venena flatulenta ſunt, non quatenus elaſticam materiam generant, ſed quia irritando ventriculi & inteſtinorum fibras ſpaſmos faciunt validiſſimos, quibus elaſtica materia, in primis viis ſemper obtemns, intercluditur, ſicque calore rarefacta ſummis cum doloribus diſtendit adeo ſæpius has partes. Si jam ſimul vim talem habeant, ut ſubitam putredinem inducant noſtris humoribus, omnium peſſima ſunt. Patet hinc ratio, quare ab arſenico, mercurio ſublimato corroſivo, & ſimilibus acerrimis & rodentibus venenis adeo tumeat abdomen, ſæpe ad diruptionem uſque. Forte & alia ſunt mirabilia venena, quæ vel cita putredine inducta, vel alia incognita vi latentem in noſtris humoribus aerem extricare valent, unde immani & flatulento tumore totum corpus occupatur. Dum *Preſter* ſerpens *Naſidium* percuſſit, illico toto corpore intumuiſſe legitur (*M. Annæi Lucani Pharſal. Lib. 9.*), imo ne quidem poſt mortem ceſſabat mirus hujus veneni effectus.

. . . . Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem pereunte figura.
Miſcens cuncta tumor toto jam corpore major,
Humanumque egreſſa modum ſuper omnia membra
Efflatur ſanies late tollente veneno.
Ipſe latet penitus congeſto corpore merſus,
Nec lorica tenet diſtenti corporis auctum &c.
. . . . tumidus non capit artus
Informis globus & confuſo pondere truncus
Intactum volucrum roſtris, epulasque daturum
Haud impune feris, non auſi tradere buſto
Nondum ſtante modo creſcens fugere cadaver.

Medicamenta. Omnia, quæ inſignem acrimoniam habent, flatulenta ſunt, quocunque demum titulo aſſumantur, imprimis ſi applicata fuerint talibus hominibus, qui totum genus nervoſum facile irritabile habent. Hinc a vomitoriis et purgantibus acrioribus toties paſſim tormina & flatus excitantur. Imo & ipſa illa remedia, quæ flatibus diſſipandis adhibentur, quodam ſenſu flatulenta dici poſſunt, dum ſtimulis ſuis, blandis quamvis, lenes & brevi evaneſcentes ſpaſmos in ventriculo & inteſtinis excitant, ſicque alios in locis harum partium natos ſpaſmos validiores levant. Præterea multa ex illis, quæ inter cibos & potus flatulentos numerata fuerunt, medicamentorum titulo uſurpantur, ſic anim fructuum horæorum ſucci, allia, cepæ &c. ſæpius adhiberi ſolent.

Cur vacuis visceribus fremit accidunt? Quoniam tunc aer liberi vagatur per inteſtina, & quidem majori copia, ſimulque affluens bilis & reliquiæ ingeſtorum ciborum, mota jam acriores factæ, leviter ſtimulant & irritant has partes, unde levioribus ſpaſmis hinc inde intercipitur aer, & deinde iis ſolutis, cum murmure oberrat & borborygmos facit. Dum enim jejunantes amarum ſæpe & acriorem bilem, vel & liquorem ſubſalſum, quandoque & acidulum eructant: & ob hanc cauſam.

Digitized by Google

ſem famelicis murmurare dicuntur vacua inteſtina.

Cur vulneratis? Ob validam hæmorrhagiam, a qua ſpaſmos & convulſiones poſſe dictum fuit ad §. 232 uti etiam dum vulnere partes nervoſæ aut tendinoſæ læſæ fuerint, omnium maxime dum viſceribus abdominalibus, & in primis meſenterio aut inteſtinis, vulnera inflicta ſunt, videntur ea hic illa, quæ ad tertium numerum §. 170. habentur.

Cur arcte contracto abdomine? Quia tunc inteſtinis compreſſis impeditur liber tranſitus materiæ elaſticæ in illorum cavo contentæ. Unde adeo moleſti flatus ſæpe virginibus, quæ ſollicitæ meiret curatura proceras reddere tentant, dum firmitas adſtrictis loricis totum abdomen valide conſtringunt (Terentius in Eunucho Act. 2. Scen. 3. verſ. 24.). Inde ſæpe peſſime anguntur miſeræ, donec, ſolutis his vinculis abdominalibus viſceribus debita redditur libertas.

Cur hypochondriacis? Duplici modo affecti, eodem nomine, ſolent vocari hypochondriaci. Vel enim atrabilaria ſanguinis fæx, in viſcera abdominalia depoſita, turbat horum viſcerum actionem, & degeneres reddit humores eorundem fabricæ fermentos, quorum tamen efficacia ad debitam ingeſtorum permutationem omnino neceſſaria eſt. Ob hanc cauſam ingeſta alimenta non abeunt in bonum chylum, ſed ſpontanea degeneratione corrumpuntur in eundem acidum, vel in putridum alcali, rancidumve oleoſum, unde materiæ elaſticæ copia producitur, ſimulque ab ingeſtis his talem acrimoniam adeptis irritantur inteſtina & ſpaſmodice contrahuntur, unde ructus & flatus, in his adeo frequentes, inter ſigna materiæ atrabilariæ, viſcera abdominalia occupantis, habentur, uti poſtea §. 1099. patebit. In aliis autem, quamvis nulla atrabilariæ cacochymiæ ſigna adfuerint, frequentes adſunt ſpaſmi abdominales, quibus aer in ventriculo & inteſtinis ſemper præſens intercipitur, ſicque ructus & flatus producuntur. Obtinet imprimis in talibus hominibus, qui mentem acriter, corpus vero ſegnius, exercent hunc literatis ſatis familiarem malum, atque a ſolo inordinato ſpirituum motu pendere videtur. Vocantur & tales hypochondriaci, ſed abſque materia, ut diſtinguantur a prioribus, quibus ab atra bile, viſcera abdominalia occupante, hæc mala fiunt.

Hystericis. Dum in mulieribus nimia talis mobilitas generis nervoſi & ſpirituum ἀταξία occurrunt, hyſtericæ vocentur, quia utero ſolent vulgo imputari omnes hæ turbæ, interim tamen, ſi conferimus ſymptomata peſſioris hypochondriacæ in viris, quæ abſque materia atrabilaria iſt, cum illis, quæ feminæ hyſtericæ dictæ patiuntur, vix ovum ovo ſimilius eſt, uti optime monuit Sydenhamus (In Diſſert. Epiſt. p. 486); adeoque ex modo dictis patet ratio, quare hyſtericis flatus & ructus adeo moleſti ſint.

Convolsis. Liquidi enim nervoſi, alterna vi in muſculos convulſos irruentis, perturbatum motum convulſio indicat (vide §. 231) & a convulſione omnium actionum perturbatio (vide §. 233) cum motus, impetu vi e cerebri, &, quæ inde pendet, nervorum actio convulſionibus toto modo turbari poteſt non mirum ergo &in nervis, per abdominalia viſcera diſperſis, ſimilia fieri, unde ſpaſmi, adeoque & ructus & flatus, producuntur.

Colicis. Qui coli inteſtini doloribus frequenter vexantur, colici vocari ſolent. Quamvis autem in hoc inteſtino ab inflammationa dolor acerrimus, & ſæpe ſubito nata gangræna lethalis, naſci poſſit, uti poſtea § 963 dicetur, tamen vulgo uſu obtinuit, colicum dolorem vocare, qui non adeo ſumma ſitu aſt, & ſæpius recurrit, a congeſtis in hoc inteſtino fæcibus, & materiæ flatulentæ libero tranſitu ab his impedito, plerumque originem ducens. Unde dixit Celſus (l. 1 c. 7 p. 37): At ſi laxius inteſtinum dolere conſuevit, quod colon nominant, cum id nihil niſi genus inflationis ſit &c. Et paulo poſt ſic affectis jubet, ut frigus vitent, & quidquid inflare conſuevit, ex quibus patet, diuturnum hunc morbum eſſe, & per vices recrudeſcere, quod adhuc evidentius habetur alio in loco apud eundem Autorem (Lib. 4. cap. 14. pag. 225.) Is autem morbus, qui in inteſtino pleno-

re eſt, in ea maxime parte eſt, qua enci ne eſſe propoſitio vehemens fit inflatio, vehementer dolore, demum magis parte inteſtinum verti videtur, quod prope ſpatium eludit. In plerisque poſt frigora cruditatesque oritur, & inde ignaſcit; & per ætatem ſæpe repetitur ſic cruciat, ut vitæ ſpatio nihil demat. Ex illis etiam, quæ de colica habet *Aretæus* (*l. 2. de Cauſis & ſignis morbor. diut. c. 8. p. 59.*), concludere licet, flatulentam materiam, ſpasmo eo ſiſtenti, inteſtinum intercipiens, hunc morbum facere, ſic enim habet: *ſin autem colo ne attenuent, quoniam ventre pendentium, & non flatul uterum, valide inflantur, & diſſiliendi quodam cupiditas eos incesſit, verum flatus inventum non conveniunt, tacitus vero ſurſum vadunt, tentant etiam ſine fructu ſæpe. Sed quum inferiori parte flatus erumpunt, qui ſurſum vomi ... odent ſunt, & ... exciant &c.* Ex omnibus externis ſeiti patet, cohibi flatibus & ructibus vexari, quod etiam edixit; ulteriori confirmetur remediis, quæ ad hunc morbum e *Celſi* (*l. 4. c. 14. p. 223.*) laudentur. Sicca enim & calida fomenta, & cucurbitulas ſine ferro commendat, de quorum efficacia in ſpasmi curandis, qui flatuum efficiens cauſa ſunt, ante dictum fuit. Præter id medicamentum, quod *Caſſius* ſe repeſiſſe gloriabatur, & quod ab uſu ſummo in hoc morbo [illegible] dicebatur, aniſum, caſtoreum, piper, papaveris lacrymam &c recipit, quæ omnia ad flatus diſſuendos optima ſunt, uti ex ante dictis patuit. Simul hic notari meretur, quod eodem in loco juſſerit *Celſus*, *fricatione ad extremas partes, id eſt, crura brachiaque materiam evocare*. Ac ſi jam novimus, utinam bene vere ſæpe efficere, uti in illa hujus morbi ſpecie, quæ *Celſus Pictonum* vocat ſoli, petet ubi, poſt aliquot validos dolorum paroxyſmos toleratos, miſera extrema corporis partes paralyticæ fiunt, & contabeſcunt (uti el tertium numerum præcedentis paragraphi dictum fuit) ceſſant dolore colico, poſtquam in hos artus devenit morbi impetus.

Quæ autem colica poſt ſe enormes adeo dolores ferit, ideo vocebula [illegible], [illegible], [illegible], quæ *panem lucre*, pœnam, ærumnam ſignificent, inde derivata dicuntur. (*Jul. Pollux. Onomaſtic. l. 2. N. 209. p. 255.*)

VOMITUS FEBRILIS.

§. 652. **V**Omitus, expulſio violenta contentorum ventriculo primo, dein etiam inteſtini, tandem viſceribus eo ſe evacuantibus, agnoſcit convulſionem fibrarum muſcularium ſeniculum, œſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium; pro cauſa proxima, pro cauſa autem id quod irritando fibras delicatas, vel facile convellendas viſcera, ſtimulat.

Vomitus adeſſe dicitur, quando ſubita & violenta expulſio fit per os illorum, quæ ventriculi cavo continentur; nihil enim per vomitum expelli poteſt, niſi illud prius in ventriculo fuerit, quæ vis ex aliis corporis locis veniat in ventriculum. Verum ut vomitus dicatur ille expulſio contentorum ventriculi per os, requiritur ut violente fit; ille enim, quæ in ruminantibus fit, contentorum ventriculi lenta & ſucceſſiva expulſio minime vomitus dicendus eſt, uti neque illa vomitui non dicta expulſio, qua multis hominibus pars quædam contentorum ventriculi abſque nauſea in fauces aſcendit ſine ulla violentia, imprimis ſi plenior ingeſto cibo vel potu ventriculus fuerit, novi etiam homines, qui pro lubitu efficere valent, ut pars contentorum ventriculi ſic in fauces aſcendat. Imo conſtat obſervationibus Medicis, quosdam homines ruminaſſe. Plura talia exempla collegit *Peyerus* (*De Ruminant. & ruminat. l. 1. cap. 6. p. 63.*).

Per vomitum ergo expelluntur illa, quæ in ventriculi cavo continentur, adeoque & omnia illa, quæ in ventriculi cavum venire potuerunt. Dixerat quidem *Galenus* (*Comment. in Aphor. 12. Sect. 4. T. 9. pag. 139.*) ſolum illa evomi, quæ ventriculus complectitur, eorum vero, quæ inteſtini conti-

tinentur, nihil quidquam per vomitum vacuari: verum directa experimenta contrarium evincunt. Bilis enim utraque per ductum communem in duodenum inteſtinum abit, atque interim ſæpe per vomitum evacuatur: patet ergo evidenter viam patere contentis inteſtinorum cavo in ventriculum. Duodenum vero inteſtinum pyloro continuatum in ventriculi vicinia ponitur, adeoque facilius contenta hujus inteſtini cavo in ventriculum ire poterunt. Verum conſtat obſervatis & illa, quæ in remotioribus inteſtinorum partibus continentur, ad ventriculum venire poſſe: dum enim motus ille, quo contenta ventriculi in cavum inteſtinorum, atque inde continuo propulſa, quamvis lento, per omnes illorum gyros ad anum usque protruduntur (periſtalticum vocant hunc motum) invertitur in morbis, fœdo ſpectaculo ipſa excrementa alvina, retrogrado hoc motu in ventriculum pulſa, evomuntur: quod jam *Hippocrates* (*De victus ratione ſanorum L. 3 cap. 7. Tom. 6. pag. 487*) notavit, & pro lethali ſigno habuit. Imo & *Galenus* ipſe (*De locis Affectis Lib. 6. cap. 2. Tom. 7. pag. 509*) in volvulo ſtercoris vomitum ſub finem fieri agnovit: adeoque patet non ſtricto adeo ſenſu accipienda eſſe illa, quæ ſtatim ex *Galeno* allegata fuerunt: videtur enim tunc tantum indicare voluiſſe, ventriculi contenta vomitu facile expelli poſſe, illa vero, quæ in inteſtinis hærent, difficilius & minus moleſtia deorſum educi.

Si ergo contenta inteſtinorum in ventriculum venire poſſint aliquando, patet evidenter, etiam omnia viſcera, quæ humores ſua fabrica paratos inteſtinali fiſtulæ infundunt, materiam vomitu expellendam dare poſſe. Verum hepar, & lien mutatum ſua fabrica ſanguinem hepati tradens, & pancreas huc ſe evacuant. Omnes humores, qui ex arteriis meſeraicis & cœliaca in ventriculi & inteſtinorum cavum excernuntur, ſive ſani, ſive morboſi, pariter vomitu expelli poſſunt.

Patet ergo, quam multiplex & copioſa poſſit eſſe materia vomitus. Bilem enim, pituitam, lympham, pus, ichorem, bilem atram, &c. imo & ſanguinem ipſum vomitu rejectum fuiſſe, Hiſtoria Medica teſtatur.

Cauſa autem proxima vomitus eadem eſt fere, quæ nauſeæ, ſola tantum intenſitate majori differens. Quamvis autem irritatio & convulſio fibrarum muſculoſarum œſophagi, faucium, & ventriculi, vomitum excitent, tamen totalis expulſio contentorum ventriculi cavo his ſolis effici poſſe non videtur. Si enim conſideretur, quanto cum impetu, dum homo vomit, hæc expulſio fiat, patebit facile, longe validiorem cauſam requiri: non poſſunt enim fibræ ventriculi, quamvis validiſſime convulſæ, omnia expellere, quæ in ventriculo hærent; tunc enim deberent efficere, ut cavum ventriculi nullum fieret. Dum in cane vivo, diſſecto abdomine, irritabam cultelli apice ventriculum, convellebatur quidem, neque tamen vomebat animal: hinc illa fibrarum ventriculi convulſio conſpirare poteſt quidem ad hunc effectum, ſed non videtur ſola ſufficere, ut omnia expellantur. Dum cani, cui mercurium ſublimatum dederat *Wepferus* (*Cicut. aquat. hiſtor. & noxæ cap. 21 p. 297.*), abdomen incideret, ſtatim perrupit inflatus ventriculus, qui quidem ſubinde convellebatur, ſed non adeo valide. Ubi autem iteratis vicibus aquam calidam per gulam infudit, canis illam ſemper cum muco & ſpuma revomuit, atque notat, ventriculum non admodum contractum fuiſſe vomitus tempore, verum *diaphragma valide contrahebatur, ac ſimul cum muſculis abdominis vomitum multum promovere*. Similem diaphragmatis in vomitu motum obſervavit & in alio cane, cui antimonii flores ingeſſerat (*Ibid. cap. 20. pag. 251.*). Dum enim diaphragma, ventriculo contiguum fere, valida convulſione deorſum trahitur, ſimulque eodem tempore muſculi abdominales, pariter contracti, omnia contenta abdominis premunt, ventriculus, duobus quaſi prelis interjacens, comprimitur valide, ſicque omnia ejus contenta ingenti vi per ejus orificium ſuperius exprimuntur. Per pylorum enim rugoſum & muſculis abdominalibus convulſis preſſum minus patula via eſt, accedit, quod in cane vomituriente viderit *Wepferus* (*ibidem*), exordium motus convulſivi eſſe

eſſe in duodeno, deinde illum pergere ad pylorum ejusque antrum, unde patet impediri, quo minus contenta ventriculi in vomitu per pylorum exire poſſint.

Quod autem vomitus præcipue pendeat a preſſione diaphragmatis & muſculorum abdominalium, confirmatur ex eo, quod equi qui, uti unanimiter teſtantur Hippiatri, nunquam vomunt, ſic ſitum habeant ventriculum, ut minori efficacia muſculi abdominales in illum agere poſſint. In his animalibus enim ventriculus, quamvis repletus, aperto abdomine non apparet, niſi prius ingens colon, quod magnæ parti diaphragmatis contiguum eſt, & abdominis maximam partem implet, removeatur: tunc enim ventriculus in conſpectum venit, profunde ſitus, ſic ut fere ad pedis diſtantiam a muſculis abdominalibus remotus ſit. Patet ergo, illum non ita valide comprimi poſſe a muſculis abdominalibus adeo diſſitis. Contra in canibus & felibus, quibus animalibus frequens & facilis vomitus eſt, muſculorum abdominalium actioni quam maxime exponitur ventriculus: uti etiam in ruminantibus. Accedit, quod diaphragmatis debilior obſervetur in equis fabrica, unde & poſt validos nimis labores quandoque tota ſua longitudine fiſſum in his animalibus invenitur, ſubſecuta inde morte. Verum quidem eſt, in equis ventriculi orificium ſuperius valvula muniri, quæ difficilem contentorum ventriculi exitum per illud reddit; ſed hæc valvula tantum duas tertias diametri efficit ſuperioris ventriculi implet, adeoque non poſſet impedire, ne quædam contentorum pars, liquidiſſima ſaltem, vomitu ſic expelli poſſet. Interim tamen dato vino emetico magna etiam doſi, nullus ſequitur vomitus, quamvis validi abdominis concuſſus obſerventur in hoc animali hoc aſſumto pharmaco, & ſæpe moriatur. Forte etiam talis in his animalibus ventriculi ſitus eſt reſpectu diaphragmatis, ut & illud minus in hunc agere poſſit (*Vide Act. Academ. des Sciences An 1733. Mem. pag. 683. &c.*).

Neque tamen diſſimulandum eſt, haberi apud *Wepferum* (*Cicutæ aquat. hiſt. & noxæ c. 15. hiſt. 1. p. 221.*) obſervationem, quæ docere videtur, ſolius ventriculi convulſione vomitum fieri poſſe. Catello enim, cui Gialappæ magiſterium dederat, diſſecto abdomine ventriculus diſtentiſſimus prorupit, & denudatis omnibus imi ventris viſceribus vidit, ventriculum ſe tota ſua ſede aliquoties contrahere, atque interea, dum *Wepferus* inſignem canalem factum prope renem ſuccenturiatum intuetur, multum muci ſpumei cum grumis eructavit catellus, licet diaphragma ad gulam uſque diviſum & ſolummodo in dextro latere integrum eſſet: unde concluſit auctor, vomitum a ventriculo citra diaphragmatis opem peragi poſſe. Verum ſi conſideretur, alias intentum fuiſſe *Wepferum*, dum catellus vomeret, patet illum non adeo potuiſſe diſtinguere an ſolius ventriculi contractione vomitus factus fuerit. Præterea dum diſtentiſſimi ventriculi fibræ convelluntur, minime mirum eſt, contentorum partem ſic per oeſophagum expelli poſſe. Neque multum hac ventriculi convulſione ſic exiviſſe patet ex ipſa hac hiſtoria, nam addit paulo poſt, *ventriculo a ſua gula ad duodenum ſecundum longitudinem ſuperne inciſo, cavitatem unico inſtar* [illegible] *ſpumæ, & ſtriis* [illegible] *lactea coagulata plenam invenit* [illegible]. Ex quibus patet, ut puto, leviorem vomitum, vel potius ventriculi exprobationem dicendam, fieri poſſe a convulſis ventriculi fibris, validum vero, & proprie ſic vocandum vomitum, requirere diaphragmatis & muſculorum abdominalium convulſionem.

Omnia hæc confirmantur illis phænomenis, quæ in vomentibus hominibus apparent: primo enim nauſea percipitur, tum ſæpe lympha os replet, incipit tremere labium inferius, imo ſæpe tota maxilla inferior, quæ omnia deſignant, irritari fibras faucium, oeſophagi, ventriculi &c. Sequitur tunc ſæpe levis eructatio contentorum ventriculi, a ſolius ventriculi forte convulſione; mox totum abdomen quaſi ictu ſtupi vincitur, & validiſſime expelluntur ventriculi contenta, & poſt validum vomitum abdomen totum, & diaphragmatis omnis fere ambitus, obtuſum dolorem habet, ſimilem fere illi, qui in reliquis membris, nimio labore fatigatis, percipitur.

Patet ergo ex dictis, quænam ſit cauſa pro-

proxima vomitus. Cauſæ vero remotæ plurimæ eſſe poſſunt, & admodum variæ; quæ tamen omnes in eo conveniunt, quod, irritando fibras partium deſcriptarum, adeo facile convellenda hæc viſcera ſtimulent, ſive directe in hæc viſcera agant, ſive, irritando aliarum partium fibras nervoſas, per conſenſum eadem mala producant. Levi agitatione plumulæ in faucibus ſola tali mali hancce irritatione vomitum ciere poteſt, uti & plurima hic fluctuante, capitis convulſio & vulnera, luxationes &c. de quibus omnibus in Capitulo de nauſea dictum fuit. Omnes enim cauſæ nauſeam producentes, ſi validiores fuerint, vomitum facere poterunt. Sequentibus jam duabus paragraphis, agetur de præcipuis cauſis remotis vomitus, quæ tamen in ventriculo ipſo vel vicinis ipſis partibus inveniuntur.

§. 653. **E**Rgo vitio ſtomachi convulſi, inflammati, ſuppurantis, ſcirrhoſi, cartilaginoſi, accedente febre acuta, aliquando accidit, pertinax eſt, ex idea ejus mali cognoſcitur, eoque ſublato demum tollitur: de quibus poſtea.

Ergo vitio stomachi convulsi. Notavit *Sydenhamus* (*In Diſſertatione Epiſtol. pag.* 480.), in hyſtericis & hypochondriacis perturbatum ſpirituum nervoſorum motum diverſa admodum phænomena producere, prout in has illaſve partes corporis impetum faciunt, ſicque quosvis fere morbos ſimulare, atque fraudem facere Medicis, niſi & periti ſimul, & attenti ſimul fuerint. Si ergo in ventriculum deſæviant hæc ataxia, convellitur, & vomitus ſæpe enormis excitabitur, qui omnibus aliis remediis fruſtra tentatur, & tantum cedit illis, quæ turbatum liquidi nervoſi motum in ordinem redigunt, vel ſopiunt. De hac re autem dictum fuit ad numerum quintum § 642.

Inflammati. Cum locus inflammatus doleat, & ſimul tumeat plerumque, nervoſa & adeo irritabilis ventriculi fabrica a tumore inflammatorio hic nato peſſime afficietur, unde convulſio fibrarum ventriculi, & illam ſequi ſolens vomitus, brevi fiet, imprimis quotieſcunque ab ingeſto cibo vel potu irritatur ventriculus inflammatus. Ob hanc cauſam, uti poſtea § 951. dicetur, vomitus doloriſſimus ſtatim ab omni ingeſto inter ſigna inflammati ventriculi habetur.

Suppurantis. Inflammationem natam in quacunque corporis parte ſequi poſſunt varii inflammationis exitus, uti in Capitulo de inflammatione patuit, adeoque & ſuppuratio, ſcirrhus &c. Verum dum inflammatio in ſuppurationem tendit, omnia inflammationis ſymptomata augentur; adeoque patet, facile vomitum inde naſci debere. Præterea ſi ſuppuratio in ulcus apertum degeneret, cum omnis ulceris labia fere ſemper plus minusve inflammata ſint, atque tale ulcus ab ingeſtis continuo irritatur, poterit a tali cauſa vomitus moleſtus & diuturnus produci. Plura exempla ulcerati ventriculi in Hiſtoria Medica occurrunt; unicum ex *Heldano* adducere ſufficiet, cum fide digniſſimus hic auctor ipſa hæc viderit. Robuſtus, & optimo corporis habitu præditus juvenis, poſtquam opiparo convivio exceptus fuerat, eadem nocte dolore ſtomachi correptus fuit, initio quidem non adeo gravi, ſed paulatim aucto, imo & vago facto per caput, abdomen, artus: vomitus autem quoque aderat. Omnibus fruſtra tentatis, poſtquam per octodecim menſes clamoroſiſſimam vitam duxerat, tandem moritur. Cadavere aperto, invenitur in ventriculi orificio ſuperiori, & quidem ex parte anteriori, ubi ramus ſextæ conjugationis nervorum ventriculo inſeritur, ulcus magnum ac ſordidum, quod in vacuum usque ventriculi penetrabat (*Held. Obſerv. Cent.* 3. *obſerv.* 20.)

Scirrhosi, cartilaginosi. Duros & ſcirrhoſos tumores in ventriculo æque ac in aliis viſceribus obſervatos fuiſſe, dictum fuit ad § 484. atque dum adſunt, comprimendo & irritando vicina loca, imprimis ſi jam malignitatem inceperint, vomitum & alia plura mala excitare poterunt. Omnium peſſimi tales tumores, dum in pylori vicinia nati exitum contentorum ventriculi impediunt, tunc enim vomitus perpetuus fit. Bini tales caſus habentur a *Celeberrimo Spiona* communicati

ti (*Harder Apiar. obſervat.* 61 & 50.), ex quibus patet ipſum pylorum ſcirrhoſum, & fere cartilagineum, vomitum perennem feciſſe aliquot ante mortem ſeptimanis.

Omnia autem hæc mala augentur, dum febris acuta modo enumeratas vomitus cauſas comitatur, per illam enim ingeritur inflammatio, ſi præexſtiterit, vel fit, ſi nondum adfuerit: dum per febrem agitatis humoribus vitioſe his tumoribus ventriculi loca atteruntur.

Pertinax vero ſemper vomitus eſt ubi hic cauſa ortus: per ipſum enim vomendi conatum exaſperatur ventriculi inflammatio, & convulſio, & ſcirrhi, antea benigni, in his locis hærentes ſæpe in cancroſam malignitatem degenerant. Ubi vero a pituita, bile aut ſimilibus, mole vel ſtimulo ventriculum irritantibus, vomitus naſcitur, his excuſſis ſponte, vel per artem, facile ſedatur vomitus. Prout jam cauſæ hæ vomitus facilius vel difficilius tolluntur, pariter & vomitus curatio ſuccedet.

Quænam vero agenda ſint, ut ventriculi inflammatio & ejus varii exitus curentur, poſtea peculiari capitulo dicetur. Simul etiam ex dictis apparet, quare aliquando vomitus curari nequeat: dum nempe confirmati ſcirrhi, vel cartilagineæ duritiei jam prædicti tumores, ventriculum continuo irritant.

§. 654. Vitio viſcerum, & partium circumjacentium, ſimiliter affectorum, diſtento per ingeſta ſtomacho irritatorum, idem toties ingrata cauſa pertinaciſſimus accidit, accedente febre.

Notum eſt, ventriculi naturalem ſitum eſſe talem, ut ab hepate incumbente tegatur maxima ſui parte, a ſiniſtris lien ipſi accumbat, pancreas pone ipſum hæreat, colon inteſtinum ejus fundum tangat &c. Sed dictum fuit in Commentariis § 648 adeo facile irritabilem eſſe ventriculum, ut ejus externa etiam ſuperficie rudi tactu forcipe, vel cultelli apice puncta in mortuo jam animali, convelleretur. Si ergo in his partibus, ventriculo contiguis ſimilia mala hæſerint, ut præcedenti paragrapho enumerata fuerunt, patet evidenter, vomitum pertinaciſſimum inde naſci poſſe, licet in ventriculo nullum vitium fuerit; neque in ejus cavo aliquid hæreat, quod nocere poſſit. Verum contiguæ ventriculo partes tanto magis illum premunt, adeoque tanto validius afficere poſſunt, quo magis diſtentus fuerit: unde vitio circumjacentium ventriculo partium talis vomitus ſemper exaſperari ſolet, dum ingeſtis turget ventriculus, atque ideo in chronico & pertinaci vomitu ſemper de hoc cogitandum eſt, & ſedulo inveſtigandum, an ſigna doceant, hoc illudve viſcus affectum eſſe; ſicque apta remedia adhiberi poſſint, ut tollatur talis vomitus, ſi ejus cauſa curabilis ſit, vel ſaltem leniatur, ſi minus; caveatur, ne perverſe medendi methodo omnia in pejus ruant, uti toties accidit, dum emeticis vel purgantibus talia mala irritantur. Numeroſiſſimæ jam in Hiſtoria Medica occurrunt obſervationes, quibus probatur, pertinacem vomitum a vitio partium ventriculo accumbentium natum fuiſſe. Juvenem octodecim annorum ictu cartilago xiphoides introrſum preſſa ventriculum irritabat, frequens ſequebatur vomitus, qui fruſtra plurimis tentabatur remediis, donec perita manu reſtitueretur hæc cartilago (*Academ. des ſciences l'An 1737 hiſt. p. 67*). Si jam ſola mechanica irritatio a mutato ſitu hujus cartilaginis vomitum facere potuerit, an non idem fiet, dum ſcirrhoſum hepar, vel pari aliquo ſimili modo ventriculum premit? Ab hepatis inflammatione nauſeam & vomitum fieri ad numerum tertium § 642 dictum fuit. Dum ingens collecta bile cyſtis fellea, quacunque de cauſa obſtructo ejus emiſſario, ſe evacuare nequit, poſt diras anxietates vomitus enormis ſequitur, cum doloribus, donec validiſſimis his ſpaſmis diaphragmatis & muſculorum abdominalium retropreſſa bilis in ſanguinem redeat, & icterico colore totum corpus fœdaverit. Ubi calculus e renis pelvi in anguſtias ureteris deſtinatur, a ſola hac mechanica irritatione enormis vomitus fit, & ſalutaris quidem ſæpe vomitus, dum validis concuſſionibus calculus per ureterem propellitur in veſicæ cavum. Ab inteſtinorum inflammatione, volvulo, herniis incarceratis &c. pariter vomitus

mitus fit, uti Veterum & recentiorum Medicorum obſervata unanimiter teſtantur. Similia jam fieri a tumoribus ſuppurantibus harum partium facile patet, atque omnia hæc mala augeri, ſi febris accedat.

Ex quibus omnibus patet, quanta ſollicitudine indaganda ſit vomitus cauſa, ut tuto curari poſſit, ſimulque apparet, quandoque requiri, ut vomitus non ſiſtatur, ubi nempe per validiores illos concuſſus noxia in viſceribus hærens materia mobilis redditur & expellitur, uti in calculoſis, ictericis, atra bila mota &c obſervatur. *Optimum* tunc eſt, tenui liquido aſſatim poto efficere, ut vomitus minori cum moleſtia fiat, vacuo enim ventriculo vomendi conatus irriti quam maxime ægros affligunt. Pariter conſtat ex dictis, vomitum aliquando incurabilem eſſe, dum contigua ventriculo viſcera ſcirrhoſe vel cartilagineis tumoribus obſita illum premunt & irritant. Unicum tunc hujus mali leniamen habetur, dum parca cibi & potus ſimul ingeſta cavetur, ne multum diſtendant ventriculum.

§. 655. VItio omnis cauſæ majoris nauſeæ (642.); unde cognoſcitur, dirigitur, curatur.

Nauſea enim, uti ex dictis ad §. 642 patuit, eaſdem fere agnoſcit cauſas ac vomitus, ſed leviores tantum: illarum ergo augmento vomitus fiet. Imo nauſeam frequenter vomitus ſequitur, & omnem vomitum fere ſemper nauſea præcedit. Illa ergo omnia, quæ de nauſeæ cauſis, in quinque claſſes ibidem diſtinctis, dicta fuerunt, huc faciunt. Curam autem vomitus omnino eaſdem eſſe ac nauſeæ ab iiſdem cauſis, ſed levioribus, ortæ, nemo dubitat.

§. 656. SI permanet, producit atrophiam, ileum, convulſiones, & effecta nauſeæ majoris, & permanentis (643.)

Videndum jam, quænam mala a vomitu metuenda ſint, ut inde prognoſis habeatur. Materia, quæ vomitu rejicitur, conſiderationem meretur, quia pro ejus varietate ſæpe etiam prognoſis diverſa eſt. *Hippocrates* (*In Prognoſtic. Tom. 8 pag. 638. 639. 640.*) utiliſſimum vomitum eſſe monuit, dum materia expulſa bile & pituita inter ſe permiſta conſtet, neque admodum craſſa fuerit, ſinceros autem vomitus deteriores dixit. Damnavit porro etiam, livida, aut ærugine rejecta, & ſi homo omnes hos colores vomat, extremæ illud eſſe monuit. Subputride, & fœdi odoris, mala pariter dixit, & celerrimam mortem ſignificare, ſi livida & graveolentia evomantur. Præterea vomitus ſi maneat, omnia ingeſta expelluntur, adeoque corpus ſuo deſtitutum alimento vera atrophia conſumetur, uti ſatis patet. Si vero per intervalla ſaltem longa vomitus recrudeſceret, diu hoc ſæpe fertur, dum adhuc ex ingeſtis ſufficiens chyli copia ſanguinem ingreditur. Vidi tales caſus, ubi arctata in quodam loco inteſtinalis fiſtula, vel & a vicino tumore ſcirrhoſo compreſſa, ingeſtorum liberum tranſitum impediebat, unde poſt tres quatuorve dies poſt ſummam anxietatem oriebatur vomitus, quo expellebantur omnia, quæ toto hoc tempore ingeſta fuerant; atque dein ſatis bene ſe habebant ægri, & cibos appetebant, donec poſt ſimile fere temporis intervallum rediret vomitus. Obſervavit & *Tulpius* (*Obſervat. Medic. Lib. 2. cap. 20. p. 133*), virginem ultra decem menſes evomuiſſe qualiacunque fere cibaria, abſque evidenti tamen virium jactura, poſtea vero, chyloſum vomitum paſſa, ante decimum octavum menſem morbo ſublatum periit. Forte tamen adhuc diutius tolerare potuiſſet, verum febris continua, comitialis morbus, aphonia, profuſa menſtrua, & alia graviſſima mala lentam acceleraverunt mortem. Plura alia apud obſervatores habentur exempla, quibus conſtat, diu admodum toleratos fuiſſe a quibusdam periodicos tales vomitus, dum per hos non penitus omni alimento defraudabatur corpus.

ILLUSTR. Notavit optime *Sydenhamus* (*Sect. I. c. 4. p. 89. &c.*), vomitus enormes, qui initio febrium accedere ſolent, iliacæ paſſioni

quandoque occaſionem ſubminiſtrare. Diſtinxit autem hunc morbum dupliciter, quatenus vel ab obſtructione inteſtinalis tubi, vel ab irritatione ortum ducit. Priorem dixit paſſionem iliacam veram, poſteriorem veram vocavit; illamque fieri dixit, dum ex tumultuante ſanguine per febrim in ventriculum & proxima inteſtina deponuntur humores acres & maligni, quibus irritatus ventriculus motum ſuum invertit, & materiam moleſtam per os rejicit. Ventriculi huic inverſo motui proxima inteſtina cedunt: dein & in omni inteſtinorum tractu idem fit, & motus periſtalticus, quo naturaliter ingeſta deorſum pelluntur, invertitur, atque contenta inteſtinorum tubo in ventriculum regurgitant, vomitu expellenda. Monet autem, in motus periſtaltici inverſione vomiturientem ventriculum choream ducere, unde etiam praecipuum curationis ſcopum poſuit in ſedanda ventriculi irritatione.

Convulsiones. Vomitus ipſe convulſionem fibrarum muſcularum faucium, oeſophagi, ventriculi inteſtinorum, diaphragmatis, & muſculorum pro ſua cauſa habet, uti § 652 dictum fuit. Non mirum ergo repetitis talibus convulſionibus turbari totum ſyſtema nervoſum, uti alia occaſione in Commentariis § 233. demonſtratum fuit, & excitari convulſiones etiam in aliis corporis partibus: cum nervi per ventriculum, inteſtina, & meſenterium diſperſi tantum imperium habeant in reliquos totius corporis nervos, uti ex alibi dictis patuit. Praeterea tum frequenti vomitu exhauriatur corpus, ab hac inanitione vaſorum convulſionum motus tiſa poteſt (vide § 232.). Hinc ab helleboro vomitorio acerrimo, convulſiones metuebat *Hippocrates*, & a vomitu ſincero convulſionem & ſingultus damnavit (*Coac. Praenot. Num* 565 *Tom* 8 *pag.* 885).

Omnia jam illa mala, quae diuturnam nauſeam ſequuntur, merito inter effecta vomitus pertinacis numerantur, de quibus § 643 dictum fuit.

Si jam ſimul conſideretur, dum, convulſis muſculis abdominalibus & diaphragmate, omnia abdomine contenta validiſſime comprimuntur, ſanguinem venoſum magna vi & velocitate ſumma pelli verſus cor dextrum, ſimulque eadem actione arterias verſus inferiorem partem corporis tendentes & per abdominalia viſcera diſperſas comprimi, partim, verſus corporis ſuperiora copiam & impetum ſanguinis arterioſi derivari, dum ſimul impedita reſpiratione illo tempore, quando vomitus fit, cor dextrum ſe libere in pulmonis vaſa evacuare nequit: hinc reditus ſanguinis venoſi a capite impeditur, dum interim per arterias magna copia & impetu ſanguis verſus caput pellitur. Summus ergo metus eſt, ne a diuturno & valido vomitu rumpantur encephali vaſa, & ab effuſis humoribus compreſſo cerebro, lethalis apoplexia fiat, quam toties inter vomendi conatus acciſſe Hiſtoria Medica teſtatur. Praeterea, licet nulla ruptura vaſorum fiat, a nimia tamen diſtenſione vaſorum ſanguineorum mollis encephali pulpa comprimi poterit, adeoque plurima mala producere. Si autem conſiderentur illa, quae in ipſo vomitus actu contingunt, patebit, minimum horum omnium malorum metum eſſe. Turget enim tunc facies & rubet, oculi ſanguine ſuffuſi lacrymantur, venae jugulares inflatae tument, ſcintillae & varii colores oculis obverſantur, tinniunt aures, vertiginoſi ſunt, & poſt validum vomitum ſaepe per aliquod tempus hebetes & ſomnolenti manent homines. Patet hinc, quam periculoſus plethoricis, vel & cacochymia turgentibus corporibus vomitus ſit, & quanto jure inculcaverit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. c. 4. p. 65.), ut, ſi aegri conditio & venae ſectionem & vomitorium poſtulaverit, ſemper venae ſectio emetici exhibitionem praecedere debeat, ne violentis vomendi conatibus vaſa pulmonum rumpantur, vel cerebrum laedatur, a fuſo tum impetu ſanguinis atque affuſo, cujus rei exempla aliquot ſe obſervaſſe affirmat. Patet inde etiam, quare *Celſus* (*lib.* 1. *cap.* 4. *pag.* 35.) vomitum maxime alienum dixerit illis, quibus caput infirmum eſt.

Praeterea inter vomendum, dum validiſſime premuntur viſcera omnia abdominalia, & ſanguine copioſo pulmo & corporis ſuperiora diſtenduntur, ſi chronicis morbis jam tabefacta fere viſcera quaedam fuerint,

tunt, illorum ruptura & peſſima quævis mala metuenda ſunt. Unde toties lethales hypercatharſis, ſanguinis ſurſum vel deorſum excretio obſervata fuerunt, dum tabeſactum hepar validis vomendi nitibus rumpebatur. Vidi ſic mulierem, quæ diuturno ictero ſœdata fuerat, ſumpto emetico occidiſſe in hypercatharſi, qua ingens copia putridæ atramentoſæ materiæ per alvum ruebat, dein puro ſanguine exeunte lipothymia, & paulo poſt mors, ſequebantur. Niſi propriis oculis in cadavere Illuſtriſſimæ Reipublicæ noſtræ Architalaſſi hoc vidiſſet *Boerhaavius*, quis unquam credidiſſet, œſophagi tubum validis vomendi conatibus rumpi poſſe, uti in Commentariis § 170. ſuſe dictum fuit? Herniarum productio a vomitu frequentiſſima pariter obſervatur, imo & in ſitu viſcerum naturali inſignis mutatio inventa fuit poſt vomitum diuturnum, uti alia occaſione in Commentariis § 169. dictum fuit. Jure ergo *Celſus* (*l. 1. c. 3. p. 29. 30.*) damnans illorum conſuetudinem, qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliebantur, de vomitu dixit. *Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor, interdum valetudinis cauſa recte fieri experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere, & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.*

§. 657. SI vero cauſæ (653. 654.) accedant, curatio ex hiſtoria illorum morborum petenda.

Curatio vomitus tota pendet ex cognitione cauſæ remotæ, per quam fibræ muſculares, fauciam, œſophagi &c. (vide §. 652.) vel ſacile convellenda viſcera irritantur. Nulla ergo methodus generalis hic locum habere poteſt, ſed ſollicita indagatio harum cauſarum requiritur. Si ergo vomitus fiat vitio ventriculi ipſius ex propria ſua ſubſtantia maleaffecti (§. 653.) per inflammationem, ſuppurationem, ſcirrhum &c. aut ſimilibus malis, viſcera & alias partes vicinas occupantibus (§ 654.) excitetur, vomitus curatio ex hiſtoria illorum morborum petenda erit, de quibus poſtea in morbis inflammatoriis viſcerum agendum erit.

§. 658. SI a cauſa (642. 655.) oritur, remedia eadem (644.), huic in uſum revocanda diligenter, maxime opiata, & epithemata corroborantia, attrahentia, diſſipantia.

De his omnibus in *Cap. de Nauſea* dictum fuit, ubi prius variis nauſeæ cauſis in quinque claſſes diſtinctis, ſingularum dein curatio tradita fuit. Accidit tamen aliquando, poſtquam acres & putres biliofi humores, aut lenta & viſcida fluctuans materies in ventriculo aut ejus vicinia collecta, fuerint expulſa per emetica aut purgantia, tamen vomitum fieri ab ingeſtis illico, ob nimis ſenſilem jam redditum ventriculum, & poſt repetitas toties in frequenti vomitu convulſiones, faciliime irritabilem. Tunc opiata, quæ omnes hos tumultus ſopiunt, & acriorem ventriculi ſenſum obtundunt, hic maximum uſum habent, uti & omnia illa, quæ nimium ſpirituum impetum in has partes mutare & alio modo dirigere valent. Celebre ad hos uſus laudatur remedium illud antemeticum a *Riverio* (*Prax. Medic. l. 9. c. 7. p. 415.*) deſcriptum, dum ſalis abſinthii ſcrupulus cochleari ſucci limonum mixtus deglutitur: ab his enim, dum in ventriculo hærent, effervescentia fit, per quam mirus ſtimulus ventriculi nervis inducitur, atque ejus ſpaſmi & convulſiones feliciſſime tolluntur. Facile autem patet, hoc remedium non adeo agere expellendo vel corrigendo materiam, in ventriculo aut inteſtino hærentem, ſed tantum mutando & dirigando alio vaſi liquidi impetum in has partes. De uſu opiatorum autem ad quantum numerum §. 644. dictum fuit.

Ob eandem cauſam proſunt illa remedia, quæ debilitatum validis his concuſſibus ventriculum roborant, uti ibidem dictum fuit. Unde etiam poſt vomitum, ſi ſtomachus infirmus eſt, aquam frigidam bibendam volunt *Celſus* (*l. 1. c. 3. p. 30.*), & panem heſternum, vinum auſterum meracum, carnem aſſam, & cibos omnes quam ſicciſſimos commendat. Plures tales formulæ,

quibus languenti & debilitato poſt diuturnum vomitum ventriculo ſuccurri poteſt, in Materia Medica ad Sect. 644 habentur, ubi ad nauſeam, a ſimili cauſa ortam, ſanandam exhibentur. Verum & externum uſum habent ſimilia Epithemata, Fomenti, aut Cerati forma ventriculi regioni externæ applicata, quorum formulæ pariter eodem loco habentur. Theriaca Andromachi ſuper eandem extenſa & Epigaſtrio applicata, ratione optimorum aromatum, quibus conſtat, & opii, cujus bonam copiam habet, pulcherrime prodeſſe ſolet. Cucurbitæ ſine ſcarificatione ventriculi regioni applicatæ pariter profuerunt, ob rationes ad numerum tertium § 650 memoratas.

§. 659 Hinc liquet ratio difficultatis ſiſtendi vomitus in multis febribus acutis; tum falſitas & periculum regulæ, *vomitus vomitu curatur*. Cur ſæpe ſudorifera vomitum tollant, ut in peſte? Cur ſæpe ſiſtatur ille miſſo ſanguine, ut in acutis inflammatoriis? Cur, quibus initio febris recens vomitus perpetuus ſine cauſa inflammatoria, diarrhœa proceſſit, quæ cavetur dato in principio morbi emetico? Cur vomitus omnis ingeſti, ſtatim ac receptum eſt, peſſimus in acutis ſit? ex iisdem Singulis naſci, & ſanari poteſt.

Ex hactenus dictis de vomitu ſequentia corollaria deduci poterunt.

Ratio difficultatis ſiſtendi &c. Sæpe enim in febribus acutis adeſt inflammatio ventriculi, inteſtinorum, aut viſcerum ventriculo accumbentium, & ab hac inflammatione vomitus fit, qui ergo ſedari nequit, niſi ſublata inflammatione hujus vomitus cauſa, quod aliquando vel omnino non, vel ſaltem difficulter, fieri poterit. Præterea patuit ex illis, quæ in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt, cerebro læſo, concuſſo, vel compreſſo, æruginoſæ bilis vomitum ſequi: unde etiam, dum in morbis inflammatoriis capitis turbari incipiunt inſignitèr encephali functiones, vomitus talis adeſt, non ſiſtendus, niſi inflammatio ibi nata curari poſſit. Hinc dixit Hippocrates loco in Commentariis § 667 allegato: *In capitis doloribus æruginoſi vomitus, cum ſurditate & pervigilio, cito vehementer inſanire faciunt*. Verum etiam atra bilis, quæ diu fixa & immobilis hæſit, viſcera abdominalia gravans, quacunque de cauſa ſoluta & mota, acutiſſimas febres incendit, & præter alia peſſima mala nauſeam & vomitum (vide § 104.) facit, non compeſcendum, niſi tangens atra bilis tolli poſſit, vel ſic corrigi, ut minus noceat; quod quam difficile ſit, patebit, ubi poſtea de hoc morbo dicetur.

Tum falſitas et periculum regulæ &c. Fere pro axiomata practico generali a multis habita fuit hæc regula, quod, ubicunque vomitus & nauſea aderant in morbis, prodeſſet ſemper arte vomitum promovere, credentes ſe tunc ſemper ducere morbi materiem per illas vias, verſus quas natura vergit. Confirmabantur in hac opinione, quod pulcherrime ſæpe ſuccederet hæc methodus, dum copia vel acrimonia moleſta bilis, aut fluctuans pituita in primis viis vomitum faciunt. Verum ex antedictis patuit, inflammationem ventriculi & viſcerum vicinorum, ſcirrhos, ulcera, cancrum ipſum aliquando pertinaciſſimi vomitus cauſam eſſe. Facile autem patet, vomitoriis datis in talibus caſibus omnia hæc mala peſſima exaſperari. Sic etiam ubi ab inordinato liquidi nervoſi motu vomitus excitatur, regula hæc fallit, cum vomitoria dato illæ turbæ augeantur. Prudentiſſime hanc regulam limitavit Hippocrates (*De locis in homine cap. 15. Tom. 7. pag. 374*) dum dixit, tunc vomitum vomitu ſedari, ſi vomitum vomitu ejiciatur ille, qui vomitum faciebat.

Cur ſæpe ſudorifera vomitum tollant, ut in peſte? Obſervavit hoc *Sydenhamus*, moleſtiſſimum ſæpe vomitum peſte correptis adfuiſſe, quo propinata medicamenta illico expellebantur: unde in tali caſu a medicamentorum exhibitione abſtinuit, donec ſolo tegmentorum pondere ſudor promovere inciperet: *Nam cum materiæ morbificæ radii verſus ambitum corporis ſeſe expandant, illico ab ſiſtunt & vomitiones, ab initio morbi reſiliens, acris ventriculus & vicinæ decumbentibus primum men-*

ter,

ret, nitro ſedatur (*Sydenh. Sect.* 2 *cap.* 2. *pag.* 153. 154.). Adeo autem certus erat *Sydenhamus*, ſi vomitum talem ſudoribus excitatis compeſcere poſſe, ut dum Pharmacopolæ frater, febre peſtilentiali graviter decumberet, incaſſum fortiora ſudorifera ſumſiſſet, illico vomitu hæc aſſumta rejicient, promiſerit tamen ſe facile effecturum, ut dumtaxat evomeret, quamvis omnium antea adhibitorum faſtidioſiſſimum ſumeret. Promiſſi fidem eventus liberavit: ubi enim a ſola ſtragulorum mole prolum madidiſſet æger, largiorem Theriacæ bolum deglutitum retinuit, atque copioſo ſudore mox ſanatus ab hoc morbo fuit. Ubi autem ſudor ſemel inceptus abrumpebatur quacunque de cauſa, antequam morbi materia penitus expulſa fuiſſet, omnia ſymptomata illico recrudeſcebant.

Cur sæpe iſtatus ille facta criſi, ut in variolis? Contagium variolarum ſuſceptum ſæpe circa ventriculum primo tragœdiam ludit, tunc dolor & anxietatis circa hunc locum ſenſus, nauſea & vomitus, in primo ſtadio hujus morbi toties præſentes, hoc demonſtrant. Omnia hæc mala ſolent minuta toto contagii ſtadio, donec per febrem excitatam ſuſceptum venenum veluti habitum corporis deponatur, & puſtulas inflammatorias, poſtea in abſceſſum vel gangrænam abituras, producat. Solent tunc omnia ſymptomata minui, & vomitus hactenus moleſtus ceſſat, facta critica depoſitione venenati hujus ſtimuli, & mutatorum per illum humorum verſus corporis externa. Ubi vero poſt eruptionem variolarum vomitus manet, deſignat tunc, variolas ipſam internam ventriculi aut œſophagi ſuperficiem obſidere, vel per validam febrem pergigneſſam hanc actionem redditam ventriculum irritare, de quibus poſtea pluribus in variolarum hiſtoria dicetur.

Cur sæpe miſſio sanguinis, ut in acutis inflammatoriis? Quia in his morbis ab inflammatione ventriculi, aut vicinorum viſcerum, aut etiam encephali, vomitus frequenter producitur. Summum jam remedium eſſe ad inflammationem ſanandam ſanguinis miſſionem, patuit ex illis, quæ de cura inflammationis antea dicta fuerunt. In Commentar. § 644. 3. dictum fuit, de memorabili illo caſu cujusdam fœminæ febre acuta inflammatoria decumbentis, cui vomitorium dederat *Sydenhamus*, ut vomitum importunum ſanaret, quod toties in aliis caſibus proſperrime uſu didicerat: ingenue fatetur, uti ibidem dictum fuit, commiſſum errorem, & poſtea in aliis, ſimili febre decumbentibus, pleuritidis inſtar iterata venæ ſectione morbum hunc aggreſſus fuit, & feliciſſimo quidem cum eventu.

Cur quibus initio febris acutæ &c. Quia tunc ſemper fere acrior bilis vel ſaporoſior ventriculum irritat, quæ mora & calore maligniore reddita, & ad inteſtina delata, diarrhœam in fine morbi excitat, ſæpe periculoſam, dum fractæ per morbum ægri vires validas evacuationes pati nequeunt. Imprimis hoc locum habet in illa febris continuæ ſpecie, quæ autumnali tempore plurimum occurrit, & illam conſtitutionem epidemicam comitatur, quæ febribus intermittentibus producendis favet. Cum vero intermittentes febres ſæpius epidemice graſſantur, quam alii morbi, & ſebris hæc continua, quæ illas comitatur, frequentius reliquis obſervabitur, uti *Sydenhamus* (*Sect.* 1 *cap.* 3 *pag.* 57) optime monuit. Imo non ſine ratione concluſit magnus ille vir, (*Ibid. Sect.* 5 *cap.* 6 *pag.* 317) collegerat illa omnia, quæ plurium annorum fideli obſervatione de epidemicis conſtitutionibus didicerat, hanc eſſe primariam naturæ febrem, quia & frequentius generat reliquis, & illi præ reliquis congruunt Veterum Medicorum axiomata, quæ nobis de criſi in morbis reliquerunt, uti in Commentariis §. 586 dictum fuit, ubi de criſi agebatur. Verum & intermittentes autumnales, quæ ſimul cum hac febre continua graſſari ſolent, ſimilem indolem habent. & tertianæ duplicatæ, imo & quartanæ ipſæ, geminatis paroxyſmis & protractis, ſæpe in continuarum illam abeunt (*Ibidem Sect.* 1. *cap.* 4. *p.* 68), & viciſſim hæc febris quandoque ſe in intermittentium claſſem reponit (*Ibidem pag.* 73.). Unde merito concluſit *Sydenhamus* (*Sect.* 1 *cap.* 3 *pag.* 56), dictam febrem continuam intermittentium illarum febrium autumnalium quaſi compendium quoddam eſſe, & contra, ſingulas in-

ter-

termittentium paroxyſmos hujus febris acutæ compendium videri, *atque diſcrimen in eo maxime verſari, quod continua conceptam ſemel efferveſcentiam curſu, eodemque ſemper tenore perficiat. Intermittentes autem partitis vicibus ac diverſis temporibus eadem defungerentur.* Unde patet, quam latum uſum hæc regula practica habeat, cum & in acutis continuis illis, adeo frequenter obviis, & in intermittentibus, toti epidemice graſſantibus, locum inveniat. Obſervavi enim, dum in his regionibus ſimul occurrerent frequentiſſimæ hæ febres, vomitorium in initio febrium intermittentium & acutarum datum pulcherrime profuiſſe. Quamvis etiam, uti *Sydenhamus* (*Ibid. cap. 4. pag. 65.*) optime notavit, dato in initio horum morborum emetico, materies vomitus rejecta neque mole valde ſpectabilis, neque pravis qualitatibus adeo inſignis reperiatur. Ubi vero in morbi progreſſu datur vomitorium, dum in ejuſdem initio hoc neglectum fuit, ingens ſæpe ſaburra collectæ bilioſæ materiæ expellitur. Interim magnum inde levamen illico percipiunt ægri, & poſtea hæc febris placide pergens abſque moleſtis ſymptomatibus decurſum ſuum abſolvit, & ſemper cavetur funeſta, ſæpius in fine horum morborum contingens, diarrhœa. Tota difficultas tantum in eo conſiſtit, ut bene diſtinguatur, an cauſa inflammatoria adſit, necne. Anni tempus, epidemica conſtitutio cognita, & fidelis nocentium & juvantium obſervatio lucem dabunt. Autumnus enim talium morborum ferax, ver autem, & illi proxima æſtatis pars, morbis inflammatoriis producendis magis ſævit. Quanta tamen cura in his diſtinguendis requiratur, patet, cum ipſe *Sydenhamus*, adeo oculatus in his rebus, ſe deceptum fuiſſe ingenue fateatur, uti paulo ante dictum fuit.

CUR VOMITUS OMNIS INGRATUS &c. Deſignat enim fere ſemper ipſum ventriculum, aut ipſi contiguum diaphragma, vel & vicina viſcera, valida inflammatione correpta eſſe, unde e minima etiam ventriculi repletione hæc ſic irritentur, ut vomitus fiat, per quem, crebro preſſis partibus his inflammatis, metus eſt ſummus, ne præſens inflammatio ſubito in lethalem gangrænam abeat. Simul etiam ſuo effectu peſſimus eſt talis vomitus, quia diluentium & antiphlogiſticorum uſum, quorum larga copia in curandis ſimilibus morbis requiritur, omnino prohibet.

EX IISDEM SINGULTUS NASCI, ET AUGERI POTEST. Singultus videtur eſſe convulſio œſophagi ventriculum & diaphragma ſurſum trahens, dum ſimul diaphragma ſubito deorſum convellitur (*Herm. Boerhaave Inſtit. Medic.* §. 808.). Illa enim, quæ obſervantur phænomena in homine ſingultiente, hoc docere videntur, & poſt diuturnum ſingultum circa cardiam & fauces moleſtia ſolet percipi. Convulſivus autem ille motus tam cito fit, ut non adeo exacte determinari poſſit, quænam partes agant: unde & *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 4. pag. 86.*) ingenue fatetur, ſe ſibi ipſi de ſingultus cauſa disquirenti ſatisfacere non potuiſſe. Satis tamen videtur conſtare, quod œſophagi convulſivus motus ſit. Confirmat hoc *Hippocrates* (*Aphor. 39. Sect. 4. Tom. 9. pagina* 273), qui ab iisdem cauſis & convulſionem & ſingultum deducit, dicens: *Convulſio aut a repletione, aut ab inanitione fit: ita vero & ſingultus.* & alibi ſæpius convulſioni ſingultum jungit: *Effuſo copioſe ſanguine convulſio aut ſingultus accedens, malum* (*Aphor. 3. Sect. 5. ib. p.* 195.). Et ſequenti poſt hunc Aphoriſmo: *Hypercatharſi convulſio aut ſingultus accedens, malum.* Cum autem nauſea & vomitus convulſionem fibrarum muſcularium œſophagi, faucium, ventriculi &c. pro ſua cauſa agnoſcant, videtur & ſingultum proxime huc referendum eſſe, & ejus ſanationem haberi poſſe ex illis, quæ de vomitus & nauſeæ curatione dicta fuerunt. A ſimilibus enim cauſis oritur fere ac vomitus: ventriculi enim inflammationi comes ſæpe eſt, uti §. 951. dicetur.

Hepate inflammato, ſingultum accedere monuit *Hippocrates* (*Aphor. 58. Sect. 5. ibidem pagina* 230.). & alibi ab ileo & vomitum & ſingultum fieri dicit (*Aphor. 10. Sect. 7. ibidem pag.* 296). Ab inordinato ſpirituum motu ſingultum naſci, obſervatur toties in hyſtericis, mutata hac determinatione ſpirituum, vel ſubito tumultu, domandum; quod ſæpe irritatis in alio loco corporis nervis perficitur pulcherrime, vel & opio dato compeſci

ſcitur ſingultus. A ſingultu detento ſternutationes ſupervenientes ſingultum ſolvere obſervavit *Hippocrates* (*Aphor. 13. Sect. 6 ibid. pag. 255*), dum irritatis nervis per nares diſperſis mutatur directio ſpirituum nervoſorum, prius nimio impetu in œſophagi fibras irruentium, dum ſingultus aderat. Diaſcordio large doſi exhibito (quod opium continet) ſingultum optime ſe curare potuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (*Sect. 1, c. 4. p. 87*), dum ſemine anethi aliiſque, quæ tanquam ſpecifica decantantur, uſus nihil profeciſſet.

Si ergo a talibus cauſis orta fuerit quæ inter vomitus & nauſeæ cauſas recenſitæ ſunt, curatio ex ante dictis petenda erit. Si a ſubita nimis depletione orta fuerit ſingultus, uti ſæpe in ſenibus poſt diarrhœam, & maxime poſt vomitiones, obſervavit *Sydenhamus* (*Ib.*), evacuationes illæ compeſcendæ ſunt, & blandis humoribus perditorum jactura reſiciri debet. Si vero a nimia repletione, proderunt evacuantia.

Præterea ſæpe oritur ſingultus, dum œſophagi interior ſuperficies irritatur mole degluti cibi, vel & potus, ſubito ingurgitati. Sic voraces pueri dum furtim ſubrepta bellaria avidiſſime comedunt, ſingultu affici ſolent. Idem & ab acrioribus deglutitis frequenter accidit. Omnium frequentiſſimus & moleſtiſſimus ſingultus oritur, dum aphthis obſidetur œſophagus, & ſæpe, antequam in faucibus appareant vel oris internis partibus, ex ſingultu nato illas jam adeſſe noverunt Medici. Aphthis autem decidentibus videmus ſæpe linguam & fauces excoriatas quaſi & dolentes, ſi vel leviſſimo acri tangantur: idem etiam œſophagi internæ ſuperficiei tunc accidit, & a quibusvis fere deglutitis, imo & ab ipſa ſaliva ſæpe, dolentiſſimus tunc ſingultus oritur, ad quem curandum nihil fere melius invenitur, quam ſi omni hora paucula olei amygdalini recens preſſi deglutiatur, quod blanda ſua vi excoriatum œſophagum pulcherrime demulcet.

DEBILITAS FEBRILIS.

§. 660. **D**Ebilitas ingens ſequitur impeditum influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos.

De fibrarum ſolidarum noſtri corporis debilitate, uti & vaſorum minorum & majorum & viſcerum, quæ illis conſtant, antea dictum fuit. Patuit tunc, debilitatem in his vocari illam partium ſolidarum hæc conſtituentium cohæſionem, quæ tam levi motu tolli poteſt, ut impares ſint iis efficiendis, quæ ſanitatis & vitæ ratio ab ipſis poſtulat (vide §. 41.). Per debilitatem autem febrilem hic intelligitur impotentia exercendi motus muſculares, qui a voluntatis imperio pendent, uti dum æger febre decumbens corpus vix erigere, vel membra movere valet, licet efficaci voluntatis nixu hoc facere tentet, & quamvis nullus partium movendarum dolor hoc impediat. Qui enim podagræ, vel reumatiſmi, acerrimis doloribus prohibentur, ne membra movere poſſint, non idem debilis dicitur. Cum vero in omni febricitante aliqua debilitas in exercendis motibus muſcularibus adſit, & cum nunquam illos exercere poſſint tanta cum facilitate, oblectamento & conſtantia, uti in ſanitate fit, hinc agitur tantum de debilitate ingenti, inquantum ſymptomata febris, quod peculiarem Medici attentionem & curam requirit. Ingens ergo debilitas vocatur impotentia exercendi motus muſculares ancta quidem, ſic tamen ut voluntatis imperio aliquo ſaltem modo fieri poſſint, quamvis difficulter nec conſtanter. Ubi enim totalis impotentia eſt illos motus exercendi, quæ nullo nixu voluntatis ſuperari poteſt, dicitur paralyſis, omnino diſtinguenda a debilitate, quantumvis etiam magna hæc fuerit. Præterea paralyſis non ſolius omnium muſculorum voluntariorum actionem ſimul, ingens vero debilitas omnes muſculos æqualiter afficere ſolet, quamvis magis minusve percipiatur in his vel illis, prout majorem vel minorem vim exercere de-

bent, dum agunt. Sic debiliſſimus etiam homo labia, oculos, digitos &c movere poterit, ſed brachium attollere, corpus erigere, vel in lecto circumvertere non valebit, quia plures & validiores ſimul agere debent muſculi, ut hæc fieri poſſint.

Patet autem ex illis, quæ de muſculorum actione in Phyſiologicis demonſtrantur, cauſam motus muſcularis nunc adeſſe, nunc abeſſe in muſculis, adeoque aliunde in illos venire, neque ſemper præſto eſſe. Simul conſtit directis experimentis, requiri liberum commercium inter encephalon & muſculos movendos per nervos intermedios, ut motus muſcularis cauſa illis applicari poſſit: intercepto enim hoc commercio per ligaturam vel deſtructionem nervi, ab encephalo ad muſculum tendentis, nullus motus in tali muſculo excitari poteſt. Ex illis autem, quæ per Anatomen hodie de encephali fabrica novimus, concludere licet, ab encephalo per nervos tranſmitti tenuiſſimum fluidum ad omnes muſculos vis diſtinctiſſimi, licet illud fluidum tenuitate ſua omnem ſenſum fugiat, & per minuta adeo vaſcula fluat, ut nulla arte ſub ſenſus cadere poſſit (*Vide de his H. Boerhaave Inſtit.* § 284). Patet ergo, debilitatem illam, de qua hic agitur, ſequi impeditum influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos. Preſſio autem illa per voluntatis imperium in muſculos arbitrarios fit: ſimulac enim volumus movere membrum quoddam, abſque ullo obſervabili temporis intervallo inter voluntatis efficacis nixum & affectum inde productum, movetur illico. Quomodo autem hæc in mente noſtra poteſtas excitandi per voluntatem motus muſculares agat in primam nervorum originem, atque ibi celeritatem & copiam liquidi nervoſi per nervos fluxuri augeat, ignoramus, cum minime ex illis, quæ de mentis noſtræ & corporis naturæ cognita habentur, intelligatur ratio, qua hæc bina in ſe mutuo agere, vel pati a ſe mutuo queant (*Ibid.* §. 27 I.). Præterea illa voluntatis nixus in debiliſſimo etiam homine adeſſe poteſt, abſque debito effectu tamen: adeoque cauſa hujus debilitatis a defectu tenuiſſimi fluidi nervoſi, vel impedito libero ejus motu ab origine nervorum in muſculos, pendet.

Verum quidem eſt, experimenta pariter docuiſſe, ligata arteria, ad muſculum diſtributa, aboleri muſcularem motum, ſed influxus arterioſi ſanguinis videtur tantum requiri, ut muſculus aptus evadat, ut poſſit effici cauſa motus muſcularis per nervos ab encephalo in muſculum derivanda. Adeoque ſanguinis arterioſi influxus in muſculos non videtur eſſe proxima cauſa motus muſcularis, ſed tantum, per illum ſe diſponi muſculum, ut accedente liquidi nervoſi influxu per nervos moveri poſſit. Nullum enim voluntas noſtra habet imperium, quo poſſit directe accelerare ſanguinis arterioſi influxum in muſculos, & dum muſculus in validiſſima actione eſt, ejus caro pallet, expulſo omni ſanguine. Præterea ſi defectus ſanguinis arterioſi eſſet in corpore, vel languerent nimis ejus motus, atque illi debilitatem febrilem quis adſcribere vellet, tamen verum eſſet, deficere pariter ſpirituum nervoſorum influxum in muſculos. Liquidi enim nervoſi ſecretio, & motus æquabilis per cerebri medullam & nervos, requirunt applicationem ſanguinis arterioſi debita copia & impetu ad corticis fabricam, adeoque res eodem redit.

Videndum jam, quænam ſint illæ cauſæ, quæ obſervatæ fuerunt impedire influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos, ſicque in febribus ingentem debilitatem producere.

§. 661. Quod impedimentum ab inanitate vaſorum, exhauſto liquido, ab immeabilitate liquidi, obſtructione canalis, compreſſione hujus, maxime circa originem ſuam in cerebro & cerebello, debilitate cordis.

INANITATE VASORUM, EXHAUSTO LIQUIDO. Fluidorum noſtrorum per vaſa motus a bini cauſis diſtincte pendet, corde nempe impellente ſanguinem in arterias convergentes illaſque diſtendente, & deinde arteriarum actione, qua reſtituuntur ſuæ dilatationi, & ſe contrahunt illo tempore, quo cor eſt in diaſtole. Verum ſanguinis illa quantitas, quæ ex aortæ cavis in arterias projicitur, non ſufficeret illis omnibus dilatan-

dis

dis eodem tempore in diſſitis corporis locis, niſi arteriæ planæ forent tunc, quando per cordis ſyſtolen ſanguis in illas impellitur. Similis ergo tanta jactura fluidorum facta eſt, ut in ultimo contractionis ſuæ limite arteriarum latera con ſint undiquae contigua liquido contento, ſanguis, ex corde expulſus, arterias replebit absque ulla dilatatione, & momento ſequenti, dum cor eſt in diaſtole, arteriæ non contrahentur, quia non fuerunt dilatatæ, adeoque non promovebitur ſanguis illarum cavis contentus, ſed ſtagnabit, donec pluribus vicibus cor expulerit ſanguinem in arterias, illasque iterum ſic impleverit, ut ſequenti ſyſtole illas dilatare poſſit. Vacillabit itaque naturalis humorum per vaſa motus, deficiet copia ſanguinis per vaſa encephali pellendi, minuetur preſſio, qua urgentur liquida in vaſa ſecernentia corticis cerebri, & cerebelli, adeoque & deficiet ſecretio ſpirituum, & illorum motus æqualibus per nervos, unde debilitas ergo ſequi debebit neceſſario. Patet hujus rei veritas quotidianis obſervatis dum enim robuſtiſſimo homini, vel ferociſſimo animali per vulnus inflictum tanta contingit ſanguinis jactura, ut debita plenitudo in arteriis deficere incipiat, illico languent, & in ſummam debilitatem incidunt.

AB IMMEABILITATE LIQUIDI, OBSTRUCTIONE CANALIS. Immeabile dicitur liquidum, quando non poteſt tranſire expedite per anguſtias ultimas vaſorum, in quibus hæret: ſive jam hoc fiat viſcoſitate liquidi, qua adunatæ ejus moleculæ non patiuntur ſe ſeparari, ut per ultimos fines vaſorum tranſire poſſint, ſive errore loci dilatata minorum vaſorum orificia majores moleculas ingreſſæ fuerint, quæ per ultimas illorum anguſtias tranſire nequeunt, idem erit effectus, & in utroque caſu liquidi immeabilitas aderit. Obſtruentur ergo canales, in quibus liquidum immeabile hæret, quia moles tranſmittenda excedit capacitatem vaſis tranſmiſſuri (vide § 107); delebuntur ergo, vel turbabuntur, omnes illæ functiones, quæ a libero humorum circuitu per hæc vaſa pendebant. Verum a libero motu humorum per vaſa encephali ſecretio ſpirituum nervoſorum pendet, & illorum motus per nervos, adeoque patet, debilitatem in febribus ab immeabilitate liquidi, & obſtructione vaſorum inde natu, poſſe fieri. Inde in morbis acutis inflammatoriis, dum orbatus diluenta ſuo vehiculo ſanguis difficilius tranſit per ultimos arteriarum fines, ſæpe tanta debilitas oritur: præcipue ſi morbi impetus caput petat, atque in encephali vaſis minimis ſanguis hærere incipiat. Ob eandem rationem, dum frigida & mucoſa cacochymia corpus languet, lenti & viſcoſi humores per anguſtias vaſorum corticalium encephali tranſire nequeunt, unde torpor, hebetudo, & in motibus muſcularibus exercendis impotentia.

COMPRESSIONE HUJUS, MAXIME CIRCA ORIGINEM SUAM IN CEREBRO ET CEREBELLO. In plethoricis hominibus ſæpe ab hac cauſa ſumma debilitas fit, licet nec in ſolidis nec in fluidis corporis partibus ullum ſit vitium, ſed ſola ſanguinis boni nimia copia adſit. Cranium autem ſemper plenisſimum eſt; uti patet, dum ſuperior pars calvariæ in cadavere una cum dura matre auferatur: ſtatim enim encephali moles elevatur, neque poteſt iterum adaptari reſecta pars absque encephali compreſſione. Si ergo ſanguinis rubri major copia adſit, cum naturaliter in corticali encephali parte nunquam ſanguis ruber inveniatur, ſed tantum in duræ & piæ matris vaſis hæreat, hic vaſis diſtantis, cum calvaria cedere nequeat, comprimitur mollis & pulpoſa corticis fabrica. Cum autem & arteriæ, rubrum ſanguinem habentes, per ipſam medullarem ſubſtantiam cerebri diſperſæ inveniantur, & numeroſæ ſatis medullam oblongatam ambiant, patet, ab hac cauſa ſic comprimi poſſe teneriſſima nervoſa ſtamina in ipſa ſua origine in cerebro & cerebello, ut inde impediatur influxus & profluxio debita liquidi nervoſi in muſculos, adeoque ſequatur debilitas. Quia autem cerebrum mollius in ſua ſubſtantia eſt, quam cerebellum, hinc a tali cauſa cerebri functiones prius læduntur, a quibus voluntariorum muſculorum actio pendet. Sic ſumma plethoricos ſæpe invenimus debiliſſimos, poſt largam vero ſanguinis miſſionem redeunt illico priſtinæ corporis vires. Idem jam obtinebit, dum per febris impetum,

&

& calorem auctum, ſanguis rareſactus diſtendit vaſa, licet copia major non adfuerit. Si autem ab iisdem cauſis, ruptis vaſis, humores effuſi compreſſerint encephali ſubſtantiam, periculoſius adhuc malum, uti facile patet. Ab hac cauſa ferociſſimus taurus, ſecuri percuſſus cranium, cadit illico, reſolutis omnibus viribus. Videtur cauſam ſimilem debilitatis agnoviſſe *Hippocrates* (*In Coac. Prænot. Num. 56. tom. 8. pag.* 855.), dum dicit: *Qui præter rationem, nulla exiſtente vaſorum inanitione, proſtrati ſunt viribus, malum.* Et alibi (*Prædict. Lib. 1. ibidem pag.* 800.) *Quibus capitis & cervicis dolores, atque totius corporis cum tremore imbecillitas quædam, ſanguinis eruptione ſolvunt.* Facile jam patet, debilitatem ab omni cauſa comprimente cerebrum poſſe fieri, ſive in dilatatis vaſis, ſive in ventriculis cerebri, aut alibi collectis humoribus, hæc cauſa hæſerit. Memorabile exemplum hujus rei legitur apud *De la Motte* (*Traité complet de Chirurgie* 2. *pag.* 580. *&c.*). Mulieri levis capitis contuſio circa oculum ſiniſtrum & oſſis temporis vicinam partem facta fuerat, abſque ullo fere dolore, vel malo ſymptomate, levem hanc, ut videbatur, offenſam teſtante ecchymoſi tantum in loco contuſo aderat. Poſt octodecim circiter dies elapſos, diſſipata jam penitus ecchymoſi, nullo hactenus malo percepto, incepit debilitari, poſt biduum vacillabat memoria, & incondita loquebatur, poſtea debilitas augebatur continuo, licet multum comederet, & cerebri omnes functiones delebantur magis magisque, donec bimeſtri ſpatio elapſo moreretur. In cadavere inveniebatur ſerum album ſubturbidum in ſubſtantia corticali ſatis profunde hærere, medullæ cerebri proxima, & illa cerebri pars, quæ hoc ſero alluebatur, ad minimum attactum diffluebat.

DEBILITATE CORDIS. Cor verum muſculum eſſe, omnibus notum eſt, & vi muſculari agere in contentum cavis ſuis ſanguinem, illumque in arterias valida vi exprimere. Verum ut hoc fieri poſſit, requiritur debita firmitas in carne ejus muſculoſa. Dum enim cor in ſyſtole ſua urget ſanguinem, debet ſuperare poſſe arteriarum plenarum reſiſtentias, & cordis latera ſimili vi premuntur a ſanguine contento, ac eſt illa, quæ impenditur a corde ſanguini per arterias propellendo. Requiritur ergo validum robur in fibris muſcularibus cordis, ne ultra modum diſtrahi poſſint. Si ergo a quacunque demum cauſa debilitetur fibrarum cordis debita cohæſio, manentibus iisdem reſiſtentiis ſuperandis, fiet major illarum diſtractio, adeoque augebitur brevi ſemel nata cohæſionis fibrarum debilitas, & dilatabuntur cordis cava. Verum & auctis reſiſtentiis, quamvis idem in cordis fibris robur fuerit, illas majorem vim pati debere, adeoque plus diſtrahi, ergo & debilitari (vide § 25. 3.) patet. Pluribus de hac re actum fuit, & obſervationibus fideliſſimis graviſſimorum Auctorum confirmatum, ubi alia occaſione de cordis aneuryſmate (vide §. 176.) dicebatur, quod ſemper diſtractionem fibrarum cordis & debilitatem ſupponit. Ulceribus eroſum fuiſſe cor quandoque, ſicque in ſua ſubſtantia debilitatum, pluribus exemplis Hiſtoria Medica docet. & ruptum fuiſſe ab ulceroſa tali eroſione dextrum cordis ventriculum, in cadavere Illuſtriſſimæ Ducis Brunſvicenſis apparuit (*Academ. des Sciences l'An* 1732. *Mem. pag.* 591.). Verum longe mirabilior erat illa obſervatio, quæ eodem in loco a Celeberrimo *Morand* deſcribitur. In nobilis viri cadavere ſubitæ mortis cauſam inveſtigans, nec in capite, nec in abdomine aliquid mali invenit, & ſani pulmones apparebant. Verum diſciſſo pericardio maſſa coagulati ſanguinis apparuit, & in ventriculo ſiniſtro foramen, quod longitudine octo lineas æquaret, atque cordis carnoſa ſubſtantia tam parum firma inveniebatur, ut ſtylus exploratorius, ubicunque poneretur, ſolo ſuo pondere, quamvis exiguo, illam penetraret integre. Si ergo a latentibus cauſis adeo minui poſſit eorum muſculoſæ cordis firmitas, nullum dubium eſt, quin a leviori tali malo debilitas cordis naſci poſſit, qua non valeret debito impetu ſanguinem in arterias propellere. Verum ab hac cordis vi pendet applicatio ſanguinis arterioſi ad encephali fabricam, &, quæ inde pendent, ſpirituum ſecretio & motus per nervos, adeoque de-

debilitato corde, non mirum erit, impediri influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos, quem ſequitur ingens debilitas.

An ad modo recenſitas debilitatis cauſas referri poſſunt quædam alia ſatis rara in morbis obſervata? hæret aliquando in morbis aliquid circa præcordia, quod venenata quaſi vi omnes vires uno momento proſternit, & quamdiu ibi hæret, ſummam debilitatem facit, quamvis nulla jactura liquidorum prægreſſa fuerit, neque obſervabilis ulla mutatio in liquidis ſolidisve partibus corporis reliquis inveniatur, cui ſubito nata debilitas attribui poſſet. A bile circa præcordia hærente non tantum convulſiones, ſed & ſyncopen ortam fuiſſe, obſervavit *Galenus* (*De locis affectis l. 4. cap. 6 tom. 7. pag.* 493.), excuſſa hac ſaburra per vomitum, ilico ceſſabant omnia hæc mala. In febribus continuis, quæ epidemice graſſabantur, mirabatur *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 3. *p.* 57.) præter alia mala ſymptomata adeſſe ingentem ac ſubitaneam virium conſternationem, emetico vero dato, omnia ſæva illa ſymptomata, quæ & ægros excruciabant, & adſtantes perterrefaciebant, ilico mitigabantur (*Ibid. c.* 4. *p.* 65.). A venenis aſſumtis quandoque & ſumma debilitas obſervata fuit, dum tantum in ventriculo hærerent, uti plurimis exemplis apud *Wepferum in hiſtoria cicutæ aquaticæ* confirmatur. Non videntur autem omnia ſimilia agere immeabilitatem liquidi conciliando, aut obſtruendo canales, quia ilico ceſſant omnia hæc mala, dum ventriculo expelluntur. An mutatis ventriculi nervis directe in cor agunt ipſum? an prius cerebellum vitalibus corporis functionibus inſerviens afficitur? Sufficit hic notaſſe mirum hunc effectum, licet minus intelligatur, quo modo a ſimilibus ſubitanea adeo debilitas fiat, ſimulque proderit hæc noviſſe, ne quandoque debilitas a tali cauſa pendens aliis adſcribatur.

§. 662. PRiorem cauſam demonſtrant prægreſſa, & præſentia, ut eſt diuturnitas morbi; hæmorrhagiæ morboſæ, artificialesve; ſudor, diabetes, ſalivatio; diarrhœa; defectus cibi aſſumti, retenti, digeſti, intropulſi; pallor, macies; pulſus parvus; vaſa collapſa, muſculi flaccidi.

Cum ergo a diverſis, imo aliquando oppoſitis, cauſis debilitas naſci poſſit, requiritur omnino ad curationem legitime inſtituendam, ut prius conſtet, a quanam cauſa debilitas ortum duxerit. Signa ergo enumeranda ſunt, quibus præſens jam in corpore debilitatis cauſa ab aliis diſtingui poſſit. Hac autem paragrapho dicitur de illis, quæ docent, exhauſtis liquidis & vaſorum inanitati debilitatem adſcribendam eſſe.

Primo huc referuntur magnæ evacuationes quævis, quæ, dum adſunt, ſenſibus patent, dum vero prægreſſæ fuerunt, hiſtoria morbi hoc docebit. Præterea per magnas evacuationes quæcunque corpus mutatur, & aliud apparet externa etiam ſpecie, quam ante fuit; unde & ex illis mutationibus obſervatis judicatur, tales evacuationes præceſſiſſe. De ſingulis hic jam dicendum erit.

DIUTURNITAS MORBI. Notum eſt vitali humorum per vaſa motu, optima etiam in ſanitate, deteri ſolidas corporis partes, & minui fluidorum copiam, unde requiritur perditorum reſtitutio ex ingeſtis cibis & potibus per vim vaſorum & viſcerum corporis noſtri mutatis, & in naturam noſtram converſis. Verum, accelerato per febrim motu vitali, longe plus de corpore perit quotidie: & in hominibus obeſis, acuta continua febre laborantibus, ſæpe binarum ſeptimanarum ſpatio dimidium corporis pondus amittitur. Simul etiam per febrim læduntur plurimæ functiones, quæ ingeſta in noſtri corporis naturam mutare debent, unde & ſimul deficit, vel turbatur ſaltem, perditorum reſtitutio. Adeoque patet, debilitatem, quæ diuturnam morbum ſequitur, imprimis ab hac cauſa pendere, & curandam eſſe talibus, quæ amiſſorum damnum reſarcire valent.

HÆMORRHAGIÆ MORBOSÆ, ARTIFICIALESVE. Ut debita fiat ſecretio liquidi nervoſi in cerebro & cerebello, & preſſio ejus in muſculos, requiritur arterioſi ſanguinis in arteriis encephali debita copia & impetus,

tur. Ubi ergo per hæmorrhagias ſive ſpontaneas, ſive arte paratas, plurimum minuitur ſanguinis copia, patet debilitatem ſequi debere. Ubi (§ 610.) agebatur de illis remediis, quibus minui impetus humorum vitalium in febre compeſci poſſit, patuit, efficaciſſimam ad hunc ſcopum eſſe venæ ſectionem, per quam ad quemvis gradum debilitari poſſunt vires. Nam & in ſano & robuſtiſſimo homine ad enormem deliquium uſque hæc fieri poterit, id eſt, ad ſummam debilitatem. Quanta debilitas inde ſæpe fiat, dum per abortus, vel & in puerperio, ſolutis uteri vaſis, ſanguis undatim profluit, quotidianæ docent obſervationes. Furentis maniaci imminui robur repetita venæ ſectione ſic ſtatim vidi, ut nequidem artus movere poſſet, ſopito quidem omni furore, ſic tamen, ut immedicabilis fatuitas ſucceſſerit. Augetur adhuc nata ex validis hæmorrhagiis debilitas, quia ob nimiam ſanguinis jacturam impeditur ingeſtorum aſſimilatio debita (vide § 25. 1. & § 43. 3.)

SUDOR. Quanta mala a ſudoribus profuſis fieri poſſint in morbis, partim dictum fuit § 594. 2., partim dicetur poſtea, quando peculiari capitulo de ſudore febris agendum erit. Sufficit hic notaſſe, quod, cum per ſudorem tenuiſſima pars ſanguinis diſſipetur, reſiduum inſpiſſabitur, unde æquabilis circuitus per minima encephali vaſa inhibetur, adeoque & impeditur debita ſecretio liquidi nervoſi, ejusque preſſio in muſculos. Simul etiam ex ægri tali evacuatione per ſudores liquidorum exhauſtio & vaſorum inanitas fiunt. Unde monuit *Ægineta* (*l.* 2. *c.* 46. *p.* 42. *verſo*) leſſere ſupra modum elapſos ſudores, itaut in ſyncopen frequenter ægros deduxerint. Profuſi autem ſudores, uti optime notavit *Sydenhamus* (*Sect.* 5. *cap.* 2. *pag.* 291.), e debilitatis corporis viribus poſt morbos longos naſcuntur ſæpe, & quamdiu durant, impediunt, ne a talibus morbis reſurgentes vires recolligant.

DIABETES. Rarus affectus, quem *Galenus* (*De Locis affectis l.* 6. *c.* 3. *t.* 7. *p.* 511.) bis tantum ſe vidiſſe affirmavit, & inſolitum quoddam haud ita ſæpe hominibus uſitatum dixit. *Aretæus* (*Morbor. diuturn. l.* 2. *c.* 2. *p.* 51.) & ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν vocatum voluit, quia celerrimus liquidorum tranſitus ſit. *Galenus* (*De locis affectis lib.* 6. *c.* 3. *tom.* 7. *p.* 511.) hydropem ad matulam, diarrhœam per urinas, & dipſacum hunc morbum vocatum fuiſſe memoriæ tradidit. Latini peculiare nomen ei non dederunt, ſed urinæ nimiæ profuſionem dixerunt (*Celſ. Medic. l.* 4. *c.* 20. *p.* 234.) tantum. Galenus autem diabeten videtur vocaſſe, quando ingeſtus potus ſubito per urinam rediret immutatus, ſic enim habet (*De Locis affect. l.* 6. *c.* 3. *tom.* 7. *pag.* 511.): *Equidem cum bis vidi, ſupra modum ſitientibus iiſque, atque idcirco affatim bibentibus, celeriterque per urinam reddentibus ejusmodi tale, quale biberant.* Et *Ægineta* (*l.* 2. *c.* 45. *p.* 47.) diabetis dedit ſequentem definitionem. *Diabetes eſt ſubitus potulentorum exitus, talibus per urinam redditis, qualia aſſumta fuerint.* Hoc autem ſenſu diabetes frequentius occurrit in morbis acutis inflammatoriis, peſſimo ſæpe omine, potus ingeſtus cito ſatis per urinam expellitur, vix mutatus. Verum *Celſus* (*Medic. l.* 4. *c.* 20. *p.* 234.) urinæ nimiam profuſionem vocavit, *quæ ſuper potionum modum mingitur, & jam ſine dolore profluens maciem & periculum facit.* Ex quo patet, non tantum ingeſtum potum ſic de corpore expelli, dum diabetes adeſt, ſed & aliis humoribus hac via exeuntibus corpus contabeſcere. Unde dixit *Aretæus* (*Morb. diuturnor. lib.* 2. *cap.* 2. *pag.* 5.) quod diabetis cauſa ſit, carnium ac membrorum in urinam colliquatio frigida ac humida, & quod quamvis ſitis intolerabilis ſit, & ingentis copia potus aſſumatur, tamen urina potum quantitate ſuperet. Quamvis autem rarus ſit diabetes, omnium tamen rariſſime obſervabitur ille morbus illo gradu, quo perfectus dicitur ab *Aretæo* (*ibid.*) cum nempe non cum intermiſſione lotium reddunt, ſed ut ex fontibus ſit profuſio, unde velox colliquatio & feſtina mors venit.

Duplex ergo poſſet diſtingui diabetes, una, per quam tenuis urinæ ingens copia excernitur, potum aſſumtum æquans, vel & ſuperans: altera, quæ urinæ quidem tantam copiam habet, verum ſimul cum illa exeunt craſſiora, ſive ex colliquatione partium corporis nata, ſive ex chylo vel la-

cte

ſte ex ingeſtis parato, cum ſanguine fluente, & una cum urina per renales fiſtulas elabente. Poſterior propriè magis diabetes a Medicis ſolet vocari, urinæ nempe chyloſæ vel lacteæ frequens & copioſa trajectio (*Herm. Boerh. Inſtit. Medic.* § 824). Hæc diſtinctio jam apud *Celſum* (*Lib. 4. c. 20. p. 234.*) habetur, qui nimiam urinæ profuſionem in tenuem & craſſam deſtruxit. Prior diabetis ſpecies, qua tenuis urinæ copia ingens excernitur, & frequentior eſt, & minus videtur periculoſa, cum ſæpe perſpirationis Sanctorianæ defectus tali urinæ profluvio compenſetur, & Hiſtoria Medica doceat, homines aliquando diu illam toleraſſe, abſque magna noxa. *Cardanus* (*De vita Propria cap. 6 Tom. 1. pagin. 5.*) de ſeipſo teſtatur, quod quadraginta annis copioſo tali urinæ fluxu laboraverit, ſic ut a ſexaginta unciis ad centum uſque in ſingulos dies evacuaret, nec contabeſceret tamen, neque ſitiret. Poſterior diabetis ſpecies, qua una cum urina chylus vel lac exit magna copia, rarius frequens eſt, ſed & periculoſior, cum alimento ſuo inde deſtituatur corpus, adeoque contabeſcere debeat. Quamvis autem naturaliter per fiſtulas renales chylus, vel lac cum ſanguine fluens, tranſire non videatur, tamen non adeo inſolitum eſt, in urina ſimile quid invenire in ſanis etiam hominibus. Vidi aliquoties in me ipſo aliquot poſt paſtum horis, & imprimis poſt validam deambulationem, largiori prius jentaculo ſumto, urinam, quæ turbida & lactea fere erat ipſo momento, dum emittebatur, & ſtatim album, chylo ſimillimum, ſedimentum deponebat. Poſtea & in aliis ſimilem urinam aliquoties obſervavi. Videtur & *Galenus* (*De Alimentor. facultat. Lib. 1. cap. 2. Tom. 6. pagina 311*) ſimilem materiam in urinis quandoque vidiſſe, & *crudum ſuccum* vocaſſe, de quo ſequentia habet: *Crudus autem ſuccus propter dictas cauſas eſt, qualis ad apparet, quod in urinis quandoque ſubſidet, ſive albidus, verum pus gravedine eſt & glutinoſum. Crudus vero ſuccum eſt craſſities & colore tantum eſt ſimilis, quum neque graveolens ſit, neque lentus. Non tamen febricitantibus ſolet ex cruditate humorum copia in urinis ſubſidere, quemadmodum, ſed & ſanis, qui poſt multos quotidianos labores cibos duros & confectu difficiles comedunt.* Prout jam major minorve copia chyli, cum ſanguine circumducti, hoc via exit, citius vel ſerius corpus contabeſcet, & in illis, quibus adhuc ſufficiens chyli copia manet, & quia appetitu valent, ſæpe diu tolerant malum, uti videre poteſt ex obſervationibus, quas de hoc morbo collegit *Schenckius* (*L. 3. p. 454.*), & alii. Quidquid jam renales fiſtulas laxare valet, vel dilatare, ut majori copia & impetu huc verſus ruant humores, talis morbi cauſa eſſe poterit. Unde & ab acrioribus diureticis, & a nimio potu aquoſo productus fuiſſe apud Obſervatores legitur. Cura ergo in eo præcipue conſiſtat (ut hoc obiter hic dicam), ut firmentur nimis laxa in renibus vaſa, potus vitetur, quantum fieri poſſit, & ſumatur maxime tantum, tota cutis ſuperficies laxa & maxime perſpirabilis ſervetur, &, ſi vires adhuc conſtant, laboribus exerceatur corpus ad ſudores uſque. Novimus enim per ſudores urinæ copiam minui, unde æſtivo ſub ardoribus duro labore corpus exercentes homines maximam ſæpe copiam cerviſiæ bibunt, & vix urinam reddunt, dum tum hic omnia liquidum ingeſtum per ſudores & perſpirationem diffluunt de corpore. Frigus vitandum ſummopere, quia inde derivatio humorum verſus renes augetur, dum per autem ambulatio tollitur. Hac methodo curari potui hunc morbum in hortulano, ſimul cum ſicca victum ſiccum adhibendo, & oxycrato madidus pannos laneos renum regioni applicando. Summo autem languori indulgebat, ſed ut dadum jam otio ſola conſuetis laboribus ſe accingebat, cauta ſimul reſpectu frigora vitans, decrevit vero laboribus, eo actus avarus, tempora haec facturum credebat. Tamen tamen ſpatio opus fuit, antequam ita eradicaretur ſubinde morbus, quam vix jam mitior, penitus debellaretur. Omnia autem hæc ſatis bene conveniunt illis, quæ *Celſus* (*L. 4. c. 20. p. 234.*) ad curationem hujus morbi commendat, dicens: *Opus eſt exercitatione, & frictione, maximeque in Sole vel ad ignem. Balneum rarum eſſe debet, neque longa in eo mora: cibus conveniens venter aſtringens, per æſtatem,*

rem, frigidum, per lumen, egelidum, ſed tantum, quantum momentum ſit &c. Vi. ac la omnia ſunt, quæ urinam movere conſueverunt.

SALIVATIO. Quantum poſſit enervare corpus ſola ſalivæ excretione, docet ptyaliſmus per argentum vivum excitatus: obeſus enim homo paucarum ſeptimanarum ſpatio totus emaciatur. In variolis, imprimis confluentibus, ſæpe ingens liquidorum copia per hanc viam de corpore exit. Frequentiſſime etiam in illis, qui denſis & copioſis laboraverunt aphthis, poſtquam hæ deciderunt, valida ſalivatio obſervatur; dum dilatata ſub cruſtis aphthoſis vaſa, jam diruptis his cruſtis libera, perulis rivis ingentem lymphæ copiam eructant, unde magna debilitas oritur, & ſæpe tales ægri, niſi coercere poſſis importunum hoc ſalivæ profluvium, deficiunt, cum a prægreſſo morbo jam ſatis imminutæ ſoleant eſſe vires.

DIARRHOEA. Quam varia poſſint hac via de corpore exire liquida, & quomodo totum corpus per illam exhauriri poſſit, poſtea § 719 dicetur. Sufficit hic notaſſe, per illam validam liquidorum corporis evacuationem fieri poſſe, adeoque & debilitatem.

DEFECTU CIBI ASSUMPTI, OBTENTI &c. Uti enim ſæpius jam dictum fuit, uti vires conſerventur, requiritur ut ex ingeſtis cibis & potibus reſtituantur illa, quæ vitæ & ſanitatis actionibus quotidie de corpore pereunt. Si ergo vel malo conſilio (vide de his §. 6..e) non exhibitus fuerit ægro cibus, ut in angina v.., debilitas ſequetur, uti etiam ſi cibus aſſumptus non retinetur, ſed vomitu vel alvi fluxo exeat de corpore, antequam inde chylus parari potuerit. Cum autem ingeſta non nutriant, niſi prius per vires corporis noſtri mutata fuerint (vide Commentar. §. 1.) non ſufficiet cibos ingeſſiſſe, & ingeſtos retinuiſſe, ſed requiritur debita illorum digeſtio, quæ ergo ſi deficiat, partim ſequetur debilitas. Cum autem chylus actione ventriculi & inteſtinorum, & admiſtorum ingeſtis liquidorum efficacia, paratus eſt, debet ingredi poſſe venarum lactearum & meſentericarum oſcula, ut ſanguis reficeri, atque viſcerum & vaſorum actione ulterius elaborari poſſit, hæc autem vocant ciborum inutopoſitio. Si ergo vel a glutine in primis viis collecto, & inteſtinorum lateribus adhærente (vide § 71.) vel a multis aphthoſis totum tractum primarum viarum obſidentibus, impediatur chyli exugendi cum actu ingreſſus in hæc vaſa, deficiet nutritio, adeoque debilitas ſequetur.

PALLOR, MACIES, &c. Hæc omnia ſunt ſigna, quibus novimus, vaſorum inanitatem ab exhauſtis liquidis adeſſe. Tales enim mutationes in externo etiam corporis habitu apparent in illis, qui ab hac cauſa debiles ſunt. Pallor enim defectum ſanguinis rubei indicat, macies conſumptam pinguedinem, pulſus parvus & vaſa collapſa liquida, arterias & venas majores conſpicuas diſtendentis, penuriam demonſtrant. Muſculi, qui in robuſtis hominibus tumidi adeo ſunt, in debilibus ob exhauſta liquida flacceſcunt, quia diſtendens illorum ſubſtantiam vaſculoſam fluidum adeo copie minutum eſt, & imprimis, quia interpoſitum fibris muſcularibus pingue deficit, e quo tamen maxima pars molis in muſculis pendet. Licet enim in phthiſicis ante mortem ſic perdatur corporis habitus, ut arida cutis oſſibus tantum circumtenſa videatur, tamen muſculares motus exercere valent, adeoque muſculares fibræ propriæ dictæ ſuperſunt, licet, conſumto omni pingui inter has medio, muſculorum molis ultra fidem imminuta appareat. Pulcherrime hoc notavit *Galenus* (*Method. medend. lib. 9. c. ult. tom. 10. pag. 245.*) dicens: *Singularum partium ſubſtantiæ molem ex tali maxime complere naturæ, quæ & parere & regigni poteſt, ut in curvis ulceribus manifeſte videre licet.* Ubi ergo tales mutationes in externa corporis ſpecie apparent, certi ſumus, debilitatem in ægro præſentem vaſorum inanitioni adſcribendam eſſe.

§. 663. **I**mmeabilitas liquidi glutinoſi, vel inflammati, cognoſcitur ex ſignis datis (69. 70. 71. 72. 73. 74.).

Duplex imprimis in liquidis noſtris viſcoſitas obſervatur, per quam redduntur immeabilia: une, quæ a defectu vel inertia motus vitalis fit, quam ſequitur pallor,

lor, & totum leucophlegmaticum corporis comitari ſolent; altera, quæ ab aucto vitali motu, & valida actione vaſorum in contenta liquida, pendet, per quam compacti nimis & denſi redditi humores difficilius per ultimas vaſorum anguſtias tranſeunt: hæc vocatur viſcoſitas inflammatoria, quam calor & rubor corporis imprimis adeſſe docent. De priore in Capite *de morbis a glutinoſo ſpontaneo*, paragraphis hic citatis, dictum fuit: atque rarius ab hac cauſa in febribus debilitas oritur, cum glutinoſa illis & lento humoribus plena corpora minus in febres, acutas imprimis, prona ſint, & per febrim, aucto vitali motus impetu, frigidus ille lentor ſæpe pulcherrime ſolvatur. Poſterior vero longe frequentior in febribus debilitatis cauſa eſt, & ſæpe talis lentor, licet non præexſtiterit, per febrim ipſam fit, & ſi adfuerit ante febrim, augetur; uti patet ex illis, quæ in Commentariis §. 100. 587. 599 dicta fuerunt. Cognoſcitur autem immeabilitas hæc inflammatoria ex illis ſignis, quæ §. 382. 384. 385. enumerata fuerunt.

§. 664. Canalis autem obſtructio ex (107. ad 144)

De hac in hiſtoria obſtructionis numeris hic citatis dictum fuit.

§. 665 Cerebri & cerebelli compreſſio cauſa debilitatis perſpicitur ex obſervatis iis functionibus ſimul læſis, quas ab iis integris pendere certo novimus, ut ſi delirium, ſopor, tremor, vertigo, tinnitus ſimul adſint.

Cum cerebrum cerebello minus firmatum ſit, cauſæ comprimentes encephali fabricam plerumque in cerebrum citius & validius agunt, quam in cerebellum, uti in Commentariis §. 661 dictum fuit: rariſſime enim, vel nunquam contingit, ut cerebello compreſſo vitales actiones debilitari, quin in functionibus animalibus jam læſis, notæ appareant, ob cerebrum ſimiliter affectum. Nulla enim cavitate inſtructum eſt cerebellum, in qua collecti humores illud ſolum comprimere poſſent, & ventriculus quartus encephali dictus, qui cerebello ſubjacet, non poſſet ſic repleri, ut cerebellum comprimeret, quin ſimiliter afficeretur medulla oblongata, cerebri, & cerebelli medullam continens, adeoque & in tali caſu turbarentur cerebri functiones. Illa vero compreſſio, quæ a diſtentis nimis vaſis ſanguiferis oritur, æque in cerebrum, imo & magis, agere deberet: unde hujus mali ſigna optime ex læſis cerebri actionibus cognoſcuntur, cum non videatur poſſibile, a diſtentis vaſis poſſe premi illam cerebri partem, quæ motibus voluntariis muſculorum ſervit, intacta reliqua, e qua aliæ functiones cerebri pendent. Unde etiam in caſu illo in Commentariis §. 661. memorato, ubi poſt levem capitis contuſionem debilitas naſcebatur a tenſo liquido in corticali cerebri ſubſtantia collecto, ſimul aderant memoriæ vacillatio & leve delirium.

Notandum tamen eſt, poſſe & cerebri functiones turbari a nimia vaſorum inanitione. Ubi enim a larga venæ ſectione quis in animi deliquium incidit, tremor, aurium tinnitus, & tenebricoſa vertigo præcedere ſolent plerumque: idem verum eſt a quacunque alia ſubita evacuatione per hypercatharſim &c. Si ergo ſigna nimiarum evacuationum §. 662 recenſita abfuerint, novimus hæc mala ab encephali compreſſione procedere, ſive hæc fiet a ſola nimia plenitudine, ſive ab immeabili humore, aut canalium obſtructione: nam dum in anguſtiis vaſorum immeabiles humores hærent, vel difficillime tantum tranſprimuntur, ab impetu vitalis liquidi, a tergo urgentis, dilatata vaſa tenerrimam encephali pulpam comprimere poſſunt. Hinc dicit *Hippocrates* (*Prædict. lib.* 1. *tom* 8. *pag.* 705. *Coac. Prænotion. Num.* 202. *ibidem pag.* 857.): *Prædebilitatorum* (προεκλελυμένοισι) *deſipientiæ peſſimæ*. Sopor autem, ſi profundus fuerit, auctam cerebri compreſſionem, & jam in apoplexiam tendentem, ſignificat. De tremore autem, loco, in Commentariis §. 661 memorato, monuit *Hippocrates*: *Quibus capitis & cervicis dolores, atque toto corpore cum tremore imbecillitas quædam*,

dam, ſanguinis eruptione ſolvunt. Dum nempe ſic tollitur diſtendens majora vaſa ſanguinis copia. Vertigo autem, ut dictum in Comment. § 267. omnium ferventibus morborum leviſſima eſt, & omnes fere capitis morbi inde incipiunt, atque tutati proultimo ſymptomate vertiginem relinquere ſolent. In leviſſima vertigine omnium objectorum rotatio apparet, atque nec præterea encephali compreſſio auctis in hoc caſu ſedicat: aucto malo, tenebræ oculis obverſantur, & poſt, relaxatis omnibus corporis viribus, cadunt homines, & frequenter in apoplexiam, vel epilepſiam, terminari ſolet gravior vertigo. A diſtentis ſanguine vaſis in morbis vertiginem oriri indicavit Hippocrates (*Coac. Prænot. n. 34. 158. p. 71.*) dicens: *Tenebricoſas vertigines ab ore ſanguinis e naribus fluxus ſolvit.* Vertigines autem plerumque cum circa aurium tinnitus, quæ cerebri affecti, & imprimis compreſſi, ſignum eſſe docuit Hippocrates: nam & aliquando ſine vertigine in morbis talis moleſtus auditur ſibilus obſervatur, dum arteriæ, per auditus organum diſperſæ, vicinos nervos premere incipiunt, vel dum inſignis arteriæ truncus, in decremento hærens, ad illum locum, ubi nervus auditorius ingreditur os petroſum, dilatatus majori copia ſanguinis illum nervum afficit. *In febribus ardentibus, ſi aurium ſonitum accedant cum viſus hebetudine, & gravitate ſecundum nares, melancholico modo mente moventur, ſanguinis ipſis non erumpente* (*Ib. n. 132. p. 859.*). *Tinnitus in acutis, & ſonitus in auribus, lethale* (*Ib. 194. p. 862.*) ſi nempe ſaleant hæmorrhagia ſ, vel aut ſecta non levetur illo intripere cerebri compreſſio. *Sonitus aurium cum ſurditate, & ſecundum nares gravitas, mentem emovent, & ſanguinem profundunt* (*Ib. 195. p. 863.*). Similia pluribus aliis in locis apud Hippocratem habentur.

§. 666. **S**Ed a debilitate cordis ſcimus ex ſignis deficientis circulationis (106.).

In corde enim motus circulationis hæret: omnes enim humores circulantes per venas ad cor redeunt, per arterias dein expellendi. Verum quidem eſt, ad cordis motum, cum muſculus ſit, requiri ſpirituum nervoſorum influxum, verum per interpoſitam cerebelli machinam ſibi ipſi novo motui muſcularis originem paret, dum ſuo vi ſanguinem per arterias encephali propellit. Hinc debilitatem cordis tantum novimus adeſſe ex illis ſignis, quæ demonſtrant, minutam eſſe ejus actuoſitatem. Verum tota cordis efficacia pellendo ex ſuis cavis ſanguinis impenditur, adeoque motus humorum per vaſa imminutus ſignum erit debilitatis cordis. Poteſt autem cordis vis muſcularis, qua contentum ſanguinem movet per arterias, debilitari a cauſis extra ipſum cohærentibus, ut dum vel cerebellum, vel nervi inde ad cor producti, comprimuntur: ſed de his antea dictum fuit. Agitur autem hic tantum de illa cordis debilitate, quæ a cauſis in ipſo corde hærentibus originem ducit, licet reliquæ conditiones, ad cordis motum requiſitæ, & extra cor poſitæ bene ſe habeant. De hac autem cordis debilitate in Commentariis § 661 dictum fuit. Cum ergo cordis vires imminui poſſint etiam ab aliis cauſis § 662 663 664 665 enumeratis, patet, difficulter diſtingui poſſe cordis debilitatem illam, cujus cauſæ in ipſo corde adſunt, cum effectus ſemper idem ſit, nempe defectus circulationis. Concluditur autem, debilitatem cordis propriæ dictam adeſſe, ſi nulla ex recenſitis haſce cauſis adſit, atque tamen deficiat circulatio.

§. 667. **C**Ibi liquidi, ſanguini ſimiles, animalibus, vegetabilibuſque, miſti, ſæpe parva doſi dati, cum levi actione externorum, repletionem efficiant commodam, imprimis ſi ſumuntur ex aut digeſti, gelatinoſi, blandi, ex animoſis, & aromaticis, frequentium autem ſectione externorum, repletionem eſſe idonea, contra morbi ingenium, materie.

Agendum jam eſt de curatione debilitatis, quæ pro cauſarum varietate diverſa eſſe debet, adeoque ſingulis cauſarum claſſibus ſingularis medela convenit. Primo hic agitur de curatione debilitatis, quæ ab inanitate vaſorum, exhauſto liquido, fit.

Generale hoc axioma practicum ſtatuit Hippocrates (*Aphor. 22. Sect. 2. to. 9. p. 63.*), quod morbi a plenitudine orti curentur evacuatione, & contra ab evacuatione nati tollantur repletione, adeoque indicatio curatoria in hoc caſu jubet, ut reſtituantur exhauſta

hauſta liquida, ſicque hic expleantur inanita vaſa. Verum in eo maxima difficultas hæret, ut reſtituantur illa, quæ perierant de corpore. Poſſumus quidem cibos & potus ingerere debilibus corporibus, ſed ut ex his reſtituantur perdita, debent ipſius corporis viribus ſic mutari, ut naturam ſanorum humorum induant. Hæc autem mutatio ingeſtorum vaſorum & viſcerum actionibus conſpirantibus perficitur, uti & miſcela copioſa humoris boni jam in corpore præexiſtentis, cui parva copia crudi ingeſti ſenſim permiſcetur (vid. §. 25. 1.) Verum in hac debilitatis ſpecie deficit copia humoris boni, & minor efficacia vaſorum & viſcerum in humores adeſt, adeoque languet poteſtas illa, qua corpus humanum ingeſta in ſuam naturam aſſimilat. Requiritur ergo, ut ingerantur talia quæ debilibus corporis viribus ſubigi & mutari poſſunt, & errant illi, qui validioribus cibis exhauſtum & debile corpus replere conantur. Nam *quo valentior quoque materia eſt, eo minus facile concoquetur, ſed ſi concocta eſt, plus alet. Itaque utendum eſt materiæ genere pro viribus, modoque omnibus pro genere ſumendus. Ergo imbecillis hominibus, ac his infirmiſſimis opus eſt: mediocriter firmis, media materia optime ſuſtinet: & robuſtis apta validiſſima eſt* (*Celſ. Medic. Lib. 2. cap. 18. pag. 100*). Cibi ergo ſint liquidi, quia tota actio viſcerum chylopoëticorum ingeſta in fluidum chylum convertit, adeoque liquidos cibos ingerendo juvatur hæc actio. Simul debent eſſe tales, qui ſanguini ſimiles ſunt, id eſt, in quibus talis materies abundat, quæ quam proxime ad perditorum naturam accedit, & ſuperſtite adhuc vaſorum & viſcerum actione, quamvis languida, ſubigi poteſt (vide de his § 28. 10). Imprimis hic laudantur juſcula ex carne bubula, vitulina, ovilla, gallinacea parata, ſed non in maximam ſpiſſitudinem decocta & meraciſſima, ablata ſollicite omni pinguedine, quæ debilium ventriculo moleſtiam parere ſolet, & peſſime rancleſcit, addito pauxillo ſalis vel ſucci citri, partim ob ſaporis gratiam, partim ut caveatur putredo, in quam ſponte vergunt. Quantum autem boni a jure carnium exſpectari poſſit, patet ex mirabili illa *Loweri* obſervatione (vide Commentaria §. 234. 4.), qua conſtitit, in exhauſto valida hæmorrhagia corpore, jus carnium copioſe ingeſtum ſanguinis loco per vaſa fluxiſſe, atque hoc modo convaluiſſe juvenem, quamvis omnem fere ſanguinem amiſiſſet. Similia ex lacte, panis decocto, ovi albumine &c. parari poſſunt. Neque nocebit lenia aromata, & vini modicam quantitatem, his addere, ut debiles erigantur vires, & gratis hæc ſtimulis actuoſa magis reddatur vaſorum & viſcerum in cibos ingeſtos efficacia. In validis tamen hæmorrhagiis, quamdiu juſtus accrudeſcentiæ metus eſt, ab omnibus ſtimulantibus melius abſtinetur, & ſolum jus carnium ſufficit: uti v. g. in mulieribus abortientibus, quibus nonnumquam ſæpe de utero ſanguis fluit, donec debiliſſimæ & tantum non exanimes jaceant, quibus, ſi vinum vel aromata dentur, pauculum illud ſanguinis quod in corpore ſupereſt, per patula adhuc vaſa exprimitur: ſi vero ſolo jure carnium ſuſtententur, fere ſemper adhuc evadunt. In reliquis vero evacuationibus, quæ vel a morbi diuturnitate, ſudoribus, diarrhœa &c. factæ fuerunt, tutior eſt vini & aromatum uſus, tali quantitate tamen, ut nimio ſtimulo nocere nequeant, cum hic de debilitate, tanquam ſymptomate febrili, agatur. Omnia tamen hæc, quamvis optima, ſola copia nocere poſſent, ſi affatim debili corpori ingererentur. poſt validas enim tales evacuationes parum de inquilinis humoribus ſupereſt in corpore, hoc itaque ſubito crudis repleretur liquidis, quæ ſuam ſequerentur indolem potius, quam mutarentur in naturam noſtram.

Præterea cum vires illæ, quæ movere debent humores per vaſa, adeo infirmæ ſint, gravaretur corpus ab ingeſtis majori copia liquidis, illaque in cavis majoribus & minoribus corporis collecta hydropem facere poſſent. Unde parca copia & frequenter hæc dari debent potius, donec increſcentes vires plura ferre poſſint. Pulcherrimum de debilibus reficiendis habetur apud *Galenum* (*Method. Med. l. 7. cap. 6. & 7. tom. p. 163*) monitum, quo jubet viribus nutriendi proportionale eſſe debere ingeſtum nutrimentum: *Siquidem nutrimentum ſi ipſum concoqueret, & diſtribueret,*

& aliundi partibus aſſimulaset, & partibus, quibus alim ito plurimo opus eſt, addere, ſecerni ſiocaul dubio maxime nutriente tibo opus ſſet: verum quum non aliud eſt, quod nutrimentum deſiderat, aliud quod ipſum conficit, ſi d quod nutriendum eſt, ipſum ſibi & nutrimentum attrahit, & unitat, & concoquit, & adjungit, & aſſimulat &c. patet in copia & vi nutrimenti determinanda ſemper ad vires corporis nutriendi reſpiciendum eſſe.

Cum autem actio vaſorum, qua agunt in contenta liquida & illa movent, deficiat in debilibus poſt nimias evacuationes corporibus, pulchre hæc ſuppleturi frictione externorum, uti alia occaſione in Commentariis § 28. 2 dictum fuit. Poſt validas autem hæmorrhagias frictiones adhiberi non debent, niſi certi ſimus jam ſe munita & conſtricta eſſe vaſa, quæ ſanguinem fuderant, ut aucto per frictionem motu nullus metus ſit, ne reſerantur iterum. Lenis tamen ſemper frictio eſſe debet, ne nimirum caecus augmentum fiat, per quem diſſiparentur illa, quæ ingeſta fuerant: cum tantum requiratur, ut per illam æquabilis diſtributio ingeſti fiat per omnes corporis partes. Unde de frictionis uſu agens *Celſus* (*Med. lib. c. 2. 14. p.* 90.) optime dixit: *At, ubi tenus corpus imbecillum boni aerationem per totum id augere, leviter debere eſſe & lenior, ut tantummodo ſummam cutem emolliat, quo ſacilius capax ex recenti cibo novae materiæ fiat.* Minutum enim multa frictione corpus, & modica impletur, uti ex *Hippocrate* notavit *Celſus* (*Ibid. pag.* 88.). Quantum ad hunc ſcopum conducat, ſi debili homini aceambat in lecto vegetum & juvenile corpus, alia occaſione in Commentariis § 28. 1. dictum fuit, uti etiam ad § 611.

Omnibus his commoda fiet repletio exhauſti per nimiae evacuationes corporis. Unicum tantum adhuc notandum ſupereſt, debere nempe materiam ingerendam talem eſſe, ut morbi ingenio contraria ſit. Sic v. g. ſi ſebre ardente decumbens homo profuſa narium hæmorrhagia omnes fere vires amiſerit, decocta panis cum ſucco citri, aurantiorum, vino Rhenano &c. accommodari debent replendo corpori materiam; cum morbus ille ex ſuo ingenio omnia in putredinem vergere faciat. Contra ſi debilis ex propria temperie mulier per abortum maximam ſanguinis copiam perdiderit, jura carnium reliquis præferuntur.

§. 668. **S**I ex immeabilitate liquidi (663.) remedia adhibenda (75.) & (132 ad 137.) alter eorum, vel contra hanc ſpeciem prodeſt.

Duplicem imprimis viſcoſitatem in liquidis noſtris inveniri, qua immeabilia reddantur, ad § 663. dictum fuit: unam nempe frigidam & mucoſam; alteram vero calidam & inflammatoriam. Curatio requirit, ut hoc viſcido attenuato debita meabilitas liquidis reſtituatur. Quomodo, & per quæ remedia, frigida illa viſciditas ſolvi poſſit, in Commentariis § 75. demonſtratum eſt. Inflammatoria vero viſciditas qualis requirat, intelligitur ex illis, quæ in obſtructionis cura § 132. & ſequentibus memorata fuerunt. Meretur ſimul huc referri illa, quæ in cura inflammationis § 398. laudata ſunt ad conciliandam fluiditatem materiæ inflammatoriæ vaſa obſtruentis. Simul quam maxime hic cavendum, ipſam vim febris immeabilitatem liquidorum noſtrorum pulcherrime ſolvere, ſi ſic compeſcetur ejus impetus, ut vaſa reſiſtentiora non deſtruantur per nimium ſebrilem motum, neque nimis diſſipentur liquida, de quibus videri poſſunt illa, quæ in Commentariis § 609. & ſeqq. ad § 616. habentur. Ex omnibus autem illis patebit, ſumma hic cautela opus eſſe, at ſelix reſolutio liquidi immeabilis obtineri poſſit, cum & varia ſit hæc materia immeabilis, & diverſa, imo & ſæpe oppoſita, remedia requirat.

§. 669. **U**T & (664.) curatio petenda ex (124. ad 144.)

Poſtquam obſtructionis cauſa accurato examine innotuit, curatio habetur ex illis, quæ in cura obſtructionis, paragraphis hic citatis, dicta fuerunt.

§. 670. **I**Lla autem, quæ ex (665.) oritur, ut plurimum tollitur his, quæ illi loco applicata, deobſtruere poſſint impactum (124. ad 144.), & im-

& impetum avertere in alia loca. Id ſic humectando nares, caput, faciem, os, collum, fomentis blandis, applicando pedibus epiſpaſtica.

Ubi cerebri & cerebelli ſubſtantia comprimitur, dum immeabile liquidum, vaſis impactum, illa obſtruit, adeoque ab impetu liquidi vitalis, obſtructa loca urgentis, eadem vaſa extenduntur, ſicque vicina comprimuntur, patet ſatis, omnia illa requiri eadem, quæ ad ſolvendam liquidi immeabilitatem & reſeranda vaſa obſtructa, commendata fuerunt. Cum autem tantum hic diſcrimen metuatur, dum turbantur illæ functiones, a quibus vita & humanitas pendent, merito omnia artis molimina adhibentur. Multum autem boni ſperatur dum avertitur impetus a capite in alia loca: ſic enim cavetur, quantum per artem fieri poteſt, ne immeabile liquidum, vaſculis his impactum, in majores horum anguſtias urgeatur, adeoque omnia mala augeantur, ſimulque eo difficilior reddatur cura obſtructionis hic natæ. Quomodo autem impetus humorum a parte quadam corporis averti, & verſus aliam revelli, poſſit, explicatum fuit ad numerum quartum § 396 ubi de cura inflammationis agebatur: atque ibidem de epiſpaſticis, aliiſque efficacibus ad revulſionem remediis, dictum fuit. Epiſpaſtica autem imprimis in hoc caſu pedibus applicantur, quia verſus maxime diſſitam a capite corporis regionem ſic humorum impetus revellitur. Cum autem, uti in loco modo citato dictum fuit, ſanguini ex corde per vaſa propellendo reſiſtant illorum plenitudo, & laterum firmitas, quæ ſuæ dilatationi obluctantur, patet, impetum averti a quodam loco, ſi ibi vaſorum plenitudo tollatur, vel minuatur laterum reſiſtentia. Omnium autem efficaciſſime revulſio fiet, ſi ille locus corporis, verſus quem revulſio tentatur, accipiat ſanguinem arterioſum ab iiſdem truncis majoribus, qui illi parti proſpiciunt, a qua avertendum eſſe ſanguinis impetum indicatio curatoria jubet. Unde in hoc caſu adeo prodeſt, nares humectare, caput, faciem, collum, os, laxantibus blandis fomentis tegere, ut minuta reſiſtentia laterum vaſorum in his partibus, quæ a carotidibus externis ſanguinem recipiunt, minuatur copia & impetus ſanguinis per carotides internas verſus encephalon pellendi. Ob hanc cauſam multa calida lavandum caput voluit *Hippocrates* (*De affection. cap. 3. tom. 7. pag. 622.*) in phrenitide: & in eodem morbo capillitium abradi juſſit *Sydenhamus* (*In ſchedula monitoria de novæ febris ingreſſu pag. 660.*), & pileolo tegi, ut a frigore externo caput capillis nudum muniatur: ſic enim liberrima perſpiratio per cutim capitis fiet, & impetrabitur revulſio a capitis internis partibus. Videmus enim in aliis morbis, ſi mulat libera humorum circumductio per illas partes impeditur, quæ a carotidibus externis ſanguinem ſuum accipiunt, internas partes capitis nimis urgeri. Patet hoc in coryza, in qua membrana, per narium omnem internam ſuperficiem diſperſa, leviter inflammatur, & ſæpe ſic tumet, ut vix ullus aer per nares inſpirari poſſit: in primo autem hujus morbi ſtadio caput grave percipitur, ſenſus omnes hebetiores ſunt, ſomnia turbulenta adſunt, & inſolita ad motus muſculares exercendos inertia ſentitur: quæ omnia mala levantur optime ſi vapore aquæ tepidæ foveantur nares, ut debita his locis humiditas redeat, & reſtituatur liber humorum per vaſa hic diſperſa motus. Hoc enim facto levatur caput, & pleraque hæc ſymptomata evaneſcunt, vel ſaltem plurimum minuuntur.

Notandum, quod in morbis inflammatoriis capitis aliquando diu maneant quædam læſiones functionum cerebri, licet jam dudum deferbuit morbus, atque omnis febris abeſſe videatur; unde ſæpe debilitas, ſtupor, ſomnolentia &c. ſuperſunt. Dum enim arterias corticis cerebri & cerebelli craſſiores humores ingreſſi ſunt, cum tou-craſſioribus careant hæc vaſa, non tam facile contrahuntur iterum, licet impetus, a tergo loca obſtructa urgens, imminutus fuerit, atque hæc videtur eſſe admodum probabilis ratio, quare ſymptomata a compreſſa nervorum origine in cerebro & cerebello, ob vaſa vicina dilatata, diutius perſiſtunt, donec ſenſim ſolutis illis, quæ

impacta hærent, & contracta in majorem anguſtiam vaſa dilatatis, functionum redeat integritas. Mirabatur *Sydenhamus* (*Sect. 5. cap. 2. pag. 287.*), ſe talia ſymptomata tollere non poſſe, licet ſoporem non ſopitum moveret repetitis venæ ſectionibus, veſicatoriis, cucurbitis, enematibus &c. unde poſtea candidus iſte vir ſtatuebat ſibi hanc legem, ut poſt ſanguinem eductum, & duo vel tria clysmata e lacte & ſaccharo primis morbi diebus injecta, ut nimium febris illius epidemicæ, quæ caput illico petere ſolebat, impetum infunderet, nihil quidquam amplius moliretur, niſi quod ægros tales a carnibus & liquoribus ſpirituoſis arceret. Dum autem ſollicite attenderet ad omnia, ut diſceret naturæ methodum in ſymptomatibus talibus ſuperandis, lætabatur, morbum, cum invigilabat, tuto, licet tarde, recedentem evaneſcere. Unde poſtea, ſimulac morbi impetus jam remitteret, illum ſuo uti genio, & quaſi ſenſim deflagrare, ac ſuis totis viribus ſinebat (*Ibid.* 284). Si ergo debilitas in ſimili morbo ſuperſtes maneret, ob compreſſionem nervorum circa originem ſuam in cerebro & cerebello, vult ut prudentiæ medicæ eſſe, nullis amplius evacuationibus corpus exhauriri, ſed totam rem tempori & naturæ committere. Probe memini me hujus methodi optatos ſucceſſus vidiſſe ſæpius.

§. 671. **D**Ebile cor tarde, niſi lente, juvatur, generalia vero dicta (667. ad 671.) prodeſſe poſſunt.

Si cordis debilitas orta fuerit a cauſis extra cor hærentibus, ut dum v. g. a defectu liquidi vitalis, poſt validas evacuationes, cor una cum toto corpore languet, vel circa cerebellum hærens cauſa compreſſerit in ipſa ſua origine nervos cardiacos, tunc illa, quæ ſinguli his cauſis emendandis conducunt, pariter uſum habent de quibus jam dictum fuit. Ubi vero cauſa debilitatis cordis in ipſo corde hæſerit, quomodo hoc diſtinguetur? certe difficillime. Et licet cognoſceretur illud, quænam poterit levari indicatio curatoria, dum in tali caſu cor, pro reliquis omnibus corporis partibus laborans, ſibi ſoli deficit? Ubi ergo ſemel a quacunque cauſa fibræ muſculares cordis debitum robur amiſerint, non ſatis reſiſtent diſtendenti ſanguini; hinc diſtrahuntur, ſicque augebitur ſemel nata debilitas. Raro ergo debile cor curabitur, cum nunquam quieſcere poſſit, & ſola ſpes, quamvis exigua, ſupereſt, ut leniſſimo circulationis motu, & tantum tali, qui vitæ continuandæ ſufficit, tempus concedatur debili cordi, ut minori vi diſtractus ejus fibris priſtinum robur ſenſim reddat. Cardiaca enim omnia dicta remedia, ſive replendo exhauſtum corpus, ſive augendo languidum fluidorum motum, hoc nomen merebuntur, ſemper ſupponunt cordis integritatem, atque his irritare cor poſſumus, & excitare in frequentiores contractiones, roborare vero illud, ubi in propria ejus fabrica vitium hæret, ſemper difficillimum erit, ſi non penitus impoſſibile.

§. 672. **I**Nde (660. 672.) nobis conſtat, quam varius ſit Cardiacorum in acutis intellectus, quam ſit debilitas in febribus malum ſæpe inſuperabile.

Nullum remedium, quantumvis etiam decantatum fuerit, in febribus acutis abſolute & ſimpliciter cardiacum dici poteſt, ſive vires inſtaurans, cum ejus uſus vel abuſus a varia debilitatis cauſa pendeat omnino. Initio morborum acutorum ſubito orta debilitas, aliquando a nimia copia, aut rareſactione ſanguinis, vaſa diſtendentis, vel & ab ejus immeabilitate naſcitur: vera tunc cardiaca ſunt illa, quæ copiam ſanguinis minuunt, vel nimium ejus impetum, quo urget immeabili liquido infarcta vaſa, coercent. Hinc venæ ſectio tunc ſuppreſſas vires exigit, quæ in fine morbi noceret peſſime, & contra illa, quæ languentem in fine acutorum morborum motum, & ſeparationem materiæ morboſæ inde pendentem, grato ſtimulo incitant, debilitatem in initio horum morborum præſentem augerent certiſſime. Illa, quæ replendo corpori, validis evacuationibus exhauſto, in his morbis proſunt, obeſſent,

ſi

ſi tales liquidorum jacturæ non præceſſiſſent. Imo, poſt morbos acutos tales, qui tempeſtatem ſuam in caput potiſſimum determinare ſolebant ex ſuo genio, ſuperſtes debilitas, licet jam fracta fuerit morbi vis, ſtimulantia cardiaca ſæpe minime fert, ſed ſolo tempore tuto curatur, uti paulo ante ad § 672. dictum fuit. Unde apparet, quanta attentione opus ſit, ut rite determinetur in cura morborum acutorum, an cardiaca uſum habeant, & quænam requirantur, adeoque conſtat, utrum ſatis in eorum cardiacorum uſu ſecurum eſſe. Fuit & in hac opinione *Hippocrates* (*De diæta acutor. Tom. II. pag. 69. 70.*), dum enim de his egit, dicit: *Neque enim horum adeo peritos video Medicos, quo, ut oportet, dignoſcant in morbis debilitates, & quæ ob vaſorum inanitionem, & quæ ob aliud quoddam irritamentum, & quæ ob dolorem, & ab acumine morbi oriuntur, quæque affectus, ac diverſas earum ſpecies natura noſtra, & habitus ſinguli pariat. Quamvis hæc cognita aut ignorata ſalutem aut mortem adferant* &c. Summum ſæpe Medicis neſcitur tædium, imprimis illis, qui in aulis medicinam faciunt, dum vel invitis illis obtendantur ægris cardiaca ſtimulantia, ſpecioſo ſæpe alexipharmacorum titulo, quæ propinata nocere poſſint, ſi vero ſiniſter fuerit omnino horum morborum eventus, neque hæc adhibita fuerint, culpantur Medici, ac ſi neglexiſſent efficaciſſima remedia. Dum enim in tanto morborum acutiſſimorum oppreſſis viribus ægri jacent, malignitatem morbi accuſant imperiti, & cardiacis erigendas volunt vires, non abſque ingenti ſæpe decumbentium damno. Unde non ſine ratione dixit *Sydenhamus* (*In Sched. monit. de novæ febris ingreſſu p. 681.*), quod *de Malignitate* (*ſive nomen, ſive verbum dixerit*) *opinio in animo hominum genus longe ipſa pulveris Pyrii inventione lethalior fuit. Cum ex febres profecerunt in ſignum dictarunt, in quibus intenſis per calores ſuffumatur gravior conſpiratur.* Atque ob hanc eandem magnus ille vir toties in ſuis operibus perverſum cardiacorum in morbis uſum damnat.

QUAM SIT DEBILITAS IN PLERISQUE MALUM SÆPE INSUPERABILE. Si nempe cauſæ debilitatis tolli nequeunt. Verum hoc frequenter contingit. Dum evacuationibus exhauritur corpus, neque compeſci poſſunt, uti v. g. ſudoribus colliquativis in phthiſi confirmata, vel diarrhœa in eodem morbo tragœdiam claudere ſolita, fruſtra dantur vel decantatiſſima cardiaca. Si inflammatoria denſitate tenax ſanguis valido febris impetu tenerrimis encephali vaſculis ſic impactus hæſerit, ut reſolvi nequeat, ad debilitatem inde natam prodeſt nihil. Si impetu febris ſolutæ arteriæ in cerebri ventriculis ſanguinem effuderint, qui mole ſua comprimunt viſcera, fruſtra erunt omnia. Verum hoc in febribus contingere poſſe patet, cum & in naribus tenaciores longe ſolvantur arteriæ tam ſæpe, imo & in pulmone, aut renibus, ideo toties fiat in morbis acutis, peſſimo omine inde nata hæmoptyſi, vel mictu cruento. Verum etiam a diſtentis vaſis ſanguineis encephali compreſſa diu nervorum ſtamina in ſua origine ſæpe poſtea tota vita poſſunt manere impervia, dum vel concreverunt contigua latera, vel, nullo liquido per illa fluente amplius, exſiccata omnino fuerint. Surditates incurabiles, amauroſes, memoriæ abolitio, ſtultitia &c. poſt morbos acutos reſtantes, tota vita inſequentia, uti conſtat obſervantis Medicis, docent ſatis, jure hoc metuendum eſſe.

CALOR FEBRILIS.

§ 673. CAlor febrilis thermoſcopio externus, ſenſu ægri, & rubore urinæ interius cognoſcitur.

Calor adeo effidium in febribus ſymptoma invenitur, ut febris naturam individuam in calore poſuerint *Galenus*, aliique poſt illum Celeberrimi Medici, uti in febrium hiſtoria dictum fuit. In homine ſano calor adeſt, & quidem determinato gradu.

dri: calor autem febrilis proprie loquendo calorem illum excedit, qui in ſanitate adeſt, & de illo exceſſu ſupra calorem ſanum hic agendum eſt, dum de calore febrili dicetur.

Agitur nunc hac paragrapho, quomodo caloris febrilis præſentia cognoſci poſſit. Calor autem & in externa corporis ſuperficie percipitur, atque pariter in internis corporis receſſibus adeſt, dum vivimus, ut nemo dubitat, &, ceteris paribus, ſemper in internioribus major eſt, quia externorum partium calor ab ambiente aere, qui noſtro corpore frigidior eſt, minuitur. Externo attactu calor æternum febricitantium quidem percipi poteſt, ſed non tam exacte diſtingui varia ejus intenſitas, quia ſenſus caloris diverſim in nobis eſſe poteſt ob multas cauſas. Sic, v. g., dum frigidæ manus nobis ſunt, calida apparebit ægroti manus, quæ vix tepida videretur, ſi manus noſtræ frictione, vel alia quacunque cauſa, multum incaluiſſent. Omnium ergo certiſſima caloris menſura habetur per thermoſcopia, qualia hodie pulcherrima habentur & portatilia quidem, *Fahrenheitiana* dicta, a primo inventore accuratiſſima imprimis illa ſunt, quæ argentum vivum loco alterius cujuſcumque liquidi continent. Tali thermometro prius menſuratur calor hominis ſani, & plerumque in indice affixo ille gradus notatus eſt: deinde hoc cognito, ſi idem thermometrum a febricitante ægro manu teneatur, vel bulbus ejus ori immittatur, vel nudo pectori aut ſub axillis applicetur per aliquot minuta horæ, apparebit pro varia altitudine aſcendentis argenti vivi, quantum calor febrilis excedat naturalem & ſanum calorem. Uti autem patet, ſic tantum cognoſcitur calor externæ ſuperficiei corporis, aut oris interni, quæ partes liberum cum aere externo commercium habent, adeoque minus calent partibus internis ſemper. Accedit, quod quandoque in morbis externa corporis parum caleant, dum tamen interne partes uruntur, uti in febre ardente obſervavit *Hippocrates* (*De Morbis l. 1. c. 13. t. 7. p. 544.*), & peſſimam inde merito prognoſin deduxit. Talem calorem adeſſe novimus ex ſenſu ægrotum, qui in ſucceſſiſſimis illis morbis de intolerabili ardore ſolent conqueri, imprimis circa vitalia viſcera.

Alterum ſignum, quo calor internus in febricitantibus cognoſcitur, eſt rubor urinæ. Demonſtratur in Chemicis, uti etiam in Phyſiologicis (*Vide Inſtitut. Medic. H. Boerhaave* §. 378. & *Chemiæ* t. 2. p. 310.), colorem urinæ ab oleo ejus, ex attrita progenitione, attenuato unice pendere, adeoque ejus colorem eo intenſiorem eſſe quo major ad reliquas urinæ partes conſtituentes eſt olei proportio, atque ideo per varios gradus ex naturali urinæ ſanæ & coctæ colore flavo ruteo in rubedinem ſaturatam vergere poſſe. Verum olei hujus cum urina permiſtio validum attritum inter partes humorem conſtituentium, inter vaſa & humorem ponit (*Inſtitut. Medic. ibid.* §. 999), cumque ab eadem cauſa, uti ſtatim §. 675. patebit, caloris augmentum pendeat in febribus, apparet ratio, quare rubor urinæ pro caloris interni ſigno merito habeatur. Confirmant hanc rem quotidianæ obſervationes, quod nempe aucto calore corporis augeatur rubedo urinæ. Debilibus enim & frigidæ temperiei hominibus pallida urina eſt, calidis & robuſtis longe coloratior. Imo in eodem homine augetur ſæpe in intenſum ſatis rubedinem urinæ naturalis color, ſi valido & diuturno labore corpus exercuerit, verum ſimul etiam tunc calor corporis augetur. Notandum tamen, etiam ab aliis cauſis urinæ colorem augeri: ut, ſi v. g. profuſis ſudoribus, vel abſtinentia a potu diluens urinæ vehiculum minuatur, adeoque olei urinæ proportio ad reliqua augeatur. Poſt diuturnam enim a cibo & potu abſtinentiam pauciſſima quidem redditur urina, ſed ſimul rubicunda & admodum acris (*ibid.* §. 372.). Unde conſiderandum eſt, an non rubor urinæ talibus cauſis in totum vel pro parte debeat attribui. Præterea monendum videtur, aliquando urinam tenuem & decolorem apparere in febribus, licet validus tamen adſit calor, quod fieri poterit, ſi ſiticuloſi ægri ingentem tenuis potus copiam hauriant, & ſubito per urinam deponant, unde copioſa aqua dilutæ urinæ minuitur color: imo & quandoque in morbis acutis tenuis & decolor talis urina obſervatur, abſque adeo copioſo potu prægreſſo, ſed peſſimo ſemper omine, unde talem urinam ſemper in his morbis damnavit

Hip-

Hippocrates, & in phrenitide, uti poſtea dicetur, pro lethali ſigno habuit. Deſignat enim talis urina, olea & ſales ſanguinis, per motum febrilem jam acriora reddita, non exire de corpore per urinæ vias, ſed manere, nocitura peſſime, uti etiam ſanguinem, inflammatoria denſitate ſpiſſum, diluentibus potatis attenuari non poſſe, verum potum ingeſtum brevi iterum a ſanguine ſeparari, adeoque ſummum periculum ob humorum immeabilitatem, & acria retenta, imminere.

§. 674. SEmper requirit majorem ignis copiam in illo loco, quem plus calefacit.

Calorem igni adſcribunt communi conſenſu omnes homines, & merito, quoniam arctiſſimo vinculo hæc inter ſe connectuntur: ubicunque enim ignis copia aucta ſenſibus occurrit, ſimul etiam augmentum caloris cognoſcitur, ſive hoc fiat mutatione organis noſtris ſentientibus ab igne illic applicato, ſive hoc factum noſcamus ex talibus effectis, quæ per experimenta evidentia ab ignis copia aucta in quodam loco produci novimus. Verum caloris ſenſus a nobis perceptus de ignis copia in quodam loco nihil certi determinat, cum meram tantum cogitationem percipientis mutationem exhibeat, & illa mutatio varia eſſe poſſit, & revera ſit, licet eadem ignis copia in quodam loco fuerit. Dum enim æſtivo tempore, poſt ſuffocantem fere in aere calorem, tonitru & fulmina cum imbribus, & grandine ſæpe fiunt, moleſtiſſimum frigoris ſenſum percipimus, licet tamen tantus adhuc in aere calor tunc ſuperſit, ut ſi hyemali ſub frigore rigido diu verſatus homo conclave ingrederetur, quod talem calorem haberet, ferre non poſſet, ſed illico reſolverentur ipſi omnes vires. Unde patet calori a nobis percepto ſenſum non ſemper reſpondere ignis copiæ in quodam loco collectæ. Dum Celeberrimus horum Aphoriſmorum Auctor coram auditoribus ſuis de igne in publicis prælectionibus chemicis diceret, conſideravit ignem tanquam rem, de qua nihil hactenus noverat, ut ejus naturam per mera experimenta indagaret. Debebat tamen habere quandam notam, quæ doceret ignis examinandi in quodam loco præſentiam, & ſenſibus obvia accurate diſtingui poſſet. Sollicita autem indagine detexit tunc ſolam corporum rarefactionem, qua augetur illorum volumen abſque ulla differentia ponderis animadverſa, dare illam notam, per quam cognoſci poſſet, auctam eſſe ignis copiam in quodam loco, vel corpore. Quamvis tamen neque hoc, neque ullo alio ſigno definiri poſſit, quantum ignis in quodam loco adſit, ignis tamen incrementum & decrementum hac ratione detegi poterat. Pulcherrimis experimentis tam in ſolidis, quam in fluidis corporibus, hujus rei veritatem demonſtravit (*Vide Herm. Boerh. Chem. T. 1. pag.* 130. *& ſeq.*).

Poſſumus ergo ex his demonſtratis aſſumere, majorem copiam ignis adeſſe in illo loco, qui plus caleſcit, & thermometrum, continentis liquidi expanſione, variorum rarefactionis ab igne gradum indicans, adeoque ignis copiæ incrementum & decrementum, hoc evincit in illis locis corporis noſtri quibus applicari poteſt. Dum enim phlegmone, quam ab igne nomen habere demonſtratum fuit § 370. manum occupat, moleſtus ardor in hac parte ſentitur, ſed & thermometrum huic parti applicatum manifeſte docet, majorem ignis copiam hic adeſſe, quam in reliquo corpore. Dum in peſſima febre ardente extrema frigeſcere ſentiunt ægri, præcordia autem ſummo calore æſtuant, thermometrum extremis applicatum, & deinde nudo pectori, differentiam copiæ ignis in his locis exhibet. Unde licet concludere & in illis locis corporis, quibus thermometrum immediate applicari nequit, pariter majorem copiam ignis adeſſe, dum plus caleſcunt. Sequitur jam, ut videamus, quænam illa cauſa ſit, per quam in corpore hominis febricitantis major copia ignis colligitur, ſive in toto, ſive in parte.

§. 675. QUæ ortum debet violentiori partium fluidarum in ſe mutuo, in vaſa, horum in illas attritui.

Omnia corpora, niſi cauſa calorem faciens, id eſt majorem ignis copiam in illis colligens, adſit, acquirunt illum caloris gradum, quem habet medium, in quo hærent, unde poſt mortem cadaver humanum aeris ambientis temperiem ſenſim acquirit. Erit ergo in vivente cauſa, quæ calorem generet, quæ poſt mortem abeſt. Verum dum vivimus, adeſt humorum per vaſa motus, qui a morte ceſſat omnino; & ſola hujus motus abſentia perit ille caloris exceſſus, quo corpus humanum ambientis medii calorem ſuperabat, licet de ſolidis fluidisve corporis partibus nihil omnino perierit. Si enim ſaniſſimus homo aquis ſubmergatur, cadaver ejus friget brevi. Cum ergo poſito humorum per vaſa motu calor adſit, & ceſſante hoc motu pereat, videtur concludi poſſe, humorum per vaſa motum in vivente homine eſſe illam cauſam, quæ calorem producit: idque adhuc magis confirmatur ex eo, quod, aucto humorum motu per vaſa, augeatur calor, & viciſſim decreſcat, illo minuto. Si enim validiſſimo curſu velocitatem illius motus auxerit homo, poterit ſic increſcere calor, ut brevi corpus ardentiſſima febre æſtuet, ſimul ac autem quieſcit talis homo, ſedato motu, minuitur gradatim acquiſitus calor, donec ad temperiem ſani, & naturalis caloris in homine redierit, niſi per auctam motus circulatorii velocitatem & calorem inde natum ſic mutati fuerint humores, ut vel ſtimulo vel coagulo (vide Paragraph 587) febrim producant, tunc enim manet aucta motus velocitas, & ejus effectus, calor.

Abſtruſa adeo viſa fuit caloris origo Veteribus Medicis, ut divini fere quid in hac re latere crediderint, unde dixit Hippocrates (*In libro de Carnibus c. 1. tom. 5. pag. 302.*). *Quod calidum vocamus, id mihi & immortale eſſe videtur, & cuncta intelligere & videre & audire, & ſcire omnia, & præſentia & futura.* Hanc & quaſi divinæ particulam auræ calidum homini innatum eſſe dixerunt: &, uti alia occaſione dictum fuit, (vide § 440. 7.) ſapientiſſimus rex Numa ignem, tanquam omnium rerum principium, colendum voluit. Quamvis autem *Galenus* diſertis verbis negaverit, calorem ab attritu in animalibus naſci (ſic enim habet (*Lib. 8 de Hippocratis & Platonis placitis cap. 7. tom. 5. pag. 242.*) *Non enim ex attritu ſpirituum arteriis calor generatur in animantium corporibus, ſicuti foras in lapidibus & lignis, ſed contra ab innato calore motus ipſorum fiunt*), tamen alibi fatetur (*In libello adverſus Lycum cap. 2. Tom. 9. pag. 359.*) de hac re diſputantes inter Medicos diſcors: *Quod autem calor in nobis ſit, evidenter omnibus patet, utrum vero is ex motu in corde & arteriis ortum habeat, vel ſicut ipſum movere cordi connatum eſt, eodem modo & calor, diſſentiunt inter ſe Medici.* Neque mirum apparet, dubium viſum fuiſſe *Galeno*, ab attritu liquidi in arteriis contenti, calorem naſci, cum per arterias ſpirituum tantum, vel ſanguinem ſubtiliſſimum fluere crediderit. Interim tamen ex dictis patet, ſatis antiquam fuiſſe illam opinionem, quod calor a motu fluidorum per vaſa procederet.

At attritu corporum ſolidorum inter ſe ignem colligi, ideoque calorem naſci, & quidem vehementiſſimum, experimentis directe probatur (*Herman Boerhaave. Tom. 1. pag. 176.*). Verum & ſimul conſtat, ſi inter ſuperficies corporum ad ſe invicem atterendorum ponatur oleum, aqua, vel alius liquor medius, vix naſci a valido etiam attritu calorem, vel ſi naſcatur aliquis, ne comparandus quidem eſt illi, qui naſceretur, ſi abſque medio liquido interpoſito validus attritus fieret. Ob hanc cauſam dubitaverunt magni etiam nominis in arte medica viri, an quidem calor adſcribi deberet huic cauſæ, & voluerunt aliud quid eſſe, a quo caleret ſanguis, etſi negare non poſſent, per motum calorem illum augeri. Celeberrim. *Schelhammerus* (*De genuina febres curandi methodo Sect. 2. § 33. p. 91.*) voluit illos, qui calidum nobis connatum negent, non refellendos, ſed ridendos eſſe, cum negent id, quod ſenſibus obvium eſt, atque inſurgens in illos, qui a motu ſanguinis ejus calorem natum volunt, dicit: *Provocent ad experientiam tanquam naturæ vocem. Moveant mihi & conquaſſent quemcunque humorem, & fluctus in ſinu hic commoveant integros dies noctesque, æſtuet mare, fluvius rapidiſſimus per ſummas rupes provolvantur integra ſæcula, ne-*

tepeſcent quidem nonnihil, multo minus calebunt. Nemini igitur mirum videri debet, aliud quam motum eſſe, a quo calet ſanguis? etſi motu calor ille augeatur. Sed a quibus corporum motu non excitatur calor, ſed tantum a tali, per quem ad ſe invicem atteruntur; omnium maxime ſi elaſtica hæc corpora fuerint. Unde & in fluidis motu calor naſci poterit, ſi elaſtica fuerint, ſi vero non elaſtica fuerint, difficulter hoc fiet: ob hanc cauſam aqua ob attritu difficulter calet. Tamen hanc celerrime agitatum & conquaſſatum tepeſcere notant quotidiano experimento ruſtici, dum butyrum ex lacte conficiunt. Si tamen fluida non elaſtica urgeantur impetu ſummo per canales anguſtiſſimos, calorem ab attritu ſuſcipiunt, & quidem longe majorem, ſi fiſtulæ, per quas pelluntur, elaſticæ fuerint (*Herm. Boer. Chem. Tom.* 1. *pag.* 197.). Verum conſtat per obſervata *Leeuwenhoekiana*, poſtea & ab aliis confirmata, ſanguinem noſtrum habere in ſe magnam copiam partium ſphæricarum & elaſticarum, nam globuli rubri ſanguinis ad ultimas anguſtias arteriæ ſanguiferæ delati ſolitarii tranſeunt, & cum quadam difficultate, & in oblongam ſæpe figuram afformati tranſprimuntur, ubi vero ex his anguſtiis in latiorem divergentis jam canalis locum veniunt, priſtinam figuram recipiunt: uti videri poteſt, dum pellucidæ animalium viventium, quæ ſanguinem rubrum habent, partes microſcopio luſtrantur. Elaſticas ergo partes habet ſanguis noſter, & movetur per arterias elaſticas, de qua re nemo dubitat. Si jam conſideretur fluidum tales partes elaſticas habens pelli per canalem elaſticum conoideum & incurvatum, rapido ſatis motu, patebit, omni momento mutari in partibus fluidi directionem motus, atque illas in latera canalis & in ſe mutuo incurrere, adeoque & atteri. Præterea in ultimis anguſtiis arteriarum ſanguiferarum, tenuioribus ſanguinis partibus per vaſa lateralia ſecretoria jam dilapſis, ſoli fere globuli rubri adſunt; imo in illo loco, ubi arteria jam in venam tranſit, ſolitarii fere undique, lateribus arteriæ contigui, propelluntur, adeoque attritus validus binorum corporum elaſticorum inter ſe in illo loco fit, a quo attritu novimus excitari calorem.

Omnia hæc pulcherrime confirmantur ex illis, quæ obſervantur in morbis, dum fluida vel ſolida, vel utraque a ſanitatis conditionibus aberrant. Ubi enim poſt validas hæmorrhagias ſanguinis rubri copia inſigniter minuitur, calor corporis pariter decreſcit, uti etiam in illis, quibus loco ſanguinis ſerum fere aqua, vel flavus aut viridiſcens ichor per vaſa movetur (ut in chloroſi laborantibus virginibus fit), minuitur corporis calor debitus, ſimulque debilis nimis cohæſio in partibus ſolidis corporis obſervatur, unde minor actio illarum in fluida contenta, adeoque & minor attritus. Rubra autem ſanguinis pars, cum maximis fluidorum noſtrorum moleculis conſtet, & per minima corporis vaſa moveatur, calori per attritum producendo aptiſſima erit, & conceptum ſemel calorem diutiſſime ſervabit. Quo enim corpus aliquod conſtat materia denſiore, quo majus mole exiſtit, & quo figuræ magis ſphæricæ eſt, eo diutius ignem receptum in ſe conſervat (*Ibidem pagina* 278). Illæ autem omnes dotes in rubra ſanguinis parte obſervantur, ſi comparetur cum reliquis fluidorum noſtrorum elementis. Ob hanc cauſam vaſa, ſanguine rubro calido plena, ponuntur in illis corporis locis, ubi tenuiſſima fluida per minima vaſa fluunt, ut caloris defectum ſuppleant. Sic per encephali medullarem partem vaſa ſanguinea ſatis magna diſpergi novimus, medullam oblongatam attingere, per plexus choroideos in ventriculis cerebri diſpergi &c. Quamdiu vero in animalibus naſcentibus nondum adeſt tanta in ſolidis partibus firmitas, ut per attritum ad fluida contenta debitum calorem excitare poſſint, matris corpore, in quo latent, vel incubantis tepore, defectus ille ſuppletur.

Cum ergo naturalis in nobis calor a partium fluidarum in ſe mutuo, & in vaſa, horumque in illas attritu pendeat, calor febrilis merito adſcribatur earundem cauſarum augmento. Undenam autem illud augmentum naſcatur, jam videndum erit.

§. 676.

§. 676. **I**Lla violentia a magno motu partium ex corde, & magna reſiſtentia vaſorum contra cor, oritur.

Cor contentum ſuis cavis ſanguinem projicit in arterias, adeoque motus a corde ſanguini datus eſt illa vis, per quam ſanguis, corde pulſus, impingit in latera arteriarum & in alias partes ſanguinis in arteriis adhuc locati. Arteriæ enim, tam in ſua ſyſtole, quam in diaſtole, plenæ ſemper ſunt, adeoque ſanguis in arteriis contentus illo tempore, dum cor ſanguinem ſuis cavis expulſum in illas urget, reſiſtentiam parit, neque poterunt arteriæ plenæ recipere ſanguinem corde pulſum, niſi vel dilatentur, vel per illarum extrema ſanguis tranſeat in venas, ſicque locum paret, vel utrumque ſimul fiat. Si ergo vaſa tam firma fuerint, ut valide reſiſtant ſuæ dilatationi, & in ſua ultima contractione admodum plena maneant, ſive ob copiam ſanguinis, ſive ob difficilem tranſitum per ultimos arteriarum fines, binis oppoſitis viribus premetur fluidum arteriarum cavis contentum, cordis nempe actione urgente a baſi verſus apicem conici canalis, & reſiſtentia illa, quæ conſiderari poſſunt ſimul tanquam potentia, oppoſita motus directione agens ab apice verſus baſim, hinc valida admodum debebit fieri compreſſio fluidi in arteriis contenti, illudque magna vi urgebitur in latera arteriarum. Si ergo tantæ fuerint cordis vires, ut hæc obſtacula quamvis magna ſuperare poſſit (aliter enim ſuffocaretur motus) movebitur ſanguis per arterias, & validiſſima atteretur ad earum latera. Verum ceſſante cordis actione, arteriæ diſtractæ elaſticitate ſua, & fibrarum muſcularium actione, æquali vi reagunt in diſtendentem ſanguinem, illumque promovent; adeoque preſſus ſanguis atteretur ad arteriarum latera ſimili vi, & ſanguinis ipſius moleculæ valide ad ſe invicem preſſæ, cum per canalem convergentem moveantur, mutabunt omni momento ſitum, adeoque & ad ſe mutuo atterentur. Verum attritus eo violentior eſt, quo corpora atterenda validius ſibi mutuo apprimuntur, cum autem per magnum motum liquidorum ex corde, & magnam vaſorum reſiſtentiam, valida talis vaſorum ad liquida contenta, & partium liquidarum inter ſe compreſſio fiat, patet & attritum validiorem futurum, & effectum ejus majorem, calorem nempe.

§. 677. **M**Agnus motus ex corde pulſi ſanguinis æſtimatur a denſitate liquidi pulſi, & velocitate ejus per vaſa.

Motum ipſum, quatenus in corpore moto conſideratur, vocamus vim, illud nempe, quo corpus motum a quieſcente diſtinguitur, & quo corpus facultatem acquirit agendi in obſtaculum (*'s Graveſande Element. Phyſic.* T. 1. *p.* 196). Vires autem corporibus motis inſitæ differunt reſpectu quantitatis materiæ, aut velocitatis qua feruntur (*Ib. p.* 213.), unde demonſtraverunt mathematici univerſalem virium comparandarum regulam, quod nempe vires in corporibus motis ſint in ratione compoſita maſſarum & quadratorum velocitatum. Motus ergo ſanguinis ex corde pulſi eadem regula menſurabitur. (Licet tamen circa hanc rem diſſentiant inter ſe ſummi philoſophi, tamen illorum, quæ in textu habentur, veritas ex aliorum ſententia æque demonſtrari poſſet). Major autem minorve denſitas ſanguinis majorem aut minorem materiæ quantitatem in ſanguine ponit. Quantitas enim materiæ in corpore, conſiderata cum relatione ad volumen corporis, id eſt ſpatium ab hoc occupatum, vocatur corporis denſitas (*Ibid. pag.* 417). Binis ergo illis, ſanguinis nempe denſitate, & velocitate per vaſa, æſtimabitur motus ſanguinis ex corde pulſi, adeoque & ejus vis, qua in arteriarum latera, & contentum in hæc ſanguinem, agit, quæ ex Mathematica diſciplina huc aſſumenda erant.

§. 678. **D**Enſitas ſcitur ipſo conſpectu extravaſati, diſſipatione prægreſſa rarioris, duritie pulſus.

Chy-

Chylus ex ingeſtis paratus ſemper minus denſus eſt noſtro ſanguine: hinc illi miſtus ſi fuerit, ſupernatat, uti patet, dum homini ſano quatuor vel quinque poſt paſtum horis ſanguis de vena mittitur, (vide Commentaria § 80) poſtquam vero per ſexdecim aut plures horas chylus cum ſanguine miſtus vaſorum noſtrorum vim expertus fuit, ſuam naturam amittit, & in ſerum & ſanguinem mutatur, adeoque majorem denſitatem acquirit. Cum autem illa denſitas acquiſita a vaſorum actione in fluida pendeat, patet, denſitatem majorem liquidorum humanorum merito exſpectari, ſi cauſæ illæ condenſantes validiores fuerint. Unde in robuſtis & exercitatis viris denſior ſanguis ſemper eſt, quam in tenellis & debilibus: adeoque talem denſitatem ex cognita corporis temperie certo prævidemus. Præterea ſi vel ſpontanea hæmorrhagia, vel inſtituta venæ ſectione ſanguis eductus luſtrari poſſit, de ejus denſitate judicium ferre poſſumus, quæ cognoſcitur ex majori vel minori ſanguinis concretione. Duris laboribus quotidie exercitatis ruſticis de vena eductus cruor citiſſime fere in ſolidam coagulatur maſſam, & poſt aliquot horas pauculum tantum ſeri inde ſeparatur: contra ſi debilis puellæ ſanguis miſſus fuerit, diffluit totus, & ſeri tenuioris ingenti copiæ parva inſula rubra innatat poſtea.

Alterum ſignum, quo cognoſcimus, majorem ſanguinis denſitatem adeſſe, eſt, ſi conſtiterit, tenuiorem & fluidiſſimam ſanguinis partem e reliquis receſſiſſe, & per urinam, ſudores, diarrhœam &c. de corpore expulſam fuiſſe: neceſſario enim tunc reſiduus ſanguis denſior fit, uti facile patet. Unde etiam in morbis acutis adeo damnavit liquidioris ſanguinis partis ſubductionem *Hippocrates*, uti etiam *Sydenhamus*, prout alia occaſione (vide § 586 & 590) dictum fuit.

Duritiem autem pulſus pariter denſitatis humorum ſignum eſt, eumque adeſſe dicitur, *quando tangens pulſum digitus ſentit*, ac ſi ſolidum corpus per arteriam protruderetur, ſimulque tunc arteria premanti digito valde reſiſtit. Unde ſemper in robuſtis & exercitatis hominibus durior pulſus eſt, in debilibus mollior, & in morbis inflammatoriis, ubi magna ſanguinis denſitas peccat, durities pulſus inter præcipua ſigna habetur, uti poſtea dicetur.

§. 679. Velocitas ſupputatur ex ictuum cordis numero, collato cum magnitudine pulſuum.

Sanguinis per vaſa moti celeritas augetur dum cauſæ ſanguinem moventes validius agunt, vel in dato tempore frequentius applicantur ſanguini. Verum cordis ictus, quando illud contractum ſanguinem cavis ſuis contentum expellit in arterias, motum ſanguini conciliant, per quem & dilatantur arteriæ plenæ ſemper, & ſanguis per illarum fines in venas premitur. Dum autem cor eſt in ſua diaſtole, arteriæ vi ſua elaſtica & muſculari reagunt in ſanguinem illas diſtendentem, ſicque illum ulterius promovent. Si ergo in dato tempore ictuum cordis numerus augeatur, novimus, cauſas moventes ſanguini eodem temporis ſpatio frequentius applicari. Ut tamen inde augeatur ſanguinis celeritas, requiritur etiam ut ictus cordis frequentiores ſint ſimul tam validi, ut omnem ſanguinem ex cavis cordis pellere poſſint in arterias. In frigore enim febrili celerrimi quidem ſunt cordis ictus, uti etiam in moribundis animalibus, neque tamen augetur ſanguinis per arterias moti celeritas, quia debiles ſunt ſimul tunc cordis contractiones. Magnitudo autem pulſus arteriarum docet, ſingulis cordis ictibus valide diſtendi arterias a copia ſanguinis ex cordis cavis expulſi, adeoque ſi hæc concurrat ictuum cordis frequentiæ auctæ, certo novimus, potentias moventes validius intra datum tempus ſanguini ſæpius applicari, adeoque augeri ejus velocitatem. Pulſus autem magnitudo menſuratur differentia, quæ obſervatur inter arteriam dilatatam, dum in ſua diaſtole eſt, & eandem contractam, dum in ſyſtole eſt, quo enim major hæc differentia eſt, eo major dicitur pulſus: poteſt enim pulſus plenus eſſe, licet magnus non ſit, dum nempe plena arteria ob auctas circa ejus fines reſiſtentias contentum ſanguinem promovere

ne-

naſcit, tuncque parvus aeris apparet contractio, quia anguſtari nequit arteria, niſi ſanguis expellatur ex ipſa cavo. Cum autem arteriæ dilatatio illo tempore fiat, quo cor contrahitur, & vitiſſim quo contractio adſit, dum cor eſt in ſua diaſtole, patet pulſus celeritatem majorem indicare auctum numerum ictuum cordis, adeoque pulſum celerem & magnum ſimul demonſtrare, quod aucta ſit ſanguinis velocitas.

§. 680 MAgna reſiſtentia cognoſcitur ex mole movendorum auctiorum, & pen- citate, vel anguſtia, vel immobilitate canalium continentium.

Dum cor contractum ſuis cavis ſanguinem in arterias pellit, debent arteriæ ſemper pleniæ dilatari, ut illum ſanguinem recipiant, vel, ſi non dilatarentur arteriæ, deberet tantum ſanguinis ex arteriis tranſire in venas, quantum ſinguli cordis ſyſtole in arterias urgetur. Utrumque fieri in viventa novimus, nam & dilatantur arteriæ, dum cor eſt in ſyſtole, & expellitur aliqua quantitas ſanguinis ex arteriis in venas hoc tempore, uti docet ſanguinis non intermiſſus motus per vaſa. Debebit ergo cor ſua vi muſculari urgendo ſanguinem in arterias plenas movere omnem ſanguinis molem, quæ in arteriis eſt: illo enim tempore, dum cor eſt in ſyſtole, arteriæ ſunt in diaſtole, adeoque non agunt ſua elaſticitate & vi muſculari in contentum ſanguinem. Si ergo moles liquidi movendi, in arteriarum cavo hærentis, augeatur, patet reſiſtentiam augeri ſanguini a corde in arterias expellendo. Verum quo major eſt illud ſpatium, in quo cor ſanguinem ſuis cavis expulſum locare debet, eo facilius explabitur, & minor erit reſiſtentia. Unde ſi a quacunque cauſa anguſtetur arteriarum cavum, vel minuatur arterioſorum canalium parvorum numerus, patet facile reſiſtentiam augeri. Cum autem arteriæ canales ſint convergentes, & incurvi, ſanguis a corde pulſus debebit in illarum latera incurrere, adeoque eadem ab axi removere, ſicque ampliare illarum cava, ut ſpatium fiat ſanguini ingreſſuro. Si ergo tanta ſit firmitas laterum arteriarum, ut minus cedant impulſo ex corde ſanguini, iterum augebitur hæc reſiſtentia. Hinc apparet, quare in debilibus hominibus ab adſtrictis arctius veſtibus ſæpe ſiant anxietates, dum anguſtant ſic plurima vaſa, debilibus cordis viribus augetur reſiſtentia: illico autem levantur patientes, dum laxantur veſtes. Patet etiam ex dicta ratione, quare a morbis validis reſurgentibus & debilibus a larga nimis alibi potuſve copia anxietates oriatur ſæpe, dum aucta ſubito movendorum moles reſiſtentiam cordi augeat. Ubi vero validas adeo vires cor habet, ut auctam reſiſtentiam ſuperare poſſit, oritur ob majorem attritum calor; poſt paſtum largum, uti etiam a valida corporis conſtitutione, nuda hyemale frigus arcta adſtrictis veſtibus tam bene ſuperatur a robuſtis.

§. 681 MOles movendorum ingens percipitur ex ſignis plethoræ (106) cacochymiæ, vel ſolutionem jam cito liquidorum, quæ antea ſtagnabant, ut in obeſis, maxime inflatur venarum cum arteria, veloces & magni ſimul ejus per auctam docet.

Omne illud, quod venis receptum ad cor defertur, & deinde ex corde per arterias diſtribuitur, ad molem movendorum pertinet. Aucta ergo copia ſanguinis, quamvis boni, moles movenda increſcet, & quandoque illud augmentum eo uſque increvit, ut tanta ſit copia boni ſanguinis, ut ferre non poſſit illas mutationes, quæ vitæ inevitabiles accidunt, niſi inducantur morbi, tunc plethora adeſſe dicitur (vide §. 106). Cujus præſentia ſcitur ex rubore majori corporis, & calore magno, reliquiſque ſignis, quæ §. 106 n. enumerata fuerunt. Calor autem magnus in plethoricis adeſt, quia reſiſtentia cordi aucta, attritus pariter augetur; & quia rubra ſanguinis pars abundat, quæ calori per attritum concipiendo, & concepto diu retinendo, maxime idonea eſt, uti ad §. 675 dictum fuit.

Sola autem boni ſanguinis aucta copia plethora dicitur, non vero quodlibet humorum augmentum, uti ex *Galeno* in Commen-

men

Digitized by Google

mentar. §. 106. *a.* dictum fuit. Ubi autem humores copia quidem abundant, ſed tamen a nativa ſanorum fluidorum indole ſic degenerant, ut functiones lædunt, tunc vocatur cacochymia. Sic in virginum pallido dicto morbo turget corpus ſeroſis & mucoſis humoribus, & moles movenda ſic increſcit, ut fere ſuffocentur a minimo muſculari motu, quamvis boni ſanguinis parca copia in talibus corporibus adſit. Patet tamen & a tali cacochymia poſſe augeri reſiſtentias cordi, ob molis movendæ augmentum.

Quam maxime notandum eſt, non omnia noſtri corporis liquida perpetuo motu per vaſa ferri, ſed quædam eſſe, & ſæpe ſatis copioſa, quæ a ſanguine ſecreta, in cavis ad hanc rem factis, collecta, ſuis uſibus reſervantur, quibus niſi conſumantur, maxima aliquando copia accumulantur, & corpus gravant. Hoc imprimis in pinguedine verum eſt, cujus debita copia in corpore noſtro pulcherrimos uſus habet, ut tegat partes & muniat, illiſque flexilitatem & facilem mobilitatem conciliet & ſervet: unde omnibus muſculis pinguedo circumponitur non tantum, ſed & inter medias illorum fibras & fibrarum faſciculos ubique locatur. Dum autem mota muſculari quotidie exercetur corpus, atterentur collectum hoc oleum, & venas ingreditur, ſicque ſanguini mixtum per urinam, vel ſudores exit de corpore. Ubi autem quieſcunt animalia, vel non ſatis moventur, interimque pleno utuntur victu, accumulatur optimum illud pingue, & vicina omnia vaſa aucta ſua mole comprimit, & anguſtat: unde ſæpe in obeſis non adeo magna copia ſanguinis adeſt, uti docent pulſus ſæpe in his ſatis parvus, & anguſtæ venæ. Quando autem, per febrim agitatis humoribus, & aucto calore, ſolvitur accumulatum illud pingue, venas ingreditur, & cum ſanguine ad cor defertur, unde moles movendorum ſubito increſcit, & ſæpe tanta plethora oritur, ut vaſa rumpantur, & effuſis humoribus cita mors ſequatur. Unde & merito §. 587 ſtagnantium agitatio inter febris effectus numerabatur. Si enim obeſus homo febre acuta continua laboraverit per quatuordecim dies, quandoque dimidium ponderis ſui perdit: quæ jactura ponderis pro maxima parte a diſſipato hoc pingui per febrim pendet: obeſi enim a talibus morbis reſurgentes penitus macilenti apparent. Patet ergo quantum moles movendorum augeri poſſit, ſoluta per febrim pinguedine. Quanta autem inde in morborum curatione naſcatur difficultas, poſtea ad §. 693. dicetur.

Præcipuum autem ſignum nimiæ molis movendorum eſt, ſi pulſus arteriæ velox & magnus ſit, ſimulque venæ inflatæ quaſi turgeant; tunc enim novimus, omnia vaſa ſanguinea pleniſſima eſſe. Poſſunt enim arteriarum pulſus veloces & magni ſatis eſſe, dum tamen non ſit aucta copia liquidi movendi, ſi nempe per arteriarum finer inflammatoria denſitate ſpiſſus ſanguis tranſeat difficilius: ſed tunc venæ depleantur quia minus recipiunt, & omnis fere ſanguis in arteriis accumulatur, uti in cadaveribus illorum, qui morbis acutis inflammatoriis perierunt, obſervatum ſæpius fuit. Contra in morbis languidis ſæpe in venis, facilius diſtendendis, accumulantur humores, dum interim minor eorundem copia per arterias fluit. Ubi autem vaſa arterioſa & venoſa ſimul turgent, novimus certo, molem movendorum auctam eſſe. Ut autem eodem tempore major liquidorum copia per eadem numero vaſa tranſeat, debet neceſſario augeri liquidi motus celeritas, adeoque in hoc caſu ſimul aderit & pulſus velocitas. Notandum tamen, in ſumma plethora, ob nimiam molem movendorum ſuffocatum fere omni motu, & calorem & pulſus anctam velocitatem vix obſervari, adeoque tunc hujus ſigni abſentia quos falli poſſit. Memorabile hujus rei exemplum habetur apud *Sydenhamum* (*In Schedula monitoria de novæ febris ingreſſu p. 683.*), cujus & alia occaſione in Commentar. §. 590. memini. Juvenis acuta febre decumbens animam fere agere videbatur, calor tamen adeo moderatus in extremis corporis partibus percipiebatur, ut adſtantes omnes illum febricitare non crederent. Seognante autem aperta vena paulo copioſius educto, tanta febris emicuit, qua vehementiorem ſe nondum vidiſſe fatetur *Sydenhamus*, & quæ tertiæ vel quartæ venæ ſectioni tantum ceſſit.

fit. Verum talis motus ſanguinis ſuffocatio in ſummo tantum gradu plethoræ adeſt, quæ ſuis ſignis a perito Medico facile cognoſcitur.

§. 682. **V**Aſorum paucitas ex hiſtoria obſtructionis (107. ad 124.), vel vulnerum (145. ad 331.), colligitur.

Quando vaſa immeabili humore ſic obſtructa ſunt, ut nihil tranſmittere poſſint, tunc diſtenta manent ante locum obſtructum, ab impetu vitali liquidi vas obſtructum urgente, illa vero pars liquidi, quæ pone obſtructum locum hæret, tranſit in venas, adeoque tota illa vaſis longitudo, quæ inter obſtructum locum & venam eſt, vacua manebit. Si ergo hoc in pluribus vaſis corporis factum fuerit, minuetur canalium tranſmittentium numerus, dum interim manet eadem moles liquidi moventis, augebitur ergo reſiſtentia ſanguini ex corde pellendo, & liquida per apertos adhuc canales celerius moveri debebunt, quamdiu durat circulatorius humorum per vaſa motus. Patet autem facile, & reſiſtentiam, & celeritatem, ab hac cauſa ortas, notabilem tantum effectum habere poſſe, ſi numerus vaſorum imperviorum comparatus cum reliquis vaſis apertis inſignem differentiam facere poſſit. Videantur illa, quæ in *Capitulo de obſtructione*, & imprimis in Commentariis §. 120. de hac re dicta fuerunt, uti etiam illa, quæ in Commentariis §. 382. & de Inflammationis effectibus habentur. Facile autem patet, idem obtinere, dum per vulnera magnus canalium numerus deſtruitur, præſertim ubi per exſtirpationem demutilatis artubus magna corporis pars tollitur, uti ad § 474. demonſtratum fuit, tunc plethoræ affectus ſæpe ſequi.

§. 683. **A**Nguſtia vaſorum intelligitur conſpectu, tactu, cognita temperie ſicca, ad parva motus augmenta magno augmento caloris.

Plurimis in locis noſtri corporis vaſa conſpicua apparent, unde & de illorum aucta vel minuta capacitate ex conſpectu judicare poſſumus. Venæ enim, ſatis magnæ etiam, in ſuperficie corporis ponuntur, & in labiis, ore interno, adnata oculi &c. arterioſa vaſa, quamvis minora, oculis patent. Majores autem arteriæ tutius reconduntur. Imprimis autem de vaſorum minuta capacitate judicamus, ex decreſcente partium conſpicuarum rubedine: maxima enim molis corporis noſtri pars a fluidis, vaſa diſtendentibus, pendet; hinc ſimulac vaſa anguſtantur, contrahuntur omnia: in ſubito & ſummo terrore videmus faciem mira modo mutari, contrahi genas, pallere labia & oculos, ſic anguſtatis vaſis, ut ſanguinem rubrum, quem naturaliter tranſmittere ſolebant, non admittant amplius. Sed & tactu majorem minoremve arteriarum capacitatem pluribus in corporis locis diſtinguere poſſumus: ubi nempe majores arteriæ verſus corporis ſuperficiem magis accedunt, imprimis ſi oſſibus incumbunt, uti in carpo & temporibus, ubi evidentiſſime arteriarum pulſus diſtinguitur. Cum autem vaſorum noſtrorum capacitas menſuretur ratione compoſita ex ratione directa impetus liquidi impulſi, & ratione inverſa reſiſtentiæ laterum (vide § 26), patet, anguſtari vaſa noſtra poſſe, ſi decreſcat vis impellens liquida in vaſa, vel augeatur laterum vaſorum robur, quo ſe contrahunt. Prior cauſa anguſtiæ vaſorum cognoſcitur ſignis debilitati cordis; poſterior vero illis, quæ auctam vaſorum noſtrorum elaſticitatem comitantur. Si enim manente eadem copia liquidi movendi anguſtiora vaſa redduntur, anxietas, cordis palpitatio &c. ſtatim adſunt, uti in ſummo terrore perculſis obſervatur ſemper. De poſteriori autem anguſtiæ vaſorum cauſa hic imprimis agitur, quando nempe aucta laterum vaſorum contractione eorundem cava minuuntur, id eſt, quando ſolidæ corporis partes liquidis prævalent, tuncque adeſſe dicitur temperies ſicca, quam major calor plerumque comitatur, uti & ſemper macies (*Herm. Boerh. Inſtit. § 899.*). Unde etiam intelligitur, quare macilenti & ſiccæ temperiei homines magis caleant ſæpe repletis, & externum aeris frigus facilius, cæteris paribus, ferant. Ubi autem vaſa anguſta ſunt, ſimulac augetur circulationis velocitas, cum cedere tam facile

non

non poſſint vaſa dilatari, ſummus attritus debet fieri liquidorum ad latera vaſorum, adeoque & magnum caloris augmentum: dum enim eodem tempore ſpatio major ſanguinis copia in arterias urgetur, ſi illæ anguſtæ fuerint, nec facile dilatabiles, debebit omnis ille ſanguis aucta celeritate per illas moveri & transpelli in venas, adeoque & augebitur attritus. Patet inde ratio, quare in phthiſicis, dum febricula illos depaſcens ab aſſumto cibo increſcit, tantum augmentum caloris fiat, quia in macilentiſſimis illis corporibus ſumma vaſorum anguſtia fit, hinc a liquidis transmittendis copia vel velocitate auctis ideo attritus immaniter augetur, unde calor & parvus arteriarum pulſus in his obſervatur. Simul etiam patet alia ratio, quare denſis & exercitatis corporibus adeo funeſti ſint morbi acuti & inflammatorii (vide Commentaria § 386 & 588). In illis enim rigida & anguſtiora vaſa a motus circulatorii augmento ſtatim magnum calorem producunt, a quo liquidiſſimorum diſſipatio, & reſiduæ maſſæ in materiem immeabilem & irreſolubilem mutatio cum producantur (vide § 689), inflammatio augetur, & paſſim ejus affectus brevi ſequuntur.

§. 684. Immeabilitas canalium, qua ſuæ dilatationi valde reſiſtunt, cognoſcitur ex omni ſigno rigiditatis fibrarum, vaſorum, viſcerum (32. 33. 34. 50. 51. 52. 53).

Anguſtia canalium, quatenus inter caloris cauſas numeratur, ſemper ſupponit illorum immeabilitatem, qua ſuæ dilatationi reſiſtunt. Illa enim vaſorum anguſtatio, quæ a minuta copia vel impetu liquidi illa diſtendentis fit, hic non conſideratur, cum a tali anguſtia calor non producatur, quia per illam attritus augeri nequit. Verum hæc immobilitas canalium a majori cohæſione partium firmarum pendet, de cujus ſignis & cauſis nomine rigiditatis in tantum actum fuit.

§. 685. A Tot cauſis proximis (674. ad 685.) pendet ergo caloris febrilis, quarum rurſum infinitæ numero & varietate aliæ remotiores eſſe poſſunt.

Ordine jam enarratæ ſunt cauſæ proximæ caloris febrilis, & in varias ſpecies diſtinctæ, ut poſtea ſingularum curatio tradi poſſit, patuitque illas, licet diverſæ fuerint, in eo tamen conſpirare omnes, quod violentiorem partium fluidarum in ſe mutuo, & in vaſa, & vaſorum in illas attritum faciant. Verum hæ cauſæ caloris proximæ iterum alias cauſas pro ſuis cauſis proximis agnoſcunt, quæ reſpectu caloris febrilis ſunt tantum cauſæ remotæ. Ingens illarum numerus & infinita fere varietas eſt, adeoque nullum uſum daret illarum recenſio, cum ad calorem febrilem tollendum ſufficiat cauſæ proximæ illius ablatio, atque hac bene intellecta facilis ſit inveſtigatio cauſarum remotiorum, ſi quandoque & illarum cognitio requiratur. Sic v. g. moles movendorum aucta inter cauſas caloris febrilis numerata fuit, cujus variæ cauſæ eſſe poſſunt, prout vel a plethora, vel a diverſis cacochymiæ ſpeciebus, vel a ſtagnantibus in motum deductis, ortum habet. In cura tamen caloris febrilis ab hac cauſa nati ſufficit molem movendorum minuere, licet ad cauſas remotas plethoræ vel cacochymiæ non reſpiciatur. Idem etiam de denſitate ſanguinis, velocitate &c. verum eſt. Patuit ſimul ex hactenus dictis, cauſas caloris febrilis, quatenus in fluidis hærent, reduci ad auctam fluidorum copiam, majorem velocitatem motus eorundem per vaſa, & majorem denſitatem: in ſolidis vero partibus hæ cauſæ pendent a minuto numero canalium transmittentium, dum manet eadem copia liquidi transmittendi, majori eorundem anguſtia, & immobilitate, per quam dilatationi ſuæ a fluidis impulſis reſiſtunt. Simul etiam patet, vana eſſe, quæ de putrefactione, fermentatione, afferveſcentia, & ſimilibus, tanquam calorem febrilem producentibus cauſis, dicta fuerunt apud Auctores. Si enim v. g. a putredine hic calor naſceretur, cadaver, (uti optime monuit *Helmontius* (*De Febribus cap.* 1. *pag.* 741. *Num.* 24. *&c.*), calere

poſſet

poſt mortem, & febris tanquam ardentius quam dum viveret; eo quod eadem numero materia, uſque abſque ullo adventu, etiamnum perſiſtet in cadavere: cumque non ſupponant calidam, propter putredinis calorem, magiſque ſit putrida per mortem, ut & potentius a morte putrefactione, pluresque afficiet partes ſibi conterminatas, quam dum viveret: adeo et ... plus æqualiter caleret poſt mortem, quam in vita. At ſane hic error prodiit. Nam febres, quæ vivum calefecit, ſtatim cum vita ceſſat, omniſque calor cum vita exſpirat. Unde concluſit, quod, *quidquid in ſano edit actiones ſanas, id ipſum in morbo edit actiones vitiatas.* Cum ergo calor in ſanis hominibus ob attritu fluidorum ad vaſa, ad ſe mutuo, & vaſorum ad illa, pendeat, augmentum caloris ſani in febricitantibus eidem cauſæ, ſed validiori, jure tribuitur. Unde etiam & calefacientia dicta remedia non faciunt majorem calorem, dum corpori applicantur, quia ipſa plus caloris habent in ſe, illumque corpori noſtro communicant, verum quia efficaci ſtimulo fluidorum per vaſa motum augent, ergo & attritum. Acerrimum enim piper, ignitum illud cinnamomi oleum, & ſimilia, thermometro explorata, aeris ambientis calorem habent, & quamvis maxima copia cadaveri applicata fuerint, nullum calorem producent.

§. 686. Poteſt vero increſcere ex incremento unius harum cauſarum ſolitario, tumque ſe habet augmentum caloris, ut augmentum cauſæ.

Cum ergo cauſæ caloris febrilis in abſtracto concipi poſſint, atque una ex illis adeſſe poſſit ſola, licet reliquæ abſint, patet, & effectum ſequi debere cauſæ talis ſolitariæ augmentum, cum omnis effectus proportionalis ſit cauſæ, unde producitur. Si ergo denſitas ſanguinis ſupponatur dupla eſſe in homine febricitante, pari ratione & increſcet caloris augmentum ab hac cauſa natum, atque idem de reliquis cauſis, ſingulatim conſideratis, verum erit, uti facile patet. Raro tamen cauſæ ſingulæ caloris febrilis ſolæ diu manent, nam denſitate aucta, v. g., ob diſſipationem pergreſſam tenuioris partis ſanguinis, brevi in ultimis arteriis hærebunt intranſibiles moleculæ, adeoque augebitur reſiſtentia ſanguini per vaſa fluenti, ergo & caloris augmentum ob auctam reſiſtentiam fiet. Sic etiam velocitate aucta, brevi ſequetur major denſitas, uti in Commentariis §. 100 demonſtratum fuit. Verum notandum videtur, quod in hac computatione non ſit augmentum caloris ſemper in eadem ratione ac eſt augmentum cauſæ talis ſingularis, ſed uti ſunt augmenta hæc ad ſe mutuo, ita videtur eſſe exceſſus caloris ab hac cauſa geniti ſupra naturalem hominis calorem. In exemplo res forte melius patebit. Si celeritas ſanguinis dupla foret, dum in febricitante bis pulſat arteria illo tempore, quo ſemel tantum pulſat in ſano, non ideo duplo major adeſſet calor, quia præter velocitatem motus & aliæ cauſæ conſpirant ad calorem ſanum producendum, ſanguinis nempe denſitas, elaſticitas, canalium robur, anguſtia &c. quæ, aucta velocitate, non eadem ratione augentur ſemper. Imo patet evidenter, aucta celeritate motus ſanguinis, non ſequi tamen in caloris augmentum, quod corpori intolerabile foret, & mortem brevi faceret. Si enim calor, qui in homine ſano nonageſimum gradum thermometri Fahrenheitiani ſuperat, duplo major fieret, adeo 180 gradum ejuſdem thermometri excederet, ſanguis, ejuſque ſerum, coagularentur in vaſis, adeoque ceſſaret omnis motus, interim tamen obſervamus in febricitantibus, vel & valido curſu exercitatis hominibus, majus adhuc velocitatis incrementum. Verum in computandis augmentis caloris ab incremento cauſæ ſingularis hoc videtur obtinere, quod ille exceſſus caloris ſupra calorem ſanum, qui fit a duplicata celeritate motus ſanguinis, ſit ad ſimilem caloris exceſſum, qui a triplicata celeritate naſcitur, ut unum ad duo, nempe in ſimili ratione, ac ſunt inter ſe exceſſus illi velocitatis. Verum de his proportionalibus inter ſe cauſarum ſingularium caloris & effectuum augmentis ſubtiliter quidem diſputari poterit, tamen ad uſus medicos caloris febrilis intenſitas varia melius cognoſcitur ex illis ſignis, de quibus ad §. 672. dictum fuit. Summa enim ſemper adeſt difficultas, ut determinetur incrementum cauſarum illarum

rum ſingularum, quæ calori augendo ſerviunt. Velocitatem quidem auctam ex ictuum cordis numero, collato cum magnitudine pulſuum, utcunque diſtinguere novimus. verum quo gradu aucta fuerit ſanguinis denſitas, inertia vel moles liquidi movendi, & canalium elaſticitas, quamnam proportionem habuerint vaſa impervia facta in morbis ad illa, quæ aperta manent &c. quis dixerit? Quis diſtinguere poterit, quantum ad calorem generandum faciat denſitas ſanguinis, quantum motus velocitas, quantum reſiſtentia liquidi movendi &c.? Namque calorem ex omnibus illis cauſis concurrentibus diſtinguere poſſumus, quantum vero ſingulæ ad hunc effectum contribuant, credo, ignoramus. Præterea per calorem natum mutantur illæ cauſæ, quæ calorem producunt: molecularum enim ſanguinis volumen augetur per calorem, manente eadem maſſa, ideoque mutatur denſitas; canalium capacitas augetur per calorem genitum, adeoque hoc reſpectu minuitur reſiſtentia &c. Unde generaliter quidem affirmare poſſumus, auctis cauſis ſingularibus caloris, augeri eundem, cæteris iisdem manentibus, atque dum in abſtracto hæc conſiderantur, computatio iniri poſſet: verum in concreto, dum omnes cauſæ concurrunt, aliquid diſtincti inde elicere, arduum maxime foret, ſi non penitus impoſſibile.

§. 687. SI ſurſum duæ cauſæ increſcunt ſimul, habebit ſe auctus calor, ut productum incrementorum cauſarum, ſi multiplicentur per ſe mutuo.

§. 688. QUi idem calculus in cæteris obtinere poteſt.

Si jam plures cauſæ increſcant ſimul, procul dubio augebitur calor: verum ob rationes modo expoſitas difficillime patent cognoſci proportionalia inde facta incrementorum. Hinc tamen intelligimus, quare dura & exercitata corpora, dum morbis acutis corripiuntur, tanto in diſcrimine verſentur. Rigida enim in his vaſa valide reſiſtunt, denſi humores majori vi in ſe mutuo & in vaſa incurrunt, ſemelque natum calorem diutius ſervant, dum ſimul per febrim augetur motus humorum velocitas. Unde patet efficaciſſimas cauſas concurrere, a quibus ingens calor naſcitur.

§. 689. CAlor auctus liquidiſſima diſſipat ex noſtro cruore, id eſt aquam, ſpiritus, ſales, olea ſubtiliſſima, reliquam maſſam ſiccat, denſat, concreſcere cogit in immeabilem, irreſolubilem materiem, ſolit, olea que expedit, exterunt, acriora reddit, exhalat, movet, hinc minima vaſa atterit, rumpit, fibras ſiccat, rigides, contractaſque reddit, hinc ſubito multos, celeres, periculoſos, lethales morbos producit, qui a priori facile deduci poſſunt.

Agendum jam eſt, de illis effectibus, qui a calore aucto obſervantur fieri tam in ſolidis quam in fluidis corporis humani partibus. Non autem hic adeo conſiderabimus, quid cauſæ calorem producentes efficiant, dum cauſæ caloris aucti dum agunt, ſimul plurime mutant in corpore, quatenus violentiorem partium fluidarum in ſe mutuo, in vaſe, & vaſorum in illa attritum producunt, cumque ille attritus auctus in calore febrili auctum motum circulatorium humorum per vaſa ſupponat, poſſunt de hic videri illa, quæ in Commentariis §. 100. circa hanc rem dicta fuerunt. Hoc loco tantum examinabimus, quid e majori copia ignis collecti in corpore fiat: patebit tamen effectus inde natos convenire quam plurimum cum illis, qui ab exceſſu motus circulatorii fiunt, atque etiam inter febris effectus §. 587. numerati fuerunt.

CALOR AUCTUS LIQUIDISSIMA DISSIPAT &c. Dum ſanguis ſaniſſimi hominis ad plethoræ prophylaxim de vena emittitur, frigida tempeſtate vaporem fundit manifeſtum, qui ſpeculo appoſito, vel alembico impoſito adhæreſcens aqueas guttas exhibet. Simul etiam ſanguis recens eductus odorem quaſi ſubinurinoſum dat, ſimilem illi, qui ex abdomine aperto vivi animalis exſpirat. Examine Chemico ſanguinis humani patet, leviſſimam & molliſſimam par-

tem ſanguinis eſſe aquam, quæ levi calore inde aſcendit; neque tamen pura hæc aqua eſt, ſed aliquid odoris in ſe habet, quod ab attenuatiſſimo oleo pendere videtur. Ob hunc autem uſum, et ſubtiliſſimam ſanguinis illam partem ſpiritum vocemus, quia & mobiliſſima eſt, & omnem oculorum aciem fugit. Immenſi tamen in ſingulis hominibus diverſa eſt, nares enim odoriſequi ſcrum inter millenos alios homines, hos eſſluvis præceptus, diſtinguere noverunt, & animalium veſtigia dum ſemel olfecerint, illa in ſuis latibulis detegere poſſunt inquirere dum eos viſadnlae terræ ſuperficiei incumbens adeo volatilia ex ſua natura inter effluvia revelat, & retinet, nimio aliquo evacuata. Calore ergo aucto, mobiliſſimam illam ſanguinis partem nimio diſſipari facile patet. Verum etiam & ſalia & olea, quamvis ad ſtatum inhalantium non pervenerint, diſſipantur de corpore, dum calor multum increvit. Sic videmus ſummis caloribus æſtivis quieſcentes etiam homines ſudoribus diffluere; qui dum in faciem colliſi, ut aliquando contingit, per labia diſtillant, ſaporem ſalſum manifeſte exhibent. Sed & indeſſo ſudoribus hominum pingui oleoſo flavo maculantur: & videmus in morbis acutis ebrioſis hominibus ingentem etiam pinguedinis copiam perire de corpore, licet exterius nunquam guttula quidem pinguis olei inveniatur, ſed totum hoc ſuo attenuatum, & cum ſalibus, ſimul unctoribus reddit, unitur in ſaponem formam, et neque miſceri poſſit, & non tum illa exire de corpore.

Reliquam maſſam ſiccat, denſat, concreſcere cogit in immeabilem, indiſſolubilem materiam. Diſſipata enim aquoſa, tenuiſſima, & mobiliſſima ſanguinis pars: hunc inſidium ſanguis, magna parte diluenti vehiculi orbus, quod interpoſitione ſuarum partium impediebat reliquarum adnationem, ſiccatur, denſior redditur, & in morbis inflammatoriis cremſa Unde & poſtea inter cauſas atrabiliariæ cacochymiæ recenſebitur (§. 193) omnia illud, quod mobiliora et poſſit in ſanguine. Verum & per calorem auctum ſanguis noſter, utcunque ſerum concreſcere poſſunt, absque magna jactura tenuiſſimæ partis. Nam ſerum ſanguinis, aquæ fervidæ immiſſum, coagulatur illico in albam opacam maſſam, licet in media aqua hæreat, imo & longe minori calore, quam eſt ebullientis aquæ, illud concreſcere novimus: & ubi centeſimum gradum thermometri Fahrenheitiani calor noſtri corporis excedere incipit, jam magnus concretionis a ſolo calore augmento metus eſt (*Herm. Boerh. Chem. T. 2. p. 553.*), dum tamen a diſſipatione ſubtiliſſimæ partis illa aptitudo ſimiliter concretionem plurimum augetur. Verum ſemel ſic per auctum calorem concretus ſanguis vel non omnino, vel ſaltem difficillime, reſolvi poteſt: unde nunc a tali ſanguinis coagulo inflammationes vix unquam reſolvendo curari poſſunt, nam ad hanc inflammationem maxime requiritur, ut cauſa obſtruens non nimis ſolidata fuerit (vide § 386). Ergo nimio ſane effectus caloris aucti in febribus numeratur illa concretio ſanguinis in materiam indiſſolubilem & immeabilem.

Salia oleaque exedit &c. Videmus enim in calidiſſimis morbis pingue corporis ſic ſolvi & attenuari, ut brevi tempore exeat de corpore, licet ex ſua natura odio iners ſit. Salia autem pariter acriora reddi & attenuari, docet urinæ mutatio, dum calor major corporis contrahatur; fit enim brevi magis rubicunda, ſalſa, & in calidiſſimis morbis fere jam alcalina & putrida. Unde etiam rubor urinæ procalore interna ſigno habetur, ut ad § 673. dictum fuit. Quantum autem magnus calor facere poſſit ad putredinem producendam, per quam olea & ſales ſanguinis noſtri attenuantur, moventur & acriores redduntur, dictum fuit in Commentariis §. 84. 5.

Hinc minima vaſa atterit, rumpit. Communi calor auctus ponat violentiorem attritum fluidorum ad vaſa, præter majorem vim infert vaſis. Si jam ſimul blanda fluidorum noſtrorum indoles incipiat mutari in majorem acrimoniam, ſummus metus eſt, ne aucto impetu, denſitate, & acrimonia fluidi tinnimitendi, vaſa rumpantur, & præcipue minima, quæ minus reſiſtere poſſint. Si enim cogitemus, in teneriorinis illis & pulpoſis corticis cerebri vaſculis hærere materiam, per calorem auctum

etiam immeabilem redditam, quam impetus vitalis liquidi e tergo urget, vel per hæc vaſcula rapido motu ferri fluida, ob ſales & olea ſanguinis per calorem acriora mutata, jam acriora reddita, an non debemus concludere, brevi deſtruenda eſſe hæc vaſcula, quæ tam parum firma ſunt etiam in robuſtiſſimo homine? Unde etiam caloris aucti noxæ lœſent ſæpiſſime primum apparent in functionibus læſis encephali, vel & pulmonis, quia tenerrima hic vaſcula ſunt, & rapidiſſimo impetu per pulmonem ſanguis defertur.

FIBRAS SICCAT, RIGIDAS, CONTRACTASQUE REDDIT. Cum enim calor liquidiſſima diſſipat, minuetur copia illius fluidi, quod naturali lege per minima corporis vaſcula fluere debet. Cum autem reliqua maſſa, orbata tenuiori & fluidiſſima parte, immeabilis hærere incipiat in majorum arteriarum ultimis anguſtiis, oritur obſtructio horum canalium, ergo minora vaſcula, quæ tenuius fluidum ab his arteriis recipere debebant, deplabuntur (vide Commentaria §. 120.), & nullo liquido amplius diſtenta horum vaſculorum latera contigua fiunt & accreſcunt ſæpe, unde toties immedicabilia mala, poſt morbos acutos ſolutos, tota vita manent. Omnia autem hæc augentur, dum vaſa majora obſtructa, & diſtenta, vicina minora comprimunt. Videmus evidentiſſime peſſimum hunc aucti caloris effectum in febribus ardentibus, tota enim cutis corporis arida & exſucca fit, lingua præ ſiccitate rigida penitus & contracta, fauces aridiſſimæ, oculi ob defectum lymphæ illos detergentis pulverulenti & ſicci appareant. Unde merito dixit *Hippocrates* (vide Commentaria § [illegible]) ex ſiccitate partes omnes, qui ex febre ardenti moriuntur.

HINC SUBITO MULTOS, CELERES &c. Si nunc omnes illi caloris affectus perpenduntur, patebit evidens ratio, quare plurimos & ſubito lethales morbos producere poſſit. Omnium enim functionum vitalium naturalium & animalium integritas ab expedito fluidorum motu per vaſa pendet. Sed per calorem auctum illa motus turbatur, vel & integre abolitur, ſive ruptis vaſis minoribus, ſive majoribus immeabili materie diſtentis & minora comprimentibus &c. hoc factum fuerit. Ubi ergo hæ noxæ nimii caloris contingunt talibus corporis partibus, a quibus vita pendet, cita mors ſequitur, & quidem dum unum ſubitiſſima, ſi immani caloris augmento ſtatim ſanguis coagulari incipiat: brevi enim illud in pulmonis anguſtiis hærebit, atque omnem ſanguinis tranſitum ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum impediet, adeoque acutiſſima & lethalis peripneumonia aderit. Idem fiet, ſi cerebelli fabrica vel deſtructa, vel immeabili humore ſic infarcta fuerit, ut vitalium ſpirituum per nervos ex cerebello in cor influxus impediatur. Patet ergo, quanta cura attendendum ſit ad hoc ſymptoma febrile, ut ſaltem tales eventus, imminente per auctum nimio calore, præcaveri poſſint. Quibus autem remediis calor febrilis mitigari poſſit, jam dicendum erit.

§. 690. EX his demum intelligi bene poteſt, quid requiratur ad mitigandum calorem, & quæ vera eo remedia ſpectent.

Cum ex hactenus dictis conſtet, quænam cauſæ ſint aucti caloris in febribus, & quam variæ illæ eſſe poſſint, patet, in curatione, quæ mitigando huic calori inſerviet, diſtinguendum ſollicite eſſe, a quanam cauſa calor productus fuerit, & an uni tantum, vel pluribus ſimul agentibus, attribui debeat, ſic enim habebitur indicatio, quæ docebit agenda; & ſimul demonſtrabit, quænam remedia obtinendo huic ſcopo conveniant. Singularum ergo cauſarum aucti caloris cura ſeorſim tradi debebit; tuncque hoc facto ſatis patebit, quid fieri debeat, ſi a pluribus cauſis ſimul junctis caloris incrementum pendeat.

§ 691. SI ſola velocitas aucta calorem faciat, remedio erit quidquid eam minuit. Quies muſcularis, & animi, miſſio ſanguinis, levis breviſque compreſſio venarum in artubus, frigidorum lenta & blanda applicatio interna atque externa, diacodiata prudenter aſſumpta, [illegible].

Ubi ergo nimia velocitas motus liquidorum per vaſa peccat, conveniunt illa, quæ hanc minuunt. Verum velocitas hæc a binis cauſis pendet, actione nempe cordis impellentis vi ſua muſculoſa ſanguinem in arterias, & deinde arteriarum a ſanguine, vi cordis in illas pulſo, diſtentarum contractione, qua ſanguinem movent illo tempore, dum cor eſt in diaſtole. Debent ergo minui illæ cauſæ, ut velocitas minor fiat. Sed ſi cordis actio debilitetur, pariter & minuetur arteriarum, ſe contrahentium, nixus in ſanguinem contentum, tam eo magis relaxentur arteriæ, quo plus dilatatæ fuerint: ergo talia requiruntur, quæ frequentiam & vim contractionis cordis imminuunt, uti demonſtratum fuit § 101 quando de curatione morborum agebatur, qui ab exceſſu ſolo motus circulatorii pendent. Sed patuit ex illis, quæ ad §. 574. dicta fuerunt, velociorem cordis contractionem pendere a citatiore influxu liquidi nervoſi in fibras muſculares cordis, & ſanguinis in vaſa & cava ejus, ſimulque conſtitit tunc, efficaciſſimam inter has eſſe illam, quæ auctam copiam & impetum ſanguinis venoſi, in cava cordis delati, ponit, cum per hanc ſolam, etiam poſt mortem, dum reliquæ cauſæ ceſſent, cordis motus reſuſcitari poſſit, & in homine vivente, per frictiones v. g. accelerato ſanguinis venoſi verſus cor motu, velocitas circulationis, & calor inde productus, pro lubitu fere augeri queant. Adeoque patet ratio, quare ad minuendam velocitatem requirantur

QUIES MUSCULORUM, ET ANIMI. Muſculi enim dum moventur, turgent, & vicinas ſibi venas comprimunt, adeoque ſanguinis venoſi motum verſus cor accelerant. Præterea muſculi, dum agunt, pallent, expreſſo omni ſanguine, qui ergo per venas citius redibit ad cor. Hæc eſt ratio, quare validis corporis motibus adeo acceleretur humorum per vaſa motus. Quantam autem efficaciam habeant animi motus validi in augenda hac velocitate, dictum fuit in Commentariis §. 99. atque in Commentariis § 104. & 609. 5. actum fuit de illis remediis, quæ animi motibus ſedandis efficaciſſima inveniuntur. Ideo veteres medici juſſerunt, ut morbis acutis decumbentes in loco tenebricoſo degerent, ab omni ſtrepitu remoti, ut ſic vitarentur omnia, quæ ſenſus externos & internos valide afficere poſſent.

MISSIO SANGUINIS. Poſſumus enim pro lubitu velocitatem etiam minuere ad animi deliquium uſque, tuncque omnia quieſcere incipiunt, & brevi ſequitur frigus. Ubi enim tantum caloris augmentum percipitur in homine febricitante, ut metui ſit, tenera ne vaſa brevi deſtruenda fore, vel ſanguinem, ejusque ſerum coagulatum iri in maſſam poſtea irreſolubilem, illis remediis, quæ lento gradu & ſenſim calorem minuunt, confidere non poſſumus, quia ſummum in mora diſcrimen adeſt: unde in tali caſu illico venæ ſectio inſtituenda eſt, & quidem ſatis larga, atque eadem repetenda eſt, ſi calor de novo iterum nimis increſcat. Minuitur enim ſic moles liquidi moventis, denſiſſima fluidorum noſtrorum pars, calori concipiendo & concepto retinendo aptiſſima, ſanguis ruber ſcilicet, tollitur de corpore, diluentis liquidi locus fit, & facilior ejus miſcela cum reliquo ſanguine, per nimium calorem jam ſpiſſiori, impetratur. Valeant ſic & illa, quæ de ſanguinis miſſione dicta fuerunt in Commentariis § 610. ubi de compeſcendo nimio febris impetu agebatur.

LEVIS BREVISQUE COMPRESSIO VENARUM IN ARTUBUS. Sic enim impeditur, ne ſanguis venoſus tanta copia & impetu in cor veniat, illudque in frequentiores & validiores contractiones irritet. Debet autem levis tantum compreſſio hæc eſſe per faſciam circumductam, ut majores trunci venoſi verſus exteriora locati anguſtentur, non tamen integre comprimantur, quia tunc & arteriæ, quæ in has venas evacuantur, ſe exonerare non poſſent, adeoque canalium perviorum numerus minueretur, unde caloris incrementum fieret (vide 688.) parum ergo prodeſſet illa caloris imminutio, quæ a retento in venis conſiſtente ſanguine fieret. Ubi autem modica talis compreſſio venarum in artubus fit, venæ infra locum preſſum magis dilatantur & tument, imo & totum membrum, ſi diutius duret hæc compreſſio, mole augebitur ob accumulata hic liquida. Quantum autem uſum ha-

beat

Digitized by Google

bet ſemi venarum in artubus compreſſio, ad minuendam velocitatem ſanguinis per vaſa moti, docent hæmorrhagiæ, quæ pulcherrime talibus ligaturis compeſci ſolent; dum ſic retinetur in artubus magna ſatis ſanguinis moles, atque ita minor preſſio fit in ſoluta vaſa, quæ tunc ſolent contrahi: & poſtea, ſenſim ſolutis his ligaturis, non tam facile per contracta jam hiantium vaſorum orificia ſanguis exit. Præſtat autem alternatim tum femoribus, tum brachiis, tales ligaturas circumponere, atque poſt dimidium horæ ſolvere, quam nimis diu relinquere in iiſdem partibus, ne ſuffocatio motus vitalis inde fiat: nam licet initio leniter adſtrictæ faſciæ fuerint, dum intumeſcunt partes ſuppoſitæ, nodum ligatura nimis urgeret, & non tantum anguſtaret venas, ſed illas integre comprimeret, imo & arterias, unde ſubita ſæpe gangræna fieri poſſet. Neque obſtat, quod in Commentar. in § 105 ad minuendam velocitatem motus circulatorii laudata fuerit venarum laxatio, nam illa ſimilem effectum habet, quatenus venæ laxiores redditæ facilius dilatantur, & plus ſanguinis ſic continent: quod idem leviter conſtrictis venis obtinetur. Præcipuum uſum habet talis venarum compreſſio ad calorem febrilem mitigandum, ubi poſt repetitas etiam venæ ſectiones nimius calor cognoſcitur & tanta jam copia ſanguinis ſubducta eſt de corpore, ut abſque diſcrimine hoc amplius fieri nequeat.

FRIGIDORUM LENTA ET BLANDA APPLICATIO INTERNA ATQUE EXTERNA. Conſtat experimentis, illa corpora, quæ ignem continent majore copia, quam ambientia fluida, vel corpora vicina, illum amittere, dum alia corpora minorem calorem habentia illis applicantur, & imprimis ſi fluidis frigidioribus circumfunduntur, atque ſæpius repetatur hæc immerſio: adeoque videtur & profutura frigidorum applicatio, tam interna quam externa, dum corpus nimio febrili calore æſtuat. Patebit tamen ſimul, ſummam cautelam requiri in horum applicatione: nam ſanguinis denſitas, & vaſorum conſtrictio, per frigida nimium applicata augentur, adeoque calorem producentis cauſæ inde incrementum capiunt; uti experiuntur illi, qui nivem manibus tractant, unde poſtea in partibus antea frigidiſſimis ingens calor ſequitur. Cum autem calorem febrilem validum ſanguinis viſciditas inflammatoria comitatur, vel ſaltem brevi ſequi ſoleat, ob diſſipationem partis fluidiſſimæ, & reliquæ maſſæ inſpiſſationem; ſummopere metuendum eſt, ne a ſubito tali refrigerio, conſtrictis vaſis & denſato ſanguine, peſſima mala fiant. Videantur illa, quæ in Commentar. § 640. de potu frigido in ſiti febrili dicta fuerunt, ubi pluribus de hac re dictum fuit. Præſtat ergo prius tepida, & parum minus calida quam corpus ſanum, applicare, atque ſenſim & per gradus ad frigidiora deſcendere, quam ſimul & ſemel gelidiſſima potus æſtuanti corpori ingerere, vel externe applicare: quod vix unquam ſine periculo fieri poſſe videtur, præcipue ſi inflammatio febrem comitetur. Accedit, quod aqua calida ſummum refrigerium efficere poſſit, dum vaſa laxat, ſanguinemque diluendo illius denſitatem minuit tollit, ſimulque caloris febrilis cauſas minuit. Summum tamen uſum habet aer, in quo verſatur æger, prudenter refrigeratus: quod imprimis fit, ſi non oneretur ſtragulis incumbentibus æger, ſed vel erectus ſedeat in ſedili, ſi vires ferant, vel modice tecto corpore ſupra lectum decumbat: dum interim, apertis feneſtris, aliquoties de die renovatur aer loci, in quo decumbit æger; vel ſi æſtivo tempore aer externus nimium calorem habeat, grata illi adduntur refrigerantia, quæ ad ſecundum numerum § 605. laudata fuerunt. Huc imprimis facit, ſi aquæ frigidæ in cubiculo ſparſæ exhalationibus repleatur aer; qui tunc majorem copiam aquæ habens, difficilius [illegible] ab atmoſphæra corporis noſtri calida, unde, cæteris paribus, ſic etiam homines in aere humido majus frigus ſentiunt, quam in ſicco. Simul etiam aeris humiditas prodeſt, quatenus ſitientium corpori, caloris nimii moleſtiam, temperent. Hinc juſſit Galenus (*Method. Med. l.* 10. *c.* 8. *tom.* 10. *p.* 234.), ut gratum aeri refrigerium concilietur, aquam frigidam de vaſe in vas transfundere, domum aqua, quæ prorſus frigida eſt, reſpergere, roſas plurimas humi ſpargere, aut vitium capreolos, ruborum ſummitates, rubi ramos &c. ſimulque cavere, ne

ne a turba ingredientium hominum domus cuſtodiret.

Diacodiata prudenter adhibita. Ubi, omnibus illis tentatis, nequit tamen nimia velocitas, eiuſ pulcherrime proſunt quam diacodiata nimium ſuum impetum compeſcentia, ut testatur Sydenhamus. In ſummo quidem morbo cum aſtutiorum minus tutum eſſe horum uſum docet, variis ſi ea ſtatim tunc jam morbo, & evacuantibus adhibitis, dentur, eorum profuiſſe ſemper teſtatur (Sydenham Sect. 2. c. 4. p. 82). Immenſus autem horum efficaciam expertus fuit in cura variolarum confluentium, & præcipue in periculoſiſſimo hocce morbo, ſi dum quando tota corporis ſuperficies pure, vel & ſæpe gangrænoſo ichore, ſcatet, quo reſorpto, lenta ſæpe febris accenditur, quæ, eſi aucta hac velocitate, acutio, vel ſudante liquido eorum, comprehenſum, ſæpe hoc ægrum ſtatim enecat; unde & ſolevat quique hoc dandum tale remedium tunc velut, & in promptu ſemper illud eſſe juſſit, ut ſtatim exhiberi poſſit, quoties præceps in hoc morbo incipientis ſtadio illud poſceret acceſſio. Et ſi perſeveraſſimum eſſe teſtatur, nonnullos ipſi notos ipſo periiſſe hoc morbo, quod hoc remedio deſtituti fuiſſent (ibid Diſſertat. Epiſtol. p 469). Dolis autem ſenſim & prudenter agende, & a leniſſimis paregoricis reſpondendum eſt, donec efficacius Medici voto reſpondeat.

Quæ autem dicta fuerunt, de febrili impetu moderando ſic, et nec nimium ſit, nec nimis tamen (v de § 609), hic etiam in comprehendo omnis febrili obſervenda, cum ſaluus vere intenſus febris impetus diverſum vix lem con illi ſoleat, ut ſtatim dictum ter ſ... adeo ſolus nimius non eo uſque minuendus eſt, ut æger omnes ſedeat, quam in ſanitate ſolebat, ſed potius paulum major calor relinquendus ſit, ne ſoluta tantis non ſit, ut liquidor in nimia diffluat, ſed vaſorum tamen motum deſtructio inde jure metui poſſit Rai onerhujes certo Commentariis paragraphi quali data fuerunt.

§. 692. Si a denſitate (678.), curentur iis, quæ velocitatem minuunt (691.) tum aquæ potu, & oxymelite, iiſque, quæ vaſa laxant.

Denſitas ſanguinis, ut ad § 678 dictum fuit, a vaſorum in fluida, horumque in vaſa, actione pendet; cum ergo, aucta velocitate motus humorum per vaſa, ſatis ſanguinem condenſantes validior, & intra datum tempus frequentior, agat, patet velocitatem illam minuendam eſſe, ut tollatur nimia ſanguinis denſitas jam præſens, & caveatur futura. Accedit, quod per hanc velocitatem auctam ſemper fiat jactura ſluidiſſimæ partis, adeoque reſiduum inſpiſſetur. Conducunt ergo omnia illa, quæ præcedenti paragrapho laudata fuerunt. Cum autem fluidiſſima & mobiliſſima ſanguinis noſtri pars tota fere aqua conſtat, optimum erit, copiam aquoſorum potuum ingerendo, reddere ſanguini illud, quod perierat. Quia vero ſanguinis moleculæ adeo et ob jacturam tenuiſſimæ partis, quæ ſua interpoſitione hanc cohæſionem impedit, non tam facile iterum dividi poſſunt ſola aquæ miſcela, imprimis ſi jam immeabilis ſequatur in vaſorum anguſtiis hæſerint, additur aquæ illis, quæ ſaponacea ſolvente vi hac concreta ſolvere valent, & ſimul omni putredini, ſemper metuendæ dum nimius calor adeſt, efficaciter reſiſtent. Oxymel hinc, tanti uſus apud Veteres Medicos in morborum acutorum curatione, adeo laudatur, uti & ſapæ ex ſambuci, ribeſiorum, mororum &c. ſucco cum ſaccharo parata, aqua diluta, ſi potantur, praeſtantiſſima proſunt, de quibus videantur illa, quæ in cura inflammationis § 398. dicta fuerunt, ubi agebatur de illis remedüs, per quas materiæ obſtruenti fluiditas conciliari poterat. Requiritur enim hic talis medela, quæ, abſque augmento velocitatis, ſolvere, & attenuare poſſit nimis denſum ſanguinem, ſimulque putredini reſiſtere, unde non omnia ſolventia conveniunt, & ſales alcalini fixi aut volatiles, vel ſapones ex his parati non adhibentur, quia & ſtimulo nocent, & in alcalinam naturam vergunt. Illa autem, quæ vaſa laxant, pariter conducunt, quia laxata vaſa minus agunt in contentos humores, & facilius cedunt liquidis impulſis: hinc minor metus eſt obſtructionis futuræ, & illa, quæ jam facta eſt, ſolvitur, dum laxata

xate vaſa tranſmittunt ſoluturi illud, quod impactum illorum anguſtiis hæret, unde & ſimul per lacentis minuitur reſiſtentia, quæ ab anguſtia vel immobilitate canalium oritur, & inter talis cauſas § 686 recenſita fuit. Aqua tolida potata, balneo, fomento, vapore applicata, ſummum laxans eſt, inprimis ſi cum farinoſis, aut emollientibus diluta, decocta fuerit. Unde decoctum hordei, vel avenæ cum oxymelle, emulſa ex ſeminibus farinoſis, decocta malvæ, althææ, & ſimilium omni ſæpe ſatisfaciunt, diluunt enim ratione aquæ, attinuant, & putredini reſiſtunt ob oxymel additum, & ſimul mollis glutine, copioſa aqua diluto, laxant vaſa.

§. 693. **M**oles movendorum in plethora facile ſuperatur (106. ζ) in cacochymia lenta & per vires evacuando, temperando, in ſolutis pinguibus, prius ſtagnantibus maxime diluta, tum aquoſa, acida, mellita, vitellis ovorum, ſaccharoſa ſaponacea ſunt, una cum evacuantibus aſſidue uſurpentur.

Quando in plethoricis nimia copia boni ſanguinis adeſt, facile hæc tolli poteſt ſanguinis miſſione, nam directe ſic evacuari potest illud quod nimia copia peccabat in corpore, & quidem pro lubitu, prout res poſtulat. Verum ſi abundans cacochymia molem movendorum augeret, ſimul & ſemel illam tollere, uti in plethora, non poſſumus, quia largo etiam ſanguinis miſſione facta, qui ſupereſſent in vaſis humores tamen a naturali ſanorum humorum indole degeneres manent, dum interim per hanc evacuationem tollitur pars ſanguinis boni, cujus copia in cacochymicis deficit, quamvis peccet nimia movendorum moles. Dum enim in pallida virgine tumens corpus inerti & mucoſo humore turget, pauculum tantum boni ſanguinis ſupereſt ſæpe, hinc per copioſas vel repetitas venæ ſectiones inſuperabilis poſtea languor ſequi poſſit. Ubi vero per validam febrim motis humoribus, & ſtagnantibus, quæ album illum corporis tumorem fecerant, in motum reductis, moles movendorum nimia increſcit, ſic et inde debilium eaſorum ruptura metuatur, tolli quidem debet diſtendentis liquidi pars, ſed lente & per vices evacuando, moderata venæ ſectione, vel purgantibus talibus, quæ motum non augent, neque multum ſolvunt humores bonos adhuc ſuperſtites, ſed gravantem nimia copia ſalmentio de corpore ſubducunt. In hoc enim caſu, licet copia major liquidorum fuerit in corpore, non tamen tantus calor inde naſcitur, quia rubra ſanguinis pars deficit, quæ caloris producendo, & productum diutius ſervando, aptiſſima eſt, uti in præcedentibus demonſtratum fuit. Omnium difficillimum eſt, ſi cacochymiæ junſta fuerit magna ſimul acrimonia, ut in ſcorbuto peſſimo, atra bile ſoluta & muco &c. ſummus enim metus eſt, ne diſtenta vaſa acribus humoribus, motis per febrem, rumpantur, eumque eorum humorum maſſa ſua inquinata fuerit, quantumcunque evacuando ſubducere, in reſiduo tamen manet eadem malignitas, quæ acri ſtimulo circulationis velocitatem augere continuo poſſit, unde acutiſſimæ febres excitantur, uti poſtea in ſcorbuti & melancholiæ hiſtoria dicendum erit. Requiritur ergo tunc præcipue, ut cognita per ſua ſigna acrimonia cacochymiæ prædominantis per oppoſita huic remedia corrigatur, quantum fieri poterit, & pendenti evacuatione ſubducatur de corpore abundans copia.

Nunquam tamen citius, nunquam ſere periculoſius, moles movendorum augetur, quam ubi in hominibus obeſis per febrem acutam ſoluta pinguedo, & per calorem auctum attenuata, ſanguini miſcetur. Conſtat enim tribuſcout obſervatis, per febrem a diam paucorum dierum ſpatio obeſum hominem torum macilentum reddi poſſe, imo, uti alia occaſione in Commentariis § 567 dictum fuit, amarit & calidit remedii excitata febre, nimia obeſitas ſæpe feliciter curatur. Verum ingens illa pinguedinis copia, poſtquam ſoluta eſt, venas ingreditur & ſanguini miſcetur, hinc nequidem audaciſſima venæ ſectione tantum tolli poteſt, quantum quotidie de ſoluto hoc pingui humoribus circulantibus permiſcetur. Unde etiam ſummæ plethoræ effectus quotidie renaſcuntur, & augentur hæc mala, quia in obeſis anguſta ſæpe

vaſa ſanguinea ſunt, quæ ergo illud augmentum molis adeo ſubitaneum ferre nequeunt. Obeſa enim animalia minus ſanguinis habere jam notavit *Ariſtoteles* (*Hiſt. Anim. Lib. 3 cap. 19. Tom. 2 pag. 257.*) Præterea, dum tanta copia ſolum pinguis gravatur ſanguis, inflammationes paſſim metuendæ ſunt, quia oleum illud difficilius tranſit per minima vaſa, & reliquorum humorum tranſitum impedit, ut videmus, dum a pinguibus, externe cuti applicatis, in multis hominibus ſtatim eryſipelas naſcitur. Si jam ſimul conſideremus, oleum illud rapido febrili motu & calore majori in rancidam acrimoniam peſſimam tendere, facile patet, quanta merito in tali caſu metuantur mala. Unde & applicari huc poteſt *Hippocratis* monitum, dicentis: *Natura admodum craſſis celerius moriuntur, quam graciles* (*Aphor. 44. Sect. 2. t. 9. p. 83.*) Indicatio ergo curatoria hic eſt, ut illud pingue tollatur, quantum fieri poterit, ocyſſime. Obſervamus autem in tali caſu, urinam uberrimam eſſe, ſpumeſcentem & totam ſaponaceam, ſudores ſæpe admodum olidos & fere pingues: hinc convenit largus aquoſorum potus, ut urinæ & ſudori vehiculum ſubminiſtretur; cum autem per urinas tantum illa copia olei exire poſſit, quæ ſalibus ſanguinis acrioribus per urinam eliminandis intime potuit miſceri, & ſic in ſaponem aqua ſolubilem mutari, hinc optimum erit una cum aquoſis talia ingerere, quæ oleum aquæ miſcibile reddant. Notum jam eſt, in ſaccharo & melle hanc vim obtinere, cum nativi ſapones ſint, & dum jam olea trita efficiant, ut aqua dilui poſſint. Vitelli ovorum idem præſtare valent, uti quotidiano in officinis uſu conſtat, dum ſperma ceti, terebinthina, & alia nativa balſama, vel & olea preſſa cum vitellis ovorum trita, in potionibus medicatis diluuntur: verum cum in febrili calore omnia putredinis futuræ metus ſit, vitellis ovorum parcius utimur, cum eam facile in peſſimam putredinem mutentur; & ſi adhibentur, acidorum copia addatur, ut corrigatur illa in putredinem inclinatio. Verum, et ſaccharum, & mel, vel talia parata remedia, effectum ſortiantur, debent ingenti copia dari, neque unciatim vel ad libram, & ultra, aqua diluta copioſa, addito ſimul aceto, hæc propinare nycthemeri ſpatio, ſolutaque tunc ſimul alvum ſolvere; quod hic adeo prodeſt. Syrupus florum violarum, de acetoſitate citri, rob ſambuci, ribeſiorum, oxymel ſimplex, & ſimilia tanti hinc uſus ſunt, ubi ſolutum pingue per febrem acutam plethoram illam oleoſam efficit. Cum autem nimia hæc plenitudo debeat imminui, ſimul requiruntur evacuantia; ſive per venæ ſectionem, pro re nata repetendam, dum vaſa ſanguinea non ſine rupturæ metu adeo diſtenduntur, ſive per alvi fluxum, quo ingens copia gravantis illius ſaburræ evacuari poterit, abſque tanta boni ſanguinis jactura, ac per repetitas & validas venæ ſectiones fit. Laudantur tunc imprimis talia, quæ leni ſtimulo verſus hæc loca alliciunt humores, neque interim motus circulatorii velocitatem augent, vel corpus multum turbent, uti ſunt cremor & cryſtalli tartari, ſal polychreſtus, nitrum, tamarindi, manna, rheum &c. quæ ſi ſimul cum melle aut ſaccharo, oleum aquæ miſcibile reddentibus, propinentur, incredibilem ſæpe copiam oleoſiſſimæ materiæ per alvum expellunt, inſigni cum levamine: atque in horum uſu pergendum eo uſque, donec minutus calor, & vaſorum, antea diſtentorum, ſenſibilis depletio doceant, molem movendorum ſatis minutam eſſe. Serum lactis ebutyrati, cum omni fere pingui careat, magna copia potatum pulcherrime prodeſt, & hoc ſolo in talibus morbis facile vita ſuſtentari poterit, licet nihil alterius cibi exhiberetur.

§. 694. Obſtructio caloris parens (682.) ex ratione obſtructionis (125. ad 144.) & oblatis vaſis in vulnere ſupervenientium malorum ſanatione, intelligitur.

Cum omnis obſtructio ſupponat impeditum tranſitum liquidi tranſmittendi per canalem (vide §. 107.), nata obſtructione augebitur reſiſtentia liquido ex corde per vaſa pellendo, adeoque hoc reſpectu obſtructio inter cauſas caloris febrilis numerari po-

poteſt. Verum de curatione obſtructionis, quatenus a vitio vaſorum tranſmittentium vel liquidi tranſmittendi, vel utriuſque pendet, plurima dicta ſunt *in Capitulo de obſtructione*, paragraphis hic citatis, unde deſumi poterunt illa, quæ huc ſpectant.

Ubi vero per vulnera, & imprimis poſt exſtirpationes majorum artuum, ingens numerus canalium periit, non eſt in artis poteſtate ſupplere hunc defectum: nihilque tunc aliud ſupereſt, quam minuere copiam liquidi tranſmittendi, ut ſic minuatur reſiſtentia, & nimia reliquorum vaſorum plenitudo tollatur, de qua re videantur illa, quæ ad §. 474. dicta fuerunt.

§. 695. AB anguſtia vaſorum ſi pendet (683.), requiritur horum dilatatio per laxantia (54.).

Vaſorum capacitas, uti dictum fuit in Commentariis § 683 a binis cauſis pendet quæ ſibi mutuo oppoſitæ ſunt; impetu nempe liquidi impulſi, per quem canalium latera ab axi recedunt, & reſiſtentia laterum, per quam reſiſtunt liquido impulſo. Poterunt ergo dilatari vaſa nimis anguſta, ſi liquidi impulſi impetus augeatur, vel ſi minuatur laterum reſiſtentia, uti etiam ſi utrumque ſimul fiat. Verum ſi augeretur impetus liquidi impulſi, increſceret calor, uti in præcedentibus demonſtratum fuit: adeoque nihil ſupereſt in hoc caſu, niſi ut minuatur laterum reſiſtentia, tunc enim manente quamvis eodem impetu liquidi impulſi, facilius cedent latera vaſorum; & dilatabuntur illorum cava. Omnium optime hoc obtinebitur laxantibus & emollientibus, & imprimis balneo vaporis, quo novimus ſolidiſſimas & duriſſimas animalium partes breve emolliri poſſe, ut fere diffluant. Simul etiam eadem hac methodo nimia ſiccitas, quæ vaſorum anguſtiam comitari ſolet (vide §. 683.) emendatur, dum laxatis venarum inhalantium oſculis aquoſus calidus vapor ſic facile intrat.

§. 696. QUibus iiſdem (54) tollitur calor ex nimia vaſorum rigiditate ortus.

Videantur illa, quæ de curatione nimiæ rigiditatis vaſorum & viſcerum in Commentariis §. 54. dicta fuerunt.

§. 697. QUoties autem exceſſus caloris ex combinatis oritur cauſis, toties remedia, hucusque deſcripta (690 ad 697.), combinata inter ſe valebunt.

Conſideravimus hactenus curam caloris febrilis, quatenus a ſingularibus cauſis productus fuerit, verum poſſunt plures ſimul ex illis cauſis concurrere, uti antea § 686. 687 vidimus: adeoque in tali caſu requiruntur remedia, quæ deſtructis caloris cauſis debellandis propriæ cognoſcuntur. Neque inde admodum intricata naſcetur indicatio curatoria, licet plures caloris febrilis cauſæ combinatæ fuerint, atque facile hæc omnia ex hactenus dictis intelliguntur. Una enim ſæpe & eadem medela pluribus ſimul caloris cauſis debellandis inſervire poterit. Sic v. g. ſanguinis miſſio prodeſt in aucta velocitate ſanguinis, ſimulque nimiam denſitatem minuit, & molem movendorum, atque in obſtructionis curatione ſæpe ſummum uſum habet &c. Denſitas nimia, anguſtia & rigiditas vaſorum laxantia requirunt &c. Adeoque facile poterit ex dictis inveniri, quænam agenda ſint in cura caloris febrilis, qui a combinatis cauſis pendet.

§. 698. EX tota hac doctrina Caloris (673 ad 698.) intelligi poteſt, cur febris calidiſſima ſit acuta, celeris, putrida, & in calore ſummo peſſima? Cur lecti, aeris clauſi, victus, medicamentorum calor adeo his noceant? Cur æſtus circa cor, & hypochondria, tam malus? Calor putrefacit: putredo facta ex ſe non caleſcit.

Ex illis autem, quæ de calore febrili dicta ſunt, plurima in morbis intelliguntur, quorum quædam enumerantur hac paragrapho.

Cura-

Cur febris calore maxime acuta, et eo febris, quæ velociter, & cum periculo, decurſum ſuum abſolvit, acuta dicitur (vide § 564.) Verum in omni febre, ubi ingens calor adeſt, magnum diſcrimen habetur, quia per calorem auctum liquidiſſima diſſipantur, & ſanguis ejusque ſerum in concretionem, vix reſolubilem, poſſunt cogi, ſimulque ſummus metus eſt, ne per vel eadem ſtricturam fluidorum ad vaſa, qui auctum calorem comitatur ſemper, tenerrimi canales deſtruantur, unde ſubita mors ſolet ſequi: adeoque & periculo & celeritate celeberrime febris cum prædite neceſſario ſit, merito ſemper acuta dicitur. Cum autem demonſtratum fuerit in Commentariis §. 689 calorem auctum ſales & olea expedire, attenuare, acriora reddere, exhalare, movere, patet evidens ratio, quare calidiſſima febris ſimul putrida ſit: modo enim dictæ ſalium & oleorum ſanguinis mutationes tantum obtinent, quando humores ejus jam in putredinem vergere incipiunt. Unde etiam in calidiſſimis febribus oris ſapor, bilis corruptæ, & ſæpe in liquamen oleoſum converſæ, per alvum fluxus, urinæ acres ſtercoroſæ ſæpe fœtida excretio, ſudor olidus &c. obſervantur. Ubi autem ſummus calor adeſt, adeoque omne ille peſſime male ſubito ſequetur, brevi actum erit de ita ægro: tunc quæ peſtifera dicitur, quæ primo morbi inſultu hominem tollit. Unde patet quare cum cura illico adhiberi debeant efficaciſſima remedia, dum ingens calor adeſt, quia ſæpe poſt paucas horas fruſtra adhiberentur etiam optima, dum jam deſtructa ſunt vaſa, vel humores ſic coagulati per calorem, ut tranſire nequeant per arteriarum extremos fines.

Cur lecti, aeris claudi &c. Corpus noſtrum calidius eſt aere communi ambiente, in quo vivimus, adeoque calor noſtri corporis minuitur, dum aer illud libere alluit. Si jam æger nimio calore æſtuans lecto coërceatur, & ſtragulis ſic tegatur, ut aer arceatur undique, totum corpus in calida, de ægri corpore exhalante, atmoſphæra hæret, & calor augetur, quæ deficit aeris affluentis refrigerium. Præterea in calidiſſimis morbis illud, quod exhalat de corpore ægrorum, ſæpe adeo infeſtum eſt, ut adſtantes male afficiat: quid ergo fiet ægris, qui dies noctesque putridis his exhalationibus immerſi quaſi manent, dum lecto coërcentur, ſtragulis tecti, & ſæpe adhuc magna cura adhibetur, ne novus aer facile ingredi poſſit locum, in quo ægri decumbunt? Demonſtravit autem ſummus philoſophus Hales (*Vegetable ſtaticks p. 270. & ſeq.*) aerem conſumi, & elaſticitatem ejus minui, dum ab animalibus inſpiratur, adeoque patet, quam male conſulatur ægris, calore febrili æſtuantibus, dum debita aeris renovatio, & gratum illud refrigerium, impediuntur. Perverſa hæc methodus impune invaluit, quia Medici quondam fuerunt in hac opinione, per ſudores tutiſſime febrilem materiam de corpore eliminari poſſe, atque ideo tepore lecti corpore omnem ſuperficiem fovendam ſemper voluerunt. Verum, uti optime demonſtravit *Sydenhamus*, in fine morbi cocta & ſubacta morbi materies, ſic quandoque expellitur, in morborum vero ſtatu, importune autem ſic expreſſis ſudoribus, liquidiſſima pars ſanguinis diſſipatur, & morbi ſemper in pejus ruunt. Unde huic torrenti ſe generoſe oppoſuit magnus ille vir, ſolus tunc fere, & teſtatur (*In Diſſertatione Epiſtolari p. 454. & aliis pluribus locis*), ſe venæ ſectione, aliiſque actis auxiliis, omnium febrilem impetum compeſcere non potuiſſe, ſi lecto incarcerarentur ægri, & ſtragulis obruerentur. Hinc juſſit, ut ſingulis diebus per aliquot horas in ſedili ſederent erecto corpore, vel, ſi hoc vetaret ſumma debilitas, ſaltem leviter tantum tecto corpore ſupra lectum decumberent. Sapiens vetuſtas pariter perniciosam hanc medendi methodum damnavit. Sic in cura febris ardentis dixit Celſus (*L. 3. cap. 7 pagina 134.*) *etiam ample conclave tenendus, quo multum & purum aerem trahere poſſit; neque multis veſtimentis ſtrangulandus, ſed admodum levibus tantum velandus eſt*. Simul autem facile apparet, quam damnoſum ſit, victu pleniore ex carnibus imprimis, vel & medicamentis ſtimulantibus, cardiacorum titulo toties laudatis, augere calorem, qui jam nimius adeſt. Veteres Medici in omnibus morbis acutis tenuiſſimum tantum victum &

& refrigerantem, & medicamenta ſimilia dederunt. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt, ubi de augendo vel compeſcendo febrili impetu in Commentariis § 610-611 agebatur.

CUR ÆSTUS CIRCA COR ET HYPOCHONDRIA TAM MALUS? Demonſtravit acutiſſimo ratiocinio Celeberrimus Martine (*Medical Eſſays Tom 3. pag 150*), ex menſurata proportione diametrorum arteriarum ad truncos unde oriuntur, & docuit experimentis confirmavit (*De ſimilibus animalibus & animalium calore p. 168*), *calorem in variis partibus corporis ſani, ab aëre externo non frigentibus, vel non modo mutatis, eſſe fere æqualem.* Imo et in ipſo corde viventis animalis, ubi caloris nativi fontem ſtatuebat veritas, major, quam alibi, calor deprehenditur (*Herm. Boerhaave Inſtitut. Med. § 169*). Sic ergo factum eſt, ut per hominum ſanum, ut ubique ſimili fere calore foveretur, eique idea merito pro optimo ſigno in morbis habuit *Hippocrates* (*In Prognoſt. Tom. 8. pag. 622. Et in Coac. Num. 492. ibidem pag. 880.*), ſi totum corpus æquabiliter calidum & molle eſſet; tunc enim novimus, liquores meabiles per vaſa pervia libere moveri. In illis vero locis, ubi major reſiſtentia liquidis per vaſa propulſis naſcitur, ſive vaſa ſic ad tranſmittendum, ſive vaſorum tranſmittentium, vel auctorum hoc fiat, augebitur attritus, adeoque & calor, uti in præcedentibus demonſtratum fuit. Summa ergo ratione ſtatuit *Hippocrates* (*Aphor. 29. Sect. 4. Tom. 9. pag. 191.*), calorem auctum in quodam loco corporis deſignare, morbi ſedem ibi fixam eſſe, dicens: *Et qua parte corporis ineſt calor, aut frigus, ibi morbus inhæret.* Frigus autem minorem attritum, adeoque circulationis motum defectum in parte affecta notat, calor autem contra auctas reſiſtentias in quibuſdam vaſis, & plerumque ſimul majorem velocitatem per vicina vaſa libera, deſignat, adeoque in utroque caſu e ſanitatis legibus corporis illa pars recedit. Ubi ergo æſtus circa cor & hypochondria percipitur, novimus, ab attritu vaſorum ad liquida naſci exſpectanda eſſe omnia illa mala in viſceribus hic locatis, quæ § 689. inter caloris effectus enumerata fuerunt. Verum pulmo hic locatus, per quem ſanguis libere tranſire debet, ut moveatur vita, & dum in hoc viſcere vel ſuſpirati per calorem humores in ultimis vaſorum anguſtiis immeabiles hærere incipiunt, vel per auctum fluidi tranſmittendi impetum tenere adeo vaſa rumpuntur, ſummum periculum imminet, uti nemo dubitet. In hypochondriis autem hepar & lien, ſimilia adeo viſcera, locantur, in quibus ſumma rupturæ metus eſt, dum calor major circa hæc loca auctum attritum indicat; unde iterum peſſima mala exſpectanda fuit. Hinc patet ratio, quare Veteres Medici, qui in morbis fallentibus ſemper conſiderare ſolebant hypochondria, & ex illorum tumore, dolore, calore, pulſu & c. tem eventum præſagire docebant, ſemper aliquid majus ſuſpicabantur, dum major circa hæc loca æſtus, quam in reliquo corpore percipiebatur. *Quæ in hypochondriis, refrigerata febre, ardores relinquuntur, tumor ſat, tum in ſudoribus, malum* (*Hippocrat. L. 1. Prorrhetic. Tom 8. pag. 705*). *In febribus circa ventrem æſtus vehementes, & [illegible] malum* (*Aphor. 65. Sect. 4. Tom. 9. pag. 176*). *Quod ſi caput & manus pedes que frigeant, ventre & lateribus calentibus, malum* (*In Prognoſt. T. 8. p. 622. Et in Coac. N. 492 ibidem p. 880*). Tunc enim novimus ſummas reſiſtentias hærere circa viſcera vitalia, neque ſanguinem amplius debita copia & impetu ad extremas corporis partes propelli. Ex his etiam intelligitur, quare ex ingenti capitis calore phrenitidem inſtantem prævideant Medici, uti poſtea § 727 dicetur.

CALOR PUTREFACIT? PUTREDO FACTA EX SE NON CALEFACIT. Febris naturam individuam in putredine ſtatuerunt Veteres Medici, & poſt illos plurimi ex recentioribus, uti in febrium hiſtoria generali dictum fuit. Inter illas vero cauſas, a quibus calor producebatur in febricitantibus, vel augebatur, qui jam aderat, numeravere & putrefactionem (*Galen. De Febribus L. 1. c. 4. Tom. 8. pag. 109.*). Specioſa videbatur hæc opinio, quia, dum putreſcunt vegetabilia, magnus calor naſcitur; imo & quandoque viva flamma erumpit, uti to-

toties funeſtis caſibus conſtitit, dum fœnum non ſatis ſiccum in acervos collectum, hinc putreſcens, incenditur. Crediderunt hinc multi, peſſimarum febrium totoſ calorem putrefactioni ut cauſæ, adſcribendum eſſe. Verum patebit, credo, examinanti, putredinem in noſtro corpore potius caloris effectum eſſe, non vero cauſam, imo putredinem natam non calefacere ſua vi propria dicta, ſed tantum quatenus per hanc augetur motus humorum per vaſa celeritas, adeoque & attritus, a quo calorem in noſtro corpore generari in præcedentibus probatum fuit. Calorem putreſcere antea in Commentariis §. 84. 5. dictum fuit, ubi etiam §. 100. ubi de effectu aucti motus ſanguinis per vaſa agebatur, quem ſemper calor major comitatur, imo abſque notabili calore nunquam putredo fit (*Herm. Boer. Chem.* T. 2. p. 292.) & hinc in intimo hyemali frigore incorrupta manent plurima diu, quæ æſtivis caloribus putreſcent brevi. Verum ubi putredo facta eſt, ceſſat ille calor, qui aderat, dum putredo fiebat. Dum vegetabilia humida in acervum congeſta putreſcunt, ingens calor naſcitur: ubi vero in putridum liquamen converſa ſunt, tunc ad temperiem aeris ambientis redeunt: adeoque patet, calorem quidem adeſſe & requiri, dum putredo fit: putredinem vero factam non calefacere ea ſe. Male ergo putredo in noſtro corpore haberetur pro caloris aucti cauſa proxima, cum potius illius effectus ſit. & ingens æſtus in febribus ſæpe obſervetur, antequam putredinis natæ ulla ſigna appareant. Præterea, ſi putredo calorem faceret, cadaver poſt mortem caleret tanto plus, quanto magis in putredinem tenderet, uti optime *Hermannus* (vide locum allegatum in Commentariis § 685.) ſcholæ ſuæ opinionem redarguens notavit. Dum valida phlegmone partem corporis obſidet, magnus calor in illa parte percipitur; ubi vero in gangrænam, vel & ſphacelum, phlegmone talis abit, corruptio peſſima ſequitur, verum abeſt calor, ſaceet in eliduum tabum diſſluunt partes ſic corruptæ. Ubi vero tabus ille gangrænoſus contiguis vaſis vitalibus receptus ſtimulo ſuo motus humorum velocitatem auget, fiet major calor in toto corpore, quamvis idem frigus in partibus jam emortuis maneat: adeoque illud caloris in corpore humano augmentum tunc minime agnoſcit putredinem pro cauſa proxima, ſed tantum pro cauſa remota, per quam accelerato humorum per vaſa motu augetur attritus, a quo calor pendet tanquam a cauſa ſua proxima. Si enim putredo facta ex ſe calorem faceret, in membro ſphacelato longe major, quam in reliquo corpore, deberet adeſſe.

§. 699 **Q**Uin ex eadem perſpicitur origo, natura, efficacia ſiccitatis, & curatio inde dirigitur, quæ potu, fotu, balneo, clyſmate, gargariſmate, ex aquoſis, ſubacidis, mellitis, laxantibus fit.

Siccitas inter effectus caloris febrilis numeratur, uti conſtitit ex dictis, quæ ad § 689. dicta fuerunt, atque ibidem demonſtratum fuit tam in fluidis, quam in ſolidis corporis partibus, ſiccitatem naſci dum nimius calor adeſt. Adeoque ex illis, quæ hactenus tradita fuerunt de calore febrili, poterit etiam intelligi ſiccitatis origo, ejusdemque natura & efficacia. Siccitas autem in fluidis noſtris adeſſe dicitur, quando diluentis vehiculi aquoſi debita copia deficit, unde reliquæ fluidorum partes coaleſcunt & adunantur in majores moleculas, quæ per ultimas vaſorum anguſtias tranſire nequeunt. In ſolidis vero partibus corporis adeſſe dicitur idem vitium, quando illæ defectu liquidi affluentis exareſcunt, rigidæ fiunt, & contrahuntur. Adeoque ſiccitas & in ſolidis & in fluidis partibus ſemper defectum liquidi, quod naturaliter adeſſe debebat, ſupponit. Siccitatem autem adeſſe novit Medicus, ſi partes illæ corporis noſtri, quæ naturaliter ſemper humidæ ſunt, aridæ appareant, quod ergo imprimis in externa corporis ſuperficie diſtingui poterit: & inde non ſine ratione concluditur, in internis pariter corporis partibus ſimile vitium obtinere. Cutis noſtra, tenuiſſimo halitu, ex arteriis exhalantibus expreſſo, ſemper fovetur, & laxatur, ſimulac illud deficit, exareſcit cutis, & ſqualida apparet ac durior, ut in ſe-

febre ardente ſiccitas omnino fere ſemper obſervatur. Nares internæ, lingua, gingivæ, palatum, fauces, & totum os internum in ſanis hominibus in omni puncto madent, oculi tenuiſſima lympha irrorantur, & dum illa deficit, pulverulenti & ſqualidi apparent. Si ergo in illis partibus, quas ſemper in morbis curandis ſollicite luſtrare ſolent prudentes Medici, humiditas naturalis deficiat, novimus ſiccitatem adeſſe; adeoque metuenda eſſe omnia illa mala, quæ ab humorum per minima vaſa impedito tranſitu pendent. Alia autem occaſione (§. 608. 5) etiam dictum fuit, quibus ſignis cognoſci poſſet liquidi per nimium motum febrilem diſſipatio, unde ſiccitas, atque ibi illa ſigna enumerata fuerunt.

Cum autem ſiccitas ſupponat fluidi, humores noſtros diluentis, penuriam, adeoque & humorum immeabilitatem & immanentiam concretionem, & minimorum vaſorum exſiccationem, dum ſolito humore non diluuntur, patet facile, quænam remedia curatio ſiccitatis requirat. Omni enim modo tunc conandum reddere humoribus illud, quod perierat, diluens nempe vehiculum, quod aquoſum pro maxima parte eſſe novimus: unde aqua potu, fomentis, balneis, clyſmatibus, gargariſmatibus ingeritur corpori, vel applicatur partibus illis, in quibus ſiccitas deprehenditur, atque eadem opera laxantur vaſcula, quæ per ſiccitatem contracta liquidis tranſmittendis omnem denegabant viam. Adduntur aquoſis farinoſa mollia, ut rigidæ ſiccitate partes emolliantur citius, & aqua, leni tali glutinoſo unita, quaſi magis hæreat partibus, neque tam cito diſſipetur de corpore. Cum autem ſiccitatem comitetur ſemper ſanguinis major tenacitas, adduntur mellita, fructuum horæorum ſucci, ſyrupi & ſapæ ex his confectæ, ut per hæc adnatam jam fluidorum moleculæ ſolvantur facilius, ſicque liber fluidorum meatibus per vaſa pervia motus reſtituatur: hoc enim facto, abeſt ſiccitas, & priſtina redibit corporis partibus omnibus humiditas. Cum autem ſiccitas calorem majorem ſoleat ſequi, atque calor ad putredinem diſponat, ſimul his adduntur acida, & temperantia illa, quæ ſanguinem ſolvunt & attenuant, uti ſunt acidi vegetabilium ſucci, vel & fermentati, vinum acidulum, acetum &c. Hac methodo optime tolli poterit ſiccitas, & ſimul emendabuntur illa vitia, quæ ſiccitatem comitari ſolent, vel ſequi.

DELIRIUM FEBRILE.

§. 700. Delirium eſt idearum ortus non reſpondens externis cauſis, ſed internæ cerebri diſpoſitioni, una cum judicio ex his ſequente, & animi affectu, motuque corporis inde ſequente: atque his quidem per gradus auctis, ſolitariis, vel combinatis, varia deliriorum genera fiunt.

Delirium, & *delirare* ſic dictum voluerunt Etymologi, quaſi a recto recedere, *lira* enim vocabatur foſſa recta, quæ in agris ducebatur, ut terræ uliginem reciperet, unde delirus dicebatur homo, quod a recto ordine & lira quaſi aberraret. Alii maluerunt vocabuli hujus originem ducere ἀπὸ τῶν λήρων quod λῆροι ſunt nugæ, ineptiæ, derivarunt.

Quando delirium ferox & perpetuum, a cerebro primario affecto cum febre acuta adeſt, tunc vocatur Phrenitis (vide § 771) hic autem loci tantum agitur de delirio, tanquam ſymptomate febrili, quod nec perpetuum ſemper eſt, & ſæpe abſque cerebri primaria affectione adeſſe obſervatur. Sic videre eſt multis hominibus contingere, ut in vigore valide paroxyſmi febris intermittentis delirent, finito vero paroxyſmo, illud delirium abeſt iterum. Tale malum diſtinxerunt a Phrenitide Medici, & ſummo quidem jure, tuncque ſimpliciter vocaverunt delirium. Veteres Græci hoc ſymptoma vocabant παρακοπὴ, παραφροσύνη &c.

Ut autem rite intelligatur, quid proprie dicatur *delirare*, ſequentia conſiderari merentur.

Idea vocatur res cogitata, & eſt imago

in

in mente percepta, alia hac, alia illo tempore. Quatenus vero idea in nobis fit a cauſis extra nos poſitis, videntur pendere a mutata ſuperficie nervi, per attactum moti objecti excitata (*Herm. Boerh. Inſtit.* § 565 568. *&c.*), ſic tamen ut illa mutatio libero nervo propagetur ad aliquem in cerebri medulla locum. Ultima autem hæc mutatio in cerebri medulla facta tam ſimplex videtur, ut vix indagari, multo minus explicari poſſit. Interim tamen ob hanc mutationem, qualiſcunque demum fuerit, oritur in intellectu percipiente cogitationis mutatio, quæ nihil repræſentat, quod eſt in actione objecti, vel paſſione organi, ſed tamen eandem actionem ejuſdem objecti in idem organum ſequitur ſemper eadem idea. Nexus enim ideæ cum illa mutatione medullæ cerebri non concipitur ullo modo, & a nemine explicatus fuit: experimentis tamen certiſſimis conſtat, eidem mutationi necti eandem cogitationis mutationem. Sic ſi millies videam circulum, toties habebo ideam circuli. Si ergo a quacunque demum cauſa, in corpore latente, nervi, ſpiritus, cerebri medulla, eodem modo afficiamur, ac ſi a cauſa externi, ultimam ſuperficiem nervoſam organorum ſentientium mutantibus, ideæ ſimiles excitabuntur. Hæc enim perceptio ideæ, quæ ex mutatione phyſica organi ſentientis intimi, ſive ſenſorii communis, a cauſa interna, vocatur imaginatio.

A tali enim mutatione ſenſorii communis, quæ fit abſque cauſis externis in ſenſuum organa agentibus, naſci in nobis ideas novimus, dum in ſomnis varia videmus, audimus, ratiocinamur, animi affectibus movemur &c. ſic ut nihil fere vigilantem hominem afficiat, quin & ſimile ſe quandoque offerat dormienti. Præterea invenimus in nobis hanc poteſtatem, ut poſſimus per voluntatem in ſenſorio communi retinere eum ſtatum, qui oritur ex actione diſtincta & vividi objecti: dicitur Attentio, cujus effectu idea diſtincta, clara, vivida, diu præſens habetur. Poſſumus etiam efficere, ut renaſcantur ideæ, ope objectorum in ſenſuum organa agentium perceptæ antea, licet non renovetur objectorum in ſenſus actio, docet Memoria. Poſſumus innobis excitare ideas tales, quales nunquam ante ope ſenſuum percepimus: ut dum v. g. chimæram noſtra imaginatione fingimus. Ex quibus omnibus patet, ab interna mutatione ſenſorii communis poſſe in nobis excitari ideas, abſque ulla ope cauſarum, quæ extra nos ſunt.

Delirare ergo dicitur homo, dum idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata præter voluntatis imperium. Obſervamus enim quandoque ægros, dum incipiunt delirare, horrenda phantaſmata obſervare, quæ adeo deteſtantur, ut omni voluntatis niſu delere conentur has ideas, nec poſſint tamen. Varii autem deliriorum gradus obſervantur: aliquando enim hæc mutatio a cauſa interna in ſenſorio communi facta tam levis eſt, ut minor ſit illis actionibus, quas impreſſerunt conſuetæ poteſtates rerum ſenſibus perceptarum, tuncque ideæ ſic natæ facile delentur, & cedunt illis, quæ ſenſuum perceptione oriuntur; hic quaſi primus delirii gradus habetur, dum æger ſe quoddam objectum ſenſibus percipere exiſtimans, mox tamen ab adſtantibus facile videat, ſe deceptum fuiſſe. Ubi vero hæc actio cauſæ internæ in ſenſorium commune tam valida eſt, ut vel æquet, vel & ſuperet, illam mutationem, quæ per ſenſuum organa fit, nulla ratione perſuaderi poterit æger, extra ſe talem cauſam non adeſſe, per quam hæ ideæ excitantur, imprimis ſi olim ſimiles ideæ ab objectis externis natæ fuerint: tunc enim firmiſſime credunt, tales cauſas externas renatas eſſe, & iraſcuntur amicis, qui negare audent talia, quæ ipſis adeo evidentia apparent. Diſtinxit hoc optime Celſus (*L. 3. c. 18. p. 148. 149.*), ubi de phrenitide agens dicit: *Phreneſis vero tum demum eſt, cum continua dementia eſſe incipit, cum æger, quamvis adhuc ſapiat, tamen quaſdam vanas imagines accipit: perfecta eſt, ubi mens illis imaginibus addicta eſt.* Si enim illa mutatio a cauſa interna latente in ſenſorio communi tam efficax fuerit, ut ſuperet effectus omnium aliarum cauſarum in ſenſorium commune agentium, tunc illa idea menti ſemper præſens manet, nec ullo ratiocinio poterit emendari. Tamen in miſeris illis in-

intimum illud mentis conſcium, & idearum quaſi fundus, manet æque bonum ac in aliis: nam ſi ſubitanei quid & improviſi ipſi accideret, pro momento bene reſpondent, paulo poſt, deleta vivida hac impreſſione, relabuntur in eandem imaginationem.

Verum ideas perceptas ſequitur judicium. Adeſt enim in nobis facultas plures ideas ſimul cogitandi, quæ vel eædem vel diverſæ videntur, & ſimplici intuitu intimum illud cogitans in nobis videt, an conveniant tales ideæ, an diverſæ a ſe invicem ſint, ſicque judicium factum eſt. Totum enim illud, quod in nobis judicium vocatur, pendet ab intimo illo cogitante contemplante ſuas ideas. Unde dum in delirante homine, a mutatione ſenſorii communis ab interna cauſa facta, naſcitur idea, atque illa comparatur cum ſimili idea, a cauſis externis in ſenſuum externorum organa agentibus olim orta, & per memoriam repræſentata, ſequitur judicium affirmans, ſimiles illas ideas a ſimilibus cauſis ortas fuiſſe, adeoque delirans firmiter tunc ſibi perſuaſum habet, talem cauſam extra ſe exiſtere, quæ olim in ſenſuum organa agens ſimilem ideam in mente excitaverat: ſi nempe æque vivida ſit illa impreſſio a cauſa interna, mutante ſenſorium commune, nata, ac ſuit illa, quæ antea per ſenſuum organa ab objectis externis ſiebat.

Ut autem alia occaſione (vide Commentaria § 104.) dictum fuit, quaſdam ideas comitatur illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili neceſſitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel deſtruat. Singulares illos animi motus, ab hoc grato, vel ingrato, ideas comitante, ortos, dixerunt animi affectus vel pathemata. Illos vero animi affectus ſequuntur & corporis motus, per quos conatur homo illud diſplicens removere vel deſtruere, illud placens retinere, hinc ubi delirantibus hominibus tales ideæ naſcuntur, quæ validos animi affectus excitant, de lecto exſiliunt, adſtantes lædunt, & ſummos corporis motus incredibili ſæpe vi & diu faciunt, ut vel fugiant, quæ nocitura credunt, vel arripiant talia, quæ expetunt. Hæ ſunt illæ deſipientiæ, quas ferinas, *θηριώδεας*, *Hippocrates* (*Prædiction. Lib.* I. *text.* 14. *Tom.* 8. *pag.* 715. *& alibi ſæpius.*) vocavit, dum nec ratio, nec timor, nec pericula abſterrent miſeros, quo minus ſibi ſæpe aliisque noceant.

Cum autem & ideæ perceptæ quandoque adiaphoræ ſint, ſive non habeant ſibi adjunctum illud placens vel diſplicens, poteſt & ſenſorium commune affectum eſſe in morbis, ut delirent ægri, quamvis nec animi affectus, nec validi corporis motus delirio comitentur. Talia videntur eſſe illa deliria, de quibus dixit *Hippocrates* (*Ibid. text.* 33. *pag.* 721.): *Tremulæ, obſcuræ, deſipientiæ, & ubi ægri continuo quaſi attrectando aliquid palpant* (hoc enim ſenſu vocabulum *Ψηλαφῶσιν* explicat *Galenus*) *valde phreniticæ.* In Commentario enim hujus loci monuit *Galenus* (*Ibid.*), plurimos homines, atque etiam Medicos aliquando errare, dum phreniticos non credunt ægros, niſi exſiliant de lecto vel vociferentur, ideoque merito vocem obſcuras has deſipientias, cum tamen peſſimi omnis ſæpe ſint, adeoque harum cognitio quam maxime ſit neceſſaria. Cum enim omne delirium pariat cerebri medulloſi affectionem morboſam, uti ſequenti dicetur paragrapho, patet & in tali caſu ingens periculum adeſſe, licet non adeo magni tumultus appareant.

Si autem a tali mutatione ſenſorii communis, a cauſa interna morboſa producta, naſcatur talis idea, cui ſimilis antea numquam in mente exſtiterat, tota mens hanc admiratur, & perturbatur. Sic epilepticis in ipſo paroxyſmi inſultu contingit habere ideas calorum, odorum, ſaporum &c quos ad nullos cognitos ſe referre poſſe teſtentur. Sic in ſomnis habemus aliquando ideas talium rerum, de quibus numquam antea cogitavimus: unde admodum probabile videtur, & in morbis ſimile quandoque contingere. An ſimile quid indicatur in *Coacis Prænotionibus* (*Numero* 68. *Tomo* 8. *pagina* 856.), ubi habetur: *In febribus mentis emotionem accidere, in eo qui voce privatus non eſt* (μὴ ἄφωνος) *perniciosum.* Dum ergo talis inſolita idea naſcitur, ho-

mo

mo quaſi attonitus ſtupet, & ubi in ſummo metu ſit, vox faucibus hæret. Memini me aliquoties talem delirii ſpeciem in morbis acutis obſervaſſe, ubi attoniti quaſi & taciturni jacebant ægri, dum interim vultus eorum exprimebant ſummam admirationem & metum, in pluribus non diu poſt horrendæ convulſiones ſequebantur. Si jam ſimul ſummum placens, vel ſummum diſplicens inſolitam talem ideam comitetur, ſatis apparet, quantæ turbæ exſpectandæ ſint.

Patet ergo varia deliriorum genera eſſe, prout vel ſimpliciter tantum naſcuntur ideæ ex mutata diſpoſitione cerebri a cauſis internis, diverſa iterum prout magis minusve valida impreſſione, quam faciunt tales ideæ. Dum judicium ex ideis ſic perceptis ſequitur, iterum aliud delirii genus habetur: ſi gratum, vel ingratum has ideas comitetur, ſolent naſci animi affectus magis vel minus impetuoſi, atque eoſdem ſequuntur plerumque tunc corporis quidam motus, unde iterum alia deliriorum diverſitas patet.

Cum autem animi affectus tantum imperium habeant, tam miris modis corpus mutare poſſint (vide Commentaria § 104.) apparet, diverſas omnino deliriorum ſequelas eſſe, prout hos illosve animi affectus excitaverint. Longe enim aliam mutationem corpori inducit ira, quam metus; gaudium quam triſtitia &c. Unde *Hippocrates* (*Aphor. 52. Sect. 5. Tom. 9. pag. 285*) jure dicit: *Quæ deliria cum riſu fiunt, tutiora; quæ cum ſtudio, periculoſiora.* Si jam delirantes inſidias ſuſpicentur, & omnem cibum & potum reſpuant, uti quandoque obſervatur, vel inani metu imminentium hoſtium omnem ſomnum caveant, patet ſatis, quanta mala in morbo jam fracto ſæpe corporibus exſpectanda ſint. Quod iterum in Coacis *Prænotionibus* (*Num.* 100. 18. p. 857.) habetur: *Deliria circa neceſſaria, peſſima.* Explicata jam delirii natura, & enumeratis præcipuis varietatibus, unde reliquæ intelligi facile poſſunt, indagandæ ſunt cauſæ, a quibus conſiſtit, per fidelia obſervata, delirium produci.

§. 701. POnit ergo ſemper cerebri medulloſi affectionem morboſam, quæ ab obſtructione quacunque, impedito influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum, violentiori velocitate, ſtagnatione, & pluribus ſane cauſis oriri poteſt, ad quas inveſtigandas ſerio incumbendum, ut fiat curatio.

Cum ergo in delirio mutetur interna cerebri diſpoſitio, ſicut inde naſcantur ideæ, quales in ſanis hominibus ab externis cauſis in ſenſuum organa agentibus fiunt, atque ab his ideis excitentur animi affectus, hos excitatos ſequantur valide ſæpe corporis motus, patet, debere hanc diſpoſitionem morboſam afficere illam partem corporis noſtri, a qua pendet perceptio iſtarum mutationum, quæ in nervis omnibus corporis ab objectis externis excitantur, & per quam partem, per nervos ad muſculos tendentes, excitentur motus. Verum conſtat directis experimentis, ad ſenſuum perceptionem, & motus muſculares exercitationem, requiri liberum commercium nervorum cum encephalo, unde originem ducunt: ſi enim ligatura vel alio quocunque modo intercipiatur hoc commercium, deficit ſenſus & motus in illis partibus corporis, ad quas nervi ligati deferuntur. Et cerebro compreſſo, v. g. ab effuſis humoribus intra cranium, omnes ſenſus & motus voluntarii delentur; uti in Vulnerum Capitis hiſtoria dictum fuit. Eſt ergo in cerebro locus, a quo nervi omnes, ſenſibus & motibus voluntariis perficiendis deſtinati, originem ſuam ducunt, & ad quem locum pertinentes mutationes illorum nervorum faciunt illas ideas, animi affectus, motus corporis &c. naſci: illum autem locum, quæcunque demum fuerit, vocare ſolent Medici ſenſorium commune, a quo mutabilitas cogitationum a mutato corpore, & viciſſim mutabilitas corporis a mutata cogitatione pendet. Cum autem omnes nervi, quantum huc uſque per Anatomen cognoſci potuit, in ſua origine & decurſu diſtincti ſint, neque cum adjacentibus aliis uniantur unquam, ſed maneant ſeparati; patet, ſenſorium commune eſſe congregationem omnium locorum in cerebro,

bro, unde fibræ medulloſæ, quæ nervorum propria dicendam ſubſtantiam conſtituunt, originem ſumunt ex corticali dicta cerebri ſubſtantia. Adeoque patet, delirium ſemper ponere cerebri medulloſi affectionem morboſam, quoniam in medulla cerebri ille locus eſt, unde idearum ortus pendet.

Cum autem conſtare videatur ex Phyſiologicis (*Herm. Boerh. Inſtitut. Medic.* § 284), totam medullam cerebri, ex vaſculoſa corticis compage (quæ per injectiones Ruyſchianas demonſtratur) oriundam, illi quæ, uti videtur, continuam, patere minimis continuatis vaſculis, quæ tenuiſſimum in toto corpore fluidum ferunt, patet, hic omnia illa vitia locum habere poſſe, quæ in majoribus vaſis, craſſiora fluida continentibus, obſervantur. Poterit enim & hic obſtructio locum habere, dum vi ab externa cauſa comprimente augebuntur tenerrima hæc vaſcula. Quidquid autem impedit influxum, transfluxum, & effluxum per cerebrum, poterit delirium producere, quia turbat ſecretionem & motum ſpirituum nervoſorum per nervos & medullam cerebri ipſam. Præterea videmus, in reliquis viſceribus requiri determinatum velocitatis impetum, quo fluida per vaſa, illorum ſubſtantiam conſtituentia, moventur, atque turbari viſcerum illorum functiones a nimis rapido vel lento motu. Idem ergo & in cerebro verum erit. Forte a ſola violatione velocitatis in febrium intermittentium ſummo vigore delirant multi, atque ideo ceſſat delirium in his, dum, declinante paroxyſmo, minuitur hæc velocitas. Omnes ergo cauſæ obſtructionis, & inflammationis, ejusque ſequelæ hic locum habent, omnia, quæ motum circulatorium nimis accelerant vel retardant, huc pariter facere poſſunt, quatenus nempe humorum motum per cerebrum expediunt, vel turbant. Adeoque patet e plurimis cauſis produci poſſe hoc malum.

Verum omnes illæ hactenus memoratæ cauſæ, e quibus cerebri medulloſi affectio morboſa pendet, unde delirium producatur, in ipſo cerebro hærent. Interim tamen ab aliis partibus corporis affectis poteſt ſic affici ſenſorium commune, ac ſi cauſa phyſica in ipſo cerebro præextitiſſet: cum tamen longe aliis in locis hæreat origo mali. Res hæc ſummi momenti in Praxi Medica eſt, uti ſtatim patet, adeoque ſeriam meretur conſiderationem.

Veteres Medici jam notaverunt ſigna futuri delirii ex mutationibus obſervatis in aliis corporis partibus. Sic *Hippocrates* dixit: *Quod ſi in hypochondrii pulſus quoque fuerit, perturbationem ſignificat vel delirium. Juxta ventrem in febre palpitationes mentis emotionem faciunt* (Coac. Prænot. n. 299 Tom. 8. pag. 869). Imo *Galenus* aperte dixerat (*De Sympt. cauſis l.* 1. *c.* 7. *T.* 7 *pag.* 60), *quod fiant epilepſiæ, cum comata, catalepſes, deliria, melancholiæ quibusdam ob ſtomachum imbecillum, conſentiente principio, quod in cerebro & nervis eſt.* Et alibi de ore ventriculi ſequentia habet (*Commentar.* 2. *in Hippocr. de victu morbor. acutor.* 11 *p.* 71) *At quædam* (*partes*) *quamvis propriis aff... ſitæ non ſint, ob generis tamen communitatem, vel quandam affectionis proprietatem, partis facultatem principia conſortio ſuo lædunt. Os igitur ventriculi, quem veteres ſtomachum ad ſympathiam ducit, ſyncopas infert, quam vero animalem propriæ appellatam, deliria vel convulſiones.* Quamvis natum a variis locis corporis læſis, & diffitiliſſime quidam, ſenſorium commune turbare poſſe conſtat ex illis, quæ in Vulnerum hiſtoria, uti etiam in Capitulis de Dolore & Convulſione dicta fuerunt (atque poſtea illud adhuc probabitur, ubi de Melancolia, Mania, Epilepſia &c. dicendum erit) tamen delirium, conſideratum tanquam ſymptoma febrile, frequentiſſime obſervatur adeſſe, dum circa præcordia mali origo hæret: quo ſublato, delirium tollitur, licet capiti nulla medela adhibeatur.

Præcordiorum autem vocabulum varia ſignificatione uſurpatum fuiſſe legitur. Sic *Præcordia non omnium exta vocavit in homine Plinius* (*Lib.* 30 *cap.* 5. *pagina* 736). Alibi vero dicit (*Lib.* 11 *c.* 37. *pagina* 285) *Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membrana, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenditur, quod græci appellaverunt phrenas.* Et patet ex illis, quæ hunc ſtatum ſequuntur, quod præcordiorum nomen diaphragmati tribuerit.

Plurimis tamen aliis in locis de præcordiorum durole & molliſie dicit, tanquam tactu obvys, adeoque & alias partes hoc nomine deſignavit. Et apud *Celſum* (*lib.* 3. *cap.* 20 *p.* 159 160. *& pluribus aliis locis*) præcordiarum dolorum, mollium, tumentium &c mentio fit, ſatisque patet, præcordia apud ipſum idem ſignificare, quod Hypochondria apud *Hippocratem* & reliquos Medicos Græcos veteres. Neque adeo tantum illas partes hoc nomine deſignaſſe, quæ ſub cartilaginibus coſtarum reconduntur, ſed ſimul omnia, quæ Epigaſtrio ſic dicto continentur. Unde hodie communi ſu atte uſu obtinet, præcordiorum nomine intelligere omnia illa, quæ hærent in illo ſpatio, quod inter diaphragma & planum perpendiculare, circa finem diaphragmatis in lumbis erectum, & abdomen bifariam ſic dividens, concipi poteſt, adeoque præcordia complectuntur eadem dicta, hypochondria, epigaſtrium.

Fidelis obſervatio morborum docuit, ſordes circa præcordia hærentes, ſive ex indigeſtili materia aſſumta & hic corrupta, ſive a contagio morboſo, vel e ſponte ſecretis liquidis, nec excretis tamen, ſed hic ſtagnantibus & corruptis, natas, turbare poſſe omnes actiones cerebri, deliria, furores & alia peſſima mala producere. Etiam apud *Hippocratem* (*De Affectionib. c.* 3. *Tom.* 7 *pag.* 622) hujus rei veſtigia inveniuntur: ipſam etiam Phrenitidem fieri dixit, *a bile, quando commota ad viſcera & ſeptum transverſum reſideat*. Quoniam efficaciam habeant quandoque medicamenta & venena in ipſum cerebrum, licet tantum in ventriculo hæreant, illisque excuſſis inde, ilico tollantur omnia mala, alia occaſione (vide Commentaria § 229. 9.) dictum fuit. *Helmontius*, dum ſimilia contingere vidiſſet ſæpius in morbis, nempe materialem cauſam morbi hærere in diſſito ſatis loco ab illa corporis parte, in qua effectus illius cauſæ morboſæ obſervabantur, vocabat illam poteſtatem, qua una pars affecta aliam diſtantem turbat, *actionem regiminis*, nova quidem, neque tamen adeo inepta, phraſi (*J. B. Helmont. in Capitulo* Ignota actio regiminis *p.* 368 *&c*). Hæc autem videtur fuiſſe hujus viri opinio, ſingulis fere partibus corporis noſtri ineſſe potentiam quandam, per quam in alias & diſtantes quidem, poſſunt agere, abſque contactu corporeo, ſic tamen, ut non in omnes ſingulæ imperium tale haberent, ſed tantum in quasdam. *Hæc eſt enim actio regiminis, ſive dependentia, quaquaverſum radians, penetransque, abſque colligatione læncenæ attamen nonniſi ad objectum proprium* (*ibid. pag.* 269. *n.* 38). Unde & paulo poſt dicit: *Regimen eſt, quo una pars patet alteri* (*ibid. p.* 270 *n.* 40). Sola autem experimenta demonſtrabant illam actionem regiminis unius partis in aliam, licet non adeo intelligeretur modus, quo illa actio fieret. Sic barba in viro generatur pubertatis tempore, dum ſemen fœcundum conficitur: in caſtratis barba deficit, in quibus & totus ſæpe corporis habitus, & animæ propenſiones mirum modo mutantur, per hos effectus, ablationem teſtium in caſtratis ſequentes demonſtrare voluit *Helmontius* actionem regiminis, quam teſtes habent. Uteri in ſequiori ſexu affectiones varias huc retulit, quæ nunc gulam, pulmonem, ventriculum &c. ſumma cum anxietate & miris ſæpe ſymptomatibus afficiunt, atque explosit ſcholarum opinionem, quæ a malignis vaporibus, ab utero ad has partes elatis, deducebant omnia hæc mala. Quin imo credidit, illam regiminis actionem poſſe conſiderari, tanquam vim, *quæ lucis inſtar totum corpus, vel objecta ſaltem ſua, afficit & diſponit, quæ a donum & finis ſibi a Creatore ſeminaliter implantatur* (*Ibidem pag.* 272. *Num.* 47). Niſi enim ex inſtituto Creatoris illa vis, quam actionem regiminis vocavit, limitaretur ad quasdam partes, cur barba in mento, & non in fronte, aut alibi ſuccreſcit? cum ſit teſtium univerſalis illud luminis effluvium per totum. Sufficiet Medicis per verum experimenta noviſſe mira illa imperia quarundam partium corporis in alias, licet forte, ſubtilibus diſputationibus non adeo indulgentes, ingenue fateantur, ſe non evidenter intelligere modum, quo hæc actio fiat. Actionem illam in diſſitas partes abſque ullo medio corporeo perfici voluit *Helmontius*, verum hoc probatu difficillimum foret. Omnes enim corporis partes ſic uniuntur

tue inter ſe, ut *Hippocrates* (*De locis in homine cap. 1. tom. 7. pag. 357.*) dixerit, *Principium corporis mihi quidem nullum videtur, ſed partes omnes pariter principium, omnesque finis. Deſcripto namque circulo, principium non invenitur. Eodemque toti morborum in toto corpore.* Et paulo poſt ſubjungit ſequentia maxime notanda: *Singulæ vero corporis partes, altera alteri, quam hæc vel illinc impetum fecerit (morbi) ſtatim morbum facit. Venter capiti, & caput carnibus ac ventri, & reliqua omnia eadem ratione, quemadmodum venter capiti, & caput carnibus ac ventri.* Legi meretur integrum hoc *Hippocratis* capitulum, ubi & plura alia pulcherrima habentur, quæ huc pertinent. patebit tunc, credo, *Helmontii* hancce opinionem non adeo novam habendam eſſe, licet aliis verbis hanc tradiderit, & miro modo hanc explicare conatus fuerit. Nec mirum eſt, Intelectuum illum virum plurima ex veteribus Medicis hauſiſſe, cum ipſe fateatur (*J. B. Helmont, in Capitulo ſtudia autor. p. 16. n. 15.*), ſe bis opera *Galeni*, ſemel *Hippocratem*, cujus Aphoriſmos fere memoriter didicerat, totum Avicennam, & tam Græcos, Arabes, quam Modernos forte ſexcentos ſerio & attente perlegiſſe non tantum, ſed & per locos communes annotaſſe, quidquid ſingulare in illis & calamo dignum videretur. Dicit quidem, pœnituiſſe inſumtis laboris atque annorum, dum collectam ſuppellectilem relegens ſuam cognoſceret egeſtatem. Verum admodum veroſimile videtur, non penitus deletam fuiſſe memoriam illorum, quæ legerat, quamvis poſtea ſolis meditationibus indulgeret ille, quæ ex Veteribus hauſerat, in ſuccum quaſi & ſanguinem converteret, aliis verbis enunciaret, & pro novis & inauditis traderet, inſcius forte, ſe primas horum omnium ideas ex Medicis Antiquis hauſiſſe, quibus ſemper iniquior ubique in ſuis operibus videtur.

Cum autem nervi per omnes & ſingulas partes corporis diſpergantur, omnes ab eadem origine, encephalo nempe, oriundi, omnibusque cum ſua origine liberum commercium ſit, & per nervos absque ullo notabili temporis intervallo illud impetum faciant (τὸ ἐνορμῶν *Hippocratis*) efficaci voluntate determinatum partes corporis, ab encephalo etiam remotiſſimas, moveat, & viciſſim mutatis per objecta externa nervis mutetur cogitatio alico, videtur admodum probabile eſſe, actionem illam regiminis, qua una corporis pars alteri quaſi imperat, pendere a nervis. Videtur ulterius confirmari hæc opinio, quia illud regimen in alias partes, & in ipſum etiam ſenſorium commune, maxime obſervatur in illis corporis locis, quæ plurimos nervos habent, & imprimis ubi locantur magni trunci nervoſi, qui propaginibus nervoſis emiſſi plurimis aliis partibus proſpiciunt. Unde ſuperius illud ventriculi orificium, cui paris octavi trunci adjacent, & ramos adeo copioſos dant, ab omnibus tali regiminis prædictum inventum fuit. Non mirum ergo videbitur, ſi hoc in loco collectæ ſordes, ſive a bile acriori ſponte ſua, vel per febrim mota & corrupta, totum ſenſorium commune turbare poſſint, atque, his ſordibus exceſſis, excitatæ turbæ ſilınt ilico. Interim tamen nihil in talibus caſibus invenimus, niſi ſimplicem tantum contactum nervoſæ ventriculi fabricæ a vitioſis hoc ſtabulantibus humoribus, neque intelligimus modum, quo illa mutatio in ſenſorio communi a tali cauſa contingat. Sufficit tamen Medico noviſſe, a talibus in his locis hærentibus fieri poſſe deliria, convulſiones &c quamvis ignoret omnino, qua lege hæc fiant, quia, hoc cognito, facile inveniſ indicationem curatoriam, quæ jubet, hæc ilico tollenda eſſe. *Optimum enim eſt, ad curationem ægrotantium partium accedere per eas, quæ morbos faciunt, ſic enim quam optime quæ ægrotantis partis principio medebitur* (*Hippocrat. de locis in homine c. 1. t. 9. p. 358.*).

Monitus ab optimo Præceptore, frequentem ſatis delirii in febribus cauſam eſſe ſordes circa præcordia collectas, poſtea attentus huic rei vidi ſæpius hoc veriſſimum eſſe, & unico vomitorio dato, ceſſaſſe hac ſaburra, recordor plures ilico reſipuiſſe.

Cum ergo a diverſis adeo cauſis delirium in febribus fiat, patet ſatis, omni cura has inveſtigandas prius eſſe, ut curatio rite inſtitui poſſit. Num æ velocitatis, ſtagnatio-

tus, obſtructionis, inflammationis vel glutinoſi frigidi lentoris, quibus turbari vel impediri poſſunt influxus, transfluxus, effluxus humorum per cerebrum, ſigna aliunde data fuerunt. Sordes autem circa præcordia collectas docent amplius ſequentia, lingua ſordida, ſæpe amarus faſtidioſus, nauſea, vomitus, anxietas: confirmatur hoc diagnoſis, ſi nulla ſigna doceant, alias cauſas adeſſe, a quibus delirium exſpectari poſſit.

§ 702. NAm pro varietate illarum (701) diverſa remedia, & medendi methodos debent eligi, pediluvia, epiſpaſtica pedum & poplitum, frictiones harum partium, clyſmata diluentia ſæpe applicata, victus tenuis, potus ſedans, deobſtruens, diluens, medicamenta ad caput emollientia, emetica quandoque, purgantia, levia anodyna, cruoris ex pede emiſſio, hæmorrhoidum ſolutio, menſtruorum laxatio, primatum habitatur.

Cum autem interna illa cerebri diſpoſitio, a qua delirium oritur, varios habere gradus obſervetur (vide §. 700), ſi ut vel ſimpliciter naſcantur tantum ideæ, facile delebiles, quia minor eſt illa mutatio ſenſorii communis e cauſa interna producta, quam ſunt illæ impreſſiones, quæ ab objectis externis in ſenſuum organa agentibus ſiunt, vel ideæ tales in delirantibus natæ tam validam mutationem ſenſorii communis pro ſua cauſa habeant, ut æquet vel ſuperet actiones objectorum externorum, tuncque judicium, animi affectus, & impetuoſiſſimi corporis motus ſæpe ſequuntur; atque tunc ſæpe vix deleri poterit præſens illa conditio ſenſorii communis, licet etiam tolleretur cauſa, quæ primum hanc malo originem dederat. Cumque & ob eamdem affectus validos ſimul natos, & ob corporis motus hos ſequentes, peſſime quæque in morbis metuenda ſint, patet omnem curam adhibendam eſſe, ut delirium in primo quaſi limine cognoſcatur & curetur, & attendetur ad illa ſigna, quibus delirium brevi futurum vel jam incipiens detegi poſſit. Optima comparatione hanc rem elucidavit *Galenus* (*In Commentar. in l. 1. Prædict. Hippocrat.* t. 1. 8. p. 693) ſicut enim plantæ etiam vulgatiſſimi uſus, dum recens e tellure emergunt, non diſtinguuntur niſi a peritis herbarum cultoribus, adultæ vero ab omnibus facile cognoſcuntur: ſic etiam femæ delirantes, in quo ægri lecto exſiliunt furibundi, clamant, adſtantes lædere conantur & neminem laterent: verum dum incipit formari illa interna cerebri diſpoſitio, delirii futuri cauſa, in ſuis quaſi incunabulis adhuc delitescens malum non niſi a peritis Medicis cognoſcitur. Hæc fuit ratio, quare *Hippocrates* adeo ſollicite enumeraverit illa ſigna, quibus futuri delirii metus indicatur. *Curationem enim oportet inſtituere, qui ex præſentibus affectibus futuros præviderit* (*Hippocr. in Prognoſt. ſententia 3 tom 8 pag. 584.*) Cum autem tanti momenti ſit, futurum delirium præcognoſcere, non inutile erit hæc ſigna colligere. *Pronum in ventrem cubare, cui non aſſuetum eſt etiam ſano ſic dormiendo, delirium ſignificat, aut aliquem dolorem circa ventrem* (*Ibidem pag. 603.*). *Dentibus ſtridere, quibus non conſuetum eſt a pueritia, inſaniam & mortem portendit* (*ibidem pag. 604.*). *Magna, & longo tempore facta reſpiratio delirium ſignificat* (*Ibid. pag 607.*). *Si in hypochondrio pulſus inſit, perturbationem ſignificat, vel delirium: verum oculos etiam intueri oportet. Si enim crebro moveantur, expectanda inſania eſt* (*Ibid. pag. 611.*). *Vigiliæ futurum delirium præſagiunt* (*Ibidem pag. 625.*). Si abſceſſus critici in morbis prodeuntes diſpareant iterum, delirii periculum adeſſe & interitum, monuit (*Ibid. pag. 657.*). *Auris dolor acutus, cum febre continua & vehementi, gravis. Periculum enim eſt, hominem delirare & interire* (*Ibidem pag. 670.*). *In capitis doloribus ærugineſi vomitus cum ſurditate & pervigilio citam inſaniam ſignificant* (*Hippocr. Prorrhet. l. 1. t. 8. p. 706.*). *Linguam aſperam & aridam* inter Phrenitidis ſigna recenſuit (*Ibidem pag. 698.*). *Linguam tremulam* pro ſigno non conſtantis mentis habuit (*Ibidem pag. 713.* & *in Coacis Num. 234. ubi inſtar dubii proponitur hoc ſignum pagina 865.*). *Faciem bene coloratam & torvum aſpectum* huc pariter retuliſſe videtur (*In Coacis Num. 214. Ibidem pagina 864.*). Inter præ-

ci-

cipua autem delirii futuri ſigna & hoc habebantur: *Præter conſuetudinem aliquid facere, vel aliquid magno ſtudio curare* ([illegible]) *præter non conſuetum, aut contrarium, præteritis ac aliis præeuntibus* (Ibid. n. 48 p. 855). Deſignat enim turbari jam ſenſorium commune, unde judicium & animi affectus hoc ſequentes pendent. Huc etiam referuntur *feroces reſponſiones in homine moderato* (In Prorrhetic. lib. 1. tom. 8. pag. 730), & illa, quæ indecore geruntur ab homine verecundo, ut *flatus ſonori emiſſio* (In Prognoſt. ibid. pag. 630. 631), niſi de induſtria ægrum hoc feciſſe conſtat: *Manus ante faciem attollere, muſcas quaſi venari inanes ſupra, floccos carpere de veſtibus, vel pariete* (Ibidem pag. 606). Et in ſe ipſo hoc expertus fuit Galenus (De locis affectis lib. 4. cap. 2. tom. 7. pag. 455). Quum enim per æſtatem febre ardenti decumberet adhuc adoleſcens, putabat feſtucas atri coloris ex pariete, ſimilesque floccos ex veſtibus, eminere: quos dum auferre tentabat, ubi nequa ſub digitis inveniret, acrius adhuc ſtudiose faciebat. Quibus dum occupabatur, audiebat duos ex amicis adſtantibus dicentes: *Jam & floccos hic evellit & feſtucas colligit.* Tunc autem ſtatim intellexit, ſe hæc feciſſe, & monuit amicos, ut opem ferrent, ne in phrenitidem incideret. Ex qua hiſtoria ſimul pulchre apparet ille delirii gradus, in quo ideas ab interna cerebri diſpoſitione natas nondum ſequitur judicium, nec animi affectus. Monet enim Galenus ſe ſic animo conſtituiſſe, *ut rationalis facultas non vacillaret*, unde amicis dixit, ut caverent. Plura ſparſim huc inde alia apud Hippocratem, ſigna delirii futuri inveniuntur, modo tamen enumerata ſunt præcipua & frequentiſſima.

Cum autem adeo diverſæ cauſæ delirii febrilis eſſe poſſint, patet ſatis, nullam univerſalem methodum curationis poſſe tradi, ſed pro varietate cauſæ alia requiri remedia. Longe enim alia medela requiritur, dum inflammatoria denſitate ſpiſſus ſanguis encephali vaſis impactus hæret, quam ſi exhauſto per diuturnam febrem corpore deliret homo. Cum autem delirium, conſideratum tanquam ſymptoma febrile, plerumque tamen habeat majorem velocitatem circulationis; hinc omnia illa, quæ minuendo copiam humorum, avertendo impetum verſus alia loca, tollendo vel enervando ſtimulum agunt, vel diluendo & attenuando humores debitam illis meabilitatem conciliant, aut nimium impetum ſopiunt, primaria hic remedia habentur. Horum autem enumeratio jam ſequitur.

PEDILUVIA, EPISPASTICA PEDUM ET POPLITUM, FRICTIONES HARUM PARTIUM. Omnia hæc impetum & copiam ſanguinis derivant verſus inferiores corporis partes, adeoque ab encephalo avertunt. Sanguis enim ex corde per arteriam aortam pulſus partim verſus ſuperiora, partim per aortæ deſcendentis truncum verſus inferiora, tendit: ſi ergo laxentur vaſa partium inferiorum, adeoque & minuatur reſiſtentia ſanguini in hæc vaſa influxuro, patet facile, majori copia ſanguinem verſus inferiora tendere debere, adeoque obtineri veram revulſionem ab encephalo. Balnea autem vaporis præcipue hic proſunt, quia & potenter laxant & emolliunt, & præterea nullus metus eſt, ne a preſſione liquidi, cui partes immerguntur, arctentur vaſa. Conſtat enim ex hydroſtaticis, fluidum premere immerſa his corpora, & hanc preſſionem creſcere ad inſtar altitudinis fluidi. Si ergo pedes immergantur ad parvam altitudinem aquæ tepidæ, ſimulque caveatur, ut vapor aquæ nudatam inferiorem corporis partem tangat undique, pulchre ultimo huic ſcopo ſatisfiat, dum ſimul arctus corporis ſitus plurimum prodeſt (vide Commentaria § 610). Tumor autem & rubor partium tali balneo expoſitarum ſatis evincunt, majori copia verſus illas derivari humores. Epiſpaſtica vero agunt, quatenus ſtimulis ſuis vaſa partium, quibus applicantur, irritant in frequentiores & fortiores contractiones, id eſt, humorum vitalium motum in vaſa attrahunt, adeoque per ſæpius depleta eodem tempore hæc vaſa majori copia liquidi tranſit. Frictiones autem, depellendo venas, efficiunt, ut ſanguis facilius pellatur per arterias, quæ in vacuas jam venas ſe exonerant, adeoque peritat copia & impetus humorum vitalium derivatur verſus illas partes, quibus frictio adhibetur.

tur. Faciunt autem parte, & epiſpaſtica, ſi ex acrioribus confecta fuerint, & fricationes, tali cum moderamine debent applicari, ut motum humorum per partes inferiores augeant, non vero adeo per totum corpus. Videantur illa, quæ de his omnibus habentur in Commentariis §. 134. & 396. 4.

Clysmata diluentia sæpe applicata. Eluuntur enim ſic fæces, laxantur & foventur vaſa inteſtinorum, itaque impetus a capite avertitur, ſimulque dilorum liquidum hac via ſanguinem commode ingredi poteſt. Quantum vero uſum habeant clyſmata in compeſcendo nimio febris impetu, qui frequens delirii cauſa eſt, alia occaſione dictum fuit in Commentar. § 610. Si ergo ferox delirium urgeat, omni tertia hora tale clyſma injici debet, donec temitur malum, cavendum tamen ne ubi deſeſſit morbus, frequenti horum uſu obnii debilitentur vires.

Victus tenuis. Nihil nempe dandum eſt, quod vel obſtaculum, vel ſtimulum, augere poteſt; qualis autem victus tunc conveniat, pluribus in Commentar. §. 599 dictum fuit. Decocta hordei, avenæ, oryzæ, & ſimilium, emulſiones his & ſeminibus farinoſis paratæ, ſaponatea, acidula, ut oxymel, ſucci fructuum horæorum, vel illorum ſyrupi cum ſapæ, quæ in officinis proſtant, hic optima ſunt, & ſufficiunt. Uti enim optime in phreniticis tuta dixit *Celſus* (*l. 3. c. 18. p. 153.*) *Moderatio in cibo quoque adhibenda eſt: nam neque æger eſt implendus, ne inſaniat, neque jejunio atque vexandus eſt, ne imbecillitate in cardiacum incidat. Opus eſt autem cibo infirmo, maximeque ſorbitione, & potione aqua mulſa &c.*

Potus sedans, deobstruens, diluens. Ex ſimilibus parari poterit: diluent enim ſolum in hoc caſu aqua eſt, cui dein talia miſcentur, quæ cauſæ obſtruenti tollendæ apta ſunt. Decocta radicum graminis, ſcorzoneræ, ſiſari Germanorum &c. ſumi hic uſu ſunt. Vitriolli ſpiritum acerrimum tenuiter diſtillatum, quam pro potu ordinario dabat talibus ægris, quam maxime proficuiſſe teſtatur *Sydenhamius* (*Sect. 5. cap. 2. pag. 289.*).

Medicamenta ad caput emollientia. Dum enim emollientibus & laxantibus externæ capitis partes foventur, minuitur reſiſtentia in vaſis, quæ his partibus proſpiciunt, & ab externis carotidibus oriuntur. Impetus ergo & copia ſanguinis ab encephalo avertitur, atque hoc reſpectu talia remedia proſunt. Sanguis enim, per carotides arterias pulſus, tanto minus urgebit internos harum truncos, quo minor reſiſtentia invenitur in carotidibus externis. Unde etiam in phrenitide conferre dixit *Hippocrates* (*De Affectionibus cap. 3. pag. 622. tom. 7. p. 622.*), ſi caput multa calida lavetur.

Emetica quandoque. Quamvis enim inter vomendum facies turgeat, oculi ſanguine ſuffuſi rubeſcant & lacrymentur, vertigo, aurium tinnitus, & plura alia phænomena obſerventur, quæ doceant evidentiſſime, inter vomendi nixum ſanguinem majori copia & impetu verſus caput ferri, & vaſa diſtendere, tamen quandoque emetica delirium pulcherrime curant. Uſum autem habent in illo caſu, quando a bile corrupta, aliisve ſordibus circa præcordia collectis, uti in Commentariis § 701. dictum fuit, delirium naſcitur. Illis enim tunc vomitu expulſis, ceſſat hoc malum. Quibus autem ſignis hoc diſtingui poſſit, ibidem dictum fuit. Si vero ab inflammatoria cauſa delirium naſcitur, facile patet, emetica penitus noxia eſſe, quia tunc inter vomendum majori copia & impetu dum ſanguis verſus caput urgetur, ſummum periculum eſt, ne diſtenta vaſa rumpantur, vel immeabilis ſanguis ulterius propellatur in minores vaſorum anguſtias, ideoque augeatur morbus. Ubi autem ſigna docuerint, ſordes circa præcordia hærentes delirii cauſam quidem eſſe, ſimulque tamen copia ſanguinis abundet, vel inflammatoria diatheſis in ſanguine aliqua ſuſpecta ſit, miſſione ſanguinis prius facta, tutius longe emetica dantur. De tali delirii cauſa optime dixit *Helmontius* (*De Febribus cap. 11. Num. 10. pag. 775.*) *Quod ſagittarii & litis & amentiarum habetur in præcordiis &c. Quod autem ſagittarius fixus ſit in cerebrum, ut deliria & ſopores excitet, non debet movere Medicum, ut proinde capitis curationem adhibeat: ſiquidem id ſemper eſt ad poſterius, ad tela vibrata, non autem ad ſagit-*

gruatum remedia adhibuiſſe. Erravit tamen in eo, quod univerſalem fere hanc delirii cauſam ſtatueret, cum tamen certum ſit, & ab aliis cauſis topicis, in ipſo capite hærentibus, deliria naſci poſſe.

PURGANTIA Dupliciter prodeſſe poſſunt: primo quatenus ſaburram morboſam circa præcordia hærentem detrahunt; ſecundo, quatenus nimium impetum arterioſi ſanguinis minuunt (vide § 396. 2.); atque eundem a capite verſus alia loca revellunt (vide § 396. 4.), ſimulque copiam liquidi vaſa nimis diſtendentis tollunt (vide 398. 1.). Præcipue autem laudantur in hoc caſu illa purgantia, quæ ſimul ſolvunt humores, neque magnas turbas in corpore excitant, qualia ſunt tamarindi, cryſtalli tartari, folia ſennæ, citrum, ſal polychreſtus, & ſimilia.

LEVIA ANODYNA. Imprimis hic laudantur flores papaveris rhœados, eorumque aqua ſtillatitia & ſyrupus, quæ in ſebribus proſunt: in illis enim non tam valida vis ſtupefaciens obſervatur, ſed blanda tantum ſunt anodyna, quæ & nimium humorum impetum ſopiunt, & excitatas turbas ſpirituum leniter compeſcunt. A fortioribus autem narcoticis abſtinendum eſſe in delirio febrili, unanimi conſenſu fere omnes Medici teſtantur, niſi jam diutius duraverit morbus. *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. § 81.*), de hoc ſymptomate febrili agens, monuit, quod venæ ſectione, clyſmatibus, refrigerantibus remediis, ægros ſic affectos ſuſtineret donec in diuturnitatem aliquam morbus excurreret, & tunc tandem narcoticum largiter paulo doſi exhibebat, optimo ſemper cum eventu. Ubi vero tale remedium exhibebatur in initio, augmento, vel ſtatu febris, quam hoc ſymptoma comitabatur, obſervavit, illud vel non omnino prodeſſe, vel & ſæpe obeſſe: unde ante duodecimum morbi diem nunquam dabat. Ubi vero emeticum aut purgans datum fuerat in ipſo etiam talis morbi initio, tunc eodem veſpere paregoricum remedium propinabat, ut tumultum ab his remediis excitatam in corpore ſedaret. Ceteroquin abſtinebat, donec manifeſte declinaret morbus.

CRUORIS EX NARE MISSIO, HÆMORRHOIDUM SOLUTIO, MENSTRUORUM LAXATIO. Omnibus enim his modis tollitur copia diſtendentis vaſa ſanguinis, minuitur nimia circulationis velocitas & avertitur impetus a capite, dum in diſſitis quam maxime a capite locis vaſa aperta liberum exitum ſanguini præbent. Ab omni ævo obſervaverunt Medici ſalutaria hæc naturæ molimina, per quæ, ſoluto vitalibus arteriis profuſo ſanguine, a periculoſiſſimis ſæpe morbis ægri liberantur. Quantum boni narium hæmorrhagia larga in morbis acutis, ſponte nata, ſæpe faciat, poſtea in ſiloquium hiſtoria patebit. Ipſam etiam Phrenitidem ſic judicari quandoque, monuit *Galenus* (*De Criſibus l. 3. c. 3. T. p. 430.*). Unde & Veteres Medici tot ſigna dederunt, quibus cognoſci poſſet, an tale quid in morbis exſpectandum eſſet. Verum & hæmorrhoidum ſolutio ſemper obſervata fuit profuiſſe in capitis morbis: nec mirum, cum hæmorrhoidalia vaſa & carotides arteriæ oppoſita directione ſanguinem ferant, unde ſumma revulſio inde exſpectari poſſit. Apoplecticis utile eſſe hæmorrhoides (*In Coacis Prænotionibus n. 478. Tom. 8. pag. 880.*), imo & maniæ ipſius ſolutionem per has fieri, *Hippocrates* (*Aphor. 21. Sect. 6. Tom. 9. pag. 26.*) memoriæ tradidit. Non autem in poteſtate Medici eſt, ut pro lubitu ſpontaneis illis evacuationibus ad morbos curandos uti poſſit: totum, quod habet ars, eſt ut ducat naturam, quo verſus ſponte vergere obſervatur, viasque expediat & lubricet, per quas tales evacuationes fieri ſolent. Si ergo Medicus noverit, ægrum delirantem antea hæmorrhoidibus obnoxium fuiſſe, vel dolor, rubor, pruritus circa anum, aut irritus alvum deponendi conatus, docuerint, tale quid exſpectandum eſſe, balneo vaporis, cataplasmatibus molliſſimis ano applicatis, clyſmatibus ex ſimilibus paratis continuo hæc loca foveri tutat. Hoc facto, ſi nondum prodierint hæmorrhoides, ſuppoſitoria ex ſale gemmæ cum melle cocto irritat, imprimis addita Aloe, quam conſtanti obſervatione novimus ad hæmorrhoides provocandas efficaciſſimum remedium eſſe. Simul ac turgeant proſiliunt tumores illi varicoſi circa anum, foveantur mo-

 liſ-

liſſimis, ut magis protuberent, dein aſperis ficus foliis fricari ſolent, vel tympanantur, vel & lanceola pertunduntur, ut ſanguis exire liberè poſſit. Omnium tamen frequentiſſimo in uſu eſt, ut hirudines applicentur tumentibus hæmorrhoidibus, quæ animalcula facto vulnere ſanguinem exſugunt, & hoc ſatura decidere ſolent, tuncque pergunt ſanguinem ſtillare hæmorrhoides, imprimis ſi tunc temporis in ſedili perforato ſedeat æger, & partes hæ tepidæ aquæ vapore foveantur. Raro autem fallit, quin ſaltem levetur delirium, dum ſanguis ex hæmorrhoidibus ſtillat. Neque unquam nocebit tentaſſe hæc remedia, quia fovendo & irritando partes inferiores corporis ſemper ſpes eſt revulſionis a capite.

Menſtrua in fœminis provocare ob eandem rationem prodeſt, uti facile patet; verum hoc tentandum eſt per illa remedia, quæ laxant & emolliunt hæc loca; minime vero per emmenagoga dicta remedia, quorum plurima circulationis impetum & velocitatem augent, & in laxis & frigidis mulieribus cum fructu ſæpe adhibentur: unde & optime in textu *menſtruorum laxatio* laudatur: ad quam conducent pediluvia, epiſpaſtica, & frictiones partium inferiorum, quæ jam antea laudata fuerunt in hac paragrapho: adeoque tuto adhiberi poterunt. Facile autem patet, tunc imprimis cum ſpe hoc tentari poſſe, quando conſuetum tempus periodicæ hujus evacuationis inſtat, vel dolor lumborum, inguinum, femorum, tenſio nuchæ, aliaque ſigna docuerint, menſtrua forte ſolito citius proditura, uti in morbis acutis ſæpius obſervatur. His autem factis, ſi menſtruorum eruptio non ſequatur, etiamſi ex pede emiſſio fieri poterit, quo facto, ſæpe & menſes prorumpunt. Inſervit ſimul talis ſanguinis miſſio, ut hæmorrhoidum vel menſtruorum defectus ſuppleatur, facta tali evacuatione ſanguinis artificiali in loco a capite remotiſſimo. Omnes autem illæ evacuationes tunc tantum proderunt, quando vel nimia ſanguinis copia diſtenduntur vaſa, vel nimius circulationis impetus eſt, aut neceſſaria humorum revulſio a capite fieri debet. Dum enim in fine morborum acutorum, exhauſtis jam per morbum viribus, delirium tamen manet, evacuantia omnia nocent, & horum imprudentem uſum ſæpe immedicabilis ſtultitia ſequitur. Pulſus autem parvus & debilis, calor imminutus, collapſa vaſa facile docent, a ſimilibus tunc abſtinendum eſſe.

Omnia autem hactenus recenſita remedia tantum agunt, quatenus vel noxios humores tollunt de corpore, vel copiam ſanguinis minuunt, ejusque impetum a capite avertunt & verſus alias corporis partes revellunt, vel denique blanda anodyna vi excitatas in corpore turbas ſopiunt. Verum præter hæc alia adhuc medendi methodus ſuppeteſſe videtur, per quam novis aliis ideis deletur vel minuitur ſenſim illa cerebri diſpoſitio, a qua delirium pendet. Uti enim e vividiſſima actione objecti externi, imprimis ſi novo penitus & inſolita fuerit, tales quandoque excitantur ideæ, quæ diu hærent, & nonniſi difficulter tolli poſſunt; ſic admodum probabile videtur, ab interna diſpoſitione cerebri, per morbum facta, poſſe naſci tales ideas, quæ vix deleri ſe patiuntur, ſi et cauſa morboſa, unde ortum duxerant, jam ablata fuerit. Novi ſic hominem, qui crurifragii ſupplicium viderat, non potuiſſe delere per integrum triduum natam inde ideam, quæ omni momento recurrebat quamvis inviſo. Similis forte ratio in quibuſdam delirantibus obtinet, atque in tali caſu convenire videtur, aliis ideis excitatis delere illam impreſſionem.

In hiſtoria Medica plures habentur obſervationes, quæ huic opinioni favent. Celebris Muſicus, artisque ſuæ peritiſſimus febre acuta continua remittente ægrotabat, & ſeptima die morbi peſſime incepit delirare, abſque ullo fere intervallo, cum ſummis clamoribus, fletu, terroribus, & vigiliis perpetuis. Tertia ferociſſimi delirii die æger voluit, ut concentum Muſicum coram ipſo inſtituerent: ægre hoc conceſſit Medicus. Verum illico redibat vultus ſerenitas, convulſiones ceſſabant, lacrymabatur præ gaudio, atque ſentiebat talem delectationem, quam nec ante nec poſt morbum unquam a ſuaviſſima quacunque harmonia habuit. Imo, quod mirum,

rum, aberat febris, quamdiu durabat concentus Muſicus, illoque ceſſante, redibant ſtatim omnia mala. Inexſpectatus ſucceſſus fecit, ut renovaretur mirum illud remedium, & ſemper idem ſequebatur ſucceſſus, ceſſante nempe & delirio & febre. Expertus hoc ſolamen æger de nocte etiam exegit, ut cantaret, imo & ſaltaret cantor, qui ipſi aderat. Sicque per decem dies continuato hoc remedio integre curatus fuit (*Academ. des Sciences l'An 1707. Hiſt. pag. 8.*). Simile exemplum, ubi adhuc citius ſequebatur ſanatio in artis ſaltatoriæ magiſtro, in Actis Pariſinis habetur (*Ibid. l'An 1708. Hiſt. pag. 27.*). Vidi ſic, uti alia occaſione in Commentariis §. 11. monui, hominem peſſime delirantem illico reſipuiſſe, dum vicinæ domus deflagraret, atque per plateam decurrentium hominum ſtrepitus & clamores audiret. Cum enim hactenus incondita quævis noctes dieſque effutiviſſet, ſubito rogabat adſtantes, quid ageretur foris, atque audiens incendium in vicinia eſſe, terrebatur ſummopere, ſed ſimul mox reſipuit, neque poſtea deliravit amplius. Imo in illis deliriis, ubi ægris omni momento novæ naſcuntur ideæ, uti incondita illorum ſermones teſtantur, ſæpe profuit talia offerre ipſis, quæ mentis attentionem figere valent. Sic vidi profuiſſe, dum in conclavi, ubi decumbebat delirans, ex alto delapſa aqua guttatim in pelvim æneam tinnulum ſonum, ſed levem tamen, dabat. Attenti enim per aliquod tempus ad hunc ſonum ægri minus delirabant, & quandoque in blandum ſomnum incidebant ſummo cum levamine. Indicavit jam tale quid Celſus (*L. 3. c. 18. p. 151.*) dicens: *Interdum etiam elicienda ipſius intentio, ut fit in hominibus ſtudioſis literarum, quibus liber legitur, aut recte, ſi delectantur, aut perperam, ſi id ipſum eos offendit. Emendando enim advertere animum incipiunt.* Plura ſimilia in delirio curando tentari poſſent, ut figatur quaſi mentis attentio: neque forte abſurdum foret, quandoque ſubito terrore, gaudio, aliove valido animi affectu tentare, an mutari poſſet pravus ſenſorii communis conditio. Summa tamen ſimul prudentia requiritur, ne novæ excitentur turbæ, atque affectus animi, ſic excitandi, contrarii debent eſſe illis, qui in delirante jam adſunt, uti prudentiſſime monuit Celſus (*Ibidem*). *Quorundam enim vani metus levandi ſunt: ſicut in homine prædivite, famem timente, interdum, cui ſubinde falſæ hæreditates nunciabantur. Quorundam audacia coercenda eſt: ſicut in his fit, in quibus continendis plagæ quoque adhibentur. Quorundam etiam intempeſtivus riſus objurgatione & minis prohibendus eſt. Quorundam diſcutiendæ triſtes cogitationes: ad quod ſymphoniæ, & cymbala, ſtrepituſque proficiunt. Sæpius tamen aſſentiendum, quam repugnandum eſt: paulatimque & non evidenter, ab his, quæ ſtulte dicuntur, ad meliora mens abducenda.*

Quamvis ergo pro generali regula practica habeatur, ægros tales, in quibus delirii futuri metus eſt, vel qui jam delirant, debere in loco ab omni ſtrepitu remoto & in tenebris teneri, atque antiqui Medici, teſte Celſo (*Ibid. p. 149.*) hanc methodum commendaverint, & ſummo quidem jure, tamen quandoque & conducit, ſaltem in quibuſdam caſibus, parum ab hac regula recedere. Aſclepiades (*Ibid. & apud* Cælium *Aurelianum Acut. morbor. L. 1. c. 15. p. 46.*) oppoſitam methodum laudaret, tenebras damnant, & in lumine habendos ægros volunt. Neutrum tamen perpetuum eſſe optime dixit Celſus (*Ibidem*), alios enim tenebræ, alios autem lux magis turbant: hinc utrumque experiri poſſit, & ab effectu diſcere, quid magis conveniat. Probe memini, me quoſdam vidiſſe, qui in deliriis ſuis, inſidias hoſtium metuentes, in tenebris dum habebantur, furebant immaniter, longe autem minus feroces erant, ſi lumen concederetur. Magno autem lumine exponere tales ægros non conducit, ſed ſufficit, ut viſa objecta in debili lumine diſtinguere poſſint. Simul autem in omnibus illis ratio habenda eſt, quanam conſuetudine uſus fuerit æger ante morbum. Aretæus enim (*De Curat. morbor. acutor. Lib. 1. cap. 1. pag. 75.*) agens de illis, quibus ſomnum phrenitici conciliari poſſet, dixit: *Cuique vero uſitata ſomnum accerſunt: nautis in cymba decubitus, & in mari navigatio, & litorum ſonus, & undarum mur-*

murmur, & ventorum bombus, & maris motusque odor. Musico tubarum exercitatio quietem affert, aut lyræ cantus, aut citharæ &c. quod pulchre confirmatur binis illis exemplis modo allegatis ex Academia Regia Scientiarum.

COMA FEBRILE.

§. 703. **C**OMA eſt in febre aſſidua ſomnolentia cum effectu, vel ſine eo; ponit ubique cum in cerebro ſtatum, unde impeditur ſenſuum, motuumque animalium exercitatio; quod iterum poteſt a defectu appellendi liquidi arterioſi ad cerebrum, aut ab impedito ejus circulo per cerebrum, aut ab impedita ſecretione ſpirituum a ſanguine in nervos, aut ab denegato horum per nervos fluxu, & refluxu.

COMA ſomnum ſimpliciter ſignificare quandoque apud Poetas, aliosque auctores, conſtat (*Vid. de his Galenum de Comate cap. 1. 2. 3. Tom. 8. pag. 192. &c.*). Veteres apud Hippocratem, & alios poſt illum Medicos, diverſam ſignificationem habet, ... in ſomnum delatio eſt; quamvis non ſemper ſomnus ſimul enim comate adſit, ſed quandoque & pervigilium, uti ex pluribus *Hippocratis* locis a *Galeno* allegatis patet. Comatis autem vox ſimpliciter ſumta, videtur apud *Hippocratem* ſignificare propenſionem in ſomnum gravem, & ſæpe vigiliis opponi: ubi vero una cum comate vigiliæ adeſſent, coma vigil, vel coma non ſomnolentum dixit. Unde poſtea diſtinctionis cauſa ſoliti fuerunt Medici ... vel ... vocare, quando in morbis adeſt proclivitas perpetua in ſomnum profundum, vix cohibenda, ita tamen, ut homo recte excitari poſſit per validos ſtimulos, ſed mox iterum in ſomnum relabatur. ... ſive coma vigil, dixerunt, quando ægri ſomnolentia inſuperabili quidem laborant, verum in ipſo quaſi ſomni limine horrendis ſomniis perculſi mox evigilant ſummo cum terrore, & ſæpe cum convulſionibus, moxque iterum in priorem ſomnolentiam relabuntur. Moleſtum ſæpe adeo hoc malum eſt ægris, ut amicos rogent, ut curam habere velint, ne obdormiſcant poſtea. Juniores ad ſeptimum vel octavum ætatis annum usque frequens imprimis hoc malum, dum febribus, ſive continuis ſive etiam intermittentibus, laborant. De binis illis comatis ſive carophoræ ſpeciebus agens *Galenus* (*Ibid. cap. 2. pag. 195.*) optime ſic illa diſtinxit. *Commune enim amborum eſt, quod tollere non poſſint oculos, ſed mox graventur & dormire velint. Proprium vero alterius, quod illi ſtatim dormiant profunde & diu: hi vero vigiles verſent ſe, alia ſuper aliam phantaſia adveniente, & mentem moveant, & ſomnum intercedente: unde ſemper quidem vigiles maneant, ſurgere vero non poſſunt, & agere illa, quæ vigilantium, ſed deſiciunt magis quam ſi vigilarent, & graventur, & cataphora detineantur, ut ſperes, ſi conceſſeris iis, eos facile dormituros: conceſſi autem iis hoc, nondum dormiunt, ſed ut ſpem quidem, quam habebant ut dormirent, ſervant.*

Cum ergo coma aſſiduam ſomnolentiam ſupponat, ſive ſomnus ſequatur, ſive non; hujus ſymptomatis intellectus optime haberi poterit ex illis, quæ in ſomno naturali obſervantur. Demonſtratur autem in Phyſiologicis (*Herm. Boer. Inſtit. §. 593.*), quod ſomnus ſit ille ſtatus medullæ cerebri, in quo nervi non accipiunt tam copioſum, nec tam fortem, influxum ſpirituum, ac requiritur eo, ut organa ſenſuum motuumque voluntariorum facile & expedite ſuas actiones exercere poſſint. Similis ergo diſpoſitio & hic obtinebit. In ſanitate, conſumtis ſpiritibus per actiones ſenſuum externorum & internorum & motus muſculares, naturalis ſomnus ſequitur: ſic & ſimiliter coma adeſt, ubi ſpirituum defectus, vel liber illorum tranſitus a cerebro in nervos, & a nervis in cerebrum quacunque de cauſa impeditur. Cum enim ad ſenſuum & motuum animalium exercitationem ſpirituum debita copia

se-

requiratur, & liberrimus motus, patet illas actiones impediri, ubi hæc deficiant.

Verum docet Phyſiologia, ſanguinem arterioſum, corde ſiniſtro pulſum per carotides & vertebrales arterias, eſſe materiam, ex qua per fabricam cerebri ſubtiliſſimum illud fluidum, quod ſpiritus vocamus, ſeparatur, adeoque ſpirituum defectus poterit pendere ab impedito appulſu ſanguinis arterioſi ad cerebrum, ſive hoc fiat ex imminuta copia ſanguinis arterioſi, ſive obſtaculo quocunque nato in vaſis arterioſis ſanguinem adferentibus. Cum autem ad ſecretionem ſpirituum requiratur non tantum appulſus ſanguinis arterioſi, ſed & liber ejus excurſus per vaſa cerebri, quæ corticalem ejus ſubſtantiam conſtituunt, poterit & vitium hic hærere. Verum ut debita ſecretio ſpirituum fiat, requiritur præterea, ut liquor, unde ſecretio fiet, juſto impetu applicetur ad organa ſecernentia, & vaſa, quæ ſecretum liquidum recipient, pervia ſint: ſi ergo, vel a nimia velocitate circulationis, vel alia quacunque cauſa, vaſa corticis cerebri craſſioribus liquidis infarciantur, illa tumebunt, vicina vaſcula comprimentur, cum omnia hic adeo pulpoſa & tenera ſint, adeoque & ſecretio impedietur, vel turbabitur, ſicque poterit, ut quamvis ſecreti fuerint ſpiritus, libere tamen tranſire nequeant per minima vaſcula ſecretos ſpiritus vehentia, ſi a vaſis vicinis tumentibus anguſtata fuerint. Denique licet ſecretio facta fuerit bona, & debita copia ſpirituum præſto ſit in vaſculis medullæ cerebri, quæ ſubtiliſſimum illud fluidum in corticali ſubſtantia paratum recipiunt, poterit tamen idem malum fieri, ſi impeditus ſpirituum per nervos motus. Ut autem hoc fiat in omnibus nervis, qui ſenſibus & motibus muſcularibus ſerviunt, ſatis patet, tale vitium hærere debere circa illorum originem: vix enim concipi poteſt, in reliquo nervorum decurſu poſſe in omnibus ſimul impediri liberum ſpirituum motum, a cauſa tali, quæ ſingulos ſic afficeret, non vero omnes ſimul in communi origine. Omnes autem nervi egrediuntur ex medulla oblongata, quæ collectam cerebri & cerebelli medullarem ſubſtantiam continet, vel ex medulla ſpinali, quæ medullæ oblongatæ productio eſt, vertebrarum thecam ſubingreſſa. Medulla autem oblongata pia matre, quam innumeris hic ſcatere vaſis demonſtrant injectiones, involvitur, nervi ex medulla oblongata egreſſi vaginas a dura matre accipiunt, dum ex calvariæ cavo exeunt. Si ergo membranæ illæ medullam oblongatam, vel nervos ex illa egreſſos, inveſtientes inflammata tument, v. g. poterit impediri motus ſpirituum per nervos, licet bona ſecretio facta fuerit in cerebro, & debita ſpirituum ſecretorum a ſanguine arterioſo copia adſit. Omnes ergo cauſæ, qualeſcunque fuerint, quæ ſanguinis arterioſi ad cerebrum appellendi copiam nimis minuunt, vel ejuſdem liberum circulum per cerebri vaſa impediunt, aut ſecretionem ſpirituum tollunt, vel ſecretorum ſpirituum per nervos motum ſufflaminant, coma producere valent, ſomnolentum quidem, ſi omnes actiones animales æquabili tali impedimento ſopiantur: pervigil autem coma tunc videtur obtinere, quando per quædam loca non impeditur ſubtiliſſimi liquidi liber motus, dum tamen in reliquis & plurimis hoc fit, unde majori cum impetu & inordinato motu quædam loca ſenſorii communis agitantur, & in quoſdam nervos ſpiritus ruunt, hinc cum terrore & convulſivis motibus excitantur tales ægri, mox iterum in priorem ſomnolentiam relapſuri: ſicque alternis hiſce malis peſſime exercentur.

§ 704. **H**inc plurimæ, diverſæ, & ſæpe contrariæ cauſæ hunc effectum in febre producunt, quales ſunt omnes vehementes evacuationes, aut repletiones, omnes nimiæ ſanguinis inſpiſſationes glutinoſæ, phlogoſes, inflammationes, omnes cauſæ cerebrum ipſum comprimentes, qualeſcunque fuerint, quæ eædem in nervos ſi agunt, eadem fere efficiunt.

Ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, patet plurimas & diverſiſſimas cauſas, imo & quandoque omnino oppoſitas, coma producere, quæ tamen, ordinis cauſa, ad generalia quædam capita reduci poſſunt.

Vehementes evacuationes. Quatenus

nempe

nempe per illas, ſic minuitur humorum circulantium moles, ut deficeat copia liquidi nervoſi ad cerebrum appellendi. Poſt validiſſimas uterini hæmorrhagias, & dum poſt abortum, vel & partum, eliquendo per patulæ uteri vaſa omnis fere ſanguis de corpore exit, ſæpe hoc ſymptoma obſervatur. Sic videmus jugulata animalia, dum omnis fere ſanguis effluxit, ſtertere, & paulo poſt validiſſime convelli. Idem etiam a quibuſcunque aliis evacuationibus enormibus per alvum, vomitum &c contingere poteſt, uti in cholera imprimis obſervatur; in quo morbo ſurſum & deorſum ſummo cum impetu ingens humorum copia expellitur, & ſæpe paucarum horarum ſpatio robuſtiſſimi hominis corpus totum exhauriunt.

Repletiones. Docet hoc plethora, ſive nimia abundantia ſanguinis boni. Cum enim naturaliter in cortice cerebri nulla vaſa ſanguinea ſint, ſed cerebri meninges veſiculoſæ ſint, & ſæpe arteriæ venæque rubræ per cerebri medullarem ſubſtantiam decurrant, & medullam oblongatam ambiant & in ventriculis cerebri reperiantur, patet facile, omnibus illis vaſis, nimia copia ſanguinis diſtentis, debere comprimi cerebri corticem, medullam, nervorum originem, cum durum cranium cedere nequeat. Hinc patet, quare plethoricis ſegnes & ſopoſi ſint; uti in Commentariis §. 106. 1, ubi de ſignis plethoræ agebatur, dictum fuit. Huc etiam pertinent omnia illa, quæ humores majori copia verſus caput urgent, ut ſæpe ſtrictione ventriculi, qui tunc, ſpaſmodice clauſis ſuis orificiis, & contentorum rarefactione diſtentus comprimit aortæ deſcendentis truncum & vicina viſcera, ſicque efficit, ut majori copia & impetu ſanguis per ramos aortæ ſuperiora petentes pellatur, uti alia occaſione in Commentariis §. 586. monitum fuit.

Omnes nimiæ sanguinis inspissationes glutinosæ, pingues, inflammatoriæ. Ubi enim ſenſuum & motuum animalium exercitationes fieri poſſint, requiritur libera circulatio per vaſa cerebri, quæ debitam humorum meabilitatem ſupponit. Hæc præcipuæ, & ab oppoſitis cauſis productæ, ſanguinis inſpiſſationes obſervantur. Una nempe iners & glutinoſa, quam frigus & circulationis tarditas conſtituunt ſolent, de qua in Capitulo *de morbis a glutinoſo ſpontaneo* dictum fuit, colore albo, habitu corporis tumido, leucophlegmatico cognoſcitur: virginibus & fœminis lexis, otioſam vitam degentibus, & provectiori ætati frequens malum. Altera inſpiſſationem ſanguinis lentorem pro cauſa ſua agnoſcit, illamque calor major & aucta circulationis velocitas conſtituunt ſolent, ſicque facile diſtinguitur a priore. Ubi autem in obeſis hominibus calore febrili ſolutur pinguedo, venis reſorpta, ſanguini miſcetur magna copia ſimul, oleoſe immeabilitas humoribus naſcitur, oleum enim majorem lentorem habet, quam aqua, adeoque difficilius tranſire poterit per minima vaſa. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 693. dicta fuerunt.

Omnes causæ cerebrum comprimentes &c. In hiſtoria vulnerum capitis patuit, quod, ſi cerebrum compreſſum fuerit a calvariæ intropreſſione, vel humoribus extravaſatis, ſequantur hebetudines, ſopores, vertigines, deliria, & omnium animalium functionum læſiones, ad lethalem apoplexiam uſque, & quod pro vario compreſſionis gradu omnia hæc mala leviora, vel graviora obſervantur. Non mirum ergo, quod & coma a cauſis cerebrum comprimentibus produci poſſit. In comate autem febrili cerebri illa compreſſio plerumque e diſtentis vaſis majoribus copia, impetu, aut immeabilitate ſanguinis oritur, vel etiam ab humoribus extravaſatis in ventriculis cerebri, aut & aliis in locis collectis. Si autem ſimiles cauſæ, quæ cerebrum comprimere valent, agunt in nervorum cerebelloſorum originem, aut in medullam oblongatam, unde nervi oriuntur, eadem mala fient, uti facile patet: ad ſenſuum enim & motuum animalium exercitationem requiritur liberum commercium inter ſenſuum motuumque organa & cerebrum per nervos.

§. 605.

§. 705. UNde iterum patet, a Medico per ſigna prius indagandam cauſam ullam ſingulatim eſſe, antequam definire queat, quid applicandum ſit, & quomodo: nam ſæpe contraria exiguntur; & ſæpe coma diu pertinax, irrito tentatis omnibus, ſponte tandem ceſſat, paratmo ſoluto abſoluto.

Patet ergo ex antedictis, ut debita cura adhibeatur comati febrili, prius ſollicito examine eſſe indagandam cauſam, unde ſymptoma hoc febrile ortum duxerit: nam pro varietate cauſæ ſæpe diverſa, imo & quandoque oppoſita, medela requiritur. Si enim v. g. poſt validas evacuationes coma naſcatur, blanda teplentia ſola proſunt; contra vero in homine plethorico, vel ubi per validum calorem febrilem rarefacti humores vaſa cerebri nimis diſtendunt, ſanguinis miſſio, purgantia antiphlogiſtica &c. juvant, quæ in priori caſu peſſime nocuiſſent. Sic etiam longe alia remedia requiruntur, dum glutinoſus ſtygidus lentor ſanguinem immeabilem fecerit, quam ſi inflammatoria ſpiſſitudo in culpa fuerit. Nulla ergo generalis curandi methodus tradi poterit, ſed totum hoc a cognita prius cauſa ſingulari hujus mali pendet.

Cum autem in febribus ſæpe coma oriatur, dum immeabili ſanguine diſtenta vaſa ſanguinea majora pulpoſam corticis ſubſtantiam comprimunt, ſicque ſecretionem ſpirituum in nervos impediunt, obſervatum fuit frequenter, coma tale pertinax manſiſſe, licet efficaciſſima etiam remedia adhiberentur. Neque mirum hoc apparebit, ſi conſideretur, vaſa arterioſa, per encephalon diſperſa, tunicis cellulis carere, adeoque vix elaſtica eſſe. In cura autem inflammationum laudabatur quam maxime ille methodus (vide § 400.), ut evacuatione magna ſanguinis facta ſic minueretur impetus vitalis liquidi loca obſtructa urgentis, ut vaſa propria elaſticitate repellerent obſtruentes moleculas verſus laxiorem vaſorum partem, atque inde in majores ramos, hoc enim facto, reſoluta erat inflammatio. Simul etiam materiæ obſtruentis concreſcentis ſiniditas, dum, imminuta copia diluentium liquidi per ſanguinis miſſionem & purgantia, vaſa reſt. tonium oſcillationes elaſticæ (vide §. 398. &c.), per quas atterant eum diluente liquido advecto immeabiles illas moleculas, ſicque illas reſolvunt. Verum illud in tenerrimis encephali vaſis exſpectari vix poteſt, cum elaſticis illis tunicis careant. Malo ergo conſulitur ægris, dum in delirio aut comate e tali cauſa pergunt Medici ſanguinis miſſionibus, clyſmatibus, purgantibus &c. minuere copiam humorum & impetum ultra modum, quia illa ſymptomata nondum minuantur. Vires enim vitales tunc adeo debilitantur, ut nequeant poſtea materiem morbi ſubigere, movere, ſecernere, nec excernere (vide § 609.): unde poſtea plurima & ſæpe immedicabilia mala naſcuntur. Optimum, quod tunc fieri poterit, videtur eſſe, ut per evacuantia & alia idonea remedia ſic temperetur febrilis impetus, ut nullus metus ſit, ne immeabilis ſanguis pellatur in anguſtiores vaſorum anguſtias, interimque ſitu corporis erecto ſæpius de die, balneis pedum, epiſpaſticis, omnis impetus a capite derivetur, taliqua cibo & potu ſuſtineantur ægri vires, a quibus nec motus circulationis, nec obſtaculi augmentum metuendum ſit. Sensim enim ſic, calore blando & moderato corporis, & diluentibus liquidis & attenuantibus advectis, ſolventur illa, quæ vaſis impacta jam hærent. In contuſionis enim hiſtoria patuit, ingentes etiam ecchymoſes ſenſim ſic reſolvi, dum ſub integra cute ſanguis coagulatus hæreat, ſponte quaſi deliqueſcens, evaneſcit.

Pulcherrime illa, quæ modo dicta ſunt, confirmantur obſervatis *Sydenham* (*Sect.* 5. *cap.* 2. *p.* 178. *& ſeq.*). In febre comatoſa epidemica coma ſomnolentum aderat, quandoque & leve delirium coma illud præcedebat: neque leve erat coma, nam ægri quandoque ad aliquot ſeptimanas dormiebant, non niſi validis clamoribus expergefacti, mox iterum in ſoporem relapſi. Cum autem atrox capitis dolor, & laterum dolores ſæpe accederent, & ſanguis emiſſus pleuriticorum ſanguini ſimilis, docerent, inflammationem non mediocrem huic febri acceſſiſſe, ut morbum inflammatorium tractavit. Verum attentiſſimus cum ſemper eſſet magnus ille vir ad *nocentia*, *& juvantia* in morbis, obſervavit illico, non poſſe adeo largam ſanguinis evacuationem

ſer-

ferre hunc morbum, quam quæ pleuritidi conveniunt. Unde poſt unicam venæ ſectionem clyſmata injici curavit quotidie, ut nimium impetum febrilem temperaret (vide § 610.), ſimulque materiam febrilem, quæ in hoc morbo tam prompte caput petebat, inde diverteret. Emplaſtra epiſpaſtica ſatis ampla cervici applicari curavit, ſimulque victum & medicamenta refrigerantia dedit, hiſque factis dicit morbum quaſi naturaliter & ſponte ſua ceſſiſſe, quantumlibet etiam ſæviret, ſi diverſa ab hac methodo quis illum aggrederetur. Clyſmata autem tantum adhibuit ſingulis diebus, donec remitteret morbi vis, poſtea enim hæc ſupervacanea eſſe invenit, morbumque ſuo uti genio, & quaſi ſenſim deflagrare, ac ſuis viribus rite peractis. Quamvis autem in febre hac comatoſa, convaleſcentiæ prænuncia ſigna plerumque ad trigeſimum diem differrentur, poſt decimum quartum diem tamen nullam amplius moliebatur evacuationem, nec clyſmata dabat, imo vix ulla remedia, niſi amicorum ægri importunitas innocuum aliquod julepium extorqueret. Victum tantum tenuem dabat, & curabat, ut æger quotidie aliquot horis lecto abſtineret, vel, ſi id vetaret major ejus debilitas, veſtes ſaltem indueret, & ſupra lectum cubaret, capite paulum elatiori. Primum autem ſere morbi recedentis ſignum erat, quod ægri incongruum aliquid atque abſurdum ſive cibi ſive potus genus importune flagitarent, quod & concedere ſolebat, licet minus convenire videretur.

Videantur & illa, quæ in cura Debilitatis Febrilis ad § 670 dicta fuerunt, ubi ſimilis methodus laudabatur, dum ab eadem cauſa debilitas ortum duxerat.

Cavendum autem ſedulo, ne comatoſi tales ægri a decubitu diuturno gangrænam habeant in illis partibus, quæ a pondere corporis maxime premuntur: quod impeditur, ſi ſitus corporis mutetur ſæpius, & aliæ molliſſimæ ondo corpore incumbant.

§. 706. **Illa autem, quæ delirio, hic apta (702.), imprimis fomenta capiti, colloque applicata.**

Cum enim e ſimilibus cauſis coma fere oriatur ac delirium, atque obſervetur ſæpe delirium præcedere, comitari, vel & ſequi quandoque coma febrile, patet, illa, quæ in delirii curatione laudata fuerunt, hic quoque prodeſſe, habita ſemper ratione cauſæ cognitæ hujus mali, & generis febris epidemicæ, cujus coma eſt ſymptoma. Anodyna tamen, quæ in delirio curando, prudenter & debito morbi tempore adhibita, profuerunt, rarum hic uſum habent, vixque adhibentur unquam, niſi aliud quoddam ſymptoma hoc poſtulet. Sic *Sydenhamus* (*Sect. 5. cap. 2. pag. 290. 291.*) illorum uſum damnat in febre illa comatoſa epidemica, quam deſcripſit: ubi tamen dyſenteria, aut & diarrhœa accederet huic morbo, ut quandoque fiebat, dabat narcotica, ut hæc ſymptomata nova compeſceret; ſi ſemper adeo vehementia eſſent, ut vitæ periculum inde ægris immineret. Ubi autem coma a nimia velocitate motus circulatorii in morbis aderat, tunc & auſus fuit anodynis furibundum illum orgasmum compeſcere *Sydenhamus*, in febre nempe illa ſecundaria variolarum confluentium, quæ a reſorptis putridis illis & gangrænoſis fere humoribus ortum ducit; ut poſtea latius in variolarum hiſtoria dicetur.

§. 707. **Si autem magnæ inflammationis ſigna adſint, curandum ut morbus princeps, de quo poſtea.**

Tunc enim tota curatio pendet a reſolutione inflammationis, de qua re poſtea in Capitulo de *Phrenitide* agendum erit.

PER

PERVIGILIUM FEBRILE.

§. 708. Contrarium illi malo (703) eſt Pervigilium, unde intelligitur, & pro cauſa habet plerumque leviſſimæ inflammationis cerebri prima initia, quibus auctis in coma mutatur ſæpe.

Quando organa ſenſuum externorum & internorum, tum inſtrumenta motuum voluntariorum, ſic ſe habent, ut motus conſuetos exercere facile, & ab objectis facile affici queant, tunc vigilare dicitur homo ſanus (*Her. Boerhaave Inſtitut.* §. 587). Quamvis autem in morbis motus conſueti non exerceantur amplius cum facilitate, ſi tamen ſenſuum organa ab objectis externis faciliime afficiantur, vel talis interna cerebri diſpoſitio ſit, ut per illam continua irritatio quaſi ſenſorii communis fiat, ut ab objectis externis in ſenſuum organa agentibus ſit, pervigilium adeſt, oppoſitum comati malum, in quo nempe aſſidua ſomnolentia invenitur.

Quamvis autem vigiliæ a dolore, anxietate, validis animi affectibus, curis &c. produci obſerventur quam certiſſime, pervigilium tamen tanquam ſymptoma febrile conſideratum, ab alia cauſa pendere ſolet. Quando nempe a velociori motu humorum per cerebri vaſa, determinatione impetus verſus caput, aut incipiente humorum immeabilitate, leviſſimæ inflammationis primum initium in cerebro naſcitur, per quam ſic tenduntur omnia vaſa, ut faciliime ab objectis externis cerebrum affici poſſit, vel talis irritatio ab eadem cauſa continuo fit in ſenſorio communi, ut ſomnus obrepere nequeat. Requiri enim determinatum impletionis & tenſionis vaſorum encephali gradum, ut ſenſuum & motuum exercitationes fieri poſſint, adeoque vigilet homo, patet ex eo, quod nimiam inanitionem aſſidua ſomnolentia ſequatur, uti §. 704. dictum fuit. Illa autem tenſio & impletio parum major videtur in febribus pervigilium facere, eadem vero aucta, comprimendo tenerrima & minima illa ſtamina, e quibus ſenſuum & motuum exercitatio pendet, coma ſomnolentum efficit.

Sic videmus, dum inferiores corporis partes frigent, ſomnum impediri, ob majorem rapidum humorum verſus cerebrum; Tepidis aquoſis potibus ſumptis veſpertino tempore, in multis hominibus ſomnus impeditur, plus diſtentis vaſis aucta liquidi copia; a fermentatis vero liquidis, ut vino, cereviſia generoſiori, &c. majori copia ſumtis, cum calore corporis hæc magis rareſcant, adeoque vaſa plus diſtendant, profundus ſæpe ſomnus oritur. Unde & in morbis acutis, dum ſalubris & critica narium hæmorrhagia futura eſt, vigiliæ ſæpe præcedunt, delato nempe majori impetu & copia ſanguine verſus caput, unde tunc plerumque capitis dolor, cervicis tenſio, oculi rubri &c. obſervantur, per quæ ſigna hujus aſſerti veritas confirmatur, atque ideo *Hippocrates* (*Coac. Prænot. Num.* 112. 113. *Tom.* 8 *pag.* 858. & *Prorrhetico. Lib.* 2. *textu* 138. 139. *ibidem pag.* 794.) vigilias inter hæmorrhagiæ futuræ ſigna numerat.

Cum ergo pervigilium febrile plerumque leviſſimæ inflammationi cerebri primum initium pro cauſa ſua agnoſcat, levius malum haberi poteſt. Verum ſi conſideretur, eandem cauſam, ſi augeatur, vel pergat agere, comata, deliria, convulſiones producere poſſe, patet facile, omnem curam adhibendam eſſe, ut tollatur ilico. Si enim diu duret, conſumi ſpiritus, nulla arte, niſi ſomno reparandos, diſſiparis ſubtiliſſimis humorum noſtrorum partibus, reliqua inraſſantur, minima vaſa continuo illo humorum motu, dum deeſt alterna illa requies, nimis atteruntur, vires debilitantur, adeoque plurima & periculoſiſſima mala inde ſequi poterunt. Unde merito tanquam peſſimum damnavit *Hippocrates* (vide locum allegatum in Commentariis §. 605. 12.) ſi æger nec die nec nocte dormiat.

§. 709.

§ 709 CUratur quiete muſculari corporis, pace mentis, abſentia objectorum ſenſuum, frigore modico, aere humido, victu blando emolliente, potu farinoſo, leni, emolliente, lubrico leni, aſſiduo, grato, blande tepido, medicamentis farinoſis, ſuboleoſis, humectantibus, demulcentibus, odore vegetabilium ſoporiferorum, uſu anodynorum, paregoricorum, hypnoticorum, narcoticorum, præmiſſis ſemper, quæ inflammationi curandæ, & compeſcendo ejus incremento, valent.

Hinc imprimis in cura pervigilii febrilis commendantur, primum eſt, ut apta remedia tollatur cognita cauſa hujus mali, incipiens nempe cerebri inflammatio, quod obtinebitur diluentibus, attenuantibus, laxantibus, impetum & copiam humorum a capite avellentibus, & nimiam circulationis velocitatem minuentibus: alterum eſt, ut vigilantibus ægris ſubminiſtrentur illa, per quæ novimus etiam ſanis hominibus ſomnum conciliari poſſe; ſpes enim eſt, ut per illa ſomnus ſubrepere poſſit, licet nondum penitus ablata ſit cauſa pervigilii, ideoque per hæc ſaltem macerandi vigiliarum diuturniorum affectus cavari poſſunt, dum interim non negliguntur illa remedia, quæ cauſæ pervigilii tollendæ ſufficiunt. Præcipua autem hac paragrapho recenſentur.

QUIETE MUSCULARI CORPORIS, PACE MENTIS. Quantum hæc bina poſſint in ſanandis morbis, qui ab exceſſu motus circulatorii ortum ducunt, in Commentar. § 104. & 105. dictum fuit. Primum autem placide ſubrepentis ſomni indicium eſt muſculorum voluntariorum quies. In dormiente enim homine incipiunt retardari per gradus, deinde minui, tandemque deſinere omnes motus voluntarii, muſculique illi exercendis deſtinati flacceſcunt & quaſi paralytici fiunt, adeoque patet, quietem muſcularem corporis ad ſomnum diſponere. Omnium autem maxime hic requiritur pacatiſſimæ mentis tranquilla ſerenitas. Omnes enim validi animi affectus, & imprimis mordaces animi curæ, ſomnum, vel defatigatiſſimo diurnis laboribus homini ſæpe, eripere valent. Hinc merito *vigiles curas* dixerunt Poetæ. Unde recte monuit Celſus (*Lib. 3. c. 6. p. 127*) *ſi qua ſunt, quæ exaſperatura etiam animum ſunt, optimum eſt ea, dum ægrotant, notitiæ ejus ſubtrahere: ſi id fieri non poteſt, ſuſtinere tamen poſt cibum, poſtque ſomni tempus, & cum expergefacti ſunt, tum ea exponere.*

ABSENTIA OBJECTORUM SENSUUM. Homo licet dormiant, ſenſibus externis per objecta valida excitatis, evigilat, & quamdiu ſenſus adhuc actui adſtricti, omnia ſomnum impedire ſolet. Hinc ſponte ſua, dum in ſomnum delabitur homo, palpebræ clauduntur, ut nec lux nec objecta oculos ferire poſſint. Unde & Veteres Medici acutis morbis decumbentes in loco tenebricoſo, & ab omni ſtrepitu remotiſſimo locari juſſerunt. Dum autem in pervigilio febrili, ob irritationem illam inflammatoriam cerebri, ſenſuum organa validius ab objectis moveantur, patet, adhuc majorem curam adhibendam eſſe. Elegantiſſime hæc omnia notavit Poeta (*Ovid. Metam. L. 11.*), dum placidos illos ſomni receſſus deſcribit.

Qui nunquam radiis oriens, mediusve, cadensve
Phœbus adire poteſt: Nebulæ caligine mixtæ
Exhalantur humo dubiæque crepuſcula lucis.
Non vigil ales ibi criſtati cantibus oris
Evocat auroram, nec voce ſilentia rumpunt
Sollicitive canes, canibusve ſagacior anſer.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami
Humanæve ſonum reddunt convicia linguæ.
Muta quies habitat. &c.
Janua, quæ verſo ſtridorem cardine reddat,
Nulla domo tota: cuſtos in limine nullus.
At medio torus eſt, ebeno ſublimis in antro,
Plumeus, atricolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipſe Deus, membris languore ſolutis.

FRIGORE MODICO, AERE HUMIDO. Æſtivis ſub caloribus ſani etiam homines vix placido ſomno frui poſſunt, ſi in conclavi diurnis Solis radiis expoſito dormiunt. Cum autem in febribus acutis major calor ſit, multo moleſtior ipſis adhuc aeris æſtus erit. Naturaliter nocturnum tempus ſomno

ca-d

catum, eſt, tuncque & gratum aëris refrigerium & major humiditas, cæteris paribus, ſemper adeſt. Dum vero itinere, vel labore valido laſſi homines meridiano ſomno languentes vires reficere tentant, patulæ ſub tegmine fagi recubant, aut tremulæ populi umbras quærunt, ſic a Solis ardore defenſi, & humida ex arborum frondibus exhalante atmoſphæra refecti, blando ſinuntur ſomno. Unde & *Poëta* ſomni domum in cavo montis, quod nunquam Solis radiis illuſtrabatur, poſuit, nebulaſque humo exhalantes addidit. Quomodo autem, & per quæ nimius aëris calor emendari poſſit, & ſimul humiditas ſicco nimis aëri conciliari, pluribus dictum fuit in Commentariis § 615. 2.

VICTU ALIMENTO EMOLLIENTE, POTU FARINOSO, LENI, EMOLLIENTE. Omnia, quæ ex hordeo, avena, oryza, oleribus molliſſimis &c. parari poſſunt, tam in cibo, quam in potu, hic optima ſunt: ſic enim humorum per febrim aucta ſæpe acrimonia demulcetur, & ſiccitas corporis, quæ etiam ſomnum impedire valet, emendatur, ſimulque nimius febris impetus pulcherrime compeſcitur (vide § 610), a quo ſolo vigiliæ pertinaces quandoque oriuntur. Dum enim omnia, quæ ſenſuum externorum organa valide afficere valent, evitantur, ut ſomnus ſubrepat; patet facile, ſimul requiri, ut omnia illa tollantur irritamenta, quæ ab humorum acrimonia, corporis ſiccitate, & liquidorum minus facili meabilitate, ortum ducunt.

SUSURRO LENI, ASSIDUO, GRATO, BLANDE TINNULO. Quantum lene tale murmur, ſed æquabile, facere valeat, in Commentariis § 702. dictum fuit: patetque tunc, deliria ſic ſedari, & ſomnum induci. Pulcherrime hoc notavit *Ovidius* (*ibid.*). Quamvis enim muta quies habitaret ſomni antrum,

- - - - ſaxo tamen exit ab imo
Rivus aquæ Lethes, per quem cum murmure labens
Invitat ſomnos crepitantibus unda lapillis.

MEDICAMENTIS FARINOSIS, OLEOSIS, HUMECTANTIBUS, DEMULCENTIBUS. Quæ ſuo effectu conſpirant cum illis, quæ ad cibum & potum in ſimilibus ægris modo laudata fuerunt. Emulſa ex amygdalis, ſeminibus cucumerum, melonum, cucurbitæ &c. cum decocto avenæ vel hordei parata, hic imprimis laudantur. Solent & addi papaveris albi ſemina, quæ ſimilem cum prioribus efficaciam habent, nulla vero narcotica virtute prædita ſunt, ut certiſſime novi, adeoque magna etiam quantitate tuto adhiberi poſſunt. Proſunt autem hæc omnia, quatenus farinoſo lentore demulcent, & humectant, & blando oleo, quo ſcatent, omnem acrimoniam obvolvunt & leniunt: ſimulque optime nutriunt. Omnia enim hæc ſemina tuſa, & prælo preſſa, copioſum oleum fundunt, quod tamen in plerisque brevi rancescit peſſime, adeoque in febribus minus tuti uſus foret. Verum in emulſis inde paratis oleoſa illa mollities habetur, nec tamen adeſt rancidæ acrimoniæ metus, ſed omnia hæc acescunt potius. Laudantur & decocta plantarum illarum lacteſcentium, ut chondrillæ, hieracii, taraxaci, ſcorzoneræ, tragopogonis, lactucæ &c. quæ omnes vulneratæ viſcoſum lacteum ſuccum fundunt, cujus ſumma efficacia eſt in ſolvendo viſcido febrili (vide §. 614), & in quibus omnibus fere lenis paregorica virtus eſt, non quidem adeo ſtupefaciens, ut in papavere & ſimilibus narcoticis plantis obſervatur, optime tamen ad blandum & naturalem ſomnum diſponunt. Videtur & harum uſum indicaſſe *Ovidius* (*ibidem*), dum dicit:

Ante fores antri fœcunda papavera florent,
Innumeræque herbæ, quarum de lacte ſoporem
Nox legit, & ſpargit per opacas humida terras.

Ex omnibus autem illis gratiſſimorum, nec minus efficacium, remediorum, ingens varietas haberi poteſt.

ODORE VEGETABILIUM SOPORIFERORUM. Decuſſa florentium papaverum capita, hyoſcyami, ſolani vulgaris officinarum, fabarum florentium ſurculi &c. talem ſpirant odorem, qui diu naribus hauſtus caput gravat, & levem ſomnolentiam inducit. Pavimentum conclavis, in quo ægri decumbunt, his reſpergitur, vel quod melius eſt, evulſæ integræ tales plantæ, vaſis aqua plenis immerſæ, in conclavi reponuntur,

ſis una cum aquoſo halitu, quem ſpargunt, illud odoratum ſoporiferum per aëra volitet: atque ita enim blando aëris refrigerio & humectatione ſomnum faciunt hybernis menſibus ſubſtitui ex his plantis eque, quæ ei officium præſtent, illarum defectum ſupplere poſſunt. Unde & *Aretæus* (*lib. 1. de curationibus morborum acut. c. 1. pag. 75.*) voluit, integras tales herbas, ſi recens lectæ fuerint, cervicalibus ſubjiciendas eſſe. *Craſſum enim & moderatum ſpiritum ardentem & tenuem, & caliginem quandam ſenſibus eblandiunt grave exhalat & tamen eſt caligo id veteriſ ſomni principium.*

Usu anodynorum, paregoricorum &c. Cum autem pervigilium febrilis, uti § 708 dictum fuit, plerumque pro ſua cauſa habeat leve inflammationis cerebri initium, non adeo tutum erit ad narcotica ſtatim confugere, illisque ægrum ſopire. Uti enim antea in Commentar. § 229. 2 & in ſuperiore dictis § 708. monitum fuit, in morbis acutis inflammatoriis, quamdiu nondum remiſerit illorum impetus, ſuſpectus eſt narcoticorum uſus, & *Sydenhamus*, uti ibidem dictum fuit, obſervavit, eiuſmodi hæc remedia profuiſſe nunquam, ſæpius vero obfuiſſe. Omni ergo moliminе ariis inflammationis curatio tentanda erit, & ſaevitiam illius incrementum ad quam rem imprimis conducunt pedum balnea, & frictiones, ſitus corporis erectus, epiſpaſtica partibus corporis inferioribus applicata, quibus omnibus morbi impetus a capite revellitur. Tantam ſpem in frictionibus poſuit *Aſclepiades* (*Celſ. l. 3. c. 18. p. 152.*), ut his ſolis fere ſomnum, in Phreniticis difficilem, & neceſſarium tamen, quæſiverit. Volebat enim *ut primo die a cibo, potione, ſomno abſtineretur: veſpere daretur potui aqua, tum ſic leniter admoveretur ſomnus, ita ut ne manum quidem, qui fricaret, vehementer imprimeret: poſtero deinde die, iisdem omnibus factis, veſpere daretur ſorbitio & aqua, iterumque frictio adhiberetur.* Adeo autem efficax ad ſomnum conciliandum hoc remedium credidit, ut ſecaretur, nimiam fricationem etiam lethargi periculum afferre. Quan vis autem non determinaverit ibi, quænam corporis partes perfricandæ ſint, & *Aretæus* (*l. 1. de Curat. morb. acut. cap. 1. pag. 75.*) æque ſapius blandum attactum laudaverit, ac ſuavem pedum ex oleo contrectationem: imo & addiderit, potiſſimum prodeſſe, ſi tempora & aures ſcalpantur, enim & ferorum iram & furorem mollis contrectatio capitis auriumque coercet: præſtare tamen videtur ad impetum humorum e capite revellendum, ſi pedes perfricentur, quamvis tamen mollis illa attrectatio capitis non inutilis videatur. *Longe enim ſæpius aliud perfricandum eſt, cum aliud dolet, maxime que cum a ſummis, aut a mediis partibus corporis evocare materiam volumus, ideoque extremas partes perfricamus* (*Celſ. l. 2. cap. 14. p. 90.*). Optimum ſimul eſt, ſi eodem tempore linteum poſcæ madidum fronti applicetur. Imo obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 83.*), ſi vigiliæ ultra febrem excurrerent, ceſſantibus eius ſymptomatibus, linteum aqua roſarum ſtillatitia madidum, & fragide ſinapis ac temporibus applicitum, plus prodeſſe quam narcotica quævis. Si vero his omnibus factis vigiliæ maneant, & morbus jam in declinatione fuerit, ſignaque doceant ab inflammatione cerebri non amplius metuendum eſſe, tunc anodyna, paregorica, narcotica adhiberi poterunt, a leniſſimis incipiendo, ſenſimque exgendo illorum doſim, vel fortiora exhibendo, donec levetur malum.

CONVULSIO FEBRILIS.

§. 710 Convulſio prius deſcripta (230. ad 235.) hic ſemper a vitio oriebitur, quod vel ab inferioribus per nervos (627. 631. 632. 633. 642. 648. 649. 652. 653. 654.) cerebrum vellicantibus adhæret, vel ex redundante ap... fluxu, egreſſo liquidi cerebroſi, quod oriri poteſt ex omni illa cauſa, quæ delirium, comata, pervigilia ciere poteſt (701. 702. 703. 704. 708.); quare iterum magna hic varietas in ætiologia, & curatione.

Quid

Quid ſit convulſio, quænam ſint variæ ejus ſpecies, & quomodo a tremore diſtinguatur, dictum fuit, quando in vulnerum hiſtoria de hoc ſymptomate agebatur, nempe a § 230 ad 235 uſque. Generalis cauſa tunc convulſionum poſita fuit omne illud, quod liquidum nervoſum vi alterno in muſculos pellit. Interim tamen conſiderabatur ibidem tantum hoc malum, quatenus ejus origo in ipſo vulnere hærebat, & pendebat præcipue a materia irritante nervos in vulnere nudos; vel a nervorum læſione tali, ut quibuſdam fibrillis deſtructis, reliquæ adhuc cohærentes ſuſtinerent omnem illam vim, quam omnes ſimul unitæ prius; vel denique quatenus, nimia evacuatione eorum progreſſa, ſequeretur hoc ſymptoma. Cum autem & febres comitetur convulſio quandoque, atque tunc frequenter aliis cauſis ortum debeat, meretur & inter ſymptomata febrilia ſingularem pertractationem.

Quia autem omnium muſculorum voluntariorum actio a cerebro pendet, & in his muſculis ſolis fere tantum convulſiones obſervemus (in vitalium enim actionum læſionibus convulſiones febriles vix locum habere videmus) illarumque vitio a cerebro pendeat, patet, cerebri vitio convulſionem acrius tendam eſſe: a cerebro enim per nervos derivatur in muſculos illa cauſa, quæ illorum contractionem efficit. Cauſa ergo proxima convulſionum in cerebro ſemper hæret, quamvis cauſæ remotæ in aliis & diverſiſſimis quidem corporis locis eſſe poſſint, uti ſtatim patebit. In vulneribus ipſis autem cauſæ illæ remotæ hærebant ſemper, vel ſaltem a vulnere ſanguinis cauſa productæ fuerant: convulſiones autem febriles, quamvis & a cauſis remotis alias partem corporis occupantibus naſcantur, tamen & a topico cerebri malo ortum ducere poſſent. Cum autem convulſio in omnibus muſculis locum habere poſſit, atque in pulmone, ventriculo, inteſtinis, veſica &c. fibras muſculoſas adeſſe conſtet, patet, & hæc viſcera ſimilites affici poſſe: verum de his proprie loquendo hic non agitur, cum talia mala ex læſis harum partium functionibus cognoſcantur fere tantum, externis vero ſenſibus Medici non ſemper adeo obvia ſint. Videmus enim anxietates, diras anxietates a ſpasmodica conſtrictione fibrarum pulmonum, nauſeam & vomitum a ſimili vitio fibrarum muſcularium faucium, œſophagi, ventriculi, inteſtinorum &c. produci, idemque conſtiti, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Præterea illarum fibrarum muſcularium actiones etiam abſque voluntatis determinantis imperio perficiuntur, & ſilentibus omnibus cerebri actionibus in profundo ſomno, vel & apoplexia, perguunt. Convulſio ergo febrilis, de qua hic agitur, in muſculis movendo corpori deſtinatis, & voluntatis imperio ſubjectis, locum habet, adeoque ſemper a vitio cerebri pendet. Verum patuit ex illis, quæ in Commentariis § 701. dicta fuerunt, ab aliis partibus corporis affectis ſic poſſe affici ſenſorium commune, ac ſi cauſa phyſica in ipſo cerebro præexſtitiſſet, cum tamen longe aliis in locis hæreat origo mali, ſimulque tunc conſiſtit, illam ſuniationem cerebro indici mediantibus nervis. Unde cauſæ convulſionis febrilis bifariam diſtinguuntur: quatenus nempe, vel vitii prius in alia parte affectis, agunt in cerebrum: vel ipſæ illæ cauſæ immediate in cerebrum ipſum agunt, non affectis prius nervis in aliis locis corporis. Conſtitit autem ex illis, quæ in vulnerum hiſtoria dicta fuerunt (vide § 163 164 165) a læſione nervorum & nervoſarum partium, etiam in diſtitis a capite partibus, ſic poſſe affici cerebrum, ut violentiſſimæ fiant convulſiones. Patres probatum ſuis ex obſervationibus *Wepferi* (vide Commentaria § 229. 2) vermes, in ventriculo hærentia, diras produxiſſe convulſiones, ceſſantes illico, dum vomitu hæc excuterentur. Unde patet, convulſiones febriles, æque ac deliria & comata, a ſordibus circa præcordia hærentibus naſci poſſe. Sic obſervavit *Galenus* (*De locis affectis lib. 5 p. 6. t. 7 pag. 493.*), quosdam homines in febribus repente convulſione prehendi, nullo præcedente indicio, quod illam præſagiret, bilioſo tamen ſuperveniente vomitu illico liberatos fuiſſe.

Verum omnes illæ cauſæ, quæ inordinato appulſu, tranſitu, egreſſu liquidi cerebroſi, actiones cerebri turbant, pariter

N 2 con-

convulſiones producere valent, uti patet ex illis, quæ in delirio & comate, a ſimilibus cauſis oriundis, dicta fuerunt. Sic obſervatur frequentiſſime in junioribus, dum valida febre agitantur humores, convulſiones naſci, etiam in tertianæ vernæ, febrium omnium, (ſi Ephemeram exceperis), maxime ſalutaris, paroxyſmis, a ſolo violentiori motu humorum per cerebrum. Quandoque & in ipſo initio ingruentis talis paroxyſmi convulſio fit, dum velox, parvus & ſæpe intermittens pulſus (vide §. 576) turbatam circulationem ſatis indicat, adeoque & inordinatum ſanguinis ad cerebrum appulſum. Dum nimia ſanguinis copia majora vaſa diſtendente, ob plethoram vel rarefactionem, comprimuntur tenerrima cerebri vaſa, pariter convulſio fit; unde ſequens præſagium habetur apud *Hippocratem* (*Prorrhet. Lib.* 1. *Tom.* 7. *pag.* 75d), *Capite dolentes, cum catoche delirantes, intercepta alvo, torvis oculis, & floridi* (ἀνθηροὶ) *opiſthotono corripiuntur.* Omnia autem hæc ſigna fere nimiam plenitudinem & diſtenſionem in vaſis ſanguiferis capitis demonſtrant. Verum & nimia vaſorum inanitio convulſiones facere poteſt, ſive illam valida hæmorrhagia (vide § 232), ſive alia quævis evacuatio humorum produxerit: tunc enim deficit requiſita illa preſſio in vaſa cerebri. Unde *Hippocrates* (*Aphoriſm.* 39 *Sect.* 6. *Tom.* 8. *pag.* 273) pro generali axiomate poſuit, convulſiones vel a repletione, vel ab evacuatione oriri.

Patet ergo, convulſiones febriles a ſimilibus cauſis naſci ac comata, deliria, pervigilia: ſimul etiam apparet, ingentem harum cauſarum diverſitatem eſſe, illaſque tamen accurate diſtingui & cognoſci debere, ut aliquid certi circa prognoſin & indicationem curatoriam determinari poſſit, cum oppoſitæ ſæpe cauſæ convulſiones faciant, & contrariam medelam requirant.

Convulſiones autem in febribus metuendas eſſe novimus, ſi quædam ex memoratis cauſis prægreſſæ fuerint, & imprimis ſi delirium, coma, pervigilium, aut alia ſigna docuerint, cerebri functiones turbatas eſſe. Tendinum ſubſultus in manibus, dum pulſum ægrotum Medici explorant, pro ſigno imminentis convulſionis merito habetur. Ubi vero adſunt convulſiones, facile cognoſcuntur ab omnibus.

§ 711. SI diu perſeverat, commercio nervorum facile totum genus nervoſum afficit, unde triſtia mala.

Quamvis convulſio ſemper metuenda ſit, ubi tamen illico ceſſat, raro multa mala relinquit. Pauci ſunt homines, qui non aliquando convulſiones paſſi fuerunt, imprimis in tenera ætate, dum a dolore quocumque, ſtupore majore, vivida omnis luce, & plurimis aliis ſimilibus cauſis, quæ ſenſus externos ſubito & valide afficiunt, convulſio naſci ſolet. Imo & adultis ſæpe contingit, ut in primo ſomni quaſi limine toto corpore convulſi evigilent, cum imaginatione, ac ſi ex alto ruerent præcipites, vel alia ſimili terrifica idea in mente excitata. Patuit & ex *Galeni* obſervatis, præcedenti paragrapho memoratis, ſubito convulſos in febribus homines vomitu bilis ſtatim liberatos fuiſſe, & ſimiles caſus in praxi clinica ſæpius occurrunt. Unde in *Coacis Prænotionibus* (*num.* 157. 158. *Tom.* 8. *pag.* 860) habetur: *Convulſio in febre nata, eadem die deſinens, bonum.* Contra vero, *convulſio in febre nata ſedat febrem eadem die, aut poſtero, aut tertio. Si vero tempus, in quo incipit, tranſgrediatur, & non deſinat, malum eſt.* Ubi enim diutius durat, ſic turbari poteſt ſenſorium commune, ut omnes ejus actiones mutentur mirifice, & horrenda mala ſequantur. Quamvis enim quandoque ſimul & ſemel totum corpus in febribus convellatur, ſæpius tamen in hac vel illa parte corporis ſolent prima convulſionum veſtigia apparere: dum tendines in manibus ſubſiliunt, facies diſtrahitur, oculi miris modis diſtorquentur, aut immobiles & rigidi, tetano quaſi affectis muſculis oculos moventibus, manent. Poſtquam hæc aliquo tempore adfuerunt, ſolent & aliæ partes affici, tandemque totum corpus miſere convelli, toto genere nervoſo jam affecto, per commercium nervorum, uti vulgo dici ſolet. Nervi enim tale commercium habere, ut uno af-

fe-

fecto tribuitur & reliqui, certis obſervatis conſtat, uti in Commentariis §. 701 dictum fuit. Quantum tamen ex Anatome conſtat, videntur omnes nervi ſingulares decurrere, non vero minores ex majoribus exire, tanquam rami ex truncis ſunt, uti in arteriis & venis fit, in quibus cava ramorum cum cavis truncorum communicant. Majores enim nervi, qui truncos referunt, faſciculis minoribus, una communi membrana involutis, conſtant, atque hi faſciculi iterum ex minoribus aliis componuntur, ſic ut nondum ſubtiliſſimorum etiam Anatomicorum induſtria hic finem invenire potuerit. Atque hoc etiam videbitur requiri, ut ſubtiliſſimum liquidum, encephali fabrica ſecretum & per nervos motum, diſtinctiſſimis viis ad omne punctum totius corporis deferri poſſet, ad ſenſum & motum perficiendum. Adeoque videtur illud commercium inter nervos ope encephali, unde ſinguli originem ducunt diſtinctiſſimam ab aliis omnibus, perfici. Ubi ergo, prius convulſa una parte, poſtea & aliæ ſimiliter afficiuntur, novimus illam cauſam, quæ prius malum fecit, etiam id alia ſenſorii communis loca propagari, ſi nempe topica in cerebro fuerit convulſionis cauſa, mutationem appulſum, transitum, egreſſum liquidi cerebroſi efficiens. Vel ſi nervi, in quibusdam corporis locis irritati prius, nullo malo topico in cerebro hærente, idem effecerint, ſcimus & hanc cauſam ſic invaluiſſe, ut totum ſenſorium commune, a quo omnes motus voluntati pendent, in ſuis functionibus turbetur.

Quinta autem, & quam triſtia mala, diu perſeverantes convulſiones ſequi poſſint, dictum fuit in Commentariis §. 233 ubi de convulſionum effectibus agebatur. Tanta enim quandoque triſtiſſimi hujus mali acerbitas eſt, ut *Medicus præſens atque aſpiciens, nec ad vitam, nec ad dolorem levandum, neque ad figuræ emendationem quidquam opis adferre poſſit. Nam ſi membra dirigere velit, vivum etiam ſane hominem diſtrahere & diſcerpſerit atque: igitur videns a morbo nihil ultra ſubveniens conſpectu duntaxat. Hæc vero iſt Medici magna infelicitas* (Aretæus Cappad. de cauſ. & ſign. morb. acut. lib. 1. c. 6. in fine p. 4.5).

§. 712. Si inflammationis cerebri ſignum pus egreſſa ſubſequitur convulſio, fere lethalis. Si poſt urinam craſſam prius emiſſam mox aquoſa, pellucida, rexit, dein convulſio fit, peſſima eſt. Si in febre poſt magnas evacuationes oritur convulſio, & hæc fere lethalis, ut & quæ cum delirio perpetuo.

Quamvis autem ſemper periculoſa ſit convulſio ob peſſimos, qui inde ſequi poſſunt, effectus, in febribus tamen inde adhuc major metus eſt. *Febrem enim convulſioni ſuccedere præſtat, quam in febri convulſionem* (Hippocrat. Aphor. 26 Sect. 2. t. 9. pag. 68). Varium tamen diſcrimen gradum cognoſcitur imprimis ex diverſitate cauſæ cognitæ, ægri ætate, & convulſionis vehementia & duratione. Longe enim major ſpei curæ ſupereſt, dum a bile corrupta, v. g. circa præcordia hærente cerebrum afficitur, quam ſi in ipſo capite topica convulſionis cauſa hæſerit. Longe facilius curatur convulſio a nimia plenitudine facta, quam illa, quæ poſt validas exinanitiones orta ſunt, cum etiam per artem poſſimus tollere illa, quæ abundant, quam reſtituere perdita. Sed & ætas varia ægri multum diſcrimen in prognoſi facit. Juvenibus enim a levioribus etiam cauſis convulſiones frequentes accidunt, adultioribus raro, & non niſi validæ cauſæ hujus mali acceſſerint. Unde Hippocrates (*In Prognoſticis t. 8. p. 683. Et in Coac. Prænot. num. 356. 357 ibid. pag. 871.*) dixit: *Pueris vero convulſiones fiunt, ſi febris acuta fuerit, & venter non dejiciat, & vigilent, & perterreantur, & ejulent, & colorem immutent, & ex viridi pallidum, aut lividum, aut rubrum induant. Hæc autem promptiſſime accidunt pueris recens natis ad ſeptem annos uſque. Adultiores autem pueri, & viri, in febribus jam non prehenduntur convulſionibus, niſi vehementiſſimorum & peſſimorum ſignorum quid acceſſerit, qualia in phreniticis fiunt.* Puerorum autem illa proclivitas in convulſiones a facili mobilitate totius generis nervoſi pendet, unde & in adultis, in primis feminis, quæ ſimilem temperiem habent, a levioribus cauſis convulſiones excitari poterunt, adeoque etiam ſæpe minus funeſtæ,

uti & Aretæus (*De cauſis & ſignis morbor. acut. l. 1. c. 6. p. 3.*) monuit. Forte ideo *Hippocrates* in textu modo citato mulierum non fecit mentionem, ſed ſimpliciter dixit, adultiores pueros & viros raro convelli in febribus. Alibi etiam (*In Prorrhetic. l. 1. text. 121. tom. 8. p. 785.*) dixit, *Hyſtericis convulſionem facile eſſe*: verum & addidit, *ſine febre*, quia certe majori & in his periculum eſt, ſi febre laborantes convellantur. Interim tamen inde conſtat, in ſimilibus mulieribus a levioribus etiam cauſis convulſiones metuendas eſſe. Quo autem vehementiores fuerint convulſiones, eo periculoſiores eſſe, facile patet. Duratio autem hujus mali non ſemper eandem prognoſin dat: licet enim prima fronte appareat, eo pejorem eventum eſſe exſpectandum, quo diutius convulſionum cauſa in cerebrum egerit, ſi tamen diutius excurrat hoc malum, ſignum eſt, tam validas eſſe corporis vires, ut ſuſtinere poſſint tantas agitationes: atque aliqua ſpes ſupereſt, naturam de morbo triumphare poſſe; imprimis ſi nulla ſigna docuerint, cerebrum in ſuis functionibus quotidie magis & magis læſi: quod novimus, ſi deliria, comata, pervigilia, *[illegible]* & quæ ſæpe convulſiones comitantur, non augeantur, ſed minuantur potius, ſimulque vires vitales adhuc bonæ fuerint, quod ex pulſu & reſpiratione imprimis cognoſcimus. Numquid *Sydenhamus* in ſymptomatica phrenitide febrem acutam continuam comitante, poſtquam ad debitum moderamen febris impetum reduxerat, optimam ſpem concipiebat, ſi affectus ille in diuturnitatem aliquam excurreret? imo diſerte monet, hanc moram, quantumvis etiam perterrefaceret adſtantes horrendum hoc ſymptoma, non tamen mortem intuliſſe ſtatim, ſed inducias ferre poſſe ac ſolere tale malum, modo per cardiaca, nec calidis remediis datis, accendatur ferocius impetus (*Sydenham Sect. 1. cap. 4. pag. 81. 82.*). Admodum ergo veroſimile videtur & in convulſione, quæ a ſimilibus cauſis ac delirium febrile naſcitur, tales inducias locum habere poſſe: & probe memini plures mihi in praxi occurriſſe caſus, qui hanc rem confirmant. In nobili juvene, febre continua acuta decumbente, ſubſultus tendinum jam ſexto morbi die aderant, ſequebatur tremor totius corporis, decimo quarto die omnes muſculi totius corporis convellebantur, ſuſtinuit tamen ad vigeſimum & primum diem horrenda hæc mala, tuncque ceſſaverunt convulſiones, & ex periculoſiſſimo hoc morbo evaſit, licet omnes adſtantes conclamatum crederent, & ſerio iraſcerentur mihi, quod aliquam adhuc ſpem in ſinu foverem, & oblatis remediis moleſtus eſſem ægro, quem jamjam periturum firmiter ſibi perſuaſerant. Niſi fidelis famulus ſtrenue juſſa executus fuiſſet, crudeli amicorum commiſeratione periiſſet æger. Habentur autem apud *Hippocratem* quædam hanc rem confirmantia. Sic dicit, epidemicam conſtitutionem deſcribens (*Epidem. l. 1. text. 24. Tom. 9. pag. 46.*) *Multæ autem convulſiones, ac magis pueris ab initio atque febricitabant, febribusque convulſiones ſuccedebant, earumque hæ plurimum horum diuturniores quidem, ſed innoxiæ, niſi his, qui ex omnibus aliis pernicioſe haberent.* Quin imo in ipſo tetano adhuc ſpem ſupereſſe, patet ex *Hippocrate*. Dicit enim (*Aphoriſm. 6. Sect. 5. n. 9. p. 197.*) *Qui tetano corripiuntur, intra quatuor dies intereunt: hos vero ſi effugerint, ſani fiunt.* Et alibi (*De Morbis l. 3. c. 12. t. 7. p. 587.*) majorem adhuc diuturnitatem horrendo huic morbo tribuit, ſic enim habet: *Hic tertio, aut quinto, aut ſeptimo, aut decimo quarto morbi die perit: hos ſi effugerit, convaleſcit.* Similia fere eodem loco affirmat de opiſthotono, cujus diuturnitatem tamen ſibi adhuc magis extendit (*De internis affect. cap. 55. tom. 7. pag. 6 8.*) *Hic vero morbus, ut longiſſime, ad dies quadraginta detinet, quos ſi effugerit, convaleſcit.* Quam horrendæ autem illæ convulſiones ſint, ex deſcriptione, quam in locis citatis dedit *Hippocrates*, patet, uti etiam ex illis, quæ apud *Aretæum* (*De cauſis & ſign. morb. acut. l. 1. c. 6. p. 3. 4.*) habentur.

Patet ergo, in convulſione febrili magnum ſemper diſcrimen adeſſe, neque tamen facile deſperandum eſſe. Ex dictis hactenus poterunt intelligi ſequentes regulæ prognoſticæ.

Si

Si inflammationis cerebri ſigna prægreſſa ſubſequitur convulſio, ſere lethalis. Deſignat enim tunc cauſam inflammatoriam tam validam eſſe, atque adeo profunda adactam in vaſorum cerebri anguſtias, ut ipſa medulla cerebri afficiatur. Uti enim conſtitit ex illis, quæ in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt, meninges cerebri, & ipſa corticalis ſubſtantia ſæpe læduntur, abſque convulſionibus ſequentibus, ubi vero medullaris ſubſtantia læſa fuerit, tunc & convulſiones adſunt. Tota enim ſpes curæ in cerebri inflammationibus conſiſtit in eo, ut lenia via reſolutiona concretum inflammatorium in fluorem redigatur: verum §. 386. demonſtratum fuit, inter alia ad reſolutionem inflammationis requiri, ut cauſa obſtruens non nimis ſolidata fuerit, & obſtructio parva, imprimis in arteriis, vel ductus lymphaticorum. Verum ubi convulſio morbum inflammatorium cerebri ſequitur, novimus ultimis corticalium vaſorum anguſtiis impactum eſſe illud concretum inflammatorium, adeoque via vix ſperari poſſe reſolutionem: cujus difficultas a hoc augetur inde, quod arteriæ hic tonico elaſticis deſtitutæ facilius diſtendantur, &, impetu a tergo urgente loca obſtructa quamvis irritato, non valeant repellere immeabiles moleculas verſus laxiorem vaſa partem & inde in majores truncos; a quo tamen repulſu inflammationis reſolutio multum pendet. Unde *Aretæus* (*Lib. Medicor. lib. 5. cap. 131. pag. 97. vel tetrab. 2. ſerm. 1. cap. 331. p. 286*) de convulſionibus febrilibus agens, dixit: *Fit autem & convulſio ob excedentem ſiccitatem, ſequitur autem manies perniciofas phrenitides, tum propter febres vehementiam, tum ob iratos & agreſtiores motus. Et ex his, quæ ſic convulſi ſunt, neminem ſervatum ipſe vidi, neque audivi, qui vixiſſet.* Signa autem inflammationis cerebri ex illis haberi poſſunt, quæ de inflammationis ſignis generalibus §. 382. dicta fuerunt, uti etiam ex illis, quæ poſtea §. 772. de phrenitide adhuc dicenda erunt.

Si poſt urinam craſſam prius emiſſam, mox aquoſa, pellucida exit, dein convulſio fit, peſſima eſt. Per urinam novimus expelli de corpore ſalia & olea ſanguinis, quæ jam acriora reddita nocuiſſent, ſi diutius in corpore manſiſſent. Aucta vero circulationis velocitate ſanguinem reſolvi in ſales & olea volatiliora & acriora, dictum fuit §. 100. Patet ergo in febribus majorem adhuc neceſſitatem eſſe, ut per urinæ vias talia eliminentur; unde etiam in febribus urina acrior, coloratior, ſpiſſa ſæpe & contentis ſaturata cernitur, ob majorem attritum liquidorum ad vaſa & inter ſe, & auctam humorum acrimoniam. Si ergo, poſt urinam craſſam, prius emiſſam, mox aquoſa & pellucida exit, novimus retineri in corpore olea & ſales ſanguinis acriora reddita, illaque, circulantibus humoribus mixta dum manent, imprimis nocitura illis in locis, ubi tenerrima vaſa ſunt, ut eſt, in encephalo. Ubi ergo convulſio talem urinam ſequitur, novimus, ab acribus retentis irritari cerebrum, adeoque ſummum diſcrimen eſſe, ne deſtruantur brevi tenerrima & pulpoſa hæc vaſcula, dum aucto per febrim circulationis impetu acres humores per illa pelluntur. Merito ergo damnavit *Hippocrates* (*in Prognoſtic. Tom. 8. pag. 633. 635.*) urinas albas & tenues tanquam admodum vitioſas, & in phreniticis maxime tales urinas apparere dixit (*Aphor. 72. ſect. 4. Tom. 9. pag. 182.*) additque *Galenus* in Commentariis in hunc Aphoriſmum (*ibid.*), ſe nullum phreniticum ſanatum vidiſſe, qui talem urinam emiſiſſet. In alio autem loco (*in Lib. de urinis Galeno adſcripto cap. 4. tom. 8. pag. 338.*) dicit: ſi in ardente febre tenuis & alba urina appareat, deſignat phrenitidem, ſi vero jam adeſt phrenitis, & talis urina appareat, prædicimus mortem. Forte & talis urina erit, quia per morbum læſæ cerebri functionibus incipit totum genus nervoſum turbari: nam videmus in hyſtericis & hypochondriacis, dum paroxyſmus inſtat, incredibilem copiam tenuis & pellucidæ urinæ excerni: adeoque talis urina videtur & peſſimum ſignum eſſe, & ſimul nocere ut cauſa, quatenus tunc acria in corpore retinentur.

Si in febre post magnas evacuationes oritur convulsio, & hæc fere lethalis. Ipſa enim mors inſtat, dum ab hac cauſa convulſio fit, uti videmus in mactatis animalibus, quæ paulo ante mor-

tem momentis validiſſime convelluntur. Præterea curatio convulſionis a magnis evacuationibus natæ requirit, ut ſubito reddantur corpori illa, quæ perierant, verum hoc efficere difficillimum eſt in febricitantibus. Licet enim reficeretur exhauſtis talibus ægris optima quævis, requirunt tamen hæc viſcerum & vaſorum actionem, ut induant humorum noſtrorum indolem: cum autem per febrem a ſanitate multum recedant ſæpe omnes, vel ſaltem plures, functiones, patet difficultatis ratio. Videantur & illa, quæ in Comment. § 234. 4. dicta fuerunt.

UT ET QUÆ CUM DELIRIO PERPETUO. Quamvis motus muſcularis voluntarii excitatio a cerebro pendeat, atque idearum ortus, ex objectis in ſenſus externos agentibus, vel ex immaginatione, illarum dein combinatio, & judicium inde natum, animique affectus, ſimiliter in cerebro ſuam ſedem habeant: conſtat tamen obſervatione, diverſis locis cerebri diſtinctas adeo actiones exerceri. Quandoque enim per febres affecto cerebro delirium adeſt, illibata manente motuum muſcularium exercitatione: aliquando etiam & convulſiones abſque delirio in febribus obſervantur, quamvis rarius. Plerumque enim delirium adeſt ſimul, vel ſaltem convulſiones antecedit. Si leve delirium ſit & per intervalla, minus malum eſt; ubi vero perpetuum delirium convulſiones comitatur, notatur, cerebri omnes actiones turbari, adeoque ſummum diſcrimen adeſſe.

Videntur tamen & Veteres Medici obſervaſſe convulſiones validiſſimas abſque delirio. In tetani enim hiſtoria, quam exactiſſime deſcripſit *Aretæus* (*de cauſis & ſignis morbor. acutor. lib. 1. c. 6. pag. 3. & 4.*) nulla delirii mentio fit; uti neque apud *Hippocratem* (*de Morbis lib. 3. cap. 12. Tom. 7. pag. 587. De intern. affection. cap. 56. ibid. pag. 678.*). Ubi vero epiſthotonum deſcribit, addit: quod quandoque mente capti ſint tales ægri. Contigit & mihi tetanum videre abſque ullo delirio per totum morbi decurſum, cum autem rarius hæc morbi ſpecies in his regionibus occurrat (niſi a vulnere læſis nervis vel tendinibus productus fuerit), non inutile duxi, breviter hic addere, quæ in tetro hoc morbo viderim. Saniſſima & optima temperiei virgo, triginta annos nata, mane ſurgens vidit ſiniſtram faciei partem tumere, palpebram ſuperiorem oculi ſiniſtri depreſſam, angulum labiorum ejuſdem lateris ſurſum retractum. Cum autem in reliquis omnibus functionibus optime ſe haberet, & odontalgiæ ex carioſis dentibus obnoxia ſæpius ſubito tales tumores faciei experta eſſet, nihil mali ſuſpicabatur, ſed per triduum ſolitos labores exercebat, quotidie per plateas incedens. Quarto die me conſuluit, & accurato examine nullam cauſam procatarcticam invenire potui, quamvis aliquid maligni latere ſuſpicarer. Inſtituta venæ ſectione ſatis larga, purgans antiphlogiſticum dedi, atque incepit mox his factis faciei tumor, & labii retractio, & palpebra ſuperior magis attollebatur. Verum ſexto die febris acceſſit, & ſimul ſentire cœpit reſolutam cervicis rigiditatem, & difficulter maxillas ab invicem diducere poterat. Altera venæ ſectione inſtituta, molliſſimo emplaſtro cervicem, collum, maxillas tegi juſſi, & emollientiſſimis decoctis totum corpus replere conatus fui. Septimo die firmiſſime cohærebant maxillæ, & octavo die ad os ſacrum uſque una cum cervice totum dorſum rigebat, & in manibus pedibuſque inſtantis tetani minas ſenſit, facies turgida & inflata apparebat, febriſque manebat eadem. Undecima die deltoides muſculi in utroque brachio tumidi & rigidiſſimi erant, & motum in abdomine ſe ſentire querebatur, qui, dum vel minimum loqueretur, ad cardiam adſcendebat, levamen a compreſſione moderata abdominis percipiebat: dormienti manus convellebantur, & oculi miro modo circumvolvebantur. Duodecima die omnes artus rigidi erant: decimotertio tenſio in nucha incipiebat minui, ſimul ac dormiturire inciperet, ſummo cum terrore evigilabat, & in faucibus impedimentum ſentiebat, ac difficiliorem deglutitionem. Decimaquarta die incepit brachia & collum movere, deglutitio melior erat, dum dentes diducebantur ab invicem maxillæ, conſtrictæ denuo, ſimulac evigilaret. Decimaſexta die mirum in abdomine motum percepit cum ſumma anxietate, abſque dolore tamen: in inguine utroque dolorem moleſ-

moleſtiſſimum dilacerantem quaſi ſenſit; totus truncus corporis tetano rigeſcebat, crura tamen melius movebat, & maxillas parum diducere poterat; vidique linguam ſtigmatibus albis, dolentibus, obſitam eſſe. In eodem fere ſtatu manſit uſque ad diem decimum nonum: tunc incepit febris augeri, ſimul pulſus plenior erat, & cutis ubique tepido madore perfunde: artus melius movere poterat, & maxillas plus diducere; ſed truncus corporis adeo rigidus manebat, ut, dum in lecto erecta ſedere vellet, a binis tollentibus magna vi & repetitis nixibus elevari deberet, ſicque corpus antrorſum flecti, quod tamen abſque dolore fiebat, licet tanta vis adhiberetur: appetitus reſurgebat, liquidos tamen cibos tantum ſumere poterat, quia maſticatio adhuc moleſta erat. In ſomno tamen oculi rotabantur & facies diſtorquebatur. Vigeſima die pruritus per totum corpus aderat, & dolor quaſi dilacerans in utroque inguine. Vigeſima prima die febris minuebatur, omniaque in melius tendere videbantur. Vigeſima ſecunda die circa cardiam moleſtum dolorem habuit, uti & in dorſo ad eandem cum cardia altitudinem. Vigeſima tertia die maxillæ iterum difficilius aperiebantur, & in ſolo dextro ſpinæ latere rigiditatem ſenſit, & dolor ille cardiæ evanuit. Vigeſima quarta die dolor e lumbis ad humerum dextrum uſque, qui levabatur compreſſo abdomine. Febris interim ſenſim decreſcebat, uti & rigiditas in dextro ſpinæ latere, ſed ingratum ſtuporem ſentire incepit in eodem loco, qui etiam ſenſim minuebatur. Vigeſima nona die febris aberat, optime appetebat, maxillas diducere poterat, & linguam exſerere, quæ ta neu tumida & ad latus quaſi ulceroſa apparuit. Sensit ſimul, ac ſi numeroſiſſimi faſciculi in dorſo deſilirent, abſque ullo tamen dolore, atque quadrageſima ab initio morbi duo gradus adſcendere & deſcendere potuit, poſteaque integre reſtituta a tam difficili morbo ſana & incolumis jam per triennium vixit.

Toto autem morbi decurſu mens perfectiſſime conſtitit, & urina copiam ſedimenti ſatis æquabilis quotidie fere depoſuit. Poſtquam autem binis venæ ſectionibus inſtitutis videram tale adeſſe febris moderamen, ut a nimio ejus impetu nullus metus eſſet, blando victu ſuſtinui vires, epiſpaſtica pedibus applicatis impetum e ſuperioribus averti, ſtrictam nimis alvum clyſmatibus molliſſimis bis vel ter ſollicitavi, rigidas tetano partes fomentis & linimentis molliſſimis ſovi, molliſſima decocta, & emulſiones ſimiles dedi, additis ſubinde leníoribus nervinis medicamentis, & ſub finem morbi, cum vigiliæ moleſtæ eſſent, lenibus anodynis ſomnum conciliavi. Magnum commodum debat, quod per carnoſorum binorum dentium interſtitia potus & liquidi cibi tranſire poterant, toto illo tempore, quo maxillæ pertinaciter claudebantur.

§. 713. **IN** curationem prius perveſtiganda eſt cauſa ſingularis (710.), & locus primario affectus, unde convulſio ortum habet (710.) dein ocyus medicamenta applicanda illa, quibus acre leniri, impactum reſolvi, contractum laxari poſſit. Unde diluere, laxare, evellere, lenire, fere ſanare ſolent convulſiones haſce, neque unquam ſpecioſo antiſpaſticorum titulo fides adhiberi debet.

Cum ex dictis ad §. 710. pateret, diverſiſſimas, imo & oppoſitas omnino cauſas convulſionis febrilis obſervatas fuiſſe, neceſſarium erit, illas ſedulo inveſtigare, ut cum fructu medela applicari poſſit. A nimia enim repletione æque, ac ab inanitione vaſorum, convulſio fit, adeoque quod in uno caſu ſanationem, in altero ſæpe mortem faceret. Simul etiam requiritur, ut cognoſcatur locus primario affectus, an nempe in cerebro ipſo topica cauſa hæreat, an vero in alio corporis loco adſit talis, quæ nervos irritando cerebrum afficerit; in tali enim caſu fruſtra capiti medicina fieret. Dum v. g. circa præcordia fluctuans acrior & copioſior bilis actiones cerebri turbat, vomitoriorum datum talem convulſionis febrilis cauſam tollet cito: ubi vero, immeabili ſanguine infarcto cerebri cortice, idem ſymptoma adeſt, vomitu augeretur malum, dum toties vomendi conatu manifeſto videmus ſanguinem majore impetu & co-

& copia nimia peccant. Signa autem in præcedentibus recenſita fuerunt, quibus variæ convulſionum cauſæ diſtingui poterunt, & detegi locus, in quo hæret origo mali. Hoc facto, & non prius, de medicamentis cogitandum eſt, in quibus ergo, pro varietate cauſarum & loci affecti, magna diverſitas requiritur. In genere tamen ſtatuere poſſumus, quod proſint illa, quibus acre lenitur, impactum reſolvi, materiaque locari poſſit. Excepta enim illa convulſionis ſpecie, quæ a ſubita & magna vaſorum depletione fit, & ſolis replentibus curatur, hæc remedia ſemper locum habent: habita tamen ratione ſingularis acrimoniæ, & variæ indolis illius, quod impactum vaſorum anguſtiis hæret. Sic enim in infantibus, ſolo lacte fere viventibus, coagulum caſeoſum in ventriculo vel inteſtinis hæret, atque in muriam acrimoniam degenerans, irritando nervoſam ventriculi & inteſtinorum fabricam, convulſiones producit. Sapo Venetus ſolvendo hæc coagula, abſorbentia terreſtria enervando acidam illam acrimoniam, leniora purgantia, quandoque & vomitoria, excutiendo hanc ſaburram, adeo proſunt. Ubi vero putridi humores, ſive ante febrem præextiterint, ſive febris tempore aut per febrem nati & collecti, circa præcordia fluctuant, purgantia quidem & vomitoria proſunt, virtutem putridam illam acrimoniam acidis emendantur feliciſſime, quæ in priori caſu nocuiſſent. Sic alia, medicamenta requiruntur, dum ſanguis denſitate inflammatoria immeabilis cerebri vaſis impactus hæret, quam ſi frigida & mucoſa humores per febrem moti ſimile obſtaculum fecerint, ut in leucophlegmaticis & ſimilibus quandoque fit. Spaſmo autem contractis partibus, laxantia imprimis conducunt: de quorum inſigni utilitate videantur illa, quæ in Commentariis §. 154. & §. 234. 3. dicta fuerunt.

Unde diluere, Laxare, revellere &c. Diluentia enim humores ad facilem meabilitatem diſponunt, omnem fere acrimoniam enervant, & vaſa ſic laxant, ut facilius tranſmittant liquida; urinæ & ſudori vehiculum præbent, ut commode per has vias de corpore exire poſſint nocitura. Omnia ſimul lenientia, decocta ex emollientibus herbis parata, emulſa farinoſa, oleo expreſſa blanda, victus ex hordeo, avena, oleribus molliſſimis paratus hic conducunt; quatenus per hæc blandis liquidis corpus repletum, omnis acrimonia obtunditur & enervatur, ſimulque omnia vaſa laxantur. Illa autem, quæ impetum & copiam humorum a capite derivant verſus alia loca corporis, revellentia dicuntur, aguntque vel minuendo vaſorum reſiſtentiam in illis locis, vel augendo humorum motum in iſta. Balnea hinc pedum, epiſpaſtica, frictiones, clyſmata molliſſima ſæpe applicata, tum uſus ſunt.

Ex Veterum Medicorum monumentis apparet, quod in convulſionibus curandis ſimilia remedia adhibuerint; uti colligi poterit ex illis, quæ in Commentariis §. 164. & §. 234. 3. habentur. Eſt tamen unus vel alter locus apud *Hippocratem* (*Aphoriſm.* 21 & 25. *Sect.* 5. *Charter. Tom. IX. pag.* 206. 210.), ubi frigidæ copioſæ affuſionem laudat ad convulſiones, quamvis paulo ante (*Aphor.* 17. 18 & *Sect.* 5. *ib. p.* 204) frigidum convulſiones & tetanos facere, illudque nervis, cerebro, dorſali medullæ, inimicum dixerit. Per frigidæ autem copioſam affuſionem conſtringi vaſa, & denſari ſanguinem, notum eſt; adeoque hæc methodus videtur directe repugnare illis remediis, quæ modo laudata fuerunt. Verum, uti patet ex loco citato (*Aphor.* 21. *Sect.* 5. *ib.* 206), frigidæ affuſionem quandoque tantum prodeſſe monuit, & quidem in tetano absque ulcere, in juvene carnoſo, & media æſtate; neque videtur majori frigori, partibus convulſis concitato, hunc effectum adſcribere, ſed dicit tantum, *frigidæ copioſæ profuſio caloris revocationem efficit*: quod autem calori potius etiam in hoc caſu curam tribuit, patet inde, quod mox ſubjungat ſequentia: *calor autem hæc ſolvit*. In altero autem Aphoriſmo (25. *Sect.* 5. *ibid. pag.* 210.) videtur hunc effectum adſcribere ſtupori a frigidæ affuſione nato, qui nervorum imminutam actionem ſupponit. Cum autem in convulſas partes ſpiritus per nervos impetuoſius ruant, apparet, quomodo hæc methodus quandoque prodeſſe poſſit, in illis nempe caſibus, ubi ab inordinato ſpirituum motu convulſiones

Digitized by Google

nec ſtatui, uti v. g. in hyſtericis: tunc enim ſubito illo horrore & concuſſione totius corporis, quæ ſingulæ aſſuſionem ſequi ſolet, poterit mutari illa ſpirituum directio, quæ jam adeſt, & convulſiones facit; videmus enim compeſci in tali caſu ſæpe ſubito hæc mala, dum ſpiritu ſalis ammoniaci, caſtoreo vel aliis ſimilibus nervi narium irritentur tantum. Sufficit enim in hyſtericis illis convulſionibus, (quas faciles bene dixit *Hippocrates*, uti in præcedentem paragraphum notatum fuit) ſæpe quævis mutatio nervis inducta, ut præſens tantum ſenſorii communis conditio removeatur. Unde & aquæ frigidæ aſperſio ejus ſpiritus tempeſtive ſolvit: in convulſionibus autem febrilibus cum minus tuta videatur hæc methodus.

Nec unquam ſpecioſo antiſpaſticorum titulo fides adhiberi debet. Ex omnibus illis, quæ in hoc capitulo dicta fuerunt, evidenter apparet, nullum dari remedium antiſpaſticum univerſale, ſed decantatiſſima quævis talia, vel omnino nihil efficere, vel nunc prodeſſe, nunc nocere, pro varietate cauſarum, a quibus convulſio ortum ducit. Plethoricum juvenem, in febre acuta convulſum, depletio ſanat: immodicis vero evacuationibus exhauſtum curat repletio. Dum topica inflammatio cerebri acutam febrem concitavit, & convulſionem facit, venæ ſectio, & alia remedia, quæ febrilem impetum compeſcunt, optima ſunt: & contra monuit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. N.* 358. 359. *T.* 8. *p.* 870.), quod *convulſionem ſolvat febris ſuperveniens acuta, quæ prius non fuit; ſi vero fuerit prius, jam exacerbata*. Sic & alibi habetur (*Aphor.* 57. *Sect.* 4. *T.* 9. *p.* 070.): *Convulſione aut tetano laborantis febris ſuccedens morbum ſolvit*. Quando nempe per febrem illud, quod ſtimulo vel obſtaculo convulſionem producit, removetur vel ſolvitur (vide § 578.). Sic in citata hiſtoria, præcedente paragrapho enarrata, decima nona die febris augebatur, ſed & ſimul omnia in melius tendebant. Obſervavit *Sydenhamus* (*in Diſſertatione Epiſtolari p.* 459), infantes ſæpius convelli in primo ſtadio variolarum & morbillorum, antequam nempe per febrem verſus corporis ſuperficiem protrudatur morbi materia, moriturque, nullumque periiſſe, dum clyſmatibus ſæpe repetitis, aliisque evacuationibus, Medici etiam tentarent, ſic nimis deprimebatur febris, per quam variolarum & morbillorum materia promoveri debebat, & qua eruptione facta cito ceſſabant hæ convulſiones. Patet ergo, nullam fidem adhiberi poſſe ſpecioſis illis antiſpaſticorum remediorum titulis. Si enim examinetur ingens ſimilium farrago, quæ ab auctoribus laudantur, patebit, plurima ex illis acidum abſorbendo vi prædita eſſe, unde etiam infantibus, ab acido convulſis, proſunt, qualia v. g. ſunt pulveres illi Comitiſſæ de Kent, Marchionis, cinnici perlarum, margaritæ & quædam omnino certa videmus, ut raſura eboris, ungulæ alcis, cornu cervi &c. ſi nempe cruda ſumuntur, combuſta enim in calcem acquirunt vim acida abſorbendi. Alia vero, in convulſionibus hyſtericis optima quidem, ſtimulante & calefacienti vi febrilibus convulſionibus ſæpe nocent, imprimis ubi inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudo, vel nimius impetus febrilis adſunt: uti v. g. ſpiritus cornu cervi, eboris, ſanguinis humani, ſalia volatilia oleoſa, caſtoreum &c. Abſorbentes illi pulviſculi, & ſpecifica illa ex ungula alcis, ebore &c. parata remedia, tuto quidem exhiberi poſſunt, imo & ſæpe debent, ut ægris vel adſtantibus ſatisfaciat Medicus, ubi aliquid ab illo ungendum videtur, cum plurimis buccis ſæpe alii, in conſilium vocati, hæc extollant, nugatoria in nullis; cavendum tamen, ne his adhibita fide negligantur alia longe efficaciora remedia, atque multo magis adhuc, ne in uſu veniant talia, quæ ex cognitione cauſæ ſingularis convulſionis febrilis nocitura noverimus.

§. 714. SI autem caput primario affectum deprehenditur, debet curatio fieri dicta (706).

Si autem conſtiterit, cauſam convulſionis febrilis hærere in ipſo capite, adeoque illud primario affectum eſſe, conducent illa, quæ in delirii febrilis curatione lauda-

data fuerunt, cumque tunc plerumque & valida inflammatio adſit, cura eadem erit ac phrenitidis, de qua poſtea adhuc dicendum erit.

SUDOR FEBRILIS

§. 715. Sudor initio acutæ febris, cujus cauſe paulo pertinacior, pro cauſa habet vaſorum extremorum laxam debilitatem, cruoris circulationem vehementem, facilem aquæ ex reliquis ſanguinis partibus expeditionem.

Vidimus antea § 594 quandoque materialem febris cauſam per febrem ipſam ſubigi, ſolvi, & mobilem reddi, ſic tamen, ut tunc adhuc retineat aliquam dotem, quæ æquabili circulationi repugnet, unde ſenſibili quadam evacuatione expellitur de corpore. Inter has evacuationes etiam locum habet illa, quæ per ſudores fit. Talis autem ſudor bonus ſemper eſt, & criticus dicitur: ille autem ſudor febrilis, de quo hic agitur, ſymptomaticus eſt, & ſemper fere mali ominis, quia per illum parum vel nihil tollitur de cauſa materiali morbi, ſed tenuiſſima ſanguinis pars diſſipatur. Criticus autem ille ſudor rariſſime in principio morbi contingit, utpote naturæ vincentis morbum effectus, adeoque tantum declinante jam morbi impetu, exſpectari poterit.

Per initium autem febris acutæ hic non intelligitur illud temporis punctum, quo ſanitas in morbum deficit, verum notabilis totius decurſus morbi pars, nempe, totum illud morbi tempus, in quo nondum apparet manifeſtum coctionis indicium: uti ex *Galeno* in Commentariis § 590 dictum fuit, adeoque & hoc ſenſu initium febris acutæ ſæpe comprehendit magnam partem illius temporis morbi, quod incrementum, vel aſcenſus, ſolet vocari, uti ibidem notatum fuit. Toto autem hoc tempore morbus increſcit, ſanitas minuitur, adeoque & a ſudore raro quid boni ſperari poteſt, qui in hoc morbi ſtadio erumpit, cum a morbo prævalente tunc ortum ducere ſoleat. Patet ergo & hoc febris acutæ initium variam latitudinem habere, prout celerius vel tardius decurrit febris, atque ipſa cauſa febris materialis facilius vel difficilius per febrem ipſam ſubigi poteſt. Peracuti enim quibus ſtatim extremos habent labores (*Hippocrat. Aphor. 7 Sect.* 1 p. 12), & citiſſime decurſum ſuum abſolvunt: unde additur in textu, cujus cauſa paulo pertinacior, adeoque plus temporis requirit, ut ſubigatur & mobilis reddatur, neque tamen talis ſit, ut furibundo impetu corpus cito deſtruat, vel ſibi viam quærat. Uti enim patet ex illis, quæ ad § 594. 2. ex *Hippocrate* allegata ſunt, critici ſudores, die tertio, quinto, ſeptimo, nono, undecimo, decimo quarto, decimo ſeptimo, vigeſimo primo, trigeſimo primo, & trigeſimo quarto profluxerunt (videantur illa, quæ de hoc Aphoriſmo in Commentariis § 741 habentur, ubi de diebus criticis agitur). Adeoque in quadam febre acuta ſudor tertio die profluens criticus eſſe poteſt & ſalutaris, dum in alia febre, pariter acuta, quæ tamen cauſam pertinaciorem habet, tertio die profluens ſudor ſymptomaticus fit & noxius. Omnium ergo optime diſtingui poterit ſudor ſymptomaticus, quod abſque coctionis ſignis prægreſſis, cruda adhuc morbi materie, primiſque morbi diebus, exprimatur, criticus autem poſt coctionem prægreſſam, & ſerius, habita tamen ſemper ratione velocitatis majoris minoriſve, qua morbi decurſus abſolvitur.

Cauſa autem talis ſudoris triplex eſt: vel enim vaſorum, ſudorem in ſuperficie cutis eructantium, extrema laxiora ſunt, adeoque facilius cedunt liquidis impulſis: vel per vehementiorem circulationem ad organa hæc ſecernentia, & excernentia eodem dato tempore, major liquidi copia applicatur: vel denique aquoſa, & tenuiſſima ſanguinis pars, reliquis minus cohærens, facilius ſeparatur. Poſſunt autem tam hæ cauſæ adeſſe ſolitariæ, vel & omnes majorem effectum producere.

Solam majorem laxitatem vaſorum illo-

rum

Digitized by Google

rum ſudorem facere, directis experimentis novimus. Dum enim homo robuſtus & ſanus nudato corpore vapori aquæ tepidæ exponitur, brevi ſudoribus diffluet, uti in cura Luis Venereæ per ſudores fieri ſolet. Dum in lecto, ſtragulis tecto corpore, tota cutis in proprio quaſi vaporis halitu hæret, tam facile ſudor elicitur. Contra vero, frigore majori aeris cutanea vaſcula conſtringente, ſudor vel non, vel ſaltem difficilius longa, erumpit, licet validis etiam corporis motibus ſe exerceat homo. Patet hinc etiam, quare per ſudorem ipſum corpus ſæpe ſic diſponatur, ut poſtea a levi etiam cauſa ſudoribus nimis diffluat, quia nempe relaxo ſudore nimis debilitentur cutanea vaſcula. Mirum tale exemplum habet *Tulpius* (*Obſervat. Medic. Lib. 3. cap. 42. pag. 257.*) de virgine, quæ ab ineunte ætate, ob ſudores prægnantis matris crebrius motos, tam pervia & patula habuit hæc cutis ſpiracula, ut continenter fere maduerint & quidem tanta copia ſudor exibat, ut quotidie ter vel quater indusia mutare cogeretur. Continuo hoc ſudore magis adhuc debilitatis vaſculis cutaneis, per ſeptem amplius annos pertinax mansit malum, licet remedia convenientiſſima adhiberentur.

Cruoris autem vehementiorem circulationem ſudorem facere novimus, cum per ſolum motum muſcularem validum aucta circulationis velocitate, etiam gelidiſſima hyeme, ſudor copioſus exprimi poſſit.

Verum & facilis aquæ ex reliquis ſanguinis principiis expeditio merito inter ſudorum febrilium cauſas recenſetur. Demonſtrarunt Chemici, maximam partem ſanguinis aquam eſſe, illamque lento igne inde expelli poſſe, uti notavit *Hoffmannus* (*Frid. Hoffmann. Obſervat. Medic. Chymic. pag. 208*), aqueam illam ſanguinis partem longe citius avolare, quam quamvis aquam in eodem loco atque eadem quantitate, & in ſimili vaſe poſitam. Poſtquam autem lento igne ſic exſiccatus fuit ſanguis, ſi tunc majori igne urgeatur, dat producta varia, ex quibus adhuc multum aquæ ſeparari poterit. Patet ergo, magnam copiam aquæ in ſanguine adeſſe, partimque illam aquæ facile inde ſeparari poſſe, aliam vero partem longa pertinacius reliquis principiis ſanguinis uniri. In omnibus tamen hominibus non eſt æqualis cohæſio aquæ cum reliquis partibus ſanguinis, adeoque nec æque facilis ſeparatio. Dum quotidianis* laboribus exercitato homini ſanguis de vena mittitur, in unam maſſam ſolidam fere totus, neque tenuior pars e maſſiori ſecedit, niſi poſt multas ſæpe horas, & adhuc parca ſatis copia. Ubi vero examinatur in ſcutella vaſo ſanguis delicatæ & in otio degentis puellæ, ſtatim ingens copia tenuioris liquidi a ſanguinis parte maſſiori ſecedit. Simul etiam conſtat, dura & exercitata corpora vix ſudare niſi a validis laboribus, cum teneræ puellæ a minimo ſæpe corporis motu diffluant ſudoribus. Videtur enim fortium vaſorum & viſcerum actione validius aqua intime adunari reliquis ſanguinem conſtituentibus principiis, atque longa magis cohærere.

§. 716. **SI** pertinet, orbat ſanguinem liquido diluente, reliquum inſpiſſat, obſtructiones facit lethales, ſanguine poſtea vix diluentibus vel reſolventibus cedente; unde omne fere morborum acutorum genus produci poteſt.

Requirebatur autem tanta aquæ copia in ſanguine, ut illa interpoſitione ſuarum partium inter reliquas moleculas craſſiores ſanguinis concretionem impediret, ſicque ſanguis aptus maneret, ut per ultimas arteriarum anguſtias fluere poſſet. Adunari enim moleculas ſanguinis exſiccatione § 117. vidimus, & contra reſolvi adunatas moleculas dilutione per interpoſitum fluidum admiſſum, §. 132. demonſtratum fuit. Si ergo pertinax ſudor in ſummo febris acute, diſſipatur diluens liquidum, & reſidua ſanguinis maſſa immeabilis redditur, adeoque brevi hærebit in vaſorum arterioſorum ultimis anguſtiis, unde obſtructiones, inflammationes, & peſſimæ illorum ſequelæ naſci poterunt. Multi Medici fuerunt quondam in illa opinione, per ſudores in morbis acutis expelli materiam morboſam poſſe, ſi non integre, ſaltem properè, adeoque ſemper morbi vehementiam illis minui, imprimis cum in peſte, & pauci alii

Digitized by Google

aliis morbis, volatile miasma quandoque hac via exiret, & leviores quidam morbi febriles, ex ſola corporis perſpiratione impedita nati, ſudore orto ſanarentur quandoque feliciſſime. Contemnebant autem illud periculum, quod a diſſipata tenuiori ſanguinis parte jure metuendum erat, dum putabant, diluentibus aquoſis potatis facile poſſe reſtitui illud vehiculum ſanguinis, quod peribat. Verum ingeſtis aquoſis potibus efficere quidem poſſumus, ut illi venis recepti cum ſanguine fluant, verum adunatas ſemel ſanguinis moleculas per vim morbi, & defectum tenuis liquidi illa ſua interpoſitione a concretione prohibentis, reſolvere difficillimum eſt, imo & quandoque penitus impoſſibile. Hæret enim ſanguis, ſic immeabilis redditus, in vaſorum arterioſorum anguſtiis, adeoque diluentibus acceſſus fere negatur, & præterea ſæpe tanta jam cohæſio eſt moleculaſum adunatarum, ut aqua ſe inter illas inſinuare nequeat, dum fere in polypoſam tenacitatem concreverunt, quam ſemel natam reſolvere difficillimum eſt. Sic videmus, ſanguinem recens de vena miſſum faciliime aqua tepida dilui poſſe, ubi ſemel vero concreverit, integra reſolutio illius concreti fieri nequit. Hinc apparet ratio, quare quandoque in acutiſſimis morbis abſque ullo levamine ingens copia diluentium poterit, dum funeſto illa tenui & aquoſa urina, magna ſæpe copia emiſſa, docet, ingeſtam aquam intime ſanguini miſceri non poſſe, ſed ſtatim inde iterum ſeparari, atque per urinæ vias expelli: adeoque ſales, & olea ſanguinis per auctam circulationis velocitatem acriora reddita, (vide §. 000.) retineri, ipſumque ſanguinem [illegible] denſitate magis magisque inſpiſſari, atque omnem miſcelam cum aquoſis reſpuere, unde brevi delirio, comata, convulſiones, & lethalis peripneumonia exſpectanda erunt, deſtructis per acria tenerrimis vaſculis, vel iiſdem ab immeabili ſanguine ſic obſtructis, ut functiones inde pendentes tollantur. Facile patet, omnia eadem mala metuenda eſſe, dum per ſudorem ingeſta diluentia ſtatim diſſipentur. Augebantur vero omnia hæc mala, dum ſudores in morbis acutis exprimebantur per calida & acria remedia, ut theriaca, croco, ſalibus volatilibus oleoſis &c., interimque ab omni ſæpe potu arcebantur ægri, ne nempe talium remediorum exhibitorum efficacia debilitaretur. Legi meretur de hac re illa, quæ paſſim in ſuis operibus habet *Sydenhamus*, qui generoſo animo primus, & ſolus fere, ſe huic torrenti oppoſuit, & perniciosam hanc medendi methodum gravibus argumentis debellavit, illamque contrariam, felici in periculoſiſſimis etiam morbis eventu, ſtabilivit.

§. 717. Ergo initio ſemper cohibendus, niſi conſtet, materiem morbi adeo tenuem eſſe, ut eam primo ſudore diſſlari poſſit.

Ex illis ergo, quæ modo dicta fuerunt, patet, ſudorem in initio febrium acutarum nocere, adeoque cohibendum eſſe. Tenendum enim tunc materia febrilis, quæ per febrim ipſam, debito moderamine limitatam, ſubigi & mobilis reddi debet, ſic diſpoſita eſt, ut per hanc viam eliminari poſſit. Hoc autem etiam confirmatur Veterum Medicorum teſtimoniis. *Sudor, uti cum febre ortus, in acuto morbo malus eſt* (*Coac. Prænot. Num* 574. cum *Ep.* 885.). Et *Celſus*, ubi de ſudore eliciendo agit, monet, duobus modis illum provocari poſſe, aut ſicco calore, aut balneo. Addidit autem, a ſudore per ſiccum calorem provocando cavendum eſſe, *ne quid horum vel in febre, vel in cruditate tentetur* (*Celſ. Medic. Lib.* 2. *cap.* 17. *p.* 93.). Et alibi juſſit, ut febre jam finita vel decreſcente, ſi ſigna doceant, ſudorem venturum eſſe, *tum demum dare potui calidam aquam, cujus ſalubris effectus eſt, ſi ſudorem per omnia membra diffundit. Hujus autem rei cauſa, continere æger ſub veſte ſatis multa manus debet, eademque crura, pedesque contegere: qua mole plerique ægros in ipſo impetu febris, potiſſimumque ubi ardens ea eſt, male habent* (*Idem lib.* 3. *cap.* 6. *p.* 430.). Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 594. de hac re dicta fuerunt.

Excipiuntur tamen illi morbi, quorum materia adeo tenuis & mobilis eſt, ut pri-

mo

mo ſudore diſſtari poſſit, tunc enim pro-ſuni & in ipſo morbi initio ſudorifera da-ta. Illud autem in peſte, & febribus pe-ſtilentialibus obtinere imprimis, obſerva-tum fuit. Unde & *Sydenhamus*, qui in aliis morbis ſudorifera damnabat ſemper, monuit tamen, ſingulare profuiſſe in fe-bribus peſtilentialibus. Dabat enim tunc bolum ſudoriferum ex theriaca, electuario de ovo, croco &c cum aliquot cochlea-ribus mixturæ aromaticæ, deinde ſtragulis obruebat, ſicque ſudores provocabat. Quin imo ſi moleſtus vomitus impediret, ne hæc ſudorifera aſſumi pollent, vel aſſumta re-tineri, ſolo ſtragulorum pondere ſudorem expreſſit, qui dum manare inciperet, ili-co ſediebatur vomitus. Sudorem autem in-ceptum ſuſtinebat, per integras viginti qua-tuor horas, potu liquidi tenui & leviter aromatici: ſi vires languerent, jusculis re-ficiebat ægros. Obſervavit autem, poſte-rioribus horis manare ſudorem magis na-turalem, & criticum quaſi, copioſum, & cum ſumma levamine. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 598 634 659. dicta ſunt. In mirabili illo morbo, qui Ephemera Britannica, vel & ſudor Angli-cus vocari ſolet, ipſiſſimo morbi invaden-tis initio calidum quaſi euneci per membra diſcurrere ſentiebant ægri, atque illico ſu-bitus & largus ſudor manare incipiebat (*Joh. Caii de Ephem. Britann p.* 23.), qui ſi iu pe-diretur profluere, eliminerat de vita, nul-lique tuto evadebant, niſi per viginti qua-tuor horas talem profuſum ſudorem pote-

rentur. Si citius deſineret, brevi recidivam habebant, vel in difficiles morbos incide-bant (*Ibid p.* 128). Cum autem momen-to ante ſenos inopinato corriperet pericu-loſiſſimus ille morbus, nequidem licebat tuto veſtes exuere, ſed eodem momento debebant decumbere. Si vero ſenas in le-cto decumbentes invaderet morbus, coge-bantur ſe ibidem continere, præter faciem nihil aperire, nec membra jactare. Quin imo ſi binos in eodem lecto ſimul corri-peret morbus, non licebat mutare cubile, ſed magno cum incommodo ſub iisdem ſtragulis moleſtiſſimos hos ſudores pati de-bebant (*Ibid. p.* 108.). Cum autem in vi-gore morbi deliquerent ſæpius ægri, cuſto-des appoſiti ſollicite cavebant, ne corpo-ris quandam partem præſenti mortis peri-culo nudare poſſent ægri. Imo nec alvi vel urinæ neceſſitas permittebat, ut in lecto erigerentur, ſed linteis ſubductis excipie-bantur hæc excrementa (*Ibid. p.* 128.). Tente requirebatur cura, ut viteri poſſet ſudoris ſuppreſſio, quam mox tumor livi-dus corporis, & ſenſus quaſi aculeorum ſub cute pungentium ſequebantur, una cum præ-ſentiſſimo mortis periculo.

In illis ergo morbis ſolis aliquid boni a ſudoribus ſtatim prodeuntibus exſpectari po-teſt, in reliquis acutis nocent ſemper. Sol-licita autem morborum talium epidemice graſſantium obſervatio ſola docere poteſt Medicum, quid agere debeat, uti poſtea ſerius dicetur, quando de morbis epidemi-cis agendum erit.

§. 718. **P**Rohibetur ſurgendo ex lecto; ſedendo; corpus a nimiis integumentis liberando, aerem frigidiuſculum admittendo; calidis, calefacientibus-que abſtinendo, potu plurimo leni, blando, frigidiuſculo ſæpe ciendo, ut amiſ-ſi demum reſarciatur cito, circulationem nimis velocem refrænando (102. ad 106.).

Videndum jam, quomodo ſudor ille, in febrium initus ortus, tolli poſſit toto.

SURGENDO EX LECTO, SEDENDO &c. Dum enim in lecto ſudentes decumbunt ægri, totum corpus calido & humido vapore cir-cumdatur, quo re nihil magis laxat & debili-tat, cum autem §. 715. inter cauſas ſudo-ris febrilis vaſorum extremorum laxa de-bilitas recenſita fuerit, patet, aſſiduo in lecto decubitu ſudoris cauſam augeri. Un-

de *Sydenhamus* (*In Diſſert. Epiſtolari pag.* 446 *& alibi ſæpius*), profuſos illos ſu-dores in initio variolarum metuens, ſuluit, ut interdiu ſe lecto committerent ægri, ſed erecti ſederent. Sudantem vero ægrum ſu-bito lecto educere, & vix tecto corpore aeri frigidiuſculo exponere, nemo prudens ſuaderet, cum a ſubito frigore, corpori calido & ſudenti applicato, tot & tanta mala fieri poſſint, ut §. 118. demonſtra-

tum

tum ſuit. Sed ſenſim remoto ſtragulorum pondere ſudor minuendus eſt, deinde, illo fere ceſſante, veſtibus induantur ægri, & in ſedili ſedeant, vel ſi id vetet major debilitas, ſaltem ſic veſtiti lecto recumbant: his autem factis, aer frigidiuſculus nocebit numquam, ſed blando refrigerio anheloſum calorem temperabit. Quantum autem febre decumbentibus nocuerit aſſiduus in lecto decubitus, & aer clauſus, alia occaſione ad §. 698. dictum fuit. Simul etiam nimia circulationis vehementia, quæ altera ſudoris febrilis cauſa eſt (§. 715.), minuetur, cum per eadem debitum moderamen exorbitantis impetus febrilis obtineri poſſit, uti in Commentariis §. 690. demonſtratum fuit. Neque novum hoc ſudores in morbis coercendi inventum eſt; nam & *Æginetæ* ſimile laudet (*Lib.* 2. *cap.* 46. *pag.* 28. *verſo.*), dicit: *Cum vero fuerint largius erupturi, tunc abſtergantur, & levanda integumenta retrare oportet. Etenim laſſant ſupra modum prodeuntes, & in ſyncopen frequenter deducuntur. Tenue ergo ſit velamen & madidum, & aer frigidiuſculus, & ſomnus adjungatur & eventilatio.*

CALIDIS, CALEFACIENTIBUSQUE EVITANDO. Omnia enim, quæ vel actu calida ſunt, vel hunc vim habent, ut ingeſta corpori noſtro caloris cauſas augeant, ſudores movent. In calido enim aere omnes homines a leviſſimis cauſis ſudant, atque omnia aromatica fere, & alia ſtimulantia remedia, ſudorifera ſunt, imprimis ſi ſub tali regimine ſumantur, ut illorum actio verſus corporis ſuperficiem determinetur: quod præcipue fit, dum, his aſſumtis, in lecto decumbens homo, ſtragulis tectus, in proprii vaporis balneo hæret.

POTU ELUENTE LENI, BLANDO &c. Sic enim optime redditur ſanguini illud, quod nimio ſudore ſubtili diſſlatum erat. Requiritur autem, ut lenis & blandus ſit potus, ne ſtimuli inſtar circulationis vehementiam augeat. Frigidiuſculus autem potus calido præfertur, quia per calidum potum ſudores augentur, vel ſaltem ſuſtinentur. Unde *Sydenhamus*, dum in febrium peſtilentialium curatione per viginti quatuor horas ſudorem movere deberet, calidis potibus natum ſemel ſudorem ſuſtentabat. Gelidum vero potum æſtuanti corpori ingerere, imprimis magna copia ſimul, periculoſiſſimum foret, cum ſanguis tam facile a magno frigore coagulatur, & in hoc caſu, ob diſſlatam per ſudores partem tenuiſſimam, adhuc magis in concretionem pronus ſit. Præſtat ſimul parca copia, ſed ſæpe repetita, potum ingerere, quia ſi ſubito multum aquoſi tenuis liquidi ſanguini miſceatur, illud per laxata & patula cutis ſpiracula expellatur ſtatim.

CIRCULATIONEM NIMIS VELOCEM RETARDANDO. Cæteris enim paribus, eo major fit ſecretio & excretio, quo eodem temporis ſpatio major copia liquidi organis ſecernentibus & excernentibus applicatur, adeoque patet ratio, quare velociori circulatione ſudor moveatur. Verum omnia haſtenus laudata peritar conducunt ad minuendam circulationis nimiam vehementiam, uti patebit, ſi conferantur illa, quæ ad §. 610. dicta fuerunt. Quomodo autem, & per quæ, exceſſus motus circulatorii minui poſſit, in paragraphis hic citatis explicatum fuit.

Cum autem vaſorum extremorum laxa debilitas inter ſudoris cauſas §. 715. enumerata fuerit, atque haſtenus laudata remedia non adeo directe videantur inſervire, ut hæc corrigatur, videri poſſet, & peculiari medela ad hanc tollendam opus eſſe. Verum aer frigidiuſculus laxa nimis hæc vaſcula moderate conſtringit, dumque, minuta circulationis vehementia, minus urgentur, proprio elatere in priſtinam amplitudinem redire ſolent, dilatare hæc vaſcula. Interim tamen in Veterum Medicorum ſcriptis invenitur, quod æſtivanti ætate tuti applicuerint talia, quæ aſtringendo roborare valent nimis laxa cutis ſpiracula, qualia plurima apud *Æginetam* (*ibid.*) recenſentur. Imo & pinguibus inungi corpus volunt, quæ latentes meatus cutis obſtruendo humidi exitum prohibebant. Sic notum eſt, athletarum quondam corpora oleo inuncta fuiſſe, ne per validiſſima corporis exercitia diffluerent ſudoribus. Ita & *Celſus* (*Lib.* 3. *cap.* 6. *pag.* 133.) dixit: *ſi vero ſudor exercet, duranda cutis eſt, vel nitro, vel ſale, quæ cum oleo miſcentur. At, ſi levius id vitium*

eſt,

eſt, *oleo corpus ungendum eſt ſi vehementius, roſa, vel melino, vel myrteo, cui vinum auſterum ſit adjectum.* Cum autem multi homines pinguium applicationem non ferant, quin ſtatim eryſipelas ſequatur; adſtringentibus autem pulveribus, uti *Ægineta* juſſit, totum corpus adſpergere, aut fomentis ex adſtringentibus paratis undique tegere, multum incommodi faciat, neque tutum ſemper ſit, obſturando vel ſtringendo cutis ſpiracula ſudorem coercere, dum pergit eadem circulationis vehementia humores agitare, atque per eadem remedia inſenſibilis perſpiratio ſimul impediri videatur; ſimilia remedia minus in uſu eſſe ſolent: imprimis cum alius illis methodis, de quibus modo actum fuit, minus operoſis, & forte magis tutis ſudor febrilis plerumque feliciter compeſci ſoleat. Obſervata tamen in Hiſtoria Medica habentur, quæ docent, talia quandoque profuiſſe. Sic in morbo quodam, apud Bengalenſes familiari, profuſiſſimis ſudoribus diffluunt ægri, quos ut compeſcant, aſpergunt lectos copioſo lini ſemine teſperguut: illud enim ſudore madefactum mucilaginem dat ſatis tenacem, quæ cuti adhærens illius ſpiracula obſtipat, ſicque ſudorem cohibet (*Lettres curieuſ. & edifiantes des miſſions etrangeres &c. tom. 15. pag. 414.*)

Eſt & altera ſudoris ſpecies, quæ in fine febrium diuturnarum obſervari ſolet, vel etiam in illis, qui a febribus longis convaluerunt quidem, tamen adhuc debiles & languidi vivunt, & imprimis, uti optime notavit *Sydenham* (*Sect. 5. c. 2. in fine p. 291.*), ſi poſt frequentes & validas evacuationes ex hoc morbo emerſerint ægri, præſertim ſi tunc morbum minus firmo corporis habitu ſubire perditi. Simulac enim in lecto decumbunt, quamvis etiam modice tecti fuerint, incipiunt incaleſcere, & mox ſudore diffluere, unde magna debilitas ſequi ſolet, & tabis periculum imminet. Sic affecti mane & veſperi quinque vel ſex cochlearia vini Malacenſis dabat *Sydenhamus*, eoque & vires creſcebant ægri, & evaneſcebant ſudores. Pulchre profuiſſe vidi ſæpius, ſi ſalviæ infuſum, vino paratum, ſinali copia mane & veſperi ſumeretur: ſique nec ſic ſuperſederet moleſtus ille ſudor, illud infuſum, cum vini ſpiritu paratum, ad una cochlearia ſumtum hic de die; fefellit nunquam, quando nempe nocturnus ille ſudor ab hac cauſa oriebatur. Notum eſt, bajulos, valido labore ſudantes & fatigatos, generoſum ſpiritum vini ſumere, & poſtea rem potu ſimul ſedare, expertos, niſi hoc fecerint, aſſumtum potum ſolutum per ſudorem expelli, neque refici corpus. Unde patet, ſpirituoſa liquida, ad compeſcendos ſudores a nimia humorum tenuitate, & laxitate vaſorum cutaneorum, multum prodeſſe poſſe.

DIARRHŒA FEBRILIS.

§ 719. Diarrhœa pro materie habet mucum, lympham, gluten, pus, ſaniem, ſanguinem, narium, oris, faucium, œſophagi, ventriculi, hepatis, veſiculæ felleæ, pancreatis, inteſtinorum, meſenterii, pro cauſa vires in inteſtino expellentes validas, dum in ipſis inteſtinis contrahentes vires debiles, vel in vaſis inteſtinorum abſorbentibus impedimenta, ne admittant.

Frequens liquidorum excrementorum per alvum egeſtio διάῤῥοια vocari ſolet, quaſi perfluvium dictum ἀπὸ τοῦ διαῤῥεῖν, atque ſtricta ſignificatione illud vocabulum hoc ſenſu tantum uſurpari ſolet apud Medicos. Quamvis enim figurata excrementa, mollia tamen, ceteroquin plerique hominibus ſoleant, qui integra fruuntur ſanitate, tamen & multis familiaris eſt alvus humidior, abſque ullo ſanitatis detrimento quod & *Hippocrates* notavit, & monuit per ætatem hoc mutari. *Quibus per juventutem humidæ ſunt alvi, illis ſeneſcentibus exſiccantur. Quibus vero in juventute ſiccæ ſunt, illis ſeneſcentibus humectantur* (*Aph. 20. Sect. 2. t. 1. p. 60.*). Minime vero morboſam judicavit in juventute humidiorem alvum, cum alio loco (*Aph. 53. Sect. 2. ib. p. 80.*) pronunciaverit, juvenes, qui humidam al-

vem habent, ut etiam ſæpe habitet quam illi, qui hoc ſimul laborant. Sola ergo alvi humiditas non ſufficit, ut diarrhœa dicatur, ſed debet ſimul adeſſe frequens alvi egeſtio: habito ſemper ratione idioſyncraſiæ, adeo lege diximus quoad hanc evacuationem in variis hominibus: multi enim ſunt, quibus æquum cæteroquin ſanitate fruentibus, quotidie ſæpius evacuantur alvus, aliis ſemel tantum, vel & adhuc rarius. Diarrhœa ergo dicitur laborare homo, ſi frequentius ſolito liquidam alvum deponat. Ubi autem frequentem hanc liquidorum excrementorum per alvum egeſtionem comitantur dolor ventris, id vocant Dyſenteriam, ſive inteſtinorum difficultas: quem morbum hunc Torminæ vocavit Celſus (lib. 4. c. 15. p. 224.): quamvis alii Auctores dyſenteriam tantum dici voluerint, ubi in teſtinorum exulceratio adeſt, vel imminet, alvi profluvium, ut poſtea § 721 plura dicentur. Ubi autem ingeſta cibi, vix mutati, per alvum expelluntur, ſolet vocari lientæ ria, ſive lævitas inteſtinorum, quia continere nihil poſſunt, & quidquid aſſumptum eſt, mox illud tale reddunt (ibid. c. 16. pag. 226.), ob lævitatem & paralyſin quaſi fibrarum ventriculi & inteſtinorum. Poteſt autem & hic morbus ſub generali diarrhœæ definitione, ut ſpecies ſub genere, comprehendi: uti etiam huc alius alter, qui Affectio cœliaca ſolet dici apud Auctores: in quo non quidem penitus cruda & immutata alimenta alvo expelluntur liquida ſub forma, ſed una cum ſemiſoluto chylo miſcentur (H. Boerh. Inſtit. Med. § 813.), qui natura in vaſculorum lacteorum oſcula ſolet reſorberi, antequam fæces mediis rejiciantur per alvum excretas. Verum non adeo ſemper ſignificatione Affectionis cœliacæ nomen apud Auctores invenitur. Apud Aretæum (lib. 2. de Cauſis & ſignis morborum diuturnor. c. 7. p. 58.) quidem talis deſcriptio habetur, quæ docere, cœliacam paſſionem a lienteria tantum gradu differre, cum in lienteria cruda & immutata alimenta cito per alvum expellantur, in cœliaco affectu vero liquoſa a cavitate alimentorum, ſed non tamen plane in ſuccum probum verſa, ſemicoctum & imperfectum reddantur. Alio tamen loco, ubi de curatione hujus morbi agit (De curat. morbor. diuturn. lib. 2. cap. 7. pag. 152.), habet ſequentia: ſi ventriculus retentor ingeſtorum ſit, perſpiret autem alimentum non coctum, non mutatum, crudum, nihilque ad corpus multum tranſeat, cœliacos hos appellavimus: quæ ſane definitio optime lienteriæ convenit. Verum apud Celſum cœliacus ventriculi morbus vocatur, ut mox dicetur; ſic enim habet: In ipſo vero ventriculo ſunt conſiſtit, qui & longus eſſe conſuevit, & Κοιλιακὸς a Græcis nominatur. Sub hoc venter indureſcit, dolorque ejus eſt: alvus nihil reddit, ac ne ſpiritum quidem tranſmittit: extremæ partes frigeſcunt, difficulter ſpiritum reddunt (Celſ. Lib. 4. cap. 12. pag. 220.). Obtinuit tamen uſus hodie, ut cœliaca paſſio dicatur, quando alimenta aliquam aſſumpta ſunt eo tamen, & diutius in ventriculo morantur, neque tamen cito alvo expelluntur, quam in lienteria, in qua alimenta prorſus cruda protinus e ſumpta ſunt, alvo prodeunt; tanto tamen que non ſatis mutata, ut alimenta aſſumpta pro genuina cognoſcantur (Comment. Boerh. Med. pag. 500.). Adeoque illo ſenſu cœliaca paſſio inter diarrhœæ ſpecies numerari poterit.

In Diarrhœæ autem conſideratione tria imprimis notanda videntur: diverſitas nempe materiæ, quæ excernitur: locus vero corporis, unde hæc materia prodit: deinde quæ cauſæ, quæ faciunt, ut hæc materia deponatur in cavum inteſtinorum, & dein per alvum expellatur: quæ omnia bene cognoſci debent, ut prognoſis & indicatio curatoria haberi poſſint. Primo videbimus, quid de materia, per diarrhœam excreta, obſervationes medicæ docuerint.

Mucum vocant eos humorem lentum, ſpiſſum, exſiccatione in corios & lamas indureſcentem, ſola maceratione in aquis iterum reſolubilem. Omnes illos dotes in muco notum, qui lubricandæ & defendendæ membranæ internæ cavum inſervit, invenimus. Verum, uti § 75. dictum fuit, faucis mucus fauces, œſophagum, ventriculum, & totum inteſtinorum tractum inungit, unde mirum non videbitur, ſi in diarrhœa mucus quandoque

per

Digitized by Google

per alvum excernatur. Fit ergo talis mucoſa alvi egeſtio, quando naturalis mucus has partes oblinens, accumulatus ſæpe majore copia, expellitur. Quandoque etiam in morbis organa illa, quæ ſecernendo huic muco inſerviunt, ſic diſponuntur, ut longe major copia muci generetur. Patet hoc in catarrhis, dum homines, quibus fauces nares ſiccæ eſſe ſolent, incredibilem copiam muci quotidie emungunt; cumque ſimiles folliculi mucoſi per interiorem ſuperficiem ventriculi & inteſtinorum diſtribuantur, patet ſatis, illic ſimiliter affectis, magnam copiam muci colligi, & per alvum excerni poſſe. Unde & *Hippocrates* (*De Aëre locis & aquis cap. 2 tom 6 pag. 189*) monuit, *hominibus, carnea, humida & pituitoſa habentibus, ventres crebro exturbari, pituita a capite defluente.* Et alibi (*Aphor. 20. Sect 7 t. 9 pag 306.*) *Quibus in arthritis ſpontaneæ fiunt dejectiones, illis a capite pituita affluit.* Veteres enim, circulationis ignari, dum ſubitas aggreſſiones materiæ humidæ in locum quendam corporis videbant, neque intelligerent, quæ vi, & per quas vias derivaretur, crediderunt, illam colligi in cerebro, quod nomine ſanguinolentum, & frigidum dixerunt, & inde defluere verſus alias partes corporis, unde catarrhos vocaverunt, quod deorſum fluerent.

LYMPHAM Oris ſalivæ deglutita, ventriculi & inteſtinorum arteriis exhalantibus ſecretus liquor, ſuccus pancreaticus, imo & bilis hepatica dicta, adeo dilutam & tenuem materiam dare poſſunt diarrhœæ lymphaticæ. Si enim conſideretur copia ſalivæ deglutitæ, ingens numerus finiolarum arterioſarum in ventriculi & inteſtinorum cava hiantium, pancreatis & hepatis moles, patebit ſatis ingentem lymphæ copiam continuo in inteſtina depluere, quæ in ſanitate iterum abſorbetur, verum in morbis quandoque per alvum expellitur ſummo damno, cum ſic magna copia humorum ſanorum ſubtrahatur de corpore, & chyli ex ingeſtis debita præparatio impediatur, cum nempe ille pro magna parte a miſcela horum humorum cum crudis ingeſtis pendeat. Unde & ſi diu duret talis diarrhœa, magna debilitas, & peſſimæ obſtructiones viſcerum abdominalium ſequi ſolent. Verum & in aliis corporis locis ſtagnans lympha, venis reſorpta, & circulantibus humoribus mixta, quandoque hac via de corpore exit, uti in Hydropicis ſalutari effectu quandoque obſervatur. Unde dixit *Hippocrates* (*Aphor. 14. Sect. 6 t. 9 p. 255 & Coac. Prænot. n. 461. t. 8 p. 879*), *Ab Hydrope detento, aqua ſecundum venas in ventrem fluente, (morbi) ſolutio. In hydrope ab initio, diarrhœa aquoſa facta, citra cruditatem, morbum ſolvit* (*ibid. n. 457 p. 878.*).

GLUTEN Muco naturali tenacius, & quandoque ex hujus accumulatione & mora diuturniore natum, aliquando & ingeſtis (vide capitulum de morbis ex glutinoſo ſpontaneo) glutinoſis oriri debet. Miræ talis glutinis in inteſtinis concretiones docet hiſtoria Meibomii. Legatus Caroli Quinti Imperatoris dolore torquebatur, nec non tumore a dextro hypochondrio per imum ventriculi in ſiniſtrum porrecto. Intra ſex annos remedia adhibita fuerunt ſerio emollienda, cum talem hunc tumorem crederent Medici. Injecto tandem acriori clyſtere, dejicit corpus durum, ac ſtudio pervium, pollicis longitudine, quod inteſtini portionem eſſe metuerent ægri. Cum tamen dolor inde levatus eſſet, iterum ac tertio clyſterem admiſit, atque ſimul educta materie integre convaluit (*Fernel Pathol l 6 cap 9 pag 157*). Alteri eandem ſimilis, ſed gravior affectus alvum prorſus occluſit, quo mortuo, inventum eſt colon inteſtinum uſque adeo infarctum pituita concreta, ut ſolidum omnino videretur, nullæque fæces per alvum excerni potuerint. Huc etiam referri poteſt pituita illa vitrea dicta, quæ pelluciditati vitri inſtar, & tremula inſtar gelatinæ vel albuminis ovi, per alvum quandoque excernitur: de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 71 dicta fuerunt.

PUS, SANIES. Quando nempe in ventriculo, vel inteſtinis, aut in viſceribus, quæ ſuos humores huc deducere ſolent, vomicæ ruptæ pus effundunt. Verum & in aliis locis corporis, quæ directe ſe in ventriculum & inteſtina exonerare nequeunt, pus hærens per metaſtaſin verſus inteſtina deponi poterit, uti pluribus obſervationibus demonſtratum fuit in Commentariis

§ 406. Idem & de pure, omnia mora in abſceſſu clauſo in ſaniem mutato, verum eſt.

Sanguinem. Quando nimirum, vel acribus ab acrioribus humoribus, inteſtina ſanguinolentæ fæces exeunt, ſimul dolor & tormina adſunt, tuncque dyſenteria potius ſanguinea, quam diarrhœa, vocandum eſſet hoc malum. Verum accidit quandoque absque notabili dolore ſanguinem ano exire, per anaſtomoſin dilatatis vaſis hepaticis, aut meſaraicis, aut & hæmorrhoidalibus. Ruptis etiam a quacumque cauſa vaſis, idem fieri poſſe facile patet. Sia memini me aliquoties vidiſſe, poſt diuturnas & moleſtiſſimas cardialgias, ingentem aliquam ſanguinis absque ullo dolore per anum excretam fuiſſe: ſed brevi ſequebatur ſumma debilitas, animi deliquium, & mors. Ubi vero per anaſtomoſin dilatatis vaſis hoc fit, non tantum periculum eſt, imo ſæpe ſalutaris eſt talis ſanguinis excretio, dum & nimia ſanguinis copia tollitur, & ſæpe aliarum ſanguinis excretionum naturalium defectus ſuppletur. Sic novi plures viros, læte & otioſe viventes, quibus familiare eſt ter vel quater in anno putum ſanguinem alvo excernere, absque ullo ſanitatis detrimento, quin imo longe melius ſe poſt talem evacuationem habent. Notavit & *Galenus* (*De Symptom. cauſis l. 3. c. 7. tom. 7. pag. 97.*), ſanguinem per circuitus quosdam exire quibusdam, vel ob mutilatos artus (vide & Commentar. § 474.) vel exercitationem derelictam. Atque alio in loco (*De locis affectis lib. 5. cap. ult. ibid. p. 503.*) poſtquam ſimilia dixerat, addit ſequentia: *At viſa eſt quoque mulieribus, ſi ſuppreſſis menſibus, hujuſmodi per ſedem ſanguinis vacuatio fieri, ut & nonnullis per vomitum ob eandem cauſam. Verum & his quidem ſincerus ſanguis excernitur, ſimiles et, qui a moſtata vichima profunditur, modo per alvum inferiorem, modo per ſuperiorem.*

Hæc ſunt illa, quæ præcipue materiam diarrhœæ faciunt: bilis autem & his addenda eſt, ut facile patet, licet non recenſita fuerit. Statim autem ubi dicatur de locis, unde materies per diarrhœam evacuanda prodit, numerabitur & veſicula fellis. Pro varia jam miſcela horum omnium inter ſe magna diverſitas rerum ſequetur. Præter hæc autem rara quandoque caſibus conſtitit, aliam materiam alvo excerni poſſe, quæ ad enumeratas ſpecies referri nequit. Sic apud *Tulpium* (*l. 3. c. 18. p. 208.*) habetur, quod gracilis ac tenera mulier, afflicta frequentius, ſive a febre tertiana, ſive ab obſtructis lienis, excrevarit tandem quotidie, per quatuordecim & amplius menſes, plurimum flaveſcentis adipis ſtercori incumbentis, inſtar butyri liquefacti: atque tali quidem copia, ut aliquot vaſcula replere potuiſſet. Veram autem pinguedinem eſſe probabat ea eo, quod carbonibus injecta flammam ſatis lucidam ederet, & frigefacta concreſceret inſtar durioris adipis. Prodibat autem ſemper absque torminibus per alvum hoc pingue, absque febre colliquativa, quam pleriqua Medicorum ſuſpicabantur, & absque emaciatione corporis: quin imo manſit hæc mulier proſpera ac illibata valetudine etiam poſt ſextum decimum ab hac excretione annum. Similis alter caſus apud eundem auctorem habetur (*Ibid. c. 19. p. 210.*).

Narium, oris, faucium &c. Enumerantur jam loca, ex quibus diarrhœæ materia in cavum inteſtinorum venire poſſit, atque deinde per alvum expelli. Ex omnibus autem enumeratis locis ducta via eſt in inteſtina. Ex naribus enim in fauces delabi poſſunt humores, hinc in ventriculum & inteſtina: unde quandoque vino madit perculſi fuerunt & ægri & Medici, dum ſanguis, e naribus fluens, deglutitus a dormientibus, poſtea per alvum exiret. Hinc etiam muci copia per alvum ſæpe exit in pueris, dum coryza laborantes deglutiunt ex naribus in fauces delapſum, vel & ex pulmone tuſſi productum mucum. Ex hepate per porum bilarium, ex veſica fellis per ductum cyſticum in inteſtinum duodenum via patet: unde diarrhœæ bilioſæ, hepaticæ, atrabiliariæ &c. fieri poſſunt. Idem & de pancreate verum eſt. Sed & inteſtina innumeris fiſtulis arterioſis, in cavum illorum humores a ſanguine ſecernentibus exhalantibus, & venis reſorbentibus donantur, uti docuerunt injectiones Anatomicæ tam per venæ portarum,

tum, quam arteriarum meſentericarum, ramos facta; adeoque & ex his vaſis humores in inteſtina venire poſſunt, & ſatis copioſi quidem, uti patet, ſi conſideretur ingens illorum numerus, & quod extremi fines horum vaſorum in inteſtinorum cavum hiantes ſatis facile dilatabiles videantur, dum vel ipſam materiem ceraceam tranſmittant, uti pluribus in locis notavit *Ruyſchius* & ipſe ſæpius vidi, licet non adeo magna vi urgeretur materia in vaſa, neque nulla extravaſatæ materiæ ob vaſorum rupturam ſigna apparere poſſent, inflatis & exſiccatis inteſtinis ſic repletis. Quamvis autem fiſtulæ venoſæ minimæ naturaliter reſorbeant contentos in inteſtinorum cavis humores, tamen cum omnes venæ illæ in truncum venæ portarum ſe exonerent, atque vena portarum per hepar diſtributa arteriæ munere fungatur, impedimento nato quod liberum tranſitum humorum per ultimas venæ portarum anguſtias in hepate tollit, poterunt humores, poſt ſummas anxietates, vomitus, & aucta reſpirationis moleſtia, retrogrado motu ex venis in cavum inteſtinorum venire. Videantur illa, quæ in Commentar. §. 631. de hoc motu retrogrado dicta fuerunt.

Cum autem minima reſiſtentia in vaſis, vel a quacunque cauſa aucto impetu liquidi per ipſa moti, poſſit derivari copia humorum ex aliis partibus verſus hæc loca; patet, etiam ab aliis & diſſitiſſimis corporis partibus derivatos humores per alvum exire poſſe. Sic novimus, repetito purgantium medicamentorum uſu, totum corpus exhauriri poſſe, atque idem accidere ob diuturnam diarrhœam §. 721 dicetur. Nunquam autem evidentius hoc apparet, quam in cholera morbo, ubi ſubito paucarum horarum ſpatio tanta copia liquidi, tam per vomitum quam per alvum, evacuatur, ut totum corpus exhauſtum, facies pallida, collapſa, proſtratæ omnes vires, imo & quandoque convulſiones a nimia & ſubita tali inanitione obſerventur, licet nec guttulæ quidem ſanguinis ſurſum vel deorſum prodierint, quod ſumma ſæpe cum admiratione vidi & in primis in vegeta puella, quæ trium horarum ſpatio hunc morbum paſſa ſic macratam & collapſam habe-

bat faciem, ut nequidem a familiaribus agnoſceretur, [illegible] quaſi vi ſolutis omnibus humoribus, & per vomitum & alvum violentiſſime expulſis.

PRO CAUSA VIRES IN INTESTINA EXPELLENTES VALIDAS &c. Vidimus jam quænam & quotuplex ſit materia diarrhœæ, & a quibus locis hæc materia in cavum inteſtinorum derivari poſſit. Quodcunque ergo facit, ut major copia humorum deriventur in cava inteſtinorum, hoc reſpectu erit cauſa diarrhœæ, adeoque & diarrhœa ſupponit vires in inteſtina expellentes validas. Verum hæc ſola cauſa non ſufficit; ſi enim vaſa reſorbentia venoſa, quæ in omni puncto ſuperficiei internæ ventriculi & inteſtinorum reperiuntur, imbiberent iterum hos depulſos humores, non erit diarrhœa. Dum enim homo ſanus duodecim libras aquæ Spadanæ haurit, ſæpe ne gutta quidem per alvum exit; ſed, licet tanta copia liquidi inteſtina alluantur, omne illud venis bibulis reſorbetur, & per ſudores vel urinæ vias exit de corpore. Requiruntur ergo in inteſtinis vires contrahentes tam validæ, ut tantam liquidi copiam coercere valeant, ne per alvum exeat. Ubi autem illæ vires contrahentes debilitantur, liquidum ore aſſumtum, vel ex vaſis inteſtinorum & meſenterii, aut vicinorum viſcerum, in cavum inteſtinorum delatum, per alvum dilabetur, pro parte leviter, vel & integre, ſi inteſtina penitus reſoluta & paralytica quaſi facta fuerint. In priori caſu liquida & frequens fiet alvi egeſtio, in poſteriori aderit lienteria, dum ingeſta, vel in cavum inteſtinorum expulſi humores, proprio pondere, & reſpirationis preſſo expelluntur per alvum immutata fere, & ſæpe inſcio fere ægro, quod tunc ſemper peſſimum ſignum dat, denotans nempe perfectam reſolutionem inteſtinorum. Unde lethalem dixit alvi dejectionem *Hippocrates* (in Coac. Prænot. n. 6, 1. tom. 8. p. 890), quæ ſine ſenſu exit. Cum autem hoc quandoque contingat delirantibus, aut phreniticis ob cerebrum affectum potius, quam ob inteſtinorum reſolutionem, alio in loco hanc prognoſin magis limitavit (*Prorrhet. l. 1. ibid. p. 750.*), dicens: *Ab alvo tenuia non ſen-*

tienti tranſire, et quæ apud ſe ſit, malum ut hepatis. Unde etiam adſtringentia, uti poſtea in cura dicetur, proſunt roborando laxas nimis inteſtinorum fibras, atque etiam aromatica ſtimulantia multi ſæpe uſui ſunt, ut irritentur in validiorem contractionem inertes fibræ. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*Aphor. 1. Sect. 6. t. 9. p. 355*) dixerit: *In diuturnis lienteriis, ructus acidus oboriri, qui prius non aderat, bonum ſignum*. Nectat enim, aliqualem redire vim contractilem ventriculo & inteſtinis, qua retinere poſſint ingeſta ſaltem tamdiu, ut ſpontanea mutatione degenerare incipiant, & acidos ructus facere, cum in lienteria, propria dicta, ingeſta omnia cito tranſeant per alvum immutata.

Verum præter hanc debilitatem vi fibrarum contrahentium in inteſtinis videtur & alia cauſa diarrhϾæ eſſe. Novimus enim, inteſtina perpetuo motu quaſi vermiculari moveri, uti in vivis animalibus diſſectis, & in hominibus, per vulnera vel alias cauſas (vide Commentar. §. 648.) inteſtina conſpectui offerentibus, patuit: vocatur motus periſtalticus, quo ſucceſſivis in locis ſe contrahentes fibræ inteſtinales applicant fiſtulas venoſas abſorbentes illis, quæ inteſtinorum cavo continentur, ſitque ſenſim hæc contenta per totam tubi inteſtinalis longitudinem promoventur ad anum uſque. Remoram autem diuturnam patiuntur hæc contenta antequam ad anum perveniant, ob ruga inteſtinorum illorum cavum arctantia, & ob retrogradum motum periſtalticum retropellentem iterum contenta. Nam ſi attento oculo, viva animalis diſſecto abdomine, inteſtina quis luſtret, patebit evidenter, motu periſtaltico contenta inteſtinorum propelli, mox, eodem motu retrogrado facto, repelli iterum, pro elleoda denuo momento ſequenti, ac deinde lentiſſime verſus anum deduci. Illud autem requirebatur, ut per tantam inteſtinorum longitudinem propulſis cibis & potibus, & humoribus hic delatis, omnique horum cum abſorbentium venarum oſculis applicatis, exhauriri poſſet omne ſere liquidum, fæcesque relictæ, omni utili humore privatæ, figuratæ, molles tamen adhuc per anum per fæces, per alvum

exceretentur. Videtur autem in hominibus, optima ſanitate fruentibus, determinato temporis ſpatio, vario tamen in variis, totum illud iter abſolvi ad anum uſque abſolvere illud; id unuſquiſque experiri poteſt, ſi uvas Corinthiacas integras, (quæ tales ſemper per per alvum excernuntur) deglutierit, & deinde fæces egeſtas luſtrando obſervaverit, quonam temporis intervallo hæ uvæ per alvum prodeant. Unde etiam plerique hominibus ſani hoc eſt certa quadam hora alvum deponere. Hinc dixit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n. 601. t. 8. p. 888. & in Prognoſticis ibid. p. 626.*): *Alvi dejectio optima ſi mollis, compacta, ſubfulva, non valde graveolens, prodiens hora conſueta, copia pro ratione ingeſtorum. Tali enim dejectione exiſtente, inferior venter ſanus eſt.*

Si igo quacunque de cauſa ſit irritentur inteſtina, ut per motum periſtalticum validiorem & celeriorem illa, quæ inteſtinorum cavo continentur, citius ad anum veniant, non dabitur tempus requiſitum, ut fiſtulæ venoſæ abſorbentes omne liquidum exhaurire poſſint, adeoque & frequentius movebitur alvus, & liquida erunt excrementa, id eſt aderit diarrhœa. Quin imo & ita inteſtina tali propulſione poterunt ingeſta vix mutata per alvum expelli, adeoque aderit lienteria, quæ vulgo ſoli inteſtinorum paralyſi ſolet adſcribi. Unde & *Galenus* (*Comm. in Aphor. 1. Sect. 6. t. 9. p. 246*) male omni lienteriæ hoc omen, quod gravitatem inteſtinorum deſignat, impulſionem eſſe monet, agnoſcens hunc morbum produci poſſe, dum mordaces & acres humores ventriculum & inteſtina irritant. Imo etiam addit, etiamſi & exulcerata ab acribus talibus humoribus inteſtina, cibos tranſeuntes illa ſic ſtimulare, ut ociſſime illos propellant; cumque illud in toto tractu inteſtinorum fit, tanta erit tranſitus celeritas, ut nullum fiat cibi coctionis rudimentum. a Quamvis autem & ea omnia lienteriam ventriculi & inteſtinorum imbecillitati tribuendam voluerit, patet tamen ſatis ex illis, quæ in eodem loco ſequuntur, quod tantum intellexerit debilitatem coctionem, non vero imbecillitatem illius virtutis, qua ventriculus & inteſtina ſe contrahunt, &

con

Google

contenta verſus anum propellunt. Ut autem diſtingui poſſint bene illæ ſpecies lienteriæ, dicit, illam, quæ ab acribus humoribus ventriculum & inteſtina irritantibus fit, motus ſuum ſonitum habere; contra vero illam, quæ ob inteſtinorum & ventriculi propter decidam debilitatem fit, omni doloris ſenſu carere.

Accelerat autem illum motum inteſtinorum, quo contenta verſus anum deducuntur, per ſi multos, docet purgantium remediorum efficacia, quæ & irritatione ſua vividiores humores huc verſus eliciunt, ſimulque hunc motum augent. Quamvis enim, ut dein ſæpius expertus poſſim, ſæpe ſummo nixu muſculorum abdominalium & diaphragmatis opus ſit, tamen & ſola inteſtinorum actione fæces poſſe expelli certum eſt, cum quandoque invito, & ſumma vi obluctante homine, alvus exoneretur. Pulchro experimento hanc rem confirmavit *Wepferus* (*Cicut. Aquat. Hiſt. c.20. p.253*). Catello enim dederat vitri antimonii ſcrupulum cum lacte, atque tribus horis elapſis diſſecto abdomine, & inteſtinis prorſus denudatis & extra abdomen propendentibus, fæces flavas, conſiſtentiæ prope naturalis, per alvum excrevit hoc animal, ſola inteſtinorum vi expulſas, ut evidenter apparet. Unde patet ratio, quare poſt cathartica aſſumta, & in diarrhœa ſpontanea, murmura & borborygmi in abdomine audiantur, & ſæpe alvi evacuationem præcedant tormina, licet non adeo moleſta & frequentia quam in dyſenteria, ob motum nempe periſtalticum inteſtinorum acceleratum. Simul etiam ex dictis apparet, quare *Hippocrates* dixerit (*Prorr. l. 2. c. 13. t. 8. p. 822.*) *Prædicere autem oportet, excretionem ſubitus erumpentem diuturnam eſſe, quum ventrem minus longius nullus motus exciverit, & in fine dejectionis flatus exiverit.*

Dum vero in tantum debilitas virium continentium in ipſis inteſtinis pro cauſa diarrhœæ ponitur, illud non tantum intelligendum eſt, ac ſi in omni diarrhœa per reſoluta & paralytica inteſtina dilaberentur contenta, verum etiam quatenus naturalis effectus contractionis illius, reſorptio nempe liquidi per venas abſorbentes, minuitur, licet, vi contractili inteſtinorum ſatis valida manente, accelerato motu periſtaltico expellantur contenta. Simili enim ſignificatione & *Galenus*, uti modo vidimus, lienteriæ cauſam poſuit imbecillitatem ventriculi & inteſtinorum, licet ab acribus humoribus has partes irritantibus producatur. Unde etiam in curatione diarrhœæ (§. 722.) artis irritantis lenimen commendatur; ex quo patet, tali ſenſu hæc verba accipienda eſſe.

VEL IN VASIS INTESTINORUM ABSORBENTIBUS IMPEDIMENTA, NE ADMITTANT. Si conſideremus, ſalivam deglutitam, ſuccum pancreaticum, hepaticum, ve ſub inteſtina deferri, & in omni puncto ſuperficiei internæ ventriculi & inteſtinorum exiguas fiſtulas arterioſas eructare humores, patebit, magnam copiam liquidorum ſolliciti in cavo inteſtinorum; quibus adhuc addenda ſunt liquida cibo & potu ingeſta. Naturaliter autem omne illud fere reſorbetur venulis lacteis, vel per venas meſentericas ad magnum venæ portarum alveum defertur, & ſolidæ tantum fæces per alvum exeunt. Si ergo quodcunque adſit impedimentum, quo prohibetur liquidorum inteſtinis contentorum reſorptio, liquida & copioſior neceſſario fiet alvi egeſtio, dum vel ſola contentorum mole, vel & per moram nata acrimonia irritantur inteſtina ad celeriores contractiones, vel penitus relaxatis inteſtinis, & ſola reſpirationis actione preſſis, collecta liquida per alvum dilabuntur. Quamvis autem, impedimento orto in venæ portarum ramis per hepatis ſubſtantiam diſtributis, venæ meſentericæ ſe libere evacuare nequeant, adeoque nec commode recipere abſorbendos ex inteſtinorum cavo humores, tamen minus frequens hæc diarrhœæ cauſa eſt, quia venæ facile diſtenduntur, & tandem in tali caſu, poſt ſummas anxietates & vomitus (vide §. 631. 632.) retropremuntur ex venis in arterias humores, ſicque tandem venæ majores deplentur. Verum minima vaſculorum in inteſtina hiantium oſcula, a mucoſis lentis humoribus hic collectis, vel & aphthoſis cruſtis (vide § 986.) ſic poſſunt tegi, ut nihil admittere queant, cum interim arterioſæ exhalantes, impetu arte-

noſi ſanguinis illa urgente, minus facile obſervantur, adeoque hæ ſæpe pergunt humores effundere, licet venula oſcula nihil admittere poſſint. In phthiſicis aphthis fere ſemper tunc lethalibus, talis diarrhœa adeſt, & quandoque in pueris, quibus tum dum abdomen ingeſtis cibis infarctum prominet, tuncque jugis diarrhœa eſt, non minuta tamen ventris mole. Talem morbum *Hippocrates* (*Ibid.*) deſcripſiſſe videtur, & apud *Celſum* (*L. 2. c. 8. p. 74.*) iiſdem fere verbis habetur: *At inteſtinorum lævitas periculoſior eſt, ſi frequens dejectio eſt, ſi venter cum murmure & cum ſono, & ſine hoc, profluit, ſi ſimiliter noctu & interdiu, ſi, quod excernitur, aut crudum eſt, aut nigrum, &, præterea, etiam læve, & mali odoris: ſi ſitis urget, ſi poſt potionem urina non redditur* (*quod evenit, quia tum liquor omnis non in veſicam, ſed in inteſtina diſcedit*), *ſi os exulceratur* &c. Poſt diuturnam dyſenteriam exulceratis inteſtinis, & dein his locis cicatrice obductis, forte idem obtinet, quod in externarum corporis partium cicatricibus videmus, imperſpirabilem talem locum nempe eſſe, deſtructa partis fabrica. Videtur autem hanc cauſam lienteriæ agnoviſſe *Galenus* (*Galen. adſcript. introductio ſive Medicus c. 13. t. 2. p. 385.*) dicens: *Ex dyſenteria oritur lienteria, quando ex magna alceratione inteſtinorum cicatrices craſſiſſimæ oboriuntur, propter quas cibos non continent craſſiſſimas, unde ex intus etiam lævitate vocata eſt lienteria. Quamobrem talis eſt inſanabilis lienteria, cicatrices namque non ſanefiunt.* Pendulam eſſe ab impedimento in vaſis abſorbentibus hanc diarrhœam, ſatis patet, unde & *Celſus* modo citatus (*lib. 2. cap. 8. pag. 74.*) *Itaque quæ cum ex diuturnis fit, multo evidentior, ſi jam ad longinquum quoque ad totum eſt, maxime etiam ſi in corpore ſenili eſt.* Ubi vero a motu lento, & fæcibus accumulatis ſit in junioribus, major ſpes curæ eſt, laxantibus emollientibus, & dein purgantibus datis, hæc ſaburra, ſæpe ſanantur. Unde forte *Hippocrates* dixit de hoc morbo agens: *Eſt autem hic morbus graviſſimus ſenioribus, vehemens eſt etiam viris. Reliquis autem ætatibus multo minor.*

§. 710. **Q**Uare liquet, fluorem alvi in febribus multiplicem eſſe quoad materiem, cauſam, effectus, eventum, adeoque ſæpe omnino incurabilem eſſe, & ideo colliquativum, eoque vix unquam medicabilem.

Ex omnibus illis, quæ ad paragraphum præcedentem dicta fuerunt, patet, inſignem varietatem in hoc morbo obtinere poſſe, quamvis omnes illæ diverſæ ſpecies generali nomine diarrhœæ comprehendantur. Primo quoad

MATERIAM. Vidimus enim ſanos & morboſos humores ex omnibus illis partibus corporis, quæ directe liquida ſua in ventriculum & inteſtina evacuant, diarrhœæ materiam facere poſſe. Præterea & ex locis etiam remotiſſimis, per metaſtaſim materiæ morbificæ, humores huc derivari poſſunt. Unde & ex ſola hac materiæ, per diarrhœam evacuatæ, diverſitate in Prognoſi plurima determinavit *Hippocrates*: *valde aquoſum, aut album, aut ex viridi flaveſcens, aut vehementer rubrum, aut ſpumoſum dejicere, mala hæc omnia. Malum quoque eſt & exiguum, & glutinoſum, & album & ſubpallidum, & læve. His autem magis lethalia fuerint nigra, aut livida, aut æruginoſa, aut mali odoris* (*In Prognoſt. t. 8. p. 629. 630.*). Similia pluribus aliis in locis habentur. Præterea reliqua autem damnavit ſinceras dejectiones, *ἀκρήτου διαχωρήσιας*, quæ vocantur, quando humor bilioſus, melancholicus, porraceus, æruginoſus &c. ſolus inteſtina pervadit, nulla aquoſa humiditate, aliisve illi permiſtis, uti *Galenus* (*In Comm. Ap. 6. & 13. Sect. 7. t. 9. p. 294. & 303. & aliis pluribus in locis*) hoc vocabulum explicat. Deſignat enim impetuoſe ruere per inteſtina talem humorem, atque vim illam, qua inteſtinalis contrahuntur, & contenta contrudunt, nullam ſecum pluris eſſe cum hæc, ſi valida foret, aſſiduo eum humorem cum reliquis cavo inteſtinorum contentis miſcuiſſet, ſicque feciſſet, ut non impermiſtus per alvum exiret.

CAUSAM. Generales cauſarum claſſes tres enumeratæ fuerunt paragrapho præcedenti, quæ tamen ingentem diverſitatem cau-

cauſarum numerum ſub ſe comprehendunt. Sic v. g. cauſæ in inteſtina humores expellentes admodum variæ deprehenduntur. Dum calido de lecto ſurgens quis corpus frigidæ exponit auræ, ſæpe brevi poſt levia tormina ſequuntur, & liquida aliquoties deponitur alvus, ob impeditam ſubito perſpirationem, verſ s inteſtina ruentibus tunc humoribus. Acrior vel corrupta bilis in morbis acutis, acida acrimonia in junioribus, vel & adultis debilioribus, toties diarrhœam faciunt. Inflammatio inteſtinorum, uti poſtea patebit, & variæ inflammationis exitus hoc quoque faciunt. Ex quibus ſatis patet, multiplicem eſſe diarrhœæ cauſam.

Effectus, eventum. Si enim per diarrhœam tollatur ſuperabundans quidam in corpore humor, quamvis bonus fuerit, vel expellatur noxia materia, integris manentibus ægri viribus, bonus effectus erit, & ſalubris eventus. Contrarium autem obtinet, ubi bonorum humorum jactura fit, vel vires ægri validam evacuationem ferre nequeunt. Sic vel ipſius ſanguinis per alvum profluvium ſalutare quandoque eſt, dum in plethoricis hominibus, ob muliebrium v. g. vel in fœminis menſibus ſuppreſſis laborantibus, abundans ſanguinis copia per hanc viam exit, per anaſtomoſin dilatatis vaſis. Ubi vero eroſis vaſis idem fit, ſummum ſæpe diſcrimen imminet. Sic dictum fuit in Commentario §. 594 circa quandoque diarrhœa tollit in morbis illud, quod a naturæ legibus ſic receſſerat, ut cum reliquis humoribus abſque functionum læſione fluere non poſſet per vaſa. In morborum acutorum fine, nonnum coctæ & ad exitum diſpoſitæ morbi materie, toties ſanatio fit diarrhœa. Verum pro vario eventu diarrhœæ conſideranda in primis ſunt ægri temperies & vires, morbi genius, & diverſum tempus morbi. Robuſta enim & plena corpora ſatis facile magnas etiam evacuationes ferre ſolent, mobiles & teneræ ſenioris a levibus etiam evacuationibus cito me affici. Unde Sic Pleuritide aut Peripneumoniæ affectis diarrhœam ſuccedere, malum pronunciavit Hippocrates (Aphor. 16 & 17. ſect. 6 T. 9. p. 256. 257). Sequenti autem Aphoriſmo Ophthalmia laborantem diarrhœa ſuperveniri bonum dixit. Et alibi: ſi albo pituitoſo detinentur vehementi diarrhœa ſuccedat, morbum ſolvit (Aphor. 29. ſect. 7 ib. p. 305), contra vero in Phthiſi laborantem eſſe diarrhœam mortiferum (Aphor. 14. ſect. 5. ibid. pag. 202). Pluribus ſi citatis Hippocratis & aliorum hoc confirmari poſſet, ſi opus videretur. Ut autem ſuo judicare poſſint Medici, an diarrhœa ſalutaris futura ſit an non, inſerviet optime axioma illud practicum ſummi uſus: *In alvi perturbationibus & vomitionibus ſponte obortis, ſi qualia, qualia oportet purgari, purgentur, confert, & facile ferunt; ſin minus, contra. Sic & vaſorum evacuatio ſi, qualem fieri oportet, fiat, confert, & facile ferunt; ſin minus, contra. Inſpicere igitur oportet & regionem, & anni tempeſtatem, & ætatem, & morbos, in quibus oportet, (evacuare) vel non* (Aphor. 2. ſect. 1. T. 9. p. 5.

Adeoque sæpe omnino incurabilem esse. Quandoque enim tanta eſt materiæ malignitas, & tanto impetu prodit, ut omnia artis molimina eludat. Unde dixit Hippocrates (Aphor. 22. ſect. 4. ib. p. 146): *Quibuscunque morbis incipientibus, ſi bilis atra ſurſum vel deorſum ſupervenerit, lethale.* Et alibi (Coac. Praenot. n. 130. T. 8. p. 358): *In febre ardente alvi atra ſubito erumpens, lethale.* Quem luctuoſum eventum plures hiſtoriæ ægrotorum in Epidemicorum libris recenſitæ confirmant. Quandoque, & in viſceribus, quæ dueſte in inteſtina humores ſuos evacuare poſſunt, vomicæ corruptæ, ſcirrhi maligni, imo & cancroſi tumores ob eruti ſunt, uti Hiſtoria Medica docet: unde corrupto ſanies, vel & acerrimi ſedores ichores, in inteſtina depluentes inſanabiles, immedicabiles diarrhœas faciunt aut dyſenterias. Hinc monuit Hippocrates (Aphor. 17. ſect. 8 T. 9. p. 343): *Ex diuturno morbo alvi dejectio, malum.* Si tam pituita teloſe inteſtinus omnia per alvum delabantur, patet ſatis, parum ſpei ſupereſſe, uti etiam quando poſt longam dyſenteriam exulceratis inteſtinis, ac vel chronica, lenteria, ac levitas ſequitur. *Poſt longam enim dyſenteriam diſſolutam, ſi hydropes, aut lienteriæ fiunt, lethale eſt* (in Coac. Praenot. n. 466 T. 8. p. 870.)

Et raro colliquativum, eumque

QUÆ VIX UNQUAM MEDICABILEM. Quamvis in omni diarrhœa validiori vel diuturniori, ob magnam fluidorum jacturam corpus extenuetur, tamen non omnis alvi fluxus colliquativus dici meretur, licet imperiti & jactatores ſæpe hoc vocabulo abutantur. Συντήκεσθαι enim, quod colliqueſcere, ita contabeſcere, proprie ſignificat, quandoque minus propria ſignificatione uſurpari monuit *Galenus* (*In Comm. Aphor. 28 Sect. 2. t. 9 p. 70.*) dum in morbis corpus attenuaretur. Per alvi autem fluxum colliquativum proprie intelligitur, quando poſt morbos diuturnos, & imprimis poſt ſuppurationes viſcerum, aut longam hydropem, in putridum liquamen ſoluti humores per alvum ruunt. Hæc eſt illa diarrhœa, quæ in phthiſi conſummata morbo & vitæ finem imponere ſolet, uti *Hippocrates* pluribus in locis monuit (*Aphor. 12. & 14. Sect. 5. t. 9. pag. 201. 202. Coac. Præn. n. 634. t. 8. p. 890.*). Similis & hydropicis ſub finem vitæ contingit, dum diuturna ſtagnatione corruptæ aquæ putrefecerant viſcera, quæ his alluuntur, tuncque miſeri ægri ſæpe optimam ſpem curationis concipiunt, dum mors inſtat. Prudentiſſime ergo monuit *Hippocrates*, uti ad §. 719. dictum fuit, diarrhœam aquoſam hydropicis prodeſſe, ſed initio morbi tantum. Cum ergo fluxus alvi colliquativus tantum in deſperatis talibus caſibus fere obſervetur, patet evidenter, illum non adeo frequentem eſſe, & vix unquam medicabilem.

§. 721. **S**I continuatur diu, viſcera abdominalia magis magisque in eundem morbum diſponit, eadem labefactat, corrodit, inflammat, reliqua autem vaſa & viſcera emungit, exhaurit, hinc atrophia, macies, debilitas, dyſenteria, inſpiſſatio fluidorum per totum habitum corporis, ſolidorum laxitas, fluidorum jactura, leucophlegmatia, hydrops, tabes.

Sequitur jam, ut de effectibus diarrhœæ dicatur, ſicque in prognoſi determinetur, quænam inde metuenda ſint mala. Ex ante dictis patuit, per diarrhœam ſæpe evacuari e corpore noxios humores, quandoque & nimiam bonorum humorum abundantiam minui, adeoque & quandoque prodeſſe diarrhœam. Verum ubi ſic ſubducta fuerunt de corpore hæc noxia vel ſuperflua, nocebit diarrhœa, ſi pergat ulterius. Unde diuturnas diarrhœas, ſive bilioſas, ſive pituitoſas, ſive crudas abſolute damnavit *Hippocrates* (*Prorrh. l. 2. c. 4. t. 8. p. 812.*), voluitque ut ultra ſeptimum diem alvi fluxus non urgeret, ſed juſſit ut idonea victus ratione & medela convenienti, diverſa in variis ſpeciebus, coerceatur. Quæ omnia ex *Hippocrate* pulchre collegit *Celſus* (*l. 4. c. 19. p. 222.*) dicens: *Sed uno die fluere alvum ſæpe pro valetudine eſt, atque etiam pluribus, dum febris abſit, & intra ſeptimum diem conquieſcat. Purgatur enim corpus, & quod intus læſurum erat, utiliter effunditur. Verum ſpatium periculoſum eſt: interdum enim tormina & febriculas excitat.*

Ergo SI CONTINUATUR DIU, VISCERA ABDOMINALIA MAGIS MAGISQUE IN EUNDEM MORBUM DISPONIT, EADEM LABEFACTAT. Continuo enim affluxu copioſi liquidi tenuiſſimorum inteſtinorum ſuperficies maceratur, arteriarum oſcula & ductus excretorii viſcerum pariter laxantur, adeoque minus reſiſtunt appulſis humoribus, illiſque facilius tranſmittunt, ſic ſenſim aſſuefit corpus, ut hoc verſus magnam liquorum copiam derivet, ſimulque reliquæ excretiones per veſicam, & inſenſibilem tranſpirationem, minuuntur, unde ſumma difficultas curationis naſcitur, dum debilitatis vaſis & viſceribus priſtinum robur reddere ſæpe arduum ſit. Vidi ſic in pauperibus a malo victu ortas diarrhœas, neglectas in initio per annos duraſſe, neque ſanari potuiſſe, quacunque demum methodo tractarentur, licet nulla ſigna adeſſent corruptorum viſcerum, vel latentis cujuſdam in corpore vomicæ, ſed mera tantum laxa debilitas inteſtinorum, & viſcerum abdominalium, pertinacem morbum facere videretur.

EXCORIAT, INFLAMMAT. Conſtat ex Anatomicis internam ſuperficiem inteſtinorum in viventibus vaſculorum arterioſorum & venoſorum extremis hirtam eſſe, atque ideo villoſam vocari. Tenera autem & pulpoſa hæc vaſculorum extrema, uti & ger-

nervoſæ papillæ hic prominentes, blando muco ex folliculis mucoſis ſecreto inunguntur, ſicque defenduntur ab ingeſtorum præterlabentium acrimonia, vel aſperitate. Ubi ergo a diuturna diarrhœa teneras has partes defendens mucus detergitur, dolor & inflammatio ſæpe ſequuntur, ut facile patet. Verum & ipſa illa pulpoſa ſubſtantia inteſtinorum copioſis humoribus huc affluentibus, macerata, vel & acrimonia eorundem eroſa, ſecedit quandoque, & ramentorum ſpecie in dejectionibus alvinis apparet. Quamvis enim mucus harum partium abſterſus tali ſub ſpecie fallere poſſit, docent tamen obſervata, quandoque & ipſam inteſtinorum ſubſtantiam ſic deteri, & abradi. Hæc ſunt illa ramenta Ξύσματα dicta *Hippocrati*, quæ merito damnavit, dum in dejectionibus alvinis apparerent, dicens: *Et quibus dejectiones, ſi reſidere permiſeris, atque moveris, ramenta ſubſident. Et ſi pauca ſunt, parvus eſt morbus, ſi multa, magnus* (*Aph. 69 Sect. 7 t. 9 p. 331*). Teſtatur *Galenus* (*De uſu partium l. 4. c. 17. t. 4 pag. 390.*) ſe multos vidiſſe & ſæpe, quibus, cum morbis gravibus & diuturnis conflictatis, maxima inteſtinorum pars ſic corrumpebatur, ut compluribus in locis tota interior tunica eſſet deſtructa, imprimis in morbis dyſentericis. Atque a tali cauſa natæ cicatrices glabræ, vaſis venoſis abſorbentibus deſtitutæ, videntur quandoque immedicabilem lienteriam feciſſe. Neque tantum ramentorum ſpecie ſecedit interior hæc inteſtinorum tunica, ſed quandoque magna ejus pars ſub membranæ ſpecie exit, ut obſervata Medica docuerunt, quorum unicum memorabile exemplum adduxiſſe ſufficiet. Homo impenſe acribus torminibus cruciatus ſic exulcerata habuit inteſtina, ut integram illam tunicam, quæ inteſtinorum cavum intus tegit, excreverit. Neque ſtatim propellebatur hæc tunica, ſed firmiter podici adhæreſcens inſolitum præbebat ſpectaculum, neque potuit ante biduum exactum inde ſeparari (*Tulpii obſ. Med. l. 2 c. 17 p. 207.*).

Reliqua autem vasa et viscera emungit, exhaurit. Quamvis enim per diarrhœam in initio quandoque ſuperflui vel noxii humores expellantur, his expulſis tamen ſi duret, exeunt de corpore etiam bona liquida, ſimulque ingeſta per alvum expelluntur, antequam ex illis poſſit præparari & reſorberi chylus, qui reſtaurandis illis, quæ quotidie per ſanitatis actiones de corpore pereunt, inſervit. Minuitur ergo copia liquidi, atque reliqua corporis vaſa & viſcera exhauriuntur. Ob hanc cauſam *mulieri uterum gerenti, ſi alvus multum profluat, abortus periculum eſt* (*Hippoc. Aph. 34. Sect. 5. t. 9. p. 214*), quia exhauſtis ſic vaſis non ſupereſt, quod in una muliere duo corpora ſimul ſuſtineat (*Celſ. l. 2. c. 10. p. 72*).

Hinc atrophia, macies, debilitas. Subducuntur enim de corpore illa, ex quibus perditorum reſtauratio perfici debet, adeoque deficiet nutritio. Cumque ſimul defectu novi chyli reliqui humores acriores fiant, ſolvetur pinguedo corporis, circulantibus humoribus miſcebitur, atque illorum acrimoniam quidem demulcebit pro tempore, ſed & ſimul per alvum exibit cum reliquis, unde macies fiet. Frequenti enim alvi ductione emaciari homines, notiſſimum eſt. Unde etiam *Galenus* (*De Sanitate tuenda l. 6. c. 8. t. 6. p. 175*) inter curationes obeſitatis commendavit aſſiduam ventris dejectionem. Debilitatem autem fieri ab inanitate vaſorum, exhauſto liquido, in Commentar. §. 661 demonſtratum fuit. Debilitatem vero in diarrhœa non tantum ab inanitione deduxit *Hippocrates*, verum etiam inde, quod frequenter alvum excernere coactus æger defatiſcere, nec ſomnum capere poſſit, licet parum ſimul excernat, ſic enim habet (*In Prognoſticis t. 8. p. 627.*). *Verum ſi alvus excrementum liquidum eſt, expedit nec ſtridere, nec crebro & pauculum quid excernere: Feſſus enim homo ex continua exſurrectione inſomnis fit, ſi vero aſſiduum ſæpe dejiciat, periculum eſt ne in animi deliquium incidat.*

Dysenteria. Proprie tantum deſignat inteſtinorum difficultatem: unde quando diarrhœæ accedunt moleſta tormina, & teneſmus frequens deponendi alvum cum dolore fruſtraneus, tunc ſolet dyſenteria dici. Quia autem diarrhœam ſequi ſolet dyſenteria, quando diuturno alvi fluxu excoriata

ta inteſtina, vel & inflammata, dolent acriter, vel a mordacibus humoribus roduntur & exulcerantur, tuncque plerumque mucus inteſtinorum derasus, una cum ſtriis paucis sanguineis, ubi vasa jam nuda & detrita quaſi, ſoleat frequenti & moleſto teneſmo per alvum exturbari; hunc sanguinolentum alvi fluxum ſolum dyſenteriæ nomine insignire voluerunt quandoque Medici. Celſi deſcriptio huic opinioni favet. Dyſenteriam enim Græcis ſic illam vocavit tormina, illamque ſic deſcribit (*Celſus l. 4. c. 15. p. 224.*) *Intus inteſtina exulcerantur ex his cruor manat, iſque modo cum ſtercore aliquo ſemper liquido, modo cum quibusdam quaſi muccoſis excernitur, interdum ſimul quædam carnoſa deſcendunt. Frequens dejectio ei & tenesmus, dolorque in ano eſt. Cum eodem dolore exiguum aliquid emittitur, atque eo quoque tormentum intenditur,* &c. Quamvis autem *Galenus* (*Comment. 2. in lib. 2. Epidem. Tom. 9. pag. 138.* & *pluribus aliis in locis*) exulcerationem inteſtinorum dyſenteriam dixerit, atque adiſſe negaverit, ſi mordaces humores per alvum efflaxerint, antequam totalis tum exulceratio facta fuerit, tamen alibi *iterum dyſenteriam* vocavit sanguinis profluvia, citra exulcerationem, ut vulgatim tunc (*in Comment. Aphor. 65. ſect. 5. Tom. 9. p. 240.*); imo eodem nomine vocavit illum sanguinis vel alvum fluxum, qui in acutum extitit; annem paſſus, & ob ſolutos labores intermiſſos plethoricis obſervatur (*Comment. 4. in Hippocr. de vict. Tom. 11. p. 450.*) Videtur autem cruenta talis dejectio melius ad diarrhœam referri, uti §. 719. factum fuit, cum ſæpe aliqui ullo teneſmo vel torminibus obſerventur. Minus ergo proprie sanguinis per alvum evacuatio pro ſigno dyſenteriæ ab omnibus habetur, cum & bilis, muccus, atrabilaria materies per alvum ſæpe ubertim cum teneſmo moleſto & torminibus validis, adeoque longe melius moleſtis dolor & frequens teneſmus, ſive ab exulceratis inteſtinis, ſive ob muccum dilapſum nudis & excoriatis, vel & inflammatis hæc facta fuerint, dyſenteriam a diarrhœa diſtinguant, cum rei & ſtricta hujus vocabuli ſignificatio diſtinctas tempe inteſtinorum, in primis favet. Ex illis autem, quæ modo dicta fuerunt, patet ſatis ratio, quare diarrhœam diuturnam ſequatur dyſenteria, uti & *Hippocrates* (*Aphor. 75. ſect. 7. Tom. 9. pag. 336.*) monuit.

In dissipatio fluidorum per totum habitum corporis. Per diuturnum enim alvi fluxum liquidiſſima ſanguinis pars ſubducitur, adeoque illud, quod remanet, quamvis ſemper pauciſſimum, tamen inſpiſſatum & immeabile redditur. Namque ſæpe notat quod antea in cruenta inflammationis, quæ per reſolutionem ipſius inflammatoriæ perſicitur, laudabant alvi ſubductio, ſive per artem facta diarrhœa. Adhibebantur enim tunc purgantia, ut minueretur sanguinis impetus (vide §. 196. 2.), atque liquidorum copia (vide §. 396. 3.), vel ut revelleretur impetus a locis inflammatis verſus alias partes (§. 396. 4.), ſimulque ſic reſtituerentur vaſis oſcillationes elaſticæ per imminutionem diſtendentis liquidi (§. 398. 1.). Attendit, quod rara diligerentur illa, quæ una cum vi purgante ſolvendi potentiam inſignem haberent. Verum quidam aſt, dum adeſt diarrhœa, ſolvi & tunc humores, ſed omne, quod ſolutum eſt, per alvum elabitur, adeoque illud, quod remanet, diluente vehiculo orbatum, obſtructionibus & inflammationibus producendis aptiſſimum erit. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates*, qui (*Aph. 17. Sect. 6. t. 9. p. 257.*) ophthalmia laborantibus diarrhœam prodeſſe dixerat, alibi notaverit (*In Coac. Prænotion. n. 220. t. 8. p. 864.*), *Oculorum rubedinem in febre* (*vel ...*) ſive ſine febre) *alvum diuturnam aliam ... ſignificare*: ut etiam (*Coac. Prænot. num. 216. ibid.*) *Ruborem urinæ ... alvi humeſcentis ſignum eſſe.* Ob eandem rationem in diuturna lienteria *Rubus ſuavis*, & *quaſi ... quibusdam ... diſtinguatur* (*Celſ. l. 2. c. 8. p. 74. Hippoc. Prorrh. l. 2. n. 15. t. 8. p. 812.*). Non mirum ergo in phthiſi, in deſperatis, poſt diarrhœam colliquativam, puſtulas in facie ... inflammatorias, anginas faucesque & c. Iam etiam in Hydrope inveterata obſervatur toties, dum omnis aqua vaſis exit, & in cavis corporis colligitur, ſic itaque ruber ſanguis,

gant, pauca quidem, ſed immeabilia & ſpiſſa, circa arteriarum anguſtias hæret.

Solidorum laxitas, fluidorum jactura. Cum diarrhœa ſit liquidioris alvi egeſtio frequens, fluidorum jacturam per illam fieri ſatis patet. Solidorum autem partium laxitas pariter ſequetur diuturnam diarrhœam non tantum in inteſtinis, verum etiam in toto corpore. Demonſtratum enim fuit ad § 25 ſibri ſolidis corporis noſtri nimiam laxitatem conciliari, dum impeditur ingeſtorum aſſimilatio in naturam liquidi vitalis fani, cum ex illis ſic mutatis debeant reſtitui illa, quæ in ſolidis æque & fluidis per ſunctas actiones pereunt. Simul ex illis, quæ ibidem dicta fuerunt, conſtat, jacturam nimiam humoris boni impedire ingeſtorum aſſimilationem. Cum ergo per diarrhœam diuturnam fluidorum jactura fiat, & ingeſta per alvum expellantur, antequam debita chyli copia ex illis confecta & reſorpta fuerit, patet evidenter, ſolidorum laxitatem inter effectus diarrhœæ diuturnæ merito numerari.

Leucophlegmatia, hydrops, tabes. Omnia hæc mala nimiam ſolidarum partium laxitatem, ex diarrhœa diuturna natam, ſequi poſſunt, uti patet ex illis, quæ in Commentariis § 442 notata fuerunt. Quamvis enim mirum videatur prima fronte, imo ſta poſſe corpus accumulata aqua, dum per diarrhœam liquidiſſima elabuntur continuo, tamen & hoc verum eſt. Solet enim plerumque ingens ſitis validam diarrhœam comitari, & quamvis potus ingeſtus pro maxima parte per alvum exeat, tamen aliqua ejus pars reſorbetur, & ob debilitatam ſolidorum cohæſionem in cava abdominis, vel thoracis, deponitur, indeque hydropem facit, vel ſi per habitum corporis in panniculo adiposo colligatur, Leucophlegmatiam parit. Unde dixit *Hippocrates* (*De Morbis cap. 2 tom 8. p. 532.*) *A Dyſenteria Lienteria, a Lienteria Hydrops.* Præterea, reſiſtit a jam diarrhœa, quæ diuturna abſtulit, laxum & debile corpus ab ingeſtis aquoſis brevi tumet, & hydropicum fit. Cum autem in diarrhœa exeat de corpore pro maxima parte illud, quod nutrire deberet, atque ob jacturam fluidorum & laxitatem ſolidorum deficiant vires aſſimilantes, deficiat pariter & nutritio & contabeſcat corpus. Idem enim in hoc caſu verum eſt, quod de purgantium abuſu monuerat *Celſus* (*l. 1. c. 3. p. 31.*) *Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum eſt, cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas ſit.* Confirmatur & hæc diarrhœæ diuturnæ effectus in *Coacis Prænotionib.* (*N. 469 tom. 8 pag. 879*), ubi ſic habetur *Lienteriæ cum ſpirandi difficultate & lateris morſu, in tabem deſinunt.*

Omnibus jam his præmiſſis, quæ ad diarrhœæ materiem, cauſam, diagnoſin, prognoſin, pertinent, dicendum erit de hujus ſymptomatis febrilis curatione.

§ 722. Sanatio abſolvitur acris irritantis lenimine, expulſu peccantium, purgantia, alyſmata; corroboratione laxi, pacatione impetus per narcotico, determinatione alio, per ſudores, urinasve, ſubductione materiæ morboſæ, & correctio ejus fonte primo.

Primo omnium inquirendum eſt, an diarrhœa tollenda ſit, nec ne. Uti enim dictum fuit, quandoque per alvum noxiorum humorum ſaburra evacuatur, aliquando & humorum bonorum abundantia ſic tollitur: quibus autem ſignis hoc diſtingui poſſit, antea pariter notatum fuit. *Quare ſuſtine ea, quæ corpori commode atque utiliter excernuntur, reprimi ne moveri convenit &c. Ubi vero diuturnior alvi fluxus fuerit, non tantum ſuperflua evacuans, ſed etiam habitum colliquans, & vires conſumens, tunc ſane & medicamentis reſiſtere oportet.* Sic optime monuit *Trallianus* (*Lib. 8 cap. 7 pag. 403. 424.*) qui & teſtatur ſe obſervaſſe in febribus, diarrhœa ſuppreſſione inopportuna ægros in magnum diſcrimen incidiſſe: ſic in phrenitici aut lethargici afficerentur, & doloras capitis, vel & perniciosæ parotides excitarentur. Sollicita morborum obſervatione ſola attentus ad hæc Medicus poterit detegere, an profuturus ſit alvi fluxus, nec ne, uti pluribus dictum fuit in generali febrium hiſtoria, atque poſtea adhuc de his dicendum erit, quando de morbis epidemicis agetur.

Cum

rum &c. tam pulchre proſunt, ut plurimi crediderint, univerſalem hæc in omnibus diarrhæis uſum habere, ſed falſo, cum nihil omnino agunt, ubi alcaleſcens putrida acrimonia morbum facit, quæ roſis pulchre curatur. Quomodo autem diverſæ acrimoniæ corrigendæ medela fieri debeat, in Commentariis § 605 dictum fuit. Patet tamen, magna cautela opus eſſe, ut prius rite inveſtigetur acris irritantis natura, cum peſſimus error hic naſci poſſet. Dum autem tales caſus occurrunt, in quibus non adeo patet ſtimuli indoles, diluentia, & demulcentia ſola tuto uſum præbent ad ſtimuli enervationem.

Expulſio per emetica, purgantia, clysmata. Omnium citiſſima curatio diarrhœæ obtinebitur, ſi ſurſum vel deorſum expelli poſſit illud, quod ſtimulo ſuo morbum fecit: longe enim operoſius eſt lenimen acris irritantis, quam ejuſdem expulſio, ſi tuto fieri poſſit. Sollicita obſervatio naturæ, morbos curantis, huic methodo pondus addidit. Per ipſam enim diarrhœam, dum a ſtimulo acri irritante ortum ducit, nititur evacuare natura illud, quod morbi cauſa eſt: hinc toties evacuata per alvum morbi materia, ſponte ſedatur diarrhœa. Ubi vero vel copioſior hæc materia eſt, vel tenacior, ars, naturæ miniſtra, ſurſum vel deorſum detrudere conatur illa, quæ diutius retenta morbum perennare fecerunt. Quamvis autem in diarrhœa ſponte quaſi omnia verſus alvum ruant, adeoque expeditiſſima via videretur, purgantibus datis hoc naturæ molimen adjuvare, tamen obſervationes practicæ docuerunt, per vomitum feliciſſime curari quandoque diarrhœam & dyſenteriam; ſive hoc fiat ſurſum educta materie, circa ventriculum & inteſtina ſuperiora hærente, quæ continuo ſtimulo irritabat quidem inteſtina, nec tamen prompte poterat per inteſtina verſus alvum propelli; ſive inter vomendum validis illis viſcerum abdominalium concuſſibus mobilis reddatur irritans materia, quæ in ſedibus ſuis hærebat; ſive denique per vomitum invertatur inteſtinorum motus, hactenus celerrime omnia contenta verſus anum ducens. Primum vomitus effectum videntur probare illa, quæ in dyſenteria peſſima epidemica obſervavit *Degnerus* (*De Dyſenteria &c. cap. 3 § 38 p. 21.*): bonum ſemper indicium fuiſſe, ſi ægri bilem flavam, & adhuc magis, ſi bilem viridem quocunque morbi tempore, & imprimis initio vel ſponte, vel medicamine exhibito, vomitu vel dejectione ejecerint; tunc mali fomite ſic ſimul & ſemel ablato, eo antea certius ægri convaleſcebant, quo citius talis evacuatio fieret. Alterum vomitus effectum pulchre probant illa, quæ *Sydenhamus* in febribus curandis obſervavit (*Sect. 1 cap. 4 pag. 63 &c.*). In febre nempe continua epidemice graſſante, præter alia ſymptomata, aderat & vomitus, vel & tantum vomendi conatus quandoque, neque tamen ſic poterat expelli noxius humor, ſed requirebatur, ut, vomitorio dato, validis illis vomendi concuſſibus mobilis redditus, expelleretur; quod niſi fieret, in febris progreſſu ſequebatur diarrhœa valida, ſæpe periculoſa ob fractas morbo vires, ad quam tamen curandam, quocunque demum morbi tempore oriretur, nihil efficacius emetico invenit, modo vires ægri adhuc ſufficerent. Miratum autem ſe ſæpe fuiſſe teſtatur *Sydenhamus*, dum materiam, vomitu rejectam, nec mole, nec odore, ſpectabilem, nec pravis qualitatibus inſignem videret. Verum monuerat jam *Hippocrates* (*De Humoribus Tom. 8 pag. 546.*), *quæ prodeunt, haud multitudine æſtimanda ſunt, ſed quatenus prodeunt, qualia oportet & æger facile ferat.* Tertium denique effectum vomitus, quo inteſtinorum motus, celerrime deorſum vergens, minuitur vel invertitur, videntur pariter obſervationes practicæ confirmare. Novit *Hippocrates* (*Aphoriſm. 15 Sect. 6 Tom. 9 pag. 255*) quod, *longa diarrhœa detento ſpontaneus ſuccedens vomitus diarrhœam ſolvit.* Neque tamen videtur hic effectus ſemper evacuationi materiæ irritantis adſcribendus eſſe; nam alibi (*De Victus ratione ſanorum lib. 2 cap. 10 Tom. 6 pag. 473.*) ſequentia habentur: *Alvum autem exitam vomitu ſiſtere, & plus æquo ſiccantem ſiſti, illam quod in humectando, hanc vero ſiccando. Quamquam qui alvum celeriter ſiſtere volet, devoratum cibum, priuſquam humeſcat, & deorſum detrahatur, evome-*

nire oportet &c. Similia & *Celſus* (*Lib. 1 cap. 3 pag. 32*) habet. Meminit me abſcentes diuturnas diarrhœas, adſtringentibus aliiſque remediis in caſſum tentatis, curaſſe, dum ſingulis diebus per triduum mane vomitorium darem, licet nulla ſigna docerent aliquid circa primas vias hærere, quod ſtimulo ſuo alvi fluxum faceret. Imo evenit, quamvis raro, quod in quibus ſic reddiret pertinax morbus, ſed adhuc dare debuerim alternis diebus emeticum per tres vel quatuor vices, felici ſucceſſu, dato tamen veſperi poſt emetici operationem ſtatim opiato.

Ob hos effectus videtur Ipecacuanhæ radicula tantam famam habuiſſe, tanquam ad omnes diarrhœas & dyſenterias ſpecificum remedium. Quodcunque tamen aliud emeticum ſimile præſtat, quamvis tamen Ipecacuanhæ merito ſummo in uſu ſit, quia non tam valide corpus turbat, quam cetera emetica vomitoria, & tuto etiam infantibus dari poteſt.

Purgantia autem patet cum fructu adhiberi ſolere ad expellendum ſtimulum, ſi nempe materies irritans potius in inteſtinis, quam circa ventriculum hæreat, neque adſit in febribus nauſea vel vomendi conatus. Solent autem tunc imprimis eligi talia, quæ una cum vi purgante manifeſtam adſtrictionem poſſideant, & ſenſibus omnibus data poſt abſolutam purgationem alvum ſiſtere ſtudeant. Hinc Rhabarbarum, Rhaponticum &c. tantas laudes meruerunt in diarrhœæ curatione. Clyſmata autem & hic locum habent, quatenus eluunt ex inteſtinis irritantem materiam, quæ etiam in his locis hærere poteſt, vel etiam quatenus purgantia remedia per clyſmata injecta ſuum effectum edere poſſunt. Notum eſt enim quotidiana obſervatione, purgantia, quadrupla doſi ſumta, ano injecta, & diu retenta, ſimili modo agere, ac ſi ſimplici doſi ore aſſumpta forent. Uſum imprimis habent hæc in junioribus, vel & aliis, qui nauſeoſa ſæpe hæc purgantia faſtidiunt, vel aſſumpta illico evomunt. Ubi vero ad hunc uſum clyſmata adhibentur, requiritur, ut in adultis trium quatuorve unciarum quantitatem non excedant, ſicque & proportionaliter in junioribus, ne nempe mole ſua irritent inteſtina, ſicque ſubito rurſum per alvum redeant. Præſtat etiam prius clyſmate, ex aqua cum melle parato, inteſtina craſſa eluere, ut clyſma purgans, poſtea injiciendum, facilius retineri, & venis bibulis inteſtinorum abſorberi poſſit.

Omne autem hoc tantum locum habet, quando ſpes eſt, materiam irritantem ſic expelli poſſe, ſi eæque firma & ſana viſcera ſunt, ut horum eſt conatum ferre poſſent. Si enim v. g. tabefactum hepar in morbis chronicis, vel vomicis purulentis exeſum fuerit, concuſſis abdominis, inter vomendum niſus, rumpere poſſet fragile hoc viſcus, unde peſſima hypercatharſis, animi deliquia & mors ſuccedere ſolent. Hinc etiam ſucceſſus toties hujus methodi eventus erit, dum inflammata ſunt inteſtina, (diarrhœæ enim & dyſenteriæ quandoque & talis cauſis obſervatæ ſunt) purgantibus vel vomitoriis irritata erunt. Obſervavit enim *Sydenhamus* (*Sect. 4 cap. 2 pag. 207*) in febre quadam continua, quæ variolis epidemice graſſantes comitabatur, & inflammatorii generis erat, diarrhœam adfuiſſe: quin imo & eodem tempore diarrhœa, abſque manifeſto febris indicio, epidemice graſſabatur (*Ibidem pag. 209*). Invenit autem acutiſſimus in diſtinguendo morborum genio ille vir, quod *illa diarrhœa ortum ſuum deberet radiis inflammatoriis in inteſtina verſis, atque eadem ad hanc expulſionem ſollicitantibus, cum interim ſanguinis maſſa, ope hujus diverticuli amabilis, quo aliter radii iſti attuliſſent, effectibus integra maneret atque illæſa, nullo febris viſibili ſigno exterius ſe prodente.* Venæ ſectione, medicamentis, diæta & regimine refrigerantibus, prompte curabatur hæc diarrhœæ ſpecies. Ubi vero Rhabarbaro eluſve catharticis lenioribus, vel & adſtringentibus, cura tentabatur, levis ex ſua natura morbus ſæpiſſime evaſit exitialis. Patet ergo iterum, quanta cautela opus ſit, ut diarrhœæ cauſæ cognoſcantur, antequam de ejuſdem cura cogitetur.

Notandum præterea, non ſemper ſufficere unicam emetici vel purgantis exhibitionem, ut irritans materia expellatur, verum quandoque requiri, ut pluribus vicibus

bus eidem exhibeantur. Sic in dyſenteria curanda alternis diebus pergens dedit *Sydenhamus* ad tertiam vicem uſque (*Sydenham Sect. 4. cap. 3. pag. 227*).

CORROBORATIONE LAXI. Dum nempe a debili laxitate inteſtinorum diarrhœa ortum duxit, vel, expulſo ſtimulo irritante, nimia inteſtinorum laxitas ſupereſt. Quomodo autem, & per quæ remedia laxæ nimis corporis partes roborari poſſint, in Commentariis 3. eſt dictum fuit: atque imprimis hic conveniunt illa, quæ ad quartum ejuſdem paragraphi numerum laudata fuerunt. Vinum ſiccior, potui per ſe, & meraciore ſimul, huc faciunt: unde in tali diarrhœa *Hippocrates* (*De ſalubri victus ratione Tom. 6. pag. 634.*) pro cibo dedit panem teſtiſſimum, potum vero parcum, & meraciſſimum, commendavit. Medicamenta autem roborantia tunc optime dentur forma ſolida, ut diutius in primis viis hæreant, & ſenſim per inteſtina delata omnibus locis applicari poſſint. Solet & ad hunc uſum laudari, ſi candens ferrum aqua extinguatur ſæpius, dein hæc potui exhibeatur, vel ſola, vel cum lactis æquali copia: alii ignitam ferri laminam lacti immergebant in ſimilem uſum; verum ſic pars caſeoſa & cremoracea lactis aduritur, & ingratum ſaporem empyreumaticum acquirit. Quam magnam vim habeat ferrum ad roborandas laxas & debiles nimis fibras, ad §. 28. dictum fuit. Quantum etiam ſæpe uſum habeant in pertinaciſſimis etiam diarrhœis curandis talia remedia, patet ex obſervationibus Medicis Horſtii, qui diuturno alvi fluxu laboraverat, & omnem ſuam ſubſtantiam fruſtra in medicorum ope conſumpſerat; conſilium dedit *Foreſtus* (*Lib. 22. cap. 1. Tom. 3. pag. 47.*), ut meſpila immatura maxima copia devoraret: quibus comeſtis, alvi profluvium paucis diebus ceſſavit. Similem effectum horum fructuum obſervatum fuiſſe in mercatore ibidem memorat, qui *Joanni Spiruchio*, Lovanienſi Medico, trecentos aureos numeravit, ſolo meſpilorum uſu ſanatus e diarrhœa, qua pluribus menſibus laboraverat. Similia etiam per clyſmata injici poſſunt (*Sydenham Sect. 1. cap. 4. pag. 87.*). & quan-

doque adſtringentibus admiſcentur grata aromata, ut leni ſtimulo excitentur flaccida inteſtina. Fomenta ex vino, cum roborantibus & aromaticis cocto, vel infuſo, abdomini applicantur, uti & emplaſtra aromatica.

Verum antequam hæc adhibeamus, certi debemus eſſe, materiam irritantem expulſam eſſe, & ſolam ventriculi & inteſtinorum flaccidam debilitatem peccare. Si enim adſtringentibus alvi fluxus ſiſtatur, antequam noxii humores expulſi fuerint, graviſſima ſæpe mala ſequentur. Monuit enim *Hippocrates* (*De victus ratione in morbis acutis t. 11. pag. 162.*) quod *Dyſenteria ſedata abſceſſum aut tumorem quendam faciet, etſi deſierit) aut in febres, vel ſudores, aut urinas craſſas & albas, & valde perſpicuas, aut in tertianas, aut in varicem, aut in teſticulum, aut in crura, aut in coxam dolor decubuerit*. Patet autem ſatis, hic non agi de radicali dyſenteriæ ſanatione per expulſionem materiæ morbificæ, ſed de dolosa pacatione hujus mali, dum retenta materialis cauſa morbi per alias vias expellitur, vel per metaſtaſin ad alia loca corporis delata varios morbos facit. Sic & *Hallerius* (*Commentar. in Coac. Hippocr. p. 376.*) obſervavit, intempeſtive ſuppreſſa dyſenteria quoſdam in epilepſiam recidiſſe, alios in pleuritidem, uno eodem decefſe ſtratus, lepræ ſimilis, ſede orta fuit. Notavit & *Sydenhamus* (*Sect. 4. c. 3. p. 222.*), a materiæ peccantis evacuatione medicamentis adſtringentibus impedita, non expulſo prius per cathartica morbi fomite, aphthas naſci, quæ mortem imminentem ut plurimum denunciant. Novimus autem materiem irritantem expulſam eſſe, ſi morbus jam diutius duraverit, emetica vel cathartica remedia exhibita fuerint, dolor & tormina remiſerint, & alvo dejecta in melius mutata ſint. *In alvi enim fluxionibus dejectionum mutationes juvant, niſi in pravas mutentur* (*Hippocrat. Aphoriſm. 14. Sect. 2. c. 9. p. 5x*). Quamdiu ergo admodum fœtida, nigra, livida, æruginoſa, puculenta, ichoroſa, biloſe flava &c. per alvum fluunt, adſtringentia nocent, ubi vero magis ad naturales fæces alvinorum dotes accedere incipiunt, & imperitas ſi ingeſta, vix mutata, per alvum

[illegible], tum roborantibus & adſtringentibus locus erit.

PACATIONE IMPETUS PER NARCOTICA. Quantum hæc utilitatis habeant in moderando impetu febrili, paſſim in ſuis operibus docuit *Sydenhamus*, uti jam dictum fuit in Commentariis § [illegible] dictum fuit. Præterea notat quotidianis obſervatis, [illegible] uſu alvum adſtringi ſæpe adeo, ut [illegible] nocerent. Solamen hinc fuit *Sydenhamo* (*Sect.* 4. *c.* 3. *p.* 226. *&c*), poſt purgantium ſolutam operationem, in dyſentericis & diarrhœa [illegible], laudanum [illegible] dein, tumque alternis diebus purgantium [illegible] præbebat, diebus intermediis mane & ſero laudanum dabat narcotica, *ut ſcilicet ſymptomatum ferociam debellaret, atque valetudini [illegible] præter, dum cum humore peccante [illegible] de ipſo recedit.* Quin imo, ſi morbus pertinacior eſſet, purgationi non cederet, singulis diebus mane & veſperi dabat [illegible] [illegible], donec [illegible] convaleſceret, [illegible] & quandoque [illegible] [illegible] propinare non dubitavit, & quidem largiori doſi, ſi non obediret morbus. Quamvis autem in morbo continuatione ad aliquot ſeptimanas continuas quotidie hæc dediſſet, numquam tamen vel minimum quidem incommodi hinc ſequi [illegible] medicamenti ſæpe repetitione obſervavit. Dum in India [illegible] medicinam faciebat *Bontius* (*Hiſt. nat. & med. Indiæ orient.* [illegible]) hoc tendens dyſenteriæ (frequentiſſimum ibi morbum), quæ a levi initio cum [illegible] irritabatur tam terribili ægrotum cruciatu & ulcera ſæpe petiit, ut vere numquam potuit [illegible], quam ſi [illegible] [illegible] eruci [illegible] ægrit dixit. Verum illud extractum croci (*ibid.* [illegible] *p.* no.) magnam opem felicibus ægris continuabat. Tunc autem ſunt hoc immedi [illegible], ut credebat verifſimum eſſe hujus morbi, ſæpe ea tam venenati, [illegible], unde ad illud, tanquam ad ſacram anchoram, ſemper non confugiebat, tam in dyſenteria, quam in fluxu alvi, quem hepaticum vocat, in quo ſæpe adeo ſævit tormentibus purus ſanguis per alvum exibat. Monuit etiam *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *cap.* 3. *in fine*, *pag.* 235.), quod licet hæ omnia, quibus dyſenteriæ mino e[illegible] pulmonia graſſabantur, evacuationes prius neceſſariæ eſſent, antequam laudanum daretur, tamen, in conſtitutione quavis huic morbo minus favente, illæ tuto omitti poſſint, ac curatio compendioſiori via, ſolo opii uſu laudati, abſolvi.

Opium autem, vel magnæ compoſitiones eſſ[illegible], quas opium ingreditur, ſoluta & ſæpe a alvi [illegible], quoſque alvi dejectiones ſiſtunt (*vide p.* 229). dum [illegible] quaſi [illegible] ducitur, & acerrima tormina ſæpe illico tolluntur. Dum vero theriacæ, tribus vel quatuor unciis lactis dilutis, aut [illegible], ſuaviſſima philoſophorum diarrhœa, nullum fere auxiliorum remedium, adhuc ſæpe per aliquot horas non petitum, & repetito horum uſu ſæpius ſuavi [illegible] huius morbi curatus [illegible].

DETERMINATIONE ALIORUM PER SUDOREM. Dum in *Hippocrate*, ut alia occaſione ad § 586. *d.* dictum fuit, *manus rarior, venter denſior.* In illis enim hominibus qui omnium perſpirant, quoniam & ſalis [illegible], plerumque ſiccior alvus eſt, dum per ingentem corporis diffuſam [illegible] [illegible], qui, deficiente perſpiratione, verſus interiora corporis tendunt, & per alvum vel urinam tunc exire ſolent. Ubi ergo in febribus humorum copia & impetus verſus inteſtina ruit, vel uti *Sydenhamus* (*ibid. pag.* 229.) ſuſpicatur, inflammatio in inteſtina vertitur, illaque ad expulſionem ſollicitat, utile eſſe ſolent ſæpe determinationem verſus alia corporis loca, & imprimis verſus cutem. Idem etiam obtinet dum poſt diuturnam diarrhœam laxatis inteſtinis major humorum copia huc verſus derivatur, quam naturaliter fieri ſolet; tunc enim aliorſum determinatione facta minus urgentur debiliora inteſtinorum vaſa, frequentius ac magis, ut eadem plus contrahi & firmari poſſint. Alia occaſione dictum fuit (vide Commentaria § 659.) quod poſſint cerni dum vel ſolo ſtragulorum pondere ſudor exprimeretur, cito alvi fluxus & vomitiones ſedarentur, materiæ morbificæ [illegible], qui prius interiorum refluxu in ventriculum & inteſtina deturbabant, nunc verſus ambitum corporis ſeſe exportantibus, ut *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 2. *pag.* 153.) monuit. Præterea obſer-

va-

vavit etiam, quod dyſenteriæ epidemicæ primo, quo ingrediebantur, anno, tunc olis magis febriles ac ſpirituoſæ eſſent, neque ita prompte catharticis parerent remediis. Tunc autem, venæ ſectione præmiſſa in ætate florentibus, lactis ſerum ſolum magna copia potandum dabat, atque illud a vo per clysma injici curabat ſæpius: ſic diluebat acrem ſtimulum irritantem, & obſervabat, tormina & dejectiones ſanguineas, rejecto jam quarto enemate, evaneſcere; dein lectulo committebat ægros, ubi brevi, ſponte ſua in madorem ſolvebantur, quem ad viginti quatuor horas continuari, minime tamen provocari, jubebat. Blando hoc ſudore eliminabatur illud, quod prius verbis inteſtina ruens morbum faciebat. Si enim ex ... de lecto ſurgerent ægri, obſervavit, ... recidivam paſſos fuiſſe, tumque eadem curationis veſtigia denuo repetenda erant (vid. *Section 4. cap. 3. pag.* 231. 232.). Agitur autem hic de talibus ſudoribus, qui viribus integris, & natura morbo prævalente, excitantur, & per quos irritans materia de corpore exit, vel impetus humorum ab inteſtinis avertitur. Ubi enim reſolutis morbi viribus ſudor es prorumpunt, lethale potius ſignum eſt. *Ex alvo diu affectâ* ([illegible]) *conſumebatur, bilioſis, toto ſub finem ſudore cum inappetentia repentina evadit* (*In Coacis Prænotionibus n.* 618. *t.* 8. *p.* 890.). *Ex alvo liquida profuſæ cum ſudore, mala* (*ibid. n.* 647.).

URINASVE. Alvi excretione valida & diuturna alias excretiones minui conſtat. Sic in lienteria monuit *Hippocrates*, ut ad § 719. notatum fuit, potum ad veſicam non pervenire, adeoque non excerni per urinam. Obſervavit *Degnerus* (*Hiſtor. Dyſenter. c.* 1. §. 29. *pagin.* 17.) in dyſenteria epidemica urinam plerumque ſic ſuppreſſam fuiſſe, ut intra ſex, octo, decem aut quatuordecim dies vix guttam emitterent ægri. Unde & *Hippocrates* inter ſigna encatæ lienteriæ poſuit debitam urinæ excretionem, dicens: *Intereſt autem curatione hoc morbus, donec & urina pro ratione ejus, quod ore jam acceptum eſt, procedat, & corpore ab ingeſtis cibis augmentum capiat, & a malis cibis ſibi liberatum ſentiat* (*Prorrhet. lib.* 2. *cap.* 13. *tom.* 8. *pag.* 872.). Bonum ergo ſignum dat debita urinæ excretio, cum denotet, inteſtina non dimittere omnia ingeſta, ſed liquida venoſis oſculis reſorpta ſanguini miſceri, & dein per renes excerni. Cum autem naturaliter per urinam illa exeant de corpore, quæ jam acriora facta nocerent, admodum probabile videtur, hoc modo vacuari poſſe talia, quæ ad inteſtina delata irritantem ſtimulum facere poſſent. An non ſimile quid indicatur ab *Hippocrate* (*In Coac. Prænot. n.* 290. *t.* 8. *pag.* 868.), dum dicit: *In dubiis ... ſubmurmurante, lumborum dolor ſupervenientes in febribus, urinæ ut plurimum humectat, niſi flatus abierint, vel urinæ copia prodeant*. Et alibi (*ib. n.* 619. *p.* 889.): *Quibus alvus ab initio ſiccabatur, nunc vero pauca fiunt, & progreſſu temporis alvus quidem ſiccatur, urina vero iterum redundat, hæc abſceſſus ad articulos fiunt*. In priori enim caſu per urinæ copiam avertitur materia, quæ alioquin alvum humectaſſet, in poſteriori vero, ſicca alvo, urinæ quidem copia augetur, verum cum ſimul tenuis ſit, adeoque materiam peccantem non ſubducat de corpore, illa per metaſtaſin ad articulos deponitur.

Hæc autem detectio ad ſudores, quæ per ſudores vel urinas fit, ſalubris eſt, cum ſimul per hanc viam noxii humores exire poſſint. Verum & quandoque accidit in diarrhœis & dyſenteriis, ſive ſponte, ſive adſtringentibus ante debitum tempus exhibitis, ſuppreſſis, ut noxii humores ad alia corporis loca delati novos morbos facerent. Sic aphthas peſſimas inde natas obſervavit *Sydenhamus*, uti paulo ante in eadem hac paragrapho dictum fuit, epilepſiam & peſſimos alios morbos inde fieri monuerunt alii. Huc ſpectat & frequens *Hippocratis* obſervatum (*vid. n.* 672. & *Aphor.* 28. *Sect.* 4. *t.* 9. *p.* 150.). *Quibus bilioſæ ſunt dejectiones, ſurditate nata ceſſant, & quibus ſurditas, hæc, ortis bilioſis dejectionibus, ceſſat*.

SUBDUCTIONE MATERIÆ MORBOSÆ. Si nempe in inteſtinis hæc ſit, per emetica, purgantia, vel clysmata educitur. Si vero aliunde in inteſtina derivetur, ſæpe ſudores vel urinæ copioſiores huic ſcopo inſervire poterunt, de quibus omnibus jam dictum fuit. Quandoque autem magnum ſatis tem-

pore ſpatium requiritur, ut omnis materia morboſa ſubduci poſſit. Sic obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. 4. c. 3. p. 234.*), quod dyſenteria, ſi diutius excurrat, inteſtina ſucceſſive omnia deorſum verſus efficiat, donec tandem omnis ejus vis in rectum inteſtinum decumbat cum aſſidua deſidendi cupiditate, qua nihil præter mucoſum quiddam & ſubcruentum excernitur. Monet autem, nullam e hactenus enumeratis methodis tunc prodeſſe, topica autem inteſtino recto applicata, qualiacunque demum fuerint, nocere ſemper. Putavit autem moleſtum illum teneſmum in hoc caſu non procedere ab ulcere inteſtini recti, ſed inde potius, quod inteſtina, quibus gradibus vires reſumunt, iisdem etiam materiæ morbificæ reliquias in rectum detrudunt. Monuit hinc tolerandum eſſe illud malum donec diæta analeptica, & gratis cardiacis vires reficiuntur, quibus auctis, pari paſſu & ſponte ſe proripiet tædioſum hoc ſymptoma.

CORRECTO EJUS FONTE PRIMO. Sæpe novimus, vel ex univerſali generis cacochymia inteſtina aliter acribus humoribus; vel in corporis quadam parte ſimiles colligi, atque inde verſus inteſtina deduci. Sic in ſcorbuti peſſimo gradu, (vide §. 1151. 4.) diarrhœæ & dyſenteriæ fiunt, non curandæ, niſi peſſima illa humorum cacochymia, horum malorum primus fons & origo, tolli vel emendari poſſit. Obſervavit *Sydenhamus* (*ib. p. 235*) nonunquam, quamvis admodum raro, dyſenteriam, ſub initio non rite curatam, per aliquot annos manere, dum integra ſanguinis maſſa, ex aſſiduo dyſentericum adepta, acres & calidos humores inteſtinis continuo ſuppeditaret, ægro tamen in reliquis functionibus ſe ſatis bene habente.

In muliere ita affecta, quæ plurima, ſed fruſtra, experta fuerat remedia, venæ ſectione ſæpe repetita, ſed longioribus intervallis pertinax debellavit malum. Sanguinis inflammatoria cacochymia ſic tollebatur, quam demonſtrabant ſanguinis emiſſi ſimilitudo cum ſanguine pleuriticorum, & inſigne levamen, quod poſt ſingulas venæ ſectiones percipiebat. Ubi autem, verbi grat. in hepate natum apoſtema, pus vel ſaniem continuo in inteſtina dimittens, diarrhœam vel dyſenteriam facit, patet ſatis quam difficile ſit primum hunc fontem corrigere. Si jam ſcirrhi hic inde in cancrum degeneraverint, & acre virus continuo inteſtina erodat, quis hic aliquid ſperare audeat? Si dyſentericorum morbundi fæces olidiſſimas domi inſtrat Medicus (quod novi Celeberrimo cuidam viro accidiſſe) tetro halitu effluvio illo in eundem morbum dejicietur, ſi linteis repurgendis, quæ dyſentericorum fæcibus conſpurcata erant, quidam ſibi hunc morbum contraxerint (*Degnerus de Dyſenteria &c. cap. 1. §. 41. p. 32.*), quid fiet, dum putridus talis fomes interne hærens omni momento tetra hæc miaſmata ſpargit? Patet, nullam medelam exſpectandam eſſe, ſi malignus ille fomes corrigi nequeat. Ars enim Medica ſuos habet limites; & æque boni Medici nomen meretur ille, qui incurabilem morbum detegere novit, quam qui curabilem tollit.

EXANTHEMATA FEBRILIA.

§. 723. PUſtulæ inflammatoriæ habent ut plurimum pro materie aliquid, quod intimma vaſcula cutanea tranſire non poteſt, ſed ibidem hæret, pro cauſa autem vim vitæ circulatoriam, ſecretoriam, excretoriam, unde pro variis hiſce cauſis valde multiplices ſunt, unde febris nomen dein accipiunt, eryſipelatoſæ, ſcarlatinæ, petechiales rubræ, petechiales purpureæ, morbilloſæ, varioloſæ.

Efflorescentiæ, ἐξανθήματα dictæ, ab ἐξανθεῖν derivantur, quod efflorescere ſignificat, emergere, erumpere, & de humoribus ſolet dici, qui ex alto corporis in cutem pullulant, & puſtulas excitant aut aſpredines quaſdam (*Foeſii Oeconom. Hippocr. pag. 131.*). Pu-

Puſtulas vocavit *Celſus* (*l.* 5. c. 28. *p.* 326.) atque illarum plura genera eſſe dixit, *Nam modo circa totum corpus partemve aſperitas quædam fit, ſimilis his puſtulis, quæ ex urtica vel ſudore naſcuntur: ἐξάνθημα Græci vocant, eæque modo rubent, modo colorem cutis non excedunt &c.* Vocantur autem eodem nomine hæ efflorescentiæ, ſive ultra cutim extuberent (puſtulæ forte tunc vel papulæ proprie dicendæ), ſive cutim non excedant, ſed tantum exaſperent, tuncque maculæ, diſtinctionis cauſa, vocari poſſent. Utramque hanc ſpeciem ἐξανθήματα dixit *Hippocrates*. Sic enim *Silenum* morbum deſcribens (*Epidem.* 1 *Ægrot.* 2. *tom.* 9. *pag.* 101.) dixit, *octavo die ſudorem exſudavit per totum corpus, exanthemata cum ſudore rubra, rotunda, parva, veluti ſimilia permanebant, non abſcedebant.* Alibi vero (*Epidem.* 6 *ibid. p.* 416. & *Aphoriſm.* 9. *Sect.* 6. n. 9. *p.* 253.) *lata exanthemata non admodum pruriginoſa eſſe* monuit; & *Galenus* (*Ibid.*) in Commentariis hujus Aphoriſmi hanc exanthematum diſtinctionem pariter agnovit.

Cum ergo in cute externa appareant exanthemata, patet in vaſis cutaneis illa hærere, adeoque ut plurimum pro materia ſua habere aliquid, quod per hæc vaſa tranſire nequit, ſed illa obſtruit. Poterit jam hoc fieri vel inſpiſſatis fluidis, vel conſtrictis vaſculis, vel per errorem loci craſſioribus moleculis ingreſſis minorum vaſculorum dilatata oſtiola, per quorum fines tranſire nequeunt. Sic in phthiſicis, dum nocturnis ſudoribus liquidiſſima ſanguinis pars expellitur, circa vaſcula cutanea tales puſtulæ pruriginoſæ fiunt, ob inſpiſſatum ſanguinem hic hærentem. Ubi vero vel acrioribus humoribus verſus cutim delatis, vel externis ſtimulis irritata hæc vaſcula conſtringuntur, idem fieri obſervatur. Sic in ſanis hominibus, æſtivo calore validos labores exercentibus, dum ſalſus & olidus ſudor exprimitur, frequenter talia exanthemata, pruritu admodum moleſta, apparent. Idem & ab acrioribus cuti externæ applicatis, imprimis ſi pinguibus hæc mixta fuerint, ſæpius obſervatur. Unde patet, quandoque a cauſa extra corpus genita, & externe tantum corporis ſuperficiei applicita, exanthemata produci poſſe, licet plerumque tamen pro materia habeant aliquid, quod minima vaſcula tranſire nequeat, atque etiam in tali caſu, ubi externis ſtimulis ſtringuntur vaſcula irritata, humores per illa libere tranſire non poſſunt. An non quandoque in aere nos ambiente hærent tales ſtimuli, qui hoc facere poſſint? *Reaumur* (*Memoires pour l'Hiſtoire des inſectes Tom.* 2. *Mem.* 4. *pag.* 191. &c.), cui tot pulchra inventa debentur, dum erucarum nidos tractabat, [illegible] manus, & imprimis circa digitorum interſtitia primum moleſto uſtus, dein faciem, imo & oculi palpebras inflammari & tumere, perque integrum quatriduum manere palpebrarum moleſtum tumorem, fruſtra lavabat manus aqua, oleo, ſpiritu vini, manebat moleſtus ardor. Invenit autem, pilos minimos ex erucarum relictis exuviis, dum in chryſalides & papiliones mutantur, excuſſos cuti infigi, illoſque rigidos, inſtar ſpinarum minutarum, cutim pungere & irritare. Neque ſolum attactu nocebant hæ exuviæ, verum dum baculo agitabantur, idem fere effectus ſequebatur, viditque, ſole irradiante, millena volitare, agitatis his erucarum nidis, per aerem corpuſcula, quæ videbantur nihil eſſe, niſi minuti tales pili ex veteribus erucarum exuviis excuſſi: adeoque patebat ratio, quare etiam abſque attactu immediato hæc mala facere poſſent. Cum autem in maxime communi erucarum genere obſervatum fuerit, quod ſic nocere poſſent, probabile admodum apparet, hos pilos per ventum deferri poſſe ad diſſita loca, atque ſimilia mala producere. Moleſtum vero pruritum, & ardorem ab hac cauſa natum, obſervavit optime tolli, ſi petroſelini foliis fricarentur loca affecta. Forte plura talia in aere volitant quandoque, quæ ſimilem effectum præſtare poſſent. Sic *Hippocrates* notat (*Epid.* in 2. *in textu*, *tom.* 9. *pag.* 118.), quod largi imbres cum ardoribus, & ventis auſtrinis, pruritum fecerint, & Phlyctænides ambuſtis ſimiles, quibus ſub cutim uri videbantur. Nonne major cutis teneritudo efficit, ut a ſimilibus facilius afficiantur qui-

quidam homines! Quatuor fœminæ, quæ adierant *Rhenum*, dum tractabant hos erucarum nidos, in collo exanthemata patiebantur. In delicatulis puellis & teneræ conſtitutionis viris obſervavi aliquoties, quod ſi mane e lecto ſurgerent, aperta tantum feneſtra, manus & faciem libero aeri exponerent, illico hæc in bullas pruriantiſſimas attollerentur, ſive hoc factum fuerit ab impedito perſpirabili, per matutinum frigus cutim irritante, ſive ab acribus in aere volitantibus, quæ diurno calore diſperguntur.

Præterea docent obſervata, quandoque illud, quod pruritus & exanthemata faciat, hærere in ventriculo & circa præcordia, atque hoc rejecto ſtatim iſta evaneſcere. Dum mala ſorte una venenatum mytulum quis devoraverit, ſumma ſequitur, nunc titillatio, nunc ſitis, anxietas, & paulo poſt cum pruritu ſummo tota fere corporis cutis exanthematibus obſidetur; dato vitriolo albo, vel ſimili alio emetico, quod ſtatim vomitum faciat, dum dejectum eſt, ſi exanthemata tota in ventriculo, evaneſcunt brevi una cum anxietate hæc effloreſcentiæ, neque amplius videtur, venenatam illam irritationem, ſanguini inflammatam, ad cutim delatam fuiſſe, cum poſt vomitum illico ceſſent omnia mala. Novi hominem, cui illico eadem ſymptomata contingunt, ſi lapides cancrorum ſumpſerit; ceſſantia pariter, dum vomitu hi rejecti ſunt. An forte in febribus, collectæ circa præcordia maligni talibus ſordibus, quandoque exanthemata produnt? Certe mihi talia in morbis curandis occurrerunt, quæ huic opinioni favere videbantur, dum utrimque ſurſum vel deorſum, ſponte vel arte, deturbatis his ſordibus, evaneſcebant hæc exanthemata. In *Sileno* (*Epid.* 1. *Ægro.* 2. *Tom.* 9 *pag.* 101.) jam a prima die febris acutæ alvo prodibant bilioſa ſincera ſpumoſa, dum tenuia & nigricantia. Sexta die alvus ſuppreſſa fuit. Octava die exanthemata parva rubra cutanea proruperant: forte collecta circa præcordia materia, quæ ante alvo exibat, & per morbum adhuc pejor reddita. Notat enim *Hippocrates*, a principio morbi ad finem uſque continuam hypochondrii palpitationem adfuiſſe. *Annotat alvi turbatæ ſuppreſſio, breve velut calcium punctulæ effloreſcunt &c.* (*Coac. Prænot. num* 564. *tom.* 8 *pag.* 885.). *Pruriginoſæ affectiones omnibus ægrotum dejectionem ſignificant, & vomitum grumoſum* (*Ibid.* n. 636 *p.* 890.). Ex quibus omnibus concludere licet, & ad has exanthematum cauſas attendendum eſſe.

A quacunque autem cauſa ortum ducant exanthemata, certum eſt illo tempore, dum adſunt, hærere in vaſculis cutaneis talia, quæ liberè tranſire per illa non poſſunt, ſive hoc vitio liquidi tranſmittendi, vel canalium tranſmittentium, vel amborum factum fuerit. Cum autem febrilia exanthemata frequentiſſima inde fiant, quod per febrem deponatur materia critica in vaſa quædam obſtructa, dilatata, vel rupta (vide § 593), quando nempe febris non abit in ſanationem perfectam vel mortem, ſed in alium morbum terminatur, hinc patet, cauſam efficientem eſſe vim vitæ, quæ humores motu circulatorio per vaſa ducit, quosdam a reliquis ſecernit, & quandoque vectis vis excernit de corpore. Sic videmus in variolis & morbillis, poſt febrem prægreſſam, ad cutim deponi & ſecerni morbi materiam. Ita in infantibus toties apparet, poſt levem plerumque febriculam prægreſſam, cutim hinc inde maculis, vel & quandoque parvis puſtulis rubris, obſidari, & paulo poſt per dilatata cutis vaſcula capitis glutinoſum humorem, qui in crustas ſæpe cruſtas concreſcit, & ſi exſiccantibus, vel repellentibus, turbatur hæc ſecretio & excretio illius humoris, convulſiones, febres & alia peſſima mala totus ſequuntur. Varia ergo hæc exanthemata ſunt, prout vel a ſolius circulationis auctâ velocitate fiunt, vel a ſecretione materiæ morbificæ, vel ab ejuſdem excretione ſimul. Præterea & ratione materiæ diverſitas in his obſervatur: quandoque enim ſanguine inflammatorio ſpiſſo tumida ſunt vaſcula cutanea et rubent, quandoque in tumoribus humoribus ſimili vitio obtinente, flaveſcunt, vel & cuti concolores fere ſunt, uti jam *Celſus* in loco paulo ante citato monuerat. Cum autem ab his exanthematibus diverſæ febribus, quas comitantur vel ſequuntur, nomina ſæpe imponantur, maxime obviæ harum febrium ſpecies hic recenſentur.

EXA-

Eryſipelatosa. Quid Eryſipelas ſit, in Comment. §. 380 dictum fuit. Præterea in Comment. §. 593 notatum fuit, in hominibus, ſæpe ſaniſſimis antea, abſque ulla cauſa cognita prægreſſa, naſci febrim quæ poſt unum alterumve, vel & plures quandoque dies, deſinit, depoſita in ſuperficiem corporis externam materia, quæ in variis partibus corporis, omnium tamen frequentiſſime in facie, maculam rubram facit, quæ ſæpe cito diſpergi ſolet in magnam amplitudinem: vocatur tunc talis febris Eryſipelatoſa. Circa æſtatis finem frequentius occurrit (*Sydenham. Sect. 6. c. 6. pag. 350.*), & quandoque ab alterutra auricula, vel loco vicino incipiens dolorem & ruborem facit, & in cute loci affecti denſiſſimum minimarum puſtularum agmen conſpicitur, quæ, aucto morbo, plerumque in veſiculas ichore plenas ſolent attolli: ſerpit dein Eryſipelas, & ſucceſſive reliquas faciei partes occupat, & mox ſæpe tumore attollit, palpebræ plerumque ſic inflatæ, ut in graviori Eryſipelate illas deducere nequeant ægri. Deinde & ſæpe per capillatam calvariæ partem ſucceſſive propagatur, remittente plerumque morbi jam vehementia in illo loco, quem primo occupavit, dum in aliis locis adhuc in ſummo vigore eſt. Notiſſima & frequentiſſima Eryſipelatis ſpecies ſic ſe habere ſolet: atque hujus morbi incipientis ſigna videtur notaſſe *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n. 203. t. 8. pag. 863.*), dicens: *Rubores circa aures, ex prægreſſo dolore in febribus orti, ſignum quidem Eryſipelatis in facie futuri: ſed & convulſiones ex talibus fiunt, cum vocis interceptione & exſolutione*: quando nempe Eryſipelas non prodit extrorſum, ſed interna capitis occupat, tunc enim omnia hæc mala metuenda ſunt. Uti enim in Commentariis §. 593 dictum fuit, bonus vel malus hujus morbi eventus imprimis pendet a loco, verſus quem Eryſipelas per febrim prægreſſam determinatur: tuto enim diſcrimen magnum habet, ſi externam corporis ſuperficiem occupat, niſi mala cura retropellatur. Periculoſiſſimum vero hoc malum eſſe ſi cerebri membranas, pulmonem, vel alia viſcera occupaverit, facile patet. Unde etiam notavit *Galenus* (*l. 14. Meth. Med. c. 2. Tom. 10. pag. 319.*), quod Eryſipelas *circa cutem maxime conſiſtat, tum hanc externam, quæ omnium partium commune integumentum, tum membranoſam & tenuem, quæ ſingulis internarum circumnectitur.* Cum autem, dum in Eryſipelate facies ſæpe in magnum tumorem attollitur, quia ſola cute affecta fieri non poſſe videtur, ſed a panniculo adipoſo, cuti ſuppoſito, pariter affecto pendet, pulchre notavit *Galenus* (ibid.), quod uti Phlegmone, quæ in panniculo adipoſo ſedem habet, aliquid cutis apprehendat, ſic & Eryſipelas aliquid ſubjectæ ſibi carnis occupet: unde etiam, dum Eryſipelas in tumorem inflammatorium partes attollit, quandoque *Eryſipelas Phlegmonodes* ſolet vocari, & contra, quando Phlegmone cum inſigni cutis rubedine & calore locum minus tumere facit, *Phlegmone Eryſipelatodes* dicitur. Præcipua denominatione deſumta ab illo affectu, qui exſuperare videtur.

Aliam præterea Eryſipelatis ſpeciem deſcripſit *Sydenhamus* (*Sect. 6. c. 6. p. 353.*), quæ ad exanthemata febrilia commode refertur, quamvis priori ſpecie minus frequenter occurrere dicat. Sic autem eam deſcribit: *Hæc quolibet anni tempore invadit, eoque hac ut plurimum occupantur, quod ſcilicet æger vinorum ſubtiliorum magis magisque attenuantium potationi paulo liberalius indulſerit, aut liquoris ſimilis ſpirituoſi. Febriculam, quæ agmen ducit, mox excipit puſtularum per univerſum fere corpus eruptio, quæ urticarum punctiones referunt, & nonnunquam in veſiculas attolluntur, mox recedentes tuberculorum more ſub cute ſe condunt cum pruritu mordaciſſimo & vix tolerando, ac quacunque leviſſimam ſcalpturam ſubeunt, rurſum apparent.* Vidi aliquoties hanc exanthematum ſpeciem, perfecte reſpondentem huic deſcriptioni, etiam abſque ulla *[illegible]* ortam, æque hyeme quam æſtate; & quandoque in provectæ jam ætatis viris & fœminis. Fere ſemper ſentiebant moleſtam anxietatem circa præcordia, antequam prorumperent hæc exanthemata, illisque ſubito evanidis, quod ſæpe fit, redibat hæc anxietas, ceſſans iterum, dum prodirent denuo. Quandoque quaſdam tantum partes occupant, aliquando per univerſum corpus ſparguntur. Subitam horum exanthematum evaneſcentiam, & æ-

qui inexſpectatum reditum paucarum horarum ſpatio, ſæpius mutant ſiti, uti & velocitatem, qua diſſita ampliora loca ſucceſſive quandoque occupant. In muliere quinquagenaria vidi prima die univerſum corpus maculis paſſa, ſecunda die evanuiſſe omnino, ſed mox ſequebatur anxietas & animi deliquium, quæ poſt horam ceſſabant, prodeuntibus iterum exanthematibus, tertia die evanuerunt iterum, mox redeuntes, atque iterum poſt paucas horas elapſas diſparuerunt. Verum tunc interſtitia digitorum pedis utriuſque intolerabili pruritu vexabantur, quo poſt horam ceſſante, ſtatim labium ſuperius admodum intumuit. Poſtea largo ſudore per totum corpus diffluxit, totumque malum omnino ſublatum videbatur, niſi, quod per tres vel quatuor dies adhuc in hac illave parte corporis leviſſimum pruritum, mox iterum evaneſcentem, veſtigium ſentiret. Interim tamen toto hoc tempore vix ullæ functionum læſiones apparebant, ſi anxietas & animi deliquium, dum ſubito evaneſcerent exanthemata, excipiantur.

Scarlatinæ. Eryſipelatoſis febribus ſatis ſimiles, diſtinctæ tamen, quod Eryſipelas plerumque faciem infeſtet, & ſi aliam partem corporis occupet, tamen per totum corpus non diſpergatur. In febre autem ſcarlatina univerſa cutis maculis parvis rubris interſtinguitur, quæ tamen & crebriores & latiores ſunt & magis rubræ, neque adeo uniformes ſunt, quam maculæ illæ, quæ morbillos conſtituunt. Plerumque exeunte æſtate febres illæ apparent, & infantibus ſæpius contingunt (*Ibidem pag.* 328). Ad duos treſve dies hæ maculæ manent, deinde his evaneſcentibus cuticula deſquamatur.

Petechiales rubræ, purpureæ. Dum in febribus, malis moris plerumque, & epidemice graſſantibus, in cute exigua parva ſtigmata apparent, quæ non eminent extra cutis ſuperficiem, hoc nomen ſolet illis imponi. Vocabantur autem febres punctulares (*Sennert. lib.* 4. *cap.* 13. *Tom.* 2. *pag.* 199), quia maculæ punctis, nunc rubeis nunc purpureis, notabant cutem: hinc puncticulæ, peticulæ, paſſolæ dictæ fuerunt, quandoque & lenticulares, quando latiores maculæ ſimiles ſolent in cute apparere. Rubræ petechiæ boni moris plerumque ſolent eſſe, purpureæ autem, lividæ, & nigræ pejoris ominis, & fere ſemper lethales. Quamvis autem febrium peculiaris indolis, & epidemicam, hæc exanthemata comitentur, uti hiſtoria medica docet, tamen & in aliis periculoſiſſimis morbis quandoque apparent purpureæ vel nigræ petechiæ mortis imminentis nunciæ. Sic in peſte Londinenſi, medio adhuc in foro viſentibus hominibus, nullius omnino mali conſciis, purpureæ prorumpebant maculæ, ſimulque mors ſequebatur præſentanea (*Sydenh. Sect.* 2. *cap.* 2. *pag.* 133). Et in cura febrium peſtilentialium, dum ſudores incepti nimis cito interrumperentur, vel per venæ ſectionem inſtituta, turbato ægrorum vel amicorum moroſitate turbaretur, funeſta hæc exanthemata apparebant. Morbillos poſt regimen intenſe calidum livaſcere, moxque nigreſcere, obſervavit *Sydenhamius* (*Idem Sect.* 4. *cap.* 5. *pag.* 146) in adulto, tuncque de hoc ægro conclamatum erat, niſi phlebotomia, & temperatum regiminis refrigerio, illico ſuccurreretur. Variolis interſperſas purpureas maculas vidit, mortis fere ſemper prænuntias (*Idem Sectione* 3. *cap.* 2. *pag.* 173). In ipſarum variolarum faſtigio maculas nigras exiguas, acicularum capita vix æquantes, obſervavit pariter (*Ibidem*). Similia & quandoque in peſſimis variolis mihi videre contigit. In puero quatuor annos nato, dolore abdominis inflammatorio cum febre acuta continua decumbente, circa finem tertiæ diei morbi, dum pulſus celer & parvus, facies ſublivida, doloris ſubita remiſſio gangrænam interna abdominis occupare docerent, vidi in cruribus & femoribus exigua ſtigmata nigra, in inguinibus latiora, in brachiis acicularum capiti vix æquantia, in pectore vero magis rubeſcebant, ſed paulo poſt livida fiebant, & mors ſequebatur. Ex quibus apparet, in multis morbis talia exanthemata occurrere, atque apud Veteres Medicos ſimilia obſervata fuiſſe legitur. *Quum calida febre detenti* (*Ar-*

di-

ἐξανθήματα) ulcuſcula eruperunt in ambitu lucida, debile exiſtente, moritur. Quarti a quopiam morbo detente, tuberculis jam e-xiſtente livore erupere, habale (Hippocr. de locis in homine c. 52 tom 6 p. 375.). Sic notat Galenus (Meth. Medendi lib. 5 cap. 12. tom. 10. p. 122), in gravi peſtilentiæ initio juveni cuidam, cum novem jam dies ægrotaſſet, totum corpus ulceribus effloruiſſe, veluti omnibus fere aliis, qui ſervabantur. Verum hæc ulcera fuiſſe exanthemata patet, quod vocabulo ἐξανθήματα his uſus fuerit, dicens: ἐξανθήματα ἑλκώδη ... & paulo poſt in eodem Capite circa finem (ib. p. 124.) diſertis verbis dixerit: *Quæ evaſuri erant, iis exanthemata nigra per totum corpus conferti m apparuerunt, plurima quidem ulceroſa, omnibus autem ſicca. Et erat evidens exanthemata corrupti in febribus ſanguinis eſſe reſiduum, veluti cinerem quemdam pellente natura verſus cutem, velut alia plura ex ſupervacuis.*

Febres autem peſtilentiales proprie dicuntur, quæ epidemice graſſantur, & in quibus pro varia morbi intenſitate, nunc ſerius, nunc ſerius, in cute erumpunt puncticula rubra, cinerea, purpurea, livida, nigra, & quidem ſolemnis eſt in his febribus ſextus hæc materiæ morboſæ verſus cutim depoſitio, quæ ſi debito morbi tempore, quarto nempe impetuum, ſeptimo, vel &, remiſſior dum erat morbi impetus, decimo quarto die fieret, & imprimis ſi exanthemata non admodum numeroſa, & rubri coloris eſſent, felix erat eventus: pulſu, antea debili, ſurgente dum prodirent exanthemata, & reliquis ſymptomatibus, vigiliis, delirio, ſiti intolerabili, aurium tinnitu, viſus obſcuratione &c. ceſſantibus, vel ſaltem plurimum imminutis. Ubi vero non erumpebant omnino hæc exanthemata, vel prodibant livida aut nigra & numeroſiſſima, ſummum periculum aderat, & in illis, qui hoc morbo peribant, paulo ante mortem horum exanthematum veſtigia quidem apparebant ſed profunde ſub cute hærentia, ac ſi morbi atrocitate victa natura inceptam hanc criticam metaſtaſin perficere non potuiſſet. Peſſima e-tiam ſtatim redibant ſymptomata, ſi ſubito iterum diſparerent hæc exanthemata, uti in ſe ipſo expertus fuit Medicus, qui epidemicum hunc morbum Coloniæ graſſantem deſcripſit (*Laur. Donckers Idea febris Petechialis pag 443.*). Dum enim inter quartam & quintam diem effloreſcerent inſtar morſuum pulicum per totum corpus hæc exanthemata, & ſeptimo die ſurgente pulſus major fieret & plenior, habituque corporis humidior appareret, (quod naturæ per ſudorem morbi ſolutionem tentantis præludium dicit) largo decocto hordei potu, blandus & copioſiſſimus ſimul prorupit ſudor, qui paulo minus quam 24 horis duravit. Cum autem, finito ſudore, omne abeſſe periculum crederet, partum induſium, quamvis calidum, induit, ſed mox toto corpore algere cœpit, & maculis ſubito diſparentibus, adeo male ſe habuit, ut de vita omnes deſperaſſent. Sumſit tunc unum & alterum cochlear vini Hiſpanici; ſicque reviviſcens vini uſum continuavit, donec totum corpus rurſus incaluiſſet, moxque maculæ priores redierunt non tantum, ſed & novæ eruperunt, partim rubræ & magnæ, partim parvæ & fuſcæ. Circa decimum quartum diem rurſus in criticum ſudorem incidit, a quo morbus ſolvebatur quidem, nec integre tamen; unde quotidie uſu mixturæ cardiacæ cum ſerpoſo & calido potu per aliquot horas ſudorem promovit, ſicque lente, ſed tamen ante vigeſimum primum diem convaluit. Alia occaſione ex *Sydenhamo* notatum fuit, quam periculoſa foret in febribus peſtilentis curatione ſudoris inepta intermiſſio, antequam ſuſceptum virus integre evacuatum foret. Poſſunt & videri illa, quæ *Fracaſtorius de contagioſis morbis* agens de hoc morbo dixit, quæ & apud *Schenkium* (*Obſervat. Medic. lib. 6. pag. 768.*) habentur.

Omni ergo cura inquirendum eſt in genium morbi, quem hæc exanthemata comitantur: quandoque enim ſunt a valido nimis febris impetu, imprimis ſi calido regimine, vel cardiacis ſtimulantibus ignes addantur ignibus, tuncque nihil boni ab illorum eruptione ſperari poteſt.

teſt. Aliquando tamen & ſimilia exanthemata comitantur febres epidemicas, in quibus per hæc morbi materies verſus exteriora diſpergitur, tuncque proſunt. In priori caſu febris valida, calor ingens, & inflammatoriæ morbi ſigna adſunt. In poſteriori vero (uti Auctorum obſervata teſtantur) pulſus debilis quamvis celer, vires omnes proſtratæ, & fallax in initio morbi, quamvis maligni apparebat lenitas, & levamen obſervabatur, dum hæc exanthemata erumpebant. Ex quibus videtur diſtinctio talium morborum inter ſe haberi poſſe. Sic obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 3. *c.* 3. *p.* 200), dum variolæ graſſabantur, febris ſpeciem, quam variolosam vocavit, quia plurima cum variolis communia habebat ſymptomata, in qua cum febre & petechiæ erumpebant. Inerat ægros propenſio in ſudores a primo iſtius hujus febris initio aderat, abſque ullo tamen levamine; quin imo, ſi calido regimine vel cardiacis promoveretur ſudoris expulſio, petechiarum quidem numerus augebatur, ſed & ſimul omnia ſymptomata morbi increſcebant. Unde tenui diæta, venæ ſectione, medicamentis refrigerantibus, nimium compeſcebat febris impetum, atque, ægros lecto eximendo, noxios prohibebat ſudores. Felicem ſemper obſervavit hujus methodi ſucceſſum, & morbus, qui alia methodo tractatus, ad ſex vel octo ſeptimanas ægros excruciabat, niſi mors intercederet, copioſo ptyalismo (qui toties in variolis etiam peſſimis ſalutaris obſervatur) ultra omnem ſpem fugam quærebat.

Diverſus autem malignitatis gradus in his petechiis obſervatur: quandoque rubent, & videntur tunc leves tantum inflammatiunculæ in vaſis cutaneis eſſe, plerumque cito ſatis reſolvendæ, vel cum levi deſquamatione epidermidis in locis affectis abeuntes. Ubi autem cinereæ, fuſcæ, purpureæ, vel nigræ ſunt, pejoris notæ merito habentur; forte tunc, ruptis vaſculis, humores effuſi ſub cuticula variis his coloribus tranſlucent, & ſic quaſi ecchymoſes haberi poſſent, quod admodum credibile videtur, cum juxta Auctores, qui epidemice graſſantes petechias deſcripſerunt, ſenſim videantur diſparuiſſe iterum, & ex livido vel nigro in dilutiorem colorem mutatæ fuiſſe, antequam evaneſcerent. Anno 1742. menſe Auguſto & Septembri unum alterumve petechiis in hac urbe affectum vidi, in quibus ſtigmata nigra, vel profunde purpurei coloris, per totum corpus apparebant, quæ tamen ſenſim in dilutiorem colorem mutata evaneſcebant. Integrum tamen morbi decurſum obſervare non contigit, vocatus tantum, dum jam aliquot diebus adfuerant hæc exanthemata. Plures tamen hoc morbo correpti fuerunt, ſed tantum infimæ ſortis homines, aliquoſque ex hoc morbo periiſſe audivi. Quam difficile autem ſit ex talibus hominibus morbi progreſſi hiſtoriam expiſcari, norunt Practici, qui quotidie pauperibus medicinam faciunt. Illud tamen puto me vidiſſe, quod, uti ecchymoſes ſolent, ſenſim mutato colore in melius, abierint. Ubi autem vera necroſis cutis nigra, livida, vel plumbea talia exanthemata facit, patet ſatis, ſummam morbi malignitatem eſſe; ſed tunc nunquam ſenſim diſparent iterum, verum, ſi evadant ægri, gangrænoſæ & mortuæ cutis partes, ulcere in ambitu nato, a reliquis ſeparantur. Rarius forte petechiæ tales apparent, tamen & in hiſtoria medica harum exempla reperiuntur. In Galliæ quodam loco purpura morbus (ſic enim ſolent & petechiæ vocari) graſſabatur, quo hodie vel ad ſummum triduo ſpatio e medio tollebantur homines; illis autem, qui a tertio hoc morbo evadebant, tota fere cadebat cutis. Tanta autem erat cadaverum hoc morbo defunctorum corruptio, ut nemo illa diſſecare auderet, quin imo plures morerentur, qui illa inhumaverant (*Academ. des Sciences l'An* 1715. *hiſt. pag.* 18.). Videntur & ſimilia utrumque fuiſſe exanthemata, quæ *Galenus* ulcerata vidit in illis, qui ex peſte evaſerant: nam & hæc, ut ex loco paulo ante citato apparet, in ulcera mutabantur. Patet ex illis, quæ in Commentat. §. 423. β. dicta fuerunt, materiam febrilem quandoque ad varia corporis loca deponi, & ſæpe tam malignam eſſe, ut perfecta morte deſtruant partem, in quam decumbit; ſic ut ſphacelata corporis extrema a tali cauſa deciderint. Idem videtur & in peſſima petechiarum ſpecie obtinere, ſimili maligno humore ad cutim delato. Patet ſimul ſubito lethalem ta-

Google

talem morbum ſæpe fieri, dum interiores corporis partes ſic afficiuntur. Hoc enim quandoque fieri admodum probabile eſt, cum in variolis defunctorum cadaveribus hoc conſtiterit. *Guimus* (*Method. Med. lib. 5. c. 12. tom. 10. p. 144.*) novit, dum exanthemata illa aſpera & ulceroſa, de quibus ſtatim dictum fuit, deſcribit, cuidam hoc morbo laboranti tuſſi rejectam fuiſſe cruſtulam, quam ἐφελκίδα vocat, qualem ſemper ulcerum ſummitas tecta ſiccat (*ἐφελκίς*), atque ibi pluribus ſatis evidenter demonſtrat, ſimile ulceroſum exanthema aſperam arteriam occupaſſe.

Forte & notatu dignum erit, quod in peſſima illa purpura, in Gallia obſervata, ægri quibus promptæ ſuccurrebatur, vermes excreverint, & deinde exanthemata apparuerint. Vermium excretorum pariter meminerunt alii auctores, qui de febribus petechialibus ſcripſerunt (*Laur. Donckers Idea febris petech. p. 3. Foreſt. lib. 6. obſerv. 39. tom. 1. p. 138. 139.*).

Morbillosæ. Morbillorum enim eruptionem febris præcedit, & in morbillis regularibus hæc eruptio quarto die morbi fieri ſolet. In minus regulari morbillorum ſpecie nunc citius, nunc ſerius prodeunt exanthemata. In primo illo ſtadio febris hæc, antequam morbilli erumpant, multa ſymptomata communia habet cum febre variolosa. Diſtinguitur tamen plerumque febris morbilloſa, quod tuſſicula adſit, capitis major gravedo & ſomnolentia, atque oculi lacrimentur. Exanthemata autem ipſa, quæ febrim morbilloſam pergreſſam ſequuntur, in facie primo apparere ſolent, pulicum morſibus ſimilia, quæ aucta numero & mole coaleſcunt, & maculas variæ figuræ & magnitudinis conſtituunt. Maculæ illæ ex papulis rubris ſimul adunatis conſtat, quarum elevatio tactu potius quam viſu percipi poteſt. Poſtea ſimiles maculæ per pectus, ventrem brachia, crura ac femora diffundunt, tamen in his locis non adeo diſtinctæ papulæ apparent quam in facie. In minus regulari morbillorum ſpecie exanthemata ſæpe artus & truncum corporis primo occupant. Circa ſextum diem incipiunt minus colorata fieri exanthemata in facie, ſed tunc in reliquis partibus corporis maculæ latiſſimæ & maxime rubræ apparent. Poſtea evaneſcentibus his exanthematibus, omnia loca, quæ occupaverant, albicant, ac ſi farina conſperſa forent, rupta cuticula, quæ ſquamularum forma decidit. Hoc peculiare habent morbilli, quod illis evaneſcentibus, declinante jam morbi tempore, febris increſcat, tuſſis augeatur & reſpirandi difficultas, imo & ſæpe peripneumonia ſequatur. Hæ ſunt præcipuæ notæ, quibus morbilli a reliquis exanthematibus febrilibus diſtinguuntur, de quibus *Sydenhamus* in ſuis operibus plurima habet, quæ legi merentur.

Variolosæ. Cum de variolis poſtea peculiari capitulo agendum ſit, ſufficiet illas hic memoraſſe tantum.

§. 724. De tribus poſterioribus ſeorſum tractari ſolet: de tribus primis autem facilis diagnoſis & prognoſis formari queunt.

Petechiæ enim, & imprimis purpureæ, morbilli, & variolæ, cum ſæpe magnum diſcrimen habeant, hinc apud Auctorem ſeorſum tractari de his ſolet, quamvis ſub generali exanthematum nomine comprehendantur. Plurima enim & diverſa ſymptomata habent, & multa, tam in diagnoſi & prognoſi, quam in curatione, in illis notanda occurrunt. Reliqua vero exanthemata febrilia eandem fere & communem omnibus curandi methodum requirunt, de qua ſtatim dicetur. Diagnoſis autem facilis eſt, cum in externa corporis ſuperficie hærentes oculis pateant. Unde & *Hippocrates* (*De arte c. 8. tom. 2. p. 150.*) bifariam morbos omnes dividens, in manifeſtos nempe & occultos, illa quæ in ſuperficiem effloreſcunt, aut tument, in manifeſtis eſſe dixit. Exiſtit vero, quæ ad præcedentem paragraphum dicta fuerunt, exanthematum febrilium inter ſe mutuo diſtinctio ſatis apparet. Neque difficilis erit prognoſis, cum non multum mali inde metuendum videatur. Sic (uti alia occaſione ad §. 595. memoravi) notavit *Hippocrates* (*Epid. 1. 2. tom. 9. p. 155.*), quod in febribus æſtivis exanthemata culicum morſibus ſimilia naſcerentur circa ſeptimum aut nonum diem in nonnullis, neque tamen ulla inde mortua fuere. Febrim ſcarlatinam adeo parvi fecit *Sydenhamus*, ut *morbi nomen*, non

mo-

morbum dicent (*Sect. 6 c. 2 p. 330*). Neque ipſum eryſipelas in externis partibus apparens, niſi perverſa medela remotum, multum diſcriminis habere ſolet, ſed plerumque feliciter ſanatur: quamvis tamen meliorem cautelam adhuc requirat, quum febris tertiana, vel rubræ puſtulæ in febribus prorumpentes. Monuit enim *Hippocrates* (*De Morbis l. 2 c. 4 t. 7 p. 535 & Aph. 25 Sect. 6 t. 9 p. 261*) *Eryſipelas ſi foras à foris introrſum vertatur, malum; ſi vero intus diffuſum foras vertatur, bonum*. Imo & alibi (*Coac. n. 366 t. 8 p. 872*) lethale dicit, etiamque tunc introverti eryſipelas monuit, cum rubore evaneſcente pectus gravetur, & difficilius ſpiret æger. Verum ibidem agit de angina, in qua ſæpe, uti poſtea dicetur, eryſipelatoſo rubore collum & pectus perfunduntur cum levamine; ubi vero ſubito evaneſcit illud eryſipelas, ſummum diſcrimen adeſt: adeoque nec hæc prognoſis generaliter ad quodvis eryſipelas pertinet.

§ 725. CUratio difficilis non eſt, quum vero quidquam requirant, niſi ut ſat larga levis liquidi copia mobilis ſervetur materies, atque vis vitæ in juſto moderamine perſeveret aſſiduo, tum enim brevi cum deſquamatione epidermidis abeunt.

Cum in his exanthematibus ſalutari naturæ molimine verſus corporis ſuperficiem derivetur morbi materia, & ſæpe non advocato Medico, niſi dum hæc materies jam ad corporis ſuperficiem delata eſt, & exanthemata apparuerint, patet ſatis, curam minime difficilem eſſe, imo ſæpe nullis arte obtinui ulla indigere. Dixerat quidem *Hippocrates* (uti alia occaſione ad § 605 23 memoravi) ducenda eſſe, quæ vergunt, per loca conferentia (*Hippocr. de Humor. text. 2. t. 8. p. 516.*) ſed hujus regulæ præticæ magnus abuſus in arte deprehenditur, dum multi Medici crediderunt ſemper urgendum eſſe, ut nempe citius & melius perficeret natura illud, quod incepit. Verum limitavit & explicuit aliis in locis *Hippocrates* illam regulam: nam in *Aphoriſmis* (*Aphor. 21. Sect. 1 t. 9 p. 38*) dixit, per loca conferentia ducenda eſſe, quo natura vergit, verum & addidit, *quæ ducere oportet*. Et in præcedenti Aphoriſmo (*Aph. 20 Sect. 1 ib. p. 36*) optime monuerat: *Quæ judicantur, aut perfectè judicata ſunt, ne movere nec innovare oportet, neque medicamentis, neque aliis irritamentis, ſed ſinere*. De qua re plura dicta ſunt, dum in Commentario § 587 de criſi agebatur. Cum ergo in his exanthematibus, de quorum cura hic agitur, ad extima materies delata eſt, patet, non opus eſſe multis remediis. Sufficiet largam copiam ingerere diluentis liquidi, ut materies morbi mobilis teneatur, & ex diluens per hæc ingeſta humoribus facile exitum poſſe, dum ſimul per eadem vaſa laxentur, ſicque facilius motus per illa humores tranſmittunt. Meabilibus enim redditis liquidis, & vaſis pervius, expeditiſſima fiet humorum circumductio per omnia loca corporis, unde ſecretiones omnes pendent. Radicum ergo graminis, ſcorzoneræ, bardanæ & ſimilium decocta, cum ſucco citri, vini pauxillo, lignorum ſantalorum, ſaſſaphras &c. infuſa tenuia larga copia aquæ parata, quæ leni, ſtimulo aromatico ad diaphoreſin diſponunt citiſque motus circulationi exigui nimio notabili, optima hæc ſunt, & indicationi curatoriæ omnino ſatisfaciunt. Simul etiam attendatur, ut vis vitæ in juſto moderamine perſeveret aſſiduo, ut nempe nec exorbitet, nec torpeat nimis. Quibus autem ſignis cognoſcatur, torpere vel nimis incitatam eſſe vim vitæ, & quibus remediis juſtum illud moderamen, ſi deficiet, recuperari poſſit, § 609 610 611 dictum fuit. Unde *Sydenhamus* (*Sect. 6 c. 2 pag. 329 330*) in febre illa ſcarlatina dicta nihil omnino moliebatur, ſed ægro a carnibus & liquoribus quibuſcunque ſpirituoſis abſtinere & domi manere juſſit, ne ſingultuſculus quandoque aer cutaneæ vaſcula conſtringendo incœptam hanc materiæ morbi ad cutim depoſitionem turbaret vel impediret. Noluit tamen, ut lecto continuo affigerentur, probe gnarus, ſic celerem augeri unde totus in eo tantum fuit, ut præſentem conditionem, per quam blandæ & lenis materiæ ſeparatio a ſanguine & verſus cutim derivatio fit, conſervaret, nonunquam, facillime ſine moleſtia & periculo ſic morbum abigi, dum contra nimia Medicorum diligentia quandoque lethalis fit, ſi cardiacis, ignis in

lecto

lecto decubitu, alliæve remediis ſuperveniente tuebetur. Unicum tamen hoc monuit, quod, ſi convulſiones vel coma ſub ipſum eruptionem ſupervenerint, uti in junioribus quandoque contingit, tunc amplum ac forte epiſpaſticum cervici applicandum, & paregoricum ſtatim exhibendum ſit, et quæ illud ſingulis noctibus repetendum, donec convaluerint.

Solet fere ſemper, dum hæc exanthemata evaneſcunt, epidermis deſquamari, atque illo tempore leve purgans exhibitum profuiſſe obſervavit, quod etiam poſt morbillos dari ſolet.

Neque tantum leviora hæc exanthemata hac methodo tuta curantur, verum etiam in variolis & morbillis tentandis ſucceſſus felicitee a debito regimine & moderamine virium vitalium pendet, & importuna feſtinatio, qua citius eruptionem moliuntur Medici vel ægrorum cuſtodes, toties funeſta fuit, uti poſtea dicetur in variolarum hiſtoria dicetur.

Si autem ſigna docuerint, et ex præcordiis hæreant ſordes, a quibus exanthemata quandoque fieri ad § 723. dictum fuit, vomitorio vel purgante detrahere expellere conducet.

Non incongruum forte erit hac occaſione notare, quod quandoque in hominibus, cæteroquin ſanis, miræ tales per cutem eruptiones fiant, noxiis quibusdam ſalibus uterus moliente hac via expulſit. Sic novi hominem, quibus vere adulto quotannis in hac illave corporis externi parte macula rubra erumpit, quæ poſt duos treſve dies humorem viſcidum, ex dilatatis vaſculis cutaneis expreſſum, ſudet, qui in cruſtas flaveſcentes, ſæpe ſatis craſſas, concreſcit, fœdo aſpectu, imprimis ſi in facie tale malum appareret. In aliis vidi ſimiles eruptiones, ſed abſque ullo humore exſudante, verum epidermis continuo in loco affecto deſquamabatur, donec ſenſim evaneſceret hoc malum. Fateor me in ſimilibus caſibus ſæpe ſpectatorem egiſſe tantum, dum viderem plurimis tentatis non ceſſiſſe hæc mala, licet purgantibus, ſudoriferis &c. ſubducere conaret illa, quæ his eruptionibus fomitem dare crediderant. Externis autem exſiccantibus, vel repellentibus, impedire hæc naturæ molimina, periculoſum eſt, ut plurima obſervata teſtantur, niſi in viciniis vel aliis locis ſimilia repullulent. Sic *Juveni cuſſerto & robuſto impetiginem maciem, refici non acquiri meſuſam, ad intestina repulſam, ſubito atroci quod ſat coeperint teneſmo*, in Benedictus (*Tanto tabid Epiſt. 13 p. 4.*), *aquam vicina, aut ſponte reducta, phlebiſin cui ſubito in apprehendu*. Quandoque etiam chronice hæc mala fiunt, tuncque aſſueſcit corpus hac via ſe liberare a talibus, quæ retenta nocerent. Quarvis etiam tentatis remediis eluiſſe ſimiles eſſi teſtimonius vidi, ſi tuetur forte cum ſubito ſublatis chronicis talibus cutis morbis horrenda mala ſint ſecuta, teſtatur mirus caſus, qui in Actis Pariſinis habetur (*Academ. des Sciences 1703. Mem. p. 21.*). Fœmina laudabile temperiei poſt puerperium in manibus habuit impetiginem (*dartre farineuſe*) per octo vel decem annos, cutis partaſa appleuit locis aſſe- ſin imprudenter remedium aliquod liquidum inſtar aquæ putæ, tali cum ſucceſſu, ut viginti quatuor horarum ſpatio evanuerit impetigo; ſed ſimul ſuccedi moleſtiſſimus vomendi conatus, cum ſuffocationis quodam ſenſu. Ceſſantibus his ſymptomatibus caput attollebant, & dein ad naſi latera eryſipelatoſa quaſi ſluxio obſervabatur. menſtrua, hactenus rite profluentia, ceſſebant, naſus, labia, palpebræ ſic tumebant, ut per plures menſes illas deducere non potuerit, labia invertebantur, tota facies cutis acceſa liquidum exſudebant, ſalivales glandulæ intumeſcebant, omnes dentes maxillæ inferioris, & maxima pars illorum, qui ſuperiori maxillæ inhærent, excidebant, quamvis nullam coloris mutationem paſſi &c. Tot calamitatibus reden it miſere ſaueſtein enram facile tolerabilis, quamvis aſpectu fœdi, mali. Patet ergo in ſimilibus morbis curandis ſumma prudentia opus eſſe, & ſedulo inveſtigari debere, an in ipſa cute natum vitium fuerit, an vero a reliquis humoribus aliquid ſecretum ad cutem delatum ſit, ut a noxiis corpus liberaretur. Circa hanc rem pulcherrimum apud Hippocratem (*Prorrhet. l. 2. in fine c. 8. p. 828.*) habetur monitum: *Impetigines & lepræ & vitiligines albæ, quibus quidem juvenibus aut pueris aliquid horum factum eſt, aut paulatim conſpectum in multo tempore augeſcit, hæc quidem non oportet putare, abſceſſum eſſe hanc efflorescentiam (ἀποστάσεις), ſed morbum. Quibus vero horum aliquid factum eſt multum & de repente, hi ſane fuerit abſceſſus.*

In febribus erraticis, nigrae nubeculae (in urinis) quartanam ſignificant. Obſervavit tales febres, quae continuae manifeſtabantur, licet proprie ad intermittentium claſſem pertinerent, *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 2. p. 49.*) & monuit ſequentia maxime in praxi notanda. *Cum praematurae menſe Julio, vel ſub intermittentes autumnales ingrediuntur atque increbreſcunt, non ſtatim genuinum ſuum induunt (quod intermittentibus ut ut ſuis quandoque ſolenne eſt) ſed continuas febres ita per omnia imitantur, ut niſi caſtigatiſſimo utatque examine tranſcurrens, ab invicem diſtinguere non poſſis, at ex uſu paulo per conſiſtentes tempore, & faenata ta in, jam in typum regularem migrant, atque ex intermittentibus, larva abjecta, intermittentes fiunt, quales ab initio neceſſe fuerant, palam fatentes, ſive Quartanae illae fuerint, ſive Tertianae, quod ſi non diſtinguere animadvertimus, cum aegro aegrotum infelicium malo medicum rebellantur, cum hujuſmodi febres, quae exterminantium numero ſunt, pro continuis vero & genuinis habeantur.*

Notandum praeterea eſt, intermittentes febres tunc vocari, quando ſtato temporis intervallo redit paroxyſmus, ut in tertiana tertio die, quartana quarto die, & ſic porro. Ubi autem in febribus continuis abſque bona criſi ceſſat morbus, ſaepe ſpatio aliquot dierum aliqua febri degunt, quae ſecunda redit, neque tamen ideo tales morbi ad intermittentium febrium claſſem referendi ſunt. Vocatur enim tunc novus talis inſultus morbi recidiva, quae quamvis ſaepe die quodam determinato fiat, nunquam tamen definito quodam tempore accedit, uti in paroxyſmis febrium intermittentium obſervatur. Videantur dabimus illa, quae in Commentar. §. 564. dicta fuerunt.

Explicatis jam febrium varietatibus, agendum erit de illis, quae in ſingulis harum ſpecierum ſingulariter occurrunt notanda.

FEBRIS CONTINUA.

§. 728. Continuarum ſimpliciſſima Ephemera, ſeu diaria, ſpatio 24 horarum initium, incrementum, ſtatum, declinationem abſolvens. Cauſas agnoſcit ſolum motum vehementiorem, peccare lex rerum non naturalium motum, vix ullam materiam. Cognoſcitur, a cauſa levi, corpore puro, ſymptomatibus levibus, criſi cita, pulſu mox a febris exitu plane reſtituto. Curatur facilis abſtinentia, quiete, diluente.

Continuae febres, quae nempe motum febrilem ſemel excitatum uno impetu ad finem producunt, vel ſunt tales, ut una illas, vel non cum illis, inſignis degeneratio ſolidarum & fluidarum corporis partium, & magna plurium functionum laeſio, obſerventur, tuncque vocantur Continuae putridae, de quibus ſequenti capitulo dicetur. Vel, continuae quidem ſunt febres ſuarum, non obſervatur tamen magna mutatio in ſolidis aut fluidis corporis, neque inſignis functionum laeſio occurrit, vocantur tunc Continuae ſimplices, ſive non putridae, nunquam periculoſae, ſed ſalutares ſemper, niſi perverſa medendi methodo, uti ſtatim patebit, in pejorem indolem mutentur. Illae autem febres, quamvis continuae periodi curtus, non tamen acutarum nomen merentur, quia velociter quidem decurrunt, abſque periculo tamen, cum interim una cum velocitate nullum diſcrimen conjunctum, ut febres verae dici poſſint (vide §. 564.).

Obtinuit uſu apud Medicos, continuas illas ſimplices febres, ſive non putridas, dividere ſic, ut Ephemera vocetur febris, quae viginti quatuor horarum ſpatio totum ſuum decurſum abſolvit, percurrendo quatuor illa, in omni febre notanda (vide §. 590.), ſtadia, initium nempe, incrementum, ſtatum, & decrementum. Si vero ſimilis febris ultra viginti quatuor horarum ſpatium excurrat, non vocabitur Ephemera, ſed Continua ſimplex, ſive non putris. Ephemera proprie ſignificat, quod diu naturalis ſpatio limitatur: unde volebat quibuſdam totum ſuae vitae curriculum intra hoc ſpatium abſolventibus, illud nomen datum fuit.

Patet

Patet jam ſimul, per hanc definitionem excludi acutiſſimas febres, quæ paucarum ſæpe horarum ſpatio hominem de medio tollunt, nam tales febres hoc tempore ad [illegible] non perveniunt, ſed prius occidunt. Plane tamen *Cajus Britannus* ſudorem Anglicum, qui paucarum horarum ſpatio ſæpe necabat ægros, Ephemeram peſtilentialem vocat, quia intra hoc tempus peribant ægri, & quandoque protracto per viginti quatuor horas ſudore evadebant. Verum uti ex morbi deſcriptione apud eundem Auctorem patet, licet ſudore tamdiu protracto extra aleam quandoque ponerentur ægri, tamen ſumma debilitas & aliæ ſæpe functionum læſiones adhuc ſuperſtant, uno quibuſdam, non ſatis excreta per ſudores morbi materia, peſſimæ ſuperveniebant febres. Simul aliam indicant & ſumma turba functionum plurimarum læſio, adeoque hæc Ephemera peſtilentialis ad febrium continuarum putridarum claſſem pertinet. Illa autem Ephemera febris, de qua hic agitur, totus continuas non putridas non matur, & peracto viginti quatuor horarum ſpatio in ſanitatem terminatur. Adjecto autem *peſtilentialis* epitheto, optime hunc morbum a ſalutari Ephemera diſtinxit.

CAUSAM AGNOSCIT &c. Fere ſemper Ephemera a vitio quodam evidenti, in ſex rerum non naturalium uſu commiſſo, ortum ducit; imo illud primarium ſubjectum harum febrium eſſe voluit *Galenus* (*De Febribus l. 1. c. 8. tom. 7. pag. 116.*), quod nempe a cauſa quadam recenti æger, qua avidanti ſemper inſpexerit. Sic v. g. a majori copia cibi ingeſti, vel etiam ſi difficilior digeſtioni fuerit, in debilioribus imprimis hominibus, toties Ephemera fit, ut ſic accelerato vitali motu ſubigantur talia, quæ vel copia, vel robore, reſiſtunt illis viribus mutantibus ingeſta, quæ his in ſanitate adſunt. Poſt crapulam, ebrietatem, labores nimios, animi validos affectus &c. frequentiſſime ſimpliciſſima hæc febris naſcitur, in qua nihil ſana culpari poteſt, præter ſolum motum vehementiorem in corpore, auctum ſano, ab evidentibus talibus cauſis procreatis excitatum. Adeoque patet, vix ullam materiam in febre hac adeſſe, vel ſaltem illam, quæ adeſt, brevi & facile per febrim hanc ſubigendam ita eſſe, ut non noceat amplius, vel expellendam de corpore. Uti enim dictum fuit ad §. 594. 1, omne illud, quod in fluidis, ſolidisve corporis partibus a ſanitatis legibus degeneravit, ſive ante febrim natam præexſtiterit, ſive per febrim factum fuerit, ſub nomine cauſæ materialis febris ſolet nominandi. Cum ergo in Ephemera nihil ante præexſtiterit tale, omne illud, quod materia hujus febris poſſet vocari, a vitio ſex rerum non naturalium pendebit; cumque hoc tale ſit, ut intra breve ſpatium diei naturalis poſſit emendari, vel ſaltem expelli de corpore, apparet, quare dicatur, in hac febre vix ullam materiam adeſſe.

COGNOSCITUR A CAUSA LEVI. Quamvis autem ab evidentibus cauſa incipere ſoleant hæ febres, & ſatis facile curabiles ſint, tamen in illarum diagnoſi paſſim major videtur difficultas. Monuerat enim *Hippocrates* (*in Prognoſticis Tom. 8. pag. 665*), uti & alia occaſione ad §. 594. dictum fuit, difficultatem dignoſcendi illos morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debebant, ab illis, qui brevi ceſſabant, cum ſimilia ſæpe eorum ſint principia, levia nempe & abſque malis ſymptomatibus. Hinc & *Galenus* (*de Febribus lib. 1. cap. 1. Tom. 8. pag. 116.*) dixit, certam diagnoſin Ephemeræ quibuſdam omnino impoſſibilem habitam fuiſſe, ſtatuit tamen, illam nequaquam difficilem eſſe, modo ad omnia quis recte attenderit, addidique, ſe vel millies juſſiſſe hominibus, quos hac febre laborare noverat, ut prima acceſſione finita loti, ac moduli cibati, ad ſolita redirent opera, utpote non amplius febricitaturi; atque eventum diagnoſis veritatem probaſſe. Inter Ephemeræ febris indicia autem merito recenſetur cauſæ levitas: quamvis enim, uti ſtatim dictum fuit, a vitio evidenti ſex rerum non naturalium hæc febris ſoleat naſci, tamen, ſi gravior error in his commiſſus fuerat, longe periculoſior & diutur-

mor

minor febris unde ſequi poterit, uti conſtat ex illis, quæ ad §. 186 de febrium cauſis dicta fuerunt.

CORPORE PURO. Si enim corpus cacochymicum fuerit, a levi etiam vitio rerum non naturalium excitata febris, quæ in corpore ſano & puro brevi deſerbuiſſet, diutius protrahetur, imo & quandoque periculoſa evadet: dum, verbi gratia, atrabilarii humores, ſcorbuti acris materies, lenta glutinoſa in leucophlegmaticis collecta & fere ſtagnantia, per febrim natam agitantur, patet ſatis, ab his per febrim motis plura mala fieri poſſe. Unde & quando epidemici morbi graſſantur, ſemper metus eſt, ne ab aliis cauſis excitatæ febres in horum claſſem ſe recipiant. Teſtantur fere omnes, qui de peſte ſcripſerunt, Auctores, quod, ſi graſſante peſte, aliis morbis corriperentur homines, brevi tamen in peſtem degenerarent (*Diemerbroeck de Peſte c. 5 pag. 10 Thucydides lib. 2. & apud alios paſſim.*) Idem etiam in aliis morbis epidemicis obſervatur quandoque. Optime monuit Galenus (*Comment. 4. in librum Hippocrat. de victu in morbis acutis tom. 9. pag. 178.*) curſum, aliumve motum vehementiorem, intemperantiam, frigus, &c ex ſua natura vehementem morbum vix facere, verum ſi ex ſimilibus cauſis febris naſcatur, illam de genere Ephemerarum febrium futuram eſſe: ubi autem antea corpus ad alium morbum prædiſpoſitum eſt, tunc ab his cauſis, quas τὰ προφάσεις bene vocavit, in actum deducitur morbus hactenus latens.

SYMPTOMATIBUS LEVIBUS. De ſymptomatum magnitudine ex læſis functionibus judicamus: cum ergo febris Ephemera levibus tantum cauſis originem debeat, non poterit ab his corpus ſic mutatum eſſe, ut inſignes functionum læſiones inde fiant: *Morbi enim cujuſque magnitudo tanta eſt, quantum a naturali ſtatu receſſit* (*Galen. lib. 1. method. med. ad Glauconem cap. 1. pag. 345.*). Simul ac ergo in functionibus vitalibus, animalibus, aut naturalibus inſignes læſiones occurrunt, vel in excretis de corpore, urina, fæcibus alvinis &c. magnæ mutationes obſervantur, novimus febrem his annexam non poſſe eſſe Ephemeram, cum a levi tali morbo nec numeroſa, nec gravia, ſymptomata produci poſſint.

CRISI CERTA. In Commentariis §. 587. ubi de criſi dictum fuit, patuit hoc vocabulum varia ſignificatione uſurpari, & quandoque pro morbi ſolutione ſumi, quæ, quamvis aliquam evacuationem ſenſibilem comitem habeat, abſque tamen multis turbis, & ſymptomatibus criſim præcedentibus fit. Tali ſenſu & Ephemera criſim etiam habere dicitur: plerumque enim, dum in ſuo deſcenſu eſt hæc febris, blando ſudore finitur, imprimis ſi a retento perſpirabili, quod ſæpe fit, ortum duxerit. Lenis vomitus, vel alvi medica evacuatio, toties huic febri finem imponit, dum ab ingeſtis cibis difficilioris digeſtionis, vel ſola copia gravantibus, ortum duxit. Illud autem ſignum optime diſtinguit Ephemeram ab aliis febribus continuis, quæ, mitas quidem, in majorem diuturnitatem extenduntur. Ephemera enim, diei naturalis ſpatio terminanda, ante duodecimam horam ad ſtatum, ſive *ἀκμὴν*, pervenit, & deinde ſenſim minuitur; atque paulo poſt omnia ſymptomata, quæ febrem hanc comitabantur, ceſſant integre. Quod & Galenus (*Ibidem cap. 2. pag. 347.*) notavit: *Et ſi capitis aut alterius cujuſdam partis dolor ſimul acciderit, neque illa amplius manet. Si vero & ægri facile morbum ferunt, maximum illius* (*ephemeræ*) *ſignum eſt, quod velut impreſſum ſigillum præ aliis omnibus febris manſuetudinem demonſtrat.*

PULSU MOX A FEBRIS EXITU PLANE RESTITUTO. Hoc ſigno Ephemeram ab intermittentium febrium paroxyſmis ſe diſtinguere potuiſſe affirmat Galenus (*Ibidem*): *finita enim Ephemera, arteriarum motus ſtatim omnino illi, qui in ſanis eſt, aſſimilatur, quum is in nulla alia febri ad naturalem ſtatum redeat, etiamſi temporis ſpatium inter priorem acceſſionem & ſequentem tertium longum ſit, velut in tertianis & quartanis: retinet enim ſemper ſuperiorum febrium ſignum.* Plerumque enim pulſus debilitas aliqua poſt finitos in-

intermittentium febrium paroxyſmos ſupereſt, imo ſæpe, licet ſudore jam ceſſante æger de lecto ſurrexerint, adhuc parum celerior pulſus deprehenditur. Raro etiam ſymptomata, quæ febres intermittentes comitantur, ut laſſitudo, capitis & lumborum dolor, &c. adeo integre abolentur, ut poſt finitam Ephemeram fit. Confirmatur hæc diagnoſis, ſi illo tempore febres intermittentes non graſſentur: tunc enim minor ſed tum paroxyſmi ſuſpicio eſt. Interim tamen fatendum eſt, primum tertianæ veræ & mitis paroxyſmum ſub Ephemeræ ſpecie fallere poſſe, cum ſæpe per paucas horas duret, & blando ſudore ſolvatur, & ante elapſum viginti quatuor horarum ſpatium omnes functiones in integrum reſtituantur. Verum quidem eſt, peccatum quoddam in uſu ſex rerum non naturalium Ephemeram præcedere plerumque, ejuſque cauſam eſſe, ſed & febres intermittentes tales cauſa quandoque præcedit. Præterea quandoque contingit, quamviſ rarius, Ephemeram naſci, licet nullum obſervabile vitium in uſu ſex rerum non naturalium præceſſerit. Novi homines, qui bis vel ter in anno vera Ephemera corripiuntur, abſque ulla vomitu occaſione, ſed, uti videtur, tantum a bile accumulata; qua per vomitum excuſſa, ceſſat illico febris, & omnia ſymptomata illam comitantia abolentur. Si ergo vel minima ſuſpicio adſit febris intermittentis, præſtat non abſolute prædicere, uno tantum paroxyſmo terminandum morbum fore, ſed potius indicandum eſt, intermittentis febris paroxyſmum rediturum forte, taliaque adhibitum iri remedia, quæ hoc cavere poſſint. Sic enim artis honori & medici famæ, abſque ægrorum detrimento, optime conſulitur.

CURATIO FACILIS &c. Sponte enim ſua levis ille morbus, & brevi tempore, ceſſat, modo pravis medendi non irritetur ſic, ut in pejorem morbum abeat. Generalis enim cura febrium (vide §. 598) quatuor requirebat, vitæ ſemper & virium conſervationem, acris irritantis correctionem vel expulſionem, lentoris diſſolutionem & expulſionem, denique & ſymptomatum mitigationem. Verum in Ephemera nec vitæ periculum eſt, neque ullus metus, ne vires perdant ægri tam brevi temporis ſpatio: cumque vix ullam materiam habeat hæc febris, acre, ſi quod adſit, brevi enervabitur vel expelletur de corpore: lentor levis, forte hanc febrim comitans, per febrim ipſam ſolvetur, & blando ſudore expelletur de corpore. Cum autem ſymptomata, quæ Ephemeræ adſunt, ſemper levia ſint, nulla mitigatio horum locum habebit, nam paulo poſt una cum febre evaneſcent. Sufficiet ergo abſtinentia, quies corporis & mentis, una cum diluentibus. Abſtinentiam vero duplicem ſtatuit *Celſus* (*lib.* 1. *cap.* 16. *pag.* 92.) unam, ubi nil aſſumit æger, alteram, ubi non niſi quod oportet. Quamvis autem in brevi adeo morbo corpus ante ſanum facile inediam ferret, ſufficiet tamen illa moderatio, *ut neque aliud quam expedit, neque ejus nimium ſumat æger*. Decoctum hordei, panis, avenæ, lac aqua dilutum, lactis ſerum & ſimilia hic ſufficerent pro nutrimento, dum ſimul eadem, diluendo omnes humores, optima proſunt. Cum autem in hac febre ſolus motus vehementior peccet, quies corporis & mentis optima hic remedia dabunt, (vide § 103. 104 105.) uti dictum fuit, ubi de curatione morbi ab exceſſu motus circulatorii oriundi agebatur. Præterea ſimplex hæc methodus laudem meretur, quod omnibus morbis incipientibus proſit, adeoque, licet quis in diagnoſi deceptus foret, & febris alterius ſpeciei loco Ephemeræ ſequeretur, nunquam tamen nocebit hæc adhibuiſſe. Simul ac enim adverſa valetudo incurrit, *unum aut optima ſunt quies & abſtinentia, &, ſi quid bibendum, aqua* &c. *per hæc enim ſæpe graves morbus inſtans diſcutitur* (*Ibid. lib.* 3. *cap.* 2. *pag.* 114.) Merito igitur damnatur a *Galeno* (*lib.* 1. *Method. Med. ad Glaucon cap.* 2. *tom.* 10 *p.* 345.) celebris illa triduana inedia, quam in omnibus morbis commendabant quidam Medici, per quam febres reddebant acriores,

ret, imo dicit, multos importuna arte medicinae adeo peccare, ut morbos potius faciant, quam curent; ſive uti loqui amat, morbos manu factos (*χειροποίητα νοσήματα*) inducant. Dum enim *Aſclepiades* prima morbi diebus *convellendos aegrotantes putabat luce, vigilia, ſiti ingenti, ſic ut ne os quidem primis diebus elui ſineret* (*Celſ. lib.* 3. *cap.* 4. *p.* 118.), patet ſatis, ſalutarem Ephemeram in periculoſum morbum converti poſſe damnoſa tali medendi methodo. Idem verum eſt, ſi purgantibus, vomitoriis, ſudoriferis incipientes morbi tententur illico: *Plurimique falluntur, dum ſi primo die protinus ſublaturi languorem, aut exercitatione, aut balneo, aut coacta dejectione, aut vomitu, aut ſudoribus, aut vino ſperant: non quod non interdum id incidat, aut non decipiat, ſed quod ſaepius fallat, ſolaque abſtinentia ſine ullo periculo medeatur* (*Ibid. cap.* 2. *pag.* 114.) Simplex ergo haec methodus in febre Ephemera, uti & in aliis febribus incipientibus, ſola tuta erit. Legi meretur & illa, quae de febre Ephemera *Galenus* habet in *octavo methodi medendi libro*, quem totum hujus febris hiſtoriae & curationi impendit (tom. 10. *pag.* 178. *&c.*).

§. 729. SI protrahitur dicta febris (728.) per plures dies, vocatur Continua non putris, cauſae, ſigna, medela eadem, maxime venae ſectione larga, & refrigerantibus, eget.

Si cauſa talis febris parum pertinacior fuerit, neque intra diei naturalis ſpatium ſubigi potuerit vel expelli de corpore, protrahetur febris, adeoque non amplius Ephemera vocabitur, ſed Continua: quia autem & cauſa levis fuit, neque maligna ſymptomata adſunt, atque ulla ſigna apparent in urina, alvi excrementis, ſudoribus &c. quae magnam humorum a naturali ſtatu degenerationem docent, vocatur continua, ſive ſynochus non putris, ut nempe diſtinguatur a ſynocho putri, de qua ſtatim agendum erit. Vocaverunt quidem auctores (*Foreſtus tom.* 1. *pag.* 11.) hanc febrem Ephemeram plurium dierum, ſed uti videtur minus apto nomine. *Febribus ergo talibus natura quidem eadem eſt, quae diariis, nomen autem non idem* (*Galen. Method. Med. lib.* 11. *cap.* 1. *in fine*. Tom. 10. *pag.* 203.). Sic obſervavimus poſt ebrietatem ſequi febrem ephemeram in multis, alios vero ab eadem cauſa per biduum vel triduum febricitare. Tales ephemerae protractae, ſive ſynochi non putres, fuerunt illae *mitiſſimae febres, quae ex ſi certiſſimis ſuccedunt ſignis, & die quarto aut ante deſinunt*, quas ab *Hippocrate* (*In Prognoſtic. tom.* 7. *p.* 662.) memoravimus.

Cauſae ergo & ſigna & medela eadem erunt ac in ephemera: quia autem diutius protrahitur in ſynocho non putri acceleratio motus circulatorii, & qui hanc comitari ſolet, calor, juſto major eſt, ne diſſipatis partibus aquoſis reliquae ſanguinis moleculae cohaerere incipiant, & viſciditatem inflammatoriam acquirant, ſimulque ſales & olea ſanguinis volatiliora reddantur (vide § 100. & *689.*) unde ex tali febre viſcerum inflammatio, humorum acrimonia, & plurima alia mala hinc ſequentia, exſpectari poſſunt, & ita febris continua non putris in putrem tranſiret. Ob hanc cauſam larga venae ſectio hic convenit, tamquam ad praeſentem inflammationem efficaciſſimum remedium, ſimulque ad illam, quae futura metuitur, tutum praeſidium, hac enim facta, ſaepe illico febris ſedatur, uti pulchro exemplo probat *Galenus* (*Method. Med. lib.* 9. *cap.* 4. *tom.* 10. *pag.* 205.). Juveni enim, qui triginta diebus conſueta exercitia intermiſerat, & deinde ſe validius exercuerat, febris aderat admodum calida, pulſus tamen erant aequales, maximi, celeres & vehementes, calor non erat mordax, urina a naturali ſtatu non multum aliena (quae omnia ſynochi non putris ſigna ſunt), interim tamen rubicundus & plenior homo apparebat. Venae ſectio tamen, partim ut conſtaret prius de febris natura, partim etiam ob diſſentientes Medicos in conſilium vocatos circa tempus venae ſectio-

nis & alia quædam, dilata fuit in tertium diem uſque. Æſtus jam erat ægro intolerabilis, corporis totius tenſio, capitis pulſatio & moleſtia vigiliis, unde *Galenus* ad animi deliquium uſque ſanguinem mittere curavit, atque ſic febrem extinxit illico, ſic ut quidam adſtantium talibus dixerit, *Galenum* tali ſanguinis miſſione febrem jugulaſſe. Paulo poſt enim, levi nutrimento perexhibito, in profundum ſomnum delapſus eſt juvenis & blandum ſudorem, atque perfecte convaluit. Admodum autem veriſimile videtur, quod & citius morbi levamen percepiſſet, ſi vel prima die morbi ſanguinis miſſio fuiſſet inſtituta.

Refrigerantium autem remediorum uſus merito commendatur, quæ hic ſunt diluentia, laxantia, denſitatem humorum reſolventia, obſtructiones reſerantia. Minuta enim mole movendorum per venæ ſectionem prius, per hæc ſatisfiet reliquæ indicationi curatoriæ. Mellita, nitroſa, ſaponacea acida, aqua copioſa, vel decocta hordei, avenæ, radicum ſcorzoneræ & ſimilium diluta, huic ſcopo ſatisfacient, cum ſimul humorum degenerationi in putredinem hic mitigandæ advertentur. Videantur & illa, quæ §. 691. & ſequentibus de cura caloris febrilis dicta fuerunt.

FEBRIS CONTINUA PUTRIDA.

§. 730 **S**Ynochus putris dicta fuit, quæ debetur cauſis inflammationis ſimplicis majoribus, viſcerum obſtructioni, cutis oppilationi, & capillarium fere omnium, acrimoniæ vero acutiori, ſæpe prorſus ſingulari.

Ubicunque humores corporis ſic degeneraverunt, ſive ante febrim, ſive per febrim ipſam, ut inepti reddantur ad placidam per vaſa corporis circulationem, vocatur febris continua putris, hac dote ab ephemera & ſynocho ſimplici (ſive non putri) differens, in quibus vix ulla materia aderat, & boni omnes humores erant, ſolo tantum motu vehementiori moleſti, unde & hoc ſedato vel ſponte, vel per animi larga venæ ſectione, aut aliis idoneis remediis, ceſſabat morbus ſæpe abſque evacuatione ulla fere ſenſibili, vel ſi aliquid mutatum erat in corporis humoribus, illud plerumque blando ſudore, vel aucta tantum perſpiratione, diſſipabatur de corpore, ſicque redibat brevi ſanitas. Verum etiam, dum mala medendi methodo tentantur ſimplices hæ febres, mutatis a naturali ſua indole humoribus, in ſynochum putrem degenerare poſſunt, uti ex ante dictis patuit.

Ubi in omnibus vaſis, ac præſertim maximis, æquabiliter ſimul putreſcunt, ſynochum putrem adeſſe ſtatuit *Galenus* (*Ib. cap. 3 pag.* 204.) Multos autem putredinis illud vocabulum offendit, quia durum videbatur, vivente adhuc homine humores putreſcere: unde jam *Trallianus* (*lib. 12. cap. 2. pag. 684*) notavit, *non deeſſe, qui in univerſum febrem nunquam a putredine fieri pronunciarent, humores in venis exiſtentes non putreſcere, aſſirmantes.* Verum putredinis nomine in febribus non intellexerunt Veteres Medici talem corruptionem, quæ in cadaveribus ſponte naſci obſervatur, ſed tantum degenerationem inſignem humorum a conditionibus ſuis naturalibus. Putredinis enim naturam definivit *Galenus* (*Method. Med. lib. 11. c. 8. tom. 10 p. 254*), *quod ſit mutatio totius putreſcentis corporis ſubſtantiæ ab externo calore.* Per externum autem calorem, uti ex ſequentibus eodem loco patet, non intellexit illum, qui externe corpori applicatur, ſed talem qui a naturali calore, quo corpus ſanum fovetur, diverſus eſt. Unde & patet, quod hic per putredinem intellexerit mutationem putreſcentis corporis, non vero illam corruptelam, quam perfecta & proprie vocanda putredo jam habet. Illud adhuc evidentius apparet alio loco Ga-

(*Galen. de Febrium differ. lib. 1. cap. 7. tom. 7. pag. 115.*), cujus mentionem alia occaſione feci ad §. 387. & §. 593. Ibi enim monet, quod putredo humorum, quæ fit in vaſis, ſimilis ſit illi, quæ in inflammationibus, abſceſſibus, & aliis tuberculis obſervatur, ſimulque addit, variam eſſe hanc putredinem, prout natura vel ſuperat, vel ſuperatur. Superante enim natura, ut in inflammationibus pus fit, ſic in humoribus venarum & arteriarum id, quod ſubſidit in urina, puri reſpondet: deinde addit ſequentia maxime notanda: *Atque hæc putredo non ſimpliciter putredo eſt, ſed etiam aliquid concoctionis habet; manente enim adhuc concoquendi facultate vaſorum, putreſcens tunc humor ad talem alterationem deducitur.* Pro varia autem degeneratione humoris putreſcentis, & majori vel minori debilitate facultatis concoquentis, diverſos putredinis hujus gradus agnovit. Patet ergo evidenter, ut puto, quod per putredinem *Galenus* inſignem humorum a naturali ſtatu degenerationem intellexerit, atque febres, in quibus talis degeneratio adeſt, putridas dixerit, licet nondum proprie vocanda putredo adfuerit.

Illa tamen humorum mutatio, quæ in febribus continuis fit, in putredinem proprie dicendam tendit. Demonſtratum enim fuit §. 80, humores ſanos ſibi relictos in quiete & calore, vel etiam motu valide, putredinis incipientis naturam adipiſci, illamque propenſionem naturalem in putredinem augeri incitato motu & calore, §. 84. probatum fuit, de qua re etiam videri poſſunt illa quæ ad §. 100. 185. 689. dicta fuerunt. Urina in his morbis ratis, rubra, fœtidaque quandoque, fæces alvinæ olidiſſimæ ſæpe, ſudor graveolens, putredinis ſaltem incipientis ſigna exhibent. Raro tamen in vaſis ipſis circumducti humores in morbis vere putridi fiunt, cum plerumque, deſtructis tenerrimis cerebri & cerebelli ſtaminibus per humores acriores & valide motos, mors fiat, antequam eouſque corruptelæ pervenerit. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 89. habentur.

Febres ergo continuæ putridæ dicuntur, dum a naturali ſtatu humores multum degenerant, ſimulque in putredinem vergunt, unde & variæ malignitatis in his gradus obſervatur, pro majori minorive ejuſdem degenerationis intenſitate. Quamvis autem jam vera humorum putredo adſit in his febribus, & tantam putredo fere deprehendatur in alvi excrementis, quæ in inteſtinis calidis & humidis collecta, aëre ſimul accedente, faciillime corrumpuntur; tamen in his morbis magna in putredinem proclivitas ſemper adeſt.

Quæ meretur causis inflammatione simplici &c. Per ſimplicem inflammationem hic intelligitur, quando quædam pars corporis ſingularis, topico vitio, phlegmone corripitur, quam tamen, licet corpus cæteroquin ſanum fuerit, febris ſæpe comitatur, ob rationes in Commentariis §. 382. & dictas. Ubi etiam quando per febrim prægreſſam, depoſita in quemdam corporis locum materia inflammatoria, pleuritis, angina, phrenitis aut alius quidam morbus inflammatorius cum febre fit, tunc enim, in loco affecto obſtructis vaſis a materia inflammatoria, impeditur libera humorum circumductio, & accelerata plerumque per reliqua vaſa libera & aperta humorum celeritate, neque tamen ideo ſemper ſequitur hos morbos comitans putrida dici poteſt, cum ſæpe blanda reſolutione ſolvatur, & quandoque, ſaltem in horum morborum initio, vel etiam, ſi non admodum validi fuerint, non obſervetur adeo notabilis fluidorum degeneratio a naturali conditione. Verum ſi totus ſanguis, inflammatoria ſpiſſitudine nata, minus meabilis factus fuerit, adeoque difficulter per arteriarum anguſtias ultimas tranſire potuerit, inſuper hærere in viſcerum vaſculoſa & intricata textura, rubra vaſa infarciendo, & diſtenta immeabili humore virina ipſis minora vaſcula rumpuntur, capillaria vaſa omnia (ſic dicta ob tenuitatem) obſtruentur, vel ſaltem non niſi difficulter tranſmittent minus meabiles humores, unde ingens attri-

tus & calor magnus ſequetur, qui inter febris continuæ putridæ ſigna ſequenti paragrapho numerantur. Cum ergo inſignis talis degeneratio humorum adſit, febris hanc comitans continua putris dicitur eâ ratione modo dictâ.

ACRIMONIÆ VERO ACUTIORI, SÆPE PAORTUR &c. Quandoque acris ſtimulus, ſive corpori per ingeſta applicatus, ſive ex degeneratione in corpore humorum natus, febrim excitat, & natam continuat, uti patet ex illis, quæ ad §. 586. ubi de febrium cauſis ſingularibus agitur, dicta fuerunt. Verum hæc acrimonia quandoque prorſus ſingularis eſt, neque ad ullam cognitam acrimoniæ ſpeciem reduci poteſt, ſolo tantum effectu ſe manifeſtans, dum in corporibus ſaniſſimis putridas febres, & ſæpe ſimul mirabiles humorum degenerationes, producit. Cum ſaniſſimo homini contagium variolarum applicatur, quam putrida inde quandoque excitatur febris? idem in peſte, aliiſque febribus malignis epidemice graſſantibus, patet. Quamvis autem hæc miaſmata morboſa, quæ tam ſtimulo febres putridas producere valent, nullis detegantur ſenſibus, adeoque diſtincta horum idea dari nequeat, ſed ſolis effectibus ſe manifeſtent, hæc tamen optimi de his notaverunt auctores, quod quandoque incitato per hæc motu circulatorio, vel propria illorum efficacia ſanguinem inſpiſſante, naſcatur ſpiſſior materia denſior humorum, per quam viſcerum obſtructio, & capillarium arteriarum fere omnium oppilatio, producuntur. Aliquando tamen & contrarium obſervarunt in febribus, a talibus ſtimulis productas febres putridas inſignem quidem degenerationem humoribus induxiſſe, verum a priori penitus diverſam, dum nempe ſanguis, & forte reliqui inde ſecreti humores, potius attenuantur, & quidem adeo, ut variis viis de corpore elabantur, cum ſubita & valida virium jactura. Sic in commentariis § 86. notatum fuit, in peſte Bredana ſanguinem infectorum apparuiſſe lividum, fœtidum, non concreſcentem, notatque idem auctor (*Van der Mye de morbis Bredanis pag. 8.*), ægros quandoque immanes narium hæmorrhagia periiſſe intra quadrihorium. In febribus malignis & petechialibus *Wepferus* (*Cicutæ aquat. hiſt. & noxæ*, *cap. 5. pag. 52.*) obſervavit, hæmorrhagias narium, uteri, renum, periculoſiſſimas & enormes ſæpe eveniſſe, ob ſanguinem tenuiſſimum admodum fluxilem, & leviſſimum, extrema arteriarum oſcula recludentem, vidtque Ichthyocollæ gluten, ſanguinem incraſſando, profuiſſe. Dumque Tribuno plebis in initio talis febris venam ſecandam curaverat, eductus ſanguis longo tempore relictus, & quavis in loco repoſitus, concrevit minime, illudque ſe poſtea ſæpius obſervaſſe teſtatur. In peſſimis variolis, uti poſtea in illarum hiſtoria dicetur, lethalis ſæpe hæmoptoë, vel & æque fere perniciosus in hoc morbo ſanguinis mictus, obſervatur in primo etiam morbi ſtadio, forte ob eandem rationem. Unde optimo jure celeber auctor (*Lobb of the ſmall Pox. in the Preface p. 15.*) hæc miaſmata febrilia bifariam diſtinxit ab hoc effectu, quatenus nempe liquida noſtra vel incraſſent, vel diſſolvant, atque inde in curatione horum morborum magna diverſitas obtinet, uti ſatis patet. Quamvis enim velocitas motus circulatorii (vide § 1000.), uti & caloris febrilis (vide § 689.) effectus ſit, diſſipata parte liquidiſſima ſanguinem inſpiſſare, imo & inter febris effectus § 587. liquidiſſimi expreſſio & reliqui inſpiſſatio numerentur; nihilominus veriſſimum eſt, uti ex modo dictis conſtat, quandoque acres ſtimulos ſingulari prorſus efficacia, ſimul cum febre excitata, fundere venenata vi humores, & ad putredinem diſponere, unde ſæpe in ipſo talium morborum initio putridiſſimæ fæces & magna ſæpe copia per alvum exeunt, & in urina, ſudore, halitu oris &c manifeſta ſimilis degenerationis indicia deprehenduntur.

Talis proſapiæ videtur fuiſſe ille morbus, quem ſub *Typhi* nomine *Hippocrates* (*De internis affectionibus cap. 41. tom. 8. pag. 667.*) deſcripſit, quemque, bile per corpus mota, æſtivo tempore, quum canis ſidus oritur, invadere dixit. In hoc mor-

Digitized by Google

morbo enim monet, quod ſtatim cum febre vehementi acutus ardor adſit, atque illico projectis viribus tua cum gravitate corporis imbecillitas, & crurum ac manuum impotentia talis, ut nullum uſum ægro præſtent. Notat etiam ventrem cum validis torminibus perturbari, & graveolentia alvo expelli. Putridam autem humorum diſſolutionem in hoc morbo adfuiſſe, confirmatur ex illis, quæ ad curam hujus morbi commendat. Sorbitiones enim tenues & frigidas exhiberi, vinum nigrum auſterum dari, vel ſi illud minus conferat, album aquoſum auſterum, juſſit. Præterea attrita lintea frigidæ immerſa applicari voluit illis locis corporis, quibus præcipue ardor maximus percipiebatur. Quæ omnia tantum uſum habent, dum nimia humorum ſolutio peccat: ubi enim inflammatoria ſanguinis denſitas adeſt, & auſtera, & actu frigida, nocerent, uti patet ex illis, quæ in cura inflammationis dicta fuerunt. Hæ videntur eſſe illæ febres acutæ, in quibus frigidæ potio tanquam utiliſſima a veteribus Medicis laudatur. Maxima enim febrium continentium remedia duo eſſe dixit *Galenus* (*Method. Med lib. 9. cap. 5. tom. 10. p. 209*), venæ ſectionem & potionem frigidæ. Verum in eodem capite monuit, iis primis illis prodeſſe, qui frigidæ potum eſſurverant, ſimulque addit, nocere, ubi partem aliquam principem tumor phlegmonodes, œdematodes aut ſcirrhodes occupaverit. Tunc enim *ad præſens quidem non parvum affert levamen, propterea quod jam accenſam febrem extinguit, verum, manente adhuc ejus cauſa, alium denique accendi neceſſe eſt, atque ut plurimum ea, quæ præceſſerat, difficiliorem, propterea quod denſatum ex frigido potu reciperit.* Atque ibidem plures noxas a frigidæ potione natas recenset. Videtur ergo tantum prodeſſe, ubi nulla ſpiſſitudo humorum inflammatoria adeſt, ſed potius nimia humorum diſſolutio in putredinem vergens. Videantur & illa, quæ de potu frigido in Commentariis § 640. n. 1. dicta fuerunt. Patet ſimul ratio, quare quandoque in febribus acutis continuis & putridis acidi illi ſpiritus ex ſale marino, nitro, ſulphure, vitriolo, igne expreſſi adeo proſint, qui tamen omnes ſanguini miſti coagulum inducunt. Putrida enim humorum diſſolutio per ſimilia tollitur, & futura cavetur; unde *Sydenhamus* (uti ad paragraph. 88. n. 2. dictum fuit) in peſſimis variolis confluentibus nil plus profuiſſe vidit, quam ſi vitrioli ſpiritum potui ordinario decumbentium miſceret.

§ 731. COgnoſcitur calore digitum tangentem quaſi pungente, pulſu febrili, celeri & inæquali, & non ordinato, urina craſſa, rubra, turbida, cruda ſine ſedimento, tempore, ætate, habitu, calidis, ſanguinolentisque.

Operæ pretium jam eſt videre illa ſigna, quibus febris continua putrida præſens cognoſci, & ab aliis febrium ſpeciebus diſtingui poſſit. Difficile autem eſt imprimis in ipſo tali morbi initio continuam febrem, proprie dictam, diſtinguere a continua remittente, quæ per vices impetum remittit & redintegrat denuo, cum ſimilia ſatis inter ſe ſint harum febrium principia, & in utriſque ſæpe magnæ degenerationes humorum adſint, & gravibus ſtipentur ſymptomatibus. Unde *Galenus* (*Ibid. cap 4. pag. 206*), dum caſum deſcribit juvenis ſynocho putri laborantis, non auſus fuit definire morbum, antequam tertia die vidiſſet, nullam novam acceſſionem ſuperveniſſe, licet tamen jam ſecunda die ſuſpicaretur talem febrem eſſe. Quamvis autem in harum febrium Diagnoſi hæc difficultas ſit, tamen cura febrium generalis utriſque convenit, adeoque non latebunt peritum medicum illa, quæ agenda ſunt: & imprimis circa debitum talis febris moderamen, ne nempe furibundo impetu corpus deſtruat, vel languat nimis. Unde *Galenus* in caſu modo dicto non dubitavit venæ ſectione, ad animi deliquium inſtituta, febrilem motum compeſcere ſecundo die, quo primum viderat ægrum,

licet fateatur, ſe tertio die tantum certum fuiſſe, febrem illam ſynochum putrem eſſe.

Synochus autem putris diſtinguitur a non putri & Ephemera ſequentibus ſignis.

CALORE DIGITUM TANGENTEM QUASI PUNGENTE. Maximum febrium putridarum indicium *Galenus* poſuit (*De Febr. differt. lib* 1. *c* 9. *tom*. 8. *p*. 118) caloris qualitatem. *Nihil enim ſuave, nihil moderatum, neque Ephemeri ſimile habet, ſed quemadmodum optime ante nos Medici dixerunt, mordax potius quodammodo eſt, ut lædat mordeatque tactum, veluti fumus oculos ac nares*. In aliis febribus, licet ſtatim primo attactu magnus ſatis calor videatur percipi, ille tamen a tangentis digiti calore vincitur, & paulo poſt minor apparet: in putridis vero illis febribus continuis ſæpe in initio levior videtur calor, dum tangitur ægri manus, ſed augetur quaſi omni momento, & tangentis Medici digitum quaſi pungit & mordet, ac ſi de profundo corporis calor emergeret, quod pariter optime monuit *Galenus* (*Ibid*.), dicens: *Verum inter initia acceſſionum (dum adhuc ſuffocatur calor, & intus accenduntur excrementa) non ſtatim admoventibus manum dignoſcitur, ſed diutius immorantibus prædictum caloris genus quaſi de profundo emergit*. Qui ſemel talium ægrorum pulſum tetigit, melius hanc caloris percepti diverſitatem cognoſcet, (nam verbis forte minus diſtincte deſcribi poteſt) ſimulque intelliget rationem, cur *Hippocrates* (*Ibid. cap.* 1. *p.* 107.) dixerit: *Febres, hæ quidem manus mordent, illæ vero mites; quædam non mordaces, increſcentes vero, nonnullæ acutæ, ſed ab ipſa manu devictæ* &c.

Cum autem ſynochus putris ſæpe debeatur cauſis inflammationi ſimplici majoribus, uti dictum fuit præcedenti paragrapho, dum nempe inflammatoria ſpiſſitudo totius ſanguinis adeſt, atque per febrem aucto motu tales ſanguis per vaſa rapide movetur, patet ſatis ratio mordacis illius caloris, & omni momento quaſi augendi, de qua re videantur illa, quæ ad § 675 & ſequentes dicta fuerunt, ubi de cauſa caloris febrilis agebatur. Notandum tamen eſt, quod quandoque in peſſimis febribus talibus extrema frigeant, dum tamen urentis caloris ſenſum circa præcordia habent ægri; verum hoc funeſtum ſignum (vide Comment. § 698.) raro in principio harum febrium apparet, cum tantum hoc contingat, dum, vel fracto acutiſſimo morbo viribus, cor ad extrema corporis ſanguinem propellere nequit, vel ſanguis ſic condenſatus fuit, ut per majora tantum & cordi proxima loca tranſire adhuc poſſit; interim tamen intolerabilis ardor circa vitalia viſcera ab ægris perceptus ſynochi putris præſentiam ſatis tunc docet.

PULSU FEBRILI, SED ET INÆQUALI, ET NON ORDINATO. Hoc ſigno etiam optime ſynochus putris ab Ephemera & ſynocho ſimplici diſtinguitur: in illis enim pulſus fortis, æqualis, neque celeritate multum excedens pulſum ſanum deprehenditur. In ſynocho putri major celeritas pulſus, ſed & ſæpe inæqualitas adeſt, tam in robore quam in velocitate. Fit autem hæc inæqualitas, vel quia ſanguis inflammatoria ſpiſſitudine immeabilis circa extremas arteriarum anguſtias hærere incipit, vel ſaltem nonniſi difficulter tranſiens, circulationis æquabilitatem tollit, vel etiam quandoque dum ſingularis acrimonia, harum febrium cauſa, uti paragrapho præcedenti dictum fuit, miro modo turbat omnia, unde ſæpe ſtatim ſumma debilitas, pulſus vacillatio, aliaque gravia ſymptomata oriuntur. Illam pulſus varietatem in his febribus vocavit *Galenus* (*Ibid. cap.* 9. *pag.* 117 & 118) pulſuum compreſſionem, *ubi nempe incipiente acceſſione parvi admodum & inæquales exiſtunt*. Non tamen ab his febribus inſeparabile hoc ſignum ſtatuit, ubi tamen adeſt, harum febrium proprium eſſe dixit, niſi cujuſdam alterius ſymptomatis ratione talis pulſus factus fuerit: dum enim v. g. circa cardiam mordax humor collectus hæret, pulſus parvi & inæquales

les ſæpe deprehenduntur: quæ pulſus mutatio ceſſat cito, dum vomitu excutitur, quod circa ventriculum hæret. Sola autem illa pulſuum inæqualitas fallere poſſet in Diagnoſi, nam in ſiagore febrium intermittentium quandoque & talis obſervatur. Præterea in criſi, & circa criſim, mira ſæpe perturbatio pulſuum adeſt, uti in febrium hiſtoria generali notatum fuit.

Urina crassa, rubra, turbida, cruda sine sedimento. Urina eſt aquoſum lixivium, quod abluit, ſubmiſcuit, atque extra corpus exhibet, quidquid in aqua poteſt ſolvi, & per tenues fiſtulas in pelvim, hinc in ureteres & veſicam demitti (*H. Boerh. Chem. t. 2. pag. 304.*), adeoque ex urina optimum judicium habetur, quo cognoſcitur ſanguinis & reliquorum humorum mutata conditio. Cum autem in ſynocho putri magna degeneratio humorum a ſanitatis conditionibus adſit, debebit & in urina inſignis mutatio apparere, per quam ab urinæ ſanæ dotibus differt. Urina enim ſana, uti optime monuit *Galenus* (*De criſibus lib. 2. cap. 12. tom. 9. p. 7.*), regulam & normam dat, ad quam urinæ morboſæ comparari debeant, ut videatur, qualis & quanta in his diverſitas ſit: atque cæteris paribus ſemper eo pejores in morbis urinæ ſunt, quo magis ab urinæ ſanæ conditionibus degeneraverint. Urina autem ſana limpida eſt, tenuis, ſtraminei ſive ſubflaveſcentis coloris, in qua ſubſidet album læve & æquale: in Ephemera & Synocho non putri ab his dotibus vix recedit urina, niſi quod paulo coloratior eſſe ſoleat, & quandoque majorem copiam ſedimenti det. Ubi ergo urina in febre continua talis eſt, qualis in textu deſcribitur, patet, illam omnibus conditionibus ab urina ſana deviare, colore nempe, craſſitie, turbatione, cruditate & ſedimenti abſentia, adeoque & merito concluditur, ſanguinis & reliquorum humorum, qui inde ſecernuntur, magnam adeſſe degenerationem, quod ſynocho putridi dicto proprium eſt. Ad §. 734. adhuc quædam dicenda erunt de variis urinæ conditionibus in ſynocho putri, quatenus inde prognoſis deducitur.

Temperie, ætate, habitu, calidis, sanguinolentisque. In illis enim cauſa prædiſponens talis adeſt, quæ accedente cauſa occaſionali, aeris calore, motu corporis valido, vini potu largiori &c. febrem continuam putridam [illegible] valet, dum in ſimilibus ad diatheſin inflammatoriam ſanguis admodum pronus ſit, & aucta circulationis velocitate maximum caloris augmentum cito fiat, unde ſubita humorum degeneratio, & quidem in putredinem, jure metuenda eſt. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates* (*Aphor. 3. Sect. 1. tom. 9. p. 7.*) athletarum valetudinem, ſi ad ſummum perveniſſet, periculoſam dixerit, & morbos variis ætatibus familiares recenſens (*Aph. 29. 30. Sect. 3. ibid. p. 125. 126.*) adoleſcentes febribus acutis, ultra vero adoleſcentiam progreſſos pleuritidi, peripneumoniæ, phrenitidi, febribus ardentibus obnoxios vivere monuerit. Imo adeo neceſſarias has cauſas prædiſponentes ad ſynochi putris productionem voluit *Galenus* (*Method. Med. lib. 9. cap. 3. t. 10. p. 204.*), ut crediderit fieri non poſſe, *ut in frigida ætate, nec in frigidis corporis temperamentis, ſive ab initio fuerint, ſive nunc frigidum fuerit factum, continua excitetur febris. Uti nec in gracilibus, vel qui raro ſunt corporis habitu.*

§. 732. HÆc Homotonos, Epacmaſtica, ſeu Anabatica, vel Paracmaſtica.

Triplicem hanc febrium continuarum diviſionem dedit *Galenus* (*De Febrium differentiis lib. 2. cap. 2. tom. 7. p. 128.*). Homotonos dicitur, quæ ab initio ad finem uſque æqualis permanet, quam & Acmaſticam vocavit. Epacmaſtica vero vocatur & Anabatica, quando paulatim increſcit, & contra Paracmaſtica, quæ decreſcit. Notandum tamen, omnem febrem continuam initium habere, unde per-

pergit ſenſim aucta, donec ad ἀκμὴν ſui incrementi pervenit, unde & hoc ſenſu Homotonos dicta febris increſcit. Verum uti optime monuit *Galenus* (*Meth. med. Lib. 9. cap. 3. tom. 10. pag. 203.*), hoc nomine febris continua donatur, *ſemper manet eadem febris magnitudo, quam in prima acceſſione ſummam habuit*. Si vero febris pergit increſcere continuo, tunc Epacmaſtica dicenda eſt, & contra, ubi ex ſummo ſuo vigore decreſcit ſenſim, tunc paracmaſtica vocabitur. Simul etiam apparet, febrim talem, quæ uno alterove die manet homotonos, poſtea declinante morbo in paracmaſticam mutari: raro enim accidit, ut puto, febrim talem, abſque declinatione manifeſta impetus ſui, ſimul & ſemel deſinere, niſi [illegible] ſectione febris quaſi jugulетur, uti antea dictum fuit. Unde etiam *Galenus* (*Ib. cap. 4. pag. 206.*), deſcribens caſum juvenis ſynocho putri laborantis, notat, febrim primis duobus diebus eandem manſiſſe, licet ſanguis ad animi deliquium uſque eductus fuiſſet, tertia vero die invenit febris impetum remiſiſſe paululum; atque tunc concluſit, morbum illum vocari debere ſynochum putrem paracmaſticam, quamvis primis diebus homotonos fuiſſet, cumque quarta die iterum decreverat febris, & ſimul eadem proportione urinæ concoctio proceſſerat, ſeptima die finiendam febrim concluſit, quod & factum eſt. Febrem autem manere, creſcere, vel decreſcere novimus ex pulſus celeritate, calore, & ſymptomatibus manentibus, auctis, vel minutis.

§.733. **Ex** quibus prior ſalutaris: peſſima ſecunda: melior tertia.

Facilis horum ratio patet, ſi enim ſuſtinere potuit morbum illud, quod in ægro de ſanitate adhuc ſuperſtes manet, dum in ſummo incremento eſt, ſperat, ulterius morbum tolerari poſſe, cum non amplius increſcat, ſed vel perſtet idem, vel declinet ſenſim. Ubi autem continuo increſcit febris, tunc augetur morbus, decreſcit ſanitas, adeoque juſtus metus eſt, ne victa morbo natura ſuccumbat. Unde ex hac ſynochi putris diſtinctione etiam habetur cognitio, quid de morbi eventu judicandum ſit, reliqua autem, quæ ad Prognoſin ſpectant, ſequenti paragrapho enumerantur.

§.734. **P**Ulſus quo debilior, frequentior, inæqualior robore, inordinatior tempore, intermittentior ictu, reſpiratio quo difficilior, frequentior, anheloſior, cum narium pinnis magis motis, quo magis dolens area vitalia, quo inordinatior, laſſitudo quo vehementior, debilitas major, jactatio corporis frequentior, decubitus in dorſum, extenſis membris, frequentior, rationis, affectuum, quo uſus perturbatior, appetitus magis proſtratus, digeſtio moleſtior, urina rubicundior, craſſior, turbidior, cum ſedimento minori, vel & tenuior, magiſque aquoſa, parcior, minus retinenda, motus quo magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes, oculi quo luctuoſiores, involuntariis lachrymis humidiores, eo morbus hic (730.) pejor, lethalior.

Periculoſas eſſe omnes ſynochos putres, nemo dubitat, verumtamen non in omnibus æque magnum diſcrimen adeſt. Morbi autem vera magnitudo cognita determinabit periculi gradum, hæc autem cognoſcitur ex majori minorive functionum læſione. Uti enim ex *Galeno* in Commentariis § 3. dictum fuit, *cujuſque morbi tanta magnitudo eſt, quantum a naturali ſtatu recedit; quantum vero recedat, is ſolus novit, qui naturalem habitum adamuſſim tenuerit*. Hæc fuit ſapientia Veterum Medicorum, ut colligerent in morbis apparentia phænomena, & compararent cum illis, quæ in perfecta ſanitate inveniuntur, ſicque viderent, quantum inter ſe differrent: atque ex hac obſervata diverſitate concludebant

de

Digitized by Google

de varia magnitudine morbi, ejusque ſalutari vel funeſto eventu. Sic in *Prognoſticis* faciem, corporis habitum, decumbendi modum, mores, animi affectus &c. conſiderat *Hippocrates*, & comparat cum illis, quæ in morbo mutata apparent, damnans illa, quæ a conſuetis ſanitatis legibus abeunt, laudans illa, quæ his reſpondent. Non enim ex intellectu cauſæ morbi Prognoſin deducebant Veteres, ſed tantum ex effectibus fideli obſervatione cognitis. Unde *Hippocrates* generalem hanc regulam poſuit, ex qua morbi magnitudo varia & diverſus exitus præſagiri poſſent. *Quantum in illis, quæ per veſicam, alvum, & per carnes excernuntur, vel ſi alias a natura recedat corpus (conſiderandum eſt). Si parum, parvus morbus erit, ſi multum, magnus, ſi omnino multum, id hujuſmodi lethale* (*Aphor.* 79. *Sect.* 7. *Tom* 9. *pag.* 337.). Hanc normam ſecutus *Magnus Boerhaavius* ex Veterum monumentis collegit, & ordine digeſſit, quæ in vitalibus, animalibus, & naturalibus functionibus læſa appareant, atque eo pejorem & lethaliorem morbum ſtatuit, quo plures & graviores hæ functionum læſiones fuerint. Singula jam hæc accuratius expendenda erunt.

PULSUS, QUO DEBILIOR &c. Binis illis diſtinctis arteriarum motus, dum a ſanguine cordis vi impulſo arteria dilatatur, & paulo poſt elaſticitate & vi fibrarum muſcularium contrahitur, ſicque ſanguinem propellit, pulſus nomine comprehenduntur. Adeoque pulſus annunciat conditionem diſtinctam cordis, indolem, copiam, motum ſanguinis, humoris noſtri univerſalis, unde reliqui omnes; tum & ſtatum varium arteriæ, vaſis fere per-manis omnium partium corporis (*H. Boerh. Inſtitut.* §. 958.). Patet ergo, pulſuum obſervationem in morbis ſummi uſus eſſe. Ut tamen certi quid ex pulſu præſagiri poſſit, notandum eſt, plurimas pulſuum mutationes occurrere, quæ non ortæ a morbo, quam ab ægri ætate, ſexu, temperie, habitu corporis, animi affectibus, anni tempeſtate, atteræ ipſius ſingulari conditione pendent. Unde optime *Galenus* (*De Pulſu ad Tyrones* c. 9. *Tom* 8 *pag.* 4) pulſuum mutationes diſtinxit in naturales, non naturales, & illas, quæ præter naturam ſunt. Naturalem pulſus mutationem vocavit illam, quæ a ſexu, ætate, temperie, corporis habitu, regione, anni tempeſtate & ſimilibus pendet: ſic enim viris v. g. rarior & vehementior pulſus, cæteris paribus, eſſe ſolet, quam fœminis; pueris longe celerior quam adultis, in ſenili ætate autem tardior, in obeſis longe debilior pulſus ſentitur, quam in gracilibus. Non naturalem pulſus mutationem dixit, quæ poſt exercitationes corporis, balnea, cibum largum &c. obſervatur (*Ibid. cap* 10 *pag* 6). Præternaturalem autem pulſus mutationem appellavit, quæ a cauſis morboſis fit (*Ibidem cap* 10. *pag* 7.). Optimum ergo foret, ut prius cognoſceretur, qualis pulſus ægro naturalis fuerit, antequam morbo corriperetur, unde optime *Celſus* dixit, (vide Commentaria § 602 7.) cum par ſcientia ſit, utiliorem tamen Medicum eſſe amicum, quam extraneum. Verum hoc ſemper fieri non poteſt, *cum multi Medicum deſiderent, cum quibus ſe-miullum habuerunt commercium* (*Ibidem cap* 9. *pag* 4.). Adeoque nihil ſupereſt in tali caſu, niſi ut Medicus ad generales pulſuum mutationes ratione ætatis, ſexus, temperiei &c. attendat. Præſtat etiam in utraque manu pulſum explorare, cum ſæpe ob ſitum profundiorem, vel diverſam magnitudinem arteriæ, in una manu longe debilior pulſus percipiatur, quam in altera. Simulque conducet *Celſi* monitum, (de quo ad §. 571. mentio facta fuit) ut nempe Medicus non protinus, ut venit, tangat ægri pulſum, ſed prius hilari vultu aſſideat, & ægri metum, ſi quis eſt, probabili ſermone leniat. Sæpe enim ægri, de morbi periculo ſolliciti, ad primum Medici aſpectum turbantur, & mira tunc a ſola hac cauſa in pulſu mutatio percipitur, quæ tamen paulo poſt ceſſare ſolet. Si ergo pulſus mutatio a morbo, ut cau-

cauſa unica, facta fuerit, tunc ſequentes regulæ locum habent.

QUO DEBILIOR. Deſignat enim vires moventes ſanguinem per vaſa imminutas eſſe, vel liquidi movendi copiam deficere, ſive hoc fiat poſt validas evacuationes prægreſſas, ſive, in pluribus vaſis obſtructis & dilatatis accumulato fere omni ſanguine, pauculum per vaſa adhuc libera fluat, quod non ſufficit arteriis valide diſtendis. Cum autem materiæ febrilis concoctio, ſubactio, & per criſes evacuationes de corpore expulſio, vel per metaſtaſin ad quædam loca corporis depoſitio, requirant circulationem humorum motus robur, patet ſatis pulſus debilitatem ſemper mali ominis eſſe. Contra vero pulſus fortis bonum ſemper ſignum dat, & ſi nimis validus fuerit in his febribus, ſanguinis miſſione aliiſque remediis, §. 610. commemoratis, poterit facile ad debitum moderamen reduci, cum alia ex parte difficillimum ſæpe ſit collapſas vires vitales in morbis reſtaurare.

FREQUENTIOR, INÆQUALIOR &c. Eo enim magis a pulſu ſano recedit, qui naturaliter tardus & æqualis eſſe ſolet. In moribundis autem tales pulſus apparent, debiles & celerrimi nempe, ut illorum rythmi diſtingui nequeant, ſubinde uno alterove validiori pulſu intercurrente, dum cor, collecta in ſinubus venoſis & auriculis copia parum majori ſanguinis, plus repletum validius adhuc contrahitur, atque hoc facto intermittit iterum pulſus, vel celerrimæ & minimæ tantum quaſi undulationes in arteria percipiuntur, donec iterum cor impletum validiorem pro momento pulſum faciat. Cum ergo hæc denotent vitam in ipſo ſui fonte vacillare, patet ſatis, quam funeſtum præſagium tales pulſus dent in morbis.

Notandum tamen, dum materia morbi, per febrim ipſam ſubacta & cocta, movetur per vaſa, & ad criticas evacuationes vel metaſtaſes diſponitur, multas ſæpe in pulſu perturbationes obſervari, quæ tamen nihil tunc mali præſagiunt, de qua re in Commentariis §. 587., ubi de criſi agebatur, dictum fuit. Verum ex coctionis ſignis prægreſſis, morbi ſtadio, & criſis futuræ indiciis diſtingui poſſunt tales pulſuum mutationes ab illis, quæ a morbi vehementia & malignitate ortum ducunt. Idem vero in multis aliis ſymptomatibus hac paragrapho recenſitis obtinet, quod nempe quandoque ſalutarem criſin præcedant, vel & comitentur, adeoque hoc ſemel monuiſſe ſufficiet.

RESPIRATIO QUO DIFFICILIOR, FREQUENTIOR &c. Reſpirationis conſiderationem attentam in morbis magni fecit *Hippocrates*, atque inde longe plura præſagia deduxit, quam a pulſu. Si autem bene intelligatur, qualis reſpiratio ſit in optima ſanitate, patebit evidenter, quantus ſit morboſæ reſpirationis ab illa receſſus. Optima enim reſpiratio fit, quando aer ſine ullo ſonitu, abſque interruptione, libere & lenis lente ducitur, retinetur, educitur atque talis reſpiratio deſignat, organa omnia reſpirationi ſervientia rite valere, pulmones facile explicari, ſanguinem commode tranſmitti, adeoque aptum eſſe fluere per vaſa omnia corporis (*Herm. Boerhaave Inſtitut.* §. 970.) Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*In Prognoſticis Tom. 8. pag. 608. Coac. Prænot. Num. 261. ibid. pag. 866.*) dixerit *Spirandi vero facilitatem exiſtimare oportet, quod valde magnam vim habeat ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre ſunt, & quadraginta diebus judicantur.* Ubi vero illa ſpirandi facilitas abeſt, ſuſpectum ſemper ſignum dat, cum neceſſariam pulmonis dilatationem, & liberum ſanguinis ex corde dextro per pulmonem tranſitum, impedita eſſe denotet. Notandum interim, ex mala conformatione thoracis in gibboſis v. g., tumore abdominis in gravidis, pluribuſque ſimilibus cauſis ante morbum præexiſtentibus, liberam thoracis dilatationem impediri poſſe, quæ ergo tunc nihil ad prognoſin faciunt, niſi quatenus a levioribus morbis, ad perverſam talem conformationem accedentibus, reſpiratio magis impediatur.

Difficilis autem reſpiratio dicitur, quæ lan-

longe majori cum molimine fit, quam in corpore ſano quieſcente & vigilante obſervatur, tunc enim adeo lenta & quieta eſt, ut vix advertatur. Notum cum eſt ex Phyſiologicis, reſpirationem vitalem & ſanam fieri abſque voluntatis imperio, eam & homine inſcio & dormiente pergi, interim tamen ad hanc reſpirationem vitalem accedere poſſe alias cauſas, voluntatis imperio ſubditas, quæ longe violentiori pectoris dilatationi in inſpiratione, ejuſdemque arctationi in exſpiratione, inſerviunt. Plurimi enim muſculi & ſatis validi, quamvis ſimul & aliis uſibus inſervjant, ex voluntatis imperio tamen & reſpirationi operantur (*H. Boerhaave Inſtitut.* § 621. 622.), cumque illi & majores & fortiores ſint his, qui reſpirationem vitalem faciunt, poſſumus pro lubitu reſpirationem augere, minuere, imo & integre ſiſtere. Ubi ergo in febribus ob minus facile dilatabilem pulmonem, vel difficiliorem tranſitum ſanguinis per pulmonalem arteriam moleſtiſſimus anxietatis ſenſus (vide § 631.) oritur, omni molimine reſpirationis has reſiſtentias ſuperare nititur homo, atque omnium illorum muſculorum actionem in auxilium adhibet, tuncque difficilis reſpiratio dicitur, quæ ſemper ſupponit pulmonis minus facilem dilatabilitatem in parte aërea, vel ſanguinis per arteriam pulmonalem tranſmeandi immeabilitatem, vel & majorem celeritatem motus ſanguinis per vaſa pulmonis, vel plura ex his aut omnia ſimul. Novimus enim, ut omnis ſanguis, corde dextro contentus, per pulmonem rapido motu tranſire poſſit in cor ſiniſtrum, requiri pulmonis in parte aërea dilatabilitatem, unde in fœtu alias vias ſanguini ex uno cordis cavo in alterum tranſeunti natura paravit, quæ deinde in homine nato & reſpirante obliterantur: ubi ergo ſpaſmodice contracto pulmone in aſthmate ejus facilis dilatabilitas impeditur, vel in morbis inflammatoriis pulmonis ſanguis per ultimas arteriæ pulmonalis anguſtias tranſire nequit, vel in animalibus cicuratim factis, valido corporis motu accelerata circulatione, major copia ſanguinis intra idem tempus per pulmonem tranſire debet, tunc majori molimine perficitur reſpiratio, omnibus illis muſculis voluntariis agentibus, qui ad placidam & ſanam reſpirationem non requiruntur.

Apparet hinc ratio, quare πνεῦμα πυκνὸν votaverit *Hippocrates* (*Prorrhet. Lib.* 1. *text.* 24. *Tom.* 8. *p.* 715. *Coac. Prænot. num.* 252. *ibid. p.* 806.) difficilem reſpirationem, ac ſi ſtrangularetur homo, tunc enim validi pectoris motus obſervantur, ſic ut ſingulis inſpirationibus ſtragula, ægrorum talium corpori incumbentia, attollantur, unde quaſi manifeſtam reſpirationem vocavit, quia in ſanis & quieſcentibus vix ullus pectoris motus apparet, dum reſpirant. Alibi vocavit πνεῦμα μετέωρον (*Epidem.* 3. *Tom.* 9. *pag.* 325. 236.), reſpirationem ſublimem, quando coſtis ſuperioribus valido nixu elevatis totum pectus attolli videtur. Ubique autem damnavit in morbis acutis difficilem reſpirationem, dicens: *Quibuſcumque in febribus non intermittentibus ſpirandi difficultas fit, & delirium, lethale* (*Aphor.* 30. *Sect.* 4. *Tom.* 10. *pag.* 167.). Semper ergo eo pejor & lethalior morbus erit, quo reſpiratio fuerit difficilior & frequentior; dum miſeri, æque ac ſani homines poſt validos curſus, anhelant, & omni molimine pulmonem dilatare nituntur. Apparet inde ille motus pinnarum naſi, ut nempe naribus diductis major copia aëris adhuc hauriri poſſit, ſicque pulmo magis dilatari. Funeſtum hoc ſignum adeſt tunc imprimis, quando, fractis jam viribus, nec erecto in lecto corpore ſedere amplius poſſunt ægri, neque validis muſculorum voluntariorum nixibus adjuvare valent ſuffocatam fere reſpirationem. Dum equi rapidiſſimo curſu exerciti anhelant, apparet evidentiſſime pinnarum naſi motus, & ſolito major earum diductio: unde & veterinarios equis nares diſcindere legitur (*Haller Comment. in Coac. Hippocrat. pag.* 467.), ut facilius aërem inſpirare poſſint.

Ve-

Verum, cum dolor circa vitalia viſcera, & partes, quæ illis adjacent, reſpirationem impedit, malum ſignum eſt; & in acuta pleuritide ſæpe ſe ipſos ſuffocant ægri, dum ob doloris acerbitatem pectus dilatare nequeunt: unde tunc, ſanguine, a capite per venas redeunte, non potente ſe commode evacuare in cor dextrum plenum, ob impeditum defectu reſpirationis liberum per pulmones tranſitum, encephalum a diſtentis ſanguine vaſis comprimitur; hinc hebetes & ſemiſopiti ſæpe ægri in peſſima pleuritide jacent, vix amplius de dolore conquerentes, dum interim celerrima & difficilis reſpiratio ſummum diſcrimen notat. Hinc forte *Hippocrates* monuit (*In Prognoſtic. textu* 24. *Tom* 8. *pag.* 607.) frequentem reſpirationem dolorem ſignificare, vel inflammationem in locis ſupra ſeptum tranſverſum. Optime tamen notavit Galenus (*De reſpirat. difficult. Lib.* 1. c. 12. *Tom.* 7. *pag.* 132.), reſpirationem lædi, ſi doleant aliæ etiam partes, quæ in reſpiratione debent moveri, unde & hepate, ventriculo, liene &c. inflammatis & dolentibus, idem contingere monuit. Unde generaliter in Coacis (*Num.* 261. t. 8. *pag.* 866.) axioma habetur: *Reſpiratio, quæ frequens & parva eſt, inflammationem & dolorem in locis principalibus ſignificat.*

Verum & inordinata reſpiratio funeſta omnis eſt. Talis autem vocatur, quando non eodem modo peragitur, ſed nunc longe validior fit, mox iterum obſcurior. Talis fuit *reſpiratio rara, magna per tempus, & rurſus breviſpira* (βραχύπνοια) (*Lib.* 3. *Epidem. ægrot.* 15. t. 9. p. 309.) in muliere phrenitica, quæ vigeſima prima die moriebatur, & cui ad finem uſque reſpirationem magnam & raram fuiſſe *Hippocrates* dicit. Similem reſpirationem & in alio ægro (*Ibid. ægrot.* 16 *pag.* 310.), qui vigeſima quarta die phreniticus obiit, notavit. Unde & talem reſpirationem delirium ſignificare, aut & convulſionem, dixit (*In Prognoſt. textu* 24. *tom.* 8. *pag.* 607. *in Coac. Prænot. num.* 261 *ibid. pag.* 866.) Ad reſpirationem inordinatam pertinet & illa, quando valida inſpiratio eſt, exſpiratio parva, & contra, ſi parvam inſpirationem valida exſpiratio ſequatur (*Ibid. in Coacis*), vel ſaltem quæ ob magnum molimen, quod ægri adhibent, valida videtur, dum diſtentis buccis aerem efflant, quales ægros alibi ([illegible]) eſſluantes vocavit (*Ibid. num* 67. *p.* 856.). Huc etiam pertinet illa, quæ *duplicata introrſum accidit, quaſi ſuperinſpirantibus ægris* fit (*Ibid. num.* 261. *pag.* 866.). Talis reſpirationis ſpecies in plorantibus pueris adeſt (*ſnikken*) & quandoque in ægris occurrit: ſic in *Philiſco* (*Epidem.* 1. *ægrot.* 1. *tom.* 9. *pag.* 59), qui ſexta die periit, ad finem uſque reſpirationem fuiſſe magnam & raram, velut revocanti ([illegible]) notatur. Videtur & ſimilem reſpirationis anomaliam alibi [illegible] vocaſſe (*Aphor.* 68. *Sect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 178.), quem locum *Celſus* (*Lib.* 2. *cap.* 7. *pag.* 64.) hoc modo vertit: *Quorum faucibus in febre illiditur ſpiritus, tuſſiat his nervorum diſtentio.* Luctuoſa autem & gemebunda ſpiratio, quam pariter in morbis acutis damnavit *Hippocrates* (*Aphor.* 54. *Sect.* 6. *tom.* 9. *pag.* 286.), huc etiam referenda videtur.

Damnavit & frigidam reſpirationem, tanquam lethalem, fervidam autem, quæ aerem exſpiratum quaſi incendit (vide §. 739.) & fuliginoſam, etiam lethalem dixit, ſed minus tamen, quam frigidam (*Coac. Prænot. num* 261. *tom.* 8. *p.* 866.). In textu quidem habetur [illegible] verum cum nullus hujus verbi ſenſus eſſet in hoc loco, & frigidæ reſpirationi opponatur, videtur legendum eſſe [illegible]. Frigida autem reſpiratio gangrænam jam in pulmone eſſe docet, adeoque certiſſime lethalis: fervida vero, ſummum ardorem circa vitalia viſcera deſignat, adeoque ſummum quidem periculum notat, non tamen adeo abſolute mortem inſtantem, ac quidem frigida reſpiratio.

LASSITUDO QUO VEHEMENTIOR, DEBILITAS MAJOR. Spontaneas laſſitudines morbos denuntiare, dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 4. *Sect.* 2. *tom.* 9. *p.* 46.) quæ

Digitized by Google

quæ ſæpe obſervatæ, dum inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudo nata ad morbos acutos diſponit. Ubi ergo ingens laſſitudo adeſt, ſanguinis immeabilitas jure metuitur, imprimis in morborum initiis: in fine enim exhauſto per morbum corpore, & imprimis poſt validas evacuationes, a mero defectu laſſitudo & debilitas naſcuntur. Videantur illa, quæ in Capitulo *de Debilitate Febrili* dicta fuerunt.

IACTATIO CORPORIS FREQUENTIOR. Hæc eſt illa *ῥιπτασμὸς* in morbis, qua ægri ſitum corporis continuo mutant, ut moleſtiſſimæ anxietatis levamen habeant, quæ peſſimum ſemper ſignum dat, cum contra facile morbum ferre totti optima ſigna habeatur. Videantur, quæ circa hanc rem habentur in Capitulo *de Anxietate Febrili*.

DECUBITUS IN DORSUM, EXTENSIS MEMBRIS, FREQUENTIOR. Bonum ſignum eſt in morbis, ſi ſic decumbant ægri, uti ſolent ſani (*Hippocrat. in Prognoſtic. textu* 13. *& ſeq. tom.* 8. *p.* 600.). Qualis autem ſanorum decubitus ſit, ibi deſcribit, uti alia occaſione in Commentariis § 213 memoravi, ubi de naturali unione partium vulneratarum concilianda agebatur. Optimum enim eſt, ut ægri in alterutrum latus decumbant, manibus, collo, cruribusque parum reductis, ſic enim plurimi ſani cubant. Quo autem magis a naturali ſanorum dormientium ſitu recedit ægri decubitus, eo pejus ſignum in morbis. Ubi ergo reſupinus in dorſum decumbit æger, talem ſitum habet, qualem cadaver propria gravitate ſola acquirit, adeoque reſolutionem virium oſtendit. Uti enim optime notavit *Galenus* (*Lib.* 2. *de Motu muſcul. cap.* 4. *tom.* 5 *pag.* 386 387.), non omnes muſculi otioſi ſunt in dormientibus, ſed quidam agere pergunt, dum ſanus homo dormiens alterutri lateri incumbit: ſi enim cadaver humanum in tali ſitu ponitur, ilico vel in dorſum vel in ventrem prolaberetur, prout huc illucve ſua gravitate vergeret. Sic videmus moribundos ſupinos jacere, & in ultimo mortis agone omnes extendere artus, ac ſi directo hoc omnium vaſorum per artus diſtributorum ſitu humorum motum per illa adhuc juvare vellent: adeoque patet, talem ægrorum decubitum notare, quod morbus in mortem tendat. Patet ergo ratio, quare *Hippocrates* (*In Prognoſtic. tom.* 8. *pag.* 601. *& ſeq.*) talem decubitum damnaverit; & pejorem adhuc dixerit, ſi corporis trunco declives ægri verſus pedes delabantur, vel manus, collum, cruraque inæqualiter diſperſa & nuda habuerint, vel hiantes aſſiduo dormiant, vel ſupini jacentibus crura multum contracta & disjuncta fuerint, aut proni in ventrem cubaverint, niſi per ſanitatem ſic aſſueverint, vel denique, dum morbus viget, continuo erecti in lecto reſidere velint. Omnia enim hæc quamplurimum a ſanorum decumbentium habitu & ſitu diſtant.

RATIONIS, AFFECTUUM, QUO USUS PERTURBATIO. Vel plebi notum eſt, peſſimum ſignum eſſe, ſi ægri conſuetis animi affectibus careant, vel omnino oppoſitis afficiantur. Si enim de uxore, liberis, amicis, nulla amplius ægris cura ſit, fato jam perditos (*verge menſchen*) dicunt omnes, & contra magnam ſpem ſanationis concipiunt, ſi de his ſolliciti fuerint, quæ amaverant ſani. Patet hinc ratio, quare *Hippocratem* damnaverit ferox ab homine moderato reſponſum, uti etiam, ſi ægri præter conſuetudinem aliquid facerent, vel aliquid in animum inducerent prius non conſuetum, vel contra a conſueto non abſtinerent: uti alia occaſione, dum de deliriis febrilibus agebatur, in Commentariis § 702. dictum fuit. Deſignat enim, per morbum mutari jam naturalem ſtatum ſenſorii communis, e quo ratiocinium animique affectus pendent.

APPETITUS MAGIS PROSTRATUS, DIGESTIO MOLESTIOR. Primum indicatum in cura generali febrium, § 598 memorata, erat, ut vitæ ejusque viribus conſuleretur, conſiſtit ex illis, quæ ad § 599 dicta fuerunt, ad hanc indicationem requiri cibos & potus fluidos, facile digerendos, & putredini omni adverſos &c.

Ve-

Verum optima etiam talia ingeſta nihil proderunt, ſi non ſuperſit tantum de viribus, ingeſta mutantibus in naturam noſtram, ut poſſint hæc aſſumta retineri, ſubigi, & diſtribui per corpus. Ubi ergo appetitus adeo proſtratus eſt, ut quævis etiam alimenta ægri abhorreant, vel aſſumta ilico evomant, vel ab iisdem gravetur corpus, & anxietas magna oriatur, tunc nihil inde emolumenti haberi poterit, & quotidie magis magisque deterentur vires per morbum, adeoque non poterit æger ſufficere ad coctionem & criſim uſque. Simul etiam ex his ſymptomatibus novimus, viſcera, quæ alimentis aſſumendis, retinendis, digerendis &c. ſerviunt, per morbum in ſuis functionibus magnopere læſa eſſe, adeoque appetitus deletus & digeſtio moleſta nocebunt tanquam ſignum & cauſa.

Urina rubicundior. Calorem internum ſignum dare urinæ rubedinem § 673. dictum fuit: verum probatum fuit § 675 calore augmentum in febribus ortum debere velocitate partium fluidarum in ſe mutuo, in vaſa, harumque in illas attritui, adeoque, quo urina rubicundior fuerit, eo major attritus ille prægreſſus fuit, uti & calor. Omnia ergo illa mala, quæ § 100 & 689 enumerata fuerunt, prævidentur: & præcipue humorum degeneratio in acrimoniam putridam, & tenerrimorum vaſorum deſtructio. Patet hinc ratio, quare inter ſigna futuri delirii *Hippocrates* (*In Prorrhetic. l. 1. tom 8. p 719*) recenſuerit urinas non ſubſidentes, prærubras, cum ſuſpenſis.

Crassior, turbidior, cum sedimento minori. Uti enim dictum fuit ad § 731., talis urina quam maxime a conditionibus urinæ ſanæ recedit, adeoque magnam humorum mutationem per febrim factam oſtendit. Cum autem urina contineat aquam ſanguinis, ſalem ejus jam acriorem & alcalino proximum, oleum ſanguinis pariter jam acrius factum & putrefacto proximum, terramque tenuem, ſatis volatilem, valde attritam (*H. Boerhaave Inſtitut.* § 375.), patet tunc craſſiorem fieri urinam, dum his contentis ſaturatior eſt. Verum quo validior febris fuerit, eo major attritus & degeneratio ſalium & oleorum ſanguinis in majorem acrimoniam abeunt, adeoque eo major copia talium, quæ per urinam debent exire de corpore. Omnia autem hæc, ſi urinæ in febribus permiſta maneant intime, rubicundam urinam faciunt, diverſa coloris intenſitate, pro varia imprimis olei ſanguinis acrioris jam redditi, admiſtione. Si vero tanta ſit contentorum urinæ copia, vel deficiant vehiculi in urina penuria, ut illa, quæ in urina ſoluta hærent, æquabiliter ſuſtineri nequeant, turbatur urina & opaca redditur, citius vel ſerius pro varia contentorum copia & indole, & majori minorive frigoris gradu, cui talis urina exponitur. Videmus enim hyemali ſub frigore ſanorum urinam turbari & craſſam fieri, quæ tamen, aucto tantum calore, iterum limpida & tenuis redditur. Idem etiam æſtivis caloribus, per ſudores diſſlata ſanguinis aqua, contingit, dum ſic rubra & acris urina redditur, quæ quandoque ſatis cito turbida & opaca fit, affuſa vero aqua calida, redit pellucida, vel etiam, ſi poſtea dilutior & calida urina addatur: unde ſæpe mirantur ignari, dum urinam, veſperi ante ſomnum emiſſam, turbidam mane redditam videant, atque paulo poſt iterum pellucidam, cum recens & calida urina illi admiſcetur. Dum autem ſecedunt illa, quæ ſoluta manere nequeunt in urina, ſi liquido, cui innatant, ſpecifice graviora fuerint, fundum petent citius vel ſerius pro vario ponderis exceſſu, ubi vero idem cum liquido continente pondus habent, vel major cohæſio ſit partium liquidi, quam ut ab his particulis excuſſis ſeparari poſſint, tunc manebunt in eodem loco, neque ſubſidebunt particulæ excuſſæ, ſed opaca & turbida manebit urina. An forte per validum attritum ſic diviſa fuerunt hæc omnia in minimas moleculas, ut aucta ſuperficie minuatur proportionalis gravitas? certe argentum vivum, fluidum ponderoſiſſimum, per ignem diviſum in minima, per aera volitat. Deſignat ergo ta-

talis urinæ validum attritum particularum fluidarum ad ſe mutuo & ad vaſa, ſolidarum partium corporis detritum, adeoque minimis & tenerrimis vaſculis magnam vim inferri, humores corporis per morbum plurimum degenerare a ſanitatis legibus, ſaleſque & olea acriora reddi, & majori hinc copia per urinam expelli, ſimulque diluentes & tenuiſſimas parte humoris deficere. Unde apparet magnum diſcrimen in febribus continuis putridis, quod talis urina indicat.

Patet hinc ratio, quare Galenus (*De Sanitate tuenda lib. 4. cap. 4. t. 6. p. 125.*) dixerit: *Quod ſi turbida (urina) ſit, qualis veterinorum (ὑποζυγίων) apparet, crudos vero humores inſtare quidem venas eſſe indicabit, non vero quieſcere concoctionem, ſed valde commoveri.* Laudat deinde celerem ſeparationem e craſſo liquido, & ubi ſubſidentia alba lævis & æqualis eſt, tunc quoſdam crudos humores ſuperaturam judicabit, ſin minus, contrarium. Deinde addit univerſalem regulam: *Verum omnium turbidarum urinarum generalis nota tibi ſit ſeparatio, vel cito, vel inde facta, aut omnino nulla.* Prima optimum ſignum dat, ſecunda minus bonum, tertia peſſima.

Turbidæ autem illæ urinæ vel redduntur tales, vel redduntur pellucidæ & paulo poſt turbantur, taleſque permanent, quod ſæpius in his febribus contingit. Vocavit Hippocrates (*Epidemicor. l. 4. ægrot 4. tom. 9. pag. 104*) has urinas ſubjugales, quia in equis, vaccis, & ſimilibus animalibus ſalis urina naturaliter obſervatur: atque ſequenti modo deſcripſit in *Philini uxore*, quam decimo quarto die a puerperio febris prehenderat: *Undecimo die morbo mixit urinam conſiſtentem ſpiſſam, craſſam, albam, qualis quod ex veteris ſubſidentibus fit, quando returbantur, multo tempore relicta non ſubſidebat. Color & craſſities ſimilis erat ſubjugalium. Talem reddebat, qualem ego vidi.* Tales autem urinas ubique damnavit, non enim apparet ulli in febribus, quæ perturbatis ſymptomatibus ſignetur. Capitis dolores præſentes, vel mox adfuturos, poſt ſi-

miles urinas mentio aliis (*Aphor 70 Sect. 4. ibid. pag. 580 & Epid. 7. pag. 597*). Et *in Prognoſtico* (*Tom. 8. pag. 635*), poſtquam urinam fulvam & tenuem cruditatis ſignum eſſe dixerat, addit, magis lethales eſſe craſſas urinas. Tunc autem imprimis peſſima quæque expectanda ſunt, ſi per plures dies tales maneant, abſque ſubſidentia; ſi enim ſubſidere cœperint, meliora ſperare licet. Sic in *Pentle* (*Epid. 3. ægrot 6. tom. 9. p. 301.*) primo die urinæ copioſæ albæ turbidæ reddebantur, quæ ſedimentum non deponebant, ſecunda die craſſæ quidem reddit, ſed magis ſubſidebant, tertia die jam concoctæ multum ſedimentum continebant, & quarta die ſudore calido copioſo perfecte judicatus æger a periculoſo morbo evaſit.

Tales ergo craſſæ urinæ reſidentes magnum morbi deſignant in febribus, & validum impetum, quo natura in morbi materiam agit, unde niſi cito mutentur in melius, in acutiſſimis morbis certam perniciem fere demonſtrant, in mitiori morbo longitudinem, & difficilem criſin.

VEL ET TENUIOR, MAGISQUE AQUOSA. Deſignat enim talis urina, retineri in corpore illa, quæ per has vias naturaliter de corpore evacuantur, ubi autem & ſales ſanguinis ex urina reddita, magis adhuc urinatura, quia in febre acuta continua putrida omnia citius in corruptelam vergunt, quam in ſanitate. Obſervatur & talis urina quandoque, dum ſanguis inflammatoria denſitate immeabilis redditus aquæ, quantumvis copioſe ingeſtæ, meatum reſpuit; unde tunc potus aſſumtus ſtatim per urinæ vias elabitur. Hinc patet ratio illius aſſerti, quod apud *Hippocratem* (*Coac. Prænot. Num. 579. tom. 8. p. 886*) habetur: *Mala eſt quoque (urina) quæ poſt potum cito mingetur, maxime in pleuriticis & peripneumonicis.* Sic & alibi tenuem & fulvam urinam damnavit, dicens: Quoad autem urina fulva & ſetenuis fuerit, crudum eſſe morbum ſignificat; ſi vero & morbus longus fuerit, urina vero talis, periculum eſt, ne ſufficere homo non poſſit, quoad concocta fit urina (*In Prognoſt. tom. 8. pag. 634. 635*).

R Vi-

Videantur & illa, quæ de tali urina in Commentariis § 712 dicta fuerunt.

PARCIOR, MINUS RETINENDA. Ob eandem cauſam damnatur & urina parcior, quia deſignat diluente vehiculo orbum ſanguinem non poſſe ſuppeditare ſufficientem lymphæ copiam, per quam ea ſanguine eluuntur acriora. Unde & plerumque parcior talis urina acerrima eſt & ſtranguriola, continuum & moleſtum mingendi conatum inſtruit. Peſſimum pariter ſignum eſt in his morbis, ſi absque voluntatis imperio inſciis ægris elabatur urina, tum enim ſemper inſignem cerebri læſio per morbum adeſt: unde fere tantum in delirantibus, phreniticis, comatoſis &c. apparet hoc ſymptoma. Monuit hoc Hippocrates, dicens: *Quæ urinæ non retentæ exeunt, perniciosa* (*Prorrhet. Lib* 1. *text.* 28 *tom.* 8 *pag* 718.) Et deinde ſubjungit: *Num ab his mejuntur, an ſi ſedimentum contrahentem*, nempe perturbatæ & ſubjungit urinas ſimiles. Et alibi (*Coac. Prænot num* 474. *tom* 8. *pag* 879.) *Quos laxi accessu præcedens, & pudendum contu obviae, deſperate.* Hujus textus aliam tamen lectionem, quæ ſimilis videtur, habent *Foeſius* & *Duretus* (*In Coac. Hippocrat. p* 363.), legunt enim hujus loco [illegible] legunt [illegible]. Quos latet urina prodiens ad pudendum, exſolvuntur deſperati.

MOTUS QUO MAGIS TREMULI, TACTUM REFUGIENTES, LUDENTES, CARPENTES. Deſignant enim hæc omnia ſenſorium commune affici, unde delirantia, convulſiones, &c. metuenda ſunt. Videantur de his *Capitulum de Tremore Febrili*, ut & illa quæ in Commentariis § 702. de his tanquam futuri delirii notis dicta fuerunt. Illud autem ſymptoma, quo ægri tactum quaſi refugiunt, ſolus fere notavit *Hippocrates* (*In Coac. Prænot, n.* 61. *tom.* 8. *pag* 855) atque πρὸς χεῖρα ἀ[illegible], id manum exſilientes, vocavit, & male habere monuit. In talibus enim ægris, dum Medicus digitos carpo admovet pulſum exploraturus, manus ſubito reſilit, ſi rogentur, quare manum retraxerint, dicunt, ſe hoc neſcire. Videntur tunc in ſenſorio communi tanta irritabilitas eſſe, ut a levi tactu etiam nervorum, in dilecta quavis parte corporis, irritationis turbetur totum, unde brevi convulſiones inſtare metuendum eſt. Ob eandem cauſam in his ægri oculi lumen refugiunt, quod pariter periculoſum in morbis ſignum eſſe *Hippocrates* monuit (*In Prognoſtic. Sinum* 10 *t.* 8. *p.* 597.).

OCULI QUO LUCTUOSIORES. Ad omnia hæc attendendum eſt: unde optime *Celſus* (*Lib.* 3. *cap.* 6 *pag.* 130) juſſit, ut *Medicus neque in tenebris, neque a capite ægri reſideat, ſed illuſtri loco adverſus eum, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis perſpiciat.* Oculi autem plurima & certiſſima ſigna dare ſolent in morbis: ut enim etiam in ſanis animi affectus varios in oculis obſervari licet, & prima ingruentium morborum judicia ſæpe in oculis apparent. Dum quartanariorum paroxyſmus jamjam prehendet, pallor oculorum adeſt, dum in ſyncopen delabetur homo, ſolitus oculorum ſplendor minuitur prius. Ex oculis futurum delirium præſagire docuit *Hippocrates* (vide Commentaria § 702.). In debilibus, poſt morbos prægreſſos, hominibus primum renaſcentium virium indicium majus oculorum vigor dare ſolet. Unde non ſine ratione dixit *Hippocrates* (*Epidemior.* 6 *tom* 9 *pag.* 305.), *Oculus ut valent, ita totum corpus*. Peſſimum ergo ſignum in morbis eſt, ubi depravatur naturalis ille oculorum nitor & ſplendor, qui ab æquabili vaſorum impletione, & aſſidua tenuiſſimæ lymphæ irroratione, qua oculi detergentur, pendet. Unde in moribundis fieri, ſqualidi & pulverulenti apparent: nam volitantibus enim in aere pulveſculis brevi deturparentur oculi, niſi frequenti palpebrarum nictatione, & tenuiſſimæ lymphæ ablutione, depurarentur continuo. Hinc circa mortem, & defectu illius liquidi, & dum inſenſibiles jam & hebetes jacent ægri, non deterguntur illæ ſordes, ſed accumulantur,

tur, & luctuoſiſſimam inſomniis jam mortis imaginem exhibent; vulgo etiam fatale hoc ſignum diſtinguunt, dum dicunt (*het geſigt is gebrooken*) abolito jam viſu, ægrum conclamatum eſſe.

Unde *Hippocrates* (*in Prognoſt. Sentent.* 20. *tom* 7. *p.* 597.) pro malis & pernicioſis ſignis habuit, *ſi oculi lucem refugiant, aut alter altero minor fit, vel alba fuerint rubra, aut livida, vel venulæ nigræ in illis ſint, aut ſordes circa oculos appareant, aut ſubſultantes vel prominentes* (*oculi*) *vel admodum cavi facti, vel ſupercilium tortum, aut rigidi maxilloſa, aut naſus ſqualidus & ſint ſp* &c. Similia & in Coacis (n. 219. *ibid. pag* 864.) habentur, ubi & additur, *ſi circa oculos tenuem concretionem albam habeant* (ἀραχνοειδῆ) qualis pellicula, ab inſpiſſatis & collectis humoribus nata, viſum obſcurans in moribundis ſæpe apparet. Hinc etiam dixit alibi (*in Prorrhetic. lib.* 1. *tom.* 8. *pag.* 73.) *Oculus hebeſcens* (ἀμαυρούμενος) *pravum, & fixus & caliginoſus malum.* Contra vero pro optimo ſigno habuit oculorum nitorem in morbis; unde dixit (*in Coacis num.* 218. *ibid. pag.* 864.): *Oculorum puritas, & alba illorum ex nigris vel lividis pura fieri, criticum. Si cito hæc depurentur* (*oculi*) *celerem criſim ſignificat, ſi tarde, tardiorem.*

Quandoque etiam accidit, ut ægri vultus mœrorem exprimant, interdum cum lacrymis, aliquando & ſine iis, licet nondum et nunc adeo ſqualidi oculi appareant: ſi rogetur triſtitiæ cauſa, negat ſe triſtem eſſe. Peſſimum ſemper hoc ſignum eſt, quod aliquoties in ægris vidi. Inter mala autem ſigna recenſuit etiam *Hippocrates* (*in Prognoſtic. Sentent* 11. *tom* 8. *p.* 599. *& Aphor.* 52. *ſect.* 6. *tom.* 9. *pag* 285.), *ſi per ſomnum, palpebris non commiſſis, aliquid ex albo ſubappareat, neque ex diarrhœa aut purgantis potione hoc factum fuerit, neque æger hoc modo dormire ſolitus ſit.* Admodum enim lethale hoc ſignum eſſe monuit. Uti etiam *ſi in febre non intermittente, labium, palpebra, ſupercilium, aut oculus, aut naſus pervertatur; ſi non videat, ſi non audiat, imbecillo jam ægro.* *Si quid horum accedit, mors proxima eſt.* (*Aphor.* 49 *ſect.* 4 *tom* 9. *pag* 166 *in Prognoſt. Sentent.* 12. *to.* 8. *pag* 600.

INVOLUNTARIIS LACHRYMIS HUMIDORES. Hæ ſunt illæ lacrymæ, quæ in moribundis toties apparent; unde & Periti medici in morte urinantes oculos dixerunt. Damnavit has *Hippocrates* (*ibid. Sentent* 10 *pag* 597.), quando abſque cauſa lacrymantur oculi: ſi enim audito metu periculo, vel cara dum pignora videns, illacrymentur ægri, bonum potius ſignum eſt, cum ſolius tunc moventur animi affectibus. Unde alibi (*Epidem.* 6. *textu* 21. *tom.* 9. *pag* 380.) *in morbis, male habentibus ægris, voluntarias lacrymas bonas dixit, involuntarias vero malas.* Imo non tantum in febribus, verum etiam in aliis morbis idem obtinere monuit (*Aphor.* 52. *ſect.* 4. *to.* 9. *p.* 168.). Unicum tamen excepit caſum, in quo lacrymæ involuntariæ futuræ criſis, per narium hæmorrhagiam, ſignum dant, ſi nempe tales lacrymas alia peſſima ſigna non comitentur. Ita enim habet (*Epidem.* 1. *tom* 9. *pag* 75.) *Quibus in febribus acutis, maxime in ardentibus, involuntarie effluunt lacrymæ, illis ſanguinis e naribus profluvium expectandum eſt, ſi & reliqua pernicioſa non habuerint: male enim habentibus non hæmorrhagiam, ſed mortem portendunt.* Monuit autem *Galenus* (*lib.* 2. *Method med. ad Glaucon. cap ultima, Tom.* 10. *pag.* 366.) Medicos, ne perterreantur, licet talem ægrum delirare & ſubſilire viderint, ſi una cum lacrymis involuntariis alia ſigna futuræ hæmorrhagiæ narium adſint, ut capitis dolor, qui antea non adfuerat, colli & cervicis tenſio & dolor, faciei palpitatio, oculorum rubedo &c. Tunc enim omnia hæc humorum ſurſum tendentium indicia eſſe dixit. Imo adeo indubitatum ſignum dare lacrymas illas involuntarias tunc credidit, ut aſſerat in tali caſu, *quod ſi etiam illacrymentur, aut ſplendores ſe cernere ſibi videantur, aut manus admoveant naribus, velut ſcalpentes, tunc jam non adfore, ſed adeſſe ſanguinis fluxionem conſpicies.*

R 2 Hæc

Hæc ſunt illa præcipua ſigna, ex quibus concludimus, febrem acutam continuam putridam admodum periculoſam eſſe, & in mortem tendere. Quo autem plura ex peſſimis his ſignis ſimul adſunt, eo pejorem & lethaliorem morbum eſſe, ſatis patet. Simul etiam apparet, quod prognoſis in his morbis non adeo pendeat ab intellectis cauſis, ſed certa habeatur ex ſignis læſarum functionum, quæ docent majorem vel minorem receſſum morbi a ſanitatis conditione.

§. 735. SEd ubi ſomnus difficilis & male cedens, puſtulæ purpureæ, vel lividæ corpus deturpant, hypochondria tenſa & inflata, fere moritur.

UBI SOMNUS DIFFICILIS VEL MALE CEDENS. Quanta mala vigiliæ in febribus faciant, ad § 708. dictum fuit, unde & patet, quantum boni a placido & pacato ſomno in morbis exſpectandum ſit. Præcipua enim ſpes in eo conſiſtit, ut blando ſomno refecti ægri moleſtias morbi facilius tolerare poſſint, ſicque ſufficere ad criſin vel ſolutionem morbi uſque. Ubi autem ſomnus difficilis eſt, & turbulentus, cum terrore ſæpius excitentur ægri, vel licet profundo ſomno demerſi jacuerint, evigilent tamen inde nullum levamen ſentiunt, ſed potius auctam corporis defatigationem, & majorem debilitatem percipiunt, hinc in anguſto ſpes eſt, & fere ſemper lethalis exitus morbi erit, & peſſima ſequentur ſymptomata. Unde *Hippocrates* (*Prorrhet. lib.* 1. *Tom.* 8. *pag.* 779.) turbulentas & feroceſſimas ex ſomno excitationes damnavit tanquam convulſivas: & alibi (*Aphor.* 67. *ſect.* 4. *Tom.* 9. *pag.* 177.) in febribus ex ſomnis pavores aut convulſiones malas pronunciavit: quinimo univerſale hoc axioma præſcriptum poſuit (*Aphor.* 1. *ſect.* 2. *ibid. pag.* 43.), *Quo in morbo ſomnus laborem facit, lethale; ſi vero juvet ſomnus, non lethale.*

PUSTULÆ PURPUREÆ VEL LIVIDÆ CORPUS DETURPANT. Quam male omine in morbis fiant tales puſtulæ, pluribus demonſtratum fuit ad § 723, ubi de exanthematibus febrilibus agebatur: ſunt enim quaſi necroſes, & gangrænoſam morbi indolem denotant. Notandum tamen, has puſtulas recte diſtinguendas eſſe a maculis illis purpureis & lividis ſæpe, quæ in ſcorbuticis corporibus in levibus etiam febribus quandoque apparent. Sed maculæ illæ ſcorbuticæ magis irregularis figuræ ſunt, & latiores plerumque, & ex ſignis ſcorbuticæ cacochymiæ prægreſſæ, & abſentia malorum ſymptomatum, cognoſci poterunt.

HYPOCHONDRIA TENSA & INFLATA. Quid proprie præcordiorum, ſive hypochondriorum nomine, veteres Medici intellexerint, in Comment. §. 701. dictum fuit, patetque inde, cardiam vocatam, hypochondria ſtricte dicta, & epigaſtrium huc referri, ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c continentur. Videtur *Hippocrates* in morbis ſemper ſollicite obſervaſſe, quomodo ſe haberent hypochondria, atque inde plurima præſagia tam ad ſalutem, quam interitum, deduxiſſe. Univerſalem autem hanc regulam practicam tradidit: *Optimum quidem hypochondrium eſt, ſi doloris expers, & molle ac æquabile, & in dextris & in ſiniſtris. Inflammatum autem, vel dolorem adferens, aut tenſum, aut dextrum a ſiniſtro varium, aut contra ſiniſtrum a dextro, hæc omnia attendere oportet* (*Hippoc. in Prognoſt. tom* 8 *pag.* 610.). In Coacis autem Prænotionibus (*num.* 280. *ibid. pag.* 68.) addidit, *ſignum morbi mali moris eſſe, ſi hypochondrium inflammatum, inæqualiter ſe habens, aut dolens fuerit.* Præ reliquis autem damnavit, ſi inflammatorio tumore attollerentur hæc loca, & merito, cum viſcera hic locata peſſime affecta eſſe hoc demonſtret, & vel ſubita mors, vel periculoſa admodum ſuppuratio, in his locis tunc metuenda ſit: atque ideo dixit: *Tumor autem durus & dolens in hypochondrio peſſimus quidem, ſi totum hypochondrium occupaverit: ſin vero in altera ſummum parte fuerit, minus periculoſus, qui in ſiniſtra. Verum ſignificant talis tumor in initio quidem, periculum*

iſſa

eſſe mortis brevi futuræ, ſi vero febris vigeſimum diem ſuperet, nec tumor interea ſubſidat, in ſuppurationem vertitur (*in Prognoſtic. tom. 8. pag. 612. 613. Coac. Prænot. num. 281. ibid. pag. 867*). Monuit tamen, quandoque in primo talium morborum initio, narium hæmorrhagiam accedere, & plurimum prodiſſe, unde juſſit, ut attendat Medicus, an ægri capite doleant, aut viſus hebetudinem percipiant, quæ ſanguinis per nares effluxuri ſigna ſunt. Hypochondrii enim tenſionem, tam in dextra quam ſiniſtra parte, inter ſigna futuræ narium hemorrhagiæ numeravit (*Epidem. 1. tom. 9. pag. 60. & in Prognoſt. tom. 8. pag. 630*). Id & ſimul dilate monuit, talem tenſionem ſine dolore & inflammatione eſſe. Patet ergo, hypochondriorum tenſionem ſemper malam eſſe, ſi dolor ſimul adſit, licet quandoque, imprimis in junioribus, ſalutaris narium hæmorrhagia in morbi initio infauſtum omen avertat.

Minus quidem periculoſos agnovit *Hippocrates* (*ibid. pag. 614.*) tumores hypochondriorum molles & expertes doloris, & qui digito preſſi cedunt, flatulenti enim illi videntur eſſe: &, ſi hypochondria ſtricte dicta occupent illi tumores, in ventriculo aut inteſtino colo videntur hærere potiſſimum. Unde & alibi (*Epidem. 4. Tom. 9. pag. 318.*) dixit: *At in dextras ſublati tumores, qui magna quidem ex parte molles ſunt, maximeque primenus ſi quid ſubmurmurant, non admodum maligni exiſtimandi ſunt*. Unde videri poſſit, ac ſi hypochondria tenſa & inflata non ſemper pro peſſimis ſignis habenda forent. Verum hic conſtitutus plurimorum lethalium ſignorum conſideratur, cum ſi talis inflatio & tenſio hypochondriorum jungatur, merito mortem inſtare concluditur. Fit enim tum vel a putrefactis humoribus elaſticam materiam generantibus, uti etiam a reſolutione ventriculi, & inteſtinorum, unde non amplius dilatantibus cauſis reſiſtunt, sed miro modo expanduntur, quibus quandoque jungitur inflammatoria diſtenſio hepatis & lienis. Unde etiam in moribundis ſæpe totum abdomen in æquabilem tumorem attollitur: quod & notatur in ultimo illo Aphoriſmo (*Sect. 8. Aphor. 19. tom. 9. pag. 351*), qui tamen a multis non habentur pro genuinis. Poſtquam enim plurima alia lethalia in morbis ſigna enumerata fuerunt, ſubjungitur. *Interitus ſigna hæc manifeſtiora fiunt, & ventres attolluntur, & inflantur*. In Commentariis autem ad hunc locum *Chriſtenius* caſum narrat pueri, cui quartana febris in acutam & continuam verſa fuerat: miſero huic ante mortem abdomen inflabatur, & poſt mortem aperto abdomine flatus cum ſono erupit: procul dubio elaſtica materia, per putredinem genita, abdominis cavum implente. Patet ergo ratio, quare hypochondria tenſa & inflata in continua putrida pro lethali ſigno habeantur.

§. 736. CUratio ante tradita per indicantium varietate, ſymptomatum vehementia, ægri conditione, ſtatuque morbi variata nihil ſingularis requirit.

Curatio febrium generalis deſcripta §. 598. atque poſtea ſequentibus paragraphis fuſius explicata, partes hic locum habet, adeoque ibi dicta ſufficiunt. Ut autem generalis hæc febrium curatio ſingularibus caſibus applicari poſſit, debet ſimul cognoſci, quænam functionum læſiones adſint, & qualis degeneratio ſolidarum & fluidarum partium obtineat, inde enim indicantium varietas naſcitur. In ſynocho putrida (videantur dicta ad §. 730.) novimus a naturali ſtatu plurimum degenerare humores, quandoque in ſpiſſitudinem inflammatoriam tendere, aliquando etiam in nimiam diſſolutionem vergere, adeoque & morbum, quamvis nomine eundem, ſæpe diverſam omnino medelam requirere. Duplex enim genus talium febrium obſervatur, utraque continua, utraque humores conſumpens, & lædens fere omnes corporis functiones. Una, inflammationem validam

comitem habens, in craſſioribus humoribus & majoribus vaſis hæret, calorem magnum, pulſum durum, & ſitim ſaltem morbi ſtatu validum habet, & ſanguinis miſſionem, clyſmata refrigerantia, diluentia, attenuantia &c. in curatione requirit. Verum aliud talium febrium genus obſervatur, in quo non deprehenditur talis mutatio in craſſioribus corporis noſtri liquidis, ſed videtur in tenuioribus longe humoribus tunc vitium hærere: neque tales febres adeo inſignis calor comitatur, neque inflammatoriæ ſpiſſitudinis ulla ſigna adſunt; imo ſæpe ſolvuntur in morboſam tenuitatem liquida craſſiora. Interim tamen ſubita virium proſtratio has febres comitari ſolet, & anomala quandoque adſunt ſymptomata; unde has febres malignas ſolebant vocare Medici, quæ latenter adeo, abſque rapido impetu, turbabant omnia. Docuit obſervatio, talia remedia tunc profuiſſe, quæ aromatica penetrabili virtute languentes vires erigerent, & per ſudores, vel auctam ſaltem diaphoreſin, expellerent de tempore latens illud malignum, epidemico contagio ſæpe ſubreptum, uti in peſte & febribus peſtilentialibus diſcitur obſervatur. Unde hæc remedia Alexipharmaca vocaverunt: qualia imprimis ab omni ævo laudata fuerunt, ruta, ſcordium, angelica &c. in quibus penetrabile aroma adeſt, dum ſimul non adeo magnus metus eſt, ne per horum ſtimulos nimis augeatur febrilis motus, imprimis ſi aquæ infuſa potentur. In hoc febrium genere venæ ſectio, clyſmata, & ſimilia debilitantia nocerent potius. Verum dum talis methodus adhibetur illis febribus, quæ inflammatoriam ſanguinis denſitatem comitem habent, omnia in pejus ruunt, uti ſuo tempore toties doluit *Sydenhamus*. Maligna enim febris non omnium dierum morbus eſt, & longe frequentiores febres inflammatoriæ obſervantur, ſive inflammatoria ſanguinis denſitas ante febrem præexſtiterit, ſive febrili impetu diſſipata ſanguinis parte tenuiori, & inſpiſſata reliqua, nata fuerit. Summo enim ægrorum diſcrimine in omnibus morbis acutis fere malignitatem illam exſpabant quondam Medici, & cardiacis & alexipharmacis calidiſſimis utebantur. Unde *Sydenhamus* (*In Schedula monitoria de novæ febris ingreſſu pag. 681.*) qui generoſo auſu ſolus fere ſe huic torrenti oppoſuit, non dubitavit dicere, quod malignitatis illud vocabulum humano generi ipſa inventione pulveris pyrii lethalius fuerit, dum illas imprimis febres malignas vocarent Medici, in quibus intenſior præ cæteris inflammationis gradus aderat. Attentus tamen ad omnia morbi phænomena Medicus facile diſtinguet febres, inflammationis participes, ab aliis illis continuis putridis, quæ ob anomala ſymptomata, ſubitam debilitatem, & ſimul remiſſiorem caloris gradum plerumque, malignæ vocantur. Cum autem præcipuus curationis cardo in illis imprimis verſetur, ut juſto moderamine febrilis impetus regatur, ne nimius increſcat vel torpeat (videantur illa, quæ de hac re in Commentariis § 609. 610. 611. in cura generali febrium dicta fuerunt), cum etiam & ſymptomatum vehementia, uti tunc notatum fuit, omni impetus febrilis ſignum det, & imprimis caloris intenſitas, patet, ad hæc præcipue attendendum eſſe.

Pro varia autem ægri conditione quoad ætatem, ſexum, temperiem &c. quandam in cura diverſitatem requiri, nemo dubitat: verum & de his in Commentariis § 602. & reliqua cura febrium generali, abunde dictum fuit, uti etiam de illis, quæ varium morbi ſtatum, in aſcenſu, ſummo vigore, deſcenſu, ſpectant. Adeoque ex illis febrium continuarum putridarum curatio petenda erit.

§ 737. HAs dixit *συνόχους* Vetuſtas, Continentes Schola, quia nulla in his fit remiſſio: *συνεχεῖς* vero, ſive continuas (727.), quæ Continuæ remittentes.

Continua febris proprie vocanda erat illa, cujus omne tempus tantum non eccel-

acceſſio erat a principio ad ſolutionem uſque, uti in Commentariis § 727 dictum fuit. Illas hodie Continentes ſcholæ Medicæ vocant, ſive συνόχους, uti uſu obtinuit, de quibus jam actum fuit. Ubi vero notabilis remiſſio & exacerbatio obſervatur in febre, licet cæteroquin continua fuerit, tunc vocatur συνεχὴς, ſive continua remittens. Apud Veteres tamen Medicos συνεχεῖς πυρετοὶ latiori ſignificatione ſumptæ fuerunt, imo & videntur hoc nomine vocaſſe quandoque illas febres, quæ hodie σύνοχοι dicuntur, uti ex *Galeno* (*Comm. 3. in l. 1. Epidem. t. 9. p. 86*) patet, qui ſic habet: *Continuæ & intermittentis nomine uſuſatum Veteres uti videntur. Continuas namque febres appellant interdum quidem omnes, quæ ad integritatem* (ἀπυρεξίαν) *non deſinunt. Interdum vero non omnes, quæ ad integritatem febris non deſinunt, ſed illas ſolas præcipue, quæ ad judicium uſque nullam permutationem ſortiuntur. Sic vero & intermittentes interdum quidem illas ſolas nominant, quæ ad integritatem deſinunt, interdum vero quæ ad integritatem non deſinunt, ſed inſignes ſortiunt particularium acceſſionum mutationes in principium, incrementum, vigorem & remiſſionem.* Addit deinde, quod juniores Medici nonnulli febres illas, quæ nullam inſignem mutationem ſortiuntur, vocaverint non continuas (συνεχεῖς), ſed continentes συνόχους; illas vero ſolas, quæ ad integritatem non deſinunt, ſed remittunt tamen & denuo exacerbantur, continuas (συνεχεῖς) dixerint. Veteres vero Medici has febres continuas remittentes vocaverunt quandoque continuas, quandoque & intermittentes. Ubi enim cum continentibus hodie dictis febribus comparabant, vocaverunt intermittentes, & contra ſi conferebant cum illis febribus, quæ ad integritatem deſinunt, dixerunt continuas: ſunt enim inter continentes febres & intermittentes quaſi mediæ.

Hæc monenda videbantur, ne confuſio quandoque naſceretur illis, qui Medicinæ addiſcendæ incumbentes Veterum Medicorum monumenta evolvunt.

FEBRIS ARDENS.

§ 738. Quas inter Cauſas, ſive Ardens dicta febris meretur ſingulatim diſtutari ob frequentiam, diſcrimen, ſanandi laborem.

Ab inſigni ardore, quo affliguntur ægri hac febre decumbentes, febris ardens vocatur, unde & καῦσος, ἀπὸ τοῦ καίειν, ab urendo, dicitur. Ad continuarum remittentium ſpeciem autem reducitur febris ardens propere vocanda, quia manifeſtas exacerbationes habet, neque continuo tramite abſque mutatione ad criſin uſque decurrit, uti in ſynochis ſive continentibus febribus obſervatur. Illud enim omnes, qui de ardente febre ſcripſerunt, auctores agnoſcunt. Sic *Celſus* (*l. 3. c. 7. p. 134.*) de curatione febris ardentis agens monet, *in ipſis acceſſionibus aqua & aqua ægrum refrigerandum eſſe* &c. *Si pituita in ſtomacho erit, inclinata jam acceſſione, vomere cogendus eſt*. Et *Galenus* (*de Criſib. l. 2. c. 6. t. 8. p. 415*) dicit, quod *exquiſita febris ardens, quum omnia alia ſervet accurata tertianæ indicia, eo ſolo differt, quod neque cum rigore invadat, neque ad integritatem deveniat*. Pariter & *Hippocrates* pluribus in locis de febre ardente agens meminit exacerbationum, quæ diebus paribus vel imparibus fiunt, uti poſtea dicetur. Quamvis enim ob caloris intenſitatem & aliæ febres ardentes dici poſſent (*Galen. ib.*) & quandoque revera ab auctoribus, recentioribus imprimis, ſic vocentur febres continentes, cum in illis calor digitum tangentem quaſi pungens (vide § 731) ſæpe percipiatur; imo & *Hippocrates* (vide Commentaria § 558.) febrem, ubi vehementiſſima eſt, καῦμα, id eſt, ignem vocare conſueverit: obtinuit tamen hodie uſus febris ardentis nomen dare febri continuæ remittenti, quam urens fere

calor & reliqua ſymptomata, ſequenti paragrapho enumeranda, comitantur.

Ubi ergo febres intermittentes, quotidiana & tertiana imprimis, prolongatis vel & duplicatis paroxyſmis, nullum tempus a febre liberum relinquunt, poſſunt in febrem ardentem & periculoſiſſimam mutari: unde dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 53. *Sect.* 4. t. 9. p. 162. & *in Coac. Praenot.* n. 118. t. 8. pag. 858.). *Quae febres non intermittentes tertia quaque die vehementiores fiunt, periculoſiores; quocunque autem modo intermiſerint, citra periculum eſſe ſignificant.* Tale videtur fuiſſe illud genus febrium, quod ἡμιτριταῖον a pleriſque Medicis appellari dixit *Celſus* (l. 3. c. 3. p. 126.) nempe alterum illud tertianae genus, *longe perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis fere ſex & triginta per acceſſionem occupat, interdum etiam vel minus vel plus, neque ex toto in remiſſione deſiſtit, ſed tantum levius eſt.* Patet autem illam hemitritaeam *Celſi* eſſe tantum tertianam protractam adeo, ut vel nulla, vel exigua admodum, intermiſſio fiat, verum, uti ſtatim dicetur, hemitritaea *Galeni* a tali febre diſtinguitur. Si jam tertiana duplicata fuerit, ſic ut ſecundo die novus paroxyſmus accedat, reſpondens illi, qui quarto die ſequetur, talibus paroxyſmis protractis duplex tertiana in continuam remittentem facile vertetur, videturque *Celſus* (*Ibidem*) tertianam duplicatam ſub quotidianae nomine deſcripſiſſe, imo etiam quotidianam febrem cum continentis fere confudiſſe, ſic enim habet: *Quotidianae vero variae ſunt &c. Rurſus aliae ſic deſinunt, ut ex toto ſequatur integritas: aliae ſic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quaedam reliquiae maneant, donec altera acceſſio accedat: ac ſaepe aliae vix quidquam aut nihil remittunt, ſed ita, ut coeperunt, continuant. Deinde aliae fervorem ingentem habent, aliae tolerabilem: aliae quotidie pares ſunt, aliae impares; atque invicem altero die leniores, altero vehementiores &c.*

Illas autem febres continuas remittentes, ex tertianarum paroxyſmis productis & duplicatis natas, quae tertio quoque die exacerbantur, maluit *Galenus* vocare τριταιοφυεῖς ſive tertianarias, quam hemitritaeas, quia ad tertianae naturam accedebant, & ſere ad intermiſſionem perveniebant (*Galen. Comm.* 2. *in l.* 6. *Epidem.* t. p. p. 410. *De Febribus l.* 2. c. 2. *l.* 7. p. 128. 129.). Hemitritaeam autem febrem dixit illam, quae ex quotidiana febre continua, id eſt remittente quidem ſed non penitus intermittente, & tertiana intermittente fit (*Galen. de febribus l.* 2. c. 7. t. 7. p. 135.), illamque febris ſpeciem ſolam ſic vocandam voluit, quia pro altera ſui medietate tantum tertiana eſt, cum febres continuae remittentes, ex tertianae paroxyſmis duplicatis & productis natae, totam tertianae naturam habeant. Videtur empiricus ideo haec adeo ſollicite diſtinxiſſe, quia quotidianarum febrium ortum ex pituita putri, tertianarum vero ex bile flava deducebat (*Ibid.* c. 3. & 4. p. 129. 136.), ideoque in curatione ad diſtinctas harum febrium cauſas attendendum volebat, licet ex binis his mixtis unus exſurgeret morbus, hemitritaea nempe febris. Imo non improbabile videtur, quandoque & acutam continuam cum tertiana vel quotidiana intermittente miſceri poſſe, ſicque alia febris hemitritaeae ſpecies eſſet, & quidem peſſima, dum continua febris suo tramite pergeret, alternis interim diebus, vel ſingulis, novus paroxyſmus febris intermittentis accedens omnia mala augeret. Videtur & talem continuae febris cum intermittente complicationem notaſſe (*De Criſibus l.* 2. c. 7. t. 8. p. 416.), ubi de febribus compoſitis & inter ſe mixtis agit, ſic enim habet: *Febres quidem complicantur maxime cum aliis ejuſdem generis, vel ejus ſpeciei cum aliis ejuſdem ſpeciei, eſt vero, quod & differentiae (complicentur). Nam quotidianae tertianis, & his quartanae, & ejuſdem ſpeciei inter ſe plerumque complectuntur. Sic ut quandoque tres quartanae procedat (id eſt quartanam triplicatam) idem bona habent. Sed hoc quidem cognoſcere, non eſt omnino difficile. Quandoque vero aliqua ex intermittentium*

genere

genere cum tertiana complicatur, difficillimam & vix explorabilem faciunt mixtionem. Credo autem me aliquando, quamvir rarius tamen, talem febrem ardentem obſervaſſe, in qua tertia quaque die exacerbatio manifeſta erat, dum interim continua febris intermedia die perageret, & augeretur continuo. Mira forte videbitur multis & vix credibilis talis complicatio, qua diſtinctæ adeo febrium ſpecies ſimul unitæ decurrerent, neque ſe mutuo turbarent: ſed vidi hominem quartana laborantem pleuritide valida correptum fuiſſe, quam febris acuta inflammatoria comitabatur; interim tamen toto hujus pleuritidis decurſu quartana febris typum ſuum ſervans ſtato tempore adveniebatur, neu novo morbo hoc adveniente, neu venæ ſectione hic aliiſve remediis, ad pleuritidem ſanandam adhibitis, turbata.

Triplex ergo videtur fuiſſe febris ſpecies, cui hemitritææ nomen datum fuit. Tertiana nempe, quæ paroxyſmos adeo protractos habebat, ut vel nulla, vel parva admodum intermiſſio obſervaretur, hæc erat *hemitritæa Celſi*: quo & referri poterit illa, quæ ex tertianæ duplicatæ paroxyſmis productis fiebat continua remittens febris. *Hemitritæa Galeni*, quæ ex complicatione quotidianæ continuæ & tertianæ intermittentis fiebat. Denique illa hemitritæa, quæ ex unione febris acutæ continuæ & tertianæ naſcitur.

Quamvis autem tres illæ hemitritææ omnes periculoſæ ſint, prior tamen mala, pejor ſecunda, peſſima tertia ſpecies haberi poteſt.

Cum ergo frequentiſſima ſit illa conſtitutio epidemica, quæ intermittentibus febribus producendis favet, & autumnales intermittentes, ſi maturius ingrediantur, duplicatis & productis paroxyſmis febres continuas remittentes ſæpe faciant (vide Commentaria § 727.), patet ratio frequentiæ talium morborum, ſimulque ex dictis colligitur, quare periculoſæ ſint tales febres, & difficulter ſanentur, quod tamen in ſequentibus adhuc magis patebit.

An ergo omnis febris continua remittens nomen febris ardentis meretur? certe multæ tales febres, quamvis ſemper difficiles ſint, non adeo ſævis ſymptomatibus ſtipantur, adeoque ſimpliciter febres continuæ remittentes tunc vocabuntur. Febres tamen, a quibus pauci moriebantur, & plurimi evadebant, ardentes vocavit *Hippocrates* (*Epidem. 1. t. 9. p. 64.*), notans interim autumno ſequente, ob crebris imbribus, magis lethales fuiſſe. Ardentem calorem, una cum ſiti inexplebili, pro ſigno pathognomonico febris ardentis poſuit *Galenus* (*Comm. 3. in l. 3. Epidem. t. 9. p. 272.*). Verum de his & reliquis ſymptomatibus primariis, quæ febrim ardentem comitantur, ſequente paragrapho dicendum erit.

§ 739. Hujus ſymptomata primaria, Calor ad tactum fere urens, inæqualis diverſis locis, ad vitalia ardentiſſimus, (in extremis ſæpe remiſſior imo aliquando frigens), ipſum aerem exſpiratum incendens, ſentitur in cute tota, naribus, ore, lingua, Reſpiratio denſa, anheloſa, cita, Lingua ſicca, flava, nigra, exuſta, aſpera, ſitis inexplebilis, ſæpe ſubito ſublata, faſtidia cibi, nauſea, vomitus, anxietas, inquietudo, laſſitudo ſumma, Tuſſicula, vox clangoſa, delirium, phrenitis, pervigilium, coma, convulſio, diebus imparibus exacerbationes.

Calor ad tactum fere urens &c. Ab inſigni ardore febris hæc nomen habet: qualis autem appareat calor tangenti tales ægros Medico, in Commentariis § 731. dictum fuit; mordax nempe & moleſtus una cum ſiccitate, non vero humidus & vaporoſus, qualis in vigore febrium intermittentium, aliarumque febrium mitioris indolis, apparet. Unde dixit *Aretæus* (*de cauſ. & ſign. morb. acut. l. 2. c. 4. p. 16.*) in febre ardenti eſſe ignem acriſſimum & acerrimum; atque ægros omnia frigida attrectare, parietem, veſtem, pavimentum &c. ut moleſtiſſimum calorem le-

lemant. Raro autem æquabiliter tantus calor per totum corpus diffunditur, & non niſi in talium febrium initio, bonum enim ſignum eſt in morbis, uti ad §. 698 dictum fuit, corpus æquabiliter calidum & molle eſſe, in febre autem ardente omnia fere peſſima ſigna apparere ſolent, unde circa vitalia viſcera ſummus æſtus, & circa extrema corporis calor remiſſior, vel & aliquando frigus, percipitur. Cum enim calor febrilis a magno motu partium excitetur, & magna reſiſtentia vaſorum contra cor oriatur, auctis illis reſiſtentiis, dum per calorem liquidiſſima diſſipantur & reliqua maſſa ſiccetur (vide § 689) non poterit ſanguis ad extrema corporis debita copia & impetu propelli, adeoque minuetur in his locis calor; & dum immeabilis jam fere redditus ſanguis per vaſa & viſcera cordi vicina tantum movetur, frigus in extremis aderit, peſſimo ſemper omine. Unde internarum partium ſummum ardorem, una cum externarum frigore, inter ſymptomata febris ardentis recenſuit *Hippocrates* (*De Affectionibus* c. 3 t. 7. p. 622. *de morbis* l. 1. c. 12. *ibid.* p. 548).

Cum autem, impedito ſanguinis motu per plurima vaſa corporis, tanto celerior trajectio fiat per vaſa adhuc libera, &, quamdiu vita durat, ſanguis per pulmonem ex corde dextro in ſiniſtrum pelli debeat, rapidiſſimo motu ſanguis, liquidiſſima ſua parte orbatus jam & denſior, per pulmonaris arteriæ anguſtias tranſibit, adeoque ingens erit attritus, & calor ſummus in pulmone naſcetur. Cum autem aer citiſſime caleſcat, hinc fervidus pulmone receptus, dum inſpiratur, calidiſſimus apparebit, dum exſpiratur, uti optime percipitur, ſi dorſo manus ori & naribus ægrorum admota excipiatur aer inter exſpirandum expulſus, qui tunc moleſto calore offendit, ac ſi calidus de fornace egrederetur. Hoc ſenſu dicitur aer exſpiratus incendi imo *Aretæus* (*De caus. morb. acut.* l. 2 c. 3 p. 100) non dubitavit dicere, quod febre ardente laborantes ignem exſpirent (πῦρ ἀναπνέουσι).

Siccitas in cute tota, naribus, ore, lingua &c. Inter caloris febrilis effectus (vide § 689.) ſiccitas numerata fuit: cum ergo ſummus in febre ardente æſtus ſit, patet & partes corporis, quæ naturaliter humidæ ſunt, exſiccari debere. Fit autem hæc ſiccitas partim ob diſſipatam ſanguinis partem tenuiſſimam & aquoſam per calorem febrilem, partim etiam, quia reliquus ſanguis immeabilis dum hæret in vaſis majoribus, illa diſtenduntur, & vicina minora comprimunt: unde in talibus ægris cutis ſicca & aſpera apparet, quia vaſa ſanguinea ſubcutanea immeabili ſanguine repleta comprimunt tenerrima exhalentia, ſimulque deficit tenuis in ſanguine latens. Idem jam in oculis, naribus, ore, linguæ verum eſt. Hinc uti in Commentariis § 100 dictum fuit, dixit *Hippocrates*, ſiccitate perire illos, qui ex febre ardente intereunt.

Respiratio densa, anhelosa, cita. Tria in reſpiratione conſiderantur, inſpiratio, exſpiratio, & tempus medium inter inſpirationem & exſpirationem; quod tempus quietem vocavit *Galenus* (*de Reſpirat. difficult.* l. 1. c. 2. 1. 7. p. 221) dum explicaret, quænam proprie diceretur denſa reſpiratio. Uti enim denſas plantas aut vites plantari dicitur, quum minimum a ſe mutuo diſtant, & contra raras vocamus, ſi magnum inter illas ſpatium relictum ſit, ſic etiam tali ſenſu denſam reſpirationem intelligendam eſſe voluit. *Quum enim ipſa reſpiratio ex contrariis motibus per quietes diſtinctis compoſita ſit, denſam ipſam reddet brevitas quietum, raram vero longitudo*. Denſitas ergo, vel raritas reſpirationis tempus illud intermedium reſpicit, celeritas vero vel tarditas proprie ad inſpirationem & exſpirationem pertinet. *Quemadmodum enim motus propriæ ſunt celeritas & tarditas, ita & quantitate quietum raritas & denſitas* (*ibid.*). Magna autem & parva reſpiratio veram dilatationem ſpirabilium organorum demonſtrat. Reſpiratio ergo, quæ denſa & cita eſt, celeritatem inſpirationis & exſpirationis, & exiguum ſimul im-

toties binos hos contrarios motus intervallum denotet. Anheloſa vero difficultatem & moleſtiam, qua hi motus peraguntur, ſignificat, de qua re videantur illa, quæ ad § 734 dicta ſunt. Cum autem tantus circa viscera ardor ſit, & ſanguis rapidiſſime per pulmonem moveatur, ſimulque ſummo æſtu exſiccatus difficulter per pulmonaris arteriæ anguſtias tranſeat, patet ratio, quare miſeri hi ægri tam cito & tanto cum molimine reſpirent, ut nempe gratum refrigerium attracti aëris percipiant, & ſanguini per pulmonem viam expediant.

Lingua sicca, flava, nigra, rubra, aspera. In homine ſano lingua & omnes oris interni partes perpetuo madent, ubi autem febris ardentis immani æſtu torretur corpus, omnia hæc loca ſicceſcere incipiunt. unde *Hippocrates* inter illa phænomena, quæ in febre ardente obſervantur, etiam linguæ ſiccitatem & aſperitatem numeravit (*Hippocrat. de Morbis l. 1. c. 2. 18 p. 548. & l. 2. de Morbis c. 15. ibid p. 576. & l. 2 de Morbis 1. 6. ibid p. 584.*) pluribus in locis. Minimorum enim vaſculorum exhalantium extrema, in ſuperficie linguæ poſita, exſucca jam & arida emoriuntur, vel & immeabilibus liquidis infarcta, & impetu vitalis liquidi a tergo urgentis protruſa, extra linguæ ſuperficiem eminent, & forſan illas dictas in lingua conſtituunt, quæ flaveſcunt, dein fuſcæ fiunt, imo & nigreſcunt ſæpe penitus, exſuccis & gangrænoſis redditis horum vaſculorum extremitatibus. Ubi jam ſimul ingens ſiccitas adeſt, aſpera & ſcabra lingua redditur, peſſimi ſemper ominis, quia idem novimus, œſophagi, ventriculi, & inteſtinorum ſuperficiem ſimiliter ſe habere, adeoque difficillimum ingreſſum fore liquidis aſſumtis, cum & abſorbentium venularum oſcula exſiccata & corrugata aditum denegent, dum interim ſummus æſtus & ſanguinis exſiccatio liquidi diluentis magnam copiam requirant. Videtur & notaſſe *Aretæus* (*De Curatione Morbor. acut. l. 2. c. 3. p. 100. C.*), quod lingua interiorum corporis conditionem deſignet, imprimis ſi obſcurus textus ſecundum ingenioſam *Celeberrimi Petiti* emendationem legatur (*Ibid in notis ubi & p. 255*) tunc enim *Aretæus*, poſtquam dixerat, in ardenti febre linguam & aſperam & ſiccam & nigram eſſe, addit: *ἀδ ... hæc enim (lingua) omnia interna ſignificat*. Unde ſimul apparet, ſordes illas in lingua apparentes non debere originem ſuam fuliginoſis halitibus ex ventriculo ſurſum aſcendentibus & linguæ accretis, uti olim docuerunt Medicorum ſcholæ. Hunc errorem optime carpſit *Helmontius* (*In Capitulo Latex humor neglectus n. 26. p. 305.*) dicens: *Non eſt ergo linguæ ariditas, cruſtataque ejus ſiccitas, in febribus effectus, ſive inductum exhalationis e ſtomacho (etiam potum non coquente) ſurſum delatæ. ſed eſt deſiccatio lateris deturpati, vel ægeſtate penuriosi.* Primam autem ſanationis ſpem in peſſimis illis morbis inde colligimus, ſi incipiat aliquid humidi in lingua apparere, tunc enim cruſtæ illæ, ex emortuis vaſorum extremis natæ, incipiunt humeſcere, tumere, elevari, & vi vitalium humorum appulſorum ſeparari e partibus vivis & recedere, perfecte uti in gangrænæ ſeparatione fit. Accidit tunc ſæpe, ut lingua prius ſicca & aſpera quidem, atque tamen nigreſcens, cruſtam eluvat, quæ incipiens ſeparari a ſuppoſitis linguæ partibus, atrum colorem induit, ſed ſub hac cruſta, & inter fiſſuras hinc inde apparentes, manifeſta tunc apparet humiditas læti ominis; tuncque talis linguæ nigritudo, quæ ſimul humida eſt, minime mala eſt, ſed optimam ſpem facit eodem modo, ac gangræna corruptæ partes maxime nigreſcunt, dum a vivis partibus incipiunt ſeparari. Ex modo dictis videtur patere ratio, quare *Hippocrates* (*Num. 230. t. 8 p. 865.*) de febre ardente agens dixerit: *color linguæ primo quidem tempore, qualis eſſe conſuevit, verum valde ſicca eſt, procedente vero tempore induratur, & exaſperatur, & craſſeſcit, & nigreſcit. Si*

ſane

ſunt per linguam hæc contingunt, celeriores judicationes fiunt, ſi poſteriùs, tardiores. Succeſſivas autem mutationes linguæ ſic deſcribit, cumque ultimo craſſeſcere & nigreſcere linguam dixerit, atque inde judicationis futuræ ſignum ſumſerit, atque ſiccam tunc eſſe addiderit, qualis primo tempore morbi erat, videtur admodum probabile, ſimul tunc humeſcere linguam, dum craſſeſcit & nigreſcit: ubi enim aridæ illæ cruſtæ humeſcere incipiunt & attolli, craſſior lingua apparet non tantum, verum ægri ſæpe tunc queruntur, linguam quaſi tectam incumbente lana & mole auctam apparere. Quamdiu enim magna illa ariditas in lingua manet, nulla judicationis ſpes eſſe poterit. Confirmatur ulterius hæc opinio ex illis, quæ leguntur in *Coacis* (*Num* 230. t 8. p 865.) ubi ſimilia fere habentur ac in loco modo citato, & dein ſequentia: *Progreſſu autem temporis lingua exaſperatur, & livefcit, & rumpitur.* ... *Si vero valde nigreſcat, in decima quarta die criſin futuram ſignificat. Periculoſiſſima eſt nigra & (χλωρὴ) tum viridi pallida.* Valde enim nigram criſim ſignificare dicit, dum nempe humida ſimul eſt, uti ex modo dictis patet, nigram vero periculoſiſſimam, ſi ſicca ſimul ſit. Niſi enim ſic explicetur hæc prænotio, bina contraria aſſererentur.

SITIS INEXPLEBILIS, SÆPE SUBITO SUBLATA. Ubi de ſiti, tanquam ſymptomate febrili, actum fuit (vide §. 636.) conſtitit, ſiccitatem, liquidorum immeabilitatem, acrimoniam ſalſam, oleoſam, bilioſam, alcalinam, & putridas excrementa viarum primarum, ſitis cauſas eſſe. Verum in febre ardente magna ſiccitas adeſt, uti demonſtratum fuit, & diſſipata parte tenuiſſima ſanguis immeabilis redditur. Præterea per calorem adeo intenſum (vide §. 689.) ſales & olea ſanguinis acriora redduntur, & in putredinem vergunt: corrumpitur bilis, quæ tunc ventriculum & viſcera lota alluit, & putrida excrementa in viis primis facit. Patet ergo, omnes ſitis cauſas in febre ardente concurrere, unde etiam calorem urentem cum ſiti intolerabili pro ſignis pathognomicis febris ardentis habuit *Galenus*, uti paragrapho præcedenti dictum fuit. Raro ergo invenitur febris ardens, quin ſimul immanis adſit ſitis, niſi ſimul cerebri affecti ſigna adfuerint. Unde dum *Hippocrates* (*Epidem. lib.* 3. *tom.* 9. *p.* 271. &c.) in febribus ardentibus, quas deſcribit, dixit, non adfuiſſe vehementem ſitim, ſimul addit, ægros ab initio comatoſos fuiſſe, & in exacerbationibus, oblivionem, exſolutionem, & vocis defectum adfuiſſe: quæ omnia docent, cerebri actiones turbatas ac oppreſſas fuiſſe adeo ut, licet ſitis cauſæ adeſſent, mens tamen ſitim non perciperet. Dixit alibi (*Aphor.* 54. *ſect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 169.) *Hippocrates*, quod illi, *quos in febribus ardentibus plurima e leviter proritata tuſſicula, non admodum ſiticuloſi ſint*: monuit autem *Galenus* in Commentar. ſuis ad hunc Aphoriſmum, hujus tuſſiculæ irritatione irrigari magis loca, adeoque hanc cauſam eſſe, quare minus ſiticuloſi ſint ægri, quod admodum probabile videtur. Ubi vero per febris intenſitatem, aut encephali vaſis ſanguine immeabili infarctis, turbantur cerebri functiones, ſitis ſæpe ſubito tollitur, quamvis omnes ſitis cauſæ in corpore maneant, imo & augeantur ſæpe. Peſſimum autem ſignum talis ſitis deletio merito habetur, uti conſtat ex illis, quæ ad §. 637. dicta fuerunt.

FASTIDIA CIBI, NAUSEA, VOMITUS. Peſſimarum febrium, inter quas ardens fere primum locum occupat, commune attributum eſt, ſimul & ſemel omnes fere corporis functiones lædere: non mirum ergo ſi & depravantur illæ, quæ cibis recipiendis, retinendis, digerendis &c. inſerviunt. Imprimis autem hæc ſymptomata febri ardenti junguntur, quia per calorem auctum adeo omnia in putredinem tendunt, & omnium maxime bilis, uti docent in his morbis halitus oris fœtidus, ſapor faſtidioſus, ſitis inexplebilis, linguæ ſordes, alvi fluxus oliduſſimus &c. Frequentiſſimam autem hanc

in

in febribus nauſeæ & vomitus cauſam eſſe, patet ex illis, quæ ad §. 642. 1. dicta fuerunt. Accedit, quod cum tantus ardor in hoc morbo circa præcordia ſæpe deprehendatur, hepar, ventriculus, vel alia vicina viſcera inflammata ſæpe ſint, unde iterum eadem mala fieri poterunt, uti *in Capitulo de nauſea & vomitu* demonſtratum fuit. Præ reliquis autem faſtidiunt tales ægri carnes, ova, piſces & ſimilia, quæ ſponte ſua in putredinem vergunt, & ſolam fere aquam, & acida vel aceſcentia, expetunt. Aliquando tamen & accidit, quod quævis oblata reſpuant, peſſimo omine; uti *Hippocrates* (*Epidem.* 1. *tom.* 9. *pag.* 45. 50) monuit accidiſſe in febribus illis continuis, quas nunquam intermittere dixit, ſed tertianæ typum referre exacerbationibus alterno die accedentibus, quæ ergo ardentes merito vocari poterunt, cum eadem violentiſſimis & maximis comitates laboribus dixerit: notat autem, quod has febres *maximum & perpetuum ſignum comitabatur, quod cibos omnes plerique averſarentur, ſique maxime, quibus cætera quoque permiſſa exſtiterent.*

Anxietas, inquietudo. Reſpiratio denſa, cita, & anheloſa, quam in febre ardente obſervari modo dictum fuit, notat difficilem tranſitum ſanguinis per arteriæ pulmonalis fines, adeoque & una aderit anxietas, uti patet ex illis, quæ ad §. 631. dicta fuerunt. Verum & ſimile malum circa hepar ſæpe in febre ardente naſcitur, dum ſanguis ſummo illo calore craſſatus per venæ portarum anguſtias tranſire nequit; adeoque altera anxietatis cauſa habetur. Præterea *in Capitulo de Anxietate Febrili* probatum fuit, bilem corruptam, circa præcordia collectam, peſſimam quandoque anxietatem producere poſſe, quod cum pariter in febre ardente obtineat, patet, quare anxietas & inquieta illa corporis jactatio, in hoc morbo fere ſemper adſint, uti *Hippocrates* in Epidemicorum libris notavit pluribus in locis. Malum autem ſignum in his morbis eſſe docuit, dicens: *Tertianariæ* (τριταιοφυεῖς) *febres cum anxietate, maligna* (*Coac. Prænot. n.* 33. *to.* 8. *pag.* 854.)

Lassitudo summa. Quando homines poſt nimios motus, & imprimis non conſuetos, toto corpore dolent, ac ſi contuſi fuiſſent, & ſimul præ nimia defatigatione languent, ſumma laſſitudo adeſſe dicitur. Ubi autem in febribus ſimilis moleſtiæ ſenſus adeſt, notat, rapidiſſimo motu humores agitari, vel etiam inflammatoria denſitate immeabilem redditum ſanguinem difficulter per ultimas arteriarum anguſtias tranſire, uti in Commentariis §. 734 dictum fuit. Verum ex ante dictis patet, talia in febre ardente obtinere, unde & *Hippocr.* (*de victu in morbis acutis, tom.* 11. *pag.* 118.) ſummam laſſitudinem inter febris ardentis ſymptomata numeravit, quam κόπωσιν vocavit, quando ad oſſa uſque corpus quaſi conquaſſatum dolet. Ubi ergo talis moleſtiæ laſſitudinis ſenſus in febre ardente jam ab initio, & diu perſtat, novimus, inflammatoriam ſanguinis ſpiſſitudinem adeſſe, quæ diu perſeverans, & per morbum aucta quotidie, poſtea difficillime reſolvi poterit; ſed, ſi æger ab his morbis evaſerit, mutatio illius ſpiſſi in pus, ejuſdemque metaſtaſis ad varia corporis loca, exſpectanda ſunt. Ob hanc cauſam forte dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 31 *ſect.* 4 *to.* 9. *pag.* 152.) *Laſſitudine per febres laborantibus, ad articulos, ut maxime circa maxillas, abſceſſus oriuntur.* Patebit autem poſtea § 741 in febribus ardentibus non raro parotides naſci.

Tussicula. Illam ardentem febrim comitari ſtatim vidimus, quando de ſiti in hoc morbo inexplebili agebatur. Poteſt autem fieri talis tuſſicula, dum vaſa ſanguinea pulmonis, immeabili ſanguine nimis diſtente, turgent, & veſiculas aereas pulmonis ſic comprimunt, ut illarum ſuperficies ad ſe mutuo atterantur; tunc enim irritans & ſicca talis tuſſicula aderit, qualis in peripneumonia obſervatur. Notavit autem *Hippocrat.* (*de Affectionib. cap.* 3. *to.* 7. *pag.* 622.), quod febris ardens in peripneumoniam tranſire amet, & quod tunc pauci effugiant, adeoque

ſtata tenuiſſima parte ſanguinem inſpiſſant, humoribus majorem acrimoniam conciliant, & ſtimulo ſuo motum augent. A talibus enim ardens febris in ſaniſſimo corpore excitari poterit, omnium maxime, ſi epidemica conſtitutio his febribus producendis faveat. Patet hinc, quare labor nimius, & imprimis in non conſuetis, & longum iter ſuſceptum, ardentem febrim faciant, & imprimis valide ſub Solis æſtu, uti etiam diu tolerata ſitis: unde etiam febrim ardentem æſtivo tempore plerumque ex longo itinere & diuturna ſiti fieri dixit *Hippocrates* (*De Victu in morbis acutis tom.* 11. *p.* 116 &c.) & inter morbos æſtivos febres ardentes recenſuit (*Aphor.* 21 *Sect.* 3. t. 10 *p.* 116). Similes etiam, ac in textu memorantur, cauſas febris ardentis *Galenus* (*Comment.* 2. *in lib.* 1. *Epidem. tom.* 10 *pag.* 44.) poſuit. Dum æſtivis ſub caloribus caſtra movere ſæpe coguntur belli duces, & imprimis ſi ſimul adſit aquæ penuria, integri quandoque exercitus his febribus affliguntur, unde inter caſtrenſes morbos febris ardens merito numeratur. Inter humores autem corporis inquilinos præ reliquis bilem, tanquam febrium ardentium cauſam, incuſaverunt Veteres Medici. A bile commota febrim ardentem excitari dixit *Hippocrates* (*De Affectionibus t.* 3. *tom.* 7. *pag.* 622.) & bilioſos promptius hunc morbum prehendere monuit alibi (*De Morbis l.* 1. *s.* 12. *tom.* 7. *p.* 547.). Loticam quam bilioſiſſimam eſſe in febre ardenti dixit *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. lib.* 2. *c.* 4. *pag.* 16.). Bilem autem non aſervatam in quibusvis corporis partibus, ſed circa ventriculum & imprimis ejus orificium, ſimulque jecoris partes (ubi nempe ductus biliarii, pylorus, duodenum inteſtinum &c. ponuntur) collectam, ardentem febrim incendere teſtatus *Galenus* (*Comment.* 2. *in lib.* 1. *Epidem. tom.* 9 *pag.* 48.). Verum per labores nimios, calores æſtivos, & reliqua in textu enumerata, bilem acriorem & lentiorem fieri novimus, adeoque patet ratio, quare febris ardens ab his cauſis naſcatur. Sic obſervavi, poſt ferventiſſimas æſtates prægreſſas autumnum hemitritæorum febrium feraciſſimum eſſe, omnibusque talibus ægris bilem copioſam ingenti copia ſurſum vel deorſum prodire, ſive ſponte, ſive per artem hoc factum fuerit. Cæterum de cauſis hic enumeratis actum fuit in Commentariis § 586, ubi de omnibus his, tanquam febrium cauſis ſingularibus, dictum fuit.

§. 741. DEcurſus talis, tertio & quarto die ſæpe lethalis, ſeptimum raro tranſit ſi perfecta; ſolvitur ſæpe hæmorrhagia, quæ ſi tertio vel quarto die parca, lethalis, hæc prænunciatur cervicis dolore, temporum gravitate, tenebricoſa caligine, præcordiorum contentione ſine doloris ſenſu, invitis lachrymis ſine lethali ſigno alio, rubore faciei, pruritu narium, oportet fit die decretorio, ſolvitur & die decretorio, vomitu, alvo, ſudore, urina, ſputo craſſo, acceſſio die pari peſſima, ſi id ante diem ſextum, urina nigra, pauca, tenuis hic lethalis, lethale ſanguinis ſputum, lethalis ſanguinis mictus, deglutitio læſa mala, extremorum refrigeratio peſſima, facies rubra & ſudans mala, parotis non ſuppurans exitialis, alvus nimis fluxa lethalis, cum tremore abit in delirium, inde in mortem, tranſit in peripneumoniam ſæpe cum delirio, poſt ingentia alvi tormina quæ ortus peſſima, ſolvitur [illegible] cum rigore.

Cum omnis febris definat in mortem, ſanitatem, vel alium morbum (vide § 591.), operæ pretium erit videre, quid de vario exitu perſpicaciſſimæ hujus febris obſervata Medica docuerint, & quænam mutationes contigerint, dum in bonum vel malum exitum tenderet. Inde enim optima prognoſis haberi poterit, & ſimul hauriri indicatio curatoria, quæ indicat, qua methodo & quibus remediis ſucceſſu ex-

exitus hujus morbi caveri poſſit, & con-tra promoveri illa naturæ molimina, quæ in ſanitatem tendunt.

TERTIO ET QUARTO DIE SÆPE LE-THALIS, SEPTIMO RARO TRANSIT, SI PE RECTA. Cum tot & tam maligna ſymptomata febrim ardentem comitentur, ut § 739. vidimus, nemini mirum videbitur, ſi brevi tempore victa natura ſuccumbat, & moriatur æger. *Maligni ſunt febres, & quæ cum graviſſimis fiunt ſignis, quarto die vel prius interficiunt* (*In prognoſticis tom. 8. pag. 663. 964.*). Primum autem graviſſimorum morborum ſolutum hoc termino limitavit Hippocrates, ſecundum vero ad ſeptimum diem uſque produci monuit, atque intra hoc ſpatium exquiſitam febrim ardentem limitavit Galenus. Uti enim autem ad § 738. dictum fuit, exquiſitæ tertianæ comparavit febrim ardentem, atque hoc ſolo diſ-ferre dixit, quod non cum rigore invadat, neque ad integram remiſſionem perveniat. Unde, uti tertiana exquiſita ſeptem periodis finitur, ita exquiſitam febrim ardentem intra primum ſeptimanum neceſ-ſario judicari dixit (*Galen. de Criſib. 2. cap. 6. tom. 8. pag. 415.*). Velocem autem acutiſſimi morbi decurſum, & fu-neſtum exitum, ex ſymptomatum nume-ro & vehementia colligimus. *Quum enim morbus peracutus eſt, ſtatim extreme ha-bet labores* (*Aphor. 7. ſect. 1. t. 9. p. 12.*), atque inde morbos, qui celeriter in ſalu-tem vel interitum tendunt, diſtinxit Hip-pocrates (*In prognoſticis tom. 8. p. 667.*), dicens: *Qui vero brevisſimo tempore judi-cabuntur, facilius præcognoſcuntur, maxime namque ab initio inter ſe diſſident. Qui enim ſuperſtites futuri ſunt, facile ſpirant, dolore vacant, noctu dormiunt, & alia ſecuriſ-ſima habent ſigna. Qui vero pereunt, difficile ſpirant, delirant, vigilant, cæteraque habent ſigna peſſima.* Ubi ergo ab initio febris ardentis omnia ſymptomata vehementia admodum ſunt, & continuo augentur, mortem brevi futuram prævi-demus. Verum cum exquiſita febris ar-dens una cum continua febre, vel quo-tidiana continua remittente, junctam ha-bet tertianam, quæ tertio quoque die exacerbationem novam excitat, & qui-dem in initio talis morbi ſemper præce-dente vehementiorem, patet, tertio die, ſi actus jam morbi velocitate & ſympto-matum numero & vehementia viribus, mitum eſſe, ni novo ingruente paroxy-smo extinguatur æger. Imo Galenus (*De dierum decret. lib. 1. c. 10. tom. 8. p. 471.*) notat, ſæpe & ipſam mortis horam a Me-dico prædici poſſe, ſi ſedulo attenderit ad exacerbationum tempus in his morbis, ſi-mulque diſtinxerit, an in talium exa-cerbationum initio, vigore, vel & decre-mento ſe pejus habuerit æger. Quando-que enim in peſſimis his morbis, uti opti-me monet, in exacerbationum initio ex-trema ſic frigeſcunt, ut vix ad calorem reduci poſſint, pulſus exiguus eſt, aut & nullus fere &c. aliis in vigore delirium, coma, anxietas ſumma, æſtus intolera-bilis &c. quibusdam vero in declinatione animi deliquia, ſudores frigidi inæquales, pulſus obſcuri, exigui &c. adſunt. Prout jam maxime maligna ſymptomata in hoc vel illo exacerbationis ſtadio obſervantur, ita probabile eſt, ægrum ſequenti exacer-bationis tempore eodem tempore moriturum eſſe.

Verum & quarto die ſæpe lethalis eſt, imprimis ſi in vehementiſſima febre ar-dente exacerbationes diebus paribus factæ fuerint, tunc enim talis exacerbatio non in diem tertium ſed in quartum incidit. *Quæ diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur: quorum vero acceſſiones diebus imparibus fiunt, diebus imparibus judican-tur. Circuitus autem diebus paribus ju-dicantium primus eſt deciſorius quartus, ſextus, octavus, &c. imparibus vero im-paribus diebus judicantium primus eſt ter-tius, quintus, ſeptimus &c.* (*Hippocrat. Epidemior. 1. tom. 9. pag. 95.*) Unde & notavit (*Ibid. pag. 70.*) in peſſima fe-brium ardentium ſpecie, quarto die labo-res maximos fuiſſe, ſudores ſubfrigidos, extrema non recaluiſſe, ſed livida & ſub-frigida manſiſſe, ſitimque deletam fuiſſe: patet ergo in ipſo jam mortis quaſi apparatu hæſiſſe miſeros, & ſi hunc paroxyſmum adhuc ſuperaſſent, ſequenti periiſſe ma-nif.

net, nempe ſexto die. Alterum diſcrimen quartædecimæ inde pendet, quod ſæpe exacerbationes, quæ imparibus diebus fiunt, anticipent ſolitum tempus; hinc dum prima die cum exacerbatione morbus incipit, ſecunda die parum levari videtur æger, ſed ipſo tertio diei termino, vel & in fine ſecundæ diei, nova exacerbatio ſequitur, atque tunc tertia exacerbatio citius ingruens in diem quartum incidit, & ſæpe ægri in initio talis exacerbationis pereunt. Unde alibi (*De victu morbor. acutor. tom. 11. pag. 149*) *Hippocrates* dixit de febribus continuis tertio die exacerbatis: *ſi quartus dies tertio quodquam ſimile ipſis parile habuit, in periculo verſatur æger*.

Ubi ergo vera & exquiſita febris ardens eſt, intolerabili æſtu, ſitique inexplebili, reliquiſque peſſimis ſymptomatibus ſtipata, raro ſeptimum diem tranſit: ubi vero leniora ſunt omnia, ſimilis tamen indolis febris eſt, continua nempe remittens, ſolet ſæpe adhuc ardens vocari, & quamvis periculoſa talis febris ſit, tamen non tam cito corpus deſtruit, ſed in majorem diuturnitatem excurrit, antequam in mortem, alium morbum, vel ſanitatem tranſeat. Sic febrim ardentem deſcripſit *Hippocrates* (*De affectionibus c. 3. tom. 7. pag. 622.*), de qua dixit, quod judicaretur breviſſime nono vel decimo die, longiſſime vero decimoquarto. Minus tamen longe indolis febrem, quam tamen & ardentem vocat, ſeptendecim dierum ſpatio judicari dixit alibi (*Epidem. 1. t. 9. pag. 43*). *In Coacis Prænotionibus* (*Num. 138. tom. 8. pag. 859*) habetur: *Febres ardentes quatuordecim diei dijudicant, aut alleviantes, aut perimentes*. Tamen in textu non καῦσος ſimpliciter, verum καυσώδεις has febres dixit, quod etiam in pluribus locis occurrit, ubi mitiores tales febres deſcribuntur. In aliis tamen locis his vocabulis promiſcue uſus fuit *Hippocrates*. Sic enim*, ubi ægrum illum curum narrat ægri, qui centeſimo die ex febre ardente judicatus eſt, dicit πυρετὸς ἔλαβε καυσώδης, in fine vero hiſtoriæ morbi habet ſequentia: πυρετὸς τέλεως ἐκρίθη καῦσος ex quo evidenter apparet, quod eundem morbum, quamvis adeo diuturnum, καῦσον & καυσώδεα πυρετὸν vocaverit (*Epidem. 3. ægr. 9. tom. 9. pag. 303. 304.*). In altero vero ægro (*Ibid. ægrot. 1. pag. 291.*), qui ex ſimili febre centeſima & vigeſima die periitat, quamvis ex hiſtoria morbi pateat, in tam longo decurſu ſæpius per aliquot dies abſque febre fuiſſe ægrum, & denuo recidivam paſſum fuiſſe, tamen in fine hiſtoriæ hujus, ubi maligna ſymptomata enumerantur, quæ toto morbi decurſu adfuerant, addit ὅπερ καῦσος, quod continenter ardente laboraſſet febri. Videtur autem in ſimilibus caſibus illud tamen retinuiſſe, quod morbo in principio dederat, licet poſtea morbus degeneraſſet. Notandum enim quam maxime eſt, quod ſæpe primis peſſimarum talium febrium diebus ſic mutentur omnia, ut miris modis a ſanitatis conditionibus recedant, unde, licet morbi impetus poſtea remittat, nondum ſequitur ſanitas, ſed ſæpe alius morbus, & difficillimus quidem: hinc ſæpe ægri, qui primum & violentiſſimum impetum evaſerant, poſtea pereunt. Sed ſic tamen loquendo, tunc non ex febre ardenti, ſed ex alio morbo, febris ardentis effectu & ſequela, moriuntur.

SOLVITUR SÆPE HÆMORRHAGIA. *Galenus*, uti alia occaſione in Commentariis §. 218. dictum fuit, notat, ubi hæmorrhagiæ nomen ſimpliciter occurrit apud *Hippocratem*, non addita parte corporis, ex qua erumpit, tunc intelligi illam, quæ per nares fit, ſanguinis eruptionem, propterque dixit eſſe febribus ardentibus exquiſitis, per narium hæmorrhagiam judicari (*Galenus Comment. 1. in Epidem. lib. 1. tom. 9. pag. 18*). Unde generale hæmorrhagiæ vocabulum hoc ſenſu etiam in textu adhibetur. Veroſimile quidem videtur, & alias hæmorrhagias prodeſſe poſſe, quæ per hæmorrhoides v. g. vel menſtruorum eruptiones fiunt: imo & *Hippocrates* (*Epidem. lib. 1. ibid. pag. 67*) diſerte notavit, mulieribus pluribus, dum febre ardente laborabant, menſtrua abunde profluxiſſe, notatque,

nul-

nullam mortuam fuiſſe, cui vel per menſtrua, vel per nares, ſanguis copioſe erupiſſet: imo videtur notaſſe, morbum illum epidemicum, quem tunc deſcribit, adeo proclivem fuiſſe in hanc evacuationem, ut plurimis virginibus tum prima eruperint menſtrua, dum hoc morbo decumberent, prægnantes vero mulieres omnes, quas viderat hoc morbo afflictas, abortum paterentur. Interim tamen illa, quæ per nares fit, hæmorrhagia præ reliquis maxime frequens eſt in febribus ardentibus, & maxime ſalutaris (*Ibidem pag.* 65.), unde ſummam ſpem in hac evacuatione poſuit ubique *Hippocrates*, modo ſatis larga foret; & contra, ubi recenſet illa, quæ acciderant iis, qui ex febribus ardentibus moriebantur, notat, quod nulla ſanguinis eruptio facta fuerit, ſed quibusdam tantum pauculum quid ſtillaverit (*ibid. pag.* 70.), pluriumque perierunt, quibus ſanguis non eruperat (*ibid. p.* 66 *& Epidem.* 3. *ibid. pag.* 275). Sic in ægro illo (*Epidem. lib.* 3. *ægrot.* 9. *ib. pag.* 303. 304), qui centeſimo die a febre ardente judicatus fuit, quadrageſimo die copioſus ſanguis e naribus erupit, & poſtea ad ſexageſimum diem uſque perrexit ſanguis crebro & parca copia effluere, nihilque deliria, ſurditatem, & febres imminutas fuiſſe, licet tamen difficilis hic morbus ſola hac evacuatione integre debellari non potuerit. Contra vero in alio ægro (*ibid. ægrot.* 1. *pag.* 291.), qui centeſima & vigeſima die periit, non adfuit ſalubris illa narium hæmorrhagia, ſed octavo die morbi tantum pauculum quid ſtillavit e naribus. Unde apparet, & in febribus ardentibus, quæ velociſſime decurrerent, & in tardis illis caſibus, ubi in longum adeo morbum degenerarent, magnum pondus ad ſanationem habuiſſe ſanguinis per nares largam eruptionem.

QUÆ SI TERTIO VEL QUARTO DIE PARCA, LETHALIS. Larga enim in periculoſiſſimo hoc morbo requiritur, ſic ut ad plures ſæpe libras aliquando profluat, optimo quidem cum ſucceſſu, quamvis a tanta ſanguinis jactura debiles ſæpe maneant ægri. Ubi vero paucæ tantum ſtillæ prodeunt tertio vel quarto die, lethale ſæpe ſignum eſt; tunc enim novimus, tantum quidem impetum eſſe, ut ſolvatur arteria in naribus, vel per anaſtomoſin dilatato ſuo extremo ſanguinem dimittat, interim tamen ſic inſpiſſatum eſſe ſanguinem, atque adeo in concretionem pronum, ut illico in aere coeat, & factam ſibi viam obturet. Vidi in tali caſu guttulas illas ſanguinis de naribus ſtillantes, muſſitim exceptas, non diffluiſſe, ſed illico in ſolidas maſſulas concreviſſe. Generale hoc axioma practicum ſtatuit *Hippocrates* (*Epidem.* 2. *tom.* 9. *pag.* 120) *Judicatoria non judicantia partim lethalia, partim difficulter judicia.* Unde patet, quare parca talis hæmorrhagia adeo malum ſignum ſit, cum irritum naturæ ad criticam evacuationem ſe diſponentis molimen ſit. *Hinc pauxillas ſtillas* (*ſanguinis*) *malas* dixit (*Coac. Prænot. num.* 59 *tom.* 8 *pag.* 855), imprimis ſi illud, quod ſtillat, (*ἄκρητον*) ſincerum fuerit (*Epidem.* 1. *ægrot.* 1. *tom.* 9. *p.* 99.); ſic autem vocavit ſpiſſum admodum ſanguinem, abſque ulla liquidioris partis ſeparatione, ſtatim concreſcentem. Et alibi (*Ibid. pag.* 65) poſtquam dixerat in febribus ardentibus epidemicis omnes ſervatos fuiſſe, quibus larga narium hæmorrhagia contigerat, addit: *In Philiſco, & Epaminonte, & Sileno* (*quorum hiſtoriam pluribus poſtea deſcripſit*) *quarto & quinto die pauculum e naribus ſtillavit, & perierunt.* Quod & pluribus exemplis confirmavit in aliis ægris. Sic in Dromeadæ uxore (*Ibidem ægrot.* 11. *pag.* 124.) quarta die paucæ e naribus ſtillæ prodierunt, ſexto die convulſa periit. In altero ægro (*Epidem.* 3. *ægrot.* 3. *ibidem pag.* 224 *&c.*) ſecunda die ex ſiniſtra nare pauxillum ſincerus ſanguis effluxit, uti etiam & quarta die, qui quidem evaſit, ſed poſt multas moleſtias, & longas recidivas, quadrageſimo die tandem judicatus eſt. Notandum tamen eſt, quamvis parca illa ſtillicidia ſemper ſuſpecta ſint, tamen minus periculum eſſe, ſi paulo poſt, vel ſequenti die, v. g. larga hæmorrhagia ſequa-

qua-

Digitized by Google

quitur, uti factum fuit in *Merone* (*Epidem. lib.* 1. *ægrot.* 7. *ibid. pag.* 109.), cui quarta die bis pauculum ſanguinis ex nare dextra ſtillaverat, verum quinta die ex nare ſiniſtra ſanguis copioſus effluxit, ſudavit & judicatus eſt: ſed & poſt judicium crebro adhuc ſanguinem erupiſſe monetur in hujus ægri hiſtoria.

Cum autem, uti paulo poſt dicetur, optima ſit hæmorrhagia narium, quæ die decretorio fit, & quartus dies non adeo inter dies decretorios numeretur, vel ſaltem non inter primarios, ſed potius inter dies indices, uti tunc pluribus demonſtrabitur, patet ratio, quare Veteribus Medicis utcunque ſuſpecta fuerit hæmorrhagia, quamvis larga, quæ quarto die fit. Uti enim paulo ante in eadem hac paragrapho monitum fuit ex *Hippocrate*, paribus diebus judicantur hi morbi, qui paribus exacerbantur, adeoque ſi quarto die critica talis hæmorrhagia contingat, acceſſiones diebus paribus fieri demonſtrat; quod tamen pro peſſimo ſigno in his febribus habetur, uti paulo poſt demonſtrandum erit in eadem hac paragrapho. Ob hanc cauſam videtur *Hippocrates* monuiſſe (*Epidem. lib.* 2. *ibid. pag.* 168.), *Quæ quarto die fiunt hæmorrhagiæ* (*narium*) *difficilem judicationem faciunt*. Et in *Coacis* (*Num.* 137. *tom.* 8. *pag.* 859.): *In febre ardente fluxio* (*ſanguinis*) *ex naribus quarto die mala eſt, ſi non aliud quid boni concideret; verum quinto die minus periculoſa eſt*. Notandum autem, quod non agatur de levi ſtillicidio, quod [illegible] vocare ſolet, ſed habetur in textu [illegible], quod largum ſatis fluxum ſignificat. Habetur tamen in *Epidemiis* (*Epidem.* 7. *ægrot.* 134. *tom.* 9. *p.* 600.) exemplum ægræ, cui quarta die ſanguis probe ex nare ſiniſtra effluxerat, quæ ſeptima die omnino judicata fuit: verum, uti in *Coacis* monuerat, aliud bonum ſignum concidebat, nam eodem die quarto menſtrua, pauca quidem, ſed ordine comparuerunt.

Cum ergo tantum boni a larga hæmorrhagia, ſi debito impetus morbi tempore fiat, expectaverint Veteres, non mirum eſt, ſi tanta cum cura inquiſiverint illa ſigna, quæ hanc excretionem præcedere ſolent, & brevi adfuturam eſſe docent. Qui temerario auſu naturæ imperare volunt in morbis curandis, &, cæco impetu quævis tentantes, omnia turbare ſolent, attentam horum ſignorum in morbis obſervationem faſtidiunt, credentes ſe pro lubitu larga venæ ſectione poſſe illud omne perficere, quod ab narium hæmorrhagia ſperetur. Verum peſſime decipiuntur, & plurimæ obſervationes Medicæ docuerunt ſpontaneam narium hæmorrhagiam ſanaſſe morbos feliciſſime, qui fruſtra venæ ſectione tentati fuerant. Notavit *Bennetus* (*In theatro tabidor. Exercit.* 5. *p.* 14. &c.), periodicam narium hæmorrhagiam talis acceſſum protrahere, & iteratam quacunque phlebotomia longe efficaciorem eſſe, atque hanc ſententiam exemplis practicis confirmavit. Juveni enim, a ſuppreſſa narium hæmorrhagia, una cum hæmoptyſi phthiſis imminentis ſigna jam aderant, & quidem tanto periculoſioris, quia a parentibus impreſſum tabis characterem habebat. Parum profuit venæ ſectio, ſed rediens narium hæmorrhagia illum a tanto periculo liberavit. Viro, qui periculoſiſſime angina laborabat, quæ non tantum deglutitionem, ſed & reſpirationem intercipere minitabatur, in brachiis & talis venæ ſectæ fuerant, nuchæ & ſcapulis ſcarificationes adhibitæ, enemata, aliaque plura incaſſum applicata; ſublinguali vero inciſione facta, quædam ſalutis ſpes effulgebat. Verum, copioſiſſima narium hæmorrhagia facta, mox omnem malitiam morbus depoſuit. Plura ſimilia adferri poſſent obſervata, verum hæc ſufficient, ut demonſtretur, quantum ſalutaria naturæ in morbis ſanandis molimina præferenda ſint illis, quæ per artem tentantur. Præterea in febre ardenti ſanguis, tenuiſſima ſua parte orbus, ad concretionem tendit, atque in arteriis hærere incipit, unde ibi accumulatus, illaſque diſtendit; in venas tranſprimitur tenuior adhuc maxime fluida ſanguinis pars, unde per venæ ſectionem ſæpe in talibus morbis tollitur illud, quod tranſitui per vaſa ſolum adhuc aptum erat: dum na-

rium hæmorrhagia ex ipſis arteriis ſanguinem profundit, atque directa quam maxime via majorem & copiam ſanguinis ab encephalo avertit, cujus functiones in his morbis adeo turbari ſolent. Arteriotomiæ ergo, vel ſcarificationes cum cucurbitulis impoſitis potius profuturæ viderentur: verum parum ex modo allegatis ex *Boerhaavio* narium hæmorrhagiam longe potentius auxilium attuliſſe.

Optime ergo & famæ ſuæ & ægris conſulet Medicus, ſi memor monitii *Hippocratis* (*In Prognoſtic. contin. tom.* 8 *pag.* 583 &c.) incumbat cognoſcendis illis, per quæ in morbis futura præſagire poterit. Majorem enim non tantum ægrorum fiduciam (magni certe momenti rem) ſibi conciliabit, verum etiam *Curationem optime inſtituet is, qui ex præſentibus affectibus futuros prævideret. Sanos enim omnes ægrotos efficere, impoſſibile eſt: id enim foret præſtantius, quam futura prænoſcere &c. Namque & eos, quos ſervare poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit, ex longo tempore ſingula præmeditatus, & morituros & evaſuros prænoſcens & prædicens omni prorſus culpa vacabit.*

Oportet ergo ſerio expendere omnia illa ſigna, quæ ſalutarem in febribus naturam hæmorrhagiam prænunciant, ne horum ignari importunis remediis quandoque turbemus vel impediamus futuram.

HÆC PRÆNUNCIATUR CERVICIS DOLORE. Non adeo acutus iſte dolor cervicis eſt, ſed obtuſior cum tenſionis quodam ſenſu, unde in *Coacis* (*Num.* 109. *tom.* 8. *pag.* 861.) ſic habetur: *Capite gravati juxta ſinciput dolentes, pervigilesque, ſanguinem effundunt, tum aliæ, cum ſi quid in cervicem contendat* (*alveum*). alio in loco (*In Prorrhetic. Lib.* 1. *ibid.* p. 794) eadem habentur fere, ſed legitur ἢν δέ τι ἐν τραχήλῳ τείνῃ. Si quid in cervice intendatur. Unde colligitur ponitur moleſtæ tenſionis quidam ſenſus eſſe cum obtuſo dolore, atque ideo paulo poſt (*Ibidem*) ſequens præſagium legitur: *Cervicis dolores, valde rubicundi ſanguinis eruptionem ſignificant*. Ubi notandum, quod ponatur in textu τραχήλου ἀλγήματα, quod non ſimpliciter dolorem, ſed potius leviorem doloris ſpeciem ſignificare videtur. Hæc autem ideo diſtingui merentur, quia acutus cervicis dolor pejora ſæpe præſagit, tetanum nempe & convulſiones: ac de tali dolore videtur dixiſſe *Hippocrates* (*Ibid. pag.* 719. & *Coac. num.* 274. *ibid. pag.* 867.), *Cervicis dolor malum in omni febre, ſed peſſimum, quibus inſanire ſperatur*. Sic & cervicis dolores convulſivos monuit (*Ibid. pag.* 780), atque alio in loco (*Coac. num.* 262) dolorem cervicis inflammatorium, maxillarum diſtentionem ſimul junxit. Moleſta talis in cervice tenſio in pluribus mulieribus menſtruorum eruptionem præcedere ſolet, uti & notavit *Hippocrates* (*Prorrhet. Lib.* 2. *tom* 8. *pag.* 796); verum & menſtruorum fluxum in his febribus utilem eſſe vidimus. Cervicis autem illa tenſio certius hæmorrhagiæ narium præſagium dabit, ſi reliqua ſimul ſigna ſequentia, vel quædam ex illis, adfuerint.

TEMPORUM GRAVITATE, TENEBRICOSA CALIGINE, PRÆCORDIORUM CONTENTIONE SINE DOLORE SENSU &c. Omnibus enim illis ſignis ſcire cognoſcimus, ſanguinis impetum & copiam verſus caput derivari, adeoque ſpem eſſe, ut ſolutis in naribus arteriis, uſitato naturæ in his morbis ſanandi modo, ſanguis exeat. Verum quidem eſt, ſimul tunc metuendum eſſe, ne, copia & impetu ſanguinis oppreſſo cerebro, deliria, convulſiones, aliaque peſſima mala ſequantur, niſi ſubita hæmorrhagia veniat, ſed docuit ab omni ævo fidelis morborum obſervatio, ſi hæc ſigna omnia, vel plura ex illis, concurrant, non adeo metuenda eſſe hæc mala, ſed certo adfuturam narium hæmorrhagiam, quæ hæc omnia tollet. Prudentes enim Veteres Medici tunc omnia hæc ſymptomata habuerunt pro ſignis criticæ hæmorrhagiæ inſtantis, ſi debito morbi tempore fieret, neque naſceretur ex aucta morbi malignitate, ſed ex irritatione naturæ ſe ad criſim diſponentis. Unde ſuſpecta ſemper habuerunt hæc ſigna, ſi in morborum velociſſimorum initiis adeſſent, antequam coctionis ulla

Digitized by Google

ulla indicia apparuerint. Unde, uti ad §. 594. dictum fuit ex *Hippocrate*, judicantia in melius non ſtatim, id eſt, in morborum initiis, apparere debent; & *Galenus* (*De Criſib. Lib.* 1. *cap.* 8. *t.* 8. *p.* 387.) monuit, certiora ſigna non in principiis, nec in augmentis, ſed in ſtatu morborum debere apparere. Neque confidebant his ſignis, ſi jam ab initio morbi adfuiſſent, licet ad criſis tempus perſeverarent. Unde *Galenus*, in loco citato in Commentariis §. 734, ubi de involuntariis lacrymis agebatur, dum ſigna recenſet futuræ hæmorrhagiæ, hoc tam ſollicite monet. Si enim caput doluerit a perturbatione criſin præcedente, atque ab initio morbi talis dolor adfuerit, ſi collum condoleat &c., ſi ſpirandi quædam tenſio difficultas, velut preſſo thorace ſuboriatur &c. tunc dicit hæmorrhagiam narium brevi adfuturam, monetque Medicos, ne terreantur, licet hominem delirare vel ſubſilire videant. Et *Hippocrates* in loco ibidem citato lacrymas involuntarias tunc tantum pro ſigno hæmorrhagiæ habuit, ſi nullum aliud lethale ſignum adeſſet, aliter enim mortem præſagire dixit: hinc etiam, dum recenſet omnia hæc ſigna, quorum quædam & vomitu et terribilia ſunt, ſic habet: *Quibus vero in hujuſmodi febre* (*non lethali*) *caput dolentibus, pro tenebris ante oculos apparentibus viſus hebetudo contingit, vel ſplendores obverſantur, & pro ani cordis morſu in hypochondrio ſive ad dextra, ſive ad ſiniſtra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, illis pro vomitu ſanguinem de naribus fluxurum exſpectandum eſt, magis autem juvenibus triginta annos agentibus, vel & ſenioribus, minus, ſed his vomitiones exſpectandæ* (*In Prognoſt. t.* 8. *p.* 682.). Similia ſigna in febribus ardentibus, quam aliis, hæmorrhagiam narium prænunciare dixit & alibi (*Epid.* 1. *tom.* 7. *pag* 60.). Rubores autem faciei præterea inter hæc ſigna numeravit, dicens: *Febricitantibus, quibus quidem rubores in facie, & capitis dolor fortis, & venarum pulſus, his ſanguinis fluxus plerumque con-*

tingit (*Coac. Prænot. Num.* 143. *tom* 8. *pag.* 859). Pruritus vero narium, tenſionem majorem vaſorum ſanguineorum denotans, non futuram tantum, ſed jam jam præſentem hæmorrhagiam ſignificare monuit *Galenus*, uti dictum fuit in Commentar. §. 734 dum enim ægri nares tunc fricarent, ſtatim ſanguis profluxit, quandoque & ſternutatione oborta idem fit. Adeo autem confidebat his ſignis *Galenus*, ut aliis Medicis rerum ægri prædicere auſus fuerit, illam mox futuram, & quidem ex dextra nare, adeoque non admittendam eſſe venæ ſectionem, quam ſuadebant omnes. Juvenis enim æger, decumbens quinto die morbi, de lecto exſilire tendebat, ut videret rubrum ſerpentem, quem adrepentem ſe videre credebat. Obſcura quædam rubedo, quæ in dextra naſi parte ad genam uſque extendebatur, multo magis conſpicua apparebat, unde ex dextra nare ſanguinem erupturum concludebat *Galenus*. Juſſit autem famulo, ut catinulum vel adferret ex proximo ſanguini idoneum, atque ſub veſte occultaret. Paulo poſt æger indicem digitum prurienti naſo immittebat, moxque cruentum eduxit, ſequente ſanguinis rivo, quem adſtans famulus ſuppoſito vaſe, quod occultaverat, excipiebat. Præſentes Medici, qui audacem hanc *Galeni* prognoſin riſerant, hoc viſo pudibundi aufugerunt omnes (*Galen. de Prænot. ad Poſthumum c.* 13. *tom* 8. *pag.* 387.).

Præter modo memorata ſigna futuræ hæmorrhagiæ in febribus adhuc alia apud *Hippocratem* inveniuntur, ſed ſemper talia, quæ impetum & copiam ſanguinis verſus caput aucti demonſtrant. Sic ſubitam anxietatem cum vigiliis huc refert (*Coac. Prænot. num* 113. *tom* 8. *p.* 858.), oculorum ruborem (*Ibid. num.* 167. *pag.* 861.), capitis concuſſiones & aurium bombos (*Ibid. num.* 168.), ſubitam mentis perturbationem cum anxietate (*Ibid. num.* 185. *pag.* 862.), ſurditatem (*Ibidem num.* 196. *pag.* 863.). Verum illa ſigna, quæ in textu memorata habentur, omnium certiſſima ſunt, reliqua autem quandoque, ſed non ſemper, adſunt.

Plerorumque ſymptomatum, quæ hæmorrhagiam præcedunt, ratio utcunque intelligitur, quia videntur fieri a majori impletione & tenſione vaſorum ſanguineorum per externas æque ac internas capitis partes diſperſorum. Verum illa præcordiorum tenſio, abſque dolore & inflammatione, uti monuit *Hippocrates*, quid hic faciat, non adeo patet. Interim tamen obſervationes practicæ docent, magnum commercium inter hypochondria & nares intercedere. Sic notavit *Hippocrates* (*Prænot. Lib. 2. cap. 16. r. 8. pag. 816.*), illos, quibus cæteroquin ſanis ſanguis e naribus fluit, ſplenem habere tumidum. Plures novi, quibus verno tempore ſimiliare erat ſanguinem de naribus fundere, qui ſibi ipſis tuſſantem hæmorrhagiam præſagire noverant ex dolore circa lienis regionem, quandoque etiam ex quadam palpitatione in eodem loco ſenſu. Nimis profuſam hæmorrhagiam ſiniſtra contra ligatura artuum, aliiſque remediis, illico compeſcuit *Galenus* (*De Præcognit. ad Poſthumum cap. 13. ibid. pag. 851.*), dum magnam cucurbitam dextro hypochondrio applicaret, ſanguis enim fluebat a nare dextra. Ubi vero ex nare ſiniſtra ſanguis flueret, juſſit illam applicari lienis regioni, ſi ex utraque nare prodiret, utrique hypochondrio ſimul affigendam cucurbitulam voluit (*Method. Med. Lib. 5. cap. 3. r. 10. pag. 107. Et Lib. de Curandi ratione per venæ ſect. cap. 11. ibid. pag. 440.*). Sic damnavit *Hippocrates* (*Prorrhetic. Lib. 1. tom 8. pag. 759.*) ſanguinis eruptiones, quæ ex contrario fierent, ut dum ex liene magno ex dextra nare flueret &c. Ex quibus omnibus patet, quantum illam hypochondrii tenſio ad hanc Prognoſin faciat, licet ex cognita hactenus corporis fabrica non adeo pateat nexuum horum ratio. Sufficeret Practico talia per meram obſervationem cognoſcere, atque inde præſagire illa, quæ in morbis futura ſunt. Videantur iſta, quæ de regimine actione, qua una pars corporis alteri prodeſt, in Commentariis § 701. dicta fuerunt.

His ſignis nunc etiam addi & illud futuræ per nares hæmorrhagiæ indicium, quod ex ſolo pulſu deſumſit Hiſpanus ille Medicus, cujus obſervationes collegit *James Nihell*, de quo dictum fuit in Commentariis § 587, ubi de criſi agebatur. Ex pulſu enim reſiliente *Rebounding Pulſe*, qui videtur eſſe talis, qualem Veteres Medici vocaverunt dicrotum, quando in diaſtole arteria bis ferit digitum tangentem, antequam ſyſtole ſequatur, futuram hæmorrhagiam præſagire noverat, ea intervallo cujus, quod inter pulſus illos reſilientes intercurrebat, tempus ſecuturæ hæmorrhagiæ determinabat; ſic ut, ſi trigeſimo quoque pulſu circiter talis reſiliens pulſus animadverteretur, poſt quatriduum narium hæmorrhagiam exſpectaret, poſt triduum, ſi decimo ſexto quoque pulſu recurreret, ſi octavo, poſt biduum, ſi citius, intra nycthemeri ſpatium: quandoque regulariter minuebatur hoc intervallum, tuncque tempus futuræ hæmorrhagiæ exacte determinare poterat, aliquando perturbato magis ordine, tuncque etiam non exacte illud poterat definire. Copiam vero hujus evacuationis magnam fore prædicebat, ſi ſecundos reſilientis pulſus ictus primum ſuperaret in robore, parvam vero, ſi contrarium obtineret, ſi æquale utriuſque robur appareret, mediocrem exſpectabat hæmorrhagiam. Dum flueret ſanguis, minuebatur illa reſilitio, & poſt finitam hæmorrhagiam ceſſabat omnino, niſi forte reperta talis in morbis, uti ſæpe fit, criſis contingeret, tunc enim manebat ille pulſus, vel redibat denuo. Si autem pulſus ille reſiliens in una manu evidentius, quam in altera, percipietur, plerumque ex nare ejuſdem lateris ſanguis majori copia prorumpebat (*Nihell of the pulſe p.* &c.).

Videtur res digna, & teſtimoniorum pondus, quibus confirmatur, pollulare, ut data occaſione quivis Medicus hanc pulſus mutationem in morbis obſervet.

Optima fit die decretorio Quando in Commentariis § 587 de criſi agi, quæ in febribus obſervatur, pluribus probatum fuit, revera eſſe ſibi in morbis; atque tam ex Veterum Medicorum mo-

momentis determinatum fuit, quid criſis proprie vocanda ſit. Cum autem in longum excurreret de criſi ſermo, diſtuli de diebus decretoriis ſive criticis agere, donec horum mentio in textu fieret. Hoc ergo loco non incongruum erit quædam de his addere.

Sollicita morborum obſervatio docuerat Medicos antiquos, criſes in morbis contingere, cumque notarent ſedulo, quid ſingulis tere diebus mutatum occurreret in morbis, viderunt inſignes illas mutationes & evacuationes, quæ criſim præcedunt, comitantur, vel ſequuntur, ut plurimum hoc vel illo die morbi fieri, cumque in pluribus ægris viderent hæc contingere iiſdem numero diebus, vocaverunt hos dies decretorios ſive criticos, illoſque poſtea præ reliquis ſollicite obſervabant, ut detegerent, an ſimile quid molíretur hoc tempore Natura. Inde videtur dictum in morbis hæc diſtinctio orta fuiſſe, ut quoſdam eras vocaverint, quoſdam non. Demonſtravit autem Galenus (*Lib. 1. de diebus decretor. cap. 5. tom. 8. pag. 480*) ex hiſtoriis morborum, quas in Epidemicorum libris *Hippocrates* deſcripſerat, illum non ratione quadam ptrinaſum fuiſſe, ſed uſu & experientia doctum differentiam conſtituiſſe inter illos dies, in quibus criticæ mutationes contingerent, vel non. Credidit enim *Galenus* (*Lib. 1. de diebus decretoriis c. 3. ibidem pag. 454.*), libros Epidemicorum prius conſcriptos fuiſſe, ac deinde ex illis deducta fuiſſe generalia illa axiomata practica, quæ in prognoſticis & alibi inveniuntur. Quamvis enim *omnibus diebus morborum criſes quandoque accidant* (*Ibid. cap. 2. pag. 452.*), *tamen non in omnibus diebus æquales numero obſervantur, neque pares fide*: unde illos dies proprie criticos vocaverunt, in quibus & plurimas, & perfectiſſimas abſque recidiva ſubſequente, criſes obſervaverant. Hinc ſeptimus dies inter criticos inſignem maxime locum obtinebat, quia omnium numeroſiſſimæ criſes hoc die fiunt, ſic ut nequidem omnes numerare ſe poſſe teſtetur *Galenus* (*Ibidem*), quos hoc die judicatos viderat, contra vero duodecimo & decimo ſexto die nullum ſe unquam judicatum vidiſſet monet, adeoque ob hanc cauſam e criticorum ordine hi dies merito expunguntur. Neque tantum critici illi dies notari merebantur, quia in his toties ſubita morbi in ſanitatem mutatio, vel inſignis ſaltem in melius converſio, fiebat, verum etiam quia in peſſimis morbis iiſdem diebus mors ſequebatur, vel inſignis in longe priorem conditionem mutatio, unde dixit *Hippocrates* (*In Prognoſticis tom. 8. pag. 661.*): *Febris diebus namque iiſdem judicantur, ex quibus homines tum ſervantur, tum etiam pereunt.* Præterea in morbis longioribus obſervavit *Galenus*, & in Epidemicorum libris pluribus exemplis confirmatur, imperfectas quaſdam criſes fieri, quas deinde per aliquot dies morbo, recidivæ ſequuntur, tuncque notat ſæpe contingere, ut recidivæ illæ diebus quibuſdam decretoriis incipiant, & quum numerum aliquem decretoriorum dierum exceſſerint, iterum in alio quodam decretorio die indicantur (*Galen. de diebus decret. Lib. 2. c. 4. t. 8. p. 661.*). Pulcherrimum, quod modo dicta confirmat, exemplum habetur in ægro illo, qui in Dealcis horto decumbebat (*Epid. 3. ægrot. 3. t. 9. p. 222.*): hic enim undecimo die judicium quidem contigit, ſic ut mente conſtaret, febre liber eſſet, ſudaret, verum imperfectam hanc criſim fore docebant ſatis urinæ, quæ circa ſubſidentiam tenues fuiſſe (in morbis talibus ſemper tanquam malas ab *Hippocrate* damnatas) notat. Unde per biduum quidem a febre liber manſit, verum decimo quarto die redit febris cum deliro & vigiliis. Decimo ſeptimo die autem per univerſum corpus ſudavit quidem cum levamine, & magis intellexit; verum febris manebat & ſitis, & urinæ tenues erant, nec bene coloratæ, adeoque neque novo hoc naturæ molimine perfecta criſis facta fuerat. Vigeſimo die ſequente iterum ſudavit, & febre liber fuit; verum adhuc urinæ tenues, adeoque nondum ſuperatus morbus videbatur, & quo tandem quadrageſimo die, dejiciens

S 4 pi-

pituitoſa alba copioſa; & valde ſudans per univerſum corpus, perfecte judicatus eſt. Uti autem ſtatim patebit ex enumeratione dierum, quos criticos vocavit *Hippocrates*, inſignes illæ mutationes in hoc morbo, uti & recidivæ, tandemque & integra ſanatio, ſemper inciderant in aliquem ex diebus, qui decretorii vocantur. Idem ex pluribus aliis ægris, quorum hiſtoriam conſcripſit *Hippocrates*, demonſtrari poſſet, ſed hoc ſufficeret, ut probetur, in morbis mutationes tam in melius quam pejus certum quemdam dierum ordinem obſervare.

Neque obſtat his, quod quandoque in peſſimis morbis ſic turbantur omnia, ut nihil fere ordinati in horum decurſu detegere liceat, & victa vi morbi natura vel cito, vel etiam quandoque diutius conflictata, ſuccumbat. Nam in Commentariis §. 587., ubi de criſi agebatur, monitum fuit, & Veterum Medicorum teſtimoniis confirmatum, non in omnibus morbis criſes contingere. Sic in febribus ardentibus epidemice graſſantibus, quas deſcripſit *Hippocrates* (*Ibid. p. 271. &c.*), notat, quod *Unum multis tenues, nihil judicatorii, nihil boni, habebant, neque quidquam aliud decretorium ſic affectis apparebat, neque ſanguis ex naribus probe effluebat, neque abſceſſus alius ex conſuetis fiebat judicatorius, moriebaturque unusquiſque, uti ſors ferebat, trabunde, plerumque circa judicationes.* Cum enim in his morbis nullæ criſes fierent, ergo nec dies critici obſervari poterant: verum in aliis morbis, qui criſi bona vel mala, perfecta vel imperfecta, in mortem vel ſanitatem, in meliorem vel pejorem conditionem tendunt, obſervatio dierum criticorum magnum pondus habet.

Criticorum autem dierum ſequens enumeratio habetur apud *Hippocratem* (*Aph. 24. Sect. 2. l. 9. p. 67.*) poſtquam enim dixerat, mitiſſimas febres, & quæ cum ſecuriſſimis incedunt ſignis, quarto die, vel ante, finiri, malignas vero febres, & quæ cum graviſſimis incedunt ſignis, eodem tempore vel ante occidere, ſic habet: *Primus itaque eorum inſultus ſic deſinit, ſecundus ad ſeptimum perducitur, tertius autem ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum &c. Poſita vero juxta eandem additionem eadem ratione primus circuitus eſt triginta quatuor dierum, ſecundus quadraginta dierum, tertius ſexaginta dierum.* In aphoriſmis vero dixit (*Aphor. 24. Sect. 2. l. 9. p. 67.*) *Septimanorum index quartus. Secundæ ſeptimanæ octavus principium. Undecimus quoque ſpectandus dies eſt, is enim ſecundæ ſeptimanæ quartus eſt. Rurſus vero ſpectandus decimus ſeptimus, is enim a decimo quarto quartus eſt, & ab undecimo ſeptimus.* Quinam dies indices vocentur, poſtea dicetur. Sufficiat autem hic notaſſe, quod ex binis his *Hippocratis* locis allegatis patet, quod magnam vim adſcripſerit quartæ & ſeptimæ diei ſingulorum ſeptimanarum, nam ideo illos notandos voluit.

Verum in Epidemiis (*Epid. Lib. 1. t. 8. p. 95.*) alium dierum criticorum ordinem habet: *Nam ſi in imparibus diebus exacerbationes habent, judicantur diebus imparibus, & ſimiliter illos, qui diebus imparibus accelerationes habent, imparibus diebus judicari.* Unde duplicem fere diſtinxit dies criticos, dicens: *Circuitum autem diebus paribus judicantium primus decretorius eſt quartus, ſextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octogeſimus, & centeſimus. Circuitum vero diebus imparibus judicantium primus eſt tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, primus & vigeſimus, vigeſimus ſeptimus & trigeſimus primus.* Verum *Galenus* (*Ibid. p. 96.*) in Commentariis in hunc locum notat, quod hic dies criticos tali ordine, ut ſe mutuo ſequuntur, deſcripſerit; in prognoſticis vero, periodos, quæ quaternario numero fiunt, accurate percurrerit. Alio autem in loco (*Lib. 2. de diebus decretoriis c. 6. l. 8. p. 484.*) monet *Galenus*, poſtquam binos modo memoratos textus recenſuerat, in Epidemiis recenſeri omnes illos dies, in quibus criſis quandoque obſervata fuerint, tantum ut memo-

moriæ ſuccurreretur, atque his itidem notat, Epidemiorum libros ante Prognoſtica & Aphoriſmos ſcriptos fuiſſe, ut nempe memoriam rerum prius obſervatarum ſuggererent. Atque hinc concluſit, quod in Prognoſticis & Aphoriſmis tantum notaverit illos dies, *qui maximam poteſtatem habent, & naturæ ſuæ ratione perfecti ſunt, & inſuper non mediocrem uſum ad futuri ſtatus & judicii prænotionem exhibeant*. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates* ex numeroſis diebus in *Epidemiorum primo libro* enumeratis plurimos reſcindere videtur in *Prognoſticis & Aphoriſmis* (*Lib. 1. de diebus decretor. c. 3. ibid. p. 454.*)

Illi ergo dies, qui quaternario vel ſeptenario circuitu continentur, præ reliquis critici dicendi erunt, & omnes alios dignitate, efficacia, & ſecuritate antecellunt, adeoque proprie hoc nomine merentur. Reliquos autem dies, in quibus aliquando criſes contingunt, e prioribus diverſos, *contingentes* vocavit *Galenus* (*Lib. 3. de diebus decretoriis c. 8. ibid. p. 500.*) [illegible], & pro criticis inferioris ordinis habuit, in quibus quidem aliquando criſis contingunt, ſed rarius, & minus tuto. Videtur autem in illa opinione fuiſſe *Galenus*, dies criticos proprie dictos tales eſſe, in quibus regulari morborum decurſu, & naturæ (id eſt omnium illorum, quæ in ægro de ſanitate adhuc ſuperſunt) actione in morbum, & morbi materiam, inſignes illæ & adeo ſubitæ fiunt mutationes, definito quodam tempore. Contingentes vero dies vocavit in quibus per novam acceſſionem morbi irritatæ naturæ, vel ſtricte medici, ægri, aut adſtantium perturbato ordine, nunc citius, nunc ſerius tales turbæ excitantur, adeoque illi dies non ſua natura judicabant, ſed requirebatur aliud quid, quod ſemel ſuccincte concurreret, e. g. acceſſio valida, error in diæta &c. Unde ratio hujus nominis, & diſtinctionis inter dies criticos, proprie vocandos, & contingentes patet. Sic dum imparibus diebus exacerbationes contingunt, tertios & quintos dies æque judicant quam quartos (*Ibid.*), nullam aliam ob cauſam quam quod valida acceſſione irritata natura ſæpe, ante tempus debitum, & coctionem requiſitam materiem morbi criſi quadam evacuatione expellere conetur de corpore. Ob eandem cauſam & ſextus dies, dum paribus diebus exacerbationes fiunt, quandoque & judicium habet. Sic virgini, quæ Lariſſæ decumbebat febre ardenti, ſexto die profuſa narium hæmorrhagia & ſudore copioſo ſalubriter per univerſum corpus judicatum contigit (*Epid. 3. ægr. 12. c. 9. p. 306.*). Verum monuit *Hippocratis*, laboris diebus paribus adfuiſſe, atque ſubjicit, hujus febrem non reverſam fuiſſe, ſed perfecte judicatam, quaſi inſtar aliquod inſolens notans, integram & bonam criſin ſexto die contigiſſe. Illa enim judicia, quæ ſexto die fiunt, ſemper ſuſpecta habuit *Galenus* (*Lib. 1. de Criſibus c. 5. t. 8. p. 457. & c. 4. ibid. 456.*), atque ideo ſeptimum diem decretoriorum bonum vocavit, ſextum vero decretoriorum malum, quia raro bonum & perfectum judicium, ſemper fere multas turbas & periculum adfert, videantur & illa, quæ de hac re in Comment. §. 587. dicta fuerunt.

Hæc eſt *ratio*, quare in primo ſeptenario, intra quod ſpatium morbi peracuti determinari ſolent, plures tales contingentes critici ſint, tertius nempe, quintus & ſextus, quia nempe in his morbis adeo velocibus tanta acceſſionum vehementia plerumque obſervatur, unde acceleratur ſæpe criſis, ſed cum periculo, quæ legitima & bene quieto eſſet ſeptimo die, vere critico, contingere debuiſſet (*Galen Lib. 3. de criſibus c. 8. t. 8. p. 502.*). In ſecundo autem ſeptenario ſolus fere dies nonus pro eo accidente critico habetur, *quia inter dies criticos ſeptimum & undecimum medius, vel non factum in ſeptimo diei judicium, vel undecimo futurum ſibi vendicat, rarius quidem ſeptimi, ſæpius vero undecimi criſin aſſumit* (*Ibid. p. 503.*). Morbi enim, qui ultra primum ſeptenarium exſurgunt, minus impetuoſum decurſum habent, adeoque non tam facile irritatur natura, ut ante legitimum tempus criſin tentet. Inde etiam patet ratio, quare poſt decimum quartum diem contingentium criticorum efficacia evaneſcat, ſo-

ſolisque criticis diebus judicationes contingant.

Patet ergo, quod optima hæmorrhagia, quæ die decretorio fit, ſit illa, quæ quarto, ſeptimo, undecimo, decimo quarto, decimo ſeptimo, vigeſimo &c. accidit, legitimis nempe criticis diebus: minus vero bona illa, quæ in die quodam critico coincidente contingit, tertio, quinto, ſexto, vel nono: ſuſpecta vero habenda erit, quæ aliis diebus obſervatur. Idem autem & de aliis criticis evacuationibus verum erit.

Objici forte poſſet, evacuationem materiæ morboſæ bonam ſemper eſſe, quocunque demum morbi die contingeret, adeoque ſollicitam illam temporis, in quo hæc fiunt, obſervationem plus tædii, quam utilitatis habere. Nemo dubitat prodeſſe ſemper, ſi illa, quæ relicta nocerent, expellantur de corpore, modo integra talium evacuatio fiat, neque una cum illis boni humores exeant, vel, dum hæc peraguntur, tales & tantæ turbæ fiant in corpore, unde alia mala metuenda ſunt. Verum in generali febrium hiſtoria patuit, cauſam materialem febris per febrim ipſam (modo tali moderamine regatur, ut nec nimio impetu, nec nimis torpido motu peccet §. 609) ſubigi, & mobilem reddi, ſicque ad exitum diſponi. Ad hanc autem mutationem materiæ morboſæ, quæ coctio dicitur, requiritur determinatum temporis ſpatium, varium quidem pro majori vel minori febris intenſitate, & magis minuſve rebelli indole materiæ ſubigendæ. Attente jam morborum obſervatione Veteres Medici invenerunt hæc tempora in morbis, quibus per febrim ipſam ſubacta & mobilis reddita morbi materia expellitur de corpore: hæc tempora vocaverunt dies criticos. Illas vero mutationes morborum, quæ alio tempore fiunt, merito ſuſpectas habuerunt, quia ſæpe morbi ingraveſcentis impetu, errore commiſſo ab ægris, adſtantibus, vel Medicis, fiunt, non vero natura morbo prævalentis effectus ſunt. Illud enim, quod morboſum eſt, a ſanis exacte ſecernere, laborans naturæ opus eſt. Dum phlegmone valida nec reſolubilis locum corporis occupat, ne peritiſſimus quidem Anatomicus obſtructa vaſorum extrema ſic ſeparare poſſet a reliquis, ut nihil læderet in ſanis partibus: interim natura per blandam ſuppurationem, determinato tempore, illam ſeparationem morboſi a ſanis perficit. Notaverunt jam Veteres Medici, uti alias occaſione ad §. 387 593 730 dictum fuit, in febribus putredinem humorum, quæ fit in vaſis, ſimilem eſſe putredini humorum, quæ fit in inflammationibus & abſceſſibus, in quibus vincente natura pus fit, in humoribus autem venarum & arteriarum id, quod in urina puri proportione reſpondet. Ne autem putredinis vocabulum offenderet, monuerunt, hanc non eſſe ſimpliciter putredinem, ſed aliquid habere coctionis. Cum ergo in phlegmone in abſceſſum convertenda determinatum tempus obſervetur, antequam pus factum ſit; idem & in febribus verum eſſe patet. Sicuti jam male pertunditur locus inflammatus, antequam pus factum eſt, ſic etiam in morbis evacuationes factæ, antequam morboſi ſubactio & ſeparatio a ſanis facta fuit, vix prodeſſe poterunt, quia vel partem tantum morboſæ materiæ ſubducunt, adeoque recidiva exſpectanda eſt a reſiduo, vel ſæpe impetu ſummo una cum noxiis bonorum humorum copiam de corpore expellunt, dum ſimul illud, quod in corpore relinquitur, iiſdem inquinamentis gravatum manet, quia nondum integra horum ſeparatio facta fuit.

Quam parum proſit in morbis ante tempus debitum moliri ſeparationem materiæ morboſæ, docent evidentiſſime variolæ; quem morbum ideo pro exemplo ſeligo, quia, quantum videre potui, Veteres Medici illum morbum non deſcripſerunt, cum tamen dies critici Veterum adeo efficaces in hoc morbo obſerventur. Suſceptum contagium varioloſum in homine ſaniſſimo febrim accendit, per quam febrim materia morbi verſus corporis ambitum critica metaſtaſi deponitur. Si hoc fiat quarto morbi die, ſedatur febris, minuuntur non tantum, ſed & evaneſcunt ſæpe omnia ſymptomata, uti quotidiana obſer-

ſer-

ſervato docent. Ubi vero nimio febris impetu, vel calido regimine, ſudoriferis calidis datis, ſtragulorum pondere &c. ante hoc tempus prodeunt veſiculæ, ſolent eſſe longe numeroſiores, pejoris indolis, neque ſymptomata multum mitigantur, imo eo pejora metuebat *Sydenhamus* in hoc morbo, quo citius ante quartum diem eruptiſſent variolæ. Si autem tardius erumpant, ſive hoc ob fractas ægri vires fiat, ſive impetuoſiſſima febris ſic turbaverit omnia, ut critice illa ſeparatio morboſi fieri nequeat, peſſima & anomala penitus ſymptomata obſervantur, & fere ſemper certa pernicies imminet.

Ex omnibus his, credo, apparet, obſervari in morbis quædam temporum intervalla, in quibus materia morbi mutata, ſubacta, & mobilis reddita vel expellitur de corpore, vel ad alia loca deponitur. Simulque patet, ſedulam horum obſervationem ſummi uſus eſſe in morbis curandis, ne intempeſtivo ſæpe artis molimine noceamus, dum expellere nitimur, quæ nondum ad exitum parata ſunt, vel impedimus evacuationem illorum, quæ jam ſubacta & cocta locis convenientibus exitum moliebantur. Simul inde diſcimus, non confidere illis evacuationibus vel inſignibus mutationibus, quæ alio tempore fiunt, quia non tutæ ſunt, ſed plerumque vel morbos in pejus mutant, vel ſaltem recidiva poſtea fit.

Ut autem dies illi critici diſtingui poſſint in morbis, requiritur, ut cognoſcatur, a quo tempore morbi initium computari debeat, de hac re autem dictum fuit in Commentar. §. 590. Simul etiam notandum eſt, per diem intelligi *totum ex die & nocte tempus viginti quatuor horarum diurnum* (*Galen. de Criſib. lib.* 1. c. 16. tom. 8. pag. 400).

Cum autem morborum inſultus ſic diviſiſſet *Hippocrates*, ut acutiſſimi morbi ad quartum diem pertingerent, ſecundus inſultus ad ſeptimum perduceretur, tertius ad undecimum & ſic porro: videtur medium cujuſque ſeptimanæ diem, quartum nempe, & ultimum ſive ſeptimum pro maxime notandis habuiſſe, uti diſerte ex *Aphor.* (*Aphor.* 24. *Sect.* 2. *t.* 9. *p.* 67. *In Prognoſtico t.* 8. *p.* 644) & Prognoſtico ante allegato patet: interim tamen ſextum febrium inſultum non ad vigeſimum tantum perduxit, atque tertiam ſeptimanam ſecundæ copulavit, ſic ut ultimus ſecundæ ſeptimanæ dies ſimul haberetur pro primo die tertiæ ſeptimanæ; primam tamen & ſecundam ſeptimanam ab invicem ſeparavit, dicens: *Secundæ ſeptimanæ octavus dies principium eſt*, atque hinc undecimum diem vocavit ſecundæ ſeptimanæ quartum, decimum ſeptimum vero diem a decimo quarto quartum dixit, & tamquam ſeptimum ab undecimo conſideravit, unde patet evidenter, quod tertiam ſeptimanam ſecundæ copulaverit, & trium ſeptimanarum ſpatium in febribus, ſecundum *Hippocratis* computationem, viginti tantum dies complectatur: hoc & confirmatur ex illis, quæ citatum locum mox ſequuntur: *Poſt hæc vero eadem ratione, juxta eandem additionem primus circuitus eſt quatuor & triginta dierum, ſecundus quadraginta dierum, tertius ſexaginta dierum* (*Ibid. t.* 8. *p.* 965). Ubi manifeſte apparet, quod morbis in longum excurrentibus, vigeſimum quemque diem (trium nempe ſeptimanarum ſpatium) criticum nimirum habuerit: unde etiam, uti ante dictum fuit, octogeſimo, centeſimo, centeſimo & vigeſimo die morbos judicatos fuiſſe in Epidemicis legitur. Quamvis autem ſola obſervatione hanc ſeptimanarum inter ſe copulationem cognoviſſe *Hippocratem* certum ſit, atque in Praxi Medica fidelis obſervatio ſufficiat, licet ratio obſervati non diſtincte intelligatur, tamen videtur hanc difficultatem agnoviſſe, dum enumeratis morbi inſultibus ad vigeſimum diem uſque mox ſubjungit ſequentia: *Neque vero horum quælibet integris diebus exacte numerari poteſt, neque enim annus, neque menſes integris diebus numerari ſolent* (*Ibid. p.* 664). Hanc autem rem latius deduxit *Galenus* (*In lib.* 3. *de Diebus decretoriis pluribus in locis, imprimis Capite* 9. *t.* 8. *p.* 503), & ex Lunæ circuitu demonſtrare tentavit, tres ſeptimanas non complecti integros viginti & unum dies, ſed

ſed dimidiam fere diei partem differt, atque inde concludere voluit, criſes potius in diem vigeſimum, quam in vigeſimum primum, incidere. Verum, uti jam ſæpius dictum fuit, ex illis, quæ in Epidemiis collegerat *Hippocrates*, generalia axiomata in Prognoſticis imprimis, uti & in Aphoriſmis, poſuit; cumque in ægrorum hiſtoriis, quæ in primo & tertio Epidemiorum libris (qui maxime prognoſticis habere ſolent) recenſentur, ne unicum quidem exemplum proſtet criſis, quæ vigeſimo primo die contigiſſet, imo, ſi recte memini, ne quidem ullam facit mentionem illorum, quæ hoc die in ægris contigerit, cum contra ubique fere notet, quid criticis diebus obſervatum fuerit in his ægris, patet ratio, quare e numero criticorum dierum *Hippocrates* exemerit vigeſimum primum diem, atque vigeſimum criticum ſtatuerit, quia nempe plures hoc die judicatos viderat ſive bona ſive mala, ſive imperfecta criſi. Sic *Philiſcus* periit die vigeſima (*Epidem.* 1. *ægrot.* 4. *ibid. p.* 104.). *Chærion* die ſeptima criſis imperfecta, nono die recidiva, decimo quarto febris acuta, decimo ſeptimo novus conatus ad criſin, vigeſimo tandem die perfecte judicatus eſt (*Epidem. lib.* 3. *ægrot.* 5. *ibid. p.* 133. 134). *Hermocrates* vigeſimo die imperfectam criſin habuit, deinde vigeſima quarta recidivam, vigeſima ſeptima die periit (*Ibid. ægrot.* 2. *p.* 210 *ad* 216). Sic & in ægro, qui in Dealcis horto decumbebat, imperfecta criſis vigeſima die facta fuit, qui die quadrageſimo perfecte judicabatur (*Ibid. ægrot.* 3. *p.* 222 *ad* 228). Cum autem quarto die primæ & ſecundæ ſeptimanæ, quarto nempe & undecimo morborum die, criſes factas ſæpius obſervarat, hinc quia illis diebus magnam vim tribuerat in morbis, ſimiliaque frequenter contingere videbat decimo ſeptimo die, illum pariter pro quarto die tertiæ ſeptimanæ poſuit, tuncque vigeſimus ultimus erat tertiæ ſeptimanæ, qui pariter toties criticus erat, adeoque patet ratio, quare tertiam ſeptimanam ſecundæ copulaverit, ut dies decimus quartus eſſet ſimul & ſecundæ ſeptimanæ finis, & tertiæ initium.

Decimum autem ſeptimum diem ſæpius judicatorium fuiſſe probant iterum hiſtoriæ ægrotorum. Sic *Herophon*, qui nona die imperfecte judicatus fuerat, decimo quarto die recidivam habuit, dein decimo ſeptimo die judicatus fuit (*Epid.* 1. *ægrot.* 3. *p.* 103. *ibid.*), & præter ſpem revixit. Mulier vero, quæ gemellas difficili partu enixa erat, decimo ſeptimo die periit phrenitica (*Epid.* 3. *ægrot.* 14. *ibid. p.* 308). Alibi etiam pluribus febrium ardentium judicationes imperfectas eodem die contigiſſe notat (*Epid.* 1. *p.* 43. & *p.* 76. *ibid.*), quin imo in Epidemica conſtitutione, quam deſcribit, nullos decimo ſeptimo die judicatos recidivam habuiſſe monet *Hippocrates*, unde dignitas hujus diei in ordine decretoriorum ſatis apparet.

Pulchre autem confirmabatur ille dierum criticorum ordo, quod poſt vigeſimum diem iterum obſervaret vigeſimum quartum & vigeſimum ſeptimum & trigeſimum quartum & quadrageſimum criticos fuiſſe, deinde ſexageſimum, octogeſimum, centeſimum, centeſimum vigeſimum, ſicque manifeſte ſimilis ſeptimanarum ordo recurreret, quod pariter in hiſtoriis ægrorum in primo & tertio epidemiorum patet, quas & hic tranſſcribere potuiſſem, niſi brevitatis cauſa tantum indicare mallem, unicuique enim hos libros legenti effectorum veritas apparebit.

Neque tamen diſſimulandum eſt, quod in *Aphoriſmis* vigeſimum primum diem criticum poſuerit *Hippocrates* (*Aphor.* 36. *ſect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 156.), ſic enim habet: *Sudores, ſi febricitantibus creperint, boni tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimoſeptimo, & vigeſimoprimo, & vigeſimoſeptimo, & trigeſimoprimo, & trigeſimoquarto. Illi enim ſudores morbos judicant. Qui vero non ita fiunt, laborem ſignificant, morbi longitudinem & reverſionem.* Ubi tamen notandum, quod non meminerit quarti diei. Verum *Galenus* (*ibid. pag.* 159.) in Commentar. in hunc aphoriſmum credidit hoc fieri, quia morbi, qui imparibus diebus exacerbantur, celerius judicantur; teſtaturque ſe per ex-

pe-

pertentum noviſſe, quod raro morbi quartæ per ſudores judicentur. De vigeſimo primo die non ſine ratione ſuſpicio intrat, corruptum locum hunc eſſe, quia nulla hujus diei mentio in ægrorum hiſtoriis in libris Epidemiorum habetur, etiam quod *Galenus* in Commentariis ſuis nullam mentionem hujus diei faciat, cum tamen in libris ſuis de diebus criticis vigeſimum diem pro critico, non vero vigeſimum primum habuerit, & rationem dederit, quare quartus dies hic non recenſeatur. Niſi forte quis maluerit, hunc Aphoriſmum reſpondere illi textui (*Epidem. lib. 1. tom. 9. pag. 9.*) Epidemiorum ante memorato, ubi ſeries criticorum imparibus diebus judicantium recenſetur, ibi enim idem dies enumerantur. Patet autem tunc, præſtandam illam enumerationem dierum criticorum, quæ in *Prognoſticis* habetur, & ex modo dictis ſatis patet, quid de vigeſimo die ſentiendum ſit.

Apparet etiam hinc, quid ſentiendum ſit de Aphoriſmo ſequenti (*Aphoriſm. 61. ſect. 4. tom. 9. pag. 173.*), *Febricitantem ſi diebus imparibus febris dimiſerit, non recidivat.* Nam in primo ſeptenario illorum ſeptimum, quæ imparibus diebus exacerbationes habent, hoc locum habere, ſeu pro regula univerſali haberi poſſit, cum & quarta die & decima quarta, vigeſima, vigeſima quarta, trigeſima quarta, quadrageſima &c. criſes aliquæ certæ diva ex Epidemicis, & Prognoſticis *Hippocratis* conſtet. Unde & *Galenus* dubitat, an quidem genuinus ille locus fuerit, & pro *imparibus* legendum valeat *criticis*, prout in *Coacis Prænotionibus* (*num. 82. tom. 8. pag. 856. & num. 147. ibid. 860*) habetur. Dum hæc *Hippocratis* loca, ubi his diebus imparibus criticam poteſtatem tribuit, legeret *Celſus* (*lib. 3. cap. 4. pag. 121, 122*) ſi notaret ab eodem Auctore pares dies tanquam criticos alibi habitos fuiſſe, credidit, *quacunque ratione ad numerum reſpexerunt, nihil rationis ſub illis quidem Auctore* reperiri, atque in illa opinione fuit, Pythagoricis numeris deceptos fuiſſe Veteres Medicos; atque hinc, licet imparibus diebus tantam vim tribuerent, abſque ulla probabili ratione ab undecimo non ad decimum tertium, ſed ad decimum quartum tranſiiſſe. Verum videtur *Celſus* minus feliciter *Hippocratis* mentem hic aſſecutus fuiſſe, quæ non niſi collatis pluribus inter ſe locis diſtincte intelligi poteſt: quod vel inde patet evidenter, quia dicit quartum quemque diem efficaciſſimum habitum fuiſſe *Hippocrati*; illum tamen ne quidem in hoc propoſitum conſervaſſe, cum a ſeptimo die undecimus non quartus ſit, ſed quintus. Verum diſerte monuerat *Hippocr.* (*Aphor. 24. ſect. 2. tom. 9. pag. 67.*), uti ante dictum fuit, quod ſecundæ ſeptimanæ octavus principium ſit, adeoque undecimus dies quartus erat ſecundæ ſeptimanæ. Nunc ergo ex numerorum proprietate, verum ex fidelibus morborum obſervationibus, hæc dierum criticorum diſtinctio nobis duxit, uti unicuique Veterum Medicorum ſcripta attente legenti, patebit.

Cum autem ſedulam curam, & attentum ad omnia animum, requirat etiam & dierum criticorum in morbis obſervatio, mirum videbitur, quare plurimi Medici hæc neglexerint, imo & alii penitus contempſerint & Veteres Medicos, & qui horum veſtigia ſequuntur in his; uti ad § 587. ubi de criſi agebatur, dictum fuit. Quibus certe opponi merito poſſent illa, quæ *Celſus* dicit, dum de tempore opportuno cibandi ægros in morbis agit, ad quod determinandum magna diligentia opus eſſe judicavit; ſic autem habet: *Ex his autem intelligi poteſt, ab uno Medico multos non poſſe curari; eumque, ſi artifex eſt, idoneum eſſe, qui non multum ab ægro recedit. Sed, qui quæſtui ſerviunt, quoniam is major ex populo eſt, libenter amplectuntur ea præcepta, quæ ſedulitatem non exigunt* (*Celſ. l. 3. c. 4. p. 120.*)

Inter dies autem criticos, qui vel dimidium ſeptimanæ comprehendunt, vel illam finiunt, uti antea dictum fuit, hæc differentia obſervatur, quod non in omnibus æquali numero criſes contingant,

ſed

ſed in quibuſdam frequentiores, pauciores in aliis. Sic ſeptimum diem, licet ordine ſecundus inter criticos fuerit (quartus enim illum præcedit) primarium tamen potentia & dignitate ſtatuit *Galenus* (*De diebus decret. l. 1. c. 4. t. 8. p. 455.*), quia plurimi hoc die judicantur, & quidem abſolute, cum manifeſta excretione vel abſceſſu, & quidem plerumque ſalutari eventu. Quandoque tamen, ſed rarius, quidam hoc die moriuntur, vel, manifeſte in deterius verſo morbo, ſequente quodam critico die, undecimo v. g., intereunt. Adeo autem frequentes hoc die *criſes* vidiſſe ſe teſtatur *Galenus* (*Ibid. c. 2. p. 452.*) ut ne quidem numerare poſſit. Quartus vero dies tantum in acutiſſimis morbis decretorius eſt, in reliquis ſæpius dies indicis (de quo ſtatim) munere fungitur. Proximus huic judiciorum frequentia eſt dies decimusquartus; huic ſequitur undecimus, & vigeſimus, dein decimusſeptimus (*Ibid. c. 5. p. 458.*). Dierum autem criticorum concedentium, de quibus antea dictum fuit, non adeo certa hac reſpectu diſtinctio eſt; tertii nempe, quinti, ſexti & noni, cum non ex ſua natura judicent, ſed potius ob coincidentem quandam, exacerbationem, diætæ errorem &c. Sextus autem dies, uti antea jam monitum fuit, imprimis judicii moleſtia, diſcrimine, & recidivæ metu, præ reliquis infamis eſt.

Notandum autem præterea eſt, epidemicos morbos ſæpius conſtanti ordine quodam die critico judicari, ſic *Galenus* (*Ibid. c. 3. p. 477.*) ex Epidemiis *Hippocratis* notat, in quadam conſtitutione epidemica omnes fere ægros decimo ſeptimo die integre judicatos fuiſſe, prægreſſis prius imperfecta criſi alio quodam die, & dein recidiva. Unde etiam concluſit *Galenus*, diem decimum ſeptimum in morbis non *eſſe ex decretoriis coincidentibus, ſed ex validis & primis*. Ita & *Sydenhamus* notavit, febres continuas epidemicas, quas deſcribit (*Sect. 2. c. 4. pag. 70.*), circa decimumquartum ſæpe ſolutas fuiſſe. Adeoque ſemper & in his ad genium morbi epidemici attendendum eſt, ut diſtinguamus, quo tempore, & per quas vias, morbus exitum quærat.

Prout jam morbi celerior impetus eſt vel remiſſior, ita etiam citius ſeriusve *criſes* accidunt, & dies critici minori majorive intervallo a ſe mutuo diſtant. Sic in illis febribus, quæ trium ſeptimanarum ſpatium non excedunt, quaternarii & ſeptenarii dies judicant, & præter illos adhuc in hiſce prioribus ſeptimanis plures dies *critici* intercidentes ſunt, tertius, quintus, ſextus &c. uti antea dictum fuit. Si vero morbi acuti ultra trium ſeptimanarum ſpatium extendantur, tunc quaternarii dies vix amplius *critici* numerantur, & ſoli tantum ſeptenarii judicant, quorum tamen efficacia poſt quadrageſimum diem deletur, tunc enim vigeſimum quemque diem exortum pro critico habuit *Hippocrates*, ſexageſimum nempe, octogeſimum, centeſimum, & centeſimum vigeſimum; uti ex Prognoſticis (*Tom. 8. pag. 665.*) & ægrorum hiſtoriis in Epidemicis enarratis patet. Si enim primo illo morborum acutorum circuitu, qui viginti diebus terminatur, non potuit ſubigi, ſolvi, mobilis reddi, & ad excretionem diſponi morbi materies, longius temporis ſpatium ad hoc perficiendum natura impendit, & plerumque, ſilente per plures ſæpe dies morbo, & pluribus ſæpe fictis recidivis, tandem remoto quodam die decretorio debellata morbi materia triumphat perfecta *criſi*, vel & ſæpe ſenſim & lente ſubigitur pertinax hæc materia, & abſque tantis turbis, uti primo circuitu, qui viginti diebus terminatur, fiunt, ſenſim expellitur variis viis ex corpore, vel collecta in quibuſdam corporis locis abſceſſus facit. *Uſque ad quartum decimum quidem magnæ fiunt perturbationes in morbis. Proximo loco ſuccedunt, quæ uſque ad vigeſimum habemus. Omnes vero, quæ poſt hunc ad quadrageſimum ſuccedunt, paulatim remittunt vehementiam* (τὸ ἀγωνιῶδες) *Adeo ut, qui poſt quadrageſimum ſunt, omnes prorſus languent, conceſſionibus potius & abſceſſibus, quam excretionibus morborum ſolutiones facientes. Accidunt in his quoque per excretiones interdum judicia,*

ſed

ſed rara, neque magnum certamen habent, & frequenter pluribus diebus judicia compleantur, maxime cum in abſceſſum vertuntur (*Galenus de diebus decret. l. 1. cap. 10. ibid. pag. 466*). Notandum enim & hoc eſt (cujus jam memini ad § 587, ubi de criſi agebatur), quod in morbis longioribus judicia perturbationis vehementiam remittant non tantum, verum etiam pluribus diebus perficiantur. Unde & *Hippocrates*, qui nulla periodo, quæ quatuordecim diebus finitur, abſolute diem judicat, in quo ægri judicati ſunt, in diuturnioribus morbis notat judicia facta fuiſſe, non in quodam die definito, ſed circa illum, unde & patet, quam caſte & ſedulo obſervationes morborum tradiderit. Sic in prima conſtitutione, quam deſcribit (*Epidem. l. 1. 9. p. 30.*) dicit: *Judicabantur autem inter hos, quibus breviſſimi erant morbi, circa vigeſimum diem, plurimis vero circa quadrageſimum; multis circa octogeſimum*. Sic etiam *Clazomenius* (*ibid. ægrot. 10. p. 116.*) non in quadrageſimo die, ſed circa quadrageſimum diem convaluiſſe legitur. Et *Heropytus* (*Lib. 3. Epidem. ægrot. 9. ibid. p. 303. & 301*), poſt varia mala tolerata in longo morbi decurſu, circa centeſimum diem alvum bilioſis multis perturbatam habuit, neque pauco tempore, tandemque dyſenteria cum dolore vexavit, & centeſimo die plane judicatus fuit.

Quamvis autem morbi acuti, poſt imperfectas criſes in tantam longitudinem quandoque excurrant, ſimulque retuſus videatur tunc horum morborum impetus, non tamen cogitandum eſt, in talibus caſibus ſolam morbi longitudinem moleſtam eſſe, periculum vero abeſſe, adeoque vix operæ pretium eſſe, ut ad remotos illos dies criticos attendatur, cum ſenſim illi morbi faceſſant: obſervavit enim *Hippocrates*, & tales morbos quandoque lethales fuiſſe, mortem die critica remoto contigiſſe. Sic mulier illa, quæ poſt partum febre acuta correpta fuit, octogeſimo die periit (*Epidem 3. ægrot. 2. ibid p. 294*). Alter vero ægrotus (*ibid. ægrot. 2. p. 291.*), quamvis quadrageſimo die a febre liber eſſet, tamen urinæ malæ erant, inſomnia aderant, & cibi faſtidia, & poſtea centeſimo & vigeſimo die periit: notat autem *Hippocrates*, quod ſeculis multis & vitioſis uſus fuerit, ut nempe moneret Medicus, ne imperfectis talibus judiciis confiderent, &, quamvis morbi in longum excurrerent, tamen ſedulam curam in diætæ regimine adhiberent.

Dies autem illos criticos, in quibus nempe in morbis frequentiſſime judicia contingunt, Veteres Medici vocaverunt etiam *dies indices*, quatenus nempe, dum in illis judicium non contingit, indicent, quid ſequenti proxime die critico exſpectandum ſit. Antea enim vidimus, determinato quodam temporis ſpatio in febribus indigere naturam, ut materiam febrilem ſubigat, ſolvat, & mobilem reddat, ſicque ad excretionem diſponat. Dum autem in hoc opere occupata natura eſt, mutationes quædam occurrunt imprimis in urina, ex quibus detegimus ſic diſponi materiem febrilem, ut minus noceat. Illæ mutationes obſervatæ vocantur ſigna coctionis, eam læti ſemper omnino in morbis, ut hæc ſola pro bonis ſignis ſemper & abſolute habuerit *Galenus*, quæcunque demum morbi tempore occurrerent, cum ſigna ipſius criſis quandoque ſuſpecta ſint, uti paulo ante vidimus *Hippocratem* voluiſſe, ut vel in melius judicantia non ſtatim appareant, antequam nempe probabilis ſpes ſit, materiam febrilem ſubactam & mobilem redditam eſſe. Unde dixit *Galenus* (*De criſibus l. 1. c. 18. p. 387. & alibi pluribus locis.*) *Coctionis ſigna* (*ſæpe enim, quæ utiliſſima ſunt, repetere convenit*) *nunquam male apparent, decretoria vero [illegible] ubi male* (*appareant*); *neque enim in augmentis, neque in principiis, ſed in finibus illa apparere invenis*. Atque inde concluſit, coctionis ſigna ſemper certa eſſe, criſis vero ſigna incerta, prout vel ſola, vel cum aliis, vel in diverſis morbi temporibus appareant (*Ibid. c. 14 p. 398*). Quid autem coctio ſit, & quænam ejus

ſigna

ſigna, dictum fuit in Commentar. §.587. ubi de hac re agebatur.

Hæc autem videtur fuiſſe Veterum Medicorum opinio, quod ad dies criticos ſollicite ſemper attendendum ſit, non tantum quod judicia morborum in illis fieri ſoleant, verum etiam quia ex mutationibus morborum, his diebus obſervatis, prævidere poſſumus, quid ſequentibus diebus criticis futurum ſit. Ob hanc rem *Hippocrates* loco antea in eadem hac paragrapho citato (*Aphor.* 24. *Sect.* 2. *T.* 9. *p.* 67.) dixit: *Septenariorum quartus eſt index. Secundæ ſeptimanæ octavus principium. Undecimus quoque ſpectandus dies eſt. Is enim ſecundæ ſeptimanæ quartus eſt* &c. Ex quo loco manifeſte apparet, indices vocari reſpectu ſequentium illorum dierum, qui ex ſua natura critici ſunt. Unde etiam, poſtquam monuerat, in morborum tarditate difficile eſſe prænoſcere morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debent, quia ſimilia tum aliis habent principia, addit *Hippocrates* (*In Prognoſticis T.* 8. *p.* 665) ſequentia: *Verum a primo die animadvertendum eſt, & ad quamque quaternionum additionem conſiderandum, nec latebit, quo ſe verſurus ſit morbus* &c. *Hic igitur ſic contingentibus, conjectare oportet tum ex tempore, tum ex unaquaque additione, morbi ad criſin procedentibus.* Ex quibus omnibus apparet, unumquemque ex criticis diebus habere rationem diei indicis reſpectu criſis proxime ſequentis diei: ſic quartus dies ſeptimi, ſeptimus undecimi &c. index eſſe poterit. Cumque poſt vigeſimum diem, partim ob minorem morbi impetum, partim ob magis rebellem morbi materiam, quaternarius non tam judicandi poteſtatem ſit, ſed ſeptenarius illa tantum plerumque competat, idem de his diebus, tanquam indicibus, verum erit. Unde patet ratio quare *Hippocrates* (*Aphor.* 71. *Sect.* 4. *T.* 9. *p.* 182. & *in Coac. Prænot. num.* 575. *T.* 8. *p.* 885.) dixerit: *Quibus die ſeptimo eventurus eſt criſis, iis urina rubram habet die quarto nubeculam, ac alia ſecundum rationem.* Coctionis enim, ſaltem inchoatæ, ſignum eſt, ſi urina ſimiles dotes urinæ ſanæ incipiat habere, adeoque proxime ſequenti die critico judicium exſpectandum erit. Ubi vero nulla coctionis ſigna, ſed cruditatis potius, quarto die obſervantur, & maligna ſimul ſymptomata adſunt, tunc mala criſis, ſive mors, die ſeptimo futura metuitur, niſi morbus admodum acutus ſit, & exacerbationes diebus paribus fiant, tunc enim quandoque ſexto die mors venit, quam dies quartus indicaverat, uti monuit *Galenus* (*De diebus decretoriis l.* 1. *c.* 11. *T.* 8. *pag.* 467.). Cæterorum quartum diem ex ſua natura ſeptimi indicem eſſe affirmat, idque illud certo noviſſe ex accurata morborum natura in obſervatione teſtatur. Prout jam tardius vel celerius movetur morbus, ita & index dies in proxime ſequenti critico, vel & remotiori, judicium futurum demonſtrat, uti etiam quo plura vel pauciora coctionis ſigna in tali die indice adfuerint, aliaque ſymptomata mitiora fuerint vel maligniora: ad hæc enim omnia attendendum eſſe *Galenus* in loco citato monuit.

Si jam ægrorum in Epidemicis deſcriptæ hiſtoriæ cum modo dictis conferantur, patebit, datas de diebus indicibus regulas obſervatione practica pulcherrime confirmari. Sic *Silenus* (*Epidem.* 1. *ægrot.* 2. *T.* 9. *p.* 101) die quarto peſſima quævis ſigna aderant, unde malæ criſis in ſeptimo die metus. Mors tamen non contigit die ſeptimo, ſed voce defectus extrema frigida habuit, quæ non amplius recaluerunt, nihilque minxit, adeoque dum ſeptimus dies inde eſt reſpectu undecimi, atque omnia mala aucta adhuc fuerant, undecimo die mors exſpectanda erat, uti & contigit. In alio ægro (*ægrot.* 12. *ibidem p.* 114) notat, ſeptimo die omnia fuiſſe exacerbata, urinas malas fuiſſe, & alia plura maligna ſymptomata, verum & ille proxime ſequente die critico, undecimo nempe, periit. Sic etiam æger octavus, decimus, undecimus (*Epidem.* 3. *ibid. pag.* 241. &c.) quarto die peſſima ſigna habuerunt, & ſeptimo mortui ſunt. Quamvis autem quandoque contingat, ætate florentes & vali-

dæ

dæ naturæ ægros intentatas in dia indice mortis minas ſequenti die critico effugere, tamen hoc rarius accidat, & tuta, niſi in mitibus verſatur morbus, alio die critico pereunt, interimque omnes judices dies, qui fatalem hunc diem præcedunt, peſſimis ſymptomatibus inſignes ſunt. Sic mulier in mendacium ſitan decumbens (*ibid. ægro 12. p. 252 253.*) ab initio nulla ſigna aderant, quarto autem die exacerbata ſunt omnia, ſeptimo die jactatio toto corpore, ſudor frigidus, extremorum frigus diu manens &c. indicare videbantur; undecimo die mortem inſtare, verum tamen & hunc diem ſupervixit, quamvis vomitu æruginoſo, bilioſo, extremorum frigore, &c. ſuſtinerit, ſequentibus autem diebus omnia adhuc in pejus ruebant, & decima quarta die periit, licet adhuc initio naturæ conatu narium hæmorrhagia eodem die contigerit. Quod autem quandoque quartus dies index ſit ſexti diei, docet *Philiſci* (*Epidem. 1. ægro. 1. ibid. p. 97*) hiſtoria, cui quarto die omnia exacerbabantur, & urinæ erant nigræ, tamen ille non ſeptimo, ſed ſexto, die periit. In fine tamen hujus hiſtoriæ monet *Hippocrates*, exacerbationes in hoc morbo accidiſſe diebus paribus, atque hinc patet ratio, quare ſexto die potius mors exſpectanda fuerit, quam ſeptimo. Plura alia ex *Hippocrate* afferri poſſem, quæ huc facerent, verum puto hæc ſufficere, ut dierum indicum dignitas probetur.

Ex omnibus his apparet, prognoſin Medicam in morborum eventu & tempore diſcernendo plurimum ſic promoveri poſſe, neque tamen in his eſſe abſolutam & mathematicam certitudinem, unde in præſagiis ſuis veterani Medici cauti ſolent eſſe, & quamvis ex peſſimis ſignis mortem prævideant, ſummum periculum adeſſe monent quidem, raro tamen omnino conclamatos ægros pronuntiant, ſed aliquam adhuc in ſignis ſpem fovent. Et contra, quamvis omnia in morbo acuto ſatis mitia videantur ſymptomata, nihil negligunt, nihil temere tentant, moniti ab ipſo *Hippocrate* (*In Prognoſticis 8 p. 665.*), quod in initio difficile ſit diſtinguere morbos, qui intra longiſſimum tempus judicari debent, ab illis, qui cito finientur, cum ſimilia ſæpe ſint eorum principia. Famæ enim damnum incurrit Medicus, ſi brevem & facilem pronunciaverit morbum, qui deinde longitudine tædioſus, & non ſine diſcrimine decurrit, omnia enim tunc mala ſolent curantis Medici commiſſis et erroribus tribui. Minus quidem malum eſt, ſi evaſerit æger, quem moriturum pronunciaverat, nam tunc Medici peritiæ adhuc ſæpe ſolet tribui, quod ex ipſis necis faucibus evaſerit æger. Interim tamen præſtat in his cautum eſſe Medicum, ſemperque memorem monitii *Hippocratici* (cujus & in Commentariis § 587 memini), quod nempe *Acutorum morborum non omnino certæ ſunt prædictiones, atque mortis atque ſanitatis* (*Aphor. 19. Sect. 2. t. p. 59*). Nec æqui harum judices facile imperitiæ damnabunt Medicum, licet æger, quem ex peſſimis ſignis obſervatis moriturum prædixerat, evaſerit, cum & *Heraphon* (*Epidem. 1. ægrot. 3. tom. 9. p. 103.*) præter *Hippocratis* exſpectationem, ex periculoſiſſimo morbo ſoſpes evaſerit.

Errarent tamen ſummopere, qui inde concluderent dierum judicum & criticorum obſervationem inutilem eſſe, cum raris quibusdam caſibus eventus non reſpondeat peritus illi, quæ ex horum doctrina præſagiverat Medicus. Da quare videantur illa, quæ ad § 587, ubi de criſi agitur, dicta fuerunt.

Certe *Galenus* (*De Criſib. l. 3. c. 3. t. 8. p. 429. 430.*) qui millies ſe interfuiſſe, dum criſes fierent, teſtatur, *primum quidem & maximum ſignum inſtantis bonæ criſis coctionem eſſe dixit, ſecundum autem, quod ab aliquo die indicatrice antea indicetur, cui annexa eſt dies judicatura proxima.* Patet ergo ex omnibus huc uſque dictis, ſummum uſum habere in Medicina doctrinam Veterum de diebus criticis & illorum indicibus, quorum dignitatem optime notavit *Actuarius* (*Method. Med. l. 2. c. 3. p. 60.*), dicens: *Atque & hæc*

in perfectis judiciis accidunt, quæ & in indicibus antea ſignificantur. Nam ſi quid ipſa (natura) *in perfectis judiciis magni momenti eſt factura, id ante judicem diem indice quaſi præludens nunciat. Quare aut exigui ſudores, aut ſanguinis e nare ſtillæ, aut parum cruſti ſputo educitur, atque ave puſillum, aut aliquid quippiam ante apparet; & niſi forte quod moveat turgeat, aut ægri vires validæ ſint, præcantes ſignificationes judicium antevertunt, non aliter quam in aliis per contra imperditentur, quod maximum eſt, crebris judiciorum acceſſibus cogitur expelliturque.*

Monitus autem credendum eſt, ſufficere, ut in morbis curandis Medicus dies numeret, præſagia inde faciat, reliquum vero naturæ committat, ubique & ſemper ſpectatorem agere contentus. Patet enim ex dictis, quæ de cura generali febrium dicta fuerunt, ut materies febrilis ſubigi, coqui, mobilis reddi, & ad excretionem diſponi poſſit, requiri tale febris moderamen, ut nec torpeat nimis, neque furibundo impetu corpus deſtruat: ſimul etiam debitus victu viribus & vitæ conſulendum eſt, ſymptomata mitiganda, idoneis remediis promovere debent illa naturæ molimina, quibus vel ad ſubigendam vel expellendam morbi materiam utitur; viæ lubricandæ ſunt, per quas morboſa expellendæ cautius prævidetur, impedimenta tollenda &c. Neque hoc tantum, verum ubi prævidetur ex ſignis molem ſatis amplam criſim, omnia ante molimen hæc præcavenda erit. Sic *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 4. *p.* 69.), dum obſervaverat in febribus continuis nauſeam & vomendi conatum perpetuum adeſſe, deinde ſtatim progreſſu malignum humorem ſubigi quidem utcunque, & verſus inteſtina depelli, utque in fine morbi diarrhœam ſequi, ſed tanto ſæpe cum impetu, ut mala criſi, fractis jam morbi decurſu ægrotum viribus, mortem faceret, dato vomitorio in ipſo morbi initio ſuccedaneam hanc ex ſe præcavebat: hoc vero facto, totus in eo verſabatur, ut febrilem motum debitum in moderamine ſervaret, reprimendo nimios impetus ſuos, excitando vero nimis languentes (*ibid. pag.* 68.); imprimis circa morbi finem, tunc enim credebat duos criticam ſecretionem & excretionem materiæ febrilis, quæ in hoc morbo circa decimum quartum diem blando ſudore fieri ſolebat, tuto promovebat. Unde apparet, quod magnus ille Medicus non fuerit otioſus tantum ſpectator, ſed ſedulus naturæ miniſter, quæ accurata morborum obſervatione noverat impedimenta tollere, adhibere illa, quæ incepta naturæ molimina juvarent, ac tarere illa, quæ hæc turbarent, quamvis non ad operoſo remediorum apparatu ad hæc omnia uteretur, ſed in conviviis ſocie hominibus, ut ſumptibus parcerent, ſimpliciſſima tantum & pretio vilibus minus hæc ſufficeret. Ubi vero debitum illud febris moderamen aderat (de quo vide § 603.) tacentes ſtetur ne ulla omnino adhibuiſſe remedia, niſi ægrorum vel adſtantium importunitas aliquid extorqueret (*ibid. p.* 75.): tuncque tantum talia dedit, quæ quæ placerent, nec tamen nocere poſſent. Longe ergo abſint ab illorum Medicorum ratione, qui venam ſecando, purgando & omnia turbant in morbis de quibus juſte dixit *Galenus* (*De diebus decretoriis l.* 1. *c.* 9. *T.* 8. *p.* 458.), quod toties perirent, quoties ad ægrum accederent, tales enim periculum accerſerent, niſi quotidie validis & variis remediis morbum aggrederentur. Quam infauſto autem ſucceſſu hoc factum fuerit in morbis curandis, ſive ſtimulantibus remediis ſibi eodem impetum nimis augerent, ſive contra a methodo venæ ſectione, purgantibus, clyſmatibus &c nimis repetitis una cum morbo vires ægrorum proſternerent, pulchre ſatis docuit *Sydenhamus*. Priori enim methodo lethalis inflammatio morbo brevi naſcebatur, poſteriori vero febris, quæ protracta ſæpe videbatur, poſt fallaces inducias recrudeſcebat denuo, & emenſum ſuum ſtadium de novo decurrebat, imo & quandoque ad quadraginta & ultra dies manebat pectorax,

quæ

quæ ille tractata binarum ſeptimanarum ſpatio totum ſuum decurſum abſolviſſe.

Neque credendum eſt, prudentem illorum, quæ moderando febris impetui ſerviunt, turbari rem facile criſim & dierum eſſe totum ordinem, aliòque nullum horum uſum eſſe, etſi dum totum curationis opus ſoli naturæ relinquitur. Licet enim *Sydenhamus* (*Sect.* 1. c. 4. *p.* 63. &c.) venam ſecaret, imo & ſæpius, ſi nimius febris impetus id posceret, vomitorium daret in morbi initio, ac clyſmata injiceret, tamen legitimum ſuum decurſum abſolvebat morbus, quia ſollicite cavebat ſemper, ne ultra medium deprimeret febris impetum. Vidi ſic, quamvis bis venam ſecuiſſem in morbo acuto, largam tamen hæmorrhagiam narium ſeptimo morbi die contigiſſe, & credo, quod unicuique ad hæc attento apparebit in morbis curandis hujus rei veritas.

Solvitur et die decretorio vomitu, alvo. Quantum pondus habeant evacuationes in morbis, dum diebus decretoriis contingunt, modo demonſtratum fuit, neque enim hoc tantum in narium hæmorrhagia locum habet, verum etiam in reliquis evacuationibus hic enumeratis. Cum autem tot viſcera ſua per has vias evacuare queant, imo & totum corpus hac ſuos humores derivare poſſit, uti demonſtratum eſt, quando de *Vomitu* & *Diarrhœa* inter ſymptomata febrilia agebatur, patet ratio, quare toties morbi materia critice evacuetur per hæc loca. Notandum tamen, non quemvis alvi fluxum vel vomitum hic conducere; nam inter maligna febris ardentis ſymptomata § 739. etiam vomitus numeratur, & ſtatim eadem hac paragrapho patebit, alvum omnis fluxum in febre ardente lethalem eſſe. Agitur enim tantum hic de vomitu & alvi fluxu, qui poſt coctionem in febre ardenti & die critico fiunt, atque perceptum mox levamen ab ægris ſalutarem illorum effectum demonſtrat: hoc enim criterio imprimis diſtinguit *Hippocrates* (*Aphor.* 2. *ſect.* 1. *tom.* 9. *pag.* 5.) ſalutares tales evacuationes a ſymptomaticis & nocentibus, ſi nempe conferant, & ægri facile ferant, uti latius dictum fuit in Commentariis § 594. n. 2. ubi etiam de rigore, qui vomitum vel diarrhœam criticam præcedere ſolent, actum fuit, & ſimul notatum, raro per ſolum vomitum criſin abſolvi, ſed fere ſemper diarrhœam illum comitari.

Sudore. Calido nempe & copioſo, per univerſum corpus æquabiliter diffuſo. Videantur illa, quæ de ſudore critico in Commentariis § 594. 2. dicta fuerunt. Ubi ſimul habentur ſigna, quibus ſudorem criticum ſalutarem diſtinguere poſſumus, & illum futurum prænoſcere.

Urina. Quamvis per urinæ vias naturaliter expurgentur illa, quæ per circulationis vim attrita reddita nocerent, ſi diutius manerent in corpore, tamen raro per hanc ſolam viam morbi materia exit, ſed plerumque aliæ evacuationes hanc comitantur. Unde etiam urinæ ſedimentum copioſum & laudabile potius pro coctionis ſigno habetur, quam quod ab hac ſola evacuatione integra ſanatio exſpectetur. Sic *Hippocrates* (*Epidem.* 1. *t.* 10 9. *p.* 74.) notavit quidem, urinas copioſas multum ac laudabile ſedimentum continentes, narium hæmorrhagiam, biliosa alvi excreta, dyſenteriam, fuiſſe quatuor modos, quibus ſervabantur ægri febre ardente illius conſtitutionis laborantes: ſed ſimul monet, plurimis non una, ſed pluribus evacuationibus connexis ſimul contingentibus, ſanatos fuiſſe. Iterum de critica materiæ febrilis per urinam evacuatione videri debent illa, quæ ad § 594. 2. habentur.

Unde etiam *Galenus* (*de Criſibus lib.* 3. *cap.* 3. *tom.* 8. *pag.* 430.) hæmorrhagiam narium, ſudorem multum, poſt rigorem validum, toto corpore manantem & copioſum & bilioſorum per vomitum aut alvum excretionem habuit pro illis modis, quibus febris ardens critice ſolvi ſolet.

Sputo crasso. Cum febris ardens, uti ſequenti paragrapho dicitur, pro ſua natura proxima habeat cruorem orbatum parte liquidiora, adeoque ille aptiſſimus ſit fiat, ut circa ultimas arteriarum anguſtias hærere incipiat immeabilis redditus, incipiente pulmone arteriæ brevi hoc lan-

T 2 gui-

guine infarctis: quod docent reſpiratio denſa, anheloſa, cita, calor ad vitalia ardentiſſimus, ipſum aerem exſpiratum incendens, uti §. 739. dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* (*de Aff. c. 13. tom. 7. pag. 623*) monuit, quod febris ardens ſoleat in pulmonis inflammationem tranſire, notatque ſputa bilioſa in hoc morbo excerni, & alibi (*de Morb. lib. 2. c. 15. ibid. 55*) multa ſpuere tales ægros, & purulentos ſævius cedi monet. Ob eandem rationem & tuſſicula inter ſymptomata febris ardentis §. 739. recenſebatur. Dum ergo in ſanitatem tendit hic morbus, ſolvi incipiunt illa, quæ vaſis pulmonaribus impacta hærebant, & per dilatata extrema arteriarum exhalantium, in aerea ſuperficie pulmonum diſpoſita, cum, exprimi, ſicque ſputa craſſa exibunt, uti poſtea dicetur, ubi de peripneumonia agetur. Præterea in hoc morbo ſæpe tota aerea pulmonum ſuperficies ſicca fit, ſimili modo, ut in ore, faucibus, & lingua apparet, atque uti poſtea integræ ſæpe pelles una cum tenaci & viſcoſo muco ab omnibus partibus oris intimi ſecedunt, ita etiam & in pulmone fieri videtur; unde ſputa tunc craſſa, & fuſca primo, poſtea viſcoſa & tenacia excernuntur. Notavit inter criticas ſolutiones febris ardentis ſputa craſſa *Hippocrates* (*de victu morb. acut. tom. 11. pag. 222. 123*), dicens: *Et ſi ſanguis e naribus effluxerit, ſolvitur; atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis craſſiſque & lævibus ſedimentis, aut ſi abſceſſus aliquis fuerit. Si vero abſque his ſolvatur (febris ardens) recidiva morbi rurſum erit, aut coxæ aut crurum dolor aderit, exſpuetque craſſa, ſi ſanus futurus ſit.*

Paulo poſt autem (*ibid. pag. 126.*) denuo ſputa craſſa, tanquam judicatoria, in febre ardente memorat. Notat autem *Galenus* (*ibid.*) in Commentar. ſuis ad hæc loca, ſputa craſſa in tali caſu tantum locum habere, ubi pulmo in febre ardente affectus fuit. Cum autem raro in ſolo pulmone labes hæreat, ſed omnes fere functiones corporis turbentur in periculoſiſſimo hoc morbo, patet, ſputa craſſa cum reliquis criticis evacuationibus ſæpe quidem concurrere, raro tamen vel nunquam judicium his ſolis abſolvi.

ACCESSIO DIE PARI PESSIMA, SI ID ANTE DIEM SEXTUM. Exquiſita febris ardens, uti ad §. 738. dictum fuit, omnia ſervat tertianæ indicia, ſolummodo ab illa differens in eo, quod nec cum rigore invadat, neque in totum deſinat; adeoque patet, exquiſitæ febri ardenti proprium eſſe, ut habeat imparibus diebus exacerbationes. Si jam ſimul & die pari, quo remiſſior ſolebat eſſe morbi vis, nova acceſſio fiat, tanto pejus ſe habebit æger, atque eo citius illorum vires proſternentur. Si vero ex unione febris continuæ & tertianæ intermittentis (vide §. 738.) facta fuerit febris ardens hac lege, ut primus tertianæ paroxyſmus in ſecundum morbi diem incidat, exacerbationes contingent diebus paribus, quarto nempe &c. adeoque pro peſſimo ſigno hoc habetur, quia tunc exacerbatio in ſextum diem morbi incidit. Verum qui morbi diebus paribus exacerbantur, etiam diebus paribus judicantur, uti in eadem hac paragrapho, dum de diebus criticis agebatur, dictum fuit, adeoque periculum eſt, ne judicium ſexto die contingat. Verum conſtitit ex ante dictis, quam infamis ſextus morbi dies habitus fuerit a Veteribus Medicis, dum plerumque malæ, vel ſaltem imperfectæ, criſes hoc die contingunt; & ſi quid boni acciderit quandoque hoc die, ſemper tamen ingentes turbas & ſummum diſcrimen ſimul habuit.

Patet hinc ratio, quare adeo periculoſæ ſint acceſſiones diebus paribus ante ſextum diem. Poſt hunc autem minus diſcriminis in illis eſt, quia elapſo die ſexto, cum ſequens exacerbatio in diem octavum incidat, non eſt tam magnum periculum, ne die ſeptimo, qui levior eſt, pereat æger; adeoque cum ſeptimum diem ſuperet morbus, non erit exquiſita febris ardens, quam intra primam ſeptimanam certo terminari ex *Galeno* in eadem hac paragrapho dictum fuit. Ad acutos ergo ſimpliciter dictos morbos pertinebit, qui ut plurimum quatuordecim diebus terminari ſolent: cum-

Google

cumque in decimum quartum, parum nempe & ſimul inſignem criticum diem, tunc exacerbatio incidat, ſpes eſt & eodem die perfectam etiam contingere poſſe. Confirmantur jam modo dicta pulcherrime Hippocratis (*Epidem lib. 1. t. 9. pag. 70.*) obſervatis. In febre ardente laborantibus enim, quibus periculum imminebat, notat tetri alia mala ſigna, quod acceſſiones fierent diebus paribus, quarto die laborantes haberent maximos & ſexto die cum ſudore morerentur. Sic & in alia conſtitutione epidemica (*Epidem. lib. 3. ibid. pag. 274.*) febres ardentes admodum lethales erant; notatque, plurimis ægris exacerbationes diebus paribus contigiſſe.

Urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis. Nigras urinas tanquam peſſimas & lethales in *Prognoſticis* (*Tom. 8. pag. 625.*) damnavit *Hippocrates*. Quin imo *Galenus* (*de Criſibus lib. 1. cap. 12. ibid. p. 395.*) teſtatur, quod nullum ſervatum viderit, qui talem urinam minxerat, & pro ſigno internæ mortificationis (*νέκρωσις*) habuit, ac ſi corrupti jam & gangrænoſi humores per urinam exirent. Minus tamen periculoſam urinam vidit, in qua ſolum id, quod ſubſidet, nigrum erat, multo minus adhuc illam, in qua ſolum enæorema vel nubecula nigreſceret. Atque ob hanc rationem videtur in Coacis (*num. 580. ibid. p. 886*) haberi: *Permanſit eſt urina nigrum ſedimentum habens, & nigra*. Paulo enim poſt (*num. 582. ibid.*) in febribus erraticis nigras nubeculas in urinis quartanam febrem notare dicitur. Lethalis ergo habebitur imprimis talis urina, quæ tota nigra eſt, & omnium maxime, ſi ſimul ſentus adſit. Augetur periculum, ſi ſimul pauca & tenuis ſit, quia & gangrænoſam humorum diſpoſitionem notat, dum interim hæc corrupta non evacuantur ſatis per urinam, ſed pro maxima parte manent. Unde & *Hippocrates* (*Epidem. lib. 1. t. 8. pag. 70.*) notat, urinas nigras, paucas, tenues, fuiſſe illis, qui ex febribus ardentibus moriebantur.

Urinas autem nigras copioſe profundentibus, levamen percepiſſe puerperam, quæ lochiorum ſuppreſſione laborabat, notat *Galenus* (*In commentario 3. in lib. 3. Epidem. ibid. p. 295.*), dum commentatur morbum puerperæ, quæ lochiis ſuppreſſis tertio a partu die febre acuta corripiebatur, & cui undecimo die urinæ multæ tenues & nigræ, profluebant, poſtmodum in æqualia mutatæ, quæ mulier octogeſimo morbi die periit.

In Epidemicis tamen habetur caſus, ubi ægri evaſerint, licet urinæ nigræ & tenues fuerint. Sic *Nicodemus* (*Ægrot. 10. Epidem. 3. t. 9. p. 304.*) jam primo morbi die urinas tenues & nigras minxit, prima etiam ſecundo die, qui tamen vigeſimo quarto die, urina alba copioſum ſedimentum habente, & ſudore calido copioſo per totum corpus, judicatus fuit, licet etiam perpetuo exacerbationes diebus paribus habuiſſet. Verum in hoc ægro quarto die morbi urinæ tenues quidem fuerunt, nigras autem fuiſſe non legitur. Et moroſa mulier, quæ in Thaſo decumbebat (*Ægrot. 11. ibid. p. 305.*), licet circa tertiam diem urinas tenues & nigras habuerit, tamen nocte, quæ tertiam diem ſequebatur, ſudore critico judicata fuit, dum ſimul & menſtrua ſub criſim prodirent. In *Herpyla* ab initio morbi uſque ad decimum quartum diem urinæ tenues & nigræ fuerunt, qui tamen centeſima die judicatus fuit (*Ægrot. 9. ibid. p. 304.*). Notandum tamen, quod in hoc ægro urinæ quidem fuerunt nigræ & tenues, ſed non additur, ſimul paucas fuiſſe: adeoque ex his non poteſt concludi, ut etiam nigram, paucam, tenuem, non ſemper lethalem eſſe. In *Bitone* (*Ægrot. 7. lib. 1. Epidem. ibidem pag. 109.*) vero, qui etiam evaſit, urinæ erant tenues & ſubnigræ atque ſubnigrum & divulſum enæorema habebant, adeoque minus malæ, quam urinæ nigræ.

Lethale sanguinis sputum, lethalis sanguinis mictus. Deſignant enim, tantum eſſe impetum ſanguinis per vaſa mota, ut illa rumpantur, & contentum ſanguinem ejiciant: quantum autem periculum immineat, dum in pulmonis valis hoc fit, facile patet, ſi conſideretur, in febre ardenti celerrimam eſſe trajectionem

nem ſanguinis per vaſa pulmonum, adeoque omni momento vaſa hæc rupta urgeri ſanguinis impetu & copia, hinc nullam conſolidationis ſpem eſſe, quæ in cura hæmoptoes unice pendet ab illis, quæ pacatiſſimum ſanguinis motum per vaſa efficere valent, ſimulque hoc præſtant, ut blandiſſima ſit omnium humorum indoles, quibus omnino contraria in hoc morbo obtinent.

Illa autem, quæ per urinam fit, ſanguinis excretio forte exprimit ideo fit, quod per acutiſſimam febrim olea & ſalia ſanguinis acriora reddita (vide §. 100.) nata taliter per has vias eliminanda, vaſa arrodunt, adeoque peſſimam humorum degenerationem indicat. Illæ ergo, quæ per has vias fiunt, hæmorrhagiæ nunquam criticæ ſunt, nec naturæ morbum ſuperantis robore fiunt, ſed a morbi impetu validiſſimo, & aucta humorum acrimonia, pendent: tum e contra narium hæmorrhagia ſæpe ſalutaris in febre ardenti obſervatur, uti antea demonſtratum fuit. Unde etiam & mictum ſanguineum, & violentam ſanguinis a pulmonibus eruptionem pro certiſſimis mortis ſignis habuit in variolis *Sydenhamus*, faceturque ſe nulla methodo has hæmorrhagias compeſcere potuiſſe (*Sydenham ſect. 3. cap. 2. pag.* 197.).

DEGLUTITIO LÆSA MALA. Quanta ſiccitas in faucibus, lingua, & toto ore interno, quandoque in febre ardenti fiat, dictum fuit §. 739. verum a tanta ſiccitate harum partium deglutitio læditur, adeoque nocet hoc ſymptoma ut cauſa, & ut ſignum. Ut cauſa, quia ad curationem hujus morbi requiritur magna copia liquidi aquoſi tenuis, quod urinæ materiam impediabit, & ſudori præbebit vehiculum, uti §. 743. in cura febris ardentis dicetur; verum deglutitione læſa ſufficiens liquidi copia ingeri nequit. Ut ſignum vero nocet deglutitio læſa, quia denotat peſſimam organorum deglutitioni inſervientium exſiccationem, vel & quandoque conjunctam inflammationem, quum vel ſola ſiccitas deglutitionem lædere poſſit, & frequenter in febribus ardentibus illam impediat.

Hinc dixit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n.* 278. *t.* 8. *p.* 867.) *In febribus derepente ſuffocari, & deglutire non poſſe, abſque tumore, malum.*

EXTREMORUM REFRIGERATIO PESSIMA. Quando extrema non amplius recaleſcunt corporis extrema, vel ſaltem diutiſſime illud frigus manet. Cum enim febris ardens de genere ſit continuarum remittentium, uti §. 738. dictum fuit, & remiſſiones ſæpe manifeſtæ, atque exacerbationes pariter in hac febre deprehendantur, acerbationis ingruentis tempore extrema ſæpe refrigeſcunt, uti in omni fere febre incipiente fit (vide §. 563.) verum frigus extremorum ab hac cauſa natum brevi ceſſat, & ingens calor ſequitur, neque adeo malum ſignum dat tale frigus. Sed ubi per æſtum febris ardentis ſic inſpiſſatus fuerit ſanguis, ut per minores arterias vix tranſire poſſit, tunc ad extrema corporis uſque propelli nequit, & tantum fere per vaſa majora & cordi vicina movetur & quidem rapidiſſime, unde frigus ſummum extremorum intolerabilis æſtus circa vitalia contrarius (vide §. 739.) illud autem frigus extremorum tunc diu manet, imo ſæpe non amplius recaleſcunt, uti contigit *Philiſco* (*Epidemic.* 1. *ægrot.* 1. *tom.* 9. *pag.* 99.) & *Sileno* (*Ibid. ægrot.* 2. *p.* 101.) aliiſque pluribus, quorum hiſtoriæ in Epidemicis habentur, qui perierunt.

FACIES RUBRA & SUDANS MALA. Quando per univerſum corpus calidus ſudor æquabiliter diffunditur, optimum ſignum eſt, & febris ardens ſæpius, uti antea vidimus, tali ſudore judicatur. Verum hic agitur de ſudore, qui in ſola facie & capite obſervatur, uti in moribundis hominibus ſæpius contingit. Videmus enim in morbis acutis paulo ante mortem, quamvis omni morbi decurſu tota cutis ſicciſſima fuerit, ſudoris guttulas erumpere, neque diffluere, ſed figuræ ſuæ tenaces cuti adhærere, & plerumque ſimul frigidus tunc talis ſudor eſt, de quo mira phraſi dixit *Helmontius*, (vide Commentaria §. 432.) *Quod non ſit tam latex ut ſua natura, quantum vis alimentarius veſte mortis, cui mors imperat.* Quandoque tamen

&c.

& calidus talis ſudor, in guttas collectus, in facie appareat, malo etiam omine ſquine anim, ſanguine per febris vehementiam in minora vaſa pulſo, facies rubet, ſimulque impetu a tergo urgentis liquor tenuiſſima adhuc pars exprimitur, quæ in cutis ſuperficiem emergens in guttas colligitur. Ubi enim ſoluta morbi materies, per vaſa libera & pervia mota, ſudore expellitur de corpore, nunquam talis ſudor in guttas colligitur, ſed humidi vaporis ſpecie per totum corpus ſatis æquabiliter, vel collectus in liquorem depluit. Unde bonos ſudores dixit *Hippocrates* (*In Prognoſtico t. 8. p. 609.*), qui guttatim ſtillant, & vaporem attollunt. Contra vero monuit (*Ibidem*) *Peſſimos eſſe, qui ſunt frigidi, & qui circa caput tantum & faciem & cervicem ſumuntur. Iſti enim cum febre acuta quidem mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem prænunciant.* Damnavit pariter, qui milii inſtar (in guttulas collecti) prodeant, uti & illos, qui in ſolo collo emergunt. Unde etiam alibi (*Epidem. lib. 1. tom. 9. p. 70.*) monet, quod illi, quibus ex febre ardenti pernicies immineret, paululum in fronte & claviculis exſudarent, nemo vero per univerſum corpus. Patet ergo, quam malum ſignum det rubra facies, ſudoris guttulis obſita, in febre ardente: deſignat enim inflammatoria ſpiſſitudine immeabilem ſanguinem vaſa aliena ingreſſum eſſe, vel circa arteriarum ſanguinearum ultimas anguſtias hærere, & pauculum liquidiſſimæ partis adhuc exprimi, ſimulque inſtante jam morte, reſolvi ſic exhalantia in rota vaſcula, ut vaſſum & viſcerum ſudorem tranſmittant. Quod & optime notavit *Hippocrates* (*in Prognoſtico tom 8 p. 609.*), dicens: *Caterum univerſalem ſudorum rationem noviſſe oportet. Alii enim fiunt ob corporum reſolutionem, alii vero ob phlegmones vehementiam.* Quinam autem ſudores boni aut mali ſint in febribus, pluribus dictum fuit ad § 594. 2.

PAROTIS NON SUPPURANS EXITIALIS. Quid parotis ſit, in Commentariis § 416. dictum fuit; atque ibi ex *Celſo* (*Lib. 4. c. 16 pag. 391. 392.*) notatum, quandoque in ſecunda valetudine parotides naſci, atque tunc reprimentibus tentari poſſe, ubi autem ex adverſa valetudine fiunt, tunc reprimentium uſum damnat, & illas maturari & quam primum aperiri, commodius eſſe monet. Verum § 593., ubi agebatur de illo febris exitu, quo in alium morbum tendit, dum materia critica non expellitur de corpore, ſed ad quaſdam loca deponitur, etiam parotides numerantur fuiſſe. Adeoque, ubi parotides in febre ardenti fiunt, ſignum eſt, materiam febrilem critice verſus illas glandulas deponi, cumque ſanguis in hoc morbo liquidiori parte orbatus ſit, & ſimul majorem acrimoniam acquiſiverit, benigna reſolutio parotidum exſpectari nequit, cum ad illam humores blandi, motus ſedatus, & cauſa obſtruens non nimis ſolidata requirantur (vide § 386.) adeoque ſola ſuppuratio hic locum habet, quæ ergo niſi fiat, pejores inflammationis exitus tantum exſpectandi ſunt. Vel & quandoque parotides jam tumentes ſubito evaneſcunt, redeunte iterum materia morboſa in ſanguinem; unde recidivæ peſſimæ, & in febre ardente ſæpe mors ſequitur: uti enim antea in hac paragrapho dictum fuit ex *Hippocrate*, judicantia non judicantia partim lethalia ſunt, partim difficilis judicii, deſignant enim irritum naturæ conatum fuiſſe, ſed ſemper peſſimum ſignum habetur, niſi ſtatim in alio corporis loco inſigues abſceſſus appareant, vel critica alia evacuationibus materia morbi eliminetur: uti pulcherrime monetur in *Coacis Prænotionibus* (*Num. 208. t. 8. p. 864.*), ubi ſequentia habentur. *Parotides* (*τὰ παρ' οὖς*) *ex acutis morbis, maxime in febribus ardentibus, fiunt; & ſi non judicatoriam fecerint & maturefiant, aut ex naribus ſanguis fluxerit, aut urina ſedimentum craſſum habuerint, pereunt. Pleraque vero talium tumorum antea ſubſidunt. Verum conſiderare oportet inſuper etiam ipſas febres, ſive intendantur, ſive remittant, atque ſic pronuntiare.* Sic enim limitatur illud præſagium, quod alibi (*Num. 139 ibid. p. 859.*) magis abſolute ponitur: *Ex febre ardente, abſceſſu circa aures non ſup-*

purata, *raro ſervantur*. Si enim alia via exeat morbi materies, ſpes eſt. Inde etiam optime monuit *Hippocrates*, conſiderandum eſſe, an febris intendatur, vel remittat; ſi enim, evaneſcente parotide, febris ſubito augeatur, novimus materiam febrilem, de novo ſanguini miſſam, illas turbas facere, adeoque malum morbi exitum metuendum eſſe. Ubi vero hoc non fit, brevi per alias vias exituram, vel ad alia loca deponendam eſſe, ſperare licet. Hinc optime dixit *Hippocrates* alio in loco (*Prorrhetic. lib. 1. in fine t. 8. p. 808*), damnoſas eſſe parotides, ſi abſque judicatione ſenſim diſſipentur. Quandoque etiam contingit, ut parotides diſpareant, & mox morbi augmentum vel recidiva fiat, & deinde de novo iterum aſſurgant, & permaneant (*Hippocrat. de humoribus in fine libri, tom. 8. pag. 581. & Epidem. lib. 6. tom. 9. pag. 474*). Sæpius autem, dum evaneſcunt parotides, ad alia loca deponitur materies morbi, vel exit de corpore, ſi ſuperfuturi ſint ægri. Sic notavit *Hippocrates* (*Epidem. 1. tom. 9. p. 67.*), evaneſcentibus parotidibus, ad ilium ſiniſtrum, & ſummam coxendicem gravitatem decubuiſſe, & tarde, quadrageſimo nempe die, convaluiſſe ægrum. Et paulo poſt (*ibid. p. 75.*) habet ſequentia: *Quibus tumores circa aures in febribus non dolore attollebantur, quibusdam unice ceſſante febre, neque ſubſidebant, neque ſuppurabantur, illis in dextrum bilioſa, aut dyſenteria, aut craſſarum urinarum ſedimentum ſolvit*, velut *Hermippo Clazomenio*, cujus hiſtoriam eodem loco libri (*ib. p. 110.*) dedit. Huic ægro decimo ſeptimo die morbi natæ parotides remanebant quidem, ſed non ſuppurabantur, trigeſimo vero primo die, poſt alvi fluxum & urinæ craſſas, ſubſederunt. Ex quibus omnibus apparet, parotides in febre ardenti, ſi non ſuppurentur, exitiales eſſe, niſi illis ſubſidentibus, vel abſque ſuppuratione permanentibus, alia via criſis fiat, ſive per effluxum, ſive per abſceſſum; atque tunc in tali caſu non niſi longo tempore ægri judicantur.

Quandoque etiam febribus quibusdam ardentibus epidemice graſſantibus familiare fuit, ut parotides abſque ſuppuratione evaneſcerent: notatque *Foeſius* (*in Commentariis in Coacas Hippocrat. oper. tom. 1. p. 137.*) abſque periculo hoc factum fuiſſe, pluribus per ſudores, aut alvi fluxum, vacuationibus.

Neque ergo credendum eſt, licet parotides in febribus ardentibus natæ ſuppurentur, ſemper certam ſalutem ſequi: minus enim tutæ ſemper ſunt illæ eruptiones, quæ per abſceſſum fiunt. Sic notavit *Hippocrates* (*Epidem. 1. t. 9. p. 78.*), bis ægre ſuppuratas fuiſſe parotides, illosque tamen periiſſe. Quam etiam poſtea ſummi nominis Medici ſuis obſervationibus confirmaverunt (*Holler. & Jacotii Commentarii in Coac. Hippocr. p. 209.*).

Ubi autem homines abſque febre prægreſſa, & cæterum ſani, parotides oriuntur, quod ſæpius vidi, nullum in his periculum eſt, licet ad ſuppurationem non perveniant, ſed diſcutiantur; quod & *Hippocrates* (*Lib. 1. Epidem. t. 9. p. 19.*) in quadam conſtitutione epidemica pluribus contigiſſe notat. Sed tunc, uti optime monet, tumores illi laxi ſunt, magni, & late diffuſi, absque inflammatione, & dolore caperent: in quibus curandis iterum reprimentium uſum *Celſus* dixerat. Cum contra parotides, in febre ardente natæ, minores, duræ, & dolentes eſſe ſoleant.

ALVUS NIMIS FLUXA LETHALIS. Certe alvi fluxu febrem ardentem ſanari quandoque, antea vidimus; verum hic agitur de illo alvi fluxu, qui ſymptomaticus potius habendus eſt, & aſſatim prorumpit. Strictam alvum in his morbis eſſe, minime conducit: cum enim acrior vel corruptibilis ratio his ſub febre increſcat, uti dictum fuit, & per inſignem æſtum cito conſumatur bilis etiam ſana, patet, magis proſore, ſi hæc ſaburra primis viis eneat, cum aeris libero acceſſu, calore, & mora, in peſſimam abeat brevi putrilaginem. Unde etiam in cura ardentis febris tantum uſum habent clyſmata, non tantum quæ diluunt, laxant, refrigerant, verum etiam, quæ omne putridum inteſtinis hærens eluunt. Non ergo malum eſt, ſi in febre ardente laxior alvus

ſit

ſit; quin imo *Hippocrates* (*De Aere locis & aquis t. 6. p. 190.*) notavit, illo contingere febres ardentes illis, qui laxiorem alvum habent, & obſervavit, alvum adſtrictam fuiſſe illis, quibus ea febre ardente pernicies imminebat (*Epidem lib. t. 9. p. 70.*) Ubi autem ingenti copia per alvum exeunt liquida, & imprimis antequam ulla coctionis indicia apparuerint, lethale eſſe pronunciavit *Hippocrates*, uti jam ſæpius dictum fuit (vide § 386. 590. 720.) Solent tunc autem illa, quæ alvo exeunt, olidiſſima eſſe; unde humorum diſſolutionem putridam, adeoque interitum, denotant, ſimulque magna copia liquidi de corpore ſic ſubducitur, & vires ægrorum proſternuntur, adeoque tales alvi fluxus nocet tanquam cauſa & ſignum.

CUM TREMORE ABIT IN DELIRIUM, INDE IN MORTEM. Quando § 627 & ſequentibus de tremore febrili agebatur, conſtitit immeabilitatem liquidi, per arterias encephali movendi, in morbis ſæpe tremoris cauſam eſſe. Cum autem in febre ardenti diſſipentur liquidiſſimæ ſanguinis partes, & reſiduum ingenti æſtu torreatur, patet, quare tremores in febre ardente fiant. Si autem tremorem ſequatur delirium, novimus ab eadem cauſa turbari totum ſenſorium commune, adeoque ſummum mortis periculum adeſſe.

Habetur quidem apud *Hippocratem*, (*Coac. Prænot. n 133. t. 8. p. 859. & Aphor. 26. ſect. 6. t. 9. p. 261.*) quod tremores in febre ardente nati delirium ſolvat; verum notavit *Galenus* (*Ibidem*) in Commentariis ſuis, ſolutionis vocabulum improprie hic uſurpari, cum plerumque mortis ſatalis rem ſignificet, in hoc autem caſu e malo in pejus tranſitus fiat. Verum quidem eſt, ſequente delirio tremores ſæpe tolli, imprimis ſi illud ferox incipit, tunc enim immani muſculorum robore valent ſæpe tales ægri, ſed ſemper infauſto omine, uti ſic ſe patet.

TRANSIT IN PERIPNEUMONIAM ET FRECUM DELIRIO. Quod in peripneumoniam tranſire ſoleat ſebris ardens, in Commentariis § 739 dictum fuit. Ratio ea autem dictis facile patet, uti etiam quare delirium ſæpe adſit. Ubi autem bina hæc adſunt in febre ardenti, ægros in maximo diſcrimen verſari nemo dubitat: imo *Hippocrates* (*Aphor. 50. ſect. 4. t. 9. p. 167.*) binorum horum concurſum lethalem pronunciavit, dicens: *Quibuscumque in febre non intermittente ſpirandi difficultas fit, & delirium, lethale.*

POST INGENTIA ALVI TORMINA QUÆ ORITUR, PESSIMA. Deſignat enim, inteſtina & meſenterium inflammatione correpta eſſe: verum febris ardens dum hæc comitatur, ſummum periculum eſt, ne brevi lethalis hic gangræna ſequatur. Quam cito autem nata in his locis inflammatio in gangrænam abeat, dictum ſuit in vulnerum abdominis hiſtoria, & poſtea adhuc de hac re agendum erit, quando inteſtinorum inflammatio pertractabitur. Patet hinc etiam, quare *Hippocrates* (*Aphor. 66. ſect. 4. ibid. p. 177.*) vehementer circa viſcera dolores in febribus acutis malos eſſe damnaverit, & alibi (*in Coac. prænot. n. 121. t. 8. p. 859.*) dixerit: *Ex alvo dolore laborioſa febris ardens perniciosa.*

SOLVITUR CRITICE CUM RIGORE. Quando ſimul cum frigoris ſenſu totum corpus concutitur, rigor vocatur, qui ſi levior & momentaneus fuerit, horripilatio etiam dicitur (vide § 563.) Appellatur & horror, quia a re horrida conſpecta, vel per memoriam repræſentata, ſimilis concuſſus corporis fit. Unde dixit *Galenus* (*De tremore t. 6. t. 7. pag. 208.*), quod non procul ab hujus affectionis notione abiiſſe videantur illi, qui rigorem refrigerationes ſenſum eſſe voluerunt: non enim ſemper cum rigore adeſt frigoris ſenſus. *Quæ enim reſidua ſunt, torpida, difficile aut nullo prorſus ſenſu prædita, ... prius fixerunt &c. Sed nullum ex his frigiditatem, quæ in ipſis eſt, ſentit, unde neque riget, ſed neque ſentiat, prorſus & rigebat.*

Obſervaverat jam *Hippocrates* (*in Coac. Prænot. n. 136. t. 8. p. 859. & Aphor. 58. ſect. 5. ibid. t. 9. p. 171.*) ardentem febrem ſupervenientem rigore ſolvi. In febre enim ardenti, ut modo ſequenti paragrapho dicetur, ſanguis liquidiſſima ſui parte orbus

cu-

circa arteriarum extrema hærere incipit, atque inflammationem per univerſum fere corpus facit. Impedito ſic libero tranſitu ſanguinis in venas, illæ deplentur, & omnis fere ſanguis in ſyſtemate arterioſo colligitur, unde ſummæ reſiſtentiæ naſcuntur ſanguini ex corde in arterias pulſo, adeoque & validus attritus, & hunc ſequens ſummus æſtus. Ubi autem uſu diluentium & attenuantium remediorum incipit ſolvi inflammatoria illa ſanguinis tenacitas, atque ſanguis ſic diſponi, ut per ultimas arteriarum anguſtias in venas ſanguineas tranſire poſſit, ſolvuntur hæc obſtacula, & in vacuas venas ſanguis quam liberrime tranſit. Uno ergo momento tollitur ingens illa reſiſtentia, quæ prius in arteriis aderat, adeoque attritus, qui antea validiſſimus erat, jam fere nullus eſt: ergo ſtatim minuitur calor & ſubito quidem, dum in vacuas venas pullue ſanguis abſque ullo attritu partium ad ſe mutuo verſus cor movetur. Verum & poſtea cor acceptum a venis ſanguinem per arterias pervias jam libere propellit, unde longe minus attritus. Si jam ſimul conſideretur, cum morbi decurſu liquidorum movendorum molem plurimum imminutam eſſe (obeſus enim homo dimidium ſæpe ſui ponderis perdit, & pallidus & gracilis ex periculoſo hoc morbo emergit), patet iterum, quare, libero tranſitu per arterias reſtituto, tam ſubitum refrigerium fiat. Verum ſubitum frigus, poſt validum æſtum, ſenſum, concuſſio totius corporis ſequitur, id eſt rigor, uti experiuntur illi, qui calido ex hypocauſto prodeuntes frigido aeri ſe exponunt.

Ex his apparet, qualis ille rigor ſit, quo criticè quandoque ſolvitur febris ardens: non enim omnis rigor in hac febre contingens bonus eſt, ſed tantum ille, qui a ſubita reſtitutione æquabilis humorum motus per vaſa fit. Dum enim nova acceſſio fit, ſive paribus ſive imparibus diebus, rigor adeſt, ſed levior longe quam ille, qui criticus eſt. Præterea diſtinguimus ſalutarem illum rigorem ab aliis, ſi poſt coctionis ſigna, & in die critico contingat, & evacuationes quædam criticæ præcedat, vel & mox ſequatur. Sic dum narium hæmorrhagia larga in febre ardente contingit, illam ſæpe rigor talis criticus ſequitur, qui ægrum & adſtantes inani percellit metu, ac ſi mors inſtaret, cum contra in limine ſanitas adſit. Magna enim tali evacuatione ſanguinis arterioſi ſic minuitur preſſio in fines arteriarum obſtructarum, ut retropulſu moleculæ obſtruentium inflammationis reſolutio fiat (vide §. 400. 1.). Quod autem ſedulo obſervari debeat, quo tempore rigor in febre ardenti contingat, ut firma inde Prognoſis haberi poſſit, patet ex *Hippocrate* (*In Coac. prænotion. n. 15. t. 8. p. 854. & Aphor. 29. ſect. 4. ibid. t. 9. p. 150.*), dum monet, rigores, qui in febribus ſexto die contingunt, difficilis judicii eſſe. Verum hoc commune habet rigor cum omnibus aliis criſibus, uti patuit ex illis, quæ in hac paragrapho de diebus criticis dicta fuerunt. Conſtitit enim tunc, diem ſextum Veteribus Medicis ſemper ſuſpectum fuiſſe, quod in illo plerumque malæ tantum, vel ſaltem infidæ, criſes fierent. Poſſe autem rigorem a malis cauſis fieri ſatis patet; dum enim immeabilis redditus ſanguis ad extrema uſque corporis propelli nequit, rigor oritur, quem dein externum frigus, peſſimum in febre ardente ſignum, ſequitur. Tales rigores damnavit *Hippocrates* (*Prorrhet. lib. 1. tom. 8. pag. 744.*) dicens: *Ex rigore perfrigerationes, non recaleſcentes, malæ.* Poſt criticum autem rigorem, reſtituto libero humorum per vaſa motu, brevi ſequitur æquabilis per univerſum corpus calor. Sic in muliere, quæ in mendaciorum foro decumbebat (*Epidem. 3. ægrot. 12. t. 9. p. 252.*) frequentes contigerunt rigores, ſed vel cum exacerbatione omnium ſymptomatum, vel cum frigore extremorum, quæ non amplius recaleſcebant, unde & periit.

Quamvis autem criticus talis rigor ſolutam & mobilem jam morbi materiem denotet in febre ardenti, tamen hæc raro vel nunquam habet tales dotes, ut ſanis aſſimilata humoribus cum illis fluere poſſet per vaſa, abſque ulla notabili functionum perturbatione. Valido enim tali morbo

bo-

bo in ma mutantur humores: unde fere ſemper ſoluta hæc materia morbi aliquam retinet dotem, qua æquabili circulationi repugnat, adeoque critica evacuatio fere ſemper talem rigorem ſequi ſolet: itaque febris ardens ſolvitur quidem cum rigore, raro tamen vel nunquam ſolo hoc rigore ſanatur. Sic *Cleonactidi* (*Epidem. l. 3. ægrot. 6. t. 9. p. 208.*) vigeſimo die rigor obortus eſt, verum eodem die ſudore copioſo, & urinis ſedimentum rubrum & æquale habentibus, perfecte judicatus eſt.

§. 742. QUibus explanatis haud difficulter morbus præſens cognoſcitur: neque de ejus cauſa proxima ambigitur; eſt enim a cruore orbato parte blandiore, liquidiore, inflammatione per univerſum corpus, viribus validioribus. Quin præſagia haud infirma hinc deducentur.

Ex illis, quæ ad §. 738 & 739 dicta fuerunt, conſtitit, quænam febris ardens vocanda ſit, & quomodo ab aliis febribus diſtinguatur. A ſynocho putri enim differt, quod non uno & continuo decurſu abſolvatur, ſed remiſſiones, atque exacerbationes notabiles habeat. Ab intermittentibus vero febribus diſtinguitur, quod deſinat ad perfectam integritatem febrilis impetus. A continuis remittentibus levioribus, æſtu ſummo, imprimis circa vitalia, & remiſſiore calore verſus extrema, ſiti inexplebili, ariditate totius corporis, imprimis differt: eodem tamen cum illis genere continetur, & tantum ſymptomatum malignorum numero & vehementia illas ſuperat.

Cauſam autem proximam talem eſſe, qualis in textu deſcribitur, patet, ſi conſiderentur cauſæ remotæ prægreſſæ & ſymptomata præcipua, quæ in febre ardenti obſervantur. Labore enim nimio, Solis æſtu & reliquis, quæ §. 740. enumerantur, liquidiſſimam, & blandiſſimam partem ſanguinis, aquam nempe, diſſipari, nemo dubitat, ſimulque reſiduum, hoc aquoſo diluente orbatum, ad inflammatoriam tenacitatem diſponi, & majorem acrimoniam acquirere, per quam, ſive ſolam, ſive per ea efficientia aromatica acria uſurpata auctam, quandoque & concurrente ſtatu epidemico, incitatur circulatorii motus velocitas, hinc validiſſima febris accenditur. Symptomata autem prima a §. 739. recenſita idem docent, imprimis ardens calor, reſpiratio anheloſa, ſiccitas totius corporis, ſitis inexplebilis, & perturbatio omnium fere functionum.

Cum autem febris ardens adeo periculoſus morbus ſit, imprimis incumbendum eſt, ut firma habeantur præſagia, ex quibus conſtare poſſit, quid in hoc morbo metuendum ſit, quid ſperare liceat. Omni enim culpa vacabit Medicus (*Hippocratis Prognoſtic. in initio, t. 8. p. 584. 585.*), ſi prævideret & prædixerit, quinam perituri ſint, vel evaſuri; atque ideo monuit medicos *Hippocrates*, ut præſagiendi ſtudio incumberent. Agnoſcit quidem, præſtantius eſſe morbos ſanare, quam futura prægnoſcere, verum ſanos efficere omnes ægros nemo poteſt, ſed melius ſervabit illos, qui ſervari poterunt, Medicus, qui futura in morbis prævidetit.

Ex omnibus autem illis, quæ de cauſis, ſymptomatibus, & decurſu febris ardentis dicta fuerunt, firma ſatis prognoſis haberi poterit. Periculum adeſſe in hoc morbo, agnoſcunt omnes, varium autem diſcriminis gradum ex ſymptomatum numero & vehementia diſcimus. Cerebri functionum læſiones prævidemus facile, dum novimus, ſanguinem in ſummo mobilem, rapidiſſime tamen pulſum, dilatatis vaſorum minorum oſtiis illa ingredi, obſtruere, inflammare, ſimulque tenuiſſimam & mobiliſſimam partem ſanguinis deficere, adeoque ſpirituum ſecretionem, illorumque liberum tranſitum per encephali ſubſtantiam & nervos, impedire; hinc delirium, coma, convulſio &c. toties febrem ardentem comitantur. Summus æſtus circa vitalia, rapidiſſimus ſanguinis ſpiſſioris motus, & ſiccitas linguæ, pulmoni periculum imminere docent, ne vel rupto vaſe lethale ſanguinis ſputum fiat, vel immeabili ſanguine pulmonis va-

ſis

ſit infarcto, in peripneumoniam funeſtam tranſeat febris ardens. Quibus autem modis natura ſanationem tentet in hoc morbo, quibus vias morbi materiam eliminet; quo tempore morbi hoc tuto & certo faciat; quibus ſignis hæc naturæ molimina prævideri poſſint, quomodo cognoſci poſſit, an ſalutaria, an funeſta, an vero dubia horum futura ſint exitus, omnia hæc tradita fuerunt. Patet ergo, quod ex hactenus dictis omnia, quæ ad Prognoſin pertinent, hauriri poſſint.

Oſtendit quosdam, quod in febre ardenti inflammationem per univerſum corpus adeſſe dicitur, dum credebam, tum illius circulationem dicebere deficere, cum nulla pervia forent vaſa. Verum, ut conſtituit ex illis, quæ in *Capitulis de obſtructione & inflammatione* dicta fuerunt, inflammatio naſcitur, dum dilatata minorum valorum antea majores moleculas recipiunt, quæ per illorum extrema tranſire nequeunt, (vocabatur tunc error loci, quem ex ſolo exceſſu motus circulatorii fieri poſſe ad §. 100 demonſtratum fuit). Unde poteſt inflammatio per univerſum corpus fieri, licet per arterias ſanguiferas, ſi non omnes, ſaltem plurimas ſanguis adhuc tranſeat. Talem autem adeſſe in febre ardenti inflammationem, docet rubor faciei, & ſæpe reliquæ totius corporis, quandoque & poſt mortem manens. Cadaverum hoc morbo defunctorum inſpectio demonſtravit, cerebri corticem, in quo naturaliter nihil rubri invenitur, totum rubuiſſe, ac ſi arte anatomica repletus fuiſſet. Simul etiam hinc apparet, quare tantus calor adeſſe poſſit, licet ingens adeo vaſorum numerus impervius fuerit, per arterias enim majorem ſanguis ruber, ob ſuſi diſſimilis partem jacturam denſior, magna velocitate movetur, & ab his cauſis ſummum calorem naſci debere demonſtratum fuit, ubi de *Calore febrili* agebatur.

§. 743. Curatio exigit aërem purum, frigidum, renovatum ſæpius, integumenta minime ſuffocantia, vel aggravantia corpus, ſitum corporis erectum ſæpe, potus copioſos, blandos, demulcentes, lubricantes, aqueos, calidos; cibos leves, farinaceos, hordeaceos, avenaceos, ex fructibus ſubacidis confectos; Venæ ſectionem, ſi morbi initium, plethoræ indicia, inflammationum ſingularium ſigna, calor intolerabilis, rarefactio enormis, revulſio neceſſaria, ſymptomata urgentia, neque alio remedio facile ſuperanda, hanc exigunt; Clyſmatum blandorum, diluentium, laxantium, antiphlogiſticorum, refrigerantium applicationem repetendam, prout vis morbi, ſiccitas alvi, revulſio, requiſita imperat; Humectationem totius corporis, hauriendo aërem fumo calidæ blandum per nares, colluendo os, & guttur, lavando pedes, manusque tepida, fovendo ſpongiis calida loca, ubi plurima vaſa contactui magis expoſita; Medicamenta aquoſa, blanda, nitroſa, grato acore lapida, alvum leniter laxantia, urinæ materiem ſuppeditantia, ſupplentia, ſudoris vehiculum copia præbentia, non acrimonia, omnem contractionem fibrarum, craſſitiem liquorum, acrimoniam eorumdem ſolventia, diluentia, temperantia.

Cum ex illis, quæ hactenus tradita fuerunt, conſtet in febre ardente eſſe ſummum æſtum, liquidiſſimæ partis diſſipationem, & reſidui inſpiſſationem, ſiccitatem corporis totius, & degenerationem humorum in putredinem, patet, in curatione requiri, ut temperetur nimius calor, reſtituantur liquida, quæ perierant, ſolvatur & attenuetur illud, quod in concretionem tenoit, humectetur totum corpus, atque talia adhibeantur, quæ omni putredini maxime reſiſtunt. Unde curatio exigit

Aërem purum, frigidum, renovatum ſæpius. Tantus quandoque circa vitalia viſcera in febre ardente decumbentibus æſtus obſervatur, ut aërem inſpiratum accendat, uti §. 739. dictum fuit. Atqui a tanto calore metuendum est, ne ſanguis coaguletur, & in pulmonalis arteriæ anguſtiis hæreat, ſicque febris ardens, uti ſæpe fit, in ſubito lethalem peripneumoniam terminetur, unde patet, opus eſſe,

eſſe, ut grato frigidi aëris refrigerio eſſet ſalubris temperetur. Cum autem in his ægris ſubputridæ exhalationes continuo de corpore exeant, etiam moleſtæ ſanis hominibus, qui illorum curam gerunt, aër loci, in quo decumbunt, brevi his repletur & inquinatur, adeoque frequentem renovationem poſtulat: niſi enim hoc fiat, coguntur miſeri non ſine magno damno infectum talem aërem haurire continuo. Videantur & illa, quæ in Comment. §. 698. dicta ſunt de noxis, quæ a calore lecti & aëris clauſi in morbis acutis contingunt.

INTEGUMENTA MINIME SUFFOCANTIA VEL AGGRAVANTIA CORPUS. Dum ob hyemali frigore corpus defendere volumus, ſtragulis corpus obruimus, ſicque in tepido vaporis balneo hærentes caleſcimus: ſi ergo in febre ardenti idem fiat, calor adeo intenſus adhuc augebitur, & ſimul omnia illa mala fient, quæ ab aëre clauſo non renovato ſequuntur in hoc morbo. Hinc *Celſus* (*Lib.* 3. *c.* 7. *p.* 134.), uti ad §. 693 dictum fuit, in cura febris ardentis) illi, ut *amplo conclavi teneretur æger, quo multum & purum aërem trahere poſſet, neque multis veſtimentis ſtrangulandus, ſed admodum levibus tantum velandus eſt*. Similia & Ætius (*Tetrab.* 2. *Serm.* *c.* 78. *p.* 353.) poſuit in ſummis primaria in febribus ardentibus auxilia, dicens: *Decubitum ſit in loco frondis patentibus, & aëri puro perflatu. Strata mollia & ſæpe renovata. Amiculum ſit ſive permutata, & ſunt gracilia, non ſit lata. Lectus ſit ab unde amplus, quo poſſint membra calefacta ſubinde ad alium atque alium partem transferri. Et per flabellum aër [illegible] concitetur.* A Veterum diſciplina receſſerunt poſtea Medici, qui in hac opinione erant, per ſudores, eoſque in initio, calidis remediis & ſtragulorum pondere excitos, febres ſanari debere. Quam periculoſum autem ſit hoc tentare, niſi morbi materies & cauſa adeo tenuis & mobiles fuerint, ut ſic diſſiſsi de corpore poſſint, antea dictum fuit (vide §. 594. 2. & 715 716. &c.). Neque novus hic in febribus ardentibus curandis error eſt, nam & *Celſus* jam de hoc conqueſtus fuit, dicens, ubi de ſudore promovendo poſt ſi [illegible] ſinitam, vel ſaltem decreſcentem, agit: *Hujus autem rei cauſa continere ægri ſub veſte ſatis multa manus debet, eademque crura, pedeſque contegere; qua mole plerique ægros in ipſo impetu febris, potiſſimeque ubi ardens ea eſt, male habent* (*Celſ. lib.* 3. *c.* 6. *p.* 130.). Conducit etiam, quo minus caleſcant, ut tales ægri potius ſupra culcitram, quam lectum plumis refertum, decumbant. Quomodo autem gratum aëris refrigerium conciliari optime poſſit, §. 605. 2. dictum fuit.

SITUM CORPORIS ERECTUM SÆPE. Quantum uſum habeat ad compeſcendum nimium febris impetum, ſi ægri quotidie per aliquod tempus a lecto abſtineant, & in ſedili erecto corpore ſedeant, in Commentariis §. 610. dictum fuit. Simul etiam delirium, hic imprimis metuenda, vitantur, vel compeſcuntur, ſi jam adfuerint; quia in horizontali corporis ſitu, cæteris paribus, majori copia & impetu ſanguis verſus caput tendit. Adeo autem confidebat huic auxilio *Sydenhamus* (*Sect.* 3. *c.* 2. *p.* 165.), ut in Variolis, dum ob nimium febris impetum jam in ipſo morbi augmento conſtituerentur ægri, ab hoc ſolo fere quid boni ſperaret, ſeque plures ſic a morte liberaſſe refert. Neque multum mali metuendum eſſe, licet frigidiuſculo aëri, non multum etiam tecto corpore, exponantur tales ægri, miro caſu probat. Juvenis enim quidam in ipſo ætatis flore, & media æſtate, Variolis laborabat, qui bus paulo poſt Phreneſis acceſſit. Dumque nutrix, quæ ejus curam gerebat, in urbem profecta abeſſet, mori videbatur adſtantibus, atque cadaver, ut putabant, de lecto ſublatum, nudum menſæ imponunt, linteo tantum ſuperinjecto. Rediens nutrix, amoto linteo, ſubobſcurum adhuc vitæ indicium deprehendit, & projectum corpus denuo in lectum repoſuit, atque poſt aliquot dies inter poſtos incolumis evaſit, qui pro mortuo habitus, nudus fere, libero aëri tamdiu expoſitus fuerat.

POTUS COPIOSOS, BLANDOS, DEMULCENTES, SUBACIDOS, AQUOSOS, CALIDOS. Ut nempe reſtituatur aqua, ſanguinis partis jactura. Sitis inexplebilis,

fe-

febre ardente ſemper comes, quamdiu mens conſtat, ſatis indicat copioſum potum, niſi & ingens iſtius corporis eſſet æſtus. Cum autem per febrem ipſam humores in majorem acrimoniam tendant, requiritur ſimul, ut potus blandi & demulcentes ſint, ſimulque acidi, vel ſaltem ſponte ſua in acidum vergentes, ut nempe occurratur putridæ degenerationi humorum, in febre ardenti ſemper metuendæ. Decocta avenæ, hordei, oryzæ &c. emulſa ex his & ſeminibus farinoſis parata, acidi vegetabilium ſucci, vel & fermentati, acetum nempe & vinum tanta aquæ copia diluta, ut ſtimulo ſuo nocere nequeant, rob & ſyrupi officinales his decoctis diluti, gratiſſimos ſimul & ſaluberrimos potus exhibent: ſimulque magna in his varietas haberi poterit, dum non omnia bucca ægri placent, imo & eidem bona ſæpe contingat in hoc morbo, ſæpius, ut nunc hunc, nunc illos, potus ſumat avidius. Hinc & notavit *Hippocrates* (*De Morbis lib.* 3 *cap. ultimo t.* 7 *p.* 594. 595.), atque ideo varias potuum in febre ardente ſpecies recenſuit, quæ tamen omnes habent illas dotes, quæ deſcriptæ fuerunt. Sic ſeminis lini decoctum, mulſam, aquam ipſam puram, decoctum hordei vel crudi, vel torrefacti prius (quod tunc ſimilem Coffe Aſiaticorum potum dat) vinum aqua dilutum &c laudat.

Diſputatum tamen fuit, an frigidos potus, an vero calidos, in febre ardente dare conduceret, imprimis cum multa Veterum Medicorum loca doceant, quod frigidos potus in febre ardente laudaverint, & igneum in hoc morbo ardorem frigido quaſi extinguere tentaverint. Sic *Hippocrates* (*Ibid.*) dicit, de hujuſmodi ægrotis agens: *Multas autem edunt effectus: alii ſiquidem mictionem provocant, alii alvi dejectionem, alii utrumque, alii neutrum, ſed tantum refrigerant, ut ſi quis in vas aquæ fervens frigidam aquam infundat, aut vento frigido vas ipſum exponat*: & plures ex deſcriptis poſtea potibus frigidos dari juſſit. Quin imo *Galenus* (*Comment.* 4. *in Hippocr. de Victu in morbis acutis t.* 11 *p.* 124.) dum tantum capita curationis in *Cauſo* agnovit, bilioſos nempe humores debere exſtingui, vel perfecte evacuari. Ad extinctionem autem frigidæ potum laudavit, quo cauſos ſe curaſſe perpetuo dicit, & quidem tam crebrae fuiſſe hac curatione, ut ne quidem unum meminerit. Sic & *Celſus* (*Lib.* 3 *c.* 7 *p.* 135) monuit, quod quidam aqua frigida tantum ad ſatietatem data pro medicamento uterentur in febre ardenti. Ubi tamen inflammationis præſentis ſigna adſunt, vel futuræ metus eſt, patet facile, quanta mala metuenda ſint, ſi æſtuanti a febre corpori gelidus potus affatim ingereretur. Videantur illa, quæ circa hanc rem in Commentariis §. 640 2. habentur. Ibi enim conſtitit, nec abſolute ſemper *Galenum* adhibuiſſe gelidum potum in hoc morbo, ſed cum jam mediocriter concocti eſſent humores, & *Celſum* plurimas cautelas dediſſe, ne temere hoc in omni caſu tentaretur. Imo videntur Medici Veteres, dum frigidum potum darent, ſemper aliquid mali timuiſſe, imprimis ſi largis hauſtibus ingereretur. Sic dum *Hippocrates* (*De Morbis lib.* 3. *cap. ultimo t.* 8. *p.* 594) aquam mulſam aquoſam ad dimidias decoctam commendat, illam frigidam quidem, ſed paulatim, exhiberi juſſit. Et *Aetius* (*Tetrabibl.* 2. *Serm.* 1. *c.* 72. *p.* 249. *& in Editione Græca p.* 84 *verſa*) integro capitulo de frigidæ aquæ exhibitione egit, noxas recenſens, quæ inde quandoque contingunt, & cautelas monens, quæ in hujus exhibitione obſervandæ ſunt. Noluitque in principio vel augmento morbi eam propinari, ſed tunc imprimis prodeſſe, quando *præalteratos humores* (προκατειργασμένων χυμῶν) roborata per frigidæ potionem ſalubriorem pactum natura aggreditur, ſicque aptiſſima phraſi explicat, tantum tunc prodeſſe, ubi humorum tenuitas adeſt. Præterea de cura febris ardentis agens idem auctor (*Ibid. c.* 78. *p.* 253. *In Edit. Græca p.* 86) monuit, aſſiduum uſum Epithematum frigidorum, quæ pectori & ventriculo applicabantur, vitandum eſſe, & calida eadem applicata videtur præterea. Aliquando poſt cibum aquam frigidam ad cochlearis unius aut duorum men

mentulam ſorberi juſſit, maluitque, ut in totum ipſorum potus lactei repleri eſſet (ſic enim γαλακτοποτεῖν vocabulum vertendum eſſe probat *Fœſius* (*In Oeconomia p.* 81)). Præterea, ibi jam adeſſe frigidæ exhibendæ tempus in febre ardente credebat, in quo metuum, minimum cujuſdam mali nimium metum impedimento eſſe, ne exhiberetur, maluitque tunc ab *aqua frigida* uſum incipere; ſic autem vocavit, quando aquæ frigidæ partem quanque ad partem unam aquæ temperatæ calidæ miſcebantur. Quod imo monet in fine ejuſdem capituli, quoſdam Medicos methodi ignaros, & imitantes illa, quæ ab ipſo facta viderant, nihil profeciſſe, ſed & lethales habuiſſe ſucceſſus.

Ex quibus omnibus, ut puto, apparet, Veteres Medicos non adeo abſolute, ut voluerunt quidam, commendaſſe gelidum potum in febre ardenti, ſimulque patet, quando & quibus ſub cautelis prodeſſe poſſet. Interim tamen nunquam omittebant calidos prius propinare, cum ſic magis laxentur vaſa, & melius diluantur liquida, neque ullus metus ſit a conſtrictione ſolidarum partium, vel liquidorum coagulo, quæ utraque ab imprudenti frigidi potus exhibitione metuenda ſunt. Neque repugnat, quod aëra frigidum laudat in hoc morbo, nam aër, longe rarior aqua, caleſcit ſtatim, dum inſpiratur, & nemo prudens gelidiſſimam hyemalis brumæ aërem æſtuanti a febre ardente corpori applicabit, ſed tantum nimium æſtuantem aërem grato refrigerio temperabit.

CIBOS LEVES, FARINACEOS, HORDEATOS, AVENACEOS, EX FRUCTIBUS HORÆIS CONFECTOS. Eadem nempe, quæ in morbis acutis fuerunt laudata, quæ tales ſunt, quod paulo metuenda ciborum nomen habeant. Solam ptiſanam hordei, vel ptiſanæ ſuccum, aut cremorem, in his morbis dedit *Hippocrates*, tenuiora, vel meraciora, pro ratione morbi tempore & impetu, uti in *Libro de Victu in acutis morbis*, & paſſim in ejus operibus invenitur. Videantur illa, quæ de his in Commentariis §§ 590, 600, 601, 602, dicta fuerunt, ubi omnia, quæ de qualitate ciborum & quantitate, & de tempore illos exhibendi notanda ſunt, habentur.

VENÆ SECTIONEM, SI MORBI INITIUM &c. Quantum uſum habeat venæ ſectio ad minuendum nimium in febribus impetum, in Commentar. §. 610. demonſtratum fuit, adeoque videatur & hæc in febre ardenti ſemper conducere, cum urens calor adſit, & vehementiſſima ſymptomata illam comitari ſoleant. Interim tamen magna hic cautela opus eſt, cum aliquando venæ ſectio nocere poſſit. Dum enim circa vitalia viſcera immeabilis jam redditus ſanguis incipit colligi, & ingentem quidem æſtum circa præcordia facit, verum in extremis corporis ſimul frigus adeſt, novimus, paululum ſanguinis tantum adhuc per vaſa extrema propelli, omnemque fere ſanguinem in ſyſtemate arterioſo colligi. Si ergo in tali caſu vena ſecabitur, tolletur pauxillus ille ſanguis, qui ex arteriis in venas tranſire potuit, & quo ſolo adhuc vita ſuſtentabatur, adeoque ſummus metus eſt, ne pro remedio mortem venæ ſectio adferat. Unde patet, quare in initio morbi, quando, nondum diſſipata parte tenuiſſima, ſanguis adhuc ſatis meabilis eſt, venæ ſectio imprimis locum habeat, per quam & craſſiſſima ſanguinis pars evacuatur, diluentibus & attenuantibus remediis locus & facilior aditus paratur, & futura inflammatio optime præcavetur. Ubi jam ante morbum plethora adfuit, quod ex ſignis §. 106. recenſitis cognoſci poterit, major adhuc venæ ſectionis urget neceſſitas, uti etiam, ſi per ingentem morbi æſtum rareſcat & nimia plethoræ effectus faciat (vide §. 106. 5.) Cum autem ad inflammationem curandam, uti in ejus hiſtoria dictum eſt, venæ ſectio efficaciſſimum remedium ſit, patet ſatis illam æque requiri, ſi inflammationis ſingularis ſigna adfuerint, imprimis circa pectus vel caput, unde lethalis phrenitis vel peripneumonia brevi ſequerentur, niſi tum ſubito ſuccurratur, talis inflammatio cito in gangrænam terminabitur. Quia autem per venæ ſectionem nimia velocitas circulationis minui poteſt (vide §. 691.) uti etiam ſanguinis denſitas (vide §. 692.), ſimulque

quæ per eandem moles movendorum (vide §. 693.) minuatur, quæ omnia efficaciſſimæ caloris febrilis cauſæ ſunt, patet facile, intolerabilem calorem venæ ſectionis neceſſitatem in febre ardente indicare. Cum vero ſæpe neceſſarium ſit, impetum morbi a capite, quantum fieri poteſt, avertere, hoc reſpectu venæ ſectio in pede ſollicitata locum habere poterit. Aperta enim vena, arteriæ in illam ſe evacuantes facilius deplebantur, adeoque minor fiet reſiſtentia ſanguini in has arterias pulſo, & ſic revulſio a ſuperioribus partibus corporis obtinebitur. Videantur illa, quæ ad §. 396. 4. de revellentibus ſanguinis impetum in alias partes dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus patet, venæ ſectionem in initio febris ardentis utiliſſimam eſſe, in reliquo ejus decurſu non ſemper prodeſſe, ſed tantum tunc, quando modo dicta adeſſent, requiri, habita ſemper ratione virium, ætatis, & temperiei anni. Periculoſam autem venæ ſectionem eſſe, ſi proſtratæ jam vires fuerint, non vero a plenitudine nimia aucta reſpiratione ſuffocatæ, ut & ſi extrema frigida manſerint diu, pariter ex dictis apparet. Hinc monuit *Hippocrates*: *In acutis morbis venam ſecabis, ſi morbus vehemens appareat, & qui ægrotant in ætatis vigore fuerint, & robur ipſis adfuerit* (De Vict. in Acutis c. 11. p. 127.). Similia & *Celſus* habet dicens: *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tument, ſanguinis detractionem requirit* (Lib. 2. c. 10. p. 78.).

Neque adeo univerſalem in febri ardente curanda fuiſſe venæ ſectionis uſum apud Veteres Medicos, colligere licet inde, quod *Celſus* (Lib. 3. c. 7. pag. 134. &c.) de cura febris ardentis agens nullam illius mentionem fecerit. Neque etiam illius meminit *Aetius* (Tetrabibl. 2. Serm. 1. c. 78. p. 253. &c.), cum tamen eandem in cura ſynochorum febrium, tam ſimplicium quam putridarum, laudaverit. Paucentes apud *Æginetam* (Lib. 2. c. 30.) venæ ſectio in curatione febris ardentis ſtatim innotuit. *Avicenna* vero (De cur. morb. acut. lib. 2. c. 3. p. 100.) de ſyncope curatione agens, cujus principium dixerat febrem ardentem, tunc imprimis commendat venæ ſectionem, *ubi præ multitudine ſyncopa fit, & inflammatio aliqua inſignis in præcordiis aut peritoneo appareat*. Et paulo poſt ſubjungit, multo minus ſanguinis, quam in aliis occaſionibus, evacuandum eſſe, quia vel minimus hic commiſſus error ad interitum ducit.

Si autem adſint quidem ſigna, quæ venæ ſectionem vel nocituram, vel ſaltem periculoſam fore ſuadent, interim ſæva urgentia ſymptomata, nullo alio remedio facile ſuperanda, illam poſtulent, uti e. g. dolor pleuriticus, urgens capitis dolor & æſtus, angina ſuffocans &c., tamen & hæc tentanda erit, ſed præſente Medico, ut, ſimul ac tale ſymptoma levari incipiat, vena claudatur: præmonitis ſimul ægri amicis, quantum diſcrimen adſit, dum hoc tentatur remedium, inevitabilem vero mortem inſtare, niſi hoc fiat. Pulcherrima circa hanc rem habet *Celſus*, ubi de venæ ſectione agit (Lib. 2. c. 10. p. 79.): *Fieri tamen poteſt, ut morbus quidem id deſideret, corpus autem vix pati poſſe videatur: ſed, ſi nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque ſit, qui laborat, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus, in hoc ſtatu boni Medici eſt oſtendere, quam nulla ſpes ſine ſanguinis detractione ſit, faterique, quantus in hac ipſa re metus ſit. Et tum demum, ſi exigatur, ſanguinem mittere. De quo dubitare in ejuſmodi re non oportet: ſatius enim eſt anceps auxilium experiri, quam nullum.*

Clysmatum blandorum &c. Summum enim hæc habent uſum: eluuntur per hæc putridæ fæces in inteſtinis collectæ, foventur omnes hæ partes, ſicque a ſuperioribus revulſio fit. Præterea diluentia & antiphlogiſtica, inteſtinis recepta, deinde & laxatis venarum meſeraicarum oſculis abſorbentur, ſicque ſanguini permiſcentur, atque ita optima dilutio & attenuatio ejus obtinetur. Cum autem clyſmata recta venæ recepta ſtatim (ſaltem pro parte) in venam portarum ſtatim deferantur, atque inde per totam hepatis ſubſtantiam propellantur, magnam efficaciam habere poſſunt in hujus visceris obſtru-

ſtructionibus aut inflammationibus reſolvendis, cum remedia ſic lubo, & vix permutata viribus corporis, ad locum affectum perveniri poſſint. Ob inſignem autem ardorem, qui in febre ardenti circa præcordia invenitur, juſtus metus eſt, ne talia in hepate mala oriantur. Cum autem rarius ſemper ſit, hac via diluentia & laxantia corpori ingerere, ex molliſſimis parantur tantum hæc clyſmata, acriora enim ſi forent, brevi teneſmum alvum deponendi ſequitur, ſtatque exhibens de corpore. Sola aqua cum oxymel e & nitro hic ſufficit, vel eadem in decocto althææ, malvæ, hordei, avenæ &c. dilui poſſunt. Ter quaterve in die, vel & ſæpius, hæc applicari debent, & retineri in corpore, quantum commode fieri poteſt: uſus illorum eſt autem perpetuus, quamdiu manent ingens æſtus & ſiccitas in toto corpore. Ubi vero lingua, fauces, nares, cutis humeſcere incipiunt, & febris impetus remittit, & minuitur æſtus, tunc ab his abſtinendum eſt, ne nimis debilitetur corpus, vel ſic rumpatur febrilis motus, ut cauſæ ſuæ ſubigendæ, movendæ, & excernendæ impar redderetur. Videantur illa, quæ de horum uſu in Commentariis § 610. dicta fuerunt, ubi de minuendo febris impetu nimio agebatur. Magni feciſſe in morbis acutis horum uſum *Hippocratem* novimus: poſtquam enim dixerat, in acutis venam ſecandam eſſe, ſi morbus vehemens appareat &c. addit (*De Victu acut.* t. 11. p. 129) *At ſi imbecilliores appareant, ac ſi plus ſanguinis detraxeris, clyſmo alvum tertio quoque die ſubducendum, donec in tuto æger fuerit.* Ex quibus patet, quod vicariam ſanguinis miſſionis operam a clyſmatibus exſpectaverit, & imbecillioribus, vel copioſa ſanguinis miſſione debilitatis, nonniſi longiori intervallo eadem applicuerit. Quantum autem uſum præſtent in revellendo impetu a ſuperioribus partibus, adeoque quam optima ſint in delirio & phrenitide, dum adſunt, vel & ad illa præcavenda, dum futura metuuntur, docuit *Celſus*, ubi de alvo lotionibus ducenda agit (*Lib.* 2. c. 12. p. 86), dicens: *Fereque ea modo dempta materia, ſuperioribus partibus levatis, morbum ipſum mollit.*

HUMECTATIONEM TOTIUS CORPORIS HAURIENDO &c. Uti ante jam ſæpius dictum fuit, ex ſiccitate pereunt, qui febre ardente moriuntur: hinc omni artis molimine opus eſt, ut ſiccitas tollatur, vel caveatur futura. Unde interna corporis potu copioſo, & clyſmatibus humectantibus, pulmones aere humido inſpirato, os internum & fauces collutionibus, nares internas vapore aquæ tepidæ attracto, a ſiccitate præſervandæ ſunt. Verum & externæ corporis ſuperficiei, adeo ſæpe ſqualidæ in febribus ardentibus, pariter proſpiciendum eſt: hinc balnea pedum, imprimis ſi ſimul nudatum corpus aſcenſui vaporis aquæ alluatur, tantum uſum habent: manus immergantur ſæpius de die aquæ calidæ, axillis, parotidibus, inguinibus, ſpongiæ aqua calida turgidæ frequenter applicentur, ut omnibus hiſce locis applicata aqua venas ingrediatur, & ſanguini, ob jacturam tenuiſſimæ partis immeabili, reſtituatur diluens vehiculum. Simul autem eadem opera tota corporis ſuperficies optime perſpirabilis redditur, ſicque hac via expelli poſſunt de corpore, quæ retenta nocerent. Operoſi fuerunt in hic Veteres Medici: vitis enim, myrti, roſarum &c. folia pavimentis ſpergebant, aqua crebro hæc irrorantes; tepida fovendum & colluendum os jubebant frequenter, epithemata pectori & ſtomacho applicabant, pannos lineos oleo & aqua calida madidos imponebant, vel ex alto in pectus illa delabi curabant &c. (*Aetius Tetrabibl. lib.* 2. *Serm.* 1. c. 78. p. 253. 254.). Omnibus enim his factis peſſima ſymptomata, quæ febrem ardentem comitari ſolent, leniuntur, uti ſunt linguæ ſiccitas, ſitis inexplebilis, anxietas intolerabilis, tuſſicula, vox clangoſa &c. Neque hoc tantum, ſed per eadem corporis partes internæ & externæ ſic diſponuntur, ut criticæ evacuationes, per quas febris ardens ſolvi ſolet, optime per illas fieri poſſint. Narium hæmorrhagia enim, adeo hic ſalutaris, emollitis naribus internis vapore aquæ tepidæ optime pro-

procuratur, laxata tota cute pulcherrime ad ſudores criticos diſponitur, mollis & humidus pulmo faciliùs per ſputa craſſa morbi materiam eliminat, emunctoria illa corporis, pone aures, ſub axillis & in inguinibus, tepidis fomentis continuo laxata, deponendam hic critica metaſtaſi materiam dein trunt facilius, &c. Unde patet, quorum uſum humectantium tantus commoditas cum febris ardentis habeat.

Medicamenta aquosa, blanda, nitrosa &c. De medicamentis non adeo ſolliciti videntur fuiſſe Veteres Medici, nec mirum, cum illa, quæ potus titulo offerrebantur, uti etiam & cibi, remediorum vices gererent. Unde *Hippocrates* præter mulſam, poſcam, oxymel, vix quid dediſſe videtur, imo & hæc pro potu communi ægris propinabat. Sic & apud *Celſum*, *Aetium*, aliosque nulla fere medicamentorum mentio fit. Si autem conferantur illa, quæ de cibis & potibus febre ardenti laborantium dicta fuerunt, patebit evidenter, eadem omnes habere dotes, quæ in medicamentis requiruntur. Nam aquoſa, blanda, demulcentia, ſubacida, ſunt hæc omnia. Recentem eodem redit, ſive decoctum hordei, avenæ &c. cum gratiſſimis acidis ſuccis vel ſyrupis pro potu communi, ſive medicamenti titulo quis dederit. Negligent æ tamen accuſarent Medicum & æger & adſtantes, ſi in tam gravi morbo nullis officinalibus uteretur Pharmacis; præſtat ergo & hoc titulo exhibere talia, quæ iidem ſcopo ſerviunt, & magna varietate haberi poſſunt. Omnes enim ſyrupi, & ſapatea fructuum ſubacidorum ſuccis parata, aquæ ſtillatitiæ, in quibus fervidum non adeſt aroma, diluta, quales v. g. ſunt meliſſæ, florum ſambuci, tiliæ & ſimilium aquæ deſtillatæ, vel in decocti ſcorzoneræ, graminis, tragopogonis, bardanæ, hordei, avenæ &c. ſoluta, ſaluberrima & gratiſſima ſimul medicamenta exhibent. Ex ceraſis, fragis, moris rubi idæi baccis, ribeſiis, &c. æſtivo tempore, dum recentia hæc adſunt, ſimilia parantur, dum leviter tritis fervido hordei vel ſimilium decocto infunduntur, deinde colatum liquidum ſaccharo vel melle edulcoratur. Additur his nitrum, quia & leviſſimum inter ſalia, & facile mutabile per vires noſtri corporis, optimum inflammatoriæ denſitatis eſt reſolvens, neque interim rigido nimis ſtimulo motum auget (vide § 145. 2). Si hujus drachma dimidia vel integra ſingulis libris decoctorum ſupra dilutae, ſufficit; major enim copia datum ſalino ſtimulo motum augeret, qui jam nimius adeſt.

Omnibus jam hic propium eſt, ut alvum leniſſime laxent, quod ſemper conducit, ne putridæ fæces in inteſtinis diutius maneant: ratione aquæ, quam copioſam habent, urinæ materiam ſuppeditant, ſicque faciunt, ut per urinæ vias una cum aqua ſales & olea ſanguinis, per auctam motus circulatorii velocitatem acriora reddita, expellantur. Simul per eadem præbetur ſudori blandum vehiculum, quoties, uti vidimus, febris ardens ſolvitur, quando nempe, ſolutis humoribus & laxatis vaſis, debito tempore morbi prodit. Periculoſa enim eſſe illa remedia, quocumque demum titulo ſuperbiant, quæ acri ſtimulo prædita ad ſudores movendos adhibentur, jam ſæpius dictum & demonſtratum fuit. Simul etiam aquæ calidæ copia, præcipue ſi molli glutine hordei, avenæ, & ſimilium dives fuerit, laxantur fibræ præ ſiccitate contractæ & rigidæ, ſaponacea illis ſoricis & nitro liquorum craſſities attenuatur, ſimulque omnis acrimonia enervatur, partim dilutione, partim oppoſita horum indole, cum hæc omnia vel acida ſint vel aceſcentia, & in febre ardenti in acrimoniam alcalinam putridam, vel oleoſam rancidam, vergant humores. Ingens jam remediorum, quæ hic conveniunt, numerus efficit, ut vel modice etiam Materiæ Medicæ peritus, non tantum medicamentorum jucunditate, ſed etiam grata varietate, ægris placere poſſit.

Cum autem febris ardens ſæpe hæmorrhagia narium ſolvatur, ut § 741. patuit, & quandoque illa tam impetuoſa obſervata fuerit, ut inde in diſcri-

men

tamen ægri venire poſſent, non incongruum duxi hic addere illa, quibus immodicus ſanguinis per nares fluxus compeſci poſſit. Reliquæ autem evacuationes criticæ, quæ in febre ardente fiunt, per vomitum, alvum, ſudorem, urinam, ſputa craſſa, raro adeo impetuoſæ ſunt, ut ab his aliquod periculum metuendum foret; & de vomitu, alvo, & ſudore cohibendis, ſi nimii fuerint, dictum fuit, quando de his inter ſymptomata febrilia agebatur; adeoque ſufficiet de narium hæmorrhagia compeſcenda dicere.

Tam furibundo quandoque impetu ex ſolata in naribus arteria ſanguinem erumpere, ut pauco tempore ad plures libras exeat, & metus ſit, ne ex ſubita & valida illa inanitione ſyncope aut convulſio fiant, obſervata practica teſtantur. Galenus in miro illo caſu, cujus memini ad §. 741, cum hæmorrhagia, quam prædixerat, jam quatuor cum dimidia libræ evacuatæ fuerant, illam compeſcere debuit. Inter illa autem remedia, quæ huic ſcopo ſerviunt, laudaverunt multi venæ ſectionem, ut nempe impetum ſanguinis cavillerent. Verum quam parum inde ſperandum ſit, in Commentariis §. 269. dictum fuit. Simul etiam periculum eſt, ne per venæ ſectionem illa mala, quæ ob nimiam inanitionem metuuntur, augeantur, dum nempe illa adhibetur, poſtquam jam multum ſanguinis effluxerit. Ubi vero in juvenibus verno vel æſtivo tempore e naribus erumpit ſanguis, atque antea illos nimias tales hæmorrhagias paſſos fuiſſe conſtat, venæ ſectionem locum habere patet, ut copia & impetus ſanguinis minuantur. Tales videntur fuiſſe illi caſus, in quibus Galenus (*De curandi ratione per venæ ſectionem cap. 1. tom. pag. 450*) teſtatur, ſe ſæpe numero per venæ ſectionem ſedaſſe ex tempore narium hæmorrhagiam. Nam in modo memorato caſu illam non adhibuit, ſed aliis uſus fuit remediis. Legitur quidem apud *Hippocratem* (*Prorrhet. l. c. 18. p. 798.*). *Quæ ex naribus copioſa violenter multa fluxerint, ad convulſiones interdum deducunt: venæ ſectio ſolvit.* Verum Galenus mavult in Commentariis ſuis ad hunc locum (*Ibidem*) hoc ſic debere intelligi, quod venæ ſectio ſolvat, ſtante narium hæmorrhagiam adhibeatur. Præterea in Coacis Prænotionibus (*n. 336 ibid. p. 86.*) alibi hæc ſententia exprimitur: loco enim [illegible] habetur [illegible], ſicque ſequens, longe diverſus a præcedenti, ſenſus habetur: *Quæ ex naribus longa (fluunt) vi ſuppreſſa, quandoque convulſiones provocant, venæ ſectio ſolvet.* Sic enim per venæ ſectionem tollitur illud, quod importuna ſuppreſſione retentum fuerat, dum in priori caſu convulſivo, ob nimiam inanitionem facta, per venæ ſectionem potius augeretur. Unde & *Sydenhamus*, qui in ſanis hæmorrhagiæ narium præcavendæ, vel & compeſcendæ, venæ ſectionem utilem laudaverat (*Sect. 6. c. 7. p. 360.*), non multum tamen inde exſpectavit boni, ubi in febribus critica talis hæmorrhagia compeſci debebat (*ibid. Sect. 1. c. 4. p. 851.*).

Artuum ligaturæ tales, quæ venas comprimunt, arterias vero non, huc ſpectant, cum ſic impeditur, quo minus ſanguis venoſus tanta copia verſus cor redeat, & multum ſanguinis ſic in venis facile dilatandis retineri poterit; ſicque tempus conceditur arteriæ apertæ, ut propria vi ſe contrahere poſſit. Cucurbitas magnas hypochondriis applicatas, dextro quidem, ſi ex dextra nare, ſiniſtro autem, ſi ex ſiniſtra nare fluxerit ſanguis, præ reliquis auxiliis laudat Galenus (*De Prænotione ad Poſthumum c. 13. t. 8. p. 851.*) & cum ſtatu erecto, frigida poſita nare attracta, ſpongia frigida multa imbuta fronti applicata, artubus deligatis, compeſcere tentabat nimiam hæmorrhagiam, illam ſtatim ſedavit cucurbita dextro hypochondrio affixa.

Anodynis tam fructu nimium ſanguinis orgaſmum ſe minuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (*In locis modo citatis.*), & dein purgante dato præcaviſſe, ne poſt rediret ſedata jam hæmorrhagia: ideoque dum hoc ſymptoma aderat, citius dedit purgans in febribus acutis, quam quidem alias ſolebat.

Ubi tam valida aderat hæmorrhagia, ut periculum imminens adeſſe videretur exhauſto jam fere corpore, nunquam feſellit me vitrioli albi meraciſſima ſolutio, ſi nempe turunda, hac madida, naribus committeretur, curando ut quam penſiſſime ingrederetur nares. Hoc fit, ſi calamus linteo carpto obvolvatur ſolutione vitrioli imbuto, dein nari immittatur hac lege, ut primo perpendiculariter intrudatur ad pollicis dimidii circiter, plus minusve, longitudinem, ac ſi quis per narium foramina verſus fauces protrudere vellet, dein elevetur prudenter calamus, & recta ſurſum adigatur, quousque abſque læſione fieri poterit, tunc compreſſis naribus lente educatur calamus, relicto linteo carpto. Niſi tali cum cautela hoc fiat, raro ad locum affectum vitrioli ſolutio pervenit. Relinquitur autem hæc turunda ibi, donec poſt unum alterumve diem ſponte elabatur. Similem methodum commendavit *Hippocrates* (*De victu acutor. t. 9. p. 182.*), dicens: *Chalcitidem digito prius efformatam apprime, & cartilagines utrinque fortiter comprime, alvumque lacte aſinino cocto ſolve, & caput radens refrigerantia admove, ſi anni tempeſtas fuerit calida.*

Cavendum interim, ne nimis meticuloſi natam in morbis his hæmorrhagiam ſupprimamus intempeſtive. Quamdiu pulſus adhuc plenus latus eſt, calor ad extrema uſque, color ruber in labiis & facie, nullum periculum eſt: ubi vero pulſus vacillare cœperit, pallor conſpicitur, venæ concidunt, monemur ſiſtendum eſſe ſanguinis fluxum. Sæpe accidit, ut ſubitam & validam hæmorrhagiam animi deliquium ſequatur, ſimulque tunc ceſſet hæmorrhagia, natura tunc illud faciente, quod ars ſæpe imitatur in morbis acutiſſimis curandis, dum venæ ſectionem ad animi deliquium uſque inſtitutam illos quaſi jugulat.

§ 744. Quibus qui adjunxerit dicta in regulis univerſalibus de cura acutorum, harumque ſymptomatum, & ſecutura de acutis in perniciem viſcerum ſingularium tendentibus, liquido perſpecta habebit Ardentis Febris cujuslibet remedia.

Recenſita jam fuerunt præcedenti paragrapho illa, quæ in cura febris ardentis maxime notanda erant. Reliqua enim in generali febrium cura habentur. Quo enim tempore morbi cibum dare oporteat, quænam illorum debeat eſſe copia & vis, pluribus ibidem dictum fuit: uti etiam quomodo acria irritans ſtimulus corrigi vel expelli debeat, & quibus remediis lentor humorum ſolvi poſſit; quomodo materies morbi ad coctionem & criſim optime præparetur, vel ſubigatur, per quas morbi materia ſubacta, & mobilis reddita, exitum ſibi parat: de omnibus illis abunde dictum fuit. Symptomatum autem præcipuorum, quæ febres comitari, & quibus aſſi mutuo diſtingui ſolent, & variis quandoque nominibus vocari, hiſtoria & cura pariter pertractata ſunt, adeoque nihil addendum dictis videtur. Cum autem per febrem ardentem inflammationes viſcerum morbi ſoltiter fiant, qui ſæpe ſingularia quædam in curatione notanda requirunt, & imprimis phrenitis vel peripneumonia, debent & addi illa, quæ poſtea de acutis morbis, ſingularem inflammationem hujus illiusve viſceris facientibus, dicentur.

§ 745. Quin & reliquæ febres acutæ ſingulares ex dictis intelliguntur, vel ad ſymptomata ſingularia pertinent, vel ſunt aliis morbi acuti effectus.

Actum enim fuit primo de febribus illis, quæ abſque ulla intermiſſione uno decurſu totum ſuum ſtadium abſolvunt, quæ Synochi vocantur, quæ in putres, & non putres, diſtinguebantur: ubi vero intra viginti quatuor horarum ſtadium talis febris finiebatur, tunc dicebatur Ephemera. Adeoque patet, omnes febres continuas ad has tres ſpecies poſſe reduci. Si vero inflammationem viſceris cujuſ-

dam

dam comitentur, tunc ad morbos inflammatorios pertinent, de quibus poſtea agetur. Cum autem febris ardens ſit peſſima ſpecies illarum febrium, quæ nullam quidem intermiſſionem, ſed tamen notabiles remiſſiones & exacerbationes habent, patet, ex hujus curatione facile intelligi, quid in aliis ſimilibus febribus, quæ nec tot, nec tam ſævis ſymptomatibus ſtipantur, agendum ſit. Præterea hæ febres continuæ remittentes ſæpe ex intermittentium protractis & duplicatis paroxyſmis fiunt, &, retuſo harum impetu, ſolent in veras intermittentes tranſire, adeoque cætera, quæ huc pertinent, ex febrium intermittentium hiſtoria & curatione petenda ſunt.

Reliqua autem febrium diverſitas, quæ apud Auctores occurrit, a moleſto quodam ſymptomate illas comitante, deſumi ſolet, verum de his in ſymptomatum febrilium hiſtoria dictum fuit. Sic febres ſingultuoſæ, ſudatoriæ, Aſodes a faſtidio & anxietate, Epialæ a continuo rigore, Exanthematicæ &c. vocantur. Tota autem diverſitas curationis in hiſ a ſymptomate pendet, unde nomen habet. Ubi autem febris acuta ſingularem morbum quemdam inflammatorium ſequitur, vel ex illo ut caula ſequitur, uti v. g. dum in pleuritide ſuppurata a retento pure febris accenditur, facile patet, curationem ab illius morbi cognitione pendere.

Adeoque pro febrium hiſtoria & curatione nihil ſupereſt, niſi ut adhuc quædam de febribus intermittentibus dicantur.

FEBRIS INTERMITTENS.

§ 646. FEbris Intermittentis definitio jam data (727), hujus diagnoſis ſponte patet, diſtinctio in varias claſſes facilis, utpote ſoli temporis diſſerentiæ innixa. Septenaria exquiſita quandoque aſſidit, ut vidi.

Febres illæ, quæ per vices impetum remittunt, ut plena ἀπυρεξία inter duos quoſque paroxyſmos interſedat, vocantur intermittentes, uti §. 727. dictum fuit, adeoque hoc reſpectu facilis illarum Diagnoſis eſt, qua ab omni alio febrium genere diſtinguuntur. Sed, uti facile patet, requiritur ad hanc diagnoſin, ut Medicus binos paroxyſmos & tempus intermedium obſervaverit, antequam de hac re certus eſſe poſſit. In primo autem ingruente paroxyſmo ſtatim definire, an febris intermittens futura ſit, & qualis, an quotidiana, tertiana, quartana, longe difficilius eſt: de qua re ſtatim, poſtquam intermittentium variæ claſſes enumeratæ fuerint, adhuc quædam dicenda erunt.

Diverſitas temporis, quod inter ſingulos paroxyſmos intercurrit, varias harum febrium claſſes efficit. Si enim quotidie revertatur febris, plena tamen ἀπυρεξία inter ſingulos paroxyſmos intercedente, vocatur *Quotidiana*. Si primo die acceſſerit febris, ſecundo die vero æger a febre liber fuerit, & tertio die iterum ſimilis febris redeat, vocatur *Tertiana*, calculo facto ab unius paroxyſmi initio ad principium ſubſequentis (*Sydenham. Sect. 1. c. 4. p. 95.*). Si vero ſecundus paroxyſmus in quartum diem ab initio morbi incidat, vocatur *Quartana*, ſi in quintum, *Quintana*, & ſic de reliquis, inter quarum paroxyſmos adhuc longiora intervalla obſervata fuerunt. Hoc autem notare meretur imprimis ideo, quia apud nos ſaltem vulgus hæc febrium nomina ſæpe turbat, dum *Quartanam* vocant tertio die redeuntem febrim (*Derdendaegſche koorts*), quia vident binos dies tranſigere ægros abſque febre, & deinde die ſequente, quem tertium vocant, febrim redire. Ob eandem rationem tertianam appellant febrim, quæ alternis diebus corripit (*Anderendaegſche koorts*). Medicis tamen, & his, & in aliis morbis in uſu eſt a primo morborum initio calculum inſtituere, unde ratio nominum, quæ his febribus dari ſolent, patet.

Quotidianas, Tertianas, Quartanas febres frequenter occurrere, omnium eſt omnibus; illæ vero intermittentes, quæ inter ſingulos paroxyſmos longius adhuc intervallum habent, raræ admodum ſunt. Febrium tamen, quæ quinto, ſeptimo, & nono die redeunt, meminit *Hippocrates* (*Epid. l. 1. t. 9. p. 86*), & ſeptenariam etiam exquiſitam ſe vidiſſe teſtatur celeberrimus horum Aphoriſmorum *Auctor*. Quintanam febrim, ex quartana factam, ſemel mihi vidiſſe contigit, ſed poſt quatuor paroxyſmos ceſſabat hæc febris ſponte ſua. Octavo quoque die eadem hora & cum iisdem ſymptomatibus febrim rediiſſe per quinque vices, obſervavit *Simon Schultzius* (*Miſcel. Curioſ. ann. 4. & 5. pag. 58.*) ſextus vero paroxyſmus, qui & ultimus fuit, in quintum a paroxyſmo proxima diem incidebat, tribus horis ſolitum exacerbationis tempus anteſpans. Verum & notatur ibi, quod abſque remediorum fere uſu partim per ſudorem, partim per urinam copioſam redierit ſanitas. Longe diuturniorem talem febrim vidit *Amatus Luſitanus* (*Centur. ſeptim. curat. 75. p. 767.*) in adoleſcente Judæo, quæ ab inchoante hyeme ad medium veris uſque perduravit, & quidem evidentibus maxime paroxyſmis, per quinderim fere horas. Finito vero paroxyſmo, rectiſſime valebat. Plures tales caſus apud Obſervationum Medicarum conſcriptores, vel & collectores, habentur, quibus conſtat febrium intermittentium longiora periodos quandoque obſervatas fuiſſe. Longiſſimum tamen, de quo legitur, intervallum inter binos paroxyſmos annuum ſpatium complectitur. *Antipater Sidonius Poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febri, & ea conſumptus eſt, ſatis longa ſenecta* (*C. Plin. Secund. l. 7. c. 51.*). Plures tales obſervationes collegit *Schenckius* (*Obſervat. Medic. l. 6. p. 745. 746.*) Non admodum frequenter tamen contingere longiora illa in febribus intermittentibus inter ſingulos paroxyſmos intervalla, vel inde colligere licet, quod *Galenus* (*Comm. 3. in l. 1. Epidem. t. 9. p. 87.*) teſtatur, ſe nunquam vidiſſe longiores illis circuitus, quintanos vero ſolos obſervaſſe, ſed obſcuros, & ambiguos. Quintanam tamen febrim diſtinctiſſimam vidit *Tulpius* (*Obſervat. Medic. l. 3. c. 52. p. 269. 270.*), quæ reciprocantium circuitum ordine ultra menſem decimum octavum durabat, ſine evidenti corporis macie, aut manifeſta virium jactura.

Cum autem febres intermittentes inter ſe ratione intervalli inter paroxyſmos differant, patet ſatis, illam diſtinctionem omnibus obviam & facilem eſſe. Verum harum febrium diagnoſin magis limitavit *Galenus* (*de Criſibus lib. 2. cap. 4. tom. 8. pag. 413. 414.*), voluitque, ut vel in primo ingruentis febris paroxyſmo quis diſtinguere poſſet, ad quam intermittentium febrium claſſem pertineret; imo auſus fuit dicere, quod *Tertianam quidem a quartana, qua prima ſtatim die neſcit diſtinguere, neque omnino medicus eſt*.

Quotidianæ febris ſigna hæc poſuit *Galenus* (*Method. med. ad Glaucon. lib. 1. c. 7. tom. 10. pag. 351. & de Criſib. lib. 2. cap. 5. tom. 8. pag. 414.*) Quod in illa calor humidus eſſet cum quadam acrimonia, quam non protinus admota manus, ſed permanens, ſentit, ſit & eſſet minor, vomitus pituitoſi, & ſimiles pituita alvo excerneretur, univerſum corpus redit humoribus ſcateret, ætas, natura, anni tempus, temperies eſſent humidiora. Præterea in febre quotidiana nunquam tantus æſtus, quantus in vigore paroxyſmi tertianæ, percipitur. *Tertiana* febris diſtinguitur (*ibid. pag. 411.*), quod major cum rigore incipiat, quam quotidiana, una cum punctionis cujusdam moleſto ſenſu, pulſus naturali ſimilior ſit; brevi magnitudine & vehementia increſcat, ſitis adſit magna, calor magnus, ſed æquabilis ad extrema uſque, tangentis manum valide primo afficiens, ſed qui paulo poſt a manus calore ſuperetur, ſudor ſequatur; bilis vomitus ſuperveniat, vel bilioſa per alvum dejiciantur, urina exeat bilioſa. Diagnoſin firmat, ſi anni tempus calidum fuerit, temperies calida & bilioſa, labores,

res, vigiliæ, curæ, inediæ præceſſerint. *Quartanis* autem proprium erat (*ibid.*), quod in illarum invaſionibus arteria quaſi alligata videretur, atque ad interiora retracta, uti alia occaſione ad §. 576. dictum fuit; neque in frigore quartanæ illæ punctiones ſenſus adeſſent, ut in tertianis, ſed perciperent ægri, ac ſi omnes partes molles ad oſſa uſque contuſæ forent. Imprimis ſi regio talium febrium ferax fuerit, epidemice graſſentur, & tempus autumnale fuerit, firmior adhuc erit diagnoſis.

Quamvis autem memorata hæc ſigna magnum pondus habeant in his febribus diſtinguendis, & peritus medicus, imprimis longo artis uſu in his firmior, ex illis præſagire poſſit, quonam temporis intervallo rediturus ſit paroxyſmus; interim tamen dictat prudentia, ut cauti ſimus in his, ne aliquando nimis temerario præſagio una cum arte & artifex ludibrio exponatur. Nihil enim nocebit, diagnoſin eo uſque differre, donec ſequens paroxyſmus illam indubitatam fecerit. Qui autem in urbe in praxi verſantur, ex cognita epidemica conſtitutione facile præcognoſcere poterunt, ad quam intermittentium claſſem pertinebit febris, cujus primum paroxyſmum vident.

Præterea in intermittentibus febribus notatur diſtinctio, quæ ſumitur a majori vel minori duratione ipſius paroxyſmi. Ubi enim tertianæ paroxyſmus intra duodecim horarum ſpatium terminatur, tunc exquiſitam tertianam vocavit *Galenus* (*Comment. 3. in lib. 1. Epidemicorum, tom. 9. pag. 90. 91. & Comment. 2. in l. 6. Epidem. ibid. pag. 409. 410.*), ubi vero duodecim horas excederet paroxyſmus, intermiſſionis vero tempus tamen longius eſſet illo, quod paroxyſmus occupat, vocavit ſimpliciter tertianam abſque ullo epitheto addito. Si vero paroxyſmus in talem diuturnitatem excurreret, ut liberum a febre intervallum excederet, tunc ecteſam ſive productam tertianam appellavit. Neque inutilis hæc diſtinctio eſt, cum quædam præſagia, uti poſtea patebit, exquiſitæ tertianæ tantum conveniant.

Ubi vero die intercalari inter binos paroxyſmos nova acceſſio fit, tunc vocantur febres intermittentes duplicatæ, triplicatæ &c. quia tunc revera tot numero febres ſunt, quarum ſingulæ ſequentibus ordine paroxyſmis horis acceſſionis, ſymptomatum numero & vehementia, reſpondent; atque ſic a quotidiana febre diſtinguitur tertiana duplicata, vel quartana triplicata. In tertiana duplicata, paroxyſmus primæ diei reſpondet illi, qui tertio die aderit; ſecundæ diei vero acceſſio ſimilis eſt huic, quæ quarto die continget: atque ſimili ordine idem in quartana triplicata obſervatur. Quotidianæ vero febris paroxyſmi ſibi invicem ſimiles ſunt. Hanc tamen duplicatæ tertianæ a quotidiana diſtinctionem neglexiſſe videtur *Celſus* (*Lib. 3. c. 3. p. 116.*), dum inter quotidianæ febris varietates illam numerat.

Accidit quandoque, quamvis rarius, quod illa febris reduplicatio non in diem intercalarem incidat: uti v. g. dum tertio die, loco ſimplicis tertianæ paroxyſmi, binæ diſtinctæ exacerbationes fiunt, ſe mutuo proxime ſequentes, interimque ſecundo & quarto die perfecta eſt *ἀπυρεξία*. Si jam in tali caſu poſtea & intercalari die novus inſultus febrilis acceſſerit, triplicata poterit eſſe tertiana, quam *Galenus* ſe diſtincte obſervaſſe teſtatur (*de Criſibus lib. 2. cap. 9. to. 8. p. 411.*). Quam perturbata autem omnia apparere debeant, dum multiplicati tales paroxyſmi febrium intermittentium ſolitam invaſionis horam anticipant, uti ſæpe fit, ſatis apparet, tuncque continuarum febrium indolem imitantur, uti poſtea 748. dicetur.

§. 747. Tamen ſcire eſt, hanc in genere eſſe Vernalem, quæ a Februario in Auguſtum, & Autumnalem, quæ ab Auguſto in Februarium dominatur. Diſtinctione neceſſaria ob varios mores, ſymptomata, exitus, durationem, curationemque febris, quin una aliam fugat.

Præter memoratam diſtinctionem, qua febres intermittentes in varias claſſes di-

ſtribuuntur, generalis adhuc illarum diviſio obtinet, quæ a tempore anni deſumitur, quo graſſari incipiunt. Uti enim poſtea patebit, quando de morbis epidemicis agetur, bina præcipue anni tempora obſervantur, in quibus inſignis morborum mutatio occurrit, ver nempe & autumnus; vel ſaltem tempus utrique huic anni tempeſtati proximum. *Sydenhamus* (*ſect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 97.) attenta morborum obſervatione didicit, febres intermittentes, atque ac alios morbos epidemice graſſaturos, Februario menſe incipere, vel Auguſto; priores vernas vocavit, poſteriores vero autumnales. Obſervavit autem illas febres, quæ Februario menſe inceperant, pergere in uſque, donec autumnalibus locum facerent; & viciſſim has, verno tempore appropinquante, prioribus locum cedere. Sic ut Junio menſe jam adulto, vel menſe Julio, vernalium febrium numerus diminueretur, tandemque illæ evaneſcerent; atque pariter menſe Januario autumnalium febrium obſervaretur diminutio: hinc, ut hoc obiter hic moneam, patet ratio, quare Junio & Julio menſibus, cæteris paribus, minor ægrorum numerus ſit, quia nempe morbi vernales tunc ſateſcunt, atque autumnales morbi nondum inceperunt. Quamvis autem intermediis inter ver & autumnum tempeſtatibus nonnullæ quoque febres obſerventur, tamen illæ minus frequentes eſſe ſolent, & ad vernas vel autumnales commode reduci poterunt, prout huic illive tempeſtati magis appropinquant. Notavit enim *Sydenhamus* (*ibid. pag.* 98. 103.), febres illas, quando epidemice graſſaturæ ſunt, citius quandoque incipere, imprimis autumnales, quæ tunc Junio menſe adulto prodeunt; ſi vero minor illarum numerus futurus ſit, ſerius invadunt, Auguſto nempe menſe, vel & circa Septembris initium: imo vidi quandoque ſerius adhuc, circa menſis Septembris finem febres autumnales emicuiſſe. Obſervavit autem *Sydenhamus*, eo numeroſiores fuiſſe has febres, quo citius inceperint: unde notat, quod anno 1661. circa finem Junii jam viderit ægros quartanis febribus correptos, quæ deinde quam maxime graſſabantur.

Neceſſaria autem hæc diſtinctio eſt, quia, licet ejuſdem nominis febris fuerit, & eundem typum ſervet, ingens tamen diverſitas occurret ſemper tam in ſymptomatibus, quam in curatione, prout vernum vel autumnale tempus fuerit. Unde non dubitavit *Sydenhamus* (*Ibid.*), *quin febres illæ tota ſua natura, ſive eſſentialiter, diſtinguantur*, nihilque certi, tam in prognoſi, quam in curatione poſſe haberi monuit, niſi ad hanc febrium diverſitatem attendatur. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideretur, verno tempore ſolvi illa, quæ hyemali otio accumulata fuerant in corpore lenta & viſcida, adeoque cum ipſa febre anni conſtitutionem conſpirare, ut cito ſolvatur febrilis materia, quo ſimul faciunt ſalubrium vegetabilium tunc germinantium ſucci, qui tam ciborum quam remediorum titulo adhiberi ſolent. Languida enim in ſtabulis armenta, dum ad prata ducuntur, gramineis ſuccis pulcherrime repurgantur ab illis, quæ hyemali tempore congeſſerant, & brevi optima nitent pinguedine, & gramineo lacte ejusve ſero ſalutarem adeo humano generi medelam præbent. Poſtquam vero æſtivis caloribus exhauſta corpora fuerunt, liquidiſſimis diſſipatis, major humoribus naſcitur tenacitas, bilis acrior fit & ſpiſſior; & aeris adeſt inæqualis temperies, unde, dum incautos toties matutina & veſpertina frigora lædunt, qui diurni caloris impatientes corpus non ſatis veſtibus tegunt, morbis pluribus occaſio naſcitur. Simulque auctum quotidie frigus a morbo reſurgentibus nimis recidivam generat. Patet hinc, quare longe aliam indolem febres autumnales quam vernæ habeant, & difficilius curentur.

Diverſitas autem inſignis in his febribus obſervatur, ob varios mores, ſymptomata, exitus &c. Vernales enim intermittentes ſalutares ſemper ſunt, & rariſſime diuturnæ: imo, quamvis minus apta methodo tractentur etiam in debilibus & ſenibus, nunquam tamen fere quis ex illis

mori-

mori obſervatur (*ibid. p.* 100.). Autumnales contra, dum protractis & duplicatis paroxyſmis continuarum indolem imitantur, uti ſequenti dicetur paragrapho, periculo ſæpe non vacant, & ætate provectioribus & cacochymicis corporibus ſæpe lethales ſunt. Atque illæ febres ſæpe ad plures protrahuntur menſes, imo & ad vernum tempus uſque ægros quandoque tenent, uti in quartanis autumnalibus toties obſervatur. Peſſima autem illa ſymptomata, ventris induratio, tumores hydropici, cachexia &c. quæ febribus autumnalibus fiunt, poſt vernas febres nunquam, vel ſaltem rariſſime, obſervantur. Curatio autem pariter longe differt; nam in vernis febribus quandoque vix ulla medela requiritur, cum ſibi relictæ ſponte ceſſare ſoleant, in autumnalibus vero febribus longe operoſior curatione opus ſæpe eſt, uti in curatione harum febrium poſtea dicetur. Sic & autumnales febres longe magis proclives ſunt, ut intercalari die unum paroxyſmum exſerant, quam vernæ, atque nauſea, vomitus, anxietas, aliaque febres intermittentes comitantia ſymptomata, longe ſæviora in autumnalibus obſervantur. Præterea quartanæ autumni ſoboles ſunt imprimis, & reliquarum intermittentium maxime diuturnæ: & tertianæ autumnales quandoque in quartanas abeunt, quod in vernis tertianis nunquam contingit (*Sydenham. ib. p.* 104.). Unde & *Hippocrates* (*Aphor.* 25. *ſect.* 2. *p.* 68.) dixit, æſtivas quartanes plerumque breves exiſtere, autumnales vero longas. Et in genere de omnibus morbis pronunciavit, quod *Autumno in univerſum morbi acutiſſimi ſint, & maxime lethales, ver autem ſaluberrimum & minime lethale* (*Aphor.* 9. *ſect.* 3. *ibid. p.* 98.).

Patet ergo ex dictis, quanta diverſitas inter vernas intermittentes & autumnales ſit, imo adeo oppoſite harum indoles eſt, ut una aliam fugat. Obſervaverat jam *Galenus* (*Method. Med. ad Glaucon. lib.* 1. *c.* 9. 10. *p.* 352.), tertianam non exquiſitam autumno incepiſſe, atque in vere uſque perduraſſe. Quartanas autumnales ecce alſquens proxima vernum tempus ſolvi, quotidianis obſervatis conſtat. Neque videtur hoc tantum pendere a ſolo verno tempore, quo longuentia diuturnis morbis corpora tam pulchre reſocillentur; ſed potius a mutata epidemica diatheſi, quæ non amplius autumnalium morborum genio faveat. Obſervavit enim *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 100.), *tertianas vernales, ubi phlebotomiam & catharſin indebite celebrarat, & regimen inſuper tam morbo male quadrans, more tranſiiſſe etiam uſque ad tempus illud, quo autumnales ſolent invadere, quæ tempeſtas, cum hujus morbi genio ſit admodum contraria, eundem communiter exſtinguit.* At autumnalis enim tempeſtatis varietas, & major aeris inclementia ex ſua natura potius morbis favent, adeoque ob hanc cauſam tertianarum vernalium productarum exitum exſpectari nequit.

§. 748. **Q**Uin & ſæpe initio autumni ob longiores & duplicatos curatio plenæ diverſæ ſunt. æmulantur exacte indolem continuarum paroxyſmos, dum tamen indoles &

Notaverat jam *Celſus* (*Lib.* 3. *cap.* 4. *p.* 117.), quod *in febribus intermittentibus acceſſiones interdum quoque confunduntur, ſic ut neque ordo, neque tempora earum, neque ſpatia poſſint.* Unde cum nonquam ſebri liber inveniatur æger, ſæpe morbus a imperitis pro febre continua habetur, atque ſimilis medela exhibetur, ut in febribus continuis inflammatoriis fieri ſolet. Quando autem prius febris legitimam intermittentis cujusdam typum habuit, & deinde duplicatis & productis paroxyſmis in continuam febrium tranſit, uti in quadam epidemica conſtitutione poſt tertium vel quartum intermittentium paroxyſmum factum ſæpe fuiſſe notat *Sydenhamus* (*in Epiſtol.* 1. *reſponſor. p.* 375.), facile cognoſcitur, cujus proſapiæ morbus ſit. Longe autem difficilius eſt, hoc diſtinguere, ubi ab initio morbi febris nullam obſervabilem intermiſſionem habet. Illis annis, quando febres intermittentes admo-

modum in hac urbe graſſabantur, plures tales caſus vidi, ubi ſub larva febris continuæ intermittens decurrebat. Diſerte autem hoc monuit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 104.), dicens: *obſervandum eſt etiam, quod in principio febrium intermittentium (epidemicarum præcipue, quæ autumno contingunt) haud ita in proclivi eſt, typum ſub primis invaſionis diebus rite diſtinguere, quandoquidem febre continua adſcita primum adoriuntur, neque facile eſt aliquamdiu, niſi diligenter adverteris animum, quidquam aliud præter aliqualem mitis remiſſionem deprehendere, quæ tamen paulatim in perfectam definit intermiſſionem, & typum anni tempeſtati apte reſpondentem.* Novimus autem talem febrium, quamvis longioribus & multiplicatis paroxyſmis continuam mentiatur, ad claſſem intermittentium pertinere ex epidemica conſtitutione, nam eodem tempore plures ſemper obſervantur laborare tertianis duplicatis, vel & quartanis triplicatis quandoque, cum manifeſta tamen intermiſſione. Præterea ſi in tali febre ſenſibilis remiſſio & exacerbatio contingant, tunc ſcimus, neque ad ſynochas, neque ad febres acutas continuas pertinere, ſed ex genere continuarum remittentium eſſe, quæ ſæpe ex intermittentibus ſiunt, uti ad §. 738. dictum fuit. Videtur autem illa intermittentium in continuas degeneratio ab æris calore pendere imprimis. Novimus enim, uti poſtea dicetur in curatione intermittentium, per calida nimis remedia data febrim intermittentem mutari poſſe in continuam, atque videtur idem hic fieri. Nam hæc febrium ſpecies non obſervatur fere niſi tali conſtitutione, qua intermittentes epidemice graſſantur: verum præcedenti paragrapho dictum fuit, tunc illas eo citius incipere, & menſe Julii jam prodire, quando magnus adhuc in aere calor eſt. Quo plus vero ad hyemem vergit annus, eo plures intermittentes genuinæ apparent, & continuarum illarum febrium numerus decreſcit: unde *Sydenhamus* diſerte monuit, *in principio febrium intermittentium* illas continuas febres obſervari.

Magni autem momenti eſt in praxi medica hæc diſtinguere poſſe, quia nec venæ ſectio, nec alia debilitantia remedia ullum locum habent in his febribus, quæ, ex intermittentium genere cum ſint, continuas mentiuntur tamen. Similem enim curam requirunt ac intermittentes, quibus talia nocere poſtea patebit, quando de illarum curatione agetur. Imo non dubitavit *Sydenhamus* (*Epiſt.* 1. *Reſponſor. pag.* 384.) corticem Peruvianum in talibus febribus adhibere, optimo quidem cum ſucceſſu, qui in vere continuis febribus nihil proficit.

§ 749. INcipiunt cum oſcitatione, pandiculatione, laſſitudine, debilitate, frigore, horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, reſpiratione difficillima, anxietate, nauſea, vomitu, pulſu crebro, debili, parvo, ſiti maxima. Hæc prout majora pluraque ſimul, eo febris pejor, atque in ſubſequente tempore calor, & cetera ſymptomata pejora: & hic gradus febris primus, Incremento reſpondens continuarum, & reliquorum maxime periculoſus; Urina tum ut plurimum eſt cruda, & tenuis. Incidens cadavera mortuorum in primo hoc ſtadio febris intermittentis, poſt enchelurus, ſuſpiria, ignaviam, inveni ſanguinem craſſum, impactum pulmonibus, ſemper tum fuerant pulſus parvi, frequentes, inordinati. Harv. exercit. anat. Cap. 16.

Conſiderandum jam eſt, quibusnam cum phænomenis febris intermittens incipiat, quomodo dein increſcat, & ſummum vigorem adepta decreſcat iterum, donec in perfectam ἀπυρεξίαν deſinat. Omnia autem modo dicenda phænomena obſervantur etiam in homine antea ſano, dum primus paroxyſmus ingruit, vel ubi a præcedentibus paroxyſmis emerſit, & optime ſe habere videtur.

Primum fere ſignum eſt oſcitatio, & pandiculatio, qua omnia membra extendunt & leviter movent, cum oblectamenti cujuſdam ſæpe ſenſu, mox ſuccedit laſſitu-

ſirado & totius corporis gravitas, & major debilitas, ſic ut corpus vix ſuſtinere amplius poſſint. Eodem tempore ungues pallere incipiunt, atque ex hoc pallore ingruentem ſibi paroxyſmum quartanarii ſatis diſtinguere noverunt: paulo poſt apex naſi, digiti manuum & pedum pallent, uti & labia, & oculorum canthi, ſimulque tunc frigus ſentire incipiunt, & totum corpus concutitur, ac ſi aqua frigida perfunderetur. Unde primum illud febris intermittentis principium *ſemper exhorreſcentiæ* vocavit Sydenhamus (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 93); atque inde hoc ſymptoma ortum credidit, *quod materia febrilis, quæ nondum turgeſcens a maſſa ſanguinea attamen aſſimilata fuerat, jam tandem non ſolum nuperis, verum & inimica naturæ facta, illam exagitet quodammodo, atque laceſſat, ex quo fit, ut naturalis quodam ſenſu irritata, ac quaſi fugam meditata, rigorem in corpore excitet atque horrorem averſationis ſuæ teſtem & indicem.* Eodem plane modo, *quo potiones purgantes a delicatulis aſſumtæ, aut etiam toxica, vocatis deglutita, horrores ſtatim referre ſolent.* Simul tunc adeſt, vel paulo poſt ſequitur, tremor totius plerumque corporis, in quo maxilla inferior recipiunt, quæ celerrime ſæpe & alternis vicibus diducuntur & adducuntur, unde dentes ad ſe mutuo alliduntur, & ſæpe tanta vi, ut in quartanario ſene dentes cecidiſſe viderim, quamvis ante morbum ſatis firmi viderentur. Quandoque adeo moleſtus & diuturnus ille tremor in toto corpore eſt, ut ab inveteratis illis multorum concuſſibus ſumma defatigatio fieret, & finito paroxyſmo tanta maneret debilitas, & dolor in omnibus membris, ut vix artus movere poſſet virgo, nobiliſſima in genere nervoſo, quæ tertiana autumnali, poſt aliquot paroxyſmos in quartanam degenerante, laborabat. Dedi, cum ſuſtinere his malis non poſſe videretur, corticem Peruvianum, &, quod mirabar, ceſſaverunt enormes illi tremores: febris vero quartana, ſed placida, per totam hyemem manſit, verno dein tempore ſenſim & ſponte ſua ſoluta. Quandoque tantum frigus naſcitur, imprimis in ſenibus quartana laborantibus, ut membra rigeant, penitus immobilia, & nulli fere articuli flecti poſſint.

Plurima autem hæc ſymptomata docent, liberum & æquabilem ſpirituum motum per nervos tunc turbari & impediri, uti patet ex illis, quæ §. 627. & 660. de Tremore, & Debilitate febrili, dicta fuerunt. Simul autem vitales functiones turbantur: frigus enim extremorum, uti dictum fuit ad §. 621. arctiorum liquidorum in vaſa & ſe mutuo minorem ponit, adeoque liquidum ad extrema ſtagnare, cor ergo minus contrahi, minus evacuari, adeoque & minorem influxum ſpirituum cerebelli eſſe. Cum autem frigore contractæ venæ, & ſubſultibus trementium muſculorum preſſæ, ſanguinem ſuis cavis contentum verſus cor dextrum derivent, interimque cor, minus valide contractum, ſe jam facile evacuare nequeat, dum & in arteriis major reſiſtentia adeſt, patet, maximam ſanguinis copiam in venis magis circa cor dextrum, & in ſinubus, & in pulmone, debere colligi, unde anxietas naſcitur (vide §. 631.), & omni reſpirationis molimine nituntur viam ſanguini ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum expedire. Cum autem pulmo, in vaſis ſanguinei repletiſſimus, tunc ab aere inſpirato difficilius expandi poſſit, hinc reſpiratio difficillima fit. Cor vero irritatum continuo ſanguinis per pulmonem tranſpreſſi influxu, & copia circa cor dextrum collecti, palpitat celerrime, unde pulſus citati quidem, ſed debiles ſimul & parvi, quia parva tantum copia ſanguinis in arterias exprimitur, quæ illis dilatandis non ſufficit: de qua re antea in Commentariis §. 576. dictum fuit. Solent fere ſemper nauſea & vomitus adeſſe hoc tempore, adeoque & naturales functiones turbantur. Cum autem probatum fuerit in Commentariis §. 636., liquorum immeabilitatem merito inter ſitis febrilis cauſas numerari, patet ſatis ratio, quare ſitis maxima hoc febris tempore adſit, cum & ad extrema ſtagnent humores, & circa cor & pulmones immeabilis ſanguis accumuletur.

Om-

Omnia autem modo enumerata ſymptomata febri intermittenti potius adeſſe inveniuntur, quam febribus continuis: nam in illis raro vel nunquam tam validum, nec tam diuturnum, frigus adeſt; eumque febris continuæ, niſi omnium acutiſſima fuerit, incrementum non tam velox ſit, quam febris intermittentis, raro in febris continuæ initio omnia hæc ſymptomata adſunt, vel nunquam ſaltem tam valida. Unde & ex his incipientem febrim intermittentem a continua utcunque diſtinguere poſſumus. Atque ideo Galenus (*Method. Med. ad Glaucon. lib. 1. c. 5. t. 10 p. 349*) dixit: *Quæ igitur cum rigore invadunt, non abs re ex earum numero eſſe, quæ circuitu quodam repetunt, duxeris.* Quandoque tamen contingit, ut primus febrium intermittentium paroxyſmus levior ſit, adeoque non adeo moleſta hæc ſymptomata habeat.

Cum autem, uti ad §. 3. dictum fuit, ex uſque morbi tanta ſit magnitudo, quantum a naturali ſtatu recedit; patet ſatis, eo pejorem eſſe febrim intermittentem, quo ſymptomata enumerata majora & plura fuerint. Præterea obſervatur ſemper, quo frigus, tremor, pallor &c. pejora fuerint, eo majorem poſtea calorem ſequi, & validiora eſſe illa ſymptomata, quæ ſequentem febris ſtatum comitari ſolent, niſi frigoris febrilis tempore ſuffocetur æger. Illa enim cauſa, qualiscunque demum fuerit, quæ intermittentis febris paroxyſmum excitat, dum incipit agere, vitales actiones, pulſum & reſpirationem, & calorem, qui inde pendet, turbat & lædit, unde, quo validior hæc fuerit, eo majori molimine vita adhuc ſuperſtes indiget, ut illam ſuperet & expellat de corpore, vel ſaltem reddat non actuoſam. Verum illud vitæ, in cauſam morboſam agens, molimen, circulationis impetu & velocitate auctus, efficaciam ſuam præſtat: unde patet ratio, quare tantus calor poſt validum frigus febrile ſequatur. Præterea dum in valido frigore febrili in venis majoribus circa cor dextrum & ſinu venoſo, uti & in pulmone, ſanguis fere ſtagnat, diſponetur ad concretionem, &, expreſſo ſolo tenuiſſimo, reſiduæ moleculæ plus cohærebunt; hinc dum incipiunt nova illa obſtacula circa extremitates arteriarum, ſanguis corde pulſus majori cum attritu per ultimas arterias in venas tranſibit, adeoque augebitur calor (vide § 675.), donec reſoluta illa ſanguinis immeabilitate, & ſubacta vel expulſa cauſa paroxyſmi, redeat priſtina circulationis æquabilitas.

Cum autem febres intermittentes dupliciratione conſiderari poſſint, quatenus nempe attenditur ad illa, quæ in ſingulis paroxyſmis contingunt, vel quando omnes paroxyſmi talis febris ſimul conſiderantur; patet, ſingulos paroxyſmos habere ſuum initium, incrementum, & ſtatum, uti de febribus continuis dictum fuit §. 590; tuncque comparando inter ſe, primus hic febris intermittentis gradus reſpondebit illi ſtadio continuarum febrium, quod incrementum vocatur, in quo nempe magis magiſque minuuntur ea, quæ de ſanitate ſupererant, & contra augeantur illa, quæ a morbo pendent. Si vero de omnibus paroxyſmis febris intermittentis ſimul agitur, tunc ejus febris incrementum adeſſe dicitur, quamdiu paroxyſmus duratione, & numero & vehementia ſymptomatum proxime præcedentem excedit.

Maxime autem periculoſum eſſe illum primum febris gradum patet, ſi conſiderentur ſymptomata tunc præſentia, quæ vitalium functionum inſignem læſionem demonſtrant. Sanguis enim, uti dictum fuit, circa cor dextrum & in pulmone accumulatur, pauculum tantum in cor ſiniſtrum tranſit, quod tremulo motu palpitans per arterias, frigore coarctatas, illum tranſprimere nequit ad extrema corporis uſque, adeoque patet, vitalem motum humorum ex corde in arterias, & ex arteriis in venas, & dein in cor iterum, turbari & impediri; cumque ab his vita pendeat, uti ad §. 1. dictum fuit, apparet hoc febris tempore ipſam vitam in diſcrimen venire. Verum eo demum eſt, ſequatur febris ſtadio hæc obſtacula ſolvi, liberamve deinde redire humorum circulationem, atque ideo pauciſſimos extingui ho-

Digitized by Google

hominis in febrium intermittentium paroxyſmi, ſi ſimul conſideretur ingens numerus illorum, qui his febribus corripiuntur, interim tamen verum eſt, maximum periculum adeſſe primo illo febris ſtadio, illoſque, qui febribus his pereunt, illo tempore mori. Summorum Medicorum obſervata ſuffragantur modo dictis. Sic *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 5. pag. 94*) notat, *quod qui ex febribus intermittentibus moriuntur, ſi quidem in paroxyſmo pereunt, in primo illo tempore* (*ex horreſcentiæ ſcilicet*) *fato funguntur, nam ſi ad tempus effervescentiæ pertigerint, ſaltem pro illa vice non moriuntur*. Scribit autem quandoque hoc contigiſſe, ut in ipſo veluti primo paroxyſmorum rigore deficerent, alibi (*ibid. p. 115.*) monet. Sic *Hollerius* (*in Coac. Hippocr. p. 302.*) vidit, *interiiſſe*, *qui tertiana erat quartanæ acceſſione*, *ægram mulierem extingui*. Idemque *Hofmannus* ſuis obſervationibus confirmat (*Medicin. ration. ſyſtem. t. 4 par. 1. pag. 81.*). Magnum pondus his addunt illa, quæ *Harveus* (*De motu cordis c. 16.*) in cadaveribus illorum, qui in primo horum febrium ſtadio defuncti fuerant, invenit, ſic enim habet: *In tertianæ febris principio morbifica cauſa cor petente, circa cor & pulmones quando immoratur, anheloſi, ſuſpirioſi & exanimes fiunt, quum principium aggravatur vitale, & ſanguis in pulmones impingitur, incraſſatur, non tranſit* (*hoc ego ex diſſectione illorum, qui in principio acceſſionis mortui ſunt, expertus loquor*) *tunc ſemper pulſus frequentes, parvi, & quandoque intermittentes ſunt, ab aucto vero calore, attenuata materia, aperta via & tranſitu facto, incaleſcit univerſum corpus, pulſus majores fiunt & vehementiores, ingruente paroxyſmo febrili*. Ubi enim calor febrilis poſt frigus ſequitur, novimus expeditum iterum eſſe viam ſanguini pulſo ad extrema corporis uſque, adeoque omnia obſtacula ſoluta eſſe, tam illa, quæ a vaſorum contractione, quam quæ a liquidorum immeabilitate fieri ſoleant, adeoque ſolam tantum circulationis velocitatem auctam ſupereſſe, quæ brevi in his febribus ſopitur: unde nullus metus eſt, ut hoc paroxyſmo pereat æger. Verum quidem eſt, quod in homine plethorico, per calorem febrilem rarefacto ſanguine, vaſa quandoque rumpi poſſent in cerebro, pulmone &c. lethali cum eventu, ſed tunc ſatis patet, in tali caſu mortem non pendere a febre ut unica cauſa, neque adſcribi poſſe illis, quæ in omni febre intermittente obtinent, de quibus hic tantum agitur.

Urina vero plerumque hoc febris intermittentis tempore cruda & tenuis eſſe ſolet, ob conſtricta vaſa, debiles vires cordis, & potum ſæpe copioſum ingeſtum; unde per renes tantum tenuiſſima & mere aquoſa ſeri ſanguinis pars tranſit.

Videantur & illa, quæ de ſymptomatibus frigoris febrilis dicta fuerunt §. 576. 577. 578.

§. 750. Hunc ſtatum (749.) excipit alter, incipiens cum calore, rubore, reſpiratione forti, magna, liberiore, anxietate minori, pulſu majori, robuſtiorique, ſiti magna, doloris artuum & capitis magno, Urina plerumque rubra, reſpondet *acmæ* febrium continuarum.

Poſtquam per aliquod tempus, longitudine varium pro diverſa febris indole, anni tempeſtate, ægri temperie & ætate (vide §. 575.), duravit primum illud febris intermittentis ſtadium, incipit frigus minui & tremor, caloque gradatim redit in extremis corporis partibus, ſimulque pallor evaneſcit, & redit rubor, reſpiratio, quæ antea difficillima erat, liberior redditur, tandemque aucto calore fortis & magna fit; ſanguis enim, qui antea fere ſtagnabat circa cor & pulmones, jam libere tranſit, ſed rapido ſimul motu, unde & auctam reſpirationem requirit, ut eodem temporis ſpatio major ſanguinis copia per pulmonem trajici poſſit. Anxietas autem, quæ tempore frigoris febrilis ob ſanguinis egreſſum ex corde impeditum (vide §. 631.) aderat, minuitur, dum decreſcunt obſtacula, ſimulque pulſus major & robuſtior fit, quia cor contractum ſuit ca-vit ſanguinem jam in arterias circa extre-

ma

ma ſua pervias propellit. Sitis tamen ſæpe adhuc magna adeſt, partim ob humores nondum penitus ſolutos, partim etiam ob ſiccitatem linguæ & oris, quæ calorem febrilem comitari ſolet: ſæpe etiam, uti poſtea videbimus, putrida bilioſa colluvies in primis viis adeſt, quæ calore febrili mota & pejor reddita ſitim validam producere valet (vide §. 636). Dum autem per tremores illos prægreſſos tot & tam validis ſæpe concuſſibus agitatæ fuerunt partes muſculoſæ, non mirum eſt, artus dolere, dum ſanguis jam magno ſatis impetu & velocitate per has partes movetur. Quum autem calore febrili, & aucta circulationis velocitate, vaſa magis diſtenduntur, dolor capitis magnus ſæpe adeſt hoc febris tempore. Urina autem coloratior ſolet eſſe, quam in frigore febrili, ob majorem attritum fluidorum ad vaſa, & plerumque rubet, magis minuſve colorata pro varia febris intenſitate, & potus aſſumpti copia.

Hoc febris intermittentis ſtadium *Sydenhamus* (*Sect.* 1. c. 5. *pag.* 94) vocavit tempus ebullitionis, ſive fermentationis (quo autem ſenſu hæc vocabula intelligenda velit, alibi (*Sect.* 1. c. 4. *p.* 58. 59.) dixerat), qua nempe natura uti conſuevit, ut in febribus morboſam materiam ſubigat, & expellat de corpore. Reſpondet autem hic ſtatus febris intermittentis vigori febrium acutarum, quia poſtea ſenſim remittunt omnia ſymptomata, & febris decreſcit. Differt tamen in eo, quod in vigore febrium acutarum æquo quaſi Marte dimicet natura cum maxima morbi vehementia, & incerto quidem eventu, cum aliquando morbum ſuperet, quandoque & victa ſuccumbat, uti in Commentariis §. 590. dictum fuit; in febribus vero intermittentibus certi ſumus, quod in hoc paroxyſmo natura morbo prævalebit, cum illi, qui pereunt, primo febris ſtadio extinguantur, uti præcedenti paragrapho dictum fuit.

§. 751. Tum ultimo ingens plerumque ſudor, remiſſio omnium ſymptomatum, Urina craſſa, ſedimentum lateri contuſo ſimile, ſomnus, ἀπυρεξία, laſſitudo, debilitas.

Sequitur tunc ultimum ſtadium febris intermittentis, quod tempus deſpumationis dixit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. c. 5. *p.* 94) monens, ſe illo nomine nihil aliud intelligere, quam materiæ febrilis jam ſubactæ, & quaſi devictæ, expulſionem, ſive ſeparationem. Videtur autem hæc expulſio per ſudores & urinas imprimis fieri: fere ſemper enim ſummum paroxyſmi vigorem ſudor ſequi ſolet, & plerumque ſatis profuſus, calidus, toto corpore manans. Dum enim & in frigore, & calore febrili, magna ſitis adfuit, copioſo potu ingeſto, ſanguis tenuis liquidi copia abundat, dumque ſimul aucta circulationis velocitas adeſt, & libera humorum circumductio per omnia vaſa corporis redit tempore caloris febrilis, per cutis calidæ jam, & leni tepore fotæ, vaſcula exhalantia facilem viam invenit aquoſa ſanguinis pars, & ſudoris ſpecie exit. Magnum autem ab hoc ſudore levamen percipere ſolent ægri, & eodem tempore omnia ſymptomata, quæ calorem febrilem comitabantur, minuuntur, & æger ad perfectam ἀπυρεξίαν venit. Accidit quandoque eodem hoc tempore, quandoque & in prioribus febris ſtadiis, vomitum accedere, vel & alvum ſolvi, ſicque etiam per has vias materiam febrilem expelli; fere ſemper tamen ſudor paroxyſmum febris intermittentis claudit. Pulchre hæc notavit *Galenus* (*De Criſib. lib.* 2. c. 4. c. 8. *p.* 412), ubi tertianæ exquiſitæ decurſum deſcribit, dicens: *Et jam declinandi tempus adeſt ægrotanti, & ſtatim poſt potum plurimus vapor calidus per cutim exhalat, ſudoris nuncius, deinde ſupervenit vomitus, vel alvus deorſum prorumpit, & bilioſum mejit & ſupervenit etiam ſudor vaporoſus & calidus, quemadmodum in balneo. Totum vero corpus ipſi æqualiter ſudat, caliſque eſt pulſus, qualis fervidum in exercitationibus & balneis, velox ſcilicet, ac magnus ac vehemens & frequens.*

Urina autem emiſſa hoc ſudoris tempore,

re,

re, vel & poſt paroxyſmum finitum, ſæpe ſequenti modo ſe habet: dum emittitur, rubicunda eſt, tota quaſi ſaponacea & ſpumeſcens, deinde, poſtquam ſtetit per aliquod tempus, pellicula in ſummitate urinæ apparet, vaſis continentis lateribus adhærens: in fundo autem vaſis magna copia ſedimenti hæret, quod colore ſuo laterum coctorum, vel boli Armenæ, pollinem imitatur; unde & hæc urina lateritia ſolet vocari. Adeo autem frequenter talis urina poſt febrium intermittentium paroxyſmos apparet, ut latentes ſub aliena larva quandoque has febres hoc imprimis ſigno cognoverit Sydenhamus (*Epiſt. 1. Reſponſ. pag. 387.*). Notat enim, quandoque in conſtitutione quadam epidemica contigiſſe, *ut ægrum paroxyſmi non cum rigore & horrore, quem poſtea febris excipit, invaderent, ſed æger iiſdem plane ſymptomatibus tentaretur, ac ſi apoplexia vero laboraſſet, quæ tamen nihil aliud eſſet, utcunque hunc affectum æmularetur, quam ipſa febris tanto impetu, ut ex alia ſic gnum, tamen caloremque ſatis liquebat: quæ in intervallis attribuerat plurimum rubore ſaturato exſtat, quale cernitur in urina eorum, qui ictero laborant, etſi non adeo intenſi ruber, & pariter ſedimentum deponit pulverem laterum ſe coctorum referens.* Unde etiam, talis urinæ conſpecta, nullæ evacuationes per ſanguinis miſſionem, purgantia &c. adhibebat, quas intermittentibus adverſari noverat, ſed exſpectabat, donec paroxyſmus ſponte ſua ceſſaret, & tunc demum cortice Peruviano febrim hanc profligabat.

Notandum tamen, non ſemper talem urinam hoc tempore adeſſe, nam poſt febres intermittentes vernas, & imprimis poſt tertianas exquiſitas, quarum paroxyſmi non ultra horas duodecim extenduntur, urina ſubruffa, vel ſubflaveſcens, ſæpe mingitur, cum nubecula vel enæoremate, quandoque & ſedimentum læve, æquale, & album habent, & læto omine, cum & faciles & breves tales febres tunc eſſe ſoleant, uti jam notavit Galenus (*Vide locum modo citatum.*). Imo & in pertinacibus intermittentium autumnalium paroxyſmis quandoque talis urina non invenitur, ſed pleramque rarò tantum, quando validiores paroxyſmi adſunt. Præterea & in ſcorbuticis talis urina apparet, licet febre intermittente non laboraverint (*Vide Hiſt. Boerh. Inſtit. §. 1001.*).

Sudorem autem illum ſequi ſolet plerumque blandus ſomnus, & poſt hunc totalis febris remiſſio invenitur, ſed ſupereſt laſſitudo & debilitas, quibus febris intermittentis paroxyſmum ab ephemera diſtingui poſſe, dictum fuit §. 728, quando de ephemera agebatur.

§ 752. SÆpe abeunt in acutas, periculoſas; quod calore nimio, & motu excitato nimis, ut plurimum debetur.

Quamdiu febres hæ perfectam intermiſſionem habent, raro, vel nunquam, periculoſæ ſunt, niſi in ſenibus vel debiliſſimis hominibus: ubi vero in continuas acutas degenerant, ſæpe admodum periculoſæ ſunt. Satis autem in hanc mutationem proclives eſſe febres intermittentes, patuit ex illis, quæ §. 748 dicta fuerunt: tunc enim conſtitit, febres autumnales, quamvis proprie intermittentes ex ſuo genio fuerint, tamen ſæpe indolem continuarum æmulari, dum obduplicatos & protractos earundem paroxyſmos nulla intermiſſio obſervatur, ſed remiſſio tantum. Notatum autem fuit ibidem, illud tunc imprimis contingere, quando maxime epidemicæ futuræ citius ingruunt ſub æſtivis caloribus. Verum febres intermittentes perfectæ, quæ aliquam jam paroxyſmi typum ſuum ſervaverant, quandoque in acutas continuas abeunt, ſi ægri lecto incarcerentur, vel calidis nimis remediis cura harum febrium tentetur, ſicque plures, cerebro affecto, ex his febribus in continuas vergentibus, perire monuit Sydenhamus (*Epiſtol. 1. Reſponſor. p. 375.*); ſimulque cavere juſſit, ne per ſudorifera facile cura tentetur in tertianis & quartanis febribus, imprimis ſi hæ febres nondum certum typum induerint, in continuitatis vicinia adhuc hærentes. Alia autem occaſione (*De Podagra pag. 565.*) nota-

taxit, ſi ſudor ille, qui intermittentium paroxyſmum ſolvere ſolet, ultra modum promoveatur, dum æger lectulo pigrior affigitur, ſeni nuum febrium ſiſeendi. Ex dictis autem ſatis apparet, saluti nimio, & mature nimis exercitato, illam mutationem intermittentium in continuas tribuendam eſſe. Si vigini tertiana laborant conſilium dabitur, ut magnam ſatis copiam ſpiritus vini, & piper ſanctum cum calida cereviſia ſumeret, unde tertiana febris in continuam violentiſſimam mutabatur, in qua per plures dies delirabat, redeunte dein tertiana, dum acuta ſomnima ceſſaverat, ſed admodum irritatam, cum peſſimis ſymptomatibus, & pertinaciſſima (*Medic. Eſſays*, t. 5. 31. p. 296) Quartanam, verno tempore ſaliſſima ex remedii tractatam, in pleuritidem ſævam tranſiiſſe vidi: non autem quartana manebat, dum pleuritis ſimul aderat, uti in illo caſu in Commentariis § 738. memorato ſiebat, ſed quartanæ paroxyſmus, poſt aſſumpta ſolidiſſima remedia, non deſinebat in ἀπυρεξίαν, ſed in pleuritidem mutabatur.

§ 753. Febris intermittens ſua tria tempora (749. 750. 751.) percurrens, fibris minimis vaſculorum & viſcerum magnam infert vim, ſtagnando, obſtruendo, coagulando, pellendo, reſolvendo, attenuando, hinc debilitantur vaſa, morboſa ſiunt liquida, eo in primis genere mali, quo partes minus aſſimilatas, nec æqualiter mixtas habens, ex quibus ſimul acrimonia exoritur, unde ab omnibus ſimul fœdiſſima in ſudorem proclivitas multum debilitans, ipſa viſcida ſanguinem tranſudante, tum urina multa craſſa, turbida, jumentoſa, pinguis, ſimilis ſaliva, inde debilis, ſolutus, vix cohærens cruor optima parte ſpoliatus, reſidua acres & craſſus ſimul, adeoque ex laxis vaſis, & craſſis acribusque liquidis hæ febres diuturnæ dein ſeminantur aliquando in Chronicos, ſcorbutum, hydropem, icterum, leucophlegmatiam, tumores ſcirrhoſos abdominis, & quæ hinc ſequuntur mala.

Si nunc attente perpendantur illa omnia, quæ in triplici illo ſtadio febrium intermittentium, paragraphis hic citatis recenſita, contingunt, poterunt intelligi multi effectus, qui ab his ſebribus in corpore fiunt, & de quibus hac paragrapho agitur.

Tenerum & molle juvenis corpus poſt mortem ætis ambientis frigus habet, atque tunc ſic rigeſcere ſolet, ut nulla fere ejus artus flecti poſſint. In ſummo & diuturno frigore fibrillis ſimilis fere rigiditas obſervatur, adeoque patet, cohæſionem ſolidarum partium tunc plurimum augeri. Verum ſuccedente calore laxantur illa, quæ antea obrigueſcant, &, aucta velocitate motus circulatorii, liquida majori impetu aguns in vaſorum latera, atque illa extendunt: unde totum corpus, antea contractum & pallidum, nunc tumet & rubet. Dum autem validis & frequentibus febrium intermittentium paroxyſmis hæc bina contingunt ſæpius, debebit inſigniter minui ſoliditas partium corporis debita firmitas. Durum enim lignum ſæpius flectendo & remittendo frangitur, & elateres fortiſſimi hoc modo omnem vim ſuam amittunt. Sic animalium carnes, hyemali frigore rigueſcentes, ſub eo calare ſuccedente teneriores fiunt, unde apparet, quantum frigoris & caloris reciproca illæ viciſſitudines minuere poſſint ſolidarum partium robur.

Si jam conſideretur, tempore frigoris febrilis ſtagnare humores, ſanguinem mora & quiete in majoribus venis & ſinubus ſiſca ſeu in concretionem tendere, ſicque immeabilem redditum vaſa obſtruere, paulo poſt tamen in calore febrili eundem illum ſanguinem, auctis jam cordis viribus, pelli per vaſa, patet ſatis, illum difficilius tunc tranſire poſſe per arteriarum anguſtias, adeoque, dum major reſiſtentia eſt circa arteriarum fines, debebunt plus dilatari vaſa, ergo & fibræ ſolidæ illorum tunicas conſtituentes plus diſtrahi, ergo & debilitari (vide §. 25. 3.), donec repetito tranſitu per arteriarum anguſtias in ve-

Digitized by Google

venis reſolvantur & attenuentur ultimis inhærentes ſanguinis moleculæ, & redeat priſtina, fini paroxyſmi, circulationis æquabilitas.

Debilitantur ergo vasa, sed et morbosa fiunt liquida. Dum nempe a conditionibus ſanorum humorum recedunt. Demonſtratum enim fuit in Commentariis in § 25 & 44, requiri in ſolidis partibus debitum robur, ut ingeſta aſſimilentur naturæ noſtræ, & fluida habeant illas dotes, quæ in ſanitate adſunt. Cum ergo oſtenſum modo fuerit, ſolidarum partium robur per febres intermittentes minui patet, & liquidorum morboſam degenerationem neceſſario ſequi debere, imprimis vero talem, quæ a minus perfecta partium aſſimilatione, & inæquali earundem inter ſe miſcela, fit. Dum enim in frigore febrili ſanguis ruber verſus interiora coarctatur, uti docet pallor corporis, & circa cor & majora vaſa accumulatus ſtagnat ſere, ſolum tenuiſſimum per pulmones in cor ſiniſtrum tranſpreſſum debilem vitam continuat; adeoque turbatur intima illa miſcela omnium partium ſanguinis inter ſe, quæ in ſanitate aderat, ſimulque ſic diſpuncti videntur craſſiores ſanguinis moleculæ, ut facilius etiam poſtea tenacioribus cohæreant, dum interrumpitur ſæpe, & notabili tempore, intima & perfectiſſima illa unio omnium inter ſe. Cum autem omnes humores noſtri in ſanitate perfecta, ſi bilem & urinam excepere, blandiſſimi ſint, nec mirum ete, acrimoniam in hic naſci, dum a ſanitatis conditionibus recedunt, præcipue, cum auctus ſanguinis per vaſa motus, qualis tempore caloris febrilis adeſt, ſanguinem reſolvat in ſales, & olea volatilia & acria, uti §. 100 demonſtratum eſt; & per febrim ipſam impediatur blandi chyli confectio, qui acrimoniam ſanguinis demulcere poſſet, & præterea, tempore inter paroxyſmos medio, ob debilitata ſolida & humorum degenerationem, debita ingeſtorum coctio & aſſimilatio deficiant.

Unde ab omnibus ſimul faciliima in ſudorem proclivitas multum debilitans, ipſo viſcido ſanguinis tranſſudante. Perfecta

cum miſcela & unio partium ſanguinis inter ſe minuta ſunt, uti vidimus, &, ob debiliorem ſolidarum partium in fluida actionem, minus firmus ſanguis eſt, hinc facilius tenuior ſanguinis pars a craſſiore recedit, & per laxata vaſcula cutanea exprimitur. Sed & ipſa craſſiſſima rubra pars ſanguinis diſſolvitur ſæpe per has febres, uti docet pallidus color illorum, qui diu his afflicti fuerunt, atque ſic non tantum aquoſa & tenuior humorum noſtrorum pars, ſed & ipſum viſcidum ſanguinis ſolutum quandoque per ſudores exit. Videmus enim, ingeſta alimenta, dum aſſimilantur in naturam noſtram, prius ſeri ſanguinis plaſticam indolem aſſumere, quod tam facile ab aucto calore concreſcit, atque naturaliter nunquam tale quid de corpore expellitur, nam nec in urina, nec in ſaliva, bile, aliisve a ſanguine ſecretis humoribus, ſerum ſanguinis naturaliter invenitur, multo minus adhuc rubra ſanguinis pars. Debilitatis vero vaſis in toto corpore, & per ſudores validos & diuturnos valde laxatis illis emiſſariis, quæ in cutis ſuperficiem hiant, videntur & craſſiora per has vias exire poſſe de corpore, ipſamque ſanguinis viſe dum quandoque exprimi. Sic in hominibus ſanis, æſtuante ſub cœlo valido labore exercitatis, viſcidus, ſudoſus flavo colore tingitur, ſudor exit; imo quandoque, imprimis ſub axillis, rubicundo colore ſudor expellitur. In moribundis viſcidus & tenax ſudor apparet. Dum autem ſic ſubducitur per ſudores de corpore illud, in quod chylus ex ingeſtis paratus mutatur, dum noſtris aſſimilatur humoribus, & quo poſtea debeat reſtitui illa, quæ tam in ſolidis, quam in fluidis de corpore pereunt, patet ſatis, magnam debilitatem ſequi debere. Falluntur ergo illi, qui dum vident, paroxyſmum febris intermittentis ſudore finiri ſolere, putant omni molimine hunc ſudorem promovendum eſſe, ſperantes, ſic omnem materiam febrilem evacuari poſſe. Quotidiana enim obſervatio docet, nimiam difficillime a febribus intermittentibus liberari illos, qui copioſiſſimis ſudoribus diffluunt, neque ſanari, niſi ſudores illi prius cohibeantur.

Un-

Unde etiam, ut poſita ad §. 764. dicetur, ſudor ille, qui in fine paroxyſmi adeſt, juſculis carnium, ptiſana vinoſa & ſimilibus, quæ liquidi copiam ſubminiſtrant, blande promoveri debet, minime autem vi remediorum, aut ſtragulis, exprimi, ne per ſudores elaberentur illa, quæ retineri debebant. Debilitas autem & languor, qui nimios illos ſudores ſequuntur, ſatis evincunt, illos damnoſos fuiſſe. Nam & hic locum habet axioma generale practicum, quod *Hippocrates* non tantum de perturbationibus alvi & vomitionibus, ſed & de alia quæcunque vaſorum evacuatione ſtabilivit, quod nempe fient *ha talia, qualia oportet, & conferunt, & facile ferunt; ſin minus, contra* (*Aph.* 2. *Sect.* 1. *t.* 10. *p.* 5.).

TUM URINA MIRE CRASSA, TURBIDA, JUMENTOSA, PINGUIS. Urina enim eſt aquoſum lixivium, quod abluit, ſiſtit, diluit, & de corpore expellit, quidquid itaque potuit ſolvi, & per tenuia vaſa tranſire, ulterius uſu ſerviens, ut oleis & ſalis acrimonia jam reddita, & nocitura, ſi diutius maneret, eliminatur. Cum autem per febrim incitato motu circulatorio major acrimonia ſalibus & oleis ſanguinis conciliari (vide §. 100.), pluraque deterantur de ſolidis partibus corporis, ſanguis ipſe partes minus aſſimilatas nec æqualiter miſtas habeat, & vaſa omnia debilitentur; patet ratio, quare urina craſſa, contentis ſaturatior, hinc ideo ſæpe turbida, ſaponacea & pinguis reddatur. Per febres enim intermittentes pingue corporis ſolvi & expelli ex corpore noviſſimus, dum obeſi homines diutius his febribus premunt emaciantur. Illud autem pingue ſolutum, circulantibus humoribus miſtum, motu per vaſa & calore auctus redditum, ſalibus ſanguinis pariter acrioribus redditis ſubactum, & ſaponaceum fit, atque in aqua ſolutum per urinam exit. Ob easdem cauſas quandoque & ſimilis fluxa alvi dejectio, ſpiſſior nempe & copioſior, dum vaſa hinc ſecretioni & excernendæ inſervientia, debilitate, per febrim magis impetuoſa quoque humoribus, mixta...

INDE DEBILIS, SOLUTUS, VIX COHÆRENS CRUOR & Saporum & robuſtorum hominum ſanguis firmus & compactus eſt, ſicut de vena eductus concreſcat fere totus in ſolidam maſſam, contra vero in laxis & debilibus hominibus ſanguis dilutus eſt, & paucissimum tantum cruoris concreti, copioſo tenui liquido innatantis, exhibet. Tam inſignis autem diverſitas in ſanguine a majori minorive firmitate vaſorum & viſcerum pendet, quæ in fluida noſtra agunt, uti in Capitulis *de fibra debili & rigida* antea demonſtratum fuit. Cum autem per febres intermittentes diuturnas debilitentur vaſa, ut demonſtratum fuit; minuetur & cohæſio partium ſanguinis, adeoque ſolutus & vix cohærens fiet cruor, ſimulque ſingulis paroxyſmis per ſudores fluidiſſima & mobiliſſima pars expelletur, & quamvis potu copioſo ingeſto reſtituatur liquidum, illud crudum manebit, dum vires aſſimilantes debilitatæ ſunt, adeoque optima parte ſpoliabitur ſanguis, &, per ſudores expreſſo liquidiſſimo, reſiduum acreſcet, ſimulque, a blanda & naturali humorum noſtrorum indole recedens, fiet reſtius, uti demonſtratum fuit. Si jam bina hæc ſimul componantur, vaſorum nempe laxa debilitas, & in humoribus, per hæc vaſa motis, ſpiſſitudo major cum acrimonia conjuncta, patebit ratio plurium malorum, quæ febres intermittentes validas & diuturnas ſequi ſolent, de quibus videri poterunt illa, quæ ad §. 44. dicta fuerunt. Imprimis autem metuenda eſt facilis vaſorum diſſolutio, dum craſſi & acres humores per vaſa debilitata citato motu tempore paroxyſmi pelluntur. Sic vidi in virgine, quartanam diuturnam & validam paſſa, ſanguinem magna copia ex gingivis erupiſſe, & in palpebris abſque ulla vi externa natas fuiſſe ecchymoſes: unde & intelligitur, quare apud *Hippocratem* (*Aphor.* 5. *Sect.* 7. *t.* 9. *p.* 342.) legitur: *Quibus in febribus quartanis ſanguis e naribus fluxerit, malum eſt.* Novi equidem, quod a multis ultimi illi Aphoriſmi non habeantur pro genuinis, & hinc dubia redderetur loci allegati fides, quia etiam repugnare alteri apud *Hippocratem* loco (*Epid.* 6. *t.* 9. *p.* 475.) ubi ſequentia habentur: *Urina craſſa, alba,*

qua

quales Archigenis, in laborioſis quartanis interdum erit, & liberat abſceſſu. Si vero ultro hoc & ſanguis de naribus profluat & ſinis & ipſa ſe. Ex quibus videretur concludi poſſe, hæmorrhagiam in quartanis febribus tanquam utilem & ſalutarem laudari. Verum ſi conferatur cum hoc loco Aphoriſmus 74 Sect.4 (*Tom 9 p* 184), cujus alia occaſione in Commentar § 194. memini, patebit evidenter, vocabulum τεταρταῖοι non debere referri ad febres, ſed ad diem morbi, adeoque non ſignificare febrim quartanam, ſed quartum febris diem, qua ratione etiam *Foeſius* & *Cornarius* hunc textum verterunt, uti optime *Clericus* in ſuis Commentariis in ultimos illos *Hippocr.* adſcriptos Aphoriſmos monuit (*Ibid p* 342.). Merito ergo damnatur tanquam mala in quartanis febribus hæmorrhagia narium ſecundum auctoritatem loci allegati: uti etiam, quia ſanguinis evacuationes per ſe nocent in cura febrium intermittentium, uti § 762. dicitur, videturque talis hæmorrhagia nimis facilem ſolutionem vaſorum a ſanguine acriori.

Ab hac ſpiſſitudine ſanguinis & acrimonia videtur producta fuiſſe tonſillarum inflammatio, quam poſt febres intermittentes diuturnas obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c* 5 *p* 212.), imprimis ſi evacuationes juſte copioſiores ſimul adhibitæ fuiſſent. Notat autem hoc malo brevi deinceps ſupervenire raucedinem, oculos cavos, & faciem Hippocraticam, mortis certa imminentis ſigna prænuncia. Facile autem patet & in aliis corporis partibus ſimilia mala ab iiſdem cauſis contingere poſſe. Sic notavit *Jacotius* (*Holler. in Coac. Hippocr p* 811), ſe ter in eodem anno obſervaſſe *in febre tertiana, cum rigore non ita ordinata, exortam ſuppurationem in imo ventre, cujus nullum ſignum memoratu dignum præceſſerat, unde ſubita effuſo pure ſupra inteſtina, aut inteſtinis ipſis ad ſphincterem uſque perductis, improviſo more ſecuta eſt cum rigore, ſudore frigido, animi deliquio, dolore ventris & inflatione.* Talem enim ſanguinem, qui & acer & ſpiſſus ſimul eſt, inflammationibus producendis aptiſſimum eſſe patuit ex illis, quæ in § 376 377. in hiſtoria inflammationis dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, talem ſanguinis cacochymiam, ex diuturnis febribus intermittentibus ortam, varios morbos chronicos, & quidem difficillimos, producere poſſe, prout in his illiſve viſceribus impacta hæſerit, vel etiam quatenus morbi chronici a vitiis liquidorum lentis naſcuntur, univerſali labe maſſam ſanguinis inficientibus, ortum ducunt (vide § 1050). Sic Scorbutum ſequi poſt febres intermittentes, nemo mirabitur, qui conſiderat, hujus morbi cauſam proximam eſſe talem ſanguinis indolem, quæ & craſſitie ſimul & acrimonia peccat, uti poſtea § 1153. ex præmiſſis omnibus hujus morbi phænomenis demonſtrabitur. Hydropem vero a nimia debilitate ſolidarum partium naſci poſſe, §.44 2 demonſtratum fuit, quæ in hoc caſu obtinet, uti paulo ante dictum fuit. Crura tunc primo intumeſcere ſolent, atque hic tandem pene toti diſtentis in abdominis cavo lympha colligitur. Crurum vero tumor non adeo mali ominis eſt, imo *Sydenhamus* (*Sect* 1. *c* 5. *p* 120. 121) nunquam hoc moleſte tulit, quin potius de morbi exitu omnia bona animo concipiebat, edoctus obſervatione, febrim ſæpe fugam meditari iiſdem gradibus, quibus hoc ſymptoma ſupervenit: cumque non videtur talis crurum tumor a mera laxitate fieri, verum etiam aliquid materiæ morboſæ verſus has partes deponi. Cum autem cathartica nimis repetitis per febris decurſum ſæpe hoc ſymptoma originem debeat, & raro, in juvenili ſaltem ætate, niſi ab hac cauſa contingat (*Ibid. p* 120.), minus tutum videtur, evacuantibus curam hujus mali tentare, imprimis ſi adhuc perſeveret febris: obſervavit enim *Sydenhamus* (*Ibidem.*), febrem tunc profundius radices agere, neque tolli hydropem. Frictio partium tomentum, & vini medicati ex amaris roborantibus & aromaticis uſus, tuto & facile hoc malum ſuperare ſolent, dum ſimul languori ſtomachi opportune ſuccurritur. Idem obtinet, ſi morboſa materies non deponatur verſus inferiora

X 2 cor-

corporis loca, ſed per habitum corporis diffuſa Leucophlegmatiam facit, quæ tamen, uti ad §. 72 dictum fuit, ab hydrope diſtinguitur, quod in hydrope in aquoſam tenuitatem degenerent fluida, in Leucophlegmatia vero ſpiſſa & pituitoſa humorum indoles ſit, quæ laxitatem & pallorem quaſi mollitiem totius corporis efficit: cum hydrope autem ſanguinis diſſolutione natura pedes primum tumere incipiant. Jam notaverat *Hippocrates* (*De affectionibus c.* 5 *t.* 7 *p.* 625 *& de internis affect. c.* 52 *ibid. p.* 675.) poſt febres diuturnas Leucophlegmatiam ſequi, dicens: *Quum pituita alba diti-uerit, totum corpus tumore albo intumeſcit. Et morbus hic a pituita oritur, quum quis ex diuturnis febribus, pituitoſus exiſtens, impurgatus eſt, vertitur pituita ad carnes.* Ipſe longe hydrops poſt febres diuturnas ſequitur, ſi ſcirrhoſæ obſtructiones viſcerum illam fecerint, a quibus hydropem fieri poſtea in Comment. §. 1229. demonſtrabitur.

Cum autem in Phyſiologicis demonſtretur, ſanguinem venoſum a pancreate, ventriculo, omento, liene, meſenterio reducem in trunco venæ portarum colligi, atque inde per convergentes venæ portarum ramos per totam hepatis ſubſtantiam diſtribui, facillime a craſſiori ſanguine, per diuturnas febres liquidiſſima parte orbato, in hoc viſcere naſcentur obſtructiones, quia ſanguis venoſus, abſque cordis actione renovata, per arterioſas anguſtias tranſire hic debet. Hepatis autem obſtructionem Icterum ſæpiſſime ſequi, patebit ex illis, quæ in Capitulo de *Hepatitide* poſtea dicentur. Unde etiam vigeſimo ſeptimo hujus ſæculi anno, quando tertianæ autumnales pertinaces admodum epidemice graſſabantur, plurimis ægris Icterum ſuperveniſſe memini.

Verum ab eadem cauſa in aliis etiam viſceribus abdominis pertinaces obſtructiones naſci obſervatio docet, quæ quandoque in ſcirrhoſos tumores, vix reſolvendos poſtea, mutantur. Sic in tertiana pertinaci, quæ, autumno incipiens, vere ſequenti tantum ceſſabat, obſervavit *Galenus* (*Method. Med. ad Glaucon lib.* 1. *c.* 9 *t.* 10. *p.* 352), quod lien maxime intumuerit, & præcordia flatu diſtenta fuerint. Idem etiam in pancreate, omento, meſenterii glandulis &c. contingere poſſe facile patet. Interim tamen notandum eſt, non ſemper adeo infauſti ominis eſſe tumores abdominis poſt febres intermittentes: notavit enim *Sydenham* (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 121), *quod cum febres autumnales teneram ætatem diu tractaverint, nulla ſpes ſit eas demum abigendi, donec ab imo ventre, circa lienem præcipue, induratus atque tumefieri inceperit, utidemque iis gradibus, quibus hoc ſymptoma ſupercreverit, febris etiam fugam meditatur. Neque ſe iterum melius aliquid prognoſtico nitidum brevi abiturum dixerit, quam ſi ſe ad hanc obſervationem ſubeunt hoc ſymptoma perſpexerit.* Poſtquam enim febris ceſſavit, purgantibus aliquoties repetitis, una cum abdominis perfricatione, & inunctione unguenti ex altheæ, iteratis &c. ſolet ſolvi feliciter collecta ſaburra, & expelli e corpore. Videtur enim ſæpe contingere, quod colon inteſtinum infarctum & tumens circa lienis regionem, ubi reflectitur illud inteſtinum, lienis ſcirrhoſum tumorem mentiatur: longe enim citius ſolvi & curari tales tumores obſervavi ſæpius, quam fieri poſſe videtur, ſi in liene hæſiſſet malum. Notandum præterea, quod illis annis, quando epidemice graſſantur febres intermittentes, tunc ventris ille tumor, qui infantibus poſt has febres accidit, ſcirrhoſa duritie tangentis digitum ferit, aliis vero annis flatulenta potius tenſio apparet (*Ibidem.*).

Facile autem patet, plurima alia mala adhuc ſequi poſſe, pro diverſitate viſcerum obſtructorum, & functionum læſionibus inde pendentibus. Sufficit enim hic generalem omnium horum originem indicaſſe.

§. 754 CÆterum, niſi malignæ (753.), corpus ad longævitatem diſponunt, & depurant ab inveteratis malis.

Quam-

Quamvis autem omnia mala, præcedenti paragrapho enumerata, quandoque febres intermittentes ſequantur, non tamen ſemper corpori nocent, ſed tunc tantum, quando nimis validi paroxyſmi vires ſubito debilitant, profuſis nimis ſudoribus liquidiſſima diſſipantur, vel nimia diuturnitate moleſtiæ hæ febres corporis robur ſolvunt. Plerumque enim, ſi debito victus regimine utantur ægri, neque perverſa medela adhibeatur, facile tolerantur, & plus boni, quam mali, facere ſolent. *Celeberrimus Boerhaavius* teſtabatur, quod longævi hominis plurimi, quos de hac re interrogaverat, in flore ætatis quartana febre, quæ omnium intermittentium maxime diuturna eſſe ſolet, laboraverint. Neque, credo, negabunt attenti ad hæc *Medici*, quod poſt quartanas febres, nullis validis remediis turbatas, ſed bona diæta & verno tempore ſenſim ſolutas, firmiora ſæpius fierent hominum corpora, & morbis longe minus, quam ante, obnoxia. Compendium enim talis vitæ generis, quod *Celſus* (*Lib.* 1. *c.* 1. *p.* 20.) ſanis hominibus commendat, hæ febres habent. Validum enim frigus magnus æſtus excipit, tempore paroxyſmi plerumque omnes cibos faſtidiunt, quos intercalaribus diebus maxime expetunt ſæpe ægri. Sed & quartana diuturna ſæpe totum corpus emaciatur, dum omne pingue ſolvitur & per urinam alvumve vias educitur de corpore, æque ac per argentum vivum, vel per decocta ſudorifera fit, unde multum ſæpe radicalis humorum per reſolutionem & expulſionem ſuccedentem abſtrahitur, ſicque optime diſponitur corpus ad expulſum veteris materiæ, & inſtaurationem novæ, vitalis materiæ, adeoque corpus prudenti talium febrium regimine ad longævitatem ducitur (*Vide Herm. Boerh. Inſtitut.* §. 1062.).

Si jam conſideretur, quod in frigore febrium intermittentium totum corpus tremat & concutiatur valide ſæpe per horas, atque fere in internis quam externis partibus, & contractæ arteriæ extremæ contentos humores in interiores truncos retrogant, unde ſæpe pallor, ſicque obſtructionibus eum fere attritum hærentibus reſolvendis optima naſcatur opportunitas; non mirum videbitur, poſſe ſolvi & expediri ſæpe talia, quæ nullis aliis remediis obediunt, præcipue cum paulo poſt ſequatur rapidus adeo per omnia vaſa motus, quo illa, quæ viſceribus infarcta hæſerant, per concuſſus illos jam mobilia reddita, uberius expediat. Hinc apparet, quare febres illæ toties ab inveteratis etiam malis corpus liberent, quæ fruſtra aliis remediis tentata fuerint. Hiſtoria Medica plurimas obſervationes habet, quæ hæc confirmant, paucas adduxiſſe ſufficiet. Vidi ſic ſæpius in ægris, qui tertianis autumnalibus, epidemice graſſantibus & pertinaciſſimis, ægrotabant, & imprudenti conſilio cortice Peruviano febrem ſuppreſſerant, antequam per febrem materia febrilis, plerumque in his ægris circa præcordia hærens, expedita fuiſſet, omnia incaſſum tentata fuiſſe, miſerosque illos ictero deſœdatos languiſſe tota hyeme, donec menſe Februario tertiana verna corriperentur, quæ paucis paroxyſmis ſolvebat hærentem in viſceribus ſaburram, & per alvum ſpecie ſquaminis nigri tenacis & olidiſſime expellebat, felici plerumque cum eventu. In quibusdam tamen, quamvis rarius, hepar diu hic laborans obſeſſum & tabefactum jam, poſt deturbatam hanc colluviem, purum ſanguinem demittebat, unde ſumma debilitas, animi deliquium, & mors quandoque ſequebantur, ſanguine per vomitum vel alvum ingenti copia rejecto. Quartanam non tantum ſecuriſſimam eſſe, verum etiam ab aliis magnis morbis vindicare monuerat *Hippocrates* (*Epid.* l. 1. *p.* 88.), ut alia occaſione ad §. 558 dictum fuit: a convulſionibus liberari illos, qui quartana corripiuntur, pariter dixit (*Aphor.* 70. *Sect.* 5. *p.* 242.). Cephalæam, quæ per annos affligebat, per periodos recurrens, ceſſaſſe toto illo tempore, quo quartana tenebatur æger, obſervavi. Dolorem inveteratum humeri dextri in homine vidi evanuiſſe, dum quartana febris illum cruciabat, cujus, per ſex menſes jam durantis, pertinacius corticem Peruvianum ſum-

ſit, tali enim effectu, ut quartana abeſſet quidem, ſed rediret humeri dolor. Poſt menſem rediit quartana, quam ferens patienter, donec ſenſim ſponte decederet, a moleſto illo dolore poſtea immunis vixit. Palpitationes cordis violentiſſimas, incognitum toti æque ad ſuas cauſas malum, nec minus ad quævis ſæpe remedia rebelle, ſanavit quartana in Celeberrimo Mathematico *De la Hire* (*Acad. des Sciences l'An 1718. Hiſt. p.* 110.), qui poſtea ſanus ad ſeptuageſimum octavum annum vixit, confirmans ſuo exemplo, quartanam & ab inveteratis malis liberare, & ad longævitatem diſponere.

Salubres ergo ſæpius ſunt intermittentes febres, & niſi duplicatæ & protractis paroxyſmis in continuitatem vergant, raro funeſtæ, niſi decrepitis ſenibus, vel alia de cauſa debiliſſimis hominibus. Sic teſtatur *Foreſtus* (*Tom.* 1. *l.* 3. *obſerv.* 8. *p.* 84.), quod per quadraginta annos praxim exercens neminem viderit ex tertiana febre obiiſſe, niſi in continuam mutaretur. Quin imo adeo oppoſita prorſus obſervata ſunt tertianarum indoles, ut, dum reliqui morbi ſporadici in peſtem tranſirent omnes, tertiana nunquam in hanc degeneraret (*Van der Myl de Morbo Bredanis p.* 5.).

§. 755 UNde poſt accuratum examen totius hiſtoriæ intermittentium (746 ad 755.), cauſa proxima conſtituitur, viſcoſitas liquidi arterioſi, fortè & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli, cordi deſtinati, inertia, ſupervenientem dein cauſa quacunque velocioris & fortioris contractionis cordis, atque reſolutionis ejus quod ſtagnaverat.

Ut indagetur cauſa proxima febris intermittentis, debet ſedulo conſiderari, quid in corpore mutatum appareat, dum incipit paroxyſmus. Si autem perpendantur illa, quæ §. 749 dicta fuerunt, patebit, prima paroxyſmi ingruentis indicia eſſe talia, quæ demonſtrant, turbari ſolutum & æquabilem influxum ſpirituum nervoſorum in muſculos, docent laſſitudo, debilitas, tremor, ſimulque ſanguinem debita copia & impetu per vaſa non propelli ad extrema corporis uſque, uti patet ex frigore, horrore, rigore, pallore &c. Adeoque non ſine ratione cauſa proxima conſtituitur viſcoſitas liquidi arterioſi, fortè & nervoſi tam cerebri, quam cerebelli, cordi deſtinati, inertia. Per illam autem viſcoſitatem, ſive lentorem, liquidi arterioſi non intelligitur adeo tantum auſta & major cohæſio molecularum ſanguinis inter ſe, ſed qualiſcumque demum ad expeditum per vaſa motum ineptitudo, ſive liquidi movendi, ſive vaſorum conſtituentium, vel virium moventium vitio hoc contingat. Cum autem muſculorum voluntariorum actio debilitetur in initio paroxyſmi, & ex ſubita & inſolita laſſitudine & debilitate febrim imminere ipſi ægri certo præſagiant, ſimulque cordis apſius motus ſic langueat, ut illud irritatum quidem a ſanguine venoſo frequentius contrahatur, ſed debiliori vi, ſic ut debito impetu ſanguinem in arterias projicere nequeat, uti docet pulſus hoc febris tempore citatus, debilis, parvus, admodum probabile videtur, liquidi nervoſi tam cerebri, quam cerebelli cordi deſtinati, inertiam adeſſe talem, ut minori iſſluxu illud agere poſſit in muſculos, voluntariis atque ac vitalibus motibus exercendis deſtinatos. Si enim hæc inertia nata ſupponatur, a quacumque demum cauſa hæc producta fuerit, ſequentur omnia illa, quæ in primo febris intermittentis ſtadio, frigore nempe ſcilicet, contingunt. Cor enim, minori vi contractum, ſanguinem debiliori impetu propellet in arterias; hæ minus diſtentæ, minus etiam reagent in contentum fluidum, illo tempore, dum cor eſt in diaſtole: forte etiam ab inertia illa ſpirituum cerebelli minuitur vis vitalis fibrarum muſcularium, arterias conſtituentium, minus, adeoque binæ cauſæ ſanguinem moventes languent, hinc ad extrema corporis vix pelletur ſanguis, vel ſaltem non tali impetu, qualis ad calorem ſanum producendum requiritur. Nato autem frigore, conſtrictis arteriis, augetur obſta-

obſtructum ſanguinem per illas movendo, ſimulque per venas redeuntem ſanguinem irritat quidem, ſed ob dictas cauſas ex corde per arterias libere pelli nequit. Patet ergo, ſatis probabilem eſſe illam opinionem, quæ primum paroxyſmi febris intermittentis initium, atque ejus cauſam proximam, ſtatuit inertiam liquidi nervoſi, quam brevi ſequetur vel & comitabitur illa liquidi arterioſi viſcoſitas, ideſt, impedimentum liberi ejus motus per vaſa, uti modo dictum fuit.

Plura jam huic opinioni favent. dum enim in initio paroxyſmi videmus impedimentum naſci, quo minus ſanguis arterioſus debita copia & impetu ad extrema corporis uſque pellatur, debebit hoc fieri vel ob immeabilitatem liquidi movendi, vel majorem reſiſtentiam canalium, vel defectum potentiarum moventium. Verum quartana laborans homo paucis horis ante paroxyſmum incipientem ſaniſſimus ſibi videtur, & vana ſpe lactatur ſæpiſſime, quaſi jam omnino a febre liber foret: adeoque vix concipi poterit tam ſubita in ſanguine mutatio, qua uno quaſi momento immeabilis redderetur: multo minus credi poterit, tam ſubito naſci in partibus ſolidis majorem rigiditatem, qua liquidis impulſis nimis reſiſterent. Supereſt ergo tantum, ut in potentiis moventibus humores per vaſa, tam ſubitæ mutationis cauſa hæreat, ſive in illo impetum faciente (ἐνορμῶντι) *Hippocrati* dicto, quod tam facile & a leviſſimis cauſis mutabile eſſe novimus. Sic vidi leviſſimam virginem, dum gliris conſpectu terrebatur, illico primum paroxyſmum habuiſſe quartanæ, quæ dein tota hyeme manſit, verno tempore ſoluta feliciter: cumque jam per bimeſtre ſpatium febre libera fuiſſet, mala fortuna iterum, a petulanti puero mortuo glire in veſtes projecto, territa quartanæ plures paroxyſmos paſſa fuit. In junioribus et convulſionem obſervavi illo tempore, dum vel ſalubris veræ tertianæ paroxyſmus incipit, non obſcuro indicio, a mutata conditione ſubtiliſſimi liquidi totum ſyſtema nervoſum, adeo mobile in hac ætate, turbatum fuiſſe. Vidi in hac ſalivatione, ſolutis per argenti vivi efficaciam omnibus humoribus, adeoque nullo lentore prædictis, tertianam eodem tempore ortam fuiſſe, quæ poſt quartum paroxyſmum evanuit. Sed & cortex Peruvianus, efficax illud in omnes febres intermittentes remedium, adeo pulchrum uſum habet in morbis hyſtericis & hypochondriacis, qui a nimia mobilitate ſyſtematis nervoſi, & ſpirituum ἀταξίᾳ pendent, in primis autem profuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (*Diſſertat. Epiſtol. pag.* 519.) in illis caſibus, ubi validiſſimi ſpaſmi aderant. An forte hinc patet ratio, quare in mobiliſſimis illis corporibus pertinaciores obſerventur febres intermittentes, vix curandæ niſi cortice Peruviano, qui ſimul tunc roborante vi tam pulchre prodeſt. Sed & inſigniores animi motus, & in primis tales, qui totam mentem occupant, & diu tenent, quandoque febres intermittentes ſanaverunt, dum ſic tolleretur, vel mutabatur illa inertia ſubtiliſſimi illius liquidi, a qua primum paroxyſmi initium pendere videtur. Sic Q. Fabius Maximus Conſul, commiſſo prælio adverſus Allobrogum Arvernorumque gentes, febri quartana in acie liberatus eſt (*C. Plin. Secund. Natur. hiſt. lib.* 7. *cap.* 50).

Acutiſſimus *Borellus* (*de motu Animal. par.* 2. *c.* 22 *prop.* 225. *pag.* 589. *&c.*) febrilis excandeſcentiæ cauſam productivam primam & immediatam in ſucco nerveo poſuit, verum aliquantulum videtur ſpeculationi indulſiſſe, dum dimetire voluit, qualis illa ſucci nervei mutatio ſit, atque cauſas explicare, unde paroxyſmi redintegratio in febribus intermittentibus pendeat, uti credo patebit unicuique, qui illud capitulum attento perleget animo. Symptomata quidem obſervata docere videntur, illo tempore, dum paroxyſmus incipit, mutari ſubtiliſſimi illius fluidi per nervos motûs effectus in muſculos; quomodo autem hoc contingat, & a quibus cauſis fiat, explicatu difficillimum videtur. Præſtat certe in morborum cauſis indagandis progredi, quo uſque per fidelia obſervata & cogitata hactenus cur-

poris humanæ fabricam licet, & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypotheſibus, quantumlibet etiam ingenioſis, ludere.

Verum illa, quæ hactenus dicta fuerunt, tantum ſpectant primum febrium intermittentium ſtatum (§. 749.) quem mox excipit alter (§. 750.), in quo calor, rubor, pulſus major & robuſtior adſunt; adeoque novimus, tunc cor quidem valenter, ſed & fortiter ſimul, contrahi, ſanguinemque corde contentum valide ur per arterias pelli ad extrema corporis uſque: unde ſcimus illud, quod ſtagnaverat, reſolutum fuiſſe. In frigore febrili ſanguis venoſus, circa cor accumulatur, illud quidem irritabat in celeres, ſed debiles, contractiones, adeoque debuit altera cauſa acceſſiſſe, quæ robur cordis augeat, vel ſublata fuiſſe illa, quæ in frigore febrili præſens cordis robur minuerat, qualiscunque demum hæc fuerit. Sanguinis autem major lentor, qui a ſtagnatione circa cor ortum duxerat, facile ſuperabitur, dum cordis auctæ vires illum per vaſa pellunt convergentia, unde attritus cohærentium moleculatum ad vaſorum latera, & ad ſe mutuo, adeoque & reſolutio concreti fiet: eadem enim cauſa, quæ in ſanitate ſanguinem a concretione impedit, aptiſſima videtur, ut inceptam concretionem tollat. Si vero tempore frigoris febrilis adeo firma cohæſio moleculatum ſanguinis nata fuerit, ut ſic ſolvi nequeat, tunc ſuffocatio & mors ſequentur, uti ad §. 749. dictum fuit, quod tamen raro, & vix niſi in ſenibus & debiliſſimis hominibus, contingere obſervatur.

§. 756. ADeoque, quum ordo hic (749. 750. 751.) ſemper in febre intermittente obtineat, videtur is, qui primum tempus (749.), & primam cauſam (755.), ſuperare poſſit, etiam tum illum paroxyſmum poſſe tollere.

Cum ergo ex decurſu paroxyſmi febris intermittentis pateat, frigus febrile cum reliquis ſymptomatibus illud comitantibus agmen ducere, & deinde calorem ſequi, atque ultimo ſudorem cum omnium ſymptomatum remiſſione, videtur curatio febris talis hoc imprimis requirere, ut primum illud tempus, frigus nempe, & prima illa cauſa, viſcoſitas nempe liquidi arterioſi, & inertia fluidi nervoſi, ſuperentur: tunc enim reliqua febris ſymptomata cavebuntur, cum nunquam ſequantur illa, niſi priora præceſſerint. Huic fundamento nititur pulcherrima illa methodus febres intermittentes curandi, de qua ſtatim §. 761. dicendum erit, dum nempe aperiens, tenui, diluente liquido repletur corpus, & una alterave hora, antequam novus exſpectatur paroxyſmus, excitatur ſudor; ſic nempe attenuatis humoribus & dilutis cavetur liquidi arterioſi viſcoſitas, vaſa fiunt optime pervia, humores omnes meabiles, ſimulque blando calore, ſudorem concitante, cavetur febrile frigus. Quibus autem in caſibus hæc methodus tentari poſſit, & quas cautelas requirat, poſtea dicetur. Peſſima enim agitur, dum calidiſſimis aromaticis ſtatim illud febrium intermittentium ſuperare vel præcavere tentant Medici, magnum enim diſcrimen eſt, ne inſanabiles inflammationes ſic naſcantur, dum ſimul ſubſecuturus calor ferventiſſimus illis remediis nimis incenditur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 624. dicta fuerunt. Videntur autem & Veteres Medici in illa opinione fuiſſe, quod primum illud tempus febrium intermittentium præoccupari deberet, excitato per balnea, frictiones &c. majore calore, & blando ſudore. Sic *Celſus* (*L. 3. c. 13. p. 141.*) ad curationem horrentis febris laudat, ut ſub exſpectatione proximæ acceſſionis in balneum deducatur æger, *dandaque opera eſt, ut per tempus horroris in ſolio ſit*: hoc autem & ſequentibus paroxyſmis repetendum voluit, & frictiones adhiberi. *Neque deſiſtendum eſt, etiamſi horror redit. Sæpe etiam pertinacia juvante malum corporis vincit* (*ibid.*). Ubi vero poſt aliquot acceſſiones balneum non profuit, jubet, ut *ante acceſſionem allium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere. ſiquidem*

dem eo quoque aſſumpta calorem movent, qui horrorem non admittit (ibid.). Quantum autem pendens uſus calidorum attenuantium, ſi multa aqua diluantur, prodeſſe poſſit, in cura harum febrium patebit. Sufficiet hic notaſſe, quod magnam ſpem autæ in hoc poſuerit *Celſus*, ut frigus febrilis calore, excitato, præoccuparet. Unde & in curatione quartanæ (*Idem cap* 15. *Lib.* 3 *pag.* 146) juſſit, *ægrum, qua die febrem exſpectabit, ſurgere, & exerceri, daeque operam oportet, ut in ipſam exercitationem febris tempus incurrat: ſic enim ſæpe illa diſcutitur.*

§. 757. Dein quum infinitæ cauſæ, eæque ſatis ambiguæ, poſſint primum ſtatium (749.) febris perfecte intermittentis (727.), ejuſque cauſam (755.), producere; atque tales plurimæ ipſo corpore naſci, creſcere, & dato tempore adoleſcere queant, ut in omnibus, in ampore natis, atque fecibus, liquoribus fit, difficilius eſt ex infinitis poſſibilibus natam jam diſtinguere, quam unam poſſibilem excogitare, qua poſita ratio periodorum dari ex legibus œconomiæ vitalis poſſit. id autem examinanti patebit.

Sequitur jam illud, quod omnium Medicorum animos fere torſit, utpote explicatu difficillimum, quare nempe certis periodis redeant febrium intermittentium paroxyſmi, cum in continuis febribus uno impetu ab initio ad finem morbus pergat.

Fuit in illa opinione *Sydenhamus* (*Sect.* 1 *cap.* 5. *p.* 106.) continuarum & intermittentium febrium diſcrimen in eo præcipue verſari, quod intermittentis partitis viribus ac diverſis temporibus illud efficerent, quod continuæ non interrupto motu febrili præſtant. Atque inde voluit, in febribus intermittentibus exerceri idem tempus impendi, ad maturandam, ſubigendam & expellendam febrilem materiam, ac in continuis fit. Dum enim febris continua, omnium frequentiſſima, quatuordecim dierum ſpatio ſuum decurſum abſolvit, trecentæ & triginta ſex horæ numerantur; totidemque etiam horas impendere quartanam febrim, credidit, quæ ſex menſium ſpatio *ſuam deſpumationem* molitur. Utcunque tamen indulſiſſe huic opinioni videtur magnus ille vir, dum quinque horas cum dimidia ſingulis quartanæ paroxyſmis tribuit, qui ſæpiſſime tamen longiori tempore ægros tenent. Interim tamen & huic difficultati, uti & aliis, quæ a majore quartanarum diuturnitate habetur, utcunque reſpondet, dum notat, & in continuis febribus, ſive ob minus facile ſubigendam morbi materiam, ſive ob perverſam curationis methodum, quandoque longiorem obſervari moram, antequam illa deſpumatio obtineri poſſit. Omnia autem hæc nonniſi intelligenda tantum eſſe, de illis febribus, *quæ ſtatam quandam naturam atque habitum nactæ ſunt* (*ibid. p.* 107). Plurimæ enim febres tam continuæ, quam intermittentes, ſunt, quæ ad deſtinatam illam periodum non pertingunt, dum in puris juvenilibus corporibus a levi quadam offenſa, ex abuſu ſex rerum non naturalium, ortum habent, & cito lavantur. Agit autem hic loci *Sydenhamus* de febribus intermittentibus autumnalibus, quæ & diuturniores, & curatu difficiliores, eſſe ſolent, atque ſæpe eodem tempore cum febribus continuis epidemice graſſantur.

Videntur autem & Veteres Medici quandam pariter affinitatem conſtituiſſe inter febres continuas & intermittentes. Poſtquam enim *Hippocrates* (*In Prognoſt. t.* 8. *p.* 666) primum acutorum morborum judicium quarto die terminari dixerat, ſecundum ad ſeptimum diem; tertium ad undecimum &c donec per quaternarium vel ſeptenarium numerum aſcendendo ad ſexageſimum perveniat (vide de his illa, quæ §. 741. de diebus criticis habentur), tandem ſubjungit ſequentia: *Fit autem & quartanarum conſtitutio ex hujuſmodi continuitate.* In Commentariis ſuis in hunc locum *Galenus* (*ibidem.*) notat, quod, uti in febribus continuis dies numeramus ſibi mutuo ſequentes abſque interruptione, ſic in intermittentibus numerandæ ſint acceſſiones; adeoque quod in continuis febribus

ſe

Digitized by Google

materiam ſingulis paroxyſmis evacuari & alios ſubigi materiam tunc præſentem, intermedio vero inter paroxyſmos tempore, accumulari novam, ſequentis paroxyſmi unicam cauſam & fomitem. Certe quartana laborantes, quadrante horæ ante paroxyſmum, omnium optime ſe habent; quo tempore tamen præſto deberet jam eſſe materia illa morboſa, quæ mox tantas excitabit turbas.

Quamvis autem negari nequeat, corruptos humores, indigeſtibiles cibos, & plura alia, § 586 enumerata, febrim excitare, ideoque a frigoribus, certo temporis intervallo corpori applicatis, aliiſque produci poſſe febrium intermittentium paroxyſmi varii, tamen hæc ſola ſufficere non poſſunt, ſed præter hæc aliud quid requiritur, uti patebit, ſi conſiderentur ſequentia. Dum tertianam autumnalem paſſus æger, atque jam eſt ille liber per aliquot dies, lardi, fumo vel ſale durati, magnam copiam comedit, vel incautus ſe aeris injuriæ exponit; redit ſæpiſſime febris priſtinum typum ſervans. Virum & quartanarius, veris tempore e ſua febre jam liber, ab iiſdem diætæ erroribus quartanæ recidivam patitur. Fuit ergo in his ægris latens diſpoſitio, & diverſa quidem, quæ ab iiſdem cauſis excitata in uno tertianam, in altero quartanam, febrim fecit; adeoque febris intermittentis in binis talibus hominibus diverſitas non a nova illa cauſa accedente, quæ in utriſque eadem ponitur, ſed a diſpoſitione præexiſtente, in ſingulis diverſa, pendet. Patet ideo, accumulatam tempore intermedio inter paroxyſmos febrium intermittentium materiam quandam poſſe quidem fungi vice cauſæ excitantis, ſive occaſionalis, prædiſponentem tamen cauſam ab hac omnino diverſam eſſe. Videantur illa, quæ de cauſis prædiſponentibus & occaſionalibus, ſive excitantibus, in Commentariis §. 11 & 586 dicta fuerunt.

Cauſam autem illam prædiſponentem, qualiſcumque demum hæc fuerit, limitare febrium intermittentium varias ſpecies, confirmatur ex illis, quæ obſervantur in paroxyſmorum reduplicationibus, Sive enim materiæ febrilis, cauſæ nempe occaſionalis & excitantis, exceſſus & nimia activitas reduplicationem paroxyſmi fecerit, quo in caſu paroxyſmum adventitium præcedere primarium notat *Sydenhamus* (*ſect. 1. c. 5. pag 96. 97*); ſive proſtratis nimis ægri viribus non potuerit expelli de corpore, vel iners reddi illud, quod paroxyſmum excitaverat, ideoque novum paroxyſmum ſubſtituatur, ut illæ reliquiæ ſuperentur, in quo caſu paroxyſmus adventitius primarium ſequitur, & mitior eſſe ſolet, uti monuit idem Auctor; in utroque tamen hoc caſu novus paroxyſmus primarii indolem ſequitur, & in tertiana duplicata, v. gr. ſinguli paroxyſmi veræ tertianæ febres ſunt, qui alternis diebus acceſſionis hora, anticipatione, vel retardatione, & ſymptomatibus caute, ſibi invicem reſpondere obſervantur. Idem in quartanis febribus, etiam triplicatis, verum eſt. Patet ergo iterum, cauſam excitantem ſive occaſionalem, licet ſæpius eodem temporis intervallo renatam vel activam redditam, tamen facere talem febrim intermittentem, qualem prædiſponens cauſa determinat.

Dum ergo tertiana autumnalis (in vernalibus enim hoc rariſſime vel nunquam obſervatur) in quartanam degenerat, admodum probabile videtur, illud non fieri ideo, quia cauſæ excitantes longiori temporis ſpatio accumulantur vel activæ fiunt, ſed quia cauſa illa prædiſponens mutata fuit. Unde etiam patet, cauſas illas prædiſponentes diverſas quidem eſſe in ſingulis febrium intermittentium ſpeciebus, attamen magnam affinitatem habere, cum inter ſe invicem permutari obſerventur.

Quænam autem illa prædiſponens cauſa ſit in febribus intermittentibus, an in ſolidis, an in fluidis partibus, vel utriſque hæreat, & in quibus, & quænam apta in ſingulis febrium intermittentium ſpeciebus diverſitas ſit, explicatu difficillimum videtur. Adeo enim hæc cauſa latere poteſt in corpore, ut nullo indicem ſe manifeſtet, donec ab alia cau-

ſa

ſa latere poteſt in corpore, ut nullo indicio ſe manifeſtet, donec ab alia cauſa occaſionali, ſive excitante, in actum deducatur. Dum enim diu quartana laboravit homo, poſtea ab illa ſanatus, & omnibus functionibus optime ſe habens, tamen a cibis crapuloſis vel difficillimis digeſtionis aſſumptis, potu copioſo, aeris frigore, animi affectibus &c. &c. morbi ſui recidivam pati ſolet. Obſervavit hoc *Celſus* (*Lib. III. cap.* 16. *p.* 147), ubi de quartanæ curatione agit, atque ideo monuit ſequentia: *ſi febris quievit, diu meminiſſe ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, laſſitudinem. Facile enim revertitur, niſi a ſano quoque aliquamdiu timetur.*

Variæ fuerunt circa hanc rem Auctorum opiniones. Bilem tertianæ febris cauſam accuſavit *Galenus*, in quotidiana febre pituitam; in quartana febre autem, adeo ſæpe diuturna, atrabilarium humorem, ejusque cloacam, uti putabat, lienem, pro fomite poſuit, uti paſſim ex ejus ſcriptis apparet. Circa ſtomachum, duodenum & pancreas, nidum intermittentium febrium poſt *Fernelium* poſuit *Helmontius* (*De Febribus cap.* 3. *n.* 17. *pag.* 748.). In glandulis abdominalibus illum quæſiverunt alii &c. Verum patebit credo ex hactenus dictis, quod cauſas occaſionales a prædiſponente non diſtinxerint, imo & quandoque mutationes humorum per febrem factas, pro ejus cauſa habuerint.

Si autem conſiderentur illa, quæ ad §. 755. & 756. dicta fuerunt, ſatis probabile videtur, cauſam illam prædiſponentem hærere potius in ſubtiliſſimo fluido, vel in vaſis minimis, per quæ illud movetur, aut communi omnium horum origine, encephalo. Prima enim ingruentis paroxyſmi phænomena docent, aliquid in his mutatum eſſe: mobiliſſimis in genere nervoſo infantibus convulſiones ſæpe adſunt; ſoli animi motus validi & ſubiti febrem intermittentem excitaverunt, atque iterum febrem ſuſtulerunt quandoque. Quantum autem animi affectus ſpiritibus, nervis, encephalo mutationem inducere valeant, neminem latet. Cortex Peruvianus, qui tantum uſum habet in ſyſtemate nervoſo roborando & inordinatis ſpirituum motibus compeſcendis, quasvis febrium intermittentium ſpecies debellat, licet etiam nullas ſenſibiles evacuationes fecerit, adeoque videtur tantum in cauſam illam prædiſponentem agere. Paralyſes & Epilepſiæ, nervoſi ſyſtematis morbi, per febres intermittentes ſanantur feliciſſime. Inunctiones ſpinæ dorſi, aromaticis penetrabiliſſimis unguentis factæ, toties ad curandam febrem intermittentem profuerunt, uti poſtea §. 768. dicetur, quorum efficacia in aliis nervorum morbis adeo nota eſt.

Videtur, & hæc opinio confirmari ex illa obſervatione *Sydenhami* (*Epiſtol. Reſp.* 1. *p.* 387), cujus ad §. 751. mentionem feci, quod nempe in quadam conſtitutione epidemica febrium intermittentium paroxyſmi non invaderent cum rigore & horrore, verum ægri nedum plane ſymptomatibus tentarentur, ac ſi vera apoplexia laboraſſent. Videtur tunc cauſa illa febris validior non turbaſſe functiones encephali, ſed oppreſſiſſe penitus pro tempore. Latentem ſub hac larva febrem ex urina, intenſe rubra, cum ſedimento lateritio, detexit *Sydenhamus*, & corticis Peruviani uſu debellavit feliciter. Monet autem, evacuationes, quæ ad apoplexiam curandam commendantur, hic nocuiſſe.

Uti jam in nervis muſculorum motui inſervientibus, ſive in horum origine, aut tenuiſſimo fluido per illos moto, talis mutatio certo tempori contingit, ut tremor, laſſitudo, debilitas &c. initium paroxyſmi febrilis conſtituant; ſic idem videtur quandoque fieri in nervis ſentientibus, tuncque dolores moleſtiſſimi certis periodis affligunt. Conſultus fui nuper a nobiliſſimo viro de hemicrania, quæ quotidie eadem hora redibat, per octo horas affligens ſatis acriter, dein ſenſim decreſcens, tandemque evaneſcens penitus. Epithemata capiti

piti applicata, veſicatoria, epiſpaſtica pedibus adhibita, purgantia &c. profuerunt nihil omnino. cortice autem Peruviano exhibito ceſſavit illico moleſtiſſimum illud malum. Dum autem torqueret ille dolor, indicabat illam locum primo affici, ubi ex foramine ſupraorbitali ramus quinti paris emergit, deinde lenſim per totum dimidium capitis latus dolor diſpergebatur. Interim tamen nulla in pulſu mutatio obſervabatur illo tempore, dum dolor aderat, & in reliquis omnibus functionibus optime ſe habebat. Similes tales caſus plures mihi occurrerant, ſed imprimis ſequens maxime memorabilis. Vir ſanus, robuſto, mediæ ætatis, quotidie eadem hora oriebatur moleſti doloris ſenſus in eodem illo loco ſupra orbitam oculi ſiniſtri, ubi nervus per foramen oſſis frontis egreditur; poſt aliquod tempus incipiebat oculus ſiniſter rubere, & lacrymis diffluere, deinde ſentiebat ac ſi oculus ſenſim extra orbitam protruderetur cum tanto dolore, ut fere furiret. Poſt aliquot horas omnia hæc mala ceſſabant, & nihil in oculo mutatum omnino apparebat. Venam ſecari curavi, purgantia antiphlogiſtica dedi, [illegible] nuchæ applicui ſeptem, veſicatoria adhibui &c. ſed in caſſum omnia. Ut autem miram hunc morbum cognoſcerem, adfui illo tempore ægro, dum movebat redituri doloris, atque omnia memorata ſymptomata vidi, in pulſu tamen ad carpum explorato nihil mutatum inveni. Monebat æger dum ipſi aſſidebam, quod in tanto oculi malo, tum pulſationem ſentiret validam: applicui apicem minimi digiti arteriæ, quæ circa canthum majorem oculi latus aſcendens decurrit, dum altera manu pulſum in carpo explorabam, ſicque manifeſte percepi, arteriam illam in canthi oculi crebrius pulſare, & ſimul longe fortius, quam naturaliter ſolet. Febrim ergo adeſſe, licet topicam, credidi, atque cortice Peruviano exhibito curavi feliciter; & ex illo caſu didici, poſtea in aliis ſimilibus eadem medela uti.

An ergo ſubit intermittens vera quandoque non totum corpus, ſed tantum quandam ejus partem occupat? Probatum fuit in Commentariis §. 371., ubi de inflammationis definitione agebatur, topicam talem, & partis affectæ tantum, febrim revera obtinere, quæ univerſum corpus non afficiat, ſed in parte inflammata arteriarum pulſum tantum mutet. Et videntur modo dicta demonſtrare, idem quandoque & in febribus intermittentibus verum eſſe. Sed & hiſtoria Medica plures tales obſervationes habet, quæ hoc confirmare videatur. Sic homini per ſex ſeptimanas quotidie circa horam ſeptimam matutinam brachium dextrum valido frigore corripiebatur, reliquo corpore naturalem calorem ſervante: circa octavam horam rigor & tremor digitorum & manus aderat, trihorio elapſo ſequebatur ingens calor, hora duodecima ceſſabant hæc omnia, ſequenti die eodem ordine reditura (*Miſcell. curioſ. dec. 2. annot. 3. pag. 381.*). Poſt tertianam, per calidiſſima remedia in febrim acutiſſimam mutatam, ſequebatur anomala febris intermittens, quæ pluribus paroxyſmis uno & eodem die affligebat virginem viginti & duos annos natam. Dabantur inde aliquot cortices Peruviani doſes, & poſtea inter alia plurima anomala ſymptomata obſervabatur, alteram ejus quotidie eadem hora tremere, dein caleſcere & ſudare, dum in reliquo corpore nihil ſimile deprehendebatur (*Medical Eſſays tom. 2. p. 297. 296*). Huc affinis caſus etiam legitur alibi (tom 2. pag. 302.).

Illa autem febrium intermittentium cauſa prædiſponens, quam hæreditariam [illegible] ſtatuo, vaſis minimis illud continentibus, aut horum origine, admodum probabile eſt, uti ex ante dictis patet, variis cauſis accedentibus videtur in actum deduci poſſe. Frigus aurium fabre admiſſum, indigeſtibiles cibi aſſumti, animi affectus validi, purgantibus excitatæ in corpore turbæ, & plurima alia hoc facere poſſunt, uti quotidiana obſer-

obſervatio, omnes Medicos docet. Sic monuit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 118.) poſt febres autumnales intermittentes ſanatas requiri catharſin, illaque neglecta, vel recidivam febris, vel alios ſæpe periculoſos morbos metuendos eſſe: ſimul autem monet, dato cathartico, poſt finitam ejus operationem paregoricum remedium hora ſomni dandum eſſe, quo caveatur, ne occaſione tumultus, quem vel mitiſſima excitant cathartica, redeat febrilis paroxyſmus.

An autem cauſa hæc prædiſponens ſemper alia cauſa occaſionali indiget, per quam in actum deducatur? Certe & hoc dubium videtur, quamvis negari nequeat, a cauſis accedentibus poſſe excitari prædiſponentem illam cauſam, quæ jam ſopita & iners videbatur. Dum enim quartana febre homo ſanus corripitur, & primo adhuc paroxyſmo defuncta hæc febris, illoque non admodum valido, nondum mutavit multum ſolidas fluidasque corporis partes, ne acutiſſimus quidem Medicus, inſtante jam paroxyſmo, aliquid detegere poterit mali. Præterea cauſæ illæ occaſionales ſeparatim illam cauſam prædiſponentem non videntur adeo excitare quovis tempore, ſed præcipue tantum illo, quo redire ſolet paroxyſmus: unde *Celſus*, uti modo dictum fuit, juſſit, ut a quartanis curati caverent illum diem, quo paroxyſmus corripere ſolebat, ſic indicans, aliis diebus recidivæ diſcrimen non adeo metuendum eſſe. Memorabilem caſum accidiſſe novi, qui hoc confirmat. Homo laboraverat quartana tota hyeme, & absque corticis Peruviani uſu verno calore ſenſim minuta febris diſceſſerat, ægrum perfecte ſanum relinquens. Per quinque jam menſes ab hac febre liber, dum cum amicis piſcabatur, ab illis, joci cauſa, in retis fundum, dum illud in terram attrahebatur, projicitur. Mox coepit frigere, tremere, & paroxyſmum febrilem habuit, qui deinde, quarta quavis die rediens, per aliquot ſeptimanas detinuit hunc hominem. Cum autem monitus fuiſſet, die paroxyſmi cavendum ſibi adhuc eſſe, licet a febre ſanus eſſet, per integrum ſpatium, poſtquam a febre liber fuiſſet, ſollicite hoc obſervaverat, in ephemeridibus ſuis adſcribens tertium quemque diem notans; ſicque invenit, illud infortunium ſibi contigiſſe illo die, quo quartana, ſi eo uſque perſeveraſſet, accedere debuiſſet.

Videtur inde concludi poſſe, cauſam illam prædiſponentem, vario temporis intervallo, in veris intermittentibus, ſæpe ad horæ punctum aptam fieri, ut in actum deducatur, ſimulque illam ſæpe in actum deduci, licet accuratiſſima obſervatione nihil detegi poſſit in corpore, quod cauſæ occaſionalis vice fungatur. An ergo illa cauſa prædiſponens ſe ipſam excitare valet? An ibi, ubi hæc cauſa prædiſponens latet, adeſt & cauſa illam excitare potens, ſed determinato tantum tempore? Certe, ſi ultimum ſtatueris, nemo excitantem cauſam a prædiſponente diſtinguere poterit, cum ambæ in ſubtiliſſimo fluido, minimis vaſis, vel communi horum origine hæreant, ſoliſque effectibus ſuis ſe manifeſtent.

Verum quidem eſt, plurima in corpore humano determinato temporis ſpatio fieri in ſanitate ipſa: ſic conſueta hora in plurimis hominibus famem, ſomnum, vigilias &c. obſervamus: humores a ſanguine ſecretos, bilem v. gr., ſuccum pancreaticum, ſalivam, mucum &c. determinata quadam copia intra datum temporis ſpatium colligi poſſe, admodum credibile videtur, pluraque ſimilia ſupponi poſſent, ut explicaretur, quomodo tenera quædam cauſa occaſionalis definito quodam temporis ſpatio prædiſponentem febris cauſam in actum deduceret. Si tamen ſevero examine ponderentur tales hypotheſes, quæ his principiis nituntur, patebit ſatis, non reſpondere illis, quæ in febribus intermittentibus obſervantur. Licet enim purgantibus vel emeticis quidquid in ventriculo vel inteſtinis hæret, vel ex viſceribus vicinis in illa defertur, expellatur, non tamen ideo cura-

tur

tur febris intermittens, ſed contra ſæpe tali methodo tractata pertinacior adhuc redditur, & altiores radices figit, uti notavit *Sydenhamus* (*Sect.* 1 *c.* 5 *p.* 114). Quin imo a febribus intermittentibus dum emergunt homines, ſi illis purgans detur, antequam jam ſatis diu ceſſaverit febris, redit contumacior (*ibid.* 118). Et dum cortice Peruviano dato ceſſat febris, aliquis credere poſſet, accumulari tunc illam materiam, quæ ſingulis paroxyſmis eliminari ſolebat per ſudores, aliaſve evacuationes, adeoque proficuum purgans remedium. Verum monuit *Sydenhamus* (*Epiſt.* 1. *Reſponſ. pag.* 386.), a leviſſima etiam catharſi, imo & ab enemate molliſſimo ex lacte ſaccharato, recidivæ periculum imminere. Dum quartana per mediam ſalivationem pergebat, exacte typum ſuum ſervans, & tertiana verno tempore in media ſalivatione adoriebatur hominem, uti me obſervaſſe alia occaſione monui, fateor me non potuiſſe concipere, quomodo tantis turbis in corpore excitatis, & ſalutis argenti vivi efficacia humoribus, certo tamen temporis ſpatio colligeretur aliquis fomes in corpore, qui paroxyſmum excitaret.

Videtur ergo, ex omnibus his concludi poſſe, probabilem eſſe hanc opinionem, quæ ſtatuit, febrium intermittentium cauſam in ſubtiliſſimo fluido, vaſis illud continentibus, vel communi horum origine encephalo, hærere, illamque cauſam determinato quodam tempore in actum deduci, interimque non conſtare, quod hæc latens febrium cauſa ſemper indigeat quodam fomite, intra paroxyſmorum intervallum collecto, per quem actuoſa fieret, cum obſervata doceant, paulo ante paroxyſmum ſæpe nihil inveniri omnino, quod in ſolidis vel fluidis corporis partibus culpari poſſet, nullumque occurrere ſignum læſarum functionum, cum paulo poſt turbentur fere omnes.

Quænam autem mutatio facta in ſubtiliſſimo fluido, vaſis minimis, vel encephalo, hinc intermittentium febrium cauſam conſtituat, quare determinato tantum ſpatio temporis hæc naſcatur, vel actuoſa fiat, cum *Sydenhamo* (*Sect.* 1. *cap.* 4 *pag* 95.), aliiſque ſummis in arte viris, me omnino ignorare fateor. Tantum illa poſui, quæ obſervata docere videntur, ſique erraverim, ſaltem hoc nomine veniam mereor, quod & in his, & aliis omnibus, pleniora vel meliora doceri me paratiſſimum profitear.

Quamvis autem latens hæc febrium intermittentium cauſa non videatur indigere collecto quodam fomite, ut determinato temporis intervallo paroxyſmum renovet, interim tamen negari nequit, collectos humores morboſos efficere poſſe, ut his irritata hæc latens cauſa validius & fortius ægros affligat. Sic in tertianis autumnalibus, dum corrupta bilis in primis viis hæret, illa ſponte vel arte evacuata, ſequens paroxyſmus longe mitior eſſe ſolet, adeoque hæc quidem concurrere poſſunt cum hac latente cauſa, dum interim hæc abſque illis actuoſa fieri poteſt. Si cum indigeſti ex cibis, frigus ſubito admiſſum, laſſitudo &c. diu ſopitam hanc & inertem cauſam excitare valent, cur non ab iiſdem poſſet augeri ejuſdem efficacia illo tempore, dum adhuc ex ſe ipſa actuoſa eſt? An ab illis concurrentibus cauſis paroxyſmorum retardatio vel anticipatio pendet ſemper? Vix videtur. Verum quidem eſt circa illud tempus, quo paroxyſmus accedere ſolet, illam latentem cauſam magis quaſi irritabilem (ſit venia huic vocabulo) eſſe, uti patuit ex ante dictis; adeoque a collectis ſordibus excitari poſſe paroxyſmum ante ſolitum tempus, non omnino improbabile videtur, interim tamen etiam in talibus febribus, in quibus nulla cacochymiæ ſigna deteguntur, paroxyſmus citius vel ſerius venit quandoque, & quidem ſic, ut ſingulis vicibus eodem temporis ſpatio anticipet vel retardetur, unde patuit latenti illi febrium intermittentium cauſæ regularis illa anticipatio vel retardatio paroxyſmi tribuenda videtur. Hoc etiam confirmatur ex illis, quæ obſervavit *Sydenhamus* (*Ib. p.* 104.). Vadit enim, *dum ingruit agmen febrium in-*

ter-

intermittentium autumnalium ſimul invaderet, illarum paroxyſmos plerumque una eademque diei hora contingere, acceſſionibus nunc praevertentibus, nunc poſtponentibus, ſimili plane modo, atque eodem tenore, niſi quid acciderit quod, ut ſolet ille, medicamentis adhibitis, quae retardandi vel praecipitandi vi pollent, in quibusdam corporibus immutetur vel pervertatur. Vix certe credibile videtur in tot corporibus, aetate, ſexu, vitae genere, temperie, diverſis, humores morboſos eodem praeciſe temporis intervallo accumulari potuiſſe, ut huic cauſae tribui poſſit paroxyſmorum renovatio. Unde etiam Galenus (*Lib. 1. de criſib. c. 3. t. 8. p. 378.*) monuit, ſolam anticipationem non eſſe habendam pro incremento morbi, quod tamen deberet fieri, ſi ab accumulata ne hinc orta morboſa breviori tempore ipſo citius renovaretur paroxyſmus. Sic autem habet: *Nam anticipatio ſola per ſeipſam non eſt ſeſſ… cum incrementi, quod ſaepe morbi propitiationem conſequitur potius, quam quod per ejus incrementum fit: quam & quartanae, & tertianae, & quotidianae circiter quidam uſque ad integram ſolutionem anticipare viſi fuerint.*

Videtur ergo potius ab epidemico miaſmate excitari febris intermittens, ſimulque impreſſus ipſis fibris, nervis, vel humorum origini communi talis character, per quem ſtato tempore paroxyſmus renovatur. Quamvis autem per febrium excitationem noxii humores, ante febrem jam praeexiſtentes, vel & febris tempore noti vel collecti, expellantur de corpore, obſtructiones plurimae in viſceribus haerentes ſolvantur, adeoque febres illae ſaepe medicamenti virtutem exerceant ratione aliorum morborum, tamen & abſque his omnibus perennare poſſe videntur, quamdiu ille impreſſus character manet. An ergo tales febres intermittentes, abſque ullo vitio obſervabili ſolidarum vel fluidarum partium corporis, *ſpontaneae* dicendae forent? Certe jam Galenus (*De Criſibus lib. 2. c. 7. t. 8. p. 416.*) monuerat ſequentia: *Diſtinguere autem oportet in ſingulis aegrotantibus, primum quidem ſi ſine ulla affectu febris ſit, ex humorum putredine, vel* ([illegible]) *ſolo ſpiritu alterato.*

Vidimus autem antea, illum characterem ſic ſopitum manere poſſe, ut nullo ſigno ſe manifeſtet, & tamen a cauſa quadam occaſionali excitari denuo, & poſtea (quod maxime notandum) ſua vi novos paroxyſmos ſibi ſimiles facere, quamvis non removeatur cauſa occaſionalis, quae ſopitum & inertem illum characterem excitaverat. Unde etiam videtur impreſſus ille febris intermittentis character ſenſim ſic minui, ut in uterum amplius erumpere nequeat, atque tamen ſupereſſe talem irritabilitatem, ut ab aliis multis & diverſis cauſis iterum actualis fieri poſſit.

In hunc characterem agere videtur cortex Peruvianus, toties febres intermittentes abſque ullis evacuationibus, vel alia mutatione ſenſibili, tollens, ſic tamen plerumque, ut potius inducias impertiat, niſi repetito ejus uſu tandem integre deleatur, de qua re § 767. dicendum erit.

Inter illas vero cauſas, quae ſopitum illum characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare ſolent, prae reliquis frigus valere videtur. Certe ſubito & valido frigore corpori applicato homo pallet, riget, tremit, adeoque plurima excitantur ſymptomata, quae febris intermittentis initium (§ 749.) comitantur. Imo a frigore uti… ſperaſſe *Celſus* (uti alia occaſione in Commentariis § 589. dictum fuit) mutari poſſe lentae continuae febres in intermittentem. Dum enim in tali febre nec cibo nec remedio locus eſſet, unicum hoc ſupereſſe volunt, ut Medicus morbum mutet. *Saepe igitur ex aqua frigida, cui oleum ſit adjectum, corpus ejus pertractandum eſt, quoniam interdum ſic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium novi motus, ex quo, ubi magis corpus incaluit, ſequitur etiam remiſſio.* An ideo intermittentes vernae citius ſolvuntur, quod aeſtivus calor illas eripiat, autumnales vero, aucto quotidie frigore, pertinaciores, & quartanae fere tantum calore verno ſolvuntur?

Ille autem character febrium intermit-

tem-

tentium adeo ſæpe fixus inhæret, ut nullis fere remediis ſe tolli patiatur. Suſpicari quidem poteſt, dato cortice, ejus actuoſitas pro tempore, ſic tamen, ut poſtea ſemper recidiva fiat. Obſervaverat hoc *Sydenhamus* (*Epiſt. I. Reſponſoria p. 365.*), monuitque tunc prudentis Medici eſſe, non nimium pertinaciter corticis uſui inſiſtere, verum alia potius methodo febrim aggredi. Novi per ſeptem integros annos quartanam duraſſe, ſiſtentem ſponte ſua quandoque, vel cortice ſomni, per aliquot ſeptimanas, redeuntem tamen poſtea. *Maſſarias* Romæ vidit matronam, quæ viginti duobus annis quartana laboravit (*Ettmüller T. 2. p. 309.*). Pertinaces autem tales febres, quæ anni ſpatium excederent, nunquam me obſervaſſe memini, niſi in cacochymicis corporibus, quibus viſcera, imprimis abdominalia, obſtructa erant, unde fere ſemper abdominis tumor, color ictericus &c. ſimul aderant. Cum autem antea dictum fuit, ſilentem jam febrim excitari poſſe, dum lardum v. g. aut ſimiles indigeſtiles cibi aſſumti fuiſſent, non videtur improbabile, ſimile quid protractarum talium febrium cauſam fuiſſe. Si enim ante febrim intermittentem natam cacochymicum corpus fuerit, & obſtructa viſcera habuerit, vel per febrim ipſam talia mala producta fuerint (vide §. 753.), ingeſtorum debita præparatio in primis viis deficiet, adeoque ſimilia mala hic poterunt fieri ob defectum virium concoquentium, quæ in ſanis, ſed debilioribus, hominibus ab ingeſtis difficilioris digeſtionis cibis contingunt. Unde patet ratio, quare in tali caſu febris intermittens, ex ſua indole jam minuenda, recreſcat denuo, vel ſopita jam excitetur iterum, ſicque in longum temporis ſpatium excurrat. Forte etiam eo difficilius deletur impreſſus ille character, quo diutius inhæſerit.

Cur ergo paroxyſmi geminantur quandoque, ſi latens v. g. febris tertianæ character alterno tantum die ex ſua natura actuoſus fiat? Certe eadem illa cauſa, incognitum nempe illud epidemicum, quæ unam tertianam fecit, & intercalari die alteram excitare poterit. Præterea videtur admodum veriſimile, etiam liberis a paroxyſmo diebus adeſſe talem diſpoſitionem, quæ licet ex ſe ſola in actum non veniret, aliis tamen cauſis accedentibus excitari poſſet, & dein propria ſua vi paroxyſmos renovare, licet abſint cauſæ illæ, quæ illam primo excitaverant, eodem modo, ut intermittens febris, ſponte ſua ceſſans, a ſimilibus renovatur, ut antea dictum fuit. Plurima autem favent huic opinioni: ſic graviores in diæta commiſſi errores non tantum validiores efficiunt quartanæ paroxyſmos, verum etiam ex ſimplici quartana duplicatam, vel & triplicatam, facere docent quotidiana in praxi obſervata. Autumnales febres, in quibus copioſior & pertinacior adeſſe ſolet materia, quam natura per febrim excitata corrigere vel expellere ſatagit, longe frequentius paroxyſmos ſuos geminant, quam vernæ febres, in quibus hoc raro contingit: imo etiam ob hanc cauſam ſæpe initio autumni tales febres, ob longiores & duplices paroxyſmos, continuarum febrium indolem exacte æmulantur, uti §. 748. dictum fuit. Interim tamen, ut ante monui, geminatæ tales febres indolem & genium paroxyſmi primarii ſervant, ſic ut triplicata quartana tribus diſtinctis quartanis conſtet, duplicata tertiana ex duabus tertianis componatur &c.

Ex hactenus dictis ergo concludere liceret, febrium intermittentium diſtinctum & determinatum characterem in ſpiritibus nervoſis, nervis, vel communi horum origine latere, illumque irritari quidem poſſe a morboſis collectis humoribus, ut fortiores & diuturniores faciat paroxyſmos, & ſopitum jam a ſimilibus cauſis excitari poſſe, non tamen indigere ſemper collecta quadam fomite intermedio inter binos paroxyſmos tempore, ut in actum deducatur, ſed propria ſua vi paroxyſmos renovare poſſe. Simulque probabile videtur, diebus intercalaribus adeſſe ſimilem diſpoſitionem, quæ ab aliis cauſis in actum deduci poſſet, & deinde, illis cauſis quamvis abolitis, pariter pergere.

§.758. Curatio ergo exigit, ut aperientibus ſalinis, alcalinis, aromaticis, mineralibus, diluentibus, oleoſis blandis, calore, motu, ſitu, frictione utamur tempore *ἀπυρεξίας*, vel & in ſtatu deſcripto (749).

In curatione febrium intermittentium primo debet determinari, qualis victus conveniat; ſub quo nomine intelligitur rerum non naturalium, aëris, cibi potus, motus quietis, animi affectuum, retentorum excretorum, ſomni, vigiliæ (*Vide Herm. Boerh. Inſtitut.* § 745.) debita moderatio. Cum autem ex præcedentibus conſtet, frigus aëris nocere talibus ægris, & ſopitam jam febrim inde renovari ſæpius, conducet aëris calidi tepor, qualis verno tempore eſſe ſolet, quem hyemali etiam tempore accenſo foco imitari poſſumus. Cibi autem & potus tales debent eſſe, quales §. 599. deſcripti fuerunt, hoc tamen cum diſcrimine, quod in febribus intermittentibus, cum plena *ἀπυρεξία* adſit inter binos paroxyſmos, adeoque omnes fere functiones in integrum reſtituantur, validiores cibi & potus meraciores concedi poſſint; & quidem eo magis, quo longius intercurrit inter paroxyſmos intervallum, & præcipue ſi hyemale tempus ſit (vide §. 602. 5.). Præterea, cum diuturnæ quandoque hæ febres ſint, imprimis quartanæ, ſummopere requiritur, ut vires integræ maneant, ac, *quod diu ſuſtinendum eſt, corpus ſatis ſuſtineat* (*Celſus lib. 3. c. 15. pag. 145.*) Unde patet ratio, quare validiores cibi & potus hic conducant. Interim tamen opima pinguia, ſale vel fumo indurata & ſimilia, vitari debent, eo quod crudior ex his chylus gravaret corpus; imo & a talibus majori copia ingeſtis in ſano etiam corpore febrim excitari obſervatum ſit (vide §. 589. a.). Simul etiam cavendum eſt, ne cibus detur in his febribus circa illud tempus, quo novus paroxyſmus exſpectatur; cum enim, pluribus functionibus corporis febris tempore turbatis vel læſis, non poteſt ſperari debita ingeſtorum aſſimilatio. Quod etiam *Hippocrates* (*De Affectionibus c. 16. tom. 7. pag. 637.*) optime monuit, dicens: *Quicumque ægrotantes non continentibus febribus detinentur, ſed intermittentibus prehenduntur, his poſt acceſſionem cibus exhibendus, conjectura facta, ne quando recenti alimento, ſed jam concocto aliis, febris invadat.* Moderata corporis exercitia, tempore intercalari optime proſunt, quia per hæc & aſſimilatio ingeſtorum & excretiones naturales per alvum, urinam, tranſpirationem, optime promoventur. Unde juſſit *Celſus* (*Lib. 3. cap. 15. pag. 164.*) in quartanæ curatione, ut ægri poſtero die, cum ſatis quieverint, ambularent, exercerentur, ungerentur, perfricarentur fortiter; imo etiam profuturum credidit, *ſi detur opera, ut in ipſam exercitationem tempus febris incurrat, ſic enim ſæpe illa diſcutitur.* Ubi autem ægri imbecillitas vetaret exercitationem, geſtationem adhibendam voluit, ſi neque idem hanc ferre poſſet, tunc frictionem laudavit. Somnus autem longior convenit, ut quaſſatum paroxyſmo febrili corpus blande quiete reficiatur: animi autem affectus moderatos eſſe debere facile patet.

Sola debita ſex rerum non naturalium regimini febres intermittentes vernæ facile cedere ſolent, licet nulla alia adhibeantur remedia, uti quotidiana obſervata docent. Unde etiam *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 5. pag. 103.*) huic arbitrio has febres committendas voluit, niſi importuna ægri impatientia Medici opem efflagitet. Nullam enim unquam verna febre intermittente periiſſe vidit; adeoque maluit nihil prorſus movere, & imprimis evacuantium remediorum uſum damnat, cum per hæc protractiores longe reddi has febres obſervaverat.

In autumnalibus vero febribus imprimis medela requiritur, verum alia paroxyſmi tempore, quam ubi febris abeſt. Præterea cum ſinguli febrium intermittentium paroxyſmi in tria tempora dividantur (vide §. 749. 750. 751.) & horum

Digitized by Google

rum ratione medelæ diverſam requireret. Hæc autem paragrapho agitur de illis remediis, quæ conveniunt tempore ἀπυρεξίας, vel etiam in ipſo febrium intermittentium frigore, ſive primo ſtadio.

Ex illis, quæ in Commentariis § 558. dicta fuerunt, patet, febrim eſſe illud naturæ inſtrumentum, quo partes impuras a puris ſecernat, utamque ſæpius excitari, ut heterogenea materia, ſecretis adverſa, expellatur de corpore, vel etiam ut ſanguis in novam quandam diatheſin mutetur; atque ideo ſummos in arte viros non ſemper adeo ſolicitos fuiſſe, ut febrim tollerent, ſed tantum ut debito moderamine illam coercerent, ne vel langueret, vel nimio impetu nocere poſſet. Omnia autem hæc & in febre intermittente vera ſunt; patetque inde, diuturnos & pertinaciſſimos morbos per febres intermittentes quandoque ſanatos fuiſſe. Dum poſt æſtivos ſqualores liquidiſſima ſanguinis pars diſſipata fuit, & bilis acrior & ſpiſſior, ſimulque ſæpe tenacior, circa præcordia collecta hæret, febres intermittentes autumnales epidemice graſſari ſolent, per quas rite tractatas ſolvitur & expellitur illud biloſum corruptum, reſerantur obſtructiones viſcerum ſæpiſſime, quæ a ſpiſſiori & minus meabili ſanguine ortum duxerant, atque poſtea integerrima redit ſanitas. Contra vero toties funeſtis exemplis conſtitit, mala arte per corticem Peruvianum ſuppreſſis talibus febribus, antequam cauſa materialis, cui ſubigendæ & expellendæ deſtinabantur, ſublata foret, languiſſe ægros, cachecticos, & cacochymicos ex peſſimis abdominalium viſcerum obſtructionibus, tandem & ſæpe inde periiſſe. Obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 3. *pag.* 56.), una cum continua febre tertianam autumnalem epidemice graſſatam fuiſſe, ſimilibus ſtipatam ſymptomatibus, & eadem fere methodo curabilem; atque inde concluſit, *Febrim illam continuam intermittentem quaſi compendium quoddam eſſe, & e contra ſingulos earum paroxyſmos compendium hujuſce videri; atque adeo diſcrimen in hoc maxime verſari, quod continua conceptam ſemel efferveſcentiam συνεχῶς eodem per ſemper tenore perficeret; intermittentes autem particulatim vicibus ac diverſis temporibus eadem defungerentur*. Sedulo autem morborum obſervatione didicerat magnus ille vir, febrim continuam ipſam cauſam ſuam materialem optime ſubigere, adeoque & idem a febribus illis intermittentibus, continuæ illis ita ſimilibus, exſpectare merito licebat. Quæ omnia confirmantur ex illis, quæ de febris effectibus §. 587. dicta fuerunt: conſtitit enim tunc, ſtagnantium agitationem, omnium permixtionem, reſiſtentis ſubactionem &c. per febrim ipſam fieri, atque etiam ad §. 753. prolatum fuit, reſolvendo & attenuando agere febrim intermittentem, dum tria ſua tempora percurrit, atque adeo ab inveteratis ſæpe malis corpus depurare §. 754. dictum fuit.

Omnium ergo optima methodus curandi has febres illa videtur, quæ conſpirat cum febre, ut ſolvat concreta, reſeret obſtructa, ſicque æquabilem humorum per omnia vaſa motum reſtituat. Convenit ergo, tempore ἀπυρεξίας ingerere talia, quæ ob hos effectus aperientia a medicis vocantur, & pro diverſitate obſtaculi, per febrem his remediis adjutam reſolvendi, variari ſolent. Horum autem remediorum efficacia tanto majore cum fructu ægrotanti corpori applicatur, quod ſequente paroxyſmo febrili per omnia vaſa hæc rapidius movebuntur, unde etiam & tempore a febre libero, motu, calore, frictione uti ſolent Medici, ut aucto humorum per vaſa motu ingeſtorum remediorum efficaciam augeant: ſolutis enim humoribus per ſalina, alcalina, mineralia (vide §. 135.), una cum diluentibus (vide §. 135.), laxatis per fomenta, & oleoſa blanda emollientia omnibus, corpus ſic diſponitur, ut per febrilem paroxyſmum ſecuturum facile ſecernatur & expelli poſſit illud, quod in corpore noxium hæret, & cui removendo febris ipſa a natura deſtinabatur. Pro vario autem anni tempeſtate, ægrotum diver-

Digitized by Google

ſa tempore & ætate, epidemica conſtitutione &c. diverſa remedia conveniunt. Verno enim tempore, & in juvenili ætate a calidioribus abſtinendum: autumnales contra febres, imprimis in hyemem uſque protractæ, calidiora poſtulant, præcipue ſi vel fractis morbo viribus, vel vergente jam in ſenium ætate, corpus langueat: tunc enim contrajerva, ſerpentaria virginiana, crocus, & ſimilia penetrabiliſſima aromata, ſummi uſus ſunt. In frigida mucoſa temperie ſales alcalini optime aperientia ſunt, in calidis & biliofis hominibus hæc nocerent ſæpe, unde ſalina, ut nitrum, ſal polychreſtus, tartarus vitriolatus &c. præferuntur. Si vero putredinis metuendæ ſigna adſint (vide § 85. 86) acida oleoſa, ut ſpiritus nitri dulcis, rob ſambuci, ribeſiorum & ſimilia, ſola prodeſſe poſſunt. Sic etiam in epidemicis talibus febribus intermittentibus, quæ poſt ferviſſimas æſtates autumnali tempore graſſari ſolent, color ſubflaveſcens cutis & oculorum, urinæ color flavo ruber, ponderis & anxietatis circa præcordia ſenſus, hepatis obſtructionem & bilioſam cacochymiam indicabant. Taraxaci, cichorei, ſcorzoneræ, graminis &c. decocta, cum ſale polychreſto & melle, larga copia potata tempore ἀπυρεξίας, dein per febrilem paroxyſmum valide mota per omnia vaſa, reſerabant feliciſſime viſcerum obſtructiones, ſolvebant & mobilem reddebant bilioſam ſaburram, quæ dein vel ſponte ſua, vel dato leni emetico vel cathartico, expellebatur de corpore.

Quamvis autem generalis videatur fere aperientium & attenuantium remediorum uſus in febribus intermittentibus curandis, quandoque tamen & tales caſus occurrunt, ubi adſtringentibus & inſpiſſantibus, ſimulque ſolidas corporis partes roborantibus, potius opus eſt. Teneris enim puellis, & debilis temperiei hominibus, quandoque per febres intermittentes ſic ſolvuntur omnes humores, ut profuſis ſudoribus diffluant, non tantum in paroxyſmi febrilis fine, ſed & quovis alio tempore, & præcipue dum dormiunt (Britannos maxime in tales ſudores, dum febribus intermittentibus laborant, proclives inveni). Facile autem patet, attenuantia & diluentia hic nocitura fore, dum nimia diſſolutio humorum & ſolidarum partium debilitas jam adſunt. Cortex tamariſci, capparidis, Peruvianus, una cum aromatibus vino auſtero rubro infuſa pulcherrimum tunc remedium dant: raro enim ſolent curari in talibus corporibus febres intermittentes, niſi per corticem Peruvianum tollantur, vel ſaltem impetrentur induciæ, ut roborari interea corpus poſſit.

In Materia Medica ad hujus paragraphi numerum recenſentur varia remedia, quæ aperiendo & attenuando agunt, & ex quibus talia eligi poterunt, quæ morbi genio, ægri temperiei &c maxime conveniunt.

Omnia autem hæc, quamvis præcipue adhibeantur illo tempore, quando æger a paroxyſmo liber eſt, tamen & uſum habere poſſunt in ipſo paroxyſmi ingruentis initio, cujus ſymptomata § 749 enumerata fuerunt. Patuit enim tunc, periculoſiſſimum eſſe illud febrium intermittentium ſtadium, quia impedito liberi ſanguinis per extremas arterias motu & circa cor dextrum & pulmonem immutabilis accumulatur. Illa ergo, quæ ſanguinem attenuant, diluunt, vaſa laxant, & expediunt, tunc optime conducunt, uti ad § 625 dictum fuit. A calidioribus autem & valide ſtimulantibus remediis abſtinemus in hoc febris ſtadio ob rationes § 624. explicatas, quorum tutior uſus eſt tempore ἀπυρεξίας. Simul etiam apparet, per aperientia, attenuantia, diluentia &c. uſurpata, dum febris abeſt, ſic diſponi humores & vaſa, ut tempore frigoris febrilis minus a ſtagnatione periculum immineat, & poſtea facilius caloris febrilis tempore ſolvi poſſit illud, quod ſtagnando jam concreſcere inceperat.

Genialis ergo hæc videtur eſſe curandæ febres intermittentes methodus, ut tempore ἀπυρεξίας major ſolutio fiat humorum, blandis ſtimulis aromaticis, motu, frictionibus, augeatur motus humorum

per

per vaſa, ſimulque per eadem omnia expedıantur corporis emiſſaria, ut libere exire poſſint illa, quæ per febrem ipſam ſubacta variis viis expelli ſolent de corpore.

§. 759. Quin abundante colluvie in primis viis, purgans, vomitoriumve ſæpe prodeſt tollendæ, dando ante paroxyſmum eo ſpatio, quo ante hunc effectum præſtat. Id faciendum cognoſcitur ex victu, morbis, ſymptomatibusque prægreſſis, nauſea, vomitu, ructu, tumore, halitu, ſordibus linguæ, gutturis, palati, ανορεξία, amarore oris, vertigine tenebricoſa, & abſoluta operatione dato epoto ſedatus ante febrem tumultus ſit.

Accidit ſæpiſſime in febribus intermittentibus, ut in primis viis adſit colluvies, ſive hæc præexſtiterit ante febrim natam, ſive febris tempore ab ingeſtis cibis, non bene digeſtis, vel mutatis per febrem humoribus, imprimis bile, hæc congeſta fuerit. Talem colluviem tollendam eſſe, nemo dubitat, cum ibi hærens omnem appetitum tollere ſoleat, & mora pejor reddita plurima mala, & imprimis putridam diarrhœam, aut & dyſenteriam, producere poſſit. Cum autem vomitoria & purgantia, niſi talis colluvies adſit, febribus intermittentibus potius noceant, uti §. 761. dicetur, attendendum eſt ad illa ſigna, quæ docent, talem ſaburram in primis viis hærere.

Si victus lautiori, & imprimis ex pinguibus opimis, glutinoſis, aliisve difficilioris digeſtionis cibis, indulſerit æger, ſuſpicio eſt talem adeſſe colluviem. Morbi autem prægreſſi ſæpius, qui ſordibus ſimilibus gravatas primas vias habuerant, in tali ægro hoc confirmant. Quandoque in epidemicis febribus intermittentibus communis talis indoles obſervatur, ut in omnibus ægris bilis corrupta circa præcordia fluctuet, quales febres & *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 3. *p.* 55.) obſervavit, adeoque tunc nullum dubium manet. Verum dum talis colluvies in primis viis hæret, quædam parit ſymptomata, quibus hoc cognoſci poſſit, nauſea nempe, vomitu, ructu, halitu &c. uti late us dictum fuit, quando §. 85. de putredinis in primis viis effectibus agebatur, atque etiam §. 642., ubi de nauſea febrili ſermo erat. Imprimis autem tunc adeſſe ſolet anxietatis & moleſtæ tenſionis circa præcordia ſenſus, imo quandoque & hypochondria elevata tument, quod inter ſigna futuri alvi fluxus in febribus recenſuit *Hippocrates* (*Aphor.* 73. *Sect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 183.) Quibus autem viis commodiſſime educi poſſit hæc colluvies, eadem ſymptomata plerumque monſtrare ſolent: nauſea enim, vomitus, oris amaror, tenebricoſa vertigo &c. vomitum potius indicant: lumborum obtuſus dolor, borborygmi, flatus, abdominis tumor, verſus alvum potius tendere hanc ſaburram demonſtrant. Unde *Hippocrates* monuit (uti alia occaſione in Commentariis §. 594. 2. dictum fuit), *Quibus febricitantibus autem anxietates ſunt, & circa ventriculi morſus, & ſpatationes, vomitus fit: quibus vero ructus adſunt, flatus, ſtrepitus ventris, & elevationes, his fit alvi exturbatio.* Sæpe tamen & ſurſum & deorſum expellitur hæc colluvies, vomitoria enim exhibita plerumque & alvum ducere ſolent, & purgantia frequenter vomitum excitant, imprimis ſi in ventriculo æque ac inteſtinis collectæ tales ſordes hæreant. Si autem in ipſo febrili paroxyſmo incipiente, quando plerumque nauſea & vomitus adeſſe ſolent (vide §. 749.), pars illius colluviei expellitur, tunc eo certiores ſumus, profuturas eſſe tales per artem factas evacuationes. Nam *enim, quæ medicamento fiunt, purgationibus, talia e tempore educenda ſunt, qualia etiam ſponte procedentia juvant* (*Hippocr. Aphor.* 2. *Sect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 131.).

Ubi ergo conſtitit, per ſigna recenſita, abundantem colluviem adeſſe in primis viis, illa quantocyus tollenda erit, quamdiu enim manet, appetitus deletus & nauſea impediunt, ne tempore ἀπυρεξίας nutrimenta aſſumere, ſicque vires reficere poſſint ægri. Quo vero tempore purgans vel vomitorium ſumendum ſit, non adeo

con-

Digitized by Google

convenit inter Medicos. *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſponſ.* 1. *pag.* 391.) videtur dediſſe illo tempore, quo febris aberat, & quidem ſic, ut ante invaſionem ſequentis paroxyſmi abſoluta eſſet pharmaci operatio. Verum quidem eſt, quod quandoque dederit purgans tali tempore, ut alvum duceret, dum febris aderat: ſed tunc non adeo adhibuit illud ut abundantem de primis viis expelleret colluviem, verum potius ut ordinatum paroxyſmi febrilis motum turbaret, de qua in ſequenti dicetur paragrapho.

Cum autem, tempore frigoris febrilis (vide § 749.), ſæpe nauſea & vomitus adſint, multis viſum fuit, tunc maxime mobilem eſſe materiam illam morboſam, adeoque facilius excuti poſſe, ſi emeticum datum hoc tempore inceptum ſponte vomitum promoveret. Neque abſona adeo hæc videtur ſententia, & celebris Medicus *Alexander Thomſon* (*Medic. Eſſays tom.* 4 *pag.* 407.) viginti annorum ſpatio in cura febrium intermittentium ſe hac methodo uſum fuiſſe teſtatur cum ſucceſſu. Dabat autem emeticum illo tempore, quando prima ſigna ingruentis paroxyſmi aderant, ubi vero frigus febrile validior tremor comitabatur absque nauſea, tunc dabat vomitorium tempore caloris febrilis, ſimulac nauſeare incipiebant ægri. Facile autem apparet, remedia tunc aſſumta ſtatim agere debuiſſe, adeoque emeticum datum non excitaviſſe tantas turbas, quam ſi diutius retentum fuiſſet. *Aſclepiades* videtur & hac methodo uſus fuiſſe nam in tertiana febre (*Celſ. lib.* 3. *cap.* 14. *pag.* 143.) *tertio die poſt acceſſionem* (illo nempe die quando ſecundus paroxyſmus aderat) *dixit alvum duci oportere, quinto, poſt horrorem vomitum elicere*. Laudavit autem hanc methodum *Celſus*, & alibi curam horroris in febribus tradens (*Ibid. cap.* 12. *pag.* 141.) dicit: *Igitur eum primum aliquem tetigerit, & ex horrore incaluerit, dare ei oportet potui tepidam aquam ſubſalſam, & vomere eum cogere: nam fere talis horror ab his oritur, quæ bilioſa in ſtomacho reſederunt.*

Idem faciendum eſt, ſi proximo quoque circuitu æque acceſſit. Sæpe enim ſic diſcutitur. Imprimis autem placuit multis hæc methodus, quia collecta febrilis materia medio inter binos paroxyſmos tempore, a qua paroxyſmi inſtantis renovatio unice pendere credebatur, ſic optime expelli poterat, dum tota præſto erat. Verum ex illis, quæ ad § 757. dicta fuerunt, admodum probabile videtur, febriles paroxyſmos non ſemper a collecta tali fomite pendere, adeoque emetica hoc reſpectu in ipſo paroxyſmo non ſemper requiri, quamvis forte prodeſſe poſſent quandoque, turbando per novos tumultus varios illam diatheſin, quæ paroxyſmum renovat, de qua re ſtatim dicetur.

Vomitum autem, qui ſponte oritur paroxyſmi tempore, promovere aqua tepida potata, nunquam nocebit, cum ſic minori cum moleſtia vomant ægri, quam ſi vacuus ventriculus foret, & commode elui poſſit omne, quod in ventriculo hæret.

Cum vero hic agatur de tali caſu, ubi abundans colluvies in primis viis adeſt, & ſuis ſignis ſe manifeſtat, tutius videtur illam purgante vel emetico expellere, antequam paroxyſmus adeſt, quam ut æger moleſtia operantis pharmaci & febris ſimul affligatur.

Solet autem plerumque emeticum vel purgans dari illo tempore, ut quam proxime ante futurum paroxyſmum efficaciam ſuam præſtet, ſic tamen, ut illam jam abſolverit, antequam paroxyſmus ingruat. Omnium enim optime ſe ſolent habere febre intermittente laborantes, quando longius a præcedenti paroxyſmo abſunt; adeoque tunc facillime pharmacorum vim ferre poterunt. Et ſi materia quædam ſenſim accumulata paroxyſmum renovaret, illo tempore, quod futurum paroxyſmum proxime antecedit, notabilior ejus copia jam aderit, quam expelli per pharmaca poſſe tunc optima ſpes erit.

Cum autem attenta morborum obſervatione didicerit *Sydenhamus*, (cujus vi-

ri

ri auctoritas apud omnes Medicos tanti ponderis eſt), febrilem motum irritari per purgantia & emetica, imo excitari illum jam ſopitum ab iiſdem, uti ad §. 757. dictum fuit, conducet, ut abſoluta operatione, dato opiato ſedatus ante febrim tumultus ſit. Adeo autem ſcrupuloſe hanc methodum ſecutus fuit *Sydenhamus*, ut etiam in morbis, ubi ſuſpectum habebat opiatorum uſum, ab illis tamen non abſtinuerit, ſi purgans remedium exhibitum fuiſſet (*In Schedula monitor. de novæ febris ingreſſu p. 654. 655.*) Prout jam purgantia vel emetica celerius vel tardius effectum ſuum præſtant, ita majori minorive temporis intervallo ante futurum paroxyſmum ſumuntur. Sic v. g. ypecacuanha poſt dimidium horæ jam vomitum excitare ſolet, & bihorii ſpatio effectum ſuum abſolvere; antimonialia emetica ſæpe per duas horas in corpore hærent, antequam operantur. Purgantia ſex vel octo horis agere ſolent, & ſi pilularum forma ſumantur, ſæpe ſatis diu manent, antequam ſolvi incipiant & agere.

Cum autem ad expellendam hanc ſaburram per vomitum ſufficiat ypecacuanha, a validioribus emeticis antimonialibus, quæ longe magis corpus turbant, abſtinere poſſumus in hoc caſu. Plurima autem tam purgantium quam emeticorum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Tam felix quandoque horum remediorum eventus eſt, ut non tantum hæc colluvies expellatur, ſed ſimul etiam futurus paroxyſmus caveatur: præcipue autem in vernalibus intermittentibus, in quibus hac methodo ſe uſum fuiſſe teſtatur *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 5 p. 102*), dum propinabat emeticum ita, ut *ante paroxyſmum negotia ſua defungi poſſit. Præſertim ſi quantitatem mediocrem ſyrupi de meconio vel cujusvis narcotici, poſt finitam emetici operationem, exhibere immediate ante paroxyſmi inſultum.*

Ubi autem ſigna docuerint, unico emetico vel cathartico nondum expulſam eſſe omnem hanc colluviem, poſſunt & debent hæc repeti iiſdem cum cautelis; imo quandoque requiritur in febribus intermittentibus autumnalibus, dum corruptæ bilis & ſaburræ magna copia adeſt. Prodeſt tunc ſæpe emeticis & purgantibus præmittere diluentia & attenuantia, ut per hæc ſoluta & mobilis reddita hæc ſaburra facilius excuti poſſit.

FINIS TOMI TERTII.

005673777

Google

Digitized by Google